SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

15/2017

archiv
bezpečnostních
složek

Redakční rada

Předseda redakční rady: PhDr. Miroslav Urbánek

Místopředseda redakční rady: PhDr. Jiří Mikulka

Členové redakční rady:
PhDr. Zdeňka Kokošková, PhDr. Daniel Doležal, Ph.D., PhDr. Jan Kalous, Ph.D.,
doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.,
Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.

Tajemník redakční rady: Mgr. Daniel Bělouše

Příspěvky publikované ve Sborníku Archivu bezpečnostních složek v sekcích Studie a Materiály procházejí odborným recenzním řízením. Více informací o zasílání příspěvků a průběhu recenzního řízení naleznete na www.abscr.cz/cs/sbornik-abs.

Sborník Archivu bezpečnostních složek je od listopadu 2014 zařazen do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných v České republice.

Sborník vydává Archiv bezpečnostních složek.

© Archiv bezpečnostních složek
ISSN 2336-1387

www.abscr.cz

Obsah

Světlana Ptáčníková
Úvodní slovo ředitelky Archivu bezpečnostních složek 7

STUDIE

František Prepsl
Emil Strankmüller – životní příběh československého zpravodajce 13

Markéta Bártová
Akce POHOŘELEC 29

Jan Geier
Perzekuce kapucínů v Sokolově po roce 1949. Případ Ondřeje Karla Frgala a Josafata Aloise Konečného 77

Alena Kosová
Plzeňské protesty proti měnové reformě v roce 1953 v osudech rodiny Evy Hauerové, Josefa Hájka a sourozenců Davidovičových 105

Radek Slabotínský
„Z nepřátelství k lidově demokratickému řádu prováděli podvratnou činnost proti lidově demokratickému státnímu zřízení republiky...“ Proces s protistátní skupinou Jan Novosad a spol. v roce 1958 131

Martin Pulec
Stručné porovnání tzv. „tvrdých prostředků“ v ženijním zabezpečení státních hranic v tehdejším lidově demokratickém Německu, Československu a Maďarsku v letech 1948–1989 177

Milan Bárta
Akce AMFORA. Hledání řeckých agentů v Československu v letech 1981–1986 219

Pavel Žáček
Kontrarozvědný protiteroristický aparát východního bloku v osmdesátých letech dvacátého století 237

MATERIÁLY

Marie Muzikantová
Personální spisy Ministerstva vnitra. Zamyšlení nad jejich historií a významem 269

Jiří Mikulka
Personální spis příslušníka SNB jako pramen k dějinám československého zahraničního odboje za druhé světové války – Alois Mohyla 281

Martin Pulec
„Tajné" pohřby obětí ilegálních pokusů o přechod hranic v poválečném Československu do roku 1965 – prameny, úvod do problematiky 289

Pavel Žáček
„Napětí v Budapešti trvá." Hlášení rezidentury Správy rozvědky ministerstva vnitra, 1956–1957 (2. část) 337

ZPRÁVY

Xenie Penížková, Jitka Bílková
Zastoupení Archivu bezpečnostních složek na 17. celostátní archivní konferenci v Liberci (Liberec 25.–27. dubna 2017) 339

Miroslav Lacko
Mezinárodní vědecká konference Slovensko a Evropa v roce 1947 (Banská Bystrica 26.–27. dubna 2017) 379

Pavel Vaněk
Mezinárodní konference Československo v letech 1972–1977 (České Budějovice 18. května 2017) 385

Jaroslav Vaňous
Zpráva o tradičním workshopu příznivců orální historie na hradě Sovinci (Sovinec 2.–3. června 2017) 389

Jitka Bílková
Jak přiblížit význam archivů veřejnosti? Dny otevřených dveří v Archivu bezpečnostních složek (Praha 8. června 2017) 395

Lucie Boháčková
Celostátní mezioborová konference Digitalizace v paměťových institucích 2017 (Třeboň 18.–20. září 2017) 397

RECENZE A ANOTACE

KOLOUCH, František: ***Oběť případu Babice. Jan Bula (1920–1952)*** **413**

PERNES, Jiří: ***Zprávy z Prahy 1953*** **415**

Wanatowiczová, Krystyna: ***Miloš Havel – český filmový magnát*** **418**

BÍLEK, Jan – KUKLÍK, Jan – MARŠOUN, Erik – NĚMEČEK, Jan:
Druhý exil Edvarda Beneše. Fotografie z let 1938–1945 ..... **420**

ADAM, Alfons: ***Otroci třetí říše. Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*** **424**

IWASHITA, Daniela – POUKAROVÁ KLIMEŠOVÁ, Petra – KORDÍKOVÁ, Marta (eds.):
Juliana Jirousová – Ivan Martin Jirous. Ahoj můj miláčku: Vzájemná korespondence z let 1977–1989 ..... **428**

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina: ***Móda za železnou oponou. Československo 1948–1989*** **431**

ARCHIVNÍ A-Ž

Archivní A–Ž **437**

Jmenný rejstřík .....

Rejstřík krycích jmen akcí .....

Seznam užitých zkratek **447**

Summaries **452**

Resümee **461**

Autoři .....

Úvodní slovo ředitelky Archivu bezpečnostních složek

Vážení čtenáři,

dva roky po sobě jsme se s Vámi v úvodu Sborníku Archivu bezpečnostních složek dělili o obavu archivářů i historiků nejnovějších dějin, pramenící z návrhu na zrušení odst. 11 § 37 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, ve znění pozdějších předpisů, podaného Nejvyšším soudem k Ústavnímu soudu, což by de facto znamenalo uzavření přístupu k našim archivním fondům. V lednu 2017 jsme od Ústavního soudu dostali ten nejkrásnější povánoční dárek – zamítnutí tohoto návrhu. Díky tomu se i v budoucnu budete moci na našich stránkách setkávat s řadou zajímavých studií a příběhů, které by v případě zrušení odstavce zákona č. 499/2004 Sb. nemohly vzniknout.

V tomto 14. čísle Sborníku najdete pestrou paletu příspěvků:

Do období Protektorátu Čechy a Morava se vrací Adam Hájek z katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Ústí nad Labem. Ve své studii se primárně věnuje elitním složkám Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě – organizace vzniklé po vzoru Hitlerjugend z iniciativy říšského protektora Reinharda Heydricha. Čtenáře podrobně seznamuje s historií Kuratoria, jeho cíli (mezi něž patřila i skrytá snaha o germanizaci české mládeže), s jeho poměrně složitou strukturou a hlavními představiteli, včetně jejich poválečných osudů. Autor vycházel především z pramenů uložených v Národním archivu, Archivu bezpečnostních složek a ve Státním okresním archivu Mělník.

Markéta Bártová z ministerstva obrany se již v jednom z předchozích čísel Sborníku ABS zabývala osobností jednoho z vyšetřovatelů bývalé Státní bezpečnosti (StB), včetně tehdy běžných metod fyzického a psychického násilí používaných v padesátých letech při vyšetřování. Nyní v tomto tématu pokračuje článkem o přednostovi výslechové skupiny nechvalně známého 5. oddělení Hlavního štábu MNO, Ludvíku Součkovi. Pod jeho vedením docházelo ke zvěrstvům, která se dají srovnat s nacistickými – vyšetřovaným osobám byl upírán spánek, jídlo, lékařská péče, základní hygiena. Autorka rekapituluje Součkův život a kariéru (která byla ukončena zatčením, vyšetřováním a posléze odsouzením) na vybraných případech přímo spojených s jeho osobou (včetně známé organizace Praha – Žatec, dodnes nepříliš vyjasněného pokusu o ozbrojený převrat). Popisuje činnost výslechové skupiny a všímá si i Součkových osudů po propuštění (k nimž ovšem zatím chybí pramenná základna), a jeho snahy o rehabilitaci…

Historie tábora v Hodoníně u Kunštátu již v literatuře rezonovala. Nicméně Jiří Vymětalík, který se specializuje na mapování historie dálnic na území České republiky, představuje toto téma v přímé souvislosti s výstavbou dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava od roku 1940. Autor se věnuje jednotlivým typům táborů a velmi podrobně popisuje podíl trestanců (chovanců) na stavbě, jejich činnost, výživu, zdravotní stav včetně epidemie tyfu, srovnává situaci s obdobným táborem v Letech u Písku. Sleduje také poválečný vývoj hodonínského areálu. Kromě fondů uložených v Moravském zemském archivu a Muzeu romské kultury přitom hojně čerpá z materiálů Archivu bezpečnostních složek.

Na jednu ze složitých akcí StB na jižní Moravě, tzv. operaci Vajnory (1950–1953) se zaměřují Karel Konečný z katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a soukromý badatel Vilém Fránek. Na příkladu akce, při níž byli pozatýkáni a odsouzeni představitelé protikomunistického odboje z řad bývalých letců RAF, funkcionářů lidové strany a církevních kruhů, ukazují autoři metody, které používaly československé bezpečnostní složky k likvidaci činnosti odpůrců režimu doma i v zahraničí. Spočívaly především v „agenturním proniknutí" do „nepřátelských skupin" a v postupném získání kontroly nad činností skupin i nad těmi, kteří jim v jejich konání pomáhali.

Materiály bývalé StB bývají často zjednodušeně vnímány pouze jako pramen pro popis odboje a odporu proti režimu a represivních metod, používaných touto složkou. Naštěstí se mezi českými historiky čas od času objeví i ti, kteří se nespokojí s tímto prvoplánovým pohledem a rozpoznají obrovský potenciál, který mohou mít archiválie bezpečnostních složek pro zkoumání nejrůznějších aspektů života tehdejší společnosti. Sem patří i studie pracovníka ABS Fillipa Kellera, ukazující každodennost práce v průmyslové výrobě v první polovině padesátých let z pohledu svářeče Uničovských strojíren Josefa Doležala. Byl jedním z dělnických dopisovatelů, kteří měli poukazovat na panující nešvary v závodech, a tím přispívat k jejich odstranění. To, že taková kritika mnohdy měla pro její aktéry závažné existenční následky, není třeba dodávat.

Osudy sester Svobodových, které se nemínily smířit s komunistickým převratem v roce 1948, sleduje studie Filipa Stojaníka z katedry historie Filozofické fakulty UJEP. Kromě vyšetřovacího spisu a vězeňských spisů využil autor při zpracování tohoto tématu materiály ze soukromých archivů i metodu orální historie. Mapuje rodinné prostředí, z něhož obě sestry vzešly a které formovalo jejich názory i demokratické cítění, popisuje jejich protikomunistickou činnost, odsouzení, vězeňskou anabázi, a posléze i úskalí, která musely překonávat po propuštění.

Slyšeli jste někdy o diagnóze „paranoia querulans"? Pokud nikoliv, máte možnost se s ní seznámit ve studii Marty Kordíkové z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. „Paranoikem, kverulantem a sudičem" byl označen v jednom z lékařských posudků hradlař a zemědělec Augustin Navrátil (1928–2003) z Lutopecen, katolík, vydavatel samizdatu, tvůrce tří petic za náboženskou svobodu. Autorka představuje – dle svých

slov – Navrátilovu osobnost, jeho rodinné zázemí, první soudní spory a jejich důsledky, samizdatovou a další činnost i pobyty v psychiatrických léčebnách. Neomezuje se přitom na předlistopadové období, ale všímá si i Navrátilových polistopadových osudů.

Martin Pulec z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu pokračuje v sérii případů z československých státních hranic. V centru jeho zájmu jsou tentokrát okolnosti pohraničníky zastřeleného Bedřicha Lorenze, kurýra a organizátora špionážní sítě, na česko-východoněmecké hranici v roce 1955. Autor podnikl takřka detektivní pátrání po pramenech i pamětnících události, přes Červený kříž se pokusil dohledat příbuzné zastřeleného, kteří pravděpodobně žijí, i utajené místo, kde byl Bedřich Lorenz pohřben. Zdá se, že případ ještě nekončí – možná k němu řeknou své kolegové z partnerského BStU (Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi)…

Temnou kapitolou v životě Františka Horáčka, českého zpěváka a akordeonisty s přezdívkou „Jim (Jimmy) Čert", spočívající v jeho spolupráci s StB, se zabývá zaměstnanec ABS Jan Makovička. Čerpá přitom z relativně dochovaného svazku spolupracovníka, který kombinuje s dalšími prameny, včetně vzpomínek pamětníků. Čtenář se prostřednictvím tohoto příběhu seznamuje nejen s některými momenty života undergroundové komunity, ale má možnost poznat nenásilnou formou metody práce operativy StB, včetně směrnic a předpisů, kterými se její činnost řídila. V závěru studie se autor zamýšlí nad faktickými dopady Horáčkovy spolupráce i nad motivy, které ho k ní vedly, aniž by ovšem komukoliv vnucoval jednoznačné černobílé závěry.

Třem případům trestněprávní povahy, k nimž došlo po válce v táborech pro Němce na Karlovarsku, se v materiálové studii věnuje Radek Slabotínský z Technického muzea Brno. První se odehrál v internačním středisku Nová Role, kde neznámý řidič srazil z vozovky skupinu Němců, další se udál ve sběrném středisku Bochov, kdy při nesprávné manipulaci se zbraní byla usmrcena internovaná žena německého původu. Povahu skutečného excesu – záměrného násilí vůči Němcům – má pak poslední případ z internačního tábora v Ušovicích, kde dozorci olupovali a týrali vězně a znásilňovali ženy. Pro doplnění textu pouze podotýkáme, že řadu informací k internačním střediskům a táborům i poválečným excesům lze najít i ve fondech ABS (včetně dálkového přístupu).

Jiří Mikulka z ABS představil už v předchozím čísle Sborníku personální spis příslušníka SNB jako zajímavý pramen. Tentokrát na základě informací obsažených v personálním spise prezentuje jednoho z příslušníků československé zahraniční armády, účastníka bojů u Dunkerque a po osvobození příslušníka Sboru uniformované vězeňské stráže Josefa Nejtka.

Nejen milovníky historie, ale i laiky zcela jistě zaujme příspěvek Pavly Pitelové z Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, věnovaný služebnímu psu Brekovi, který byl v padesátých letech

u Pohraniční stráže legendou. Za jedno ze svých zadržení více než šedesáti tzv. narušitelů státní hranice obdržel spolu s psovodem vyznamenání prezidenta republiky Novotného a bylo rovněž nařízeno, že musí zemřít přirozenou smrtí. Když se tak stalo, byl Brek vypreparován a vystaven v Muzeu Pohraniční stráže. Autorka známé poznatky doplňuje o informace objevené v Rozkazech velitele brigády, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek, a upozorňuje na význam těchto pramenů pro badatele.

Pavel Žáček z ministerstva obrany se často zaměřuje na edice materiálů – nejinak je tomu i tentokrát. Publikované prameny přibližují události v Maďarsku z let 1956–1957 z pohledu rezidentury Správy rozvědky ministerstva vnitra. V 1. části edice dokumentů, kterou uvádí stručné seznámení s československou rezidenturou v Budapešti a způsobem její práce, jsou zachyceny situační zprávy a hlášení od 29. října 1956 do 29. prosince 1956.

Fond Zpravodajské správy Generálního štábu Československé lidové armády (ZŠ GŠ), který je uložen v ABS, se stal hlavním zdrojem informací pro pracovníka Archivu Eduarda Hoška, autora studie o organizaci a úkolech této bezpečnostní složky v letech 1969–1973. Odborná literatura, která by se tomuto tématu věnovala, v podstatě neexistuje, materiálová studie se tak stává východiskem pro další bádání. Kromě jiného v ní zájemci najdou také přehled pojmů používaných ve zpravodajské činnosti, podrobná organizační schémata ZS GŠ i portréty některých jejích vedoucích představitelů.

V roce 2016 se konala celá řada vědeckých konferencí zaměřených na naši nejnovější historii. Některých z nich se zúčastnili také zaměstnanci Archivu bezpečnostních složek a dění na tomto poli přibližují čtenářům v několika zprávách. Novinkou ve Sborníku je rubrika Recenze a anotace, upozorňující na zajímavé literární práce z oboru. A konečně nechybí ani oddíl A–Ž, v němž se dočtete např. o tom, že s podněty duševně nemocných žadatelů se ministerstvo vnitra muselo potýkat už v minulosti, o tom, že ani StB nesměla s majetkem zabaveným odsouzenému nakládat svévolně, o tom, jaké potíže může způsobit národnímu umělci temperamentní sousedka i o tom, že sprejeři měli v Česku svého průkopníka už v polovině 20. století. Stručné příspěvky uzavírá informace o vzdělávacím projektu Třetího odboje na jižní Moravě.

Na závěr mi dovolte ještě pozvání: Archiv bezpečnostních složek spustil v roce 2016 aplikaci eBadatelna, umožňující vyhledávání v přepsaných archivních pomůckách, a registrovaným badatelům rovněž přístup k části digitalizovaných fondů. Zájemci nebudou nadále u významné části fondů odkázáni na dosavadní inventáře naskenované v PDF souborech, bez možnosti elektronického prohledávání, ale mohou do vyhledavače zadat téma, které je zajímá, a zjistit, jaké archiválie se k němu vztahují. Výše zmíněné rozhodnutí Ústavního soudu znamená, že i eBadatelna může být nadále doplňována novými pomůckami i digitalizovanými fondy. Vyzkoušejte si aplikaci, dostupnou na stránkách www.ebadatelna.cz – třeba Vás naše archiválie zaujmou a i Vaším přičiněním vzniknou příště stejně zajímavé články jako ty, publikované v letošním čísle Sborníku.

Světlana Ptáčníková

STUDIE

Emil Strankmüller – životní příběh československého zpravodajce

František Prepsl

Studie je zaměřena na jednu z hlavních osobností vojenského prostředí z generálního štábu tzv. druhého zpravodajského oddělení. Do povědomí veřejnosti se dostala v šedesátých letech publikováním svých pamětí v periodiku Slovanský přehled[1] a díky později vydaným pamětem generála Františka Moravce, který ji v nich zmiňoval jako svoji „pravou ruku". Nakonec byla ztvárněna v projektu České televize.[2]

Emil Strankmüller se narodil dne 26. února 1902 do české rodiny ve Vídni. Otec Pavel Strankmüller byl zaměstnán jako úředník u firmy, která obchodovala s drogistickým zbožím, později provozoval obchod na Vinohradech. Jeho matka Pavla (rozená Kutejlová) byla ženou v domácnosti.[3] Manželé Strankmüllerovi měli syna Emila a dceru Růženu (provdanou Rysovou).[4] V roce 1917 se odstěhovali z Vídně do Prahy na Královské Vinohrady. Po přestěhování s rodinou do Prahy pokračoval ve studiu na gymnáziu s vyučovacím jazykem německým a po dvou letech přešel do třídy s českou výukou, kde 23. června 1922 maturoval.[5] Od 1. října[6] téhož roku nastoupil do Vojenské akademie v Hranicích na Moravě a po jejím ukončení byl dne 1. září 1924 vyřazen jako poručík. Dále studoval na dělostřelecké aplikační škole v Olomouci. Jako dělostřelecký poručík sloužil u 51. dělostřeleckého pluku v Olomouci, Malackách, Kostelci nad Labem a jako nadporučík ve Staré Boleslavi. Absolvoval tříměsíční automobilový kurz pro důstojníky dělostřelectva ve Čtyřech Dvo-

1 STRANKMÜLLER, Emil: O spolupráci československé a sovětské vojenské rozvědky v Praze a v Londýně. *Slovanský přehled* 54, č. 1, s. 72–79.

2 *Kulka pro Heidricha (1941).* In: České století, 3. díl . Česká televize, 2013. Dostupné online na WWW: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21251212024-kulka-pro-heydricha. Cit. 1. 9. 2017.

3 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Strankmüller Emil – operační podsvazek č. 27, s. 3.

4 ABS, f. 302-74-1, Protokol, sepsán 25. 11. 1949.

5 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Strankmüller Emil – operační podsvazek č. 27. „Benešovo gymnázium sídlilo v Londýnské 34, Praha XII" (s. 8).

6 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, kvalifikační listina, s. 122.

rech a v polovině září roku 1928 byl určen zástupcem spojovací čety. Počátkem ledna 1929 byl zařazen do kurzu spojovací služby pro důstojníky všech zbraní a poté do kurzu u dělostřeleckého pluku v Plaveckém Podhradí. Po kurzu byl převelen k 151. dělostřeleckému pluku do Prahy na místo zástupce spojovací čety. Dne 1. října 1931 nastoupil na Vysokou školu válečnou, kterou ukončil v roce 1934. Jako kapitán a později štábní kapitán sloužil v Hranicích u 8. divize, u níž byl ustanoven přednostou 2. a 4. oddělení (materiální oddělení), kde začal působit jako zpravodajec. Ve sledovaném období probíhala reorganizace, tvořily se předsunuté agenturní ústředny (PAÚ)[7] a celá síť se předávala Zemskému vojenskému velitelství (ZVV) Brno. Divizi tak zůstala jen vojensko-obranná a takticko-zpravodajská služba. Posledního července 1935 byl zařazen do funkce důstojníka generálního štábu a v roce 1936 byl trvale převeden k ZVV v Praze ke zpravodajskému oddělení. Pro tuto práci byl výborně připraven, neboť uměl velmi dobře německy, anglicky a dobře se domluvil i rusky. Převzal funkci přednosty studijní skupiny na ofenzivním úseku po pplk. gšt. O. Tichém, kde bylo hlavní činností včasné plnění agendy a vojenské posudky, do kterých se mohlo zasahovat z hlediska zpravodajského zájmu. Emil Strankmüller formuloval a vyhodnocoval zprávy od kolegů, kteří spolupracovali s obrannou ústřednou policejního ředitelství. Tak se mohlo sledovat případné směřování německé ofenzívy proti Československu. Dále se zpracovávala část plánu ostrahy a krytu u těch částí, kde probíhaly opevňovací práce v časovém harmonogramu, a vytvářely se přehledy, elaboráty a věcné pomůcky. Do těch spadal například národnostní přehled, seznam podezřelých osob a evidence agentů.[8] Od konce září roku 1937 byl ustaven přednostou zpravodajského oddělení štábu 1. armádního sboru na generálním štábu, kde se velmi dobře osvědčil. Ve svých pamětech uvádí, že již po nástupu bylo zpravodajcům zřejmé, že Německo bude již koncem roku 1938 připraveno na válku. V květnu 1938 byl povýšen do hodnosti majora a zastával funkci přednosty výzvědné sekce zpravodajského oddělení. *V létě téhož roku (1938) mělo Německo vycvičeno tři ročníky povolané na základě branného zákona z roku 1935. Kromě neznámého počtu osob vycvičených nouzově (Achtwochensoldaten) a specialistů povolaných povolávacími rozkazy na dobu potřebnou. Před a po vojenské výchově v různých militantních formacích se stav vycvičených branců rychle zvyšoval. O materielních* [sic] *přípravách, jejichž rozsah byl v té době jen částečně znám, byly podány důkazy v pozdějších letech. Nesporným důkazem o válečných přípravách proti našemu státu bylo mimo jiné i nesmírné rozvinutí německého výzvědného zpravodajského úsilí proti nám, které bylo zahájeno ve velkých rozměrech již v roce 1936 a končilo otevřeným povstáním německé menšiny 12. září 1938. Vím, že počet usvědčených větších špionážních případů dosahoval u nás ročně několikatisícového počtu.*[9] Dále popisuje osobní po-

7 Je známo, že předsunutých agenturních ústředen působilo asi dvacet. Jejich počet se dle potřeby měnil, nejvíce byly v Čechách, orientovány proti Německu.

8 ABS, f. 302-74-1, Protokol s plk. v. v. Strankmüllerem, s. 11.

9 ABS, f. 302-74-1, Rozklad o situaci, sepsaná 4. 11. 1945, s. 2.

střehy z průběhu mobilizace. *Všichni jsme si po tomto nervovém vyčerpání zhluboka oddychli. Konečně čin! V pátrací skupině jsme byli na tento okamžik dávno připraveni. Svůj mobilizační plán jsme každý znali zpaměti. Potřebný spisovní, archivní, evidenční, studijní a technický materiál jsme měli připraven ve zvláštních bednách, jež se daly uzpůsobit v psací stoly. Auta byla v pohotovosti. Již 2 hodiny po vyhlášení mobilizace jsme byli se štábním kapitánem Fryčem, ing. Budíkem a dvěma poddůstojníky jako první na prozatímním stanovišti velitele užšího štábu a připravili tam podmínky pro navázání radiospojení se zahraničními expoziturami. V noci a druhého dne byl užší štáb s hlavním velitelem generálem Krejčím na místě. Zprávy docházely nerušeně. Ještě zde jsme se dozvěděli o jednání v Godesbergu a získali zprávy, že Němci překročí hranice 1. října. Radovali jsme se, že při současném zdárném a nadšeném průběhu mobilizace budou naše přípravy včas a plánovitě dokončeny. Za dva dny jsme se přesunuli do stálého, mobilizačním plánem stanoveného stanoviště velitele. Hlavní velitel, operační a organizační oddělení bylo umístěno v zámku v Račicích, druhé a materiální oddělení a některé hlavní služby v blízkém Vyškově. Po stránce zpravodajské nebyla volba stanoviště velitele v částečně poněmčeném brněnském okolí příliš šťastná. Naše „obrana" měla ve spolupráci s policejním a četnickým aparátem plné ruce práce při zneškodňování nejmarkantnějších případů stupňované činnosti německé agenturní sítě a při likvidaci nám známé německé mobilizační sítě. Také přítomnost zfanatizovaných henleinovců v řadách našich mobilizujících jednotek stala se čím dál tím více neúnosným břemenem. I jinak nebylo vše v nejlepším pořádku. Spojovací síť ještě po dlouhou dobu plánovitě nefungovala. Po příjezdu do Vyškova byl jsem nucen zabavit školní účastenskou telefonní stanici, abych se mohl dorozumět s okolím. Naše agenturní radiospojení fungovalo dříve než plánovaná velitelská spojovací síť. Celý prostor Hlavního velitelství byl chráněn pouze třemi protiletadlovými bateriemi. Protiletecký kryt pro celý štáb ve Vyškově byl pouhý rozměrný sklep, nikterak upravený, který by v případě nepřátelského náletu jen stěží odolal.*[10] Mezi jeho agenturní práci patřila i spolupráce s agentem A-54 Paulem Thümmelem.[11] *Zejména cenné zprávy byly hlavně po stránce obranné. Udal jmenovitě a dokumentárně (předal evidenční listy) něm. mob. agenty na našem území a připravovanou radiovou síť pro případ mobilizace. Došlo to dokonce tak daleko, že čs. zpravodajská služba mu byla nápomocna v rozmístění německých mob. radiostanic, protože se tyto měly ozvat teprve v případě války. Tato německá mob. síť byla tak čs. zpravodajskou službou nenápadně střežena a v den naší mobilizace bylo proti všem hromadně zakročeno. A 54* [agent 54] *přesně a včas zpravil čs. zprav. služ. o něm. přípravách, které vedly později k Mnichovu (zejména o organizaci a činnosti tzv. odděl. VII, t. j. sabotážní oddělení), a pak zejména o přípravách a datu a postupu okupace na našem území ku dni 15. 3. 1939.*[12]

10 STRANKMÜLLER, Emil: Československé ofenzivní zpravodajství v letech 1937 do 15. března 1939. *Odboj a revoluce,* roč. 6, 1968, č. 2, s. 59–60.

11 ABS, f. 302-1-346, Zápisnice – Spolupráce s A 54, sepsaná 30. 3. 1946, s. 48–54.

12 ABS, f. 302-1-346, Zpráva o činnosti a prosazení agenta A 54 sepsaná 17. 8. 1946, s. 83.

O jeho nesporných kvalitách svědčí i fakt, že byl vybrán do akce TRANSFER, kdy odletěl se skupinou plk. Moravce ze 14. na 15. března 1939 přes Rotterdam do Londýna. Na této akci se aktivně podílel a dojednával detaily podmínek odletu přímo s mjr. Gibsonem, kterému předcházelo i předložení důležitých dokumentů pro britské zpravodajce na jejich velvyslanectví. Na tuto akci vzpomíná ve svých pamětech, kde vlastně upřesňuje svůj náhled na ni s popisem svého odletu s kolegy za dramatických podmínek, které vylíčil ve svých vzpomínkách. Lze říci, že tímto fakticky začal druhý domácí odboj.[13] S odletem do Anglie byl spojen převoz cenných dokumentů tzv. živých agentů a ostatní kompromitující materiál byl částečně spálen. Československá zpravodajská služba po celou dobu svého trvání v období první republiky úzce spolupracovala se zpravodajskými službami hlavně Francie a Anglie. Do roku 1936 probíhala hlavně součinnost s francouzskou zpravodajskou službou. Počátkem roku 1936 již byla hlavním partnerem britská IS[14], která právě do Prahy vyslala již výše zmíněného mjr. Harolda Gibsona.[15]

Po příletu do Anglie se v Peter Street konala schůzka s britskými zpravodajskými důstojníky za účasti Františka Moravce a Emila Strankmüllera. Hlavní náplní bylo projednání ubytování skupiny, forma uložení peněz v Midland Bank, nošení služebních zbraní a používání dokladů. Dále vyvstala otázka znovunavázání spojení s čs. zpravodajskými expoziturami v Holandsku a Švýcarsku včetně další spolupráce se spřátelenými rozvědkami v zahraničí, které byly potřeba pro zahájení činnosti. Byla domluvena i případná konzultace s britskou stranou při přijímání nových zpravodajských pracovníků v Anglii, kteří prohlásí, že již předtím pracovali pro čs. zpravodajskou službu.[16] V nuceném exilu ve Velké Británii byl jmenován zástupcem přednosty československé zpravodajské ústředny a působil v Londýně ve funkci přednosty 1. oddělení ofenzivního zpravodajství. Těsně před začátkem války a v průběhu září se uvažovalo o možnosti využití stávajících odbojových organizací k povstání v okupanty obsazených územích. Jednání iniciovala britská IS po předchozí domluvě s dr. Benešem, ale tato akce nakonec nebyla realizována.[17]

Od jara 1940 působil Emil Strankmüller zpravodajsky ve Švédsku, Jugoslávii a Holandsku, kde reorganizoval zpravodajskou síť a staral se o rozšíření zpravodajských schránek a mimo jiné uskutečnil osobní schůzku s Paulem Thümmelem na základě spojení předem domluveného dopisem. Agent předal cenné zprávy o organizaci německé armády a poskytl informace o činnosti národnostního hnutí

13 STRANKMÜLLER, Emil: Československé ofenzivní zpravodajství od března 1939. *Odboj a revoluce – Zprávy I.* Praha 1970, s. 219–229.

14 Intelligence Service – britská tajná služba, byla založena v roce 1909.

15 ABS, f. Z-6-314-1, Činnost čs. zpravodajské služby po okupaci ČSR, zpravodajská činnost v zahraničí, s. 125.

16 ABS, f. Z-6-314-1, Informační zpráva od Archivního studijního ústavu ze dne 27. 12. 1957, s. 6.

17 ABS, f. Z-6-314-1, Činnost čs. zpravodajské služby po okupaci ČSR, zpravodajská činnost v zahraničí, s. 126.

odporu proti okupantům v Čechách, později předal svoji krycí adresu v Praze. O jeho spolupráci vypověděl po válce do protokolu následující informace: *Agent, se kterým jsem pracoval přímo, byl hlavní agent čs. zpravodajské služby vedený pod značkou A-54. Pracoval od jara 1937 a dodával nám všechny zprávy německého Aussenstelle Chemnitz, jejímž velitelem byl, a mimo to i zprávy značné důležitosti, protože jako starý příslušník SA byl přímo spřátelen s důležitými činiteli zpravodajskými v Berlíně. Jeho zprávy byly jednak tajné, dokumentární, byly námi ofotografovány, jednak ústní, jednak písemné, jím samým u nás pořízené. Činnost tohoto agenta vyvrcholila za války, kdy podával zprávy přímo neocenitelné. Sám jsem se s ním sešel za války několikrát v Holandsku a jel jsem za ním z Londýna až na Balkán. Tak uvádím např.: mobilizační síť proti nám, seznam příjemců německých radiostanic, organizace německé zpravodajské služby, organizace SPANNUNG, přesné datum a průběh našeho obsazení 15. 3. 1939, jádro první fáze německé ofenzívy proti Francii, zprávy německých pozorovatelů o finsko-sovětské válce, přípravy a hlavní body operace proti Jugoslávii, přípravy a německé zprávy o německé zpravodajské síti na Balkáně apod. Agent zahynul v roce 1942.*[18]

Po obsazení Holandska Němci se jeho pole působnosti přesunulo do Francie, kde se později podílel na evakuaci našich jednotek do Anglie. Po jejich přesunu vznikla potřeba obranného zpravodajství v rámci těchto jednotek a došlo také k nucené reorganizaci příchodem kolegů z Francie, která posílila řady zpravodajské ústředny. V této době došlo k vytvoření Ministerstva národní obrany (MNO), v jehož čele stanul gen. Sergej Ingr[19]. Zpravodajská organizace byla vyjmuta z kompetencí MNO a vytvořila samostatnou skupinu přidělenou k prvnímu odboru druhého oddělení. Nadále byl činný v evropských zemích, kde spolupracoval se svým kolegy, například s mjr. Karlem Sedláčkem[20], který působil ve Švýcarsku a byl spojkou mezi protektorátem a Londýnem, působil jako příslušník čs. zastupitelského úřadu a pracoval pod krytím československé tiskové a informační kanceláře v Bernu a kterému byl pro zajištění nerušené spolupráce později vystaven anglický pas a žurnalistická legitimace na krycí jméno Charles Simpson. V průběhu válečných let byla expozitura KAZI, vedená mjr. Sedláčkem, nepostradatelná v předávání informací hlavně ve spojení

18 ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta, František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů.* Praha: Naše vojsko, 2007. s. 55.

19 Arm. gen. Sergej Ingr (2. 9. 1894 Vlkoš – 17. 6. 1956 Paříž) byl československý generál, legionář, ministr národní obrany londýnské exilové vlády a velvyslanec.

20 Mjr. Karel Sedláček se narodil 24. 9. 1894 v Bruselu, kde žil do roku 1906. Zpravodajské zkušenosti získal absolvováním kurzu a praxí na PAÚ ANTONÍN v Tachově a Náchodě. Pro lepší konspiraci byl penzionován a vymazán ze schématu čs. armády. Po druhé světové válce působil na postu vojenského atašé ČSR ve Švýcarsku. V roce 1946 byl odvolán a ustanoven přednostou 5. odd. v Karlových Varech a v roce 1949 byl penzionován. Začátkem roku 1950 byl zatčen a po šesti týdnech propuštěn do psychiatrické léčebny v Praze-Bohnicích, kde po několika letech zemřel.

s československým odbojem na Slovensku,[21] i když po pádu Francie se značně ztížilo spojení. E. Strankmüller zastával od září 1941 až do roku 1944 funkci přednosty výzvědného oddělení zpravodajství (I. odd. ofenzivního zpravodajství) II. odboru čs. MNO.[22] Mezi jeho povinnosti patřil již zmíněný styk se zahraničními zpravodajskými službami, se kterými dle směrnic projednával konkrétní záležitosti týkající se pátrací činnosti. Odevzdával a přijímal výstupy a poznatky ze zpravodajské činnosti s denními referáty o činnosti a výsledcích oddělení plk. Moravcovi a v době jeho nepřítomnosti jej zastupoval. V roce 1942 proběhla další reorganizace zpravodajské služby, kdy byl dosavadní přednosta Obranného zpravodajství mjr. Bartík[23] přeložen na Ministerstvo vnitra a byl pověřen vedením zpravodajského oddělení IV. odboru MV. Při těchto změnách byla také stanovena nová organizace a rozdělení povinností ofenzivního oddělení, které se skládalo ze skupiny zpravodajské, šifrovací, studijní a zvláštní.[24] Tyto skupiny přímo podléhaly Emilu Strankmüllerovi, který usměrňoval jejich chod podle instrukcí a směrnic přednosty II. odboru. Dne 23. října 1943[25] byl povýšen do hodnosti podplukovníka generálního štábu a od září 1944 zastával post přednosty 2. oddělení hlavního velitelství čs. branné moci. V průběhu války se zabýval výhradně výzvědnou službou proti Německu ve spolupráci s anglickou, sovětskou a později i americkou službou a spolupracoval na organizování paravýsadků do protektorátu[26] včetně vyslání skupin se zvláštním posláním (Silver A, Anthropoid, Anthimony apod.). Dále byl v jeho kompetenci dohled nad rádiovým spojením s domovem a provedení reorganizace zpravodajské skupiny v Londýně. Pro britskou stranu jsme byli hodnověrným a loajálním partnerem i přes některé z jejich

21 ABS, f. Z-6-314-1, Československá zpravodajská služba v letech 1920–1945, Spojení čs. zpravodajské odbočky ve Švýcarsku s domovem a Londýnem, s. 174. Spojení s domovem bylo zajištěno mimo jiné prostřednictvím spojek, které docházely ze Slovenska do Švýcarska, a to i za spolupráce manželky švýcarského konzula v Bratislavě.

22 Brig. gen. František Moravec (23. 7. 1895 Čáslav – 27. 7. 1966 Washington, D.C.) byl československý legionář, důstojník Československé armády a přednosta 2. oddělení, obrannou skupinu vedl mjr. Josef Fořt.

23 Brig. gen. Josef Bartík (30. 6. 1897 Stachy – 18. 5. 1968 Praha) působil jako zpravodajský důstojník v 2. oddělení Hlavního štábu v období první republiky, dále při československé exilové vládě v Londýně a po osvobození republiky na vedoucí pozici politického zpravodajství MV. Po komunistickém převratu v roce 1948 byl odsouzen v zinscenovaném procesu za údajné vyzrazení služebního tajemství a zneužití funkce k pěti letům těžkého žaláře. Zároveň byl degradován a byla mu odejmuta získaná vyznamenání. Byl vězněn na Mírově, Pankráci, Ruzyni a v Leopoldově. V roce 1953 byl propuštěn a živil se jako zásobovač a nakonec působil jako hlavní účetní v Ústavu péče o matku a dítě v Praze-Podolí. Byl ženat s manželkou Libuší, se kterou měl dvě dcery. Mezi jeho koníčky patřilo fotografování a plavání. Zemřel dne 18. 5. 1968 v Praze.

24 Zvláštní skupina byla založena v roce 1941, byli v ní školeni příslušníci čs. armády pro paradesantní výsadky do obsazené republiky.

25 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, návrh pro jednání 33. rehabilitační komise, projednal Vojenský obvodní soud v Praze.

26 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Strankmüller Emil – operační podsvazek č. 27, s. 3.

strany ne právě přátelské metody, které vysvětlovali „nedorozuměním" a předstíranými krádežemi. V zájmových prostorech, např. v Itálii či Jugoslávii, kde docházelo k parašutistickým výsadkům čs. vojáků, si britská strana udržela rádiové spojení ve svých rukou. Koncem války došlo také k několika výsadkům sudetských Němců do pohraničních oblastí Československa bez vědomí našich zpravodajců, což se setkalo s oprávněnými protesty plk. Moravce.[27] Po celou dobu spolupráce s IS byla výhodou hlavně finanční nezávislost našich zpravodajců. Do roku 1940 byli financováni z valutových zásob uložených v zahraničí již před válkou a poté ze zpravodajského fondu československé vlády. Z tohoto hlediska to bylo jediné nezávislé postavení, v dalších oblastech včetně materiálního zabezpečení již byla nutná závislost, a to i z důvodu ztráty území ČSR po dobu válečných let. V této funkci se Strankmüller vrátil dne 5. června 1945 přes Plzeň do poválečného Československa.[28] Společně s ním se do vlasti vrátil i londýnský archiv zpravodajského odboru, který byl z letiště ihned přepraven do budovy štábu v Dejvicích. Písemnosti a dokumenty vzniklé z činnosti 1. oddělení předal Emil Strankmüller přednostovi 2. oddělení hlavního štábu pplk. JUDr. Rašlovi, který z nich vyjmul tzv. rádiovou korespondenci Londýna vztahující se ke Slovenskému národnímu povstání. Samotné předání proběhlo nestandardně, bez osobní účasti Strankmüllerovy a za jeho protestu.[29]

Po válce, dne 11. června 1945, byl Strankmüller přidělen jako přednosta 1. oddělení štábu na tvořící se velitelství 2. vojenské oblasti v Táboře a od konce října 1946 nastoupil v hodnosti plukovníka na tutéž funkci na velitelství 1. vojenské oblasti do Prahy.V kvalifikačním listu v jeho osobním hodnocení z roku 1946 je uvedeno: *Má vynikající schopnosti velitelské a řídicí. K tomu má velmi vyvinutý organizační talent, velký rozhled, je energický, důsledný a systematický, spravedlivý a dovede si získat autoritu.*[30] Od léta 1947 působil jako prozatímní přednosta 8. oddělení pro otázky vysidlovací a osidlovací u hlavního štábu. V polovině ledna 1948 byl hospitalizován v nemocnici, po několikatýdenním léčení a zdravotní dovolené se vrátil na oddělení a před ukončením jeho činnosti onemocněl a byl penzionován.[31] Pravým důvodem superarbitrace z činné služby v jeho šestačtyřiceti letech byla snaha Bedřicha Reicina[32] o jeho odstavení z činné služby a následná perzekuce, kterou dokládá

27 ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů.* Praha: Naše vojsko, 2007, s. 235.

28 ABS, f. 302-1-467, Protokol – plk. Tauer Josef, výpověď sepsána 14. 11. 1949, s. 11.

29 ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů.* Praha: Naše vojsko, 2007. s. 313.

30 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, kvalifikační listina, část II, hodnocení od náčelníka 2. oblasti plk. gšt. Josefa Ereta, v Táboře 20. 11. 1946.

31 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Strankmüller Emil – operační podsvazek č. 27, s. 4.

32 Bedřich Reicin (29. 9. 1911 Přerov – 3. 12. 1952 Praha), původním jménem Friedrich Reinzinger, byl československý voják, generál, agent NKVD a přednosta Obranného zpravodajství a jeden z popravených členů tzv. Slánského protistátního spikleneckého centra.

vyšetřovací spis. Ve něm je uvedeno, že Strankmüller byl vyšetřován za údajné nedbalé uchovávání státního tajemství. Jednalo se o seznam nalezený při domovní prohlídce dne 10. listopadu 1949, který obsahoval pouze seznam pracovníků II. oddělení za války v Londýně. V prohlášení uvedl, že se jedná o osoby, které chtěl navrhnout na vyznamenání, a že dle jeho názoru se jedná o seznam historické povahy, totéž uvedl i o seznamu parašutistů z války. Nejednalo se údajně o nic jiného než o vzpomínkový materiál.[33] Přesto byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce jednoho roku, který strávil v samovazbě v Ruzyni a Mladé Boleslavi a po třech měsících ve společné vazbě ve vojenské trestnici na Hradčanech. Těsně před vypršením trestu byl znova zatčen, převezen opět na Ruzyň a vyslýchán v souvislosti s osobami později souzenými v procesu se Slánským, přestože vyšetřovatelům muselo být jasné, že jako bývalý ofenzivní zpravodajec s tím Strankmüller nemá nic společného, stejně jako v pozdějším procesu s tzv. londýňany. Zůstal nadále uvězněn v samovazbě, a to až do konce ledna 1951. Přesto nebyl propuštěn, ale správním rozhodnutím odsouzen na jeden a půl roku do tábora nucených prací v lokalitě Pardubic a později i Všebořic.[34] V pracovních táborech byl i přes svůj zdravotní stav nucen pracovat jako dělník na betonárce.[35] Byl propuštěn v prosinci roku 1951 za dobré pracovní výsledky.[36]

V řadě dochovaných archivních materiálů, hlavně z konce čtyřicátých a začátku padesátých let, se musí k daným pramenům přistupovat s opatrností, jelikož dané výpovědí byly činěny pod psychickým tlakem na vyslýchané, kteří si nebyli leckdy jisti ani svým životem.

Po návratu z vězení pracoval Strankmüller ve Staré Boleslavi u technických služeb jako pomocný dělník (popelář)[37] a později na pozici vedoucího skladové účtárny u Okresního kovopodniku v Brandýse nad Labem, a to až do roku 1964.[38]

33 ABS, f. Vyšetřovací spisy, sign. V-5621 MV, Strankmüller Emil – operační podsvazek č. 27, s. 9.

34 Do tábora nucených prací (TNP) mohl být zařazen člověk mezi osmnáctým a šedesátým rokem života, a to až na výjimky bez řádného soudu na dobu tří měsíců až dvou let z rozhodnutí funkcionářů národních výborů, členů KSČ a KSS. O přikázání do TNP většinou rozhodovaly tříčlenné komise, jejich členy a náhradníky jmenoval krajský národní výbor. Po zrušení zákona 247/1948 Sb. upravil existenci TNP zákon č. 88/1950 Sb. (trestní zákon správní) a zákon č. 86/1950 Sb. (trestní zákon). Vydáním těchto zákonů došlo k rozdělení působnosti v zařazování osob do TNP mezi místní národní výbor a MV. Ve smyslu zákona 88/1950 Sb. jsou MV zřizovány trestní komise při ONV a trestní odvolací komise při krajském národním výboru.

35 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, odvolání proti výměru o snížení důchodu, z 5240 Kčs na 1050 Kčs, odvolání z 20. 5. 1953.

36 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, S-2070 – žádost o zvýšení starobního důchodu, z 21. 3. 1968, s. 2.

37 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, kádrový posudek z 16. 7. 1953 od pracovníka MNV v Brandýse nad Labem.

38 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, S-1488 – Návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci, s. 2.

Mimoto pečoval o svoji nemocnou manželku[39] a potýkal se s napjatým rodinným rozpočtem.[40] Svoji finanční situaci se později snažil vylepšit přivýdělky ke svému důchodu.[41]

V roce 1965 byl rehabilitován[42] a byla mu navrácena hodnost plukovníka ve výslužbě.[43] V uvolněné atmosféře šedesátých let napsal dvě práce zabývající se československým ofenzivním zpravodajstvím. V roce 1981 prodělal mrtvicí a poslední léta života strávil v kruhu své rodiny v Kovářově u Milevska, kde dne 28. února 1988 zemřel.

Po pádu totalitního režimu byl dne 28. října 1992 povýšen do hodnosti generálmajora in memoriam. Emil Strankmüller byl nositelem mnoha československých a spojeneckých řádů a vyznamenání, z nichž mezi nejvýznamnější patří Řád britského impéria, americký Legion of Merit a Československý válečný kříž 1939.[44]

Osobnost Emila Strankmüllera se nesmazatelně zapsala do historie československé zpravodajské služby v období největšího mezinárodního napětí, kdy naše mladá republika bojovala o svoji existenci. Přes všechny události i přes ztrátu nezávislosti naše republika znovu povstala právě díky mužům, jako byl Emil Stranmüller, kteří nikdy nezapomněli na svoji čest a vlast a bojovali za její svobodu. Společnost se po roce 1948 zachovala k těmto mužům činu nečestně, a tak nezbývá než splatit jim náš dluh až dnes.

39 Libuše Strankmüllerová později pracovala jako vedoucí jídelny u Okresního kovopodniku Praha-východ.

40 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, odvolání proti výměru o snížení důchodu.

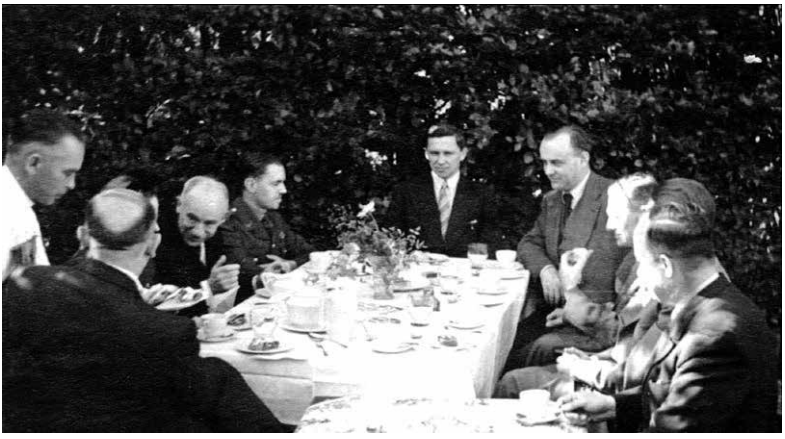
41 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, S-2070 – Žádost o zvýšení starobního důchodu, z 21. 3. 1968. Pobíral měsíční voj. důchod ve výši 972 Kčs.

42 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, zproštění obžaloby, projednal Vojenský obvodní soud v Praze dne 27. 10. 1965.

43 ABS, f. Rehabilitační spisy – seznam osob, sign. ZA-58525 MV, Strankmüller Emil – svazek č. 2, s. 48.

44 VHA, f. Sbírka 37, Velitelství voj. zpravodajské služby, sign. 37-359, Osobní svazek, S-1488 – Návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci, s. 1.

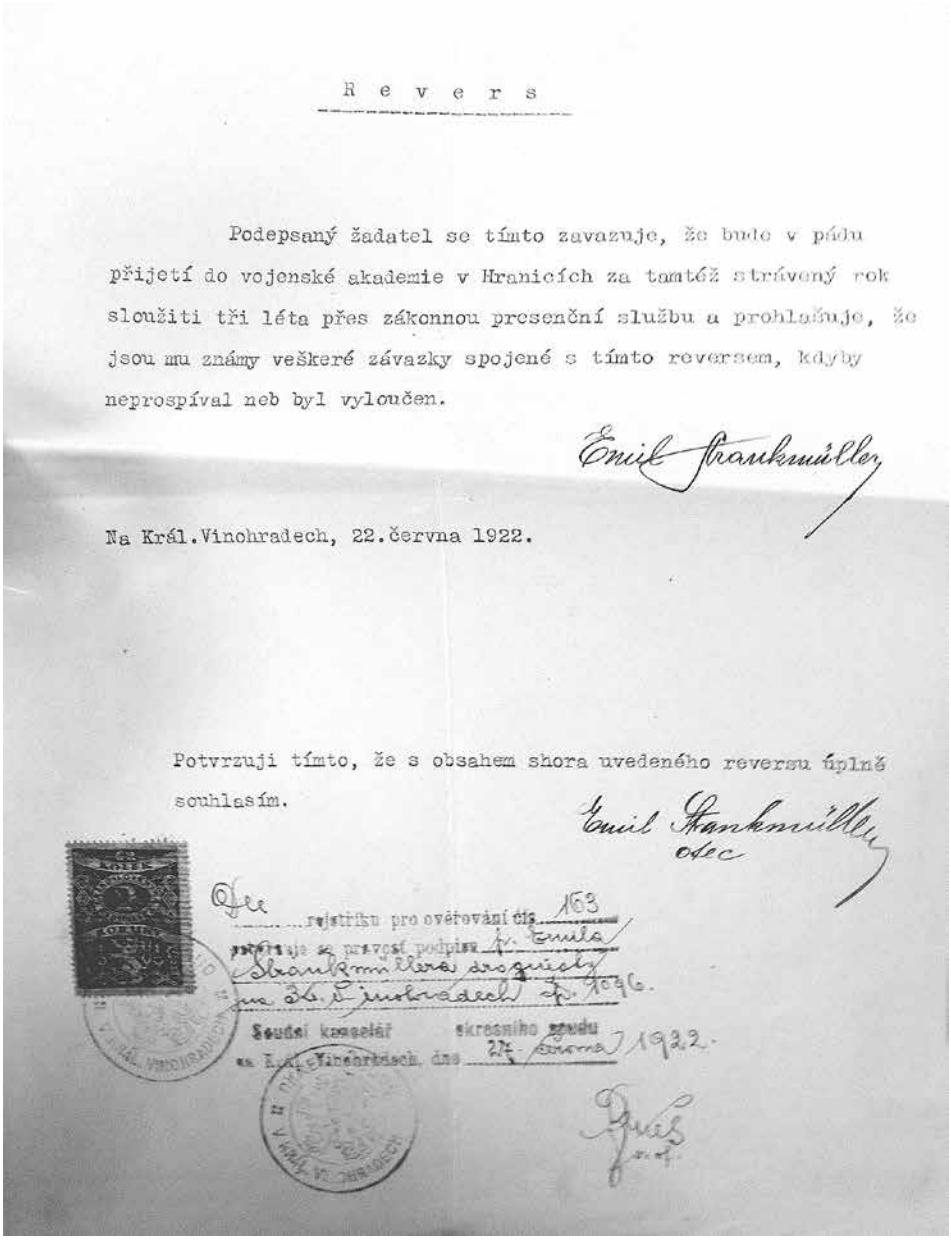
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Spolupráce se spojenci ve Velké Británii, v čele stolu E. Strankmüller, po stranách H. Gibson, prezident E. Beneš, J. Smutný, F. Moravec a F. Drtina (VHA)

Obr. 2: Skupina zpravodajců ve Velké Británii, zleva E. Strankmüller, J. Bartík, B. Boček, V. Cigna, F. Moravec a J. Tauer (VHA)

R e v e r s

Podepsaný žadatel se tímto zavazuje, že bude v pádu přijetí do vojenské akademie v Hranicích za tamtéž strávený rok sloužiti tři léta přes zákonnou prosenční službu a prohlašuje, že jsou mu známy veškeré závazky spojené s tímto reversem, kdyby neprospíval neb byl vyloučen.

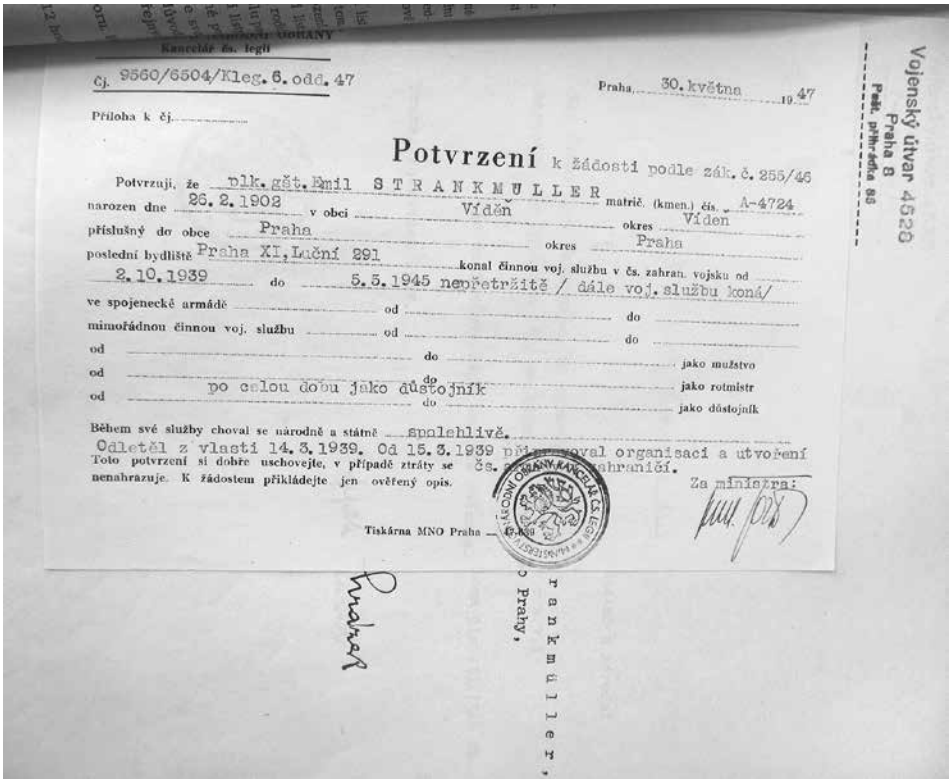
Emil Frankmüller

Na Král.Vinohradech, 22.června 1922.

Potvrzuji tímto, že s obsahem shora uvedeného reversu úplně souhlasím.

Emil Frankmüller
otec

Obr. 3: Revers (VHA, fond Sbírka 37, Velitel. voj. zpravodajské služby, revers)

Kancelář čs. legií

Čj. 9560/6504/Kleg.6.odd.47

Praha 30. května 1947

Příloha k čj.

Potvrzení k žádosti podle zák. č. 255/46

Potvrzuji, že plk.gšt. Emil S T R A N K M U L L E R matrič. (kmen.) čís. A-4724

narozen dne 26.2.1902 v obci Vídeň okres Vídeň

příslušný do obce Praha okres Praha

poslední bydliště Praha XI, Luční 291 konal činnou voj. službu v čs. zahran. vojsku od

2.10.1939 do 5.5.1945 nepřetržitě / dále voj. službu koná/

ve spojenecké armádě od do

mimořádnou činnou voj. službu od do

od do jako mužstvo

od do jako rotmistr

od po celou dobu jako důstojník do jako důstojník

Během své služby choval se národně a státně spolehlivě.

Odletěl z vlasti 14.3.1939. Od 15.3.1939 pů[illegible]val organisací a utvoření čs. [illegible] zahraničí.

Toto potvrzení si dobře uschovejte, v případě ztráty se nenahrazuje. K žádostem přikládejte jen ověřený opis.

Za ministra:

Tiskárna MNO Praha

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY KANCELÁŘ ČS. LEGIÍ

Vojenský útvar 4526 Praha 6 Pošt. přihrádka 65

Praha

Strankmüller,

140

Krajské velitelství státní bezpečnosti
P r a h a .

Dne 14.listopadu 1949.

Čj.A-72018/4390-49.

Předmět: plk.S t r a n k m ü l l e r Emil-
trestní oznámení.

V A Z B A .

Okresní prokuratura

P r a h a .

Přílohy: 3,1 balík.

T r e s t n í o z n á m e n í .

I.
Svidenční údaje.

Pachatel: : S t r a n k m ü l l e r Emil plk., nar. 26.2.1902 ve Vídni, bytem Nový Vestec čp.139 okr. Brandýs n.L.

Trestný čin : nedbalé uchovávání stát.tajemství.

Místo činu : Nový Vestec.

Ve vazbě : od 10.listopadu 1949.

Věci doličné : předány dle připojeného seznamu kanceláří věci doličných při okresním soudu v Praze.

II.

Podstata obvinění.

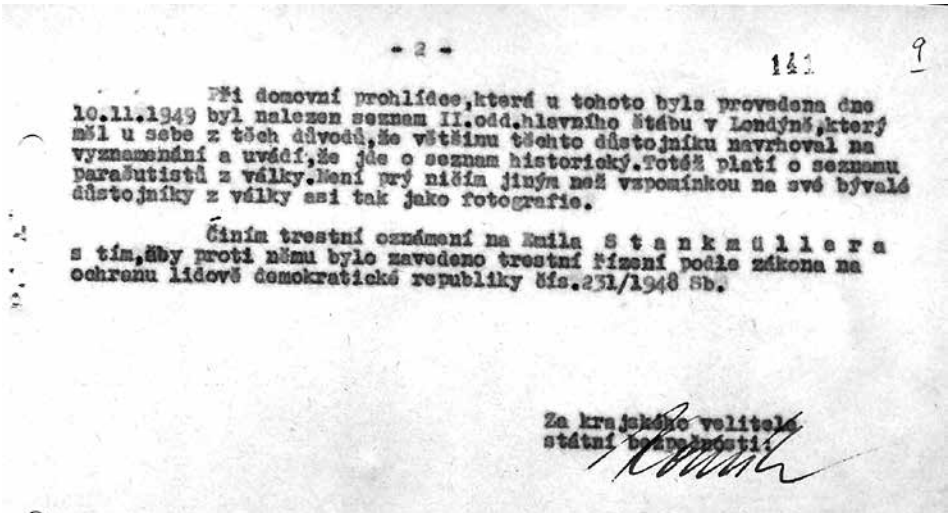
Plk S t r a n k m ü l l e r Emil je synem malého úředníka, matka pracovala v domácnosti. V r.1922 maturoval na Benešově gymnasiu v Praze. Po maturitě vstoupil do vojenské akademie v Hranici a v r.1924 byl vyřazen jako poručík. Od té doby aloužil na různých útvarech a dosáhl hodnosti majora. Dne 14.března 1939 odletěl ještě s 10ti jinými důstojníky ze zpravodajského odd. v Praze do Londýna. Do vlasti se vrátil jako podplukovník dne 5.6.1945 a byl zařazen jako přednosta operačního odd. v Táboře a od r.1946 vykonával tutéž funkci v Praze. Dne 17.1.1948 onemocněl na těžké krvácení sklerosní cévy. Superarbitrační komise jej uznala služby nechopného a dnem 1.10.1948 dán do výslužby.

Politicky nebyl před válkou ani za války a ani po válce organisován v některé politické straně. Při volbách v r.1946 volil soc. dem. stranu a v r.1948 odevzdal veřejnou kandidátní listinu.

Dne 10.listopadu byl zatčen pro podezření z protistátní činnosti.

III.

Zpráva o vyšetření.

- 2 -

141

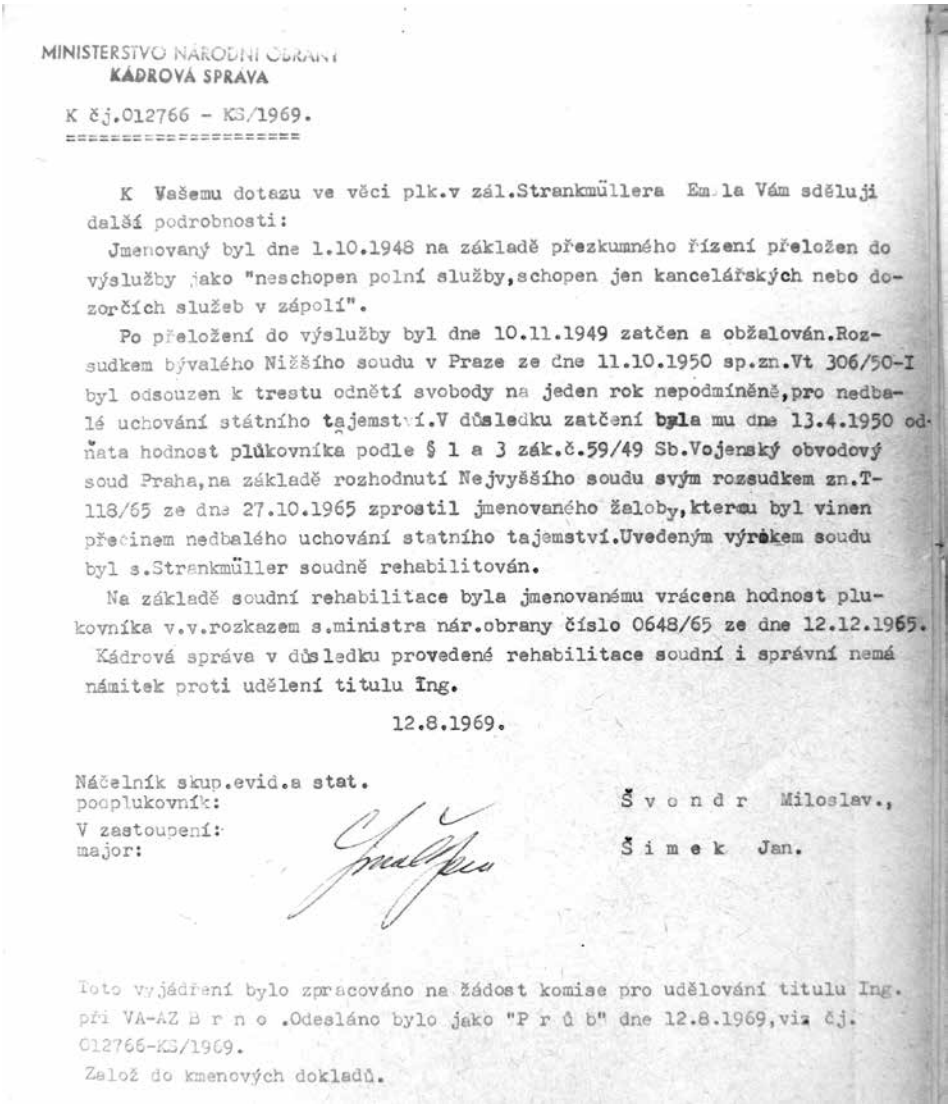
9

Při domovní prohlídce,která u tohoto byla provedena dne 10.11.1949 byl nalezen seznam II.odd.hlavního štábu v Londýně,který měl u sebe z těch důvodů,že většinu těchto důstojníku navrhoval na vyznamenání a uvádí,že jde o seznam historický.Totéž platí o seznamu parašutistů z války.Není prý ničím jiným než vzpomínkou na své bývalé důstojníky z války asi tak jako fotografie.

Činím trestní oznámení na Emila S t a n k m ü l l e r a s tím,aby proti němu bylo zavedeno trestní řízení podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky čís.231/1948 Sb.

Za krajského velitele
státní bezpečnosti

Obr. 5a, 5b: Trestní oznámení (ABS, fond Vyšetřovací svazky, V_5621_MV, s. 140, 141)

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY
KÁDROVÁ SPRAVA

K čj.012766 - KS/1969.

K Vašemu dotazu ve věci plk.v zál.Strankmüllera Em.la Vám sděluji další podrobnosti:

Jmenovaný byl dne 1.10.1948 na základě přezkumného řízení přeložen do výslužby jako "neschopen polní služby,schopen jen kancelářských nebo dozorčích služeb v zápolí".

Po přeložení do výslužby byl dne 10.11.1949 zatčen a obžalován.Rozsudkem bývalého Nižšího soudu v Praze ze dne 11.10.1950 sp.zn.Vt 306/50-I byl odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok nepodmíněně,pro nedbalé uchování státního tajemství.V důsledku zatčení byla mu dne 13.4.1950 odňata hodnost plukovníka podle § 1 a 3 zák.č.59/49 Sb.Vojenský obvodový soud Praha,na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu svým rozsudkem zn.T-118/65 ze dne 27.10.1965 zprostil jmenovaného žaloby,kterou byl vinen přečinem nedbalého uchování statního tajemství.Uvedeným výrokem soudu byl s.Strankmüller soudně rehabilitován.

Na základě soudní rehabilitace byla jmenovanému vrácena hodnost plukovníka v.v.rozkazem s.ministra nár.obrany číslo 0648/65 ze dne 12.12.1965.

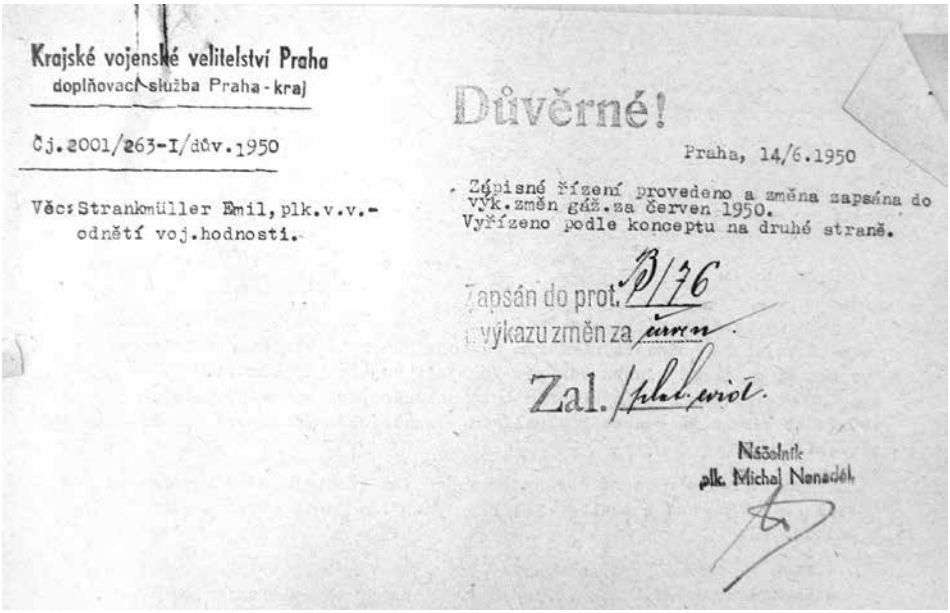
Kádrová správa v důsledku provedené rehabilitace soudní i správní nemá námitek proti udělení titulu Ing.

12.8.1969.

Náčelník skup.evid.a stat.
pooplukovník: Švondr Miloslav.,
V zastoupení:
major: Šimek Jan.

Toto vyjádření bylo zpracováno na žádost komise pro udělování titulu Ing. při VA-AZ B r n o .Odesláno bylo jako "P r ů b" dne 12.8.1969,viz čj. 012766-KS/1969.
Založ do kmenových dokladů.

Obr. 6: Vyjádření pro komisi pro udělování titulu Ing. (VHA, fond Sbírka 37, Velitel. voj. zpravodajské služby, navrácení akademického titulu)

Krajské vojenské velitelství Praha
doplňovací služba Praha-kraj

Čj. 2001/263-I/dův.1950

Věc: Strankmüller Emil, plk.v.v.- odnětí voj.hodnosti.

Důvěrné!

Praha, 14/6.1950

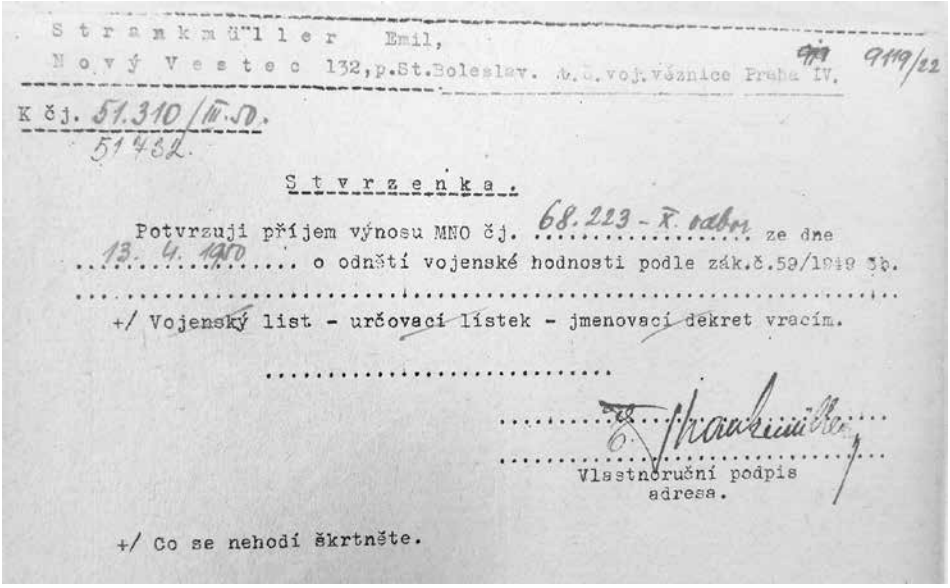
Zápisné řízení provedeno a změna zapsána do výk.změn gáž.za červen 1950.
Vyřízeno podle konceptu na druhé straně.

Zapsán do prot. B/176
výkazu změn za červen.

Zal. /plk. evid.

Náčelník
plk. Michal Nenadál

Obr. 7: Spis k odnětí vojenské hodnosti (VHA, fond Sbírka 37, Velitel. voj. zpravodajské služby, odnětí vojenské hodnosti)

Strankmüller Emil,
Nový Veselec 132, p.St.Boleslav. V.ú.voj.věznice Praha IV. 9119/22

K čj. 51.310/III.50.
51432.

Stvrzenka.

Potvrzuji příjem výnosu MNO čj. 68.223-X.odbor ze dne 13. 4. 1950 o odnětí vojenské hodnosti podle zák.č.59/1949 Sb.

+/ Vojenský list - určovací lístek - jmenovací dekret vracím.

Vlastnoruční podpis
adresa.

+/ Co se nehodí škrtněte.

Obr. 8: Potvrzení příjmu výnosu o odnětí vojenské hodnoti (VHA, fond Sbírka 37, Velitel. voj. zpravodajské služby, odnětí vojenské hodnosti)

Akce POHOŘELEC

Markéta Bártová

Případ POHOŘELEC, jak byla příslušníky 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany (HŠ MNO) (dále jen „5. oddělení") nazývána jedna z nejzajímavějších kauz z dějin politické perzekuce československých důstojníků, se odehrál na přelomu roku 1948 a 1949. Čistky uvnitř armády, motivované snahou komunistů upevnit všemi silami i prostředky hned od počátku svoji moc, probíhaly prakticky ihned po únorových událostech a v této době byly v plném proudu. V tomto konkrétním případě došlo k zatčení více než dvaceti důstojníků, z nichž určitá část sloužila u vojenského útvaru (VÚ) 8806 na pražském Pohořelci – odtud se odvozuje jeho název. Kromě místa služby byl spojovacím článkem případu i pplk. Václav Strejček, který zde od roku 1947 až do svého zatčení v dubnu 1949 vykonával funkci velitele oddílu 190, neboť právě on byl označen za šéfa údajné „protistátní" skupiny.

Přestože osvědčené schéma „provokace – zatčení – vynucené výpovědi" v jiných případech fungovalo, v tzv. pohořelecké akci zcela selhalo. Strejček a několik dalších mužů z konečného počtu více než dvaceti sedmi zadržených sice byli odsouzeni, většina z obžalovaných ale musela být pro nedostatek důkazů obvinění zproštěna a ihned po konání soudního procesu propuštěna na svobodu. To se nikdy předtím ani potom už nestalo.

Následující text přibližuje pozadí a vznik celé kauzy, životní i profesní osudy jejích obětí, povětšinou příslušníků druhého odboje, průběh vyšetřování a soudního líčení. Pokud to prameny dovolují, sleduje i jejich další životní peripetie.[1] Předkládaná studie také v širším kontextu odhaluje praxi vojenské tajné služby v období těsně po únoru 1948 a metody, s nimiž byly ve snaze zlikvidovat domnělé či skutečné nepřátele nového režimu konstruovány zde „vyšetřované" případy.

1 Podle sdělení Národního archivu (NA) se vyjma jediného osobního vyšetřovacího spisu žádný spis patřící některému z aktérů případu POHOŘELEC nedochoval. Jen sporadické údaje se zatím podařily zjistit i k průběhu rehabilitačního řízení v první polovině šedesátých let.

Soucit a důvěra jako začátek konce

Na začátku celé kauzy stála agenturní zpráva z října 1948.[2] Na 5. oddělení[3], respektive do rukou svého řídícího pracovníka, přednosty tamní pátrací skupiny plk. Richarda Mysíka[4], ji předal jeho léty prověřený důvěrník plk. Stanislav Straka[5]. Ve zprávě referoval o setkání se svým známým plk. Václavem Strejčkemv kurzu pro dělostřelce při Vysokém vojenském učilišti v Praze. Popsal, jak se jejich vzájemný rozhovor po chvíli stočil k současným poměrům v československé armádě. Strejček kritizoval rozsáhlé zatýkání vojáků a litoval jak je, tak i jejich rodiny, které zůstaly v některých případech zcela bez prostředků. Vedle toho se také podivoval nad tím, že se nikdo proti takovému bezpráví nepostaví na odpor. Strakovi se také celkem neopatrně zmínil, že se snaží rodiny zatčených anonymně podporovat, zejména zasíláním nedostatkových potravin, léků a vitamínů. Straka s jeho jednáním naoko souhlasil a nabídl se, že mu bude pomáhat. Vše pak nahlásil Mysíkovi. „Mistr provokací", jak se mu přezdívalo, Straku pověřil se Strejčkem spolupracovat, v jeho činnosti jej podporovat a pokud možno ji i šířeji rozvíjet. Několikrát mu pro Strejčka sám předal tubičku s vitamíny.

Při jedné takové příležitosti se podle očitého svědectví Ludmily Uhlířové, tehdejší sekretářky na „pátračce", Mysík rozhodl, že *si ze Strejčka ztropí menší zábavu,*

2 VÚA-VHA, sbírka Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis, sp. zn. T 26/1953, Výpověď L. Uhlířové, nedat. [listopad 1951], nestr.

3 5. oddělení HŠ MNO bylo institucionálním nástupcem Obranného zpravodajství, tedy vojenské zpravodajské služby vzniklé ještě během druhé světové války z přímého podnětu Sovětů. Od začátku až do září 1948 mu velel gen. Bedřich Reicin. Poté co byl jmenován náměstkem ministra národní obrany, vedl 5. oddělení gen. Josef Musil, který jej řídil i v době transformace na Hlavní informační správu v srpnu 1950. 5. oddělení sloužilo k „očistě" armády, jak byla perzekuce tisíců vojenských osob tehdejším mocenským aparátem nazývána. K běžné praxi patřily provokace, falešná obvinění, podvrhování usvědčujících důkazů i brutální fyzické a psychické násilí. Srov. HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. Týž: *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru.* Praha: Ostrov, 2011, s. 115–333. KUDRNA, Ladislav: Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950). In: *Paměť a dějiny*, č. 1, 2008. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, s. 76–89. POVOLNÝ, Daniel: *Organizační vývoj Vojenské kontrarozvědky v letech 1945–1990.* Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009. BÁRTOVÁ, Markéta: *Příslušníci vyšetřovací skupiny 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany a jejich podíl na perzekuci vojenských osob v letech 1948–1950.* Studie v tisku.

4 Richard Mysík (1903–1951), plk., absolvent Vojenské akademie (VA) v Hranicích na Moravě, účastník druhého odboje. Na 5. oddělení sloužil od roku 1946. V dubnu 1950 byl převelen na jiné místo, rok nato, stejně jako další „Reicinovi muži", byl zatčen a v souvislosti s nezákonnými postupy 5. oddělení vyšetřován. Odsouzen nikdy nebyl, ve vazbě spáchal sebevraždu. ABS, evidenční karta, nedat.

5 Stanislav Straka (1897–1951), pplk., po zatčení v březnu 1951 spáchal sebevraždu skokem z okna. VÚA-VHA, sbírka Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr.

tj. že místo vitamínů mu do ampulek dají projímací prášky, a *celá tato záležitost byla předmětem veselí na pátracím oddělení.*[6] Uhlířová, která se shodou okolností se Strejčkem osobně znala, tehdy jistě ani v nejmenším netušila, že i ona se zanedlouho stane jednou z obětí „pohořeleckého" případu.

Společné schůzky Straky se Strejčkem probíhaly bez větších zásahů Mysíka až do ledna 1949. Kromě Strakovy snahy iniciovat výraznější „protistátní" činnost a vyprovokovat Strejčka ke spolupráci na ní proti němu Mysík nepostupoval razantnějším způsobem. Šlo o to, že *mezitím* […] *byla v běhu akce Kutlvašr–Hruška*[7]*, a jelikož u Strejčka nebyl ještě „důvod" na zatčení, nechal Mysík jeho případ v klidu a vyřídil* [nejprve] *případ pplk. Hrušky,* […] *podotýkám, že od doby zatčení akce PZ* [Pravda zvítězí]*, tj. od 18. 12. 1948 do konce ledna 1949*[,] *chodil Mysík z příkazu Musila*[8] *denně na StB, kde se vyslýchaly civilní osoby organizace PZ*[,] *a to pochopitelně z důvodu, aby Hruškovo jméno se pokud možno nevyskytovalo v jejich protokolech. V důsledku toho také do konce ledna docházel Mysík velmi zřídka na 5. oddělení a bez jeho přítomnosti nemohlo býti pokračováno v akci pplk. Strejčka, protože to byl Mysíkův případ*[,] *a tak s tímto bylo opět zahájeno počátkem února 1949.*[9] Protože až do té doby Strakovy pokusy přimět Strejčka k závažnější „ilegalitě" selhávaly, rozhodl se Mysík vmanipulovat jej do takové spolupráce prostřednictvím *osvědčeného agenta provokatéra na výsledek, IGORA.*[10]

---

6 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis, sp. zn. T 26/1953, Výpověď L. Uhlířové, nedat. [listopad 1951], nestr.

7 Josef Hruška (1883–1949), pplk., placený spolupracovník a provokatér 5. oddělení, začátkem prosince 1948 spolu s členy odbojové skupiny Pravda zvítězí, kterou podle instrukcí oddělení spoluorganizoval. Hlavní osobou, proti níž byla celá akce namířena, byl divizní generál v. v. Karel Kutlvašr (1895–1961), následně odsouzený k vysokému trestu odnětí svobody. Hrušky se oddělení jako nepohodlného svědka, který věděl příliš mnoho, zbavilo: ve stejném procesu jako Kutlvašr byl odsouzen k trestu smrti a v květnu 1949 popraven. Srov. VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš (eds.): *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl III.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 15–88. PEJČOCH, Ivo: *Protikomunistické puče. Historie pokusů o vojenské svržení komunistického režimu v Československu v letech 1948 až 1958.* Cheb: Svět křídel, 2011, s. 19–32.

8 Josef Musil (1900–1954), gen., vyučen kolářem, absolvent poddůstojnické školy v Nitře a důstojnické školy v Bratislavě a následně i Vojenské akademie (VA) v Hranicích na Moravě. Během německé okupace Československa pracoval jako technický úředník, údajně se účastnil druhého odboje. V roce 1946 přidělen k 5. oddělení HŠ MNO, v listopadu 1948 ustanoven jeho velitelem. Po institucionální změně oddělení na HIS byl ustanoven jejím náčelníkem. V březnu 1951 zatčen, v roce 1954 odsouzen k trestu smrti a popraven. ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (f. V-MV), arch. č. V-2457 MV.

9 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď L. Uhlířové, nedat. [listopad 1951], nestr.

10 IGOR byl jako agent provokatér nasazován do mnoha případů, na nichž mělo 5. oddělení zájem, figuroval např. i v kauze gen. Kutlvašra. Vystupoval pod jménem „Dr. Marek", na které mu oddělení od Ministerstva vnitra nechalo vystavit falešné doklady; jeho skutečnou identitu

Popis jejich setkání se dochoval díky svědectví L. Uhlířové: *IGOR* […] *koncem února 1949 odebral se po domluvě s plk. Mysíkem a za vědomí gen. Musila poblíže bytu pplk. Václava Strejčka, Praha II, Purkyňova ul. 2*[,] *a odtud z nejbližší budky telefonoval do bytu pplk. Strejčka s tím, aby* […] *přišel dolů na ulici, že s ním musí mluvit. Jak vím ze zápisu, který jsem o tom četla, že pplk. Strejček skutečně dolů sešel a setkal se na Purkyňově ulici s IGOREM. Pro Strejčka byl pochopitelně IGOR osobou neznámou, a pokud jsem se dále ve spise dočetla, představil se IGOR Strejčkovi jako osoba zpravodajsky v zahraničí pracující s tím, že přichází ze zahraničí se vzkazem od Strejčkova známého, myslím, že ve zprávě bylo i jméno*[,] *a že tento známý Strejčka vyzývá ke spolupráci a tuto spolupráci že bude IGOR zprostředkovávat. Strejček se vůči IGOROVI choval nedůvěřivě a k jeho zprávám pochybovačně, načež IGOR*[,] *chtěje dát Strejčkovi najevo, že je skutečným agentem, navrhl Strejčkovi, aby jej tedy dal na policii zjistit*[,] *a že se uvidí, kdo IGOR je, ale ten ohlas, který jeho zatčení, který z tohoto v zahraničí vyplyne, aby si Strejček pak připočetl na své konto. Dále ve zprávě stálo, že Strejček po tomto předestření zatčení IGORA prohlásil, že si to tedy ještě rozmyslí, pokud se spolupráce týče*[,] *a společně se dohodli na tom, že se ještě v určitý den na určitém místě sejdou. Více zpráva neobsahovala.* […] *Tuto zprávu, jak se dnes ještě přesně pamatuji, jsem založila jako zanešenou* [sic] *dne 2. března 1949 do fasciklu, tj. byl to den po mém nástupu z dovolené, proto si přesné datum pamatuji.*[11]

Pěvec a voják v jedné osobě

Hlavní, či lépe řečeno základní figurou budoucího „pohořeleckého" případu se tedy stal Václav Strejček. Pocházel z Citolib na Lounsku, kde se 10. července 1904 narodil do rodiny železničního zřízence. Byl to člověk mnoha zájmů a značného kulturního rozhledu. Po absolvování reálky v Lounech a studiu na tamější střední škole nastoupil v roce 1922 na Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě. Odtud byl po dvou letech vyřazen v hodnosti poručíka a přemístěn do ročního dělostřeleckého kurzu v Olomouci. Absolvoval jej s velmi dobrým prospěchem a s následujícím hodnocením: *Dobrý důstojník prostředního nadání. Dosti snaživý a energický. Ve službě spolehlivý, mimo službu vzorného chování. Dobrý kamarád a oblíbený společník. Povahou velmi upřímný, přímý.*[12]

V roce 1925 byl převelen k dělostřeleckému pluku do Bratislavy, kde se kromě vojenské služby začal profesionálně věnovat svému velkému koníčku – zpěvu. Lásku k hudbě, dovednost hraní na různé nástroje i pěvecké vlohy v něm odmalička

se zatím nepodařilo odhalit. VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď L. Uhlířové, nedat. [listopad 1951], nestr.

11 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď L. Uhlířové, nedat. [listopad 1951], nestr.

12 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny V. Strejčka, Vysvědčení Dělostřelecké aplikační školy v Olomouci, 1925.

pěstoval a podporoval jeho otec, sám vášnivý amatérský hudebník. Strejček měl v Bratislavě a později i jinde *dobré učitele: tenora Concelliho, prof. Egema*[13]*, vídeňského prof. Ulanovského, pěvce a prof. Pavla Ludikara*[14]*. Byl to sám Oskar Nedbal*[15]*, který mu poradil, aby se věnoval umělecké dráze. Od té doby byly v jedné osobě dva Strejčkové: jeden řízný voják, druhý zanícený pěvec a muzikant.*[16]

Koncem třicátých let sloužil Strejček v Praze a poté až do března 1939 v Piešťanech, naposledy v hodnosti štábního kapitána ve funkci velitele tamní dělostřelecké baterie. Na tehdejší události později vzpomínal: *Tam přijel z Bratislavy p. div. gen. Žák*[17] *a nařídil mi sestavit speciální vojen. jednotku proti Hlinkovcům a Karmazincům*[18] *(Němci)*

Obr. 1: Václav Strejček v civilu, nedat. [1940] (Archiv ND)

13 Josef Egem (1874–1939), zpěvák, hudební pedagog, od roku 1921 až do své smrti působil jako profesor na Hudobné a dramatické akademii v Bratislavě.

14 Pavel Ludikar (vlastním jménem Pavel Vyskočil) (1882–1970), zpěvák, hudební pedagog, vystupoval v Národním divadle v Praze i na operních scénách ve Vídni, Drážďanech, Itálii a v USA. Za protektorátu pobýval v Salcburku, v letech 1941 až 1943 vyučoval na tamním Mozarteu. Po válce se vrátil zpět do vlasti, roku 1949 odjel natrvalo do Vídně a přijal rakouské občanství.

15 Oskar Nedbal (1874–1930), skladatel, dirigent a violista, působil v Praze a Vídni, posléze se stal ředitelem opery Slovenského národního divadla v Bratislavě.

16 Čl. Nejhorší to bylo v domečku na Hradčanech, vypovídá Václav Strejček. *Jihočeská pravda*, č. 5, 27. 7. 1990, nestr.

17 Miloš Žák (1891–1970), div. gen., legionář, působil jako přednosta zpravodajského odd. HŠ MNO, sloužil jako vojenský atašé v Bukurešti a Bělehradě. Za protektorátu se zapojil do protinacistického odboje, v letech 1943 až 1945 byl za tuto činnost vězněn. Po válce byl přijat zpět do armády, působil na velitelských pozicích. Po únoru 1948 byl poslán do výslužby, o rok později byl odsouzen za údajnou vojenskou zradu k trestu odnětí svobody na jeden rok nepodmíněně. Po propuštění byl dále perzekvován, rehabilitován byl v roce 1968. Srov. VYKOUPIL, Libor: *Divizní generál Miloš Žák*. Dostupné online na WWW: http://forum.valka.cz/topic/view/9739/Zak-Milos. Cit. 1. 5. 2017.

18 Označení pro stoupence Franze Karmasina (též František Karmasin či Karmazin) (1901–1970), československého politika německé národnosti působícího na Slovensku, meziválečného poslance Národního shromáždění a předsedy Karpatoněmecké strany, která existovala od poloviny třicátých let jako sesterská strana Henleinovy SdP na Slovensku. Za tzv. Slovenského státu se stal státním tajemníkem předsednictva slovenské vlády a poslancem slovenského sněmu. Byl příznivcem nacistické ideologie a rasových zákonů. V roce 1938 byla čin-

– byla to akce v rámci tzv. „Vojenského puče" (v intencích p. gen. Eliáše[19] *a gen. Homoly*[20]*). Tuto záležitost jsem úspěšně skončil. A odjel jsem do Prahy a hlásil se u p. pplk. Balabána*[21] *na MNO – s úmyslem, že odejdu do zahraničí. Avšak po věcném a nadosobním zdůvodnění přemístil mne p. pplk. do svazku členů opery N. D.* [Národní divadlo] *(to mělo už dřív o mě jako o tenor zájem) – ovšem s určitými illegálními úkoly! Tu záležitost chápal jsem především jako vlasteneckou povinnost.*[22]

O převedení k souboru ND byl Strejček formálně informován písemně počátkem září 1939.[23] Následujícího roku se stal sólistou operní scény divadla a během

---

nost Karpatoněmecké strany zastavena, Karmasin proto založil Německou stranu (Deutsche Partei, DP), jejíž součást tvořily polovojenské oddíly s označením Freiwillige Schutzstaffel, spolupracující s Waffen SS, vykonávající různé protižidovské a další akce. Po válce uprchl do Německa, v Bratislavě jej v roce 1948 odsoudili v nepřítomnosti k trestu smrti, který nebyl nikdy vykonán. V letech 1957 až 1959 byl využíván jako agent I. správy MV s krycím jménem KARLA. LIPTÁK, Ľubomír: *Franz Karmasin opät na scéne*. Bratislava: Vydavatelství politické literatury, 1962. MEDVECKÝ, Matej: Najtajnejšia kapitola Franza Karmasina. In: KMEŤ, Norbert (ed.): O*dvaľujem balvan. Pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického*. Banská Bystrica 2013, s. 283–301.

19 Alois Eliáš (1890–1942), gen., legionář, absolvent Vysoké školy válečné (VŠV) v Paříži (1922), působil na HŠ MNO, v dubnu 1939 se stal ministerským předsedou protektorátní vlády. Současně se však významným způsobem angažoval v odboji, spoluzaložil Obranu národa. V září 1941 byl zatčen a vyslýchán, následně odsouzen k trestu smrti a v červnu 1942 v Praze-Kobylisích popraven. STEHLÍK, Eduard: Alois Eliáš. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945.* Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2005, s. 65.

20 Bedřich Homola (1887–1943), gen., legionář, od roku 1920 přidělen u HŠ MNO, absolvent VŠV v Praze (1922). Za branné pohotovosti na podzim roku 1938 byl ustaven velitelem Hraničního pásma XV v Banské Bystrici. Ve dnech 9.–11. 3. 1939 vyhlásil na pokyn čs. vlády na středním Slovensku výjimečný stav, který měl zabránit slovenským separatistům v protistátní činnosti. Toto opatření vešlo do dějin pod označením Homolův puč. Po návratu do Prahy se začal podílet na čs. odboji proti okupantům, od jara 1940 stanul v čele Ústředního vedení Obrany národa. V roce 1941 byl zatčen gestapem, po brutálních výsleších převezen do Berlína a v září 1942 odsouzen k trestu smrti. Počátkem roku 1943 byl ve věznici Berlín-Plötzensen popraven. STEHLÍK, Eduard: Bedřich Homola. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945…*, s. 100.

21 Josef Balabán (1894–1941), pplk., legionář, od roku 1936 působil na MNO, v roce 1939 se podílel na rozmisťování bývalých důstojníků do civilních povolání, což bylo prováděno v souladu s potřebami budované odbojové skupiny Obrana národa. Navázal úzkou spolupráci s pplk. Josefem Mašínem a škpt. Václavem Morávkem, s nimiž časem vytvořil skupinu Tři králové. Zatčen byl koncem dubna 1941, byl odsouzen k trestu smrti a v říjnu 1941 popraven. STEHLÍK, Eduard: Josef Balabán. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945…*, s. 14–15.

22 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Žádost (rkp.), 7. 2. 1990, nestr. [s. 1].

23 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Strejček Václav, škpt. děl. – převedení k Národnímu divadlu v Praze, 8. 9. 1939.

Obr. 2: Václav Strejček v představení ND Čarostřelec, 1941 (Archiv ND)

Obr. 3: Václav Strejček v představení ND Sedlák kavalír, 1942 (Archiv ND)

válečných let vystupoval v celé řadě představení.[24] V říjnu 1942 byl jako velký talent poslán na studia operního zpěvu a umění do salcburského Mozartea. Vyučovacím jazykem byla němčina a italština, oba jazyky Strejček ovládal. Po svém návratu v červenci 1943 jej divadlo stále evidovalo jako svého zaměstnance, ale k žádné větší roli se kupodivu již nedostal. Od září 1944 až do počátku května 1945 byl přidělen na úřednické místo postupně ve dvou pražských firmách.[25]

Po celou dobu až do května 1945 byl Strejček členem odbojových organizací Obrana národa (ON) a Nejvyšší rady vojáků a pracujícího lidu, měl se zapojit i do skupin Viktorie, Tajemník a Magistrátní skupina.[26] Se zbraní v ruce se účastnil pražského květnového povstání, významným způsobem se podílel na obsazení rozhlasu a *se svou skupinou provedl internaci několika stovek Němců v Praze XII*.[27] Za tuto

24 Srov. Archiv Národního divadla, Václav Strejček – životopis, nedat. Dostupné online na WWW: http://archiv.narodni-divadlo.cz. Cit 17. 5. 2017.

25 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 3].

26 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Strejčka, 26. 4. 1949, s. 1. Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 95072/48. Tamtéž, inv. j. 40651/68.

27 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 3]. Srov. i jeho vlastnoruční zprávu, VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Činnost v dom. voj. odboji – hlášení, 17. 5. 1945, s. 1–3.

činnost mu bylo uděleno několik vojenských vyznamenání, mezi nimi Československý válečný kříž 1939, Československá medaile za chrabrost a Československá medaile za zásluhy II. stupně.[28]

K 1. srpnu 1945 byl ustanoven velitelem IV. oblasti Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Praze, mimo to *zastával s úspěchem funkci osobního pověřence zemského velitele SNB v Čechách a předsedy Zemského národního výboru jako člen Vládní a meziministerské komise pro pohraničí země české v Praze*.[29] Posléze působil *jako vyšetřující orgán pro zvláštní případy v pohraničí ve spolupráci s ministerstvem výživy a zemědělství.*[30] V SNB sloužil až do prvních březnových dní roku 1946 a při jeho odchodu mu zemský velitel plk. Karel Veselý-Štainer[31] udělil pochvalné uznání, v němž vyzdvihl jeho zásluhu *při budování nově se tvořícího sboru SNB.*[32]

Až do května 1946 byl ale Strejček formálně zaměstnancem Národního divadla. Poté podal výpověď, byl povolán k MNO a jmenován velitelem Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (AUS VN).[33] Byl hodnocen jako *velmi* […] *iniciativní, samostatný pracovník,* […] *ukázněný, ochotný, kamarádský. Velmi dobré vojenské vystupování a společenské chování.* […] *Ovládá dobře vojenské předpisy a má velmi dobré zkušenosti a znalosti potřebné k vedení uměleckého tělesa AUS.* […] *Velmi dobře upotřebitelný jako řadový důstojník nebo osvětový důstojník, vedoucí hudební a pěvecké těleso. Je velmi dobrým pěvcem.*[34] Přes zřejmé kvality však v čele souboru setrval jen do konce srpna 1947, kdy byl ke svému velkému zklamání vedení zbaven a převelen.[35] Později se nechal slyšet, že *jeho snaha* [byla] *udělati z AUSu skutečně umě-*

28 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 2].

29 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 4].

30 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny, Pochvalné uznání, 25. 6. 1946.

31 Karel Veselý-Štainer (původně Karel Steiner) (1906–1993), plk., absolvent VA v Hranicích na Moravě (1926), až do března 1939 sloužil na různých místech. Počátkem roku 1940 převeden na odbor Ministerstva školství a národní osvěty. Od počátku okupace se zapojil do druhého odboje, stal se vojenským velitelem nejvýznačnější odbojové organizace z konce druhé světové války Rada tří. Za svou činnost obdržel řadu vysokých vyznamenání. Po válce nastoupil k Ministerstvu vnitra, kde zpočátku působil jako velitel všech bezpečnostních jednotek. V září 1945 byl ustanoven zemským velitelem SNB v Praze. O dva roky později byl převelen k HŠ MNO, kde působil až do svého zatčení v létě 1949. Následně byl odsouzen, degradován a až do roku 1953 vězněn. Po propuštění na svobodu směl působit jen v dělnických profesích, rehabilitován byl v roce 1965. STEHLÍK, Eduard: Karel Veselý-Štainer. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945…,* s. 316–317.

32 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny, Pochvalné uznání, 25. 6. 1946.

33 Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého (VÚ 1184) fungoval v letech 1943 až 1995 a byl ústředním uměleckým souborem čs. armády. Srov. ŠMIDRKAL, Pavel a kol.: *Okamžiky pro potlesk: půlstoletí kultury v armádě.* Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2004, s. 7–13. V. Strejček je pouze stručně zmíněn.

34 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 25. 1. 1947, nestr. [s. 2–3].

35 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 4].

lecké těleso, ale že *je do toho zatahována politika a že místo programu uměleckého, by měl dělati nějaké politické a propagační programy pro nynější režim, resp. pro komunisty, kteří se snaží AUS ovládnouti, s čím*[ž] *on souhlasiti nemůže*[,] *a když se postavil na odpor, byl svého místa zbaven.*[36]

V souvislosti se svým vynuceným odchodem z armádní hudby se obával postihů, z nichž za největší považoval převelení na Slovensko. Z toho důvodu se měl obrátit na gen. Heliodora Píku s žádostí o pomoc.[37] Píka se měl ve věci skutečně angažovat a údajně právě jeho zásluhou byl Strejček k 1. září 1947 jmenován velitelem oddílu při dělostřeleckém učilišti v kasárnách na pražském Pohořelci.[38] K tomu po letech napsal: *Tam jsem byl rád – avšak netušil jsem, že moje zápalně vlastenecká láska k armádě stane se mi tragickou osudovou chybou. Neboť na rozdíl* [od] *mé umělecké činnosti – která se mimořádně krásně vyvinula* […] *a kterou kdybych neopustil – zcela určitě bych nikdy nebyl tak ~~cynicky~~ tragicky postižen!!!*[39]

Podezřelý zatčen

Během své vojenské kariéry byl Strejček hodnostně povyšován a již jako podplukovník složil počátkem dubna 1949 všechny zkoušky kurzu velitelů vojskových těles, jehož frekventantem byl od podzimu předchozího roku. Úspěšné dokončení kurzu bylo nezbytné pro povýšení do hodnosti plukovníka, na které se Strejček těšil a které celkem logicky očekával.[40] O dosavadních provokacích a sledování spolupracovníky 5. oddělení neměl žádné tušení a zatčení, které přišlo 25. dubna 1949, jistě nečekal. Těsně po Únoru podal přihlášku do Komunistické strany Československa (KSČ), kam byl přijat za kandidáta na členství s dobou prověření na dva roky,[41] a až do svého zatčení zastával velitelské funkce. Ještě 3. února 1949 zněl zpravodajský posudek k jeho osobě takto: *Proti jeho politické spolehlivosti nebylo až dosud zjištěno žádných závad. V době před únorem, jakož i v době únorových událostí zaujímal k dění naprosto kladné a konstruktivní stanovisko, choval se v duchu pokrokovém a měl kladný poměr k vývoji událostí. Od února se chová stále kladněji a zaujímá k politice stanovisko pokrokové.* […] *Po stránce politické spolehlivosti a poměru k lidově-demokratickému zřízení není naprosto žádných závad. Projevoval vždy velmi kladný postoj a vystupoval jako důstojník lidového typu.*[42]

Sám si snad ani nebyl vědom žádné závažnější trestné činnosti, neboť se přes úsilí obou provokatérů Straky i IGORA doposud ničeho vážnějšího nedopustil. Obavy

36 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 3. 5. 1949, s. 15.

37 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 3. 5. 1949, s. 15.

38 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 3. 5. 1949, s. 15. VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Strejčka, 1948, nestr. [s. 4].

39 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Žádost (rkp.), 7. 2. 1990, nestr. [s. 2].

40 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Žádost (rkp.), 7. 2. 1990, nestr. [s. 2].

41 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Strejčka ze dne 26. 4. 1949, s. 1

42 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Strejčka, Zpravodajský posudek, 3. 2. 1949, nestr. [s. 1].

mohla vzbuzovat pouze snaha dopomoci dvěma důstojníkům k odchodu do zahraničí, pokud se tak dají několikaměsíční rozhovory s nejistým výsledkem označit a pokud lze pozdějším, vyšetřujícími příslušníky 5. oddělení a pražské Státní bezpečnosti (StB) značně manipulovaným výpovědím do písmene věřit.

V takovém rozpoložení byl předveden k prvním výslechům. Níže citované svědectví Dagmar Marešové[43], zapisovatelky z tzv. výslechové skupiny 5. oddělení, odhaluje nejen nízký rozsah Strejčkovy činnosti a způsob provádění výslechů, ale i postup, jakým došlo k zatýkání dalších osob. Mimo to vzbuzuje dojem, že ani vyšetřovatelé, potažmo strůjci celého případu, si vlastně nebyli jisti, z čeho mají vlastně Strejčka usvědčit.

Dagmar Marešová vypovídá

Pamatuji se, že někdy koncem dubna[,] *26.–27.* [dubna] *1949*[,] *zavolal si Souček*[44] *mjr. Turka*[45] *s tím, že dostane případ, že je to zase „něco pěkného", že na chlapa nic není a že bude záležet na Turkově šikovnosti. Jinak že se jedná o člověka reakčního*[,] *a tak že to snad půjde dobře. Byla to totiž všeobecná praxe, že podobné provokační případy, kdy celkem nebylo mnoho „dosaženo"[,] dostával k vyřešení mjr. Turek. Mjr. Turek skutečně pak dostal k výslechu pplk. Václava Strejčka. Zpočátku jej vyslýchal sám asi den bezúspěšně a stále Součkovi tvrdil, že z něho asi nic nedostane* […], *ale* […] *že to* […] *ještě zkusí* […]. *Za tím účelem si Turek druhý den připravil velký fascikl, který naplnil prázdnými papíry a bezvýznamnými spisy, vzal si s sebou psací stroj a po menší době zavolal i mne jako písařku do místnosti č. 10, kde seděl velmi vyděšený*

43 Dagmar Marešová (1919–?), provdaná Králová, členka KSČ, ve zpravodajské službě v čs. armádě byla jako civilistka zaměstnána již od listopadu 1945, kdy nastoupila na velitelství 1. oblasti, Praha. Začátkem dubna 1948 přešla na HŠ MNO, kde pracovala na 5. oddělení jako zapisovatelka při výsleších. Ve své funkci byla prakticky seznámena s chodem a jednotlivými případy zpravodajské služby, v průběhu padesátých i šedesátých let vystupovala jako důležitý svědek tamních nezákonných praktik. VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr.

44 Ludvík Souček (1912–?), plk., absolvent VA v Hranicích na Moravě (1935), člen KSČ, přednosta výslechové skupiny 5. oddělení v letech 1949 až 1951. Jako osoba spoluzodpovědná za teror vůči vyšetřovaným byl v březnu 1951 zatčen a v roce 1954 odsouzen k trestu odnětí svobody v délce patnácti let, ztrátě majetku a vedlejším trestům. Srov. BÁRTOVÁ, Markéta: Ludvík Souček, přednosta výslechové skupiny 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany v letech 1949–1951. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 14. Praha: Archiv bezpečnostních složek, 2016, s. 109–134.

45 Ludvík Turek (1913–?), kpt., absolvent VA v Hranicích na Moravě (1936), od dubna 1948 kandidátem členství v KSČ, v roce 1950 prověřen kladně. Od roku 1949 zařazen ve výslechové skupině 5. oddělení. V říjnu 1951 zatčen pro podezření z používání tzv. nezákonných metod při vyšetřování. V září 1953 odsouzen ve stejném soudním procesu jako L. Souček k trestu odnětí svobody v délce dvanáct let a vedlejším trestům. V roce 1957 prezidentem republiky omilostněn a propuštěn na svobodu. Srov. tamtéž.

pplk. Václav Strejček. Turek mu operoval fasciklem prázdných spisů s tím, aby nic nezapíral, že již je jeho illegální organizace odhalena a že nemá cenu, aby zapíral, že zde již má výslechy všech osob, které s ním v ilegalitě spolupracovaly, přičemž mu stále před očima mával zmíněným fasciklem. V jednom okamžiku mu z fasciklu vypadly čisté archy papíru, které jsem spolu s Turkem rychle sesbírala, avšak zcela určitě to neušlo pozornosti pplk. Strejčka.

Když pak konečně Turek dospěl ve své výslechové činnosti se Strejčkem tak daleko, že se Strejček rozhodl, že bude mluvit, započalo se v psaní protokolu. Ihned ale na počátku Strejček prohlásil, že se tedy dozná, že počal reakčně hovořit a vytvářet jakousi charitativní činnost s pplk. Stanislavem Strakou, že se s ním často scházel, avšak že nebýti Straky, že by činnost tak daleko nedospěla, že mu Straka doporučil, aby někoho vyslal za hranice […].

Když toto Turek od Strejčka získal, ihned s tím šel za pplk. Součkem a ten opět k Mysíkovi a Musilovi, načež se Mysík strašně rozčílil, že se Turek zbláznil, že se v protokole Strejčka nesmí jméno pplk. Straky objevit, že to je jeho důvěrník a ať Strejček mluví[,] *o čem chce, jen ho musí Turek vyslechnout tak, jako kdyby Straka neexistoval, resp. že mu má Turek říci, že o Strakovi bude se Strejčkem sepsán zvláštní protokol.*

Turek však na toto Mysíkovo naléhání, resp. přání, aby se Strejčkovi řeklo, že se s ním bude sepisovat protokol o Strakovi zvlášť[,] *nepřistoupil, ale docela jednoduše Strejčkovi řekl, že to, co mu o Strakovi řekl, že si Turek prošetřil, že je* [to] *nesmysl*[,] *a aby začal znovu o své illegalitě skutečné. Strejček však stále zdůrazňoval, že se Strakou skutečně „illegalitu" začal tím, že podporoval různými vitamíny postižené osoby*[,] *a že to byl Straka, kdo jej nabádal k další činnosti.*

Protokol se v tomto směru již dále nepsal a to, co Strejček řekl o Strakovi, se považovalo za neplatné, tj. příští protokol se Strejčkem se začal psát znovu.

Na stálé naléhání Součka a Musila, aby Strejček mluvil o vojenských osobách[,] *se kterými se stýkal, postupoval pak nadále Turek u Strejčka následovně: Předestřel mu, resp. se jej zeptal*[,] *s kým a kdo je v Pohořeleckých kasárnách v jeho blízkosti a s kým se nejčastěji stýká. Pplk. Strejček napsal na kus papíru celou řadu jmen, důstojníků, příslušníků Pohořeleckých kasáren. Pokud si dnes pamatuji, napsal na papír tyto: škpt. Josef Šmída, pobočník Strejčka, škpt. Dvořáček, kpt. Václav Uhlíř, por. Špírek, prap. Mikše, šprap. Faktor, škpt. Ludvík Vospěl. Když tato jména Strejček uvedl, bylo mu Turkem předestřeno, jestli chce, že mu je všechny ukáže, jak jsou již zavřeni*[,] *že jsou vedle něho na cele a že již se všichni přiznali a všichni že hovoří. Strejček si zpočátku myslel, že si z něho Turek tropí žerty, avšak když Turek začal na něho řvát a sprostě mu nadávat, že bude ještě vidět a že bude ještě rád hovořit a prosit o výslech*[,] *když nyní nechce po dobrém, že bude hovořit po zlém. Mezitím ale Turek odešel za pplk. Součkem a rovněž mně řekl, abych se z místnosti vzdálila*[,] *a výslech přerušil. Strejček zůstal v místnosti se stráží. Součkovi pak sdělil, že Strejček sloužil na Pohořelci spolu s kpt. Uhlířem, zda to náhodou není otec Ludmily Uhlířové. Souček se šel zeptat k Mysíkovi a za chvíli přiběhl a Turkovi nařizoval, že ať okamžitě započne s výslechem*

Strejčka k osobě Uhlířové, že už to vidí, jaká z toho bude mela, že do toho spadne i jeho dcera Ludmila a že dnes už je jemu i Mysíkovi vše jasné.

Načež se Turek spolu se mnou odebral zpět ke Strejčkovi, zde mu znovu domlouval, aby se ke všemu přiznal, že již všichni hovoří a že těch osob, než napsal, že je daleko víc. Ihned se Turek[,] *podle přání Součka, zaměřil na osobu kpt. Uhlíře, a to v tom smyslu, že se stále Strejčka dotazoval, co všechno může k kpt. Uhlířovi říci a o jeho rodině. Vím, že Strejček začal chválit kpt. Uhlíře jako dobrého a spolehlivého pracovníka, avšak o jeho rodině nehovořil. Konkrétně se Turek dotazoval na jeho dceru Ludmilu Uhlířovou.*

Pamatuji se přesně, že Strejček řekl, „vždyť vy ji znáte, vždyť je tady". Na otázku Turka, kde Strejček myslí, že Uhlířová je, odpověděl „tady, na hlavním štábu, myslím, že na 2. oddělení u plk. Vacka[46]*". S tím ale nebyl Turek spokojen a stále jen Strejčkovi říkal, aby řekl vše, co o Uhlířové ví, a kdy se s ní stýkal. Strejček si začal vzpomínat a řekl, že poprvé ji viděl na horách v Bedřichově, ale tam že s ní celkem mnoho nemluvil. Turek mu předestřel, že se Uhlířová již přiznala, že v Bedřichově Strejčkovi jasně řekla, že je na 5. oddělení u plk. Mysíka a kpt. Uhlíř, který je v Pohořeleckých kasárnách, že je její otec. Strejček se zdráhal toto připustit, chtěl vidět protokol a stále Turkovi zdůrazňoval a říkal: „Neubližujte tomu děvčeti, vždyť ona o ničem neví." Nakonec ale po skoro celodenním výslechu hovořil Strejček pod nátlakem Turka o osobě kpt. Uhlíře a o Ludmile Uhlířové asi zhruba takto:*

Kpt. Václav Uhlíř věděl o tom, že illegálně pracuji, sám jsem se před ním nijak svým smýšlením netajil a měl jsem v něm hlavně oporu v tom směru, jelikož mi bylo známo a kpt. Uhlíř mi také potvrdil, že jeho dcera je na 5. oddělení MNO Hl. št. Kpt. Uhlíř byl ode mne informován o tom, že bude vytvořena federace středoevropských států pod patronací Spojených národů a že pod touto kontrolou budou provedeny mezinárodní volby a že ČSR bude vyjmuto ze zájmové sféry Sovětského svazu. S tímto kpt. Uhlíř plně souhlasil a mně přislíbil prostřednictvím své dcery plnou podporu v mé illegální práci.

O osobě Ludmily Uhlířové Strejček mnoho nevypověděl, jenom to, jak již shora uvedeno, že mu sama řekla, že je na 5. oddělení (což mu předestřel Turek), že se s ní setkal jednou na hlavním štábu, když šel k pplk. O. Vackovi[,] *a že jí sliboval, že jí zazpívá na svatbě.* […]

Potom začal stejným způsobem, tj. Turek mu předestíral, že ostatní osoby hovoří (Faktor, Vospěl, Šmída, Špirk [spr. Špírek] *atd.), ačkoliv nedošlo ještě k jejich zatčení, asi v tom směru, jak shora naznačeno. Turek sám jeho výpovědi stylizoval k jednotlivým osobám tak, že škpt. Josef Šmída, por. Špirk* [spr. Špírek] *a kpt. Uhlíř vypo-*

46 Otakar Vacek (1897–?), plk., od roku 1947 příslušník 2. oddělení HŠ MNO, zatčen v květnu 1949 pravděpodobně přičiněním Ludvíka Kreisla-Klena. V lednu 1950 byl odsouzen za zneužití úřední moci k trestu odnětí svobody v délce osm měsíců, přičemž převážnou dobu trestu vykonal vazbou. V únoru 1950 byl předán do TNP Mírov, odkud byl propuštěn až během postupné likvidace tábora v létě 1951. V listopadu 1952 byl rozhodnutím Nižšího vojenského soudu v Praze zproštěn původního obvinění a byla mu navrácena dříve odňatá vojenská hodnost. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Výpověď O. Vacka, 22. 1. 1953.

vídali slovy mjr. Turka úplně stejně, věty se skoro na slovo shodovaly, čehož si všiml i pplk. Dr. Juraj Vieska[47]*, když sestavoval trestní oznámení*[,] *a ptal se Turka, zda Strejček nebyl bit, že takhle stejně vypovídá, načež*[,] *jak se zmíním dále k osobě pplk. Viesky, Turek Vieskovi řekl, že on sice na Strejčka nesáhl, tj. že proti němu fyzicky nezakročil, ale že byl strašně bit na StB do chodidel a do páteře. Přesto ale pplk. Vieska na tuto okolnost nebral zřetel, Strejčka v tomto směru nevyslechl, naopak prohlašoval, že se bude hezky vyjímat na šibenici.*

S takto „upraveným" protokolem šel Turek k Součkovi, a to ihned jakmile Strejček vypověděl k osobě kpt. Uhlíře a Ludmily Uhlířové. Souček po dohodě s Mysíkem a Musilem nařídil zatčení kpt. Uhlíře[,] *a k zatčení Ludmily Uhlířové že přikročí až po výslechu kpt. Uhlíře, jelikož se mu zdála „výpověď" pplk. Strejčka nedostačující na zatčení Ludmily Uhlířové. Ten den bylo skutečně přikročeno k zatčení kpt. Uhlíře, byl předveden na MNO Hl. štáb a myslím, že jej vyslýchal mjr. Karel Bohata*[48]*. Jak od Součka, tak od Turka vím, že kpt. Uhlíř zpočátku popíral předestřenou mu výpověď pplk. Strejčka, ale asi za dva dny přišel k Turkovi Souček*[,] *nebo to bylo hned týž den večer, přesně si již nepamatuji, s tím, že kpt. Uhlíř již hovoří a že Strejčkovu výpověď potvrdil. Dále že vypověděl navíc, že jej jeho dcera Ludmila informovala o tom, že Strejček je pod zpravodajským dozorem.*

Souček spolu s Mysíkem a plk. Nyčem[49] *svolali poradu a bylo rozhodnuto po výslechu kpt. Uhlíře, že bude zatčena i jeho dcera Ludmila. Vím, že pak Souček v kanceláři*

47 Juraj Vieska (původně Weisz) (1913–1965), plk., JUDr., před druhou světovou válkou odešel jako sionista do Palestiny, během války působil v čs. zahraničním vojsku. Od roku 1945 byl služebně přidělen k OBZ, v dubnu 1949 byl jmenován náměstkem státního prokurátora a zároveň právním poradcem 5. oddělení. Vypracovával trestní oznámení na vyšetřované osoby s vědomím, že výpovědi byly vynuceny násilím či že soudu předložené důkazy jsou podvrh. V říjnu 1951 byl zatčen a v roce 1953 odsouzen k trestu odnětí svobody v délce sedm let. Z vězení byl propuštěn již v únoru 1955, o několik let později se stal vedoucím Právnického ústavu Ministerstva spravedlnosti. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2506 MV.

48 Karel Bohata (1906–?), pplk., absolvent gymnázia a VA v Hranicích na Moravě (1927), poté sloužil na více místech, naposledy jako zpravodajský důstojník. Za protektorátu zastával místo úředníka. Po válce byl přijat zpět k ČSA, členem KSČ se stal v březnu 1946. Na 5. oddělení byl zařazen v roce 1949, po určité době byl ustaven zástupcem velitele výslechové skupiny L. Součka. Patřil k nejbrutálnějším vyšetřovatelům. V roce 1951 byl zatčen a obviněn z používání tzv. nezákonných metod při vyšetřování. V září 1953 byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce patnáct let a vedlejším trestům. Z vězení byl předčasně propuštěn v květnu 1957, údajně ze zdravotních důvodů. Později pracoval jako dělník. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2350 MV.

49 Bohumír Nyč (původně Nitsch) (1900–?), plk., absolvent kadetní školy ve Vídni a Budapešti, poté VA v Hranicích na Moravě (1921). Až do roku 1939 sloužil na různých místech, mj. jako velitel poddůstojnické školy u 31. pěšího pluku v Jihlavě. V září 1939 byl pro rozšiřování letáků zatčen gestapem a odsouzen Lidovým soudem v Berlíně k trestu odnětí svobody v délce dva a půl roku. Ihned po válce vstoupil do KSČ. Na 5. oddělení byl přidělen v říjnu 1947, od začátku ledna 1949 do konce dubna 1950 působil jako velitel tzv. pátrací skupiny. V roce 1951 byl převelen k Ministerstvu vnitra, kde zastával funkci náčelníka štábu civilní obrany hl. města Prahy, a to až do svého zatčení v červenci 1952. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV.

vykládal, že to byl hlavně Nyč, který se zatčením Uhlířové spěchal[,] *a vyjádřil se, že je to nepříjemná situace, že Uhlířová mnoho ví a že by mohla hledat azyl na americké ambasádě.*

Ihned za kpt. Uhlířem […] *bylo přikročeno v důsledku nesprávné, naprosto se skutečností se neshodujících výpovědí pplk. Str.*[ejčka] *k zatčení dalších osob podřízených pplk. Strejčkovi v Pohořeleckých kasárnách. Byl to hlavně škpt. Josef Šmída, šprap. Faktor, por. Špírek, škpt. Dvořáček, šprap. Josef* [spr. František] *Mikše a jiní.*[50]

Zatýkání důstojníků a torzo vyšetřovacího spisu

Během dubna a května 1949 tedy došlo k prvnímu zatýkání vojáků, poslední z nich byl zatčen až v prosinci 1949. V průběhu této doby bylo zajištěno dohromady dvacet tři důstojníků, kteří se měli podle pozdějšího trestního oznámení a žaloby tak či onak podílet na Strejčkově „protistátní" činnosti. Ve vyšetřovacím spise se kromě jeho výpovědí zachovaly protokoly pouhých dvou z nich, por. Karla Schmidta a por. Miroslava Jeřábka. U ostatních vojáků byly protokoly stejně jako návrhy na zatčení a zápisy o nich, pokud vůbec byly vyhotoveny, skartovány. Veškeré informace k vyšetřování a přibližnému obsahu výpovědí se tak dozvídáme jen z jiných, později vzniklých dokumentů.

Mezi prvními byl v „pohořeleckém" případě zatčen por. Karel Schmidt (1926–?), syn plukovníka dělostřelectva popraveného v roce 1942 nacisty, který chtěl svého otce ve vojenské kariéře následovat. Nastoupil proto ke studiu na VA v Hranicích na Moravě, odkud byl v roce 1947 úspěšně vyřazen. Po únorových událostech 1948 začal uvažovat o možném odchodu do zahraničí, o čemž hovořil s V. Strejčkem, se kterým se z Pohořelce znal.[51] Strejček mu časem nabídl, že mu zkusí bezpečný přechod státních hranic zprostředkovat.

Podobné myšlenky napadaly i Schmidtova kolegu z akademie por. Miroslava Jeřábka (1921–?). Ten po vyřazení (1947) sloužil u dělostřelců na Pohořelci, zhruba po roce byl odvelen do Olomouce a pak do Nového Mesta nad Váhom. Až do podzimu 1948 neměl ve službě žádné problémy, od V. Strejčka obdržel hodnocení, kde byl jeho postoj *k únorovým událostem i socialistickému vývoji státu* hodnocen kladně.[52] Klamný pocit vlastního bezpečí však zřejmě změnila velitelská výstraha, kterou mu ke dni 23. září 1948 udělil brig. gen. Vladimír Drnec[53] s odůvodněním: […] *protože jste nenašel dosti kladný poměr k lidově demokratickému zřízení, budovatelskému úsilí*

50 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis, sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr.

51 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď K. Schmidta, 26. 4. 1949, s. 1.

52 VÚA-VHA, Kvalifikační listina M. Jeřábka, 22. 11. 1948, nestr. [s. 3].

53 Vladimír Drnec (1895–1986), brig. gen., legionář, za druhé světové války se zapojil do protinacistického odboje, za což byl vězněn. V roce 1945 byl přijat zpět do armády, v roce 1948 byl jmenován náčelníkem HŠ MNO. V listopadu 1948 se stal náměstkem ministra národní obrany

našeho lidu a jeho představitelů […], *jak se sluší na důstojníka čs. armády.*[54] Taková výstraha obvykle předcházela dalším postihům, a byla tedy výstrahou v pravém slova smyslu. Snad i to mohlo Jeřábka přivést k úvahám a posléze i zjišťování možnosti útěku z vlasti. Strejček jej, stejně jako předtím Schmidta, představil svému příteli z odboje civilistovi Václavu Kurkovi. S ním se pak mladí důstojníci měli po několikaměsíčním vyjednávání dohodnout na přechodu hranic. Akce byla plánována koncem měsíce dubna 1949,[55] všichni včetně Strejčka však byli před tímto datem zatčeni.

Dne 27. dubna 1948 byl pro podezření z velezrady zatčen škpt. Josef Šmída (1913–?), Strejčkův pobočník a dlouholetý voják. Po absolvování základní vojenské služby se rozhodl u armády zůstat a až do roku 1939 sloužil na různých místech. Za protektorátu byl zaměstnán v archivu Ministerstva vnitra a během této doby se naučil natolik dobře rusky, že mohl jazyk po osvobození vyučovat v důstojnickém sboru v Praze. Přidělen byl k pohořeleckému útvaru, kde sloužil až do svého zatčení.[56]

Den po něm si z 5. oddělení přišli pro mjr. Vladimíra Smolíka (1906–?), absolventa VA v Hranicích na Moravě (1927) a roční aplikační dělostřelecké školy v Olomouci.[57] Smolík sloužil u dělostřelců až do začátku války, poté byl převeden do služeb Ministerstva školství. Učil na odborné škole v Jaroměři nad Rokytnou, posléze působil jako tajemník na gymnáziu v Havlíčkově Brodě a Praze. Začátkem ledna 1945 byl převeden na Ministerstvo zahraničí, kde byl *zapojen prostřednictvím škpt. Entnera Jaroslava*[58] *do illegální skupiny „Bílá hora"*[59] a v květnových dnech se zúčastnil bojů v Praze. Po válce byl přidělen k vojenskému útvaru na Pohořelci, kde až do roku 1948 působil jako velitel školy v záloze.[60] V březnu 1948 si podal přihlášku do KSČ, po několika měsících byl ale vyškrtnut pro *nízkou politickou vyspělost,* což sám později komentoval slovy: […] *útvarová organizace KSČ došla k tomuto rozhodnutí proto, že jsem hájil vždy zásadu spravedlivé klasifikace* […] *podřízených podle schopnosti, bez ohledu na politickou příslušnost.*[61] Přesto byl ještě tři dny před svým

pro věci materiální, v roce 1952 byl ale zatčen a o dva roky později odsouzen. Z vězení vyšel na svobodu v roce 1958, na jaře 1963 byl soudně rehabilitován.

54 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny M. Jeřábka, Výstraha, 23. 9. 1948.

55 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď M. Jeřábka, 28. 4. 1949, s. 2. Tamtéž, Výpověď V. Strejčka, 27. 4. 1949, s. 9–13.

56 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď J. Šmídy, 10. 1. 1950, s. 1.

57 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Smolíka, 11. 1. 1950, s. 1.

58 Jaroslav Entner (od srpna 1948 příjmením Táborský), (1903–?), pplk. K jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 019977/48.

59 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Smolíka, 11. 1. 1950, s. 2. K činnosti skupiny srov. NA, f. Generální sekretariát ÚV KSČ 1945–1951 (KSČ-ÚV-100/1), sv. 32, a. j. 264, Zpráva o vzniku, organizaci a činnosti ilegálního hnutí Komunistické strany Československa „R. G. Bílá Hora", červenec 1945.

60 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Smolíka, 25. 4. 1949.

61 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Smolíka, 11. 1. 1950, s. 3.

zatčením hodnocen jako voják k režimu loajální, chápající *význam přátelství a spojenectví s SSSR*.[62]

Dne 29. dubna 1949 byl zatčen škpt. Václav Uhlíř (1893–?), který s výjimkou let 1938 až 1945 sloužil v čs. armádě nepřetržitě již od konce první světové války.[63] Během protektorátu se zapojil do odbojové skupiny *těl. jednoty Sokol Michle I.*,[64] kterou do roku 1942 vedl starosta jednoty Jaroslav Pechman[65] a která fungovala až do konce války. K dělostřelcům na Pohořelec byl převelen koncem září 1947 a sloužil zde až do svého zatčení.[66] Kromě něho byl nedlouho po něm zatčen i jeho syn Jiří, rovněž voják z povolání, a již zmíněná dcera Ludmila, civilní zaměstnankyně 5. oddělení.

Npor. František Poustka (1895–?), zadržený 2. května 1949, působil v prvorepublikové armádě jako hudebník. Za protektorátu pracoval pro odboj, shromažďoval zbraně a účastnil se v Praze-Střešovicích květnového povstání.[67] Po válce se do služby v armádě vrátil. Nejprve sloužil ve Vojenském historickém ústavu, v září 1947 byl převelen k dělostřeleckému oddílu V. Strejčka.[68] Podobně jako další z „pohořeleckého" případu i on patřil k poválečným členům Československé strany národně socialistické (ČSNS).

Dne 3. května 1949 byl zatčen por. Jiří Špírek (1926–?).[69] Do armády se přihlásil až po válce, absolvoval zkrácené studium na hranické VA a po svém vyřazení v roce 1946 sloužil u letectva. Až do únorových událostí byl členem ČSNS, poté byl převeden do KSČ.

Dalším zatčeným byl škpt. Ludvík Vospěl (1900–?), opět dlouholetý voják, absolvent bratislavské školy pro důstojníky dělostřelce (1924).[70] Od roku 1940 se zapojil

62 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Smolíka, 25. 4. 1949, s. 3.

63 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny V. Uhlíře.

64 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Uhlíře, Přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání, 18. 5. 1946, nestr. K jeho odbojové činnosti podrobněji tamtéž, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 115512/69.

65 Jaroslav Pechman (1900–1942), kpt. pěchoty v záloze, vrchní účetní tajemník Ředitelství pošt v Praze-Smíchov. Po začátku okupace spoluorganizoval skupinu Říjen, jejíž členové připravovali sabotážní akce. Když se dozvěděl, že dojde k jeho zatčení gestapem, spáchal sebevraždu požitím jedu. Zatčena byla jeho manželka, s oběma syny Jaroslavem a Václavem byla popravena v koncentračním táboře Mauthausen. ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943*. Praha: Laguna,1997, s. 16, 54, 193. Týž: „Ni zisk, ni slávu." Příběh Jana Zelenky-Hajského a jeho sokolské ilegální skupiny Říjen. In: *Paměť a dějiny*, č. 2, 2012. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, s. 16–32.

66 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Uhlíře, Kmenový list, nedat., s. 6.

67 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. Poustky, K mojí odbojové činnosti, nedat. [1946]. Tamtéž, Návrh pro 29. jednání rehabilitační komise, s. 1.

68 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny F. Poustky.

69 ABS, f. Agenturní svazky III. správy SNB (f. VKR-TS), sign. A 37845, Návrh na získání spolupracovníka, 29. 9. 1971, s. 2.

70 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny L. Vospěla.

do protinacistických akcí, rozšiřoval časopis V boj a shromažďoval a schovával zbraně, které byly v květnových dnech použity při povstání v Praze.[71] Z tzv. kádrového hlediska neměl vážnější problémy, ještě v prosinci 1948 byl hodnocen jako voják, jehož *postoj k změnám plynoucím z lidově-demokratického zřízení státu* […], *k přátelství a spojenectví s SSSR, jakož i k únorovým událostem uvnitř republiky je naprosto kladný.*[72] Zatčen byl během rekonvalescence po utrpěné mozkové mrtvici v doléčovacím ústavu v Kladrubech u Vlašimi, kam byl nedlouho předtím převezen z pražské vojenské nemocnice. Následnou výpověď podepsal v takovém *nervovém stavu, že by podepsal cokoli.*[73] Stejně jako většina ze zatčených byl viněn z toho, že *v prosinci 1948, resp. začátkem roku 1949*[,] *byv informován pplk. Strejčkem o vytvoření protistátní organizace a jejích cílech za pomoci cizí intervence nastolit kapitalistický řád a zapojit ČSR do svazku středoevropských národů, souhlasil se zapojením do jeho skupiny, přislíbil mu účast při provádění illeg. práce a při plánovaném puči.*[74] Z tohoto důvodu údajně Vospěl *na příkaz pplk. Strejčka udržoval* [ve střešovické nemocnici] *styk s protistátními vězni, dodával jim zprávy, aby v nich utvrdil vůli odporu.*[75] Vospěl k obvinění později uvedl, že Strejček jej během hospitalizace v nemocnici navštěvoval a žádal jej, aby dodával *v nemocnici zavřeným osobám ovoce, vitamíny a cigarety*, a mu předával pro *tyto vězně* […] *různé zprávy ve formě motáků*.[76] Vzkazy však podle svých slov považoval za nesouvislé a všechny je zničil.

Dne 10. května 1949 byl zatčen škpt. Antonín Faktor (1897–?), legionář, držitel několika vojenských vyznamenání. Za protektorátu byl zaměstnán jako úředník na pražském magistrátu a i on se zapojil do protinacistického odboje.[77] Po válce se stal členem KSČ, z hlediska politického přesvědčení byl ještě v listopadu 1948 hodnocen jako loajální komunistickému režimu. V souvislosti s domnělou činností pplk. Strejčka byl obviněn z údajného shromažďování zbraní.[78]

Den poté následovalo zatčení mjr. Oldřicha Procházky (1906–1963).[79] Tento absolvent VA v Hranicích na Moravě (1927) sloužil během své předválečné kariéry v Litoměřicích a Olomouci. Za protektorátu pracoval jako úředník pražské berní správy, v květnu 1945 se zapojil do bojů o Prahu. Po návratu do armády jej přidělili na Pohořelec do oddílu V. Strejčka, kde zastával funkci jeho zástupce. Od srpna 1948

71 VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 18762/47. Tamtéž, inv. j. 84333/47.

72 VÚA-VHA, Kvalifikační listina L. Vospěla, 29. 12. 1948, nestr. [s. 3].

73 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis L. Vospěla, Návrh komise Městské vojenské správy pro rehabilitaci, nedat. [1965], s. 1.

74 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpis pro osobní spis L. Vospěla, 15. 7. 1949.

75 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpis pro osobní spis L. Vospěla, 27. 5. 1949.

76 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď L. Vospěla, 11. 9. 1920, s. 1.

77 Srov. VÚA-VHA, Kvalifikační listiny A. Faktora.

78 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď A. Faktora, 11. 1. 1950, s. 1.

79 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis O. Procházky, Posudek o důstojníkovi, 24. 3. 1949.

Obr. 4: František Vacek, nedat. [1950] (ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV)

byl se souhlasem 5. oddělení ustaven velitelem 2. ročníku vojenských akademiků tamtéž.[80]

Dalšími zatčenými byli dne 20. května 1949 škpt. František Vacek (1913–?) a škpt. Antonín Dvořáček (1910–?), oba absolventi VA v Hranicích na Moravě. Vackova vojenská kariéra byla přerušena válečnými událostmi, a když se po válce vrátil do armády, sloužil na několika místech, naposledy u vojenského útvaru v Nýrsku.

Dvořáček sloužil až do roku 1939 u dělostřeleckých útvarů, za protektorátu se zapojil do domácího odboje, za což byl posléze vyznamenán.[81] V květnu 1945 se vrátil zpět k armádě, a než vstoupil v březnu 1948 do KSČ, byl členem ČSNS.

Téhož dne byl zatčen i škpt. Václav Padevět,[82] který se rozhodl pro vojenskou kariéru po absolvování základní služby. Za protektorátu pracoval jako učitel odborných učilišť v Brandýse nad Labem a později v Praze. Zapojil se do druhého odboje a podobně jako ostatní se účastnil pražského povstání.[83] Hned po skončení války byl povolán zpět k armádě a sloužil na Pohořelci, kde byl ustaven vedoucím lyžařského atletického oddílu tamní vojenské sokolské jednoty. V březnu 1948 si podal přihlášku do KSČ a byl veden jako kandidát členství se lhůtou na dva roky. Ke svému zatčení příslušníky 5. oddělení, kteří jej vinili ze spolupráce s V. Strejčkem, později uvedl: […] *plk. Strejčka jsem znal jako velitele jednoho voj. útvaru v téže budově, kde jsem sám sloužil, osobně ani služebně ani ve společnosti ani jinak jsem se s ním nestýkal.*[84]

Klíčovou otázku, která se objevuje u Padevěta stejně jako u každého jiného jména „pohořelecké" akce, totiž proč byl vlastně ten který důstojník zatčen, osvětlila v tomto případě D. Marešová: […] *tento byl zajištěn na základě prohlášení civ. Stanislava Slavíka*[85]*, že jej zná, že je to sokol a jako takový že je reakční, že určitě*

80 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis O. Procházky, Zpráva komise, 29. 5. 1951, s. 1.

81 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny A. Dvořáčka. Tamtéž, Vojenský osobní spis A. Dvořáčka.

82 ABS, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (f. HS VKR), a. č. 302-464-8 MV, Výpověď V. Padevěta, 11. 1. 1950, s. 2.

83 ABS, f. HS VKR, a. č. 302-464-8 MV, Přihláška pro důstojníky a rotmistry z povolání, 14. 5. 1946, nestr.

84 ABS, f. HS VKR, a. č. 302-464-8 MV, Výpověď V. Padevěta, 11. 1. 1950, s. 2.

85 Stanislav Slavík (1923–?), por., původně strojní zámečník, v roce 1945 byl na vlastní žádost přijat k SNB, poté byl přeřazen jako kmenový příslušník ke Krajskému velitelství Státní bezpečnosti (KV StB) Praha. V dubnu 1948 byl určen styčným důstojníkem a „spojkou" mezi

Obr. 5: Václav Padevět, nedat. [1947] (VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Padevěta)

se Strejčkem spolupracoval, když je příslušníkem pohořelických kasáren. Souček bez jakéhokoliv prověřování dal příkaz k zatčení Padevěta a osobně jej zatýkal Stanislav Slavík, který s ním bydlel v jednom místě v Hloubětíně. Když byl dotázán pplk. Strejček k osobě Padevěta[,] *vzpomínal si na něho jen neurčitě a nechtěl ani připustit, že by s ním mluvil. Bylo mu Turkem předestřeno, že již Padevět vypovídal a že se doznal (ačkoliv Padevět ještě zatčen nebyl)*[,] *a tak Strejček jen slabě připustil první eventualitu.*[86]

Další zatčený prap. František Mikš (1922–?)[87] absolvoval v roce 1916 školu pro záložní důstojníky. Po první světové válce vstoupil do československé armády a až do roku 1938 sloužil na různých místech.[88] V květnu 1944 se jako spolupracovník skupiny Carbon zapojil do protinacistického odboje, koncem dubna 1945 se účastnil osvobozovacích bojů v Uherském Ostrohu.[89]

Škpt. Vladimír Kouba (1903–?) byl absolventem školy pro dělostřelecké důstojníky v záloze v Litoměřicích (1923), VA v Hranicích na Moravě (1926) a roční dělostřelecké aplikační školy v Olomouci. Za protektorátu zastával civilní zaměstnání, v květnu 1945 byl povolán zpět do armády a o několik měsíců později se stal řádným profesorem ve škole pro důstojníky dělostřeleckých pluků v záloze.[90] V březnu 1948 vstoupil do KSČ, z níž však byl posléze pro kritiku článku Antonína Zápotoc-

pražskou StB a 5. oddělením. Příslušníky tamní výslechové skupiny „proškoloval", jak mají provádět výslech, což v praxi znamenalo předvádění způsobu, jak zatčeného bít tak, aby byly stopy násilí na jeho těle co možná nejméně viditelné. Sám se řady výslechů osobně účastnil a platil za jednoho z nejsurovějších vyšetřovatelů. V září 1951 byl zatčen, obviněn z používání násilí při vyšetřování, suspendován a ze služby propuštěn. Pravděpodobně nebyl za své jednání postaven před soud a odsouzen. Srov. BÁRTOVÁ, Markéta: *Příslušníci vyšetřovací skupiny 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany…* Studie v tisku.

86 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis, sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr.

87 Jinde i jako Mikše.

88 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny F. Mikše. Jeho vojenský osobní spis se podle sdělení VÚA-VHA nedochoval, bližší informace k jeho vojenské kariéře nebyly zjištěny.

89 Srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 2806/59.

90 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny V. Kouby, 26. 11. 1948, nestr. [s. 1].

Obr. 6: Vladimír Žirovnický, nedat. [třicátá léta] (ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV)

kého o znárodňování vyškrtnut.[91] Skrze nastrčeného spolupracovníka se ho 5. oddělení snažilo přimět k nelegální činnosti.[92] Přestože vše ohlásil, byl pro podezření z neoznámení trestného činu (!) dne 27. května 1949 zajištěn.[93]

V „pohořeleckém" případě bylo kromě pplk. V. Strejčka zatčeno ještě dalších sedm důstojníků se stejnou hodností. Spojovala je jak dlouholetá vojenská kariéra, tak i účast v domácím protinacistickém odboji za druhé světové války.

Prvním z nich byl pplk. František Josef Janoš (1896–?), legionář, který sloužil v armádě nepřetržitě až do roku 1939. Během války pracoval na jatkách, kde páchal sabotáže související s dodávkami masa pro německou armádu.[94] Účastnil se bojů na pražských barikádách, při nichž byl zraněn. Před Únorem byl řadovým členem ČSNS, v březnu 1948 podal přihlášku do KSČ, kam byl jako kandidát s dvouletou čekací lhůtou přijat. Poté určitou dobu vykonával funkci desítkového důvěrníka. Dne 3. května 1949 jej příslušníci 5. oddělení zatkli pro podezření z neoznámení údajné Strejčkovy činnosti.[95]

Pplk. Vladimír Žirovnický (1898–1961), absolvent dělostřelecké kadetní školy v Traiskirchen, sloužil v letech 1918 až 1939 jako řadový důstojník v Praze, Českých Budějovicích a Vysokém Mýtu. Za protektorátu se živil jako učitel v automobilovém učilišti.[96] Od ledna 1945 se zapojil do druhého odboje a zúčastnil se i květnového povstání v Praze. Po válce byl vzat zpět do armády a umístěn k dělostřelcům do pohořeleckých kasáren. V dubnu 1948 podal přihlášku do KSČ a ještě v listopadu téhož roku jej nadřízený ve služební charakteristice hodnotil jako vojáka *oddaného lidově demokratickému režimu*.[97] Příslušníky 5. oddělení byl přesto 5. května 1949 zatčen.

91 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kouby, 12. 1. 1950, s. 1.

92 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kouby, 12. 1. 1950, s. 2.

93 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny V. Kouby, 26. 11. 1948, nestr. [s. 1]. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kouby, 12. 1. 1950, s. 1.

94 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď F. J. Janoše, 11. 1. 1950, s. 1–3. Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 91623/69.

95 Srov. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. J. Janoše, Sdělení, 10. 5. 1965, s. 1.

96 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny V. Žirovnického. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Žirovnického, 11. 1. 1950, s. 1.

97 VÚA-VHA, Kvalifikační listina V. Žirovnického, 26. 11. 1948, nestr. [s. 3].

Dalším zadrženým byl pplk. Emanuel Vacovský (1900–?), absolvent VA v Hranicích na Moravě (1924) a roční aplikační školy pro pěší vojsko v Milovicích. Ve své předválečné kariéře sloužil na různých posádkách, v letech 1939 až 1945 zastával funkci vrchního zemědělského tajemníka v Berouně na tamním okresním úřadě.[98] Zapojil se do druhého odboje a podobně jako další „pohořelečtí" získal osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.[99] V květnu 1945 byl přijat zpět do armády, sloužil v Táboře a Berouně. V roce 1947 nastoupil do sedmiměsíčního kurzu pro velitele dělostřelecké pěchoty v učilišti v Olomouci. Jako poválečný člen ČSNS po únoru 1948 členství zrušil a podal si přihlášku do KSČ. V témže roce byl ještě povýšen do hodnosti podplukovníka a jeho poslední služební hodnocení před zatčením jej líčilo jako velmi dobrého vojáka *s kladným postojem k poúnorové vládě i spojenectví čs. vojsk se SSSR*.[100] Byl vyslán do kurzu pro velitele na Vysoké škole vojenské (VŠV) a kurz trvající od října 1948 do konce března 1949 úspěšně zvládl. Varovným signálem pro něj snad mohlo být, že při prověrce, která během doby trvání kurzu proběhla, byl vyškrtnut z KSČ.[101] Na druhou stranu od 1. dubna 1949 jej jmenovali velitelem posádky v Podbořanech a on sám počítal s tím, že by měl být v dohledné době povýšen do hodnosti plukovníka.[102] Místo toho přišlo dne 11. května 1949 zatčení a převoz do vojenské vazební věznice, do tzv. Domečku[103].

98 VÚA-VHA, Kvalifikační listiny E. Vacovského.

99 Není bez zajímavosti, že škpt. Hubert Fischer (1896–?), se kterým Vacovský v odboji zejména spolupracoval, byl – rovněž již v hodnosti podplukovníka – zatčen příslušníky 5. oddělení jen několik týdnů před ním v souvislosti s tzv. Jebavého pučem. K jeho osobě srov. PEJČOCH, Ivo: *Protikomunistické puče…*, s. 48, 49, 61. Podrobněji k odbojové činnosti E. Vacovského srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 175862/76.

100 VÚA-VHA, Kvalifikační listina E. Vacovského, nedat. Tamtéž, Kvalifikační listina E. Vacovského, 30. 9. 1948, s. 4.

101 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď E. Vacovského, 11. 1. 1950, s. 2.

102 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Žádost o sociální rehabilitaci odčiněním křivd a přiznání vojenského zaopatřovacího důchodu, 2. 7. 1968, s. 2. Tamtéž, Žádost o rehabilitaci, 15. 11. 1965.

103 Budova v Kapucínské ulici na Hradčanech byla postavena už v roce 1896. V přízemí se nacházely cely a v patře výslechové místnosti. Za druhé světové války objekt využívalo gestapo, později sloužil OBZ a následně 5. oddělení. V první polovině padesátých let měl tzv. Domeček, který je považován za jedno z nejkrutějších vězení komunistického režimu, kapacitu téměř dvou set vězňů. Srov. TOMEK, Prokop: *Estébáckou Prahou. Průvodce po pražských sídlech Státní bezpečnosti.* Praha: Academia, 2013, s. 60–61. ŠEDIVÝ, Zdeněk František: *Domeček. Mučírna na Hradčanech*. Brno: MOBA, 2004. BÁRTOVÁ, Markéta: „Františku, ukaž mu, jaká je u tebe vojna, ať si dobytek nemyslí, že je na rekreaci." František Pergl, správce vojenské vazební věznice 5. oddělení Hlavního štábu Ministerstva národní obrany v letech 1949–1951. In: *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A-historie (70), č. 3–4. Praha, Národní muzeum, 2016, s. 12–20.

Obr. 7: František Přibyl po zatčení gestapem, 1940 (ABS, f. Německé soudy v říši, sign. 141-241-2)

Během zhruba deseti následujících dnů proběhly veškeré výslechy[104] a po nich byl Vacovský přemístěn ke Státnímu soudu na Pankráci, kde čekal na soudní proces.

Pplk. František Přibyl (1902–?), absolvent VA v Hranicích na Moravě (1925), sloužil až do začátku války u jezdectva. Od dubna 1939 se zapojil do protinacistického odboje, spolupracoval v organizaci vedené plk. Josefem Taclem[105], který byl předtím jeho velitelem u pardubických dragounů.[106] Činnost skupiny však byla prozrazena a dne 6. února 1940 došlo k zatčení všech členů včetně něj. Lidový soud v Berlíně Přibyla v prosinci 1941 odsoudil k trestu dvanácti let odnětí svobody, do konce války byl vězněn.[107]

104 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Žádost o sociální rehabilitaci odčiněním křivd a přiznání vojenského zaopatřovacího důchodu, 2. 7. 1968, s. 1.

105 Josef Tacl (1892–1942), plk., absolvent aplikační školy jezdectva v Hodoníně (1924) a VŠV v Praze (1927), kde se později stal profesorem taktiky jezdectva. V srpnu 1939 nastoupil jako úředník u obchodní a živnostenské komory v Pardubicích. V té době již intenzivně pracoval v odboji, byl ve spojení s nejvyššími představiteli ON pplk. gšt. Josefem Kazdou, div. gen. Hugo Vojtou i plk. gšt. Čeňkem Kudláčkem. V únoru 1940 byl spolu s F. Přibylem zatčen, v prosinci 1941 byl odsouzen k trestu smrti a počátkem září 1942 byl popraven. STEHLÍK, Eduard: Josef Tacl. In: LÁNÍK, Jaroslav a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945…*, s. 294–295.

106 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. Přibyla, Žádost o jednorázovou výpomoc, 21. 3. 1946.

107 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. Přibyla, Žádost o jednorázovou výpomoc, 21. 3. 1946. Podrobněji tamtéž, Žádost o odčinění křivd za okupace, 24. 9. 1945. Podle záznamů byl F. Přibyl uznán za účastníka protinacistického odboje podle zákona č. 255/1946 Sb., předmětný spis

Obr. 8: Boleslav Ženíšek v civilu, nedat. [1945] (VÚA-VHA, Vojenský osobní spis B. Ženíška)

V dochované výpovědi ze srpna 1949 uvedl ke svému zatčení v případu Pohořelec toto: *Dne 12. 5. 1949 jsem byl zatčen a předán do vojenské věznice na Hradčanech. Tentýž den jsem byl vyslýchán ve vojenské věznici a z průběhu vyšetřování jsem se teprve dozvěděl, že jsem vyšetřován pro styky s pplk. V. Strejčkem po dobu svého pobytu ve velitelském kurzu při VŠV. Z celého průběhu vyšetřování jsem pouze věděl, že pplk. Strejček jest zajištěn a s ním celá skupina důstojníků, z nichž jsem znal pouze pplk. Kroce a pplk. Vacovského. Ostatní důstojníky, jejichž jména mi byla při výslechu předestřena, jsem neznal.*[108]

Pplk. Boleslav Ženíšek (1905–1985) byl absolventem VA v Hranicích na Moravě (1925) a roční dělostřelecké aplikační školy v Olomouci. Až do roku 1939 sloužil v Košicích a Praze, kde strávil i válečná léta, když byl po rozpuštění armády přidělen jako úředník do Geofyzikálního ústavu. Po celou dobu byl činný v druhém odboji a v květnu 1945 velel ozbrojenému oddílu, kterému se podařilo obsadit větší množství objektů v okolí Pražského hradu: *Z velkého množství materiálu ukořistěného jednotkám SS divize odevzdal* […] *národní bance v Praze tři bedny plné říšských marek, z nichž ve dvou bylo spočítáno a potvrzeno 4.250.000 MR (= 42.500.000 Kčs podle tehdy plat. kursu).*[109] Kromě přiznání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. byl za odbojovou činnost vyznamenán medailí za zásluhy II. stupně.[110] Od května 1945 do října 1948 působil na velitelství dělostřelectva při HŠ MNO. V dubnu 1948 jej převeleli k pěchotnímu učilišti v Milovicích, kde byl jmenován profesorem taktiky dělostřelectva, a od září téhož roku byl vyslán do kurzu velitelů vojskových těles při VŠV v Praze. Po únorových událostech podal přihlášku do KSČ, kam byl s dvouletou lhůtou přijat jako kandidát.

Není bez zajímavosti, že Ženíška na 5. oddělení předvolali k výslechu už v listopadu 1948. Tehdy byl dotazován zejména k osobě gen. v. v. Rajmunda Mrázka[111],

---

však v dané sbírce evidován není. Evidence je dostupná online na WWW: http://www.vuapraha.cz/node/148.

108 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď F. Přibyla, 8. 8. 1949, s. 1–2.

109 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis B. Ženíška, Žádost o rehabilitaci, 10. 3. 1964, s. 1.

110 Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 27571/66.

111 Rajmund Mrázek (1897–1972), brig. gen., legionář, před druhou světovou válkou prošel různými štábními funkcemi, po vzniku protektorátu se zapojil do vojenských odbojových struktur. V květnu 1945 zastával funkci náčelníka štábu povstaleckého velitelství ALEX. V říjnu 1948 byl

vazebně stíhaného pro součinnost s Ervínem Kolenatým, možným spolupracovníkem britské tajné služby.[112] Sám Ženíšek později uvedl, že mu o „protistátní" činnosti jmenovaných nebylo nic známo a v tomto duchu že také tehdy vypovídal.[113]

Ke svému zatčení v „pohořeleckém" případu, kdy byl obviněn, že před ním pplk. Strejček v době jejich společného pobytu v kurzu pro velitele vojskových těles pronášel *řeči protistátního obsahu*,[114] uvedl: *Dne 13. května 1949 jsem byl z Milovic vylákán a převezen do Prahy pod záminkou služebního jednání na MNO a nezákonným způsobem vsazen do samovazby „Reicinova domečku" uvnitř vojenské věznice v Kapucínské ulici.* […] *Po 9 dnech týrání, bití a nočních výslechů byl jsem, pod pohrůžkou likvidace celé mé rodiny, donucen podepsat jakýsi protokol nadiktovaný vyšetřujícím, do něhož mi nebylo dovoleno uvést ani jediné vlastní slovo. Ihned po podepsání byl jsem převezen a předán státnímu soudu na Pangráci* [sic], *kde jsem byl držen ¼ roku. Ku konci jsem se zde dozvěděl, bez jediného výslechu, že jsem žalován pro celou řadu zločinů, včetně zločinu velezrady*[,] *a také to, že generální prokurátor navrhuje potrestání trestem smrti provazem.*[115]

Pplk. Karel Kroc (1903–?), absolvent VA v Hranicích na Moravě (1923), vyučoval před válkou na chemickém vojenském učilišti. Za okupace působil jako úředník okresního úřadu a rovněž on se zapojil do odboje.[116] V květnu 1945 byl přijat zpět do ČSA, kde pak působil převážně ve velitelských funkcích. V listopadu 1948 byl převelen k dělostřelcům na Pohořelec a jmenován zástupcem velitele pluku.[117] Podle některých pramenů byl členem ČSNS a podle hodnocení 5. oddělení ještě z doby před zatčením *se úplně ztotožňoval s programem této strany* […]. *V době vládní krize v únoru 1948 dával zcela otevřeně najevo, že nesouhlasí s tímto postupem*[,] *a nazval to jako násilí a zvůle*

zatčen a obviněn z vyzrazení vojenských informací a v únoru 1949 byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Posléze mu byl trest snížen na dobu 25 let odnětí svobody, propuštěn z vězení byl na prezidentskou amnestii v roce 1960. KUBKA, František (ed.): *Zpráva o vzniku, organisaci a bojových akcích při osvobozenském boji skupiny generála Zdeňka Nováka a generála Fr. Slunečko (krycí jméno ALEX).* Praha, nedat. [1946]. Srov. též ABS, f. V-MV, a. č. V-6116 MV.

112 Ervín Kolenatý (1914–1969), původně účetní u Elektrických drah v Praze, od roku 1946 posluchač Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Po svém zatčení v říjnu 1948 byl obviněn z organizování odbojové skupiny a předávání zpráv vojenského charakteru do zahraničí. V dubnu 1949 odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 25 let, na svobodu byl propuštěn v roce 1964. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-6116 MV. Viz také rozhovor s Kolenatého neteří Janou Mozorovičovou z listopadu 2016. Dostupné online na WWW: http://www.pametnaroda.cz/story/mozorovicova-jana-1941-4756. Cit. 27. 5. 2017.

113 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď B. Ženíška, 8. 11. 1950.

114 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď B. Ženíška, 11. 11. 1950.

115 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis B. Ženíška, Žádost o rehabilitaci, 10. 3. 1964, s. 1–2. K tomuto srov. tamtéž, Návrh pro 18. jednání rehabilitační komise (MVS Praha), nedat. [1964].

116 Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, Činnost, nedat. [1946].

117 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, Základní osobní list, s. 1.

Obr. 9: František Tetera v civilu, nedat. [1945] (VÚA-VHA, Kvalifikační listiny F. Tetery)

komunistů […]. *Po vládní krizi se jeho názory nikterak nezměnily.* […] *Z uvedeného je zřejmé, že pplk. Kroc nezměnil svoje měšťácké mínění a vzhledem k tomu, že se jedná o velitele útvaru, který tímto dává špatný příklad svým podřízeným a trpí zprávy šířené proti lidově-demokr. zřízení, doporučuje se jmenovaného odvolati z místa velitele útvaru.*[118] V srpnu 1948 se ocitlo jeho jméno na seznamu důstojníků, které je třeba pro jejich politické názory z armády propustit, o měsíc později mu byla z téhož důvodu udělena velitelská výstraha.[119] Zatčen byl 11. května 1949.

Posledním ze sedmi podplukovníků i posledním ze zatčených v případě Pohořelec byl pplk. František Tetera (1905–1974). Tento absolvent VA v Hranicích na Moravě (1926) sloužil až do rozpuštění armády koncem třicátých let v Olomouci. Poté byl přeřazen k Ministerstvu financí, kde až do roku 1942 pracoval jako úředník, později se stal účetním u jedné z pražských firem. Během okupace, stejně jako již zmíněný dříve zatčený mjr. V. Smolík, spolupracoval s organizací RG Bílá Hora a v květnových dnech roku 1945 se aktivně zúčastnil pražských bojů.[120] V dubnu 1948 podal přihlášku do KSČ, kam však bez sdělení důvodu nebyl přijat.[121] Jeho posledním působištěm bylo od října 1948 až do dne zatčení 27. prosince 1949 dělostřelecké učiliště na Pohořelci, kde působil jako velitel kurzu.[122]

Všichni v Domečku, ale výsledek žádný. Dagmar Marešová znovu vypovídá

Všem bylo předestíráno, že věděli o tom, že Strejček illegálně pracuje a že již Strejček sám vypověděl, že je vyzýval ke spolupráci[,] *a že proto nemá cenu, aby něco zapírali, že když nechtějí mluvit, že mluvit nemusí, že ale budou tak dlouho ve vězení, že je na ně dost času, že jsou zde zatím lidé, kteří chtějí mluvit*[,] *a že budou sedět třeba deset let. Všichni shora uvedení nechtěli absolutně nic podobného připustit, shodně*

118 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, Sdělení, nedat. [1948].

119 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, Přehled o činnosti a návrh řešení, 24. 9. 1964. Tamtéž, Návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci, 18. 11. 1969, s. 1.

120 Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 308539/90.

121 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. Tetery, Záznam o zhodnocení, 23. 8. 1949, nestr. [s. 3].

122 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď F. Tetery, 11. 1. 1950, s. 1.

však vypovídali v tom směru, že Strejček byl velký mluvka, že kudy chodil, tudy „kecal" […], *a když roztrušoval nějaké zprávy, že jim nikdo z nich nepřikládal důrazu* […].

Turek ale shodně všem příslušníkům pohořeleckých kasáren v protokole upravil jejich výpovědi přes všechny jejich protesty tak, že byly naprosto stejné a shodné[,] *skoro i doslovně*[,] *s protokolem Strejčka, který byl vlastně výpovědí mjr. Turka* […]. *Rovněž tak i ostatní osoby, které Turek v pohořeleckém případě vyslýchal, byly udiveny Turkem, a sice v tom směru, že úplně žasly, jaké věci jim Strejček „měl říkat"* […]. *Všichni shodně měli ten dojem, že jsou předvoláni jako svědci a že budou po vysvětlení propuštěni na svobodu. Tito podávali* […] *charakteristiku pplk. Strejčka v domnění, že jej posuzují jako neschopného velitele* […] *a dále jako člověka mluvku, který nemá místo v čs. armádě, který se hodí na jeviště. Nikoho z těchto osob ani nenapadlo, že by za to, co neudělaly, resp. nevěděly (jedná se o „illegalitu" pplk. Strejčka) měly býti trestány.*

Vzpomínám si ještě, že byl zatčen škpt. Šmída, na kterého Strejček pod nátlakem mjr. Turka vypověděl, že tento byl za účelem chystaného puče vyzbrojen samopalem. Škpt. Šmída vypověděl, že ano, že samopal má ve své kanceláři, popsal přesně místo, kde samopal byl[,] *a dále k této skutečnosti vypověděl, že o existenci samopalu kromě Strejčka věděl i zbrojíř, že mu jej už dvakráte odevzdával, ale že to bylo těsně před nějakým střeleckým cvičením a zbrojíř že mu řekl, když už ho měl tak dlouho, ať s ním tedy ještě počká, Šmída totiž neměl žádný trezor*[,] *a tak si samopal schovával po skříních, stolech apod. Zmínil se o tom též pplk. Strejčkovi, který s názorem zbrojíře souhlasil, avšak mjr. Turek do protokolu Šmídy přes protesty Šmídy uvedl, že samopal měl na příkaz pplk. Strejčka připraven za účelem provedení puče v lid. dem. republice. Vím o tom, že Šmída byl za tuto okolnost strašně od Pergla*[123] *bit, neboť Pergl, býv. příslušník Pohořeleckých kasáren* [sic], *pečlivě a pozorně sledoval a vyptával se jak Součka, tak Turka a ostatních výslechových orgánů, jak ty lidi „sypou", a podle toho s nimi zacházel v Domečku. Nejen Šmída, ale vesměs celá pohořelecká akce, tj. její zatčení příslušníci[,] byli strašným způsobem u Pergla zbiti, což též jeden z nich, škpt. Václav Padevět, u soudu při hlavním líčení prozradil.*

Pplk. Strejček ovlivněn a přinucen psychickým nátlakem mjr. Turka a fyzickým násilím za přítomnosti mjr. Turka na StB (byl bit na holá chodidla pendrekem a do páteře tak, že měl nohy samý krvavý puchýř a nemohl ani sedět pro strašné bolesti a jen s velkou námahou přešel chodbu […], *byl převážen k výslechu z domečku na hl. št.*[,] *že jej znovu pošle na StB a bude pak vidět), vypovídal ústy mjr. Turka o tom, že má illegální organizaci, vyjmenoval na příkaz Turka z Pohořeleckých kasáren asi 12 osob a* […] *asi 10 z válečné školy, kde byl frekventantem vyššího děl. kurzu, že s ním v této illegální organizaci pracovali, ale stále se Turkovi nemohlo „podařit" přimět Strejčka k tomu,* [aby popsal,] *jakou to vlastně ilegální organizaci má.*

123 František Pergl (1893–1962), škpt., v ČSA s přestávkami od roku 1918 do března 1939 a poté znovu od roku 1945. Po válce se stal aktivním členem KSČ. V letech 1949 až 1951 působil jako správce vojenské vazební věznice 5. oddělení, tzv. „Domečku", kde vojáky brutálně fyzicky i psychicky týral. Srov. BÁRTOVÁ, Markéta: „Františku, ukaž mu, jaká je u tebe vojna…".

Turek byl z toho již celý zoufalý, 20 lidí bylo již ve vězení[,] *a stále Turek ani Souček nevěděli, proč vlastně ve vězení jsou a o jakou illegální organizaci se vůbec jedná. Turek zkoušel Strejčka napojit na organizaci gen. Kutlvašra, ale Strejček se tomu strašně bránil a říkal, že Kutlvašra viděl jednou v životě na vojenské přehlídce* […]. *Pak jej zkoušel napojit na organizaci gen. Píky, ale to opět Strejček strašně křičel, že to je ještě horší,* […] *že to byl plk. Straka, který jej naváděl, aby Píkovi dával nějaké vitamíny, a ty že mu též Strejček posílal prostřednictvím škpt. Ludvíka Vospěla.*

Turek Strejčkovi přímo řekl, „tak co s vámi už mám dělat, musíte se konečně rozhodnout a přiznat, jak to s vámi bylo". Načež Strejček sepnutýma rukama prosil Turka, aby jej proboha na nějakou organizaci „nalepil", že on sám je z toho už zoufalý a že se v tom vůbec nevyzná, že to nechá vše na panu doktorovi (Turkovi) […].

Tu ještě Turka napadlo, že při každé skutečné illegální organizaci doposud vyslýchané na MNO – Hl. štábu měla jak březnová akce[124]*, tak i akce květnová*[125] *v programu obsazení rozhlasu a pak že měl následovat projev tehdejšího arcibiskupa Dr. Josefa Berana k „osvobozenému národu". Dotazoval se proto Strejčka na osobu arc. Berana, Strejček sice doznal, že jej podle jména pochopitelně zná, že je*[,] *resp. byl Strejček příslušníkem lidové strany a že k němu měl určité sympatie. Načež se v Strejčkově protokolu objevilo, že onen samopal, který měl Šmída v kanceláři*[,] *a trofejní granáty, které měl Mikše zahrabány ve sklepě na uhlí*[,] *měly sloužit k dobytí budovy čs. rozhlasu, vedoucím čety, která měla rozhlas obsadit, že byl škpt. Dvořáček.*[126]

---

124 Tzv. březnovou akcí, nebo jako „Praha–Žatec", „Norbert", „Březen" nebo „Praha" a podle jednoho z hlavních aktérů celé kauzy Miloslava Jebavého též jako „Jebavého puč", se označoval případ plánovaného ozbrojeného útoku s cílem svrhnout komunistickou vládu. Po jeho odhalení následovalo koncem roku 1948 a na jaře 1949 rozsáhlé zatýkání. Významnou část z více než dvou set zadržených tvořili důstojníci čs. armády. Nelze nezmínit, že jejich několikaměsíční vyšetřování příslušníky 5. oddělení provázelo neskutečně kruté násilí. Při následném soudním líčení bylo vyneseno pět rozsudků smrti a v dalších osmi případech byly uloženy doživotní tresty. Srov. MALLOTA, Petr: Protikomunistická odbojová organizace Praha–Žatec. Spekulace, fakta a role Jiřího Vovsa. In: *Securitas imperii 24*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 234–267.

125 Tzv. květnovou akcí, nebo jako „Květen", „Květa" či „Puč Prokeš–Borkovec", se označoval další případ ozbrojeného útoku, který měl být za podílu vojenských osob plánován ke dni 17. 5. 1949, kdy mělo dojít k obsazení budov rozhlasu a pošt, úřadovny pražské StB, vojenských základen a dalších strategicky významných objektů. Cílem byla změna politického režimu, svobodné volby a vrácení znárodněného majetku původním majitelům. Těsně před zahájením operace byli hlavní organizátoři mjr. Květoslav Prokeš (1897–1949), JUDr. Jaroslav Borkovec (1906–1949) a kpt. Vratislav Janda (1913–1949) spolu s dalšími desítkami lidí zatčeni. Všichni tři jmenovaní byli koncem července 1949 odsouzeni k trestu smrti a v listopadu téhož roku popraveni. PEJČOCH, Ivo: *Protikomunistické puče….*, s. 70–89. Týž: *Vojáci na popravišti. Vojenské osobnosti, popravené v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v období 1949–1985*. Cheb: Svět křídel, 2011, s. 115–118, 259–267.

126 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Strejčka, 29. 4. 1949, s. 24. Podobně viz tamtéž, Výpověď V. Strejčka, 10. 5. 1949, s. 46, 50.

Potom stále Strejčkovi předestíral, jen aby se přiznal, jak to s tím Beranem bylo, že není vůbec možné, aby na něj Strejček zapomněl, když měla býti budova rozhlasu dobyta, ale Strejček toto vůbec nechtěl připustit. Tak jej Turek začal znovu nutit k tomu, aby se tedy přiznal, že po dobytí rozhlasu měl Strejček „osvobozenému národu" zazpívat. […]

K tomu ještě podotýkám, že Strejček již vůbec ani nevěděl, co v protokole vypověděl, protože mu protokol od začátku až do konce téměř celý vymyslel a nadiktoval mjr. Turek[,] a vždy se velmi divil, když nějakou věc popíral se vší rozhodností, že mu to Turek v protokolu ihned našel a řekl, že vypovídá nyní pravý opak toho, co má v protokole.

Když se Turkovi nepovedlo přivtěliti Strejčka k nějaké vojenské organizaci illegální a k vojenským osobám vůbec, započal se Strejčkem výslech po linii osob civilních, což se ale opět nezdálo gen. Musilovi, který bazíroval čistě na vojenských osobách. Turek si ale nevěděl již s případem Strejčka rady, protože bylo zatčeno, zmláceno a přemluveno k nesprávným a falešným[,] *Turkem vymyšleným odpovědím celkem 20 osob, včetně Ludmily Uhlířové [i] jejího bratra Jiřího Uhlíře.*[127]

Zatčení a odsouzení Ludmily Uhlířové

Ludmila Uhlířová (1920–?) vystudovala reálné gymnázium a podle svých slov byla v roce 1939 přijata ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.[128] Po uzavření vysokých škol v listopadu téhož roku absolvovala roční kurz pro sekretářky. Ovládala angličtinu i němčinu, k tomu ještě českou a německou stenografii. Během války byla zaměstnána jako sekretářka na Ministerstvu práce a sociální péče, kde zůstala i po osvobození. Brzy však nastoupila jako civilní zaměstnankyně na Ministerstvo národní obrany, v únoru 1946 ji přidělili k 5. oddělení. Zde pak až do svého zatčení pracovala jako zapisovatelka a sekretářka v tzv. pátrací skupině, vedené tehdy plk. Ludvíkem Kreisl-Klenem[129], jehož posléze ve funkci nahradil plk. Ri-

127 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr. Jiří Uhlíř byl zatčen 23. 5. 1949, tehdy sloužil v hodnosti poručíka na VA v Hranicích na Moravě. Posléze byl odsouzen k trestu odnětí svobody na patnáct měsíců nepodmíněně. Po propuštění z vězení pracoval jako zámečník v pražských loděnicích. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi… 1948–1953: výřez z obrazu bezpráví.* Praha: Rodiče, 2003, s. 60. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Uhlíře, Povolení důchodu, náhrada škod – žádost, 12. 3. 1957. ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Výpověď L. Uhlířové, 2. 5. 1949. NA, f. Správa sboru nápravné výchovy (f. SSNV), Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Posudek, 18. 7. 1955.

128 Srov. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi…*, s. 55. Podle sdělení Archivu UK však její jméno nefiguruje v žádné evidenci tehdy zapsaných studentů.

129 Ludvík Kreisl-Klen (původně jen Kreisel) (1899–?), gen., absolvent VŠV v Praze (1933), od května 1938 sloužil u 2. oddělení HŠ MNO, v prosinci 1939 byl zatčen za odbojovou činnost a až do konce války vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. V roce 1945 byl přijat zpět do armády, v březnu 1946 vstoupil do KSČ. V listopadu 1946 byl na rozkaz B. Reicina přidělen na 5. oddělení. V srpnu 1948 přešel zpět na 2. odd. HŠ MNO, v září 1949

Obr. 10: Ludmila Uhlířová, nedat. [1949] (NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové)

chard Mysík. V prosinci 1948 podala přihlášku do KSČ a byla prověřena jako kandidátka s dvouletou lhůtou.

Příslušníky pražského Krajského velitelství Státní bezpečnosti (KV StB) byla Uhlířová zatčena už 1. května 1949.[130] Gen. Musil zároveň vydal pokyn k okamžitému rozvázání jejího pracovního poměru.[131] Vyslýchána byla nikoliv na StB, jak bylo u civilních osob obvyklé, ale stejně jako vojáci na 5. oddělení. Výslechy probíhaly na hlavním štábu, tedy v budově, kam předtím chodila několik let do zaměstnání. Den po svém zatčení vypověděla, že svému otci škpt. V. Uhlířovi počátkem března 1948 sdělila během běžného hovoru několik informací k právě 5. oddělením šetřenému případu, který se týkal kpt. Františka Šlajse[132] a pplk. Viléma Soka-Siegra[133]. Později

byl ustanoven jeho přednostou. Zde působil do října 1950, kdy byl jmenován náčelníkem zpravodajského oddělení GŠ. Když se dozvěděl, že mu hrozí zatčení, pokusil se v březnu 1951 o sebevraždu zastřelením. V říjnu 1953 byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí, v roce 1960 byl z vězení propuštěn a o čtyři roky později byl soudně rehabilitován. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV.

130 Srov. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi…*, s. 55.

131 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Zpráva, nedat. Tamtéž, Uhlířová Ludmila, sml. zam. – rozvázání pracovního poměru, 28. 5. 1949.

132 František Šlajs (1918–?), kpt., absolvent VA v Hranicích na Moravě (1938), během okupace pracoval ve Svazu zemědělství a lesnictví. Po válce byl přijat zpět k armádě, sloužil v Berouně, Kladně a Kralovicích. V březnu 1948 byl zatčen v souvislosti s odbojovou skupinou M. Jebavého a v následném soudním procesu byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Srov. PEJČOCH, Ivo: *Protikomunistické puče…*, s. 47, 54.

133 Vilém Sok-Sieger (původně Sieger) (1902–1949), absolvent VA v Hranicích na Moravě (1924), poté roční dělostřelecké aplikační školy v Olomouci. Během války byl přidělen na Ministerstvo veřejných věcí, zapojil se do protinacistického odboje. V roce 1945 byl přijat zpět do armády. Po zatčení příslušníky 5. oddělení pro činnost v odbojové skupině M. Jebavého

se mu zmínila i o zatčení gen. K. Kutlvašra a o některých skutečnostech informovala i svého bratra Jiřího, který v té době sloužil v hodnosti poručíka na VA v Hranicích na Moravě. K V. Strejčkovi, na něhož byla rovněž dotazována, sdělila, že se náhodně poznali na dovolené ve vojenské zotavovně a několikrát se potkali v budově hlavního štábu. Svému otci, jehož byl Strejček na Pohořelci velitelem, pak podle své výpovědi sdělila, že tento *organizuje nějakou illegální činnost* [...], *že celý případ je veden* [...] *v patrnosti a* [...] *aby si dal pozor* a do ničeho se nezapletl.[134] Otec se jí ptal, zda již na oddělení řekla, že se se Strejčkem zná. Ona přisvědčila s tím, že o tom informovala přímo svého nadřízeného plk. R. Mysíka.

Podle toho, co Uhlířová vypověděla během pozdějšího rehabilitačního řízení, po zatčení vůbec nepočítala s tím, že by snad mohla být odsouzena, nadto k poměrně vysokému trestu odnětí svobody, který pak skutečně následoval. Podle jejích slov ji totiž jak její bývalý nadřízený plk. Mysík, tak přednosta výslechové skupiny oddělení mjr. Souček ujišťovali, že *je to v pořádku, že je to sepsáno v jejím zájmu a že bude propuštěna z vazby.*[135] Místo toho však byla převezena do zvláštní vazby na Pankráci, kde *i v cele s ní byli ustavičně přítomni zaměstnanci z 5. odd. MNO*[,] *a pak dokonce i na psychiatrické odd. vojenské nemocnice, kde byla umístěna mezi mužskými pacienty.*[136]

Následné obvinění L. Uhlířové bylo vystavěno zejména na tom, že *informovala příslušníky rodiny o různých skutečnostech a opatřeních, která se během výkonu své služby dozvěděla*, a na interpretování jejích výpovědí tak, že prostřednictvím svého otce nechala varovat *pplk. Strejčka, že jest sledován orgány 5. oddělení hl. št.*[137] V tomto smyslu podal gen. Musil za 5. oddělení na Uhlířovou trestní oznámení, žalobu ve stejném duchu poslal ke Státnímu soudu k 7. červnu 1949 gen. justice JUDr. Jan Vaněk.[138]

---

v březnu 1948 byl během výslechů surově mučen. Státní soud jej počátkem června 1949 odsoudil k trestu smrti, který byl o měsíc později vykonán. K jeho osobě srov. tamtéž, s. 39–40. Týž: *Vojáci na popravišti…*, s. 303–307.

134 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Výpověď L. Uhlířové, 2. 5. 1949, s. 3.

135 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 15 Tr 182/69, 2. 7. 1969, s. 4.

136 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 15 Tr 182/69, 2. 7. 1969, s. 4. Uhlířová později popsala, jak s ní bylo ve vazbě zvláštního režimu zacházeno. Srov. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi…*, s. 57–58.

137 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Zpráva, nedat.

138 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Žaloba, 7. 6. 1949. Jan Vaněk (1903–?), gen. justice, JUDr., absolvent gymnázia a Právnické fakulty Univerzity Karlovy Praha. V letech 1945 až 1947 sloužil na OBZ, resp. 5. oddělení. V lednu 1948 byl přemístěn k vrchní vojenské prokuratuře, prošel kurzem justičních důstojníků a složil soudcovskou zkoušku. 5. oddělením HŠ MNO mu bylo uděleno pochvalné uznání III. stupně. V dubnu 1948 byl pověřen, aby vrchní vojenskou prokuraturu vedl. Tamtéž, evidenční karta, nedat.

Hlavní soudní líčení se konalo s vyloučením veřejnosti před Státním soudem dne 11. června 1949. Soud uznal Uhlířovou spoluvinnou na zločinu příprav úkladů o republiku a vinnou ze zločinu ohrožení obrany republiky za zvlášť přitěžujících okolností. Rozsudek zněl trest odnětí svobody na devět let, úhrada trestního řízení a ztráta čestných práv občanských po dobu deseti let po propuštění z vězení.[139] Proti verdiktu se Uhlířová neodvolala a krátce po soudním líčení byla převezena do věznice ve slovenské Ilavě. V říjnu 1951 byla odtud přemístěna do Rimavské Soboty, následovala Ruzyň a Pardubice, kde pracovala převážně jako krejčová či byla přidělena na práci v pletárně.[140]

V roce 1951 byla v souvislosti se zatčením B. Reicina a desítek příslušníků 5. oddělení několik měsíců vojenskou prokuraturou vyslýchána. Vypovídala k poměrům na oddělení a jednotlivým případům, které zde byly řešeny. Učinila výpověď i ve věci „pohořeleckého" případu a pochopitelně i vlastního odsouzení, které s ním souviselo. Přestože poukazovala na provokace a pochybnou interpretaci jejího jednání, nebyl její případ ještě další léta přešetřován. V květnu 1953 jí byl na základě prezidentské amnestie trest o jeden rok zkrácen.[141] Její matka se o rok později snažila o podmínečné propuštění, avšak žádost byla zamítnuta.[142] Až po téměř sedmi letech, které Uhlířová ve vězení strávila, došlo k obnově trestního stíhání, které bylo po předchozí žádosti ze září 1956 před Krajským soudem v Praze v lednu 1957 povoleno. Předseda senátu byl na základě toho povinen rozhodnout o vazbě a svolil Uhlířovou ihned propustit na svobodu, k čemuž také neprodleně došlo.[143]

Až dodatečně, dne 8. března 1957, proběhlo před Krajským soudem v Praze za vyloučení veřejnosti hlavní soudní líčení. Trestný čin, za který byla Uhlířová v roce 1949 odsouzena, soud kvalifikoval jako ohrožení státního tajemství a udělil jí trest odnětí svobody v délce dvou let.[144]

V roce 1968 podala Uhlířová návrh na přezkumné řízení podle nově přijatého rehabilitačního zákona. Celá věc byla přešetřována, vyslechnuta byla jak ona sama, tak její bratr a otec. Bylo konstatováno, že aby byla naplněna skutková podstata trestných činů, za něž byla jak v prvním, tak druhém soudním řízení Uhlířová

139 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Zpráva o rozsudku, 22. 6. 1949. Vzpomínku L. Uhlířové k průběhu hlavního soudního líčení srov. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi…*, s. 59.

140 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT, nedat.

141 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Usnesení Krajského soudu v Praze, 18. 9. 1953, sp. zn. 28 Nta 457/53.

142 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Usnesení Komise pro podmínečné propuštění při Krajském soudu v Pardubicích, 3. 6. 1954.

143 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Nařízení, 22. 1. 1957.

144 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis L. Uhlířové, Rozsudek Krajského soudu v Praze, 8. 3. 1957, sp. zn. 3 T 07/57.

odsouzena, musela by vyzvídat státní tajemství v úmyslu vyzradit je nepovolané osobě nebo je skutečně vyzradit. Soud však došel k závěru, že *okolnosti, které Ludmila Uhlířová svým rodičům a svému bratrovi sdělila, nezakládají skutkovou podstatu ani státního, ani služebního tajemství. Zejména nutno přihlédnout k tomu, že její otec i bratr byli tehdy aktivními důstojníky, že o skutečnostech, o nichž s nimi mluvila, se museli stejně dříve nebo později dovědět, jestliže to, co bylo veřejným tajemstvím* [...], *se dověděli o několik hodin či dní dříve, nemohly tím být ohroženy zájmy MNO, tím méně pak zájmy státní.*[145] Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 2. července 1969 byl na základě zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, verdikt předchozího soudu uznán ve výroku jako vadný, a to z důvodu § 15 odst. 1 písm. a), d) zákona, a jako takový zrušen.[146] Novým rozhodnutím soudu byla Uhlířová obžaloby úplně zproštěna.[147]

Po letech, když vzpomínala na své zatčení a odsouzení, jako důvod perzekuce své osoby uvedla, že chtěla z 5. oddělení odejít.[148] K tomu její šéf plk. Mysík svolil, ale za podmínky, že zůstane placeným spolupracovníkem oddělení, což dle svých slov odmítla. Protože věděla příliš mnoho o tamních praktikách, rozhodl se ji Mysík přiřadit k případu Pohořelec a tím se jí jednoduše zbavit.

Civilisté

Kromě Uhlířové byly v případě Pohořelec zatčeny i další civilní osoby. Figuroval mezi nimi Václav Kurka (1914–?), Strejčkův spolupracovník z druhého odboje, jehož jméno Strejček v jednom z prvních výslechů zmínil.[149] Kurku, úředníka pražského Stavoprojektu, zatkli příslušníci pražské StB 27. dubna 1949.[150] Patřil k poválečným členům Československé strany lidové (ČSL), kde působil jako tajemník až do konce června 1947. Po tomto datu funkci *pro politické neshody* složil a ze strany vystoupil.[151] V dubnu 1948 podal přihlášku do KSČ, avšak při prověrce byl ze seznamu kandidátů na členství vyškrtnut.

145 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 15 Tr 182/69, 2. 7. 1969, s. 4.

146 *Shledá-li senát v přezkumném řízení, že v řízení, jež rozhodnutí předcházelo, byly hrubě porušeny procesní předpisy a tato vada má za následek věcnou nesprávnost rozhodnutí,* [...] *byl uložen takový druh trestu nebo trest v takové výměře, který nebylo možno podle zákona uložit, zruší rozhodnutí zcela nebo v části, v níž je vadné, a rozhodne sám ve věci rozsudkem.* Celé znění zákona je dostupné online na WWW: http://www.zakony.cz/zakon-082-1968-Sb-Zakon-o-soudni-rehabilitaci-SB1968082. Cit. 18. 2. 2017.

147 ABS, f. V-MV, a. č. V-6008 MV, Rozsudek Krajského soudu v Praze, sp. zn. 15 Tr 182/69, 2. 7. 1969.

148 Srov. CÍLEK, Roman: *Hrobaři iluzí aneb Kdo nepůjde s námi…*, s. 54–55.

149 Podrobněji k jeho odbojové činnosti srov. VÚA-VHA, Sbírka osobních spisů k osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., inv. j. 727/70.

150 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Zápis o zatčení, 27. 4. 1949.

151 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 3. 5. 1949, s. 1

Obr. 11: Václav Kurka po zatčení, 1949 (ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV)

Okolnosti Kurkova zatčení i průběh výslechů přiblížila ve svém svědectví D. Marešová: *Hned na počátku svého výslechu Strejček uvedl, že se stýkal ještě s jistým civilistou Václavem Kurkou z Prahy. O Kurkovi vypověděl, že byl* [...] *osoba krajně reakční a hluboce nábožensky založená, že měl styky s Msgr. Šrámkem*[152]*, posl. lidové strany páterem Tylínkem*[153] *a jinými, že se zúčastnil* [...] *aktivně na illegálním přechodu státních hranic, resp. pokusu o přechod býv. ministra Hály*[154] *a Šrámka, mimoto že Kurka má illegální spojení do zahraničí prostřednictvím dvou vysílaček.*

Na základě Strejčkovy výpovědi byl zatčen orgány StB Václav Kurka a přesně si dnes pamatuji, jak Souček dával příkaz Turkovi, aby si pro Kurku tedy na StB jel, když

152 Jan Šrámek (1870–1956), římskokatolický kněz, politik, po roce 1918 člen ČSL, v letech 1940–1945 předseda exilové vlády v Londýně. V roce 1945 se stal náměstkem předsedy vlády. Záhy po únorových událostech 1948 se pokusil společně s Františkem Hálou, tajemníkem ČSL a právě odstoupivším ministrem pošt, uprchnout z Československa, avšak neúspěšně. V následné nezákonné internaci strávili poslední chvíle svého života. MAREK, Pavel a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. ŠINDAR, Jiří: *Zemřel pod cizím jménem.* Kostelí Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

153 Alois Tylínek (1884–1965), římskokatolický kněz, během války byl vězněn v Terezíně a Dachau. V letech 1946–1948 byl poslancem Ústavodárného Národního shromáždění za lidovce. Po únorovém převratu byl zbaven všech politických a většiny veřejných funkcí. Do roku 1959 působil ve farnosti u kostela sv. Václava v pražských Nuslích. Později se usadil v Kolíně, kde žil až do své smrti. PEJŠA, Jaroslav: Msgr. ThDr. Alois Tylínek. *Kolínské noviny*, roč. 3, č. 46, 16. 12. 1993, s. 7.

154 František Hála (1893–1952), římskokatolický kněz a přední politik ČSL, nejbližší spolupracovník lidoveckého předsedy J. Šrámka, v poválečných letech jej často zastupoval na důležitých jednáních. Po únorovém převratu a neúspěšném pokusu o emigraci byl spolu s ním až do konce života internován. MAREK, Pavel a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*... ŠINDAR, Jiří: *Zemřel pod cizím jménem*... TRAPL, Miloš: František Hála – schopný, či špatný politik? In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice: Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 329–338.

případ se Strejčkem tak dopadl, že ještě není vůbec známo, v jaké organizaci Strejček vůbec byl a zda nějaká vůbec existovala. Kurka byl zatčen skoro současně se Strejčkem, byl ale ponechán na StB, protože ani Musil[,] *ani Souček jako na civilistovi neměli na něm zájem. Až když* [...] *byl Turek se Strejčkem v koncích, bylo přikročeno k výslechu Kurky, tj. byl převezen na MNO – Hl. štáb, kde byl vyslýchán a na noc byl dáván do Domečku.*

Bylo to někdy 14 dní po zatčení pplk. Strejčka. Během této doby na StB s Kurkou nebylo celkem nic sepsáno, Kurka od začátku až do konce Strejčkovu výpověď v plném rozsahu popřel. Na hlavním štábu jej opět vyslýchal mjr. Turek a já jsem byla přidělena jako zapisovatelka. Kurkovi bylo předestíráno ze Strejčkovi [sic] *výpovědi, že napomáhal k útěku Msgr. Šrámkovi a býv. ministru Hálovi. Kurka toto co nejrozhodněji vyvrátil a přesně uvedl, kde v té době byl. Rovněž popřel a vyvrátil jakékoli styky s páterem Tylínkem* [...]. *Když mu Turek předestíral, že však ale o tom hovořil se Strejčkem jako o faktu, Kurka se skoro smál a říkal, že Strejček se před ním vychloubal, jak „illegálně" pracuje, takže nechtěl býti v tomto směru pozadu*[,] *a že mu určité skutečnosti říkal, ale ne tak*[,] *jak Strejček uvádí, nýbrž že o tom ví jen z doslechu od lidí, se kterými se stýká.*

Potom zkoušel Turek napojit „organizaci" Kurky a Strejčka na organizaci Kutlvašra. Pamatuji se zcela přesně na to, kdy Kurka celý udivený se ptal mjr. Turka, o jakou organizaci se mělo jednat, že on Kutlvašra viděl jen na fotografiích v době pražského povstání, tu mu znovu Turek nevědomky, že užívá termínu vymyšleného 5. oddělením, přisuzoval spolupráci s „železným dědkem" (pplk. Hruška). Tu přivedl Kurka Turka do strašných rozpaků, stále se Turka dotazoval, jak aspoň vypadá (Turek si totiž momentálně nemohl vzpomenout na jméno pplk. Hrušky). Když Turek Kurkovi vylíčil, že Hruška byl malé, slabé postavy, že to byl již starý člověk, s humorem mu Kurka odpověděl: „Zaplať pánbůh[,] *pane doktore, že tedy naše „organizace" nevyrukovala do ulic, představte si, já vážím metrák a vy říkáte, že ten dědek byl malý, jaká by to byla na nás podívaná."*

Podobným způsobem se pak prováděl výslech Václava Kurky i nadále. Výsledku nebylo celkem dosaženo žádného, tj. Strejček nebyl usvědčen ani Kurkou z žádné protistátní činnosti. Bylo přikročeno ke konfrontaci,[155] *která se prováděla na StB, jelikož mezitím byl opět Kurka po předchozím ztýrání v domečku převezen zpět k StB. Důvodem konfrontace mezi Strejčkem a Kurkou bylo hlavně to, aby Kurka doznal, kde jsou umístěny vysílačky, o kterých Strejček hovořil, že se mu o nich stále Kurka zmiňoval, že je chodí obsluhovat. Mjr. Turek osobně zavezl pplk. Strejčka na StB*[,] *a jak sám potom vypravoval, krátce po příchodu do kanceláře na StB – výslechové oddělení, byly Strejčkovi přítomnými orgány StB zavázány oči, musel si kleknout na židli, zout boty a přítomní příslušníci StB jej začali přes holá chodidla tlouci pendrekem a rovněž tak jej za přítomnosti mjr. Turka tloukli přes hlavu a tělo. Strejček strašně naříkal, prosil, volal*

155 Zápis o průběhu konfrontace, pokud byl vůbec sepsán, se ve vyšetřovacím spise nenachází. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV.

mjr. Turka na pomoc, Turek, který byl přítomen, dělal, jako když z místnosti odešel v okamžiku, když Strejčkovi zavazovali oči, ale jakmile Strejček měl oči zavázány, byl přítomen všemu, co jsem shora uvedla[,] *a se smíchem toto pak v kanceláři pplk. Součka vyprávěl. Měl velkou radost z toho, jak ho Strejček volal, ale marně.*

Konfrontací nebylo opět zjištěno, kde se vysílačky nacházejí, Kurka jakoukoliv existenci vysílaček popíral, tvrdil, že si to Strejček vymyslel, naopak Strejček zase Kurku usvědčoval, že tento nemluví pravdu. Celá záležitost zůstala [...] *s ilegální organizací nevyřešena, tj. nebylo Strejčkovi dokázáno vedení organizace, resp. nějaká organizace vůbec. Kurka byl ponechán na StB a až asi za delší dobu později dotazem na StB bylo zjištěno, že si Kurka vysílačky jako takové vymyslel* [...]. *Do protokolu pplk. Strejčka tato skutečnost nebyla však poznamenána.*[156]

K celému případu je nutno dodat, že podle výpovědí se Kurka po únoru 1948 obával perzekuce pro svou lidoveckou minulost, a zvažoval proto emigraci. Vyhledal svého známého, rovněž lidovce Dr. Karla Polehlu (1902–?), úředníka Ministerstva dopravy, s žádostí o pomoc při zprostředkování bezpečného odchodu do zahraničí. Ten mu pomoc přislíbil, a to prostřednictvím svého synovce Bohumila Máška (1921–?), přednosty celního úřadu ve Vojtanově v ašském okrese.

Mášek se měl v minulosti podílet na úspěšném převodu nejmenovaného vojáka do zahraničí. Kurka ho v létě 1948 vyhledal, k jejich setkání a plánům na provedení útěku vypověděl: *Měl jsem* [s] *sebou přinésti občanskou legitimaci*[,] *na základě které mi on vystaví potvrzení pro malý pohraniční styk a sám mě odveze na motocyklu až ke hranicím, kde přímo u pohraniční stanice celního úřadu zastaví a já místo na celnici odskočím vlevo ~~do lesa~~ a budu již na německé půdě. Tam abych se nejkratším směrem dostal směrem do Selbu a v případě, že bych byl zadržen německou nebo americkou pohraniční hlídkou, abych se prokázal, že jsem politický uprchlík z ČSR*[,] *a abych žádal*[,] *abych byl dopraven do Selbu a odtamtud dále do sběrného tábora* [...].[157] V průběhu dalších týdnů si však Kurka dle svých slov vše rozmyslel, neboť se mu dařilo relativně dobře a obavy z možného zatčení se prozatím nevyplnily.

O svých úvahách se ale zmínil pplk. Strejčkovi, se kterým se od protektorátních let stále přátelil. Ten jej v zimě 1948 údajně oslovil s prosbou, aby pomohl zprostředkovat převod do zahraničí por. Jeřábka a por. Schmidta. Řadu měsíců se nic nedělo, až po několika urgencích byl nakonec stanoven přechod hranic na 30. dubna 1949. K tomu však pro zatčení vojáků, včetně V. Strejčka, nedošlo.

V Kurkových výpovědích pak nechybí informace o údajné Strejčkově snaze organizovat ilegální organizaci s účelem získávat zprávy špionážního charakteru, tyto předávat do zahraničí, shromažďovat zbraně a být připraven zúčastnit se ozbrojeného odboje. Do organizace měli být zapojeni důstojníci z pohořeleckých kasáren, spolupracovníky měl mít Strejček i ve Sdružení bojovníků za rozhlas, a dokonce

156 VÚA-VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. VVS Praha, spis, sp. zn. T 26/1953, Výpověď D. Marešové, nedat. [listopad 1951], nestr.

157 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 3. 5. 1949, s. 3.

i někteří *příslušníci jednotek SNB, kterým pplk. Strejček velel po roce 1945, kdy byl členem meziministerské komise pro pohraničí při ZNV a s kterými od této doby udržoval styk.*[158]

Konkrétní jména těchto osob však Kurkovy protokoly neobsahují. Ve své výpovědi ale zmínil, že mu Strejček sdělil, že byl zatčen gen. Kutlvašr – v protokole je finálně tato informace interpretována jako *spojení obou skupin*.[159] Strejček měl dále Kurkovi svěřit, že má informace z HŠ MNO, a že kdyby měl být náhodou zatčen, díky svým stykům zde se to dozví a ze země uprchne. Potvrdil, že si u něj Strejček uschoval zbraně,[160] ale opakovaně rozhodně popíral, že by snad měl k dispozici vysílačky.

V souvislosti s „pohořeleckým" případem byl vyšetřován i Jaromír Nosek (1908–?), zvukový technik čsl. rozhlasu. Se Strejčkem se znali dlouhá léta, za protektorátu chodil Strejček coby tenor Národní opery pravidelně do rozhlasových pořadů zpívat. Oba se také účastnili bojů o rozhlas v květnu 1945. Ke Strejčkovi a jeho „ilegální" činnosti podle svých slov neměl, co by uvedl.[161] I tak na něj spolu s ostatními bylo ke dni 10. června 1949 pražskou StB podáno trestní oznámení.[162] Doplňoval tak seznam téměř tří desítek mužů, kteří se na začátku srpna 1949 ocitli v případu označeném jako „Václav Strejček a spol." před soudem.

Dvě obžaloby, jedno soudní líčení

Obžalobu vojenských osob vypracoval státní prokurátor gen. justice JUDr. Jan Vaněk a k Státnímu soudu v Praze ji podal ke dni 27. června 1949. Strejčka, který byl označen za vedoucího, resp. velitele skupiny, vinil z několika trestných činů. Od konce roku 1948 až do svého zatčení měl sdělovat V. Kurkovi, o němž věděl, že se stýká *s reprezentantem jedné západní mocnosti, zprávy rázu vojenského a hospodářského, jakož i jména dvou osob, které pracují v cizině pro naši vládu, pro tentýž účel sbíral další zprávy*[,] *a to zejména o vyšetřování ve věci Kutlvašrově, jména vyšetřujících orgánů, o výrobě v jisté továrně na výbušniny a o jistém opatření na hlavním štábu, a se jmenovaným se též dohodl na vytvoření zpravodajské sítě.*[163] Se skupinou Kutlvašra

158 Podrobněji srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 5. 5. 1949, s. 20.

159 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď V. Kurky, 5. 5. 1949, s. 24.

160 V. Kurka je zabalené v balíku ukryl u svého příbuzného Františka Kloučka (1876–?), v jehož domě byly při domovní prohlídce skutečně nalezeny. Na Kloučka, zatčeného dne 9. 5. 1949, byla uvalena vazba a bylo zahájeno trestní řízení. On však opakovaně popíral, že by obsah balíku znal. Na návrh Státní prokuratury v Praze bylo trestní řízení pro nedostatek důkazů v červenci 1949 zastaveno. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Zápis o zatčení, 9. 5. 1949. Tamtéž, Výpověď F. Kloučka, 10. 6. 1949, s. 1–2. Tamtéž, Sdělení o zastavení trestního stíhání, 2. 7. 1949.

161 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Výpověď J. Noska, 31. 5. 1949, s. 1–2.

162 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Trestní oznámení, 10. 6. 1949.

163 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 3.

Strejčka obžaloba spojovala opakovaně, měl s ní údajně spolupracovat, ovšem jak konkrétně, to uvedeno nebylo.[164] Strejček se tímto jednáním měl dopustit vyzrazení státního tajemství a spolčení k vyzvědačství, a to po delší dobu a za okolností zvláště přitěžujících. Stojí za zmínku, že u daného odstavce rukou kdosi připsal *popírá*.[165]

Dále byl viněn z toho, že od léta 1948 organizoval spolu s V. Kurkou ilegální organizaci s hlavním cílem: provést *protistátní puč* a pomocí ozbrojených skupin obsadit sídlo prezidenta republiky, nejvýznamnější státní úřady, sídlo rozhlasu a *jiné důležité budovy, přičemž místo nynějšího státního zřízení zamýšleli nastoliti systém kapitalistický, zapojiti ČSR do federace středoevropských států, která je propagována nejreakčnějšími představiteli imperialistických zemí. Současně se dohodli, že pro účely organizace budou sbírat a hromadit zbraně, což skutečně prováděli.*[166] Za vinu mu rovněž bylo kladeno, že *jako vedoucí organizace dal příkaz por. Miroslavu Jeřábkovi a por. Karlu Schmidtovi, které předtím do illegální organizace zapojil, aby uprchli do zahraničí a tam vešli ve styk s představiteli cizího státu a zahraniční zrádné emigrace za účelem protikomunistického odboje.*[167]

Ostatní obžalovaní byli vesměs viněni ze spolupráce se Strejčkem, spočívající zejména ve shromažďování zbraní či zpráv, případně alespoň z povědomí o existenci skupiny a jejího nenahlášení policii. Jejich trestná činnost byla kvalifikována povětšinou jako zločin vojenské zrady, vyzvědačství a velezrady, v jednom případě pak tedy neoznámení trestného činu.

Obžalobu na civilisty V. Kurku, K. Polehlu, B. Máška a J. Noska podal státní prokurátor ke dni 23. června 1949.[168] Jmenované ve shodě s trestním oznámením, učiněným velitelem pražské KV StB, vinil vesměs z přípravy ilegálních přechodů přes hranice.[169] Kurka byl kromě jiného obviněn dokonce z toho, že spolu se Strejčkem údajnou ilegální skupinu vybudoval *a zapojil na skupinu gen. Kutlvašra* (!).[170] Hlavním cílem skupiny mělo být *spolupůsobiti při připravovaných volbách, které měly býti provedeny počátkem r. 1949 pod mezinárodní kontrolou*[,] *a po* […] *volbách měla býti ČSR zapojena do Federace středoevropských států. K volbám mělo dojíti v důsledku vyvinutého hospodářského a politického tlaku západních velmocí na SSSR, který v důsledku tohoto by provedení voleb v ČSR buď dobrovolně*[,] *nebo po dohodě připustil.*[171]

Neveřejné hlavní soudní líčení se konalo před Státním soudem v Praze za předsednictví plk. justice JUDr. Jana Metličky ve dnech 2. až 4. srpna 1949.

164 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 4.

165 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 4.

166 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 4.

167 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 4–5.

168 Obžaloba není podepsána, pravděpodobně ji však opět předkládal gen. justice JUDr. Jan Vaněk. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 23. 6. 1949, sp. zn. Or I 931/49, s. 4.

169 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 23. 6. 1949, sp. zn. Or I 931/49, s. 2–3.

170 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 23. 6. 1949, sp. zn. Or I 931/49, s. 2.

171 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Zpráva o průběhu hlavního líčení, 5. 8. 1949, s. 1.

Protokol z hlavního líčení se nedochoval a jeho průběh, rovnající se z hlediska 5. oddělení téměř fiasku, lze obecně rekonstruovat z dodatečné, záhy vypracované zprávy: *Všichni obžalovaní čin popírali a vesměs udávali, že byli při administrativním výslechu u vyšetřující skupiny hl. št. MNO tělesně týráni a k výpovědím uvedeným v jejich protokolárních výpovědích dalšími hrozbami donuceni a vesměs všichni se hájili tím, že si nejsou žádné protistátní činnosti vědomi a veškerá činnost byla do protokolů napsána vyšetřujícím orgánem. Proto z 27 obžalovaných musel viceprokurátor gen. just. sl. Vaněk při průběhu hlavního přelíčení vzíti žalobu proti 9 obžalovaným zpět, 9 obžalovaných bylo rozsudkem žaloby zproštěno a 9 bylo odsouzeno.* […]

Téměř všichni obžalovaní důstojníci při průvodním řízení souhlasně prohlašovali, že před a po výslechu byli vždy na cele ve vězení správcem věznice a jedním svobodníkem tělesně týráni[,] *a to jednak bitím, jednak v době noční různými tělesnými cvičeními, například 100x dřep apod., v noční době pak nesměli si ukrýti při spánku ruce pod pokrývku apod. Při sepisování protokolu pak, i když obžalovaný protestoval proti stylizaci nebo odstavci, dle kterého měl spáchati nějaký trestný čin, bylo mu opět vyhrožováno*[,] *a proto prý protokol podepsal, aniž by o tom uvažoval. Obhajoba tímto způsobem byla také potvrzena tím, že veškeré protokolární výpovědi všech obžalovaných nesly charakteristické znaky o tom, že určité části a odstavce v těchto protokolech byly doslovně opisované.*

Přísedící z lidu a soudci laici, jakož i soudci z povolání kriticky odsuzovali způsob vyšetřování a několik výpovědí obžalovaných muselo býti [!] *pojato do protokolu.*

V důsledku toho bude případ předán hl. št. MNO ke zjištění a vyšetření těchto nepřístojností a příp. potrestání viníků.

Soudce z lidu Churý prohlásil, že případ bude písemně hlásiti ÚV KSČ, gen. taj. posl. R. Slánskému se žádostí, aby vyšetřující orgánové byli poučováni o používání vyšších forem a způsobu vyšetřování a sepisování protokolárních výpovědí vyšetřovaných. Mezi obžalovanými nacházel se pplk. Přibyl, který byl za okupace pro illegální činnost vězněn 5½ roku v německém koncentračním táboře.[172]

Odsouzenci a ti ostatní

Většina důstojníků z tzv. pohořeleckého případu byla tedy obžaloby zproštěna či tato byla vzata zpět. Jmenovitě se to týkalo škpt. J. Šmídy, škpt. L. Vospěla, škpt. A. Faktora, mjr. V. Smolíka, mjr. O. Procházky, pplk. F. Janoše, škpt. F. Vacka, por. J. Špírka, pplk. K. Kroce, pplk. F. Přibyla, pplk. E. Vacovského, pplk. B. Ženíška, škpt. V. Padevěta, pplk. V. Žirovnického, pplk. F. Tetery a škpt. V. Kouby.[173] U Schmidta byla žaloba vzata zpět pro jeho lékařským posudkem potvrzenou nepří-

172 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Zpráva o průběhu hlavního líčení, 5. 8. 1949, s. 1–2.

173 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Usnesení Státního soudu v Praze, 4. 8. 1949, sp. zn. Or I 800/49, s. 1.

četnost, po skončení jednání byl předán do ústavního léčení do Bohnic.[174] Obžaloby zproštěn byl i civilista J. Nosek a všichni byli záhy po soudním líčení z vazby, trvající zhruba tři měsíce, propuštěni. Důstojníci se ihned v následujících dnech hlásili u svých útvarů, přesvědčeni, že budou moci pokračovat ve vojenské službě. Všechny ale čekal stejný osud: počátkem října 1949 nařízená dovolená, následné zproštění z činné služby, vystěhování i s rodinami ze služebního bytu, sledování 5. oddělením a od ledna 1950 další trestněprávní perzekuce.

Devíti mužů, zbylých z původně dvaceti sedmi obžalovaných, se propuštění na svobodu netýkalo. Pplk. Václav Strejček byl uznán vinným a za spáchání zločinů vojenské zrady a velezrady byl odsouzen ke ztrátě svobody na doživotí, přičemž stejný trest byl udělen za zločin velezrady i Václavu Kurkovi.[175] Jako velezrada byla soudem klasifikována i činnost šprap. Františka Mikše, npor. Františka Poustky, por. Miroslava Jeřábka, kpt. Václava Uhlíře a škpt. Antonína Dvořáčka, kteří odešli od soudu s tresty dvacet pět, dvacet, dvacet, patnáct a osm let odnětí svobody.[176] U všech odsouzených byla zároveň vyslovena konfiskace veškerého majetku, kasace a odnětí všech vyznamenání a čestných odznaků. Vinným ze zločinu vyzvědačství, jak o něm hovořila obžaloba, nebyl soudem uznán nikdo z nich. Karel Polehla a Bohumil Mášek spáchali dle soudu zločin přípravy úkladů o republiku a byli odsouzeni k trestu čtyři a tři roky odnětí svobody.[177]

Kurka, Mikš, Poustka, Uhlíř, Jeřábek, Dvořáček a Polehla se rozhodli proti rozsudku odvolat. Případem se tak zabýval Nejvyšší soud, před nímž proběhlo líčení za vyloučení veřejnosti ve dnech 4. až 6. dubna 1950.[178] Odvolání všech bylo zamítnuto.[179]

Odsouzení tedy nastoupili k výkonu trestu, o jeho průběhu však u většiny z nich nejsou k dispozici téměř žádné informace.[180] V. Strejček byl umístěn do Leopoldova, pobyt zde později v jednom z rozhovorů popsal: *Vážil jsem tam 47 kg. Ostrý režim. Místo večeře jsme dostali rozkaz „dvesto drepov!". V třicetistupňovém mrazu jsme museli vykládat demižóny z vagónů jen v chatrných kalhotách, roztrhané košili, lehké vestě a v děravých botách. Nejslušnější to bylo v Opavě. Velitelem věznice byl bývalý*

174 Srov. rukopisnou poznámku u Schmidtova jména, ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Obžaloba, 24. 6. 1949, sp. zn. Pst I 902/49, s. 4.

175 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Rozsudek Státního soudu v Praze, 4. 8. 1949, sp. zn. Or I 800/49.

176 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Rozsudek Státního soudu v Praze, 4. 8. 1949, sp. zn. Or I 800/49.

177 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Rozsudek Státního soudu v Praze, 4. 8. 1949, sp. zn. Or I 800/49.

178 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Sdělení, 15. 3. 1950.

179 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis F. Poustky, Rozsudek Nejvyššího soudu, 5. 4. 1950, sp. zn. To 220/49-výpis.

180 K vojenským osobám, stejně jako k civilistům, kteří byli v procesu odsouzeni, se s výjimkou V. Kurky podle sdělení NA osobní vězeňské spisy nezachovaly.

vojenský kapelník, major Eduard Zelenka. Jednali tam s námi podle vězeňského řádu, o nic hůře. Proti Borům nebo Leopoldovu hotová pohádka.[181]

Ostatní vykonávali trest na více místech, v Plzni nebo v Bytízu u Příbrami, odkud byli někteří z nich převezeni do Ostrova u Karlových Varů.[182] Kurka zde pracoval jako pomocný dělník při povrchových pracích v dolech. V průběhu věznění byl opakovaně kázeňsky trestán, např. za neuposlechnutí rozkazu, rozšiřování *zneklidňujících zpráv* či *ze státně bezpečnostních důvodů*.[183] Byl označen za *organizátora všech* […] *provokací, hladovky a rvaček*, jejichž terčem byli odsouzenci, kteří podávali informace velitelství tábora.[184] V roce 1955 mu byl prezidentskou amnestií snížen trest na dvacet pět let odnětí svobody.[185]

Akce D-3, provedená 10. 1. 1950[186]

Ani ti důstojníci, kteří nebyli pro nedostatek důkazů v „pohořeleckém" případu odsouzeni, perzekuci a věznění nakonec neunikli. K jejich hromadnému zatčení došlo jen několik měsíců po konání soudního líčení, v akci označované jako D-3.

Rozsáhlé zatýkání vojenských důstojníků, které vešlo do dějin právě pod označením „D" či „akce D", probíhalo v několika celostátně koordinovaných vlnách v letech 1949 až 1950 a bylo realizováno příslušníky 5. oddělení ve spolupráci s StB.[187] Návrh na zatčení v těchto případech podávalo 5. oddělení, respektive jeho studijní oddělení, eventuálně nejbližší spolupracovníci B. Reicina, který předložený návrh schvaloval.[188] Ještě předtím byl v říjnu 1948 přijat zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce,[189] který umožnil vznik likvidačních táborů, do nichž pak byli umisťováni jak komunistickému režimu „nepohodlní" vojáci, tak civilisté.[190]

181 Čl. Nejhorší to bylo v domečku na Hradčanech…, nestr.

182 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Dožádání o zaslání osobních spisů odsouzených, 9. 7. 1954.

183 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Přehled kázeňských trestů, nedat. [1952].

184 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Návrh na odsun odsouzeného do pevné věznice, nedat. [1956].

185 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Hlášení změn, 10. 5. 1955.

186 ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Poznatky z akcí „D3" a „D4", 28. 6. 1951.

187 Tzv. akce „D" proběhly v těchto termínech: „D-1" dne 20. 4. 1949, „D-2" dne 22. 9. 1949, „D" dne 10. 11. 1949, „D-3" dne 10. 1. 1950, „D-4" dne 3. 5. 1950 a „D-5" dne 11. 9. 1950. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Závěrečná zpráva komise pro TNP Mírov, 4. 7. 1951, s. 12–13.

188 VALIŠ, Zdeněk: *Bez rozsudku – vojenský likvidační tábor Mírov.* Dostupné online na WWW: http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bez-rozsudku. Cit. 25. 5. 2017. K tématu srov. HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování…*, s. 231–245.

189 Úplné znění zákona dostupné online na WWW: http://totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-247.pdf. Cit. 26. 4. 2017.

190 Obecně k tématu srov. BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*. Tilia, Šenov u Ostravy 1996. K TNP Mírov a tamním životním podmínkám srov. i ŠEDI-

Obr. 12: Vladimír Smolík po převezení do TNP Mírov, 1950 (VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Smolíka)

„Akci D-3" realizovaly bezpečnostní složky v noci z 10. na 11. ledna 1950 a kromě dalších byli právě tuto noc zatčeni všichni propuštění z tzv. pohořeleckého případu. Byli převezeni k výslechu na jednotlivá KV StB podle místa jejich současného pobytu. U všech zadržených osob proběhly domovní prohlídky s cílem nalézt protirežimní materiály či dokumenty takové povahy, které by mohly posloužit jako záminka k odsouzení do vězení. Všem zatčeným byly, mnohdy za použití násilí, kladeny během následného výslechu stejné otázky. Týkaly se především zaměstnání[191] a jejich styků s ostatními důstojníky.

Drtivá většina „pohořeleckých" byla posléze rozhodnutím Komise pro TNP Mírov,[192] jejímž členem byla vždy vojenská osoba jednající na rozkaz 5. oddělení,[193] poslána na Mírov.

Odůvodnění komise bylo téměř vždy stejné: […] *r. 1949 v květnu zatčen pro protistátní činnost a po tříměsíční vyšetřovací vazbě vzhledem k jeho rafinovanosti nebyla prokázána aktivní účast v illeg. činnosti, byl* […] *proto propuštěn na svobodu. Jest velmi nebezpečný živel dnešnímu lid. dem. zřízení krajně nepřátelský, který jako takový nenávidí dělnickou třídu a u kterého není zde předpokladu, že by kdy měl kladný poměr k dnešnímu státoprávnímu zřízení.*[194] Opakovaně se objevovalo nepodložené

VÝ, Zdeněk František: *Bory–Mírov.* Praha: Nakladatelství Eva-Milan Nevole, 2010, s. 123–141.

191 Jako *práce se štítící* mohli být podle zákona č. 247/48 Sb., o táborech nucené práce, „oprávněně" posláni do TNP. Většina z nich však byla v době svého zatčení řádně zaměstnána, a to i přesto, že jim 5. oddělení najít si práci po propuštění z armády záměrně ztěžovalo. K tomuto srov. i ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Závěrečná zpráva komise pro TNP Mírov, 4. 7. 1951, s. 4–5.

192 Podle zákona rozhodovaly o umístění do TNP tříčlenné komise, jejichž členy měly jmenovat krajské národní výbory. Srov. § 3 odst. 1 zákona č. 247/48 Sb., o táborech nucené práce.

193 V případě „D-3" předsedal komisi pplk. Antonín Horák, přednosta pátrací skupiny 5. oddělení HŠ MNO. Členy byli Oldřich Čech z Ministerstva vnitra a vrch. stržm. Vilém Pšenička z KV StB Praha. Jako náhradník byl jmenován štržm. Josef Závodný, rovněž z KV StB Praha. Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Závěrečná zpráva komise pro TNP Mírov, 4. 7. 1951, s. 5–6. Tamtéž, Poznatky z akcí „D3" a „D4", 28. 6. 1951.

194 Srov. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Žirovnického, Žirovnický Vladimír – zařazení do tábora nucených prací, 12. 1. 1950. ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Procházka Oldřich – zařazení

Obr. 13: Oldřich Procházka po převezení do TNP Mírov, 1950 (VÚA-VHA, Vojenský osobní spis O. Procházky)

tvrzení o údajném *nepřátelství k dnešnímu zřízení*, skutečným důvodem pro umístění „pohořeleckých" do TNP byl ale fakt, že se je v srpnu 1949 nepodařilo odsoudit.

Někteří z nich podali proti výměru, jímž je komise do TNP posílala, odvolání.[195] O něm ale opět rozhodovalo 5. oddělení a ve všech případech bylo, nikoliv překvapivě, zamítnuto.[196] Propuštění na svobodu se dočkali až na základě hromadného přešetřování „oprávněnosti" jejich umístění na Mírově v červnu 1951, přičemž v té době měli být podle původního výměru již několik měsíců z vězení venku. Proti některým bylo zahájeno trestní stíhání a čekal je další soudní proces.

Obojí měl zakusit Emanuel Vacovský. U něj bylo totiž během lednové domovní prohlídky v roce 1950 zabaveno větší množství písemností, které byly hodnoceny jako *rázu tajného a důvěrného* a které byl údajně povinen po svém propuštění z armády odevzdat zpět příslušnému vojenskému velitelství.[197] Jednalo se povětšinou o materiály z doby první republiky, které Vacovský využíval jako velitel v poddůstojnických školách, eventuálně o jeho vlastní zápisky ze školení velitelů v roce 1947.[198] I tak na něj vojenský prokurátor v Praze podal obratem trestní oznámení pro trestný čin neoprávněného držení vojenských listin tajného a důvěrného rázu. Ve stejném duchu se nesla žaloba vypracovaná 5. oddělením ke dni 24. ledna 1950.[199] Vrchní vojenský soud v Praze uznal Vacovského, a to i na základě posudku vojenského znalce, vinným z přečinu nedbalého uchovávání státního tajemství a dne 23. února 1950 jej odsoudil k trestu odnětí svobody v délce pět měsíců nepodmíněně.[200] Zároveň Vacovského degradoval.

---

do tábora nucených prací ze dne 12. 1. 1950.

195 Srov. např. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis O. Procházky, Zpráva komise, 29. 5. 1951, s. 1.

196 Srov. ABS, f. V-MV, a. č. V-2457 MV, Závěrečná zpráva komise pro TNP Mírov, 4. 7. 1951, s. 7–8.

197 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Vacovský Emanuel – trestní oznámení, 19. 1. 1950, s. 2.

198 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Vacovský Emanuel – trestní oznámení, 19. 1. 1950, s. 2.

199 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Žaloba, 24. 1. 1950.

200 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Rozsudek Vrchního vojenského soudu v Praze, sp. zn. Ztr 46/50, 23. 2. 1950.

Obr. 14: Emanuel Vacovský po převezení do TNP Mírov, 1950 (VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského)

Po odpykání trestu byl Vacovský začátkem června 1950 na základě návrhu velitele pražské StB a po kladném rozhodnutí komise umístěn do TNP Mírov, a to na dobu šesti měsíců. Po jejich uplynutí žádal on i jeho manželka opakovaně o propuštění, a to i přes Kancelář prezidenta republiky či poslanecký klub ČSL. To však nebylo s poukazem na jeho přetrvávající *záporný postoj k lidově demokratickému zřízení* povoleno.[201] Zamítavá stanoviska k Vacovského žádostem a prodlužování jeho pobytu v táboře byly výsledkem jednání přednosty 5. oddělení gen. Musila, který byl Ministerstvem národní bezpečnosti (MNB) žádán o vyjádření, zda jej propustit, či nikoliv.[202] Musil rozhodl „nepropustit", a Vacovský tak zůstal až do června 1951, kdy byl tábor po zatčení Reicina a dalších příslušníků 5. oddělení i StB postupně rušen.[203]

Podobně tomu bylo i v případě Josefa Šmídy. I u něj našli příslušníci KV StB Karlovy Vary během domovní prohlídky materiály, které posloužily jako záminka pro následně obvinění. Jednalo se o *koncepty překladu z časopisu „Artilerijskij žurnál" z čísla 6* […] *a z čísla 7, kterýžto časopis byl označen jako pomůcka „Výhradně pro služební potřebu"*.[204] Překlady pocházely z roku 1948 a Šmída je měl tehdy pořídit na žádost svých vojenských kolegů, kteří je plánovali uveřejnit v časopise Vojenské rozhledy. Vrchní vojenský soud Šmída přes absurdně znějící obvinění uznal vinným přečinem nedbalého uchovávání státního tajemství a odsoudil ho k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce čtyř měsíců a odejmutí vojenské hodnosti.[205]

Ve vzácném případě, kdy nebylo možné uplatnit ani jednu z výše uvedených variant trestního postihu, byl nalezen jiný způsob perzekuce. Za zmínku v této souvislosti jistě stojí osud Ludvíka Vospěla, který se po zproštění obžaloby v srpnu

201 Srov. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Žádost Boženy Vacovské, 8. 8. 1950. Tamtéž, Žádost Klubu poslanců Čs. strany lidové Ministerstvu národní bezpečnosti, 21. 12. 1950.

202 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Zpráva komise pro TNP Mírov o přešetření případu E. Vacovského, 10. 5. 1951, s. 1. Tamtéž, Vyjádření ve věci E. Vacovského, 6. 11. 1950.

203 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Žádost o propuštění, nedat. [leden 1951]. Tamtéž, Vacovský Emanuel – propuštění, 23. 6. 1951.

204 ABS, V-5513 MV, Trestní oznámení, 17. 1. 1950, s. 1.

205 ABS, V-5513 MV, Rozsudek Vrchního vojenského soudu v Praze, sp. zn. Ztr 37/50, 7. 2. 1950.

1949 dlouhé měsíce zotavoval z následků mozkové mrtvice. O rok později byl jeho zdravotní stav oficiálním důvodem pro propuštění z vojska.[206] V září 1950 byl předvolán před vojenský kárný výbor a potrestán odnětím hodnosti s trvalým snížením zaopatřovacích platů o 5 % *za to, že nebránil polit. a voj. výkladům býv. pplk. Strejčka Václava, jimiž tento se snažil šířit protistátní a poraženeckou náladu ve smyslu zahran. reakční propagandy.*[207]

Jedinému, komu se podařilo osudu „pohořeleckých" uniknout, byl František Vacek. Poté co byl v srpnu 1949 zproštěn obžaloby, ale posléze i vojenské služby, získal zaměstnání jako úředník na Státní pile, n. p., v Pocinovicích v klatovském okrese. Pravděpodobně tušil, že ani zde se před 5. oddělením neschová, a proto se koncem listopadu 1949 pokusil přejít státní hranice. To se mu se štěstím podařilo. O několik dnů později bylo na něj podáno trestní oznámení pro zběhnutí a neoprávněné opuštění republiky, později rozšířené o zločin velezrady a vyzvědačství.[208] Dopaden již nebyl, zatčen tak byl alespoň jeho bratr Josef Vacek, podezřelý z napomáhání k útěku.[209] Podle pozdějších poznatků StB měl F. Vacek následně působit jako *výslechář nově došlých uprchlíků* v táboře Valka nedaleko Norimberku, *pracovat zpravodajsky proti ČSR* a do bývalé vlasti docházet mimo jiné k návštěvám svojí rodiny.[210]

Ještě jinak se odvíjel život Jiřího Špírka, rovněž zproštěného obžaloby. Stejně jako jeho vojenští kolegové byl propuštěn z armády a na rok poslán do TNP Mírov, odkud byl propuštěn v červnu 1951. Za blíže nezjištěných okolností, zřejmě po příslibu spolupráce s bezpečnostními složkami, byl ale záhy rehabilitován, v listopadu ještě téhož roku znovu do armády přijat a s původní vojenskou hodností zařazen k letectvu.[211] V říjnu 1952 byl na základě *kompromitujícího materiálu*, čímž bylo myšleno potvrzení o jeho prakticky bezvýznamném členství v Kuratoriu mládeže za války, získán ke spolupráci vojenskou kontrarozvědkou jako informátor s krycím jménem IRENA.[212] Hodnocen byl jako spolehlivý spolupracovník, i když na základě jím pře-

206 Srov. VÚA-VHA, Kvalifikační listina L. Vospěla, nedat.

207 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Zpráva, 26. 10. 1959. Po opakovaných žádostech byl tento trest rozhodnutím ministra národní obrany v květnu 1957 Vospělovi prominut. VÚA-VHA, Vojenský osobní spis L. Vospěla, Vospěl Ludvík – kárné řízení, 17. 5. 1957.

208 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Trestní oznámení, 25. 11. 1949. Tamtéž, f. HS VKR, a. č. 302-515-1, Vacek František – trest. řízení, 5. 1. 1950.

209 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Vacek František, útěk do zahraničí, výsledek šetření, 27. 11. 1949.

210 ABS, f. V-MV, a. č. V-5513 MV, Býv. škpt. Vacek, uprchlíci – zjištění, 13. 10. 1950. Tamtéž, Žádanka o pátrání, 18. 4. 1952.

211 ABS, f. VKR-TS, sign. A 37845, Závěrečná zpráva, 19. 12. 1964. Tamtéž, Zpráva o provedeném vázání, 20. 10. 1971, s. 3.

212 Získán byl referentem VKR 164 PL pluku ppor. Čechem, reg. č. svazku 3168. Tamtéž, Závěrečná zpráva, 19. 12. 1964, s. 1.

daných poznatků *nedošlo k realizaci.*[213] V roce 1953 mohl obnovit své členství v KSČ, o tři roky později mu bylo umožněno studovat Vojenskou akademii Antonína Zápotockého (VA AZ) v Brně. Spolupráce byla v roce 1956 ukončena ze strany VKR, a to *pro ztrátu možností, neboť byl zařazen do funkce velitele pluku.*[214] V říjnu 1971, v době, kdy sloužil na Generálním štábu (GŠ) na *úseku výstavby letectva* již v hodnosti podplukovník, byl ke spolupráci získán znovu s tím, že on sám to *považuje za svoji povinnost a není třeba to déle zdůvodňovat.*[215] Pod krycím jménem ZÁMEK předával VKR různé informace týkající se důstojníků GŠ v činné službě i mimo ni a jejich přátel. Jako agent byl veden až do konce prosince 1983, kdy v hodnosti plukovníka odešel do důchodu.[216]

Obnova trestního řízení a soudní rehabilitace

V létě 1954 se začalo jednat, snad na žádost V. Kurky z ledna téhož roku,[217] o obnově trestního řízení ve věci „Strejček a spol.".[218] Věci šly kupředu jen velmi pomalu a do doby, než byli první z odsouzených propuštěni na svobodu, uběhl ještě více než rok. V říjnu 1955 se u Krajského soudu v Praze rozhodovalo o obnově trestního řízení ve věci V. Kurky, což bylo nakonec schváleno.[219] Soud se konal 24. dubna 1956 a po hlavním líčení vynesl nad Kurkou trest pro spáchání zločinu velezrady sedm let odnětí svobody.[220] O tři dny později, přesně na den po sedmi letech od svého zatčení, byl Kurka propuštěn na svobodu.

Následovala obnova trestního řízení i v případě odsouzených důstojníků. K jejich propouštění došlo již s předstihem, brány Bytízu tak mohl V. Strejček opustit v září 1956.[221] Z vězení byl propuštěn i V. Uhlíř, který si odbýval trest naposledy ve vojenské věznici v Opavě, a velmi pravděpodobně i ostatní odsouzení. Usnesením vyššího vojenského prokurátora ze dne 23. prosince 1956 bylo trestní stíhání V. Strejčka, M. Jeřábka, V. Uhlíře, A. Dvořáčka, F. Mikše a F. Poustky zastaveno s odůvodněním, že *podezření z trestného činu není dostatečně odůvodněno.*[222] Soud konstatoval, že *protistátní skupina Pohořelec, v čele se Strejčkem, vůbec neexistovala. Pouze někteří z obvi-*

213 Tamtéž, Závěrečná zpráva, 19. 12. 1964, s. 1.

214 Tamtéž.

215 ABS, f. III. S SNB-HS VKR, sign. A 37845, Zpráva o provedeném vázání, 20. 10. 1971.

216 ABS, f. III. S SNB-HS VKR, sign. A 37845, Závěrečná zpráva, 24. 2. 1984.

217 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Sepsání žádosti – povolení, 29. 1. 1954.

218 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Dožádání o zaslání osobních spisů odsouzených, 9. 7. 1954.

219 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Žádost o provedení eskorty osoby věznì ve vazbě, 7. 9. 1955.

220 NA, f. SSNV, Osobní vězeňský spis V. Kurky, Sdělení, 26. 4. 1956.

221 Čl. Nejhorší to bylo v domečku na Hradčanech…, nestr.

222 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Uhlíře, Usnesení Vyššího vojenského prokurátora, částečný opis, 23. 12. 1956, sp. zn. 1 SVPt 40/56.

něných se dopustili tr. činů nedovoleného ozbrojování a pokusu o útěk do ciziny […].[223] Ministr národní obrany rozhodl, aby v těchto případech byl přiznán rehabilitovaným důstojníkům příslušný důchod podle předpisů platných v době propuštění do zálohy nebo výslužby s finanční účinností ode dne pravomocnosti zprošťujícího rozsudky. Všichni jmenovaní tedy měli právo na čerpání vojenského důchodu za odsloužený počet let služby. V praxi se ale velká většina z nich domáhala vyplácení vojenského důchodu v patřičné výši ještě několik dalších let. Téměř bez výjimky pracovali až do důchodového věku v dělnických profesích.

V první polovině šedesátých let podali někteří z „pohořeleckých" stížnost pro porušení zákona, kterou v červnu 1964 projednalo vojenské kolegium Nejvyššího soudu. Rozsudkem z 18. června 1964 soud trestní stíhání všech zastavil s odůvodněním, že posuzovaný skutek nebyl trestným činem.[224] Konstatoval, že *jedinými důkazy, o které se mohlo opírat podezření z trestné činnosti voj. zrady a velezrady u Strejčka a velezrady u ostatních obviněných, byly administrativní protokoly. Ty však nemohou tvořit v důsledku použití nezákonných metod při jejich sepisování spolehlivý důkazní prostředek a jako důkazy by mohly sloužit pouze potud, pokud by jejich správnost byla opřena dalšími důkazními prostředky. Kromě administrativních protokolů, jejichž pravdivost obvinění popřeli, však takových jiných podkladů o předmětné trestné činnosti nebylo a není. Napadená část usnesení VVP o zastavení trestního stíhání pro nedostatek důkazů jest proto nesprávná. Takové rozhodnutí mohlo být opodstatněno jen tehdy, kdyby podezření o trestné činnosti obviněných bylo podloženo alespoň částečným objektivním důkazem.*[225]

Soudní rehabilitace týkající se odsouzení v roce 1950 se dočkal i E. Vacovský a zřejmě i J. Šmída. Vacovský si podal v roce 1964 žádost o obnovu trestního stíhání, což Vojenský obvodový soud 1 v Praze v dubnu 1965 povolil a dne 12. května 1965 jej novým rozsudkem obžaloby zprostil.[226]

Teprve po rehabilitačních rozsudcích v první polovině šedesátých let byla všem odsouzeným vrácena vojenská hodnost.

Závěrem

Akce POHOŘELEC, vedená s cílem profesně i osobnostně zlikvidovat více než dvě desítky československých důstojníků, se 5. oddělení na první pohled příliš ne-

223 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, Postoupení žádosti o kádrovou rehabilitaci, 30. 4. 1964.

224 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis V. Uhlíře, Uhlíř Václav – náhrada škody, 6. 8. 1964.

225 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis K. Kroce, částečný opis Rozsudku Nevyššího soudu – Vojenské kolegium, sp. zn. TZv 11/64, 18. 6. 1964, s. 2.

226 VÚA-VHA, Vojenský osobní spis E. Vacovského, Usnesení Vojenského obvodového soudu 1 v Praze, sp. zn. Nt 1/64, ze dne 21. 4. 1965. Tamtéž, Rozsudek Vojenského obvodového soudu 1 Praha, sp. zn. T 138/65, 12. 5. 1965.

zdařila. Velká část obviněných byla po soudním líčení propuštěna na svobodu a „pětkařům", jak se příslušníkům 5. oddělení přezdívalo, dokonce za používání brutálního násilí při vynucování výpovědí hrozilo vyšetřování a možný postih.

Pocit radosti a naděje těch, kteří byli po hlavním soudním líčení propuštěni, ale trval jen velmi krátce. Téměř nikdo z nich osudu, který jim 5. oddělení předurčilo, už nedokázal uniknout. Bez výjimky byli zbaveni vojenské služby, znovu zatýkáni, vyslýcháni, někteří z nich odsouzeni a posláni do vězení, někteří do tábora na Mírov. Všichni „pohořelečtí" byli i po propuštění na svobodu pronásledováni a povětšinou až do rehabilitace v šedesátých letech cíleně perzekvováni.

Strůjcům „pohořeleckého" případu nakonec zlomila vaz až „čistka" v jejich vlastních řadách, která přišla v důsledku mocensky podmíněné personální výměny probíhající ve vojenské tajné službě od prvních měsíců roku 1951. Většina z nich se ocitla před soudem a následně ve vězení. Téměř všichni však byli propuštěni na svobodu ještě před vypršením uděleného trestu.

Perzekuce kapucínů v Sokolově po roce 1949

Případ Ondřeje Karla Frgala a Josafata Aloise Konečného

Jan Geier

Úvod

Následující studie je zaměřena na osud jedněch z posledních kapucínů sokolovského kláštera, zejména pak na jejich zatčení, věznění a život po propuštění. Proces s páterem Ondřejem, občanským jménem Karlem Frgalem, a Josafatem, Aloisem Konečným, je příkladnou ukázkou snahy komunistické moci odstranit z veřejného života církev, zvláště kláštery, které svou uzavřeností a vnitřním řádem představovaly pro novou státní ideologii nebezpečnou alternativu fungování společnosti a vlivu na obyvatelstvo. Jistým specifikem tohoto případu je načasování státněbezpečnostními orgány, jelikož hlavní událostí definitivního konce mužského klášterního života v Československu byla akce K na jaře 1950. Případ „Frgal a spol.", jak ho nazývá Státní bezpečnost (dále často jen StB), je datován od září do prosince 1949 a neznamenal uzavření samotného kláštera v tehdejším Falknově nad Ohří.

P. Ondřej Karel Frgal

Představený sokolovského kláštera v letech 1947–1949 P. Ondřej (občanským jménem Karel Frgal) se narodil 24. října 1908 v obci Bítkov, toho času na území Haliče[1], Františku Frgalovi (nar. 1880), zámečníkovi na petrolejových dolech, a Anastazii, rozené Pískové (nar. 1885). Pocházel ze čtrnácti dětí.[2] V jeho sedmi letech uprchla celá rodina před válkou do Čech, jelikož zde měli příbuzné, konkrétně matčinu babičku, a sami byli české národnosti. Z těchto důvodů se usídlili

1 Dnes v Ivanofrankivské oblasti na západní Ukrajině.

2 Sourozenci: Žofie Weiserová, Marie Přílepková, řezník František Frgal, stavitel Josef Frgal, truhlář Jan Mikuláš Frgal, Veronika Hapovodská (ve věku 45 let zemřela za okupace), Jaroslav Frgal (nezvěstný od první světové války), Božena Koblihová, Adolf Gilbert Frgal (viz níže) a další, kteří zemřeli v nízkém věku: Jakub, Mikuláš, Eduard a Františka.

na Přerovsku v obci Beňov, v části Prusy.[3] Zde nastoupil Frgal do obecné školy, později se se souhlasem otce vydal na serafínské gymnázium v Olomouci.[4] Po 26. červnu 1926, tedy po ukončení gymnázia, se vydal studovat do Prahy. Podle vysvědčení měl dobré výsledky, zejména v náboženství, naopak zaostával ve znalostech technických věd a francouzštiny. Dne 14. srpna 1926, v osmnácti letech, nastoupil se svolením ředitele olomouckého gymnázia a otce na noviciát, který studoval rok, a 15. srpna 1927 učinil jednoduché sliby. Poté se jako jeden z prvních českých studentů kleriků vydal na studia filozofie do nizozemského Breust-Eisjdenu (1927–1933) a do Francie, konkrétně do Tours a Nantes, kde byl při studiu teologie 15. července 1933 vysvěcen na kněze a odkud vyšel s hodnocením „cum laude probatus"[5]. P. Ondřeje následoval ve studiích jeho mladší bratr Gilbert Frgal, narozený v roce 1917, který vstoupil do řádu roku 1934. Ten však ve dvaceti letech, konkrétně 20. června 1937, zemřel na tuberkulózu v plicním sanatoriu v belgickém Liége.[6]

Do Československa se P. Ondřej po úspěšných studiích vrátil v roce 1934 a jeho prvním působištěm byla Bratislava, kde při svém pobytu v klášteře pracoval jako profesor na několika gymnáziích včetně francouzského. Odtud se po třech letech dostává ke kapucínům do západoslovenského Pezinku. Zde měl ke konci svého pobytu spory s místním farářem Vendelínem Kryštůfkem. Problém eskaloval až do stížnosti Kryštůfka na Frgala k trnavskému vikáři v červnu 1938. V dopise požaduje jeho přeložení z několika důvodů. Poprvé si stěžuje na celkové vnímání Frgala okolím: *Celé legendy jsou o tom, jak jmenovaný nespí v posteli, ale na tvrdém slamníku na zemi a bičuje se, kouluje se ve sněhu se ženami, jezdí na bicyklu v hábitě pro maso* […]. Kryštůfek ve své stížnosti píše také o tom, že P. Ondřej chodil na velikonoční pondělí polévat děvčata. K těm měl podle Kryštůfka velmi blízký vztah, dokonce na něj údajně vždy po mši čekaly ctitelky, se kterými rád žertoval. Kromě toho mluví stížnost o zasahování Frgala do farářských funkcí.[7] Po vyhlášení samostatného Slovenska byl pak v noci násilně vyvezen do protektorátu.[8]

Po příchodu ze Slovenska se usadil v kapucínském klášteře v Sušici, kde působil jako představený, a později v hradčanském klášteře, kde se také stal v říjnu 1939 kvardiánem. Tam se s ním setkal P. Juvenál Valíček, který je autorem prvního ucelenějšího životopisu P. Ondřeje: *Já jsem se poprvé setkal s P. Ondřejem v Praze 16. října*

3 Národní archiv (dále NA), f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

4 NA, f. Řádu menších bratří kapucínů, karton 148.

5 Odpovídá hodnocení „dobře" na vysoké škole.

6 MATĚJKA, Pacifik Miroslav: *Nekrologium Provincie kapucínů v ČR.* Praha: P. M. Matějka, 2009, s. 25.

7 NA, f. Řádu menších bratří kapucínů, karton 148.

8 O vyvezení do protektorátu mluví P. Ondřej ve svém životopise psaném ve vězeňském dotazníku. NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

1939, kdy nás, navrátilce z Breustu, vítal pozdě večer u fortny hradčanského kláštera. Byl tam kvardiánem a honem sháněl večeři; byla to jen řídká zabíjačková polévka a kousek chleba. Zde se také aktivně podílel na psaní časopisu Serafínské květy, jehož byl hlavním redaktorem.[9]

Dne 25. srpna 1943 byl P. Ondřej zatčen gestapem a uvězněn postupně na Pankráci, v Terezíně, Českých Budějovicích, Bernau, Eisenachu a Untermaßfeldu.[10]

Na přelomu dubna a května po osvobození tábora v Eisenachu se zde setkal s P. Heřmanem Tylem, který zanechal svědectví o této události ve svých vzpomínkách vydaných pod názvem Psancem. Heřman J. Tyl byl přivezen do lazaretu v Eisenachu jako lékař. Zmiňuje se právě o setkání s P. Frgalem, který byl údajně osvobozen v některé z blízkých věznic. Na popud představeného se měl Tyl odebrat co nejdříve do Paříže. Vydal se tak dne 2. května 1945 se skupinou propuštěných francouzských vězňů a P. Frgalem do Francie. *Po překročení hranic celá kolona aut zastavila. Vystoupili jsme a v tiché modlitbě na kolenou jsme poděkovali Pánu Bohu za tuto chvíli. Francouzi svou svobodnou zem políbili. U nás doma se ještě bojuje – vzpomněli jsme s P. Ondřejem,*[11] píše Heřman Tyl ve své knize. Poté oba přestoupili na vlak, kde se jich ujali lidé z vatikánské mise.

Do Paříže dorazili 7. května 1945. Ovšem P. Tyl musel být okamžitě hospitalizován pro vysokou horečku a malátnost. Při cestě do Pasteuerovy kliniky upadl do bezvědomí a údajně neustále opakoval „kapucín Ondřej". P. Frgal zanechal svého přítele v péči lékařů a díky svým známostem z francouzských studií se mohl uchýlit do místního kapucínského kláštera. Během čtyř týdnů Tylova bezvědomí musel P. Ondřej odpovídat na dotazy lékařů a veřejnosti ohledně osobnosti nemocného, jelikož skutečnost, že Tyl zná blíže italskou princeznu Mafaldu, byla pro pařížské novináře senzací. Týden po probuzení byl P. Frgalovi v bílém plášti umožněn k Tylovi přístup. Tyl se poté uchýlil do kapucínského kláštera, odkud v úterý 17. července 1945 odešel. Frgalovi se totiž podařilo sehnat letenky z Paříže do Prahy, a tak se společně vrátili do vlasti. *P. Ondřeje vítali na letišti příbuzní, jedna malá holčička mu podala květiny, mne nevítal nikdo,*" vzpomíná Tyl na přílet do Prahy. Zde se cesty obou navrátilců rozešly.[12]

Během dětství a věznění v koncentračních táborech prodělal P. Frgal tyfus, úplavici, několikrát zápal plic, trpěl na křečové žíly, kvůli kterým dvakrát podstoupil operaci pravé nohy a operaci krku. Do československé Roudnice se ze zahraničí vrátil jako 25procentní invalida se srdeční slabostí. Při působení v Roudnici nad Labem se symbolicky zapojil do politického života, a to členstvím v Lidové straně, navíc byl v nedalekém Úštěku duchovním správcem na faře. Od srpna roku 1946 působil jako katecheta na různých školách v Liberci. V lednu 1947 byl přeložen do

9 NA, f. Řádu menších bratří kapucínů, karton 148.

10 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

11 TYL, Heřman J.: *Psancem*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995, s. 58–59.

12 TYL, Heřman J.: *Psancem*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995, s. 60–61.

tehdejšího Falknova nad Ohří, aby působil v tamějším kapucínském klášteře jako kvardián.[13]

P. Josafat Alois Konečný

Alois Konečný se narodil 4. května 1909 ve vsi Dvorek na Prostějovsku.[14] Otec domkář Josef Konečný a Mariana, rozená Bílá, měli kromě Aloise také syny Antonína, Jana a Josefa. V dětském věku prodělal obrnu, po které mu jedna noha zůstala o několik centimetrů kratší. Nejdříve navštěvoval po tři roky obecní školu v Laškově. Aby mohl mladý Alois Konečný pokračovat ve studiích, složili se na jeho podporu místní pan řídící a farář Jemelka.[15] Po absolvování pěti tříd reálného gymnázia v Olomouci vstoupil v Praze na Hradčanech do řádu kapucínů. Poté se v roce 1929 vydal na bohoslovecká studia stejně jako P. Ondřej do Breust-Eijsdenu v Nizozemí. Dva roky pak strávil na studiu teologie ve francouzském Tours a následně dva roky v Nantes, kde byl dne 11. listopadu 1935 vysvěcen na kněze. Po návratu do Československa v roce 1936 byl během kněžského působení v Třebíči odveden na povinnou vojenskou službu, kde sloužil po dobu pěti měsíců ve zdravotní rotě olomoucké posádky. Poté působil pět let v Praze na Hradčanech a od ledna 1943 střídavě i v třebíčském klášteře. Z něj byl v červenci 1947 přeložen do kláštera sokolovského.[16]

Sokolovský klášter po druhé světové válce, příchod P. Ondřeje a P. Josafata

Odsun německého obyvatelstva se týkal i kapucínů ze sokolovského kláštera, který pod správou Sudetského komisariátu během války poskytoval ze své zahrady potraviny a zároveň sloužil jako lazaret. Posledním německým kvardiánem byl P. Alfonz Maria Franz, který byl přinucen k odchodu v roce 1946 a byl na krátkou chvíli vystřídán P. Bonfilem Boškem a následně P. Ondřejem Frgalem. I v této době byly však vzhledem k velkému počtu německého obyvatelstva pro sokolovské Němce pořádány mše právě v klášterním kostele.[17]

P. Ondřej se stal v sokolovské společnosti významnou osobností. Jak vzpomíná Anna Reinecká, která byla jeho žákyní při výuce náboženství: *A tenhle páter Ondřej, to byla persona grata v Sokolově. Toho znal každej, jako by byl starosta, tak byl věhlasnej. A on na školách, centrálce* […] *učil náboženství a mě přivedl k prvnímu svatému přijímání.* […] *No a ještě se to dělávalo v klášteře.* […] *Já tam běžně fungovala, já tam*

13 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

14 Část obce Laškov.

15 KUŽELKA, Vítězslav: osobní konzultace, Praha 16. února 2016.

16 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis J. Konečného.

17 SOkA Sokolov, f. 718, FÚ Sokolov, Kronika fary (1926–1950).

prostě běžně praktikovala víru. Prostě ten sokolovskej kostel jako by nebyl. Ta mládež, to se právě odehrávalo s těma mnichama, a ne s farářema. […] *To všechno na sebe strhnul ten Ondřej.*[18]

Příčiny zatčení P. Ondřeje a P. Josafata

V srpnu 1949 získala Státní bezpečnost informace, že P. Ondřej ubytoval osobu, která později utekla ilegálně do Německa.[19] Krajské velitelství v Karlových Varech tak začalo shromažďovat poznatky o jeho stycích, kázání a názorech, které měly posloužit jako záminka pro trestní stíhání. V následujících podkapitolách se pokusím v chronologickém sledu přiblížit konkrétní příčiny zatčení P. Ondřeje a P. Josafata.

Ubytování pátera Marka

Prvním impulsem ke sledování P. Ondřeje byla pro Státní bezpečnost výpověď Václava Wagnera ze srpna 1949. Při výslechu se zmínil o P. Frgalovi v souvislosti s tím, že nechal v klášteře ubytovat hledaného litomyšlského kněze Marka Waltera. Ten unikl zatčení v únoru roku 1949. P. Marek měl být podle Státní bezpečnosti součástí pardubické tzv. teroristické organizace. V době, kdy začali jeho spolupracovníky stíhat, kontaktoval Marek Bedřicha Hostičku, tajemníka lidové strany, který ho ubytoval u svého přítele Wagnera. Wagner zajistil Markův pobyt u Frgala, kterého znal již několik let. Marek pobyl v sokolovském klášteře v únoru 1949 tři dny.[20] Mezitím pro něj získal Wagner od Hostičky finanční obnos 2 000 Kčs, ke kterému přidal ze svého 1 000 Kčs a ošacení. Krátce nato P. Marek s pomocí dolnorychnovského huťmistra Západočeských elektráren Viléma Špačka a neznámého převaděče úspěšně překročil hranice.

Tím ovšem jeho příběh nekončí. Hostička ho pověřil předáním jistých informací americké informační službě CIC, která se zaměřovala na sovětský blok. Spolu s Markem měl hranice překročit i údajný agent Hašek, též Hostičkův a Wagnerův přítel. Oba se pak měli sejít se Špačkem na silnici mezi Dolním Rychnovem a Sokolovem, kde je měl představit německy mluvícímu převaděči. Útěk byl úspěšný a již v červnu 1949 se Hašek vrátil do Československa, údajně jako agent CIC, který měl pomoci přepravit manželku bývalého prezidenta Beneše Hanu do západního Německa.

Wagner byl zatčen Státní bezpečností 16. srpna 1949. Státní soud v Praze ho odsoudil za velezradu podle zákona č. 231/1948 Sb. dne 10. října 1950 na šestnáct let odnětí svobody. Spolu s ním byli v procesu odsouzeni Marie Sírová na deset let,

18 SZABOVÁ, Denisa – ŠTÁCOVÁ, Monika – MUCHOVÁ, Tereza: *Kapucínský klášter s kostelem sv. Antonína Paduánského v Sokolově. Jeden svět na školách. Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme*. 2016.

19 ABS, f. V/MV, V-6388 MV.

20 Tento údaj se často liší (10 dní podle výpovědi Wagnera, 3–5 dnů podle Frgala). Viz: ABS, f. V/PL, V-2644 PL a f. V/MV, V-6388 MV.

Miroslav Volek na tři roky a Rudolf Voráček na sedm let. JUDr. Bedřich Hostička byl odsouzen na dvacet osm let v rámci procesu se skupinou Milady Horákové.[21]

Alois Konečný s tímto případem neměl nic společného, o pobytu Marka v klášteře se dozvěděl až po jeho odchodu od představeného.[22]

Nesouhlas s Katolickou akcí

Dne 1. září 1949 obdržela ústředna Ministerstva vnitra zprávu od „důvěrného pramene", že P. Ondřej sbírá podpisy duchovních, kteří nesouhlasí s Katolickou akcí. V prohlášení se konkrétně uvádí: *Duchovní zdejšího obvodu slibují na svou kněžskou čest při Bohu trojjediném, že nikdy nepodepsali souhlas s Katolickou akcí ani nikomu nedali k tomu zplnomocnění a že zveřejnění jejich jmen se nezakládá na pravdě. Prohlášení končí slovy, že s Katolickou akcí nesouhlasí a souhlasit nebudou*. Jedná se o reakci na lživé informace v Rudém právu a rádiu, že níže podepsaní lidé včetně P. Ondřeje a P. Josafata souhlasili s Katolickou akcí. Informace o jejich údajném podpisu pak byla využita v Prusích ke zlákání tamních kněží k podpisu.[23] Jak později vypověděl sám P. Frgal, musel Katolickou akci odmítnout vzhledem k tomu, že kněží nepotřebují peníze od státu, který má raději zajistit peníze potřebnějším.[24]

Ač nejmenovaný zdroj mluvil doslova o podpisové akci řízené P. Ondřejem, uvedl jména pouze dvou osob, které měly arch podepsat: Bohumila Rákosníka, administrátora z nedalekého Kynšperka nad Ohří, a Václava Kučery, též administrátora v Chlumu sv. Máří. P. Ondřej tak podle odpovědi církevnímu referentovi plánoval využít tento dokument jako doklad k soudu. Ve výpovědi z vazební věznice však odmítl, že by plánoval větší podpisovou kampaň, jak líčil onen „důvěrný pramen". Rezoluci podepsal podle svých slov společně s P. Josafatem a výše zmíněnými administrátory při návštěvě vikáře Bareše, který pozval všechny kněží vikariátu, aby projednali rozvrh vyučování náboženství na školách, při němž oba kapucíni vypomáhali. Bareš pak odeslal podepsaný nesouhlas s Katolickou akcí na předsednictvo vlády a na Krajský národní výbor Karlovy Vary. V tomto případě však vyvstává otázka, který zdroj považovat za důvěryhodný.[25]

Ubytování studentů Šulce a Diviše

Osudné se pro P. Ondřeje a P. Josafata stalo ubytování dvou studentů, kteří měli v plánu utéct do západního Německa. Prvním z nich byl František Šulc z Nové Paky, po němž bylo vyhlášeno pátrání za protistátní činnost z důvodu působení

21 ABS, f. V/MV, V-6388 MV.

22 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

23 ABS, f. V/PL, V-10497 PL.

24 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

25 Je možné, že ve výpovědi uvedl Frgal pouze ty osoby, o kterých StB věděla již ze zprávy od „důvěrného pramene". Viz: ABS f. V/PL, V-2644 PL.

v ilegální skupině. Spolu s ním byl Frgalem přijat i Šulcův společník Viktor Diviš z Klíčan u Prahy, u něhož se Šulc před zatčením ukryl. Jejich důvodem pro opuštění republiky bylo údajně vyloučení z vysoké školy a snaha dostudovat v zahraničí. Představený kláštera nabídl oběma možnost dočasného pobytu a stravy. Jejich jména Frgal znát nechtěl, a to přestože mu údajně nabízeli své osobní doklady. Z výpovědi Konečného vyplývá, že v klášteře pobývali několik dní a pomáhali při běžné údržbě objektu a zahrady. Frgal se údajně dokonce nabídl, že se optá na nějakou osobu, která by jim pomohla překročit hranice. V místní trafice prý požádal o radu trafikanta Michala Kičeru, který mu doporučil neznámého Slováka s jizvou na obličeji. Frgal nicméně později odmítl, že by Kičera byl v trafice přítomen. Slovák představeného P. Ondřeje dne 6. září skutečně navštívil a slíbil, že mladíkům jejich úmysl pomůže realizovat. Měl je v klášteře vyzvednout 8. září, k tomu ovšem již nedošlo. Alois Konečný o všech těchto skutečnostech věděl od samotného Frgala.

Ohledně motivace k protistátnímu jednání a dalšího osudu studentů, kteří se v klášteře chystali k útěku na Západ, tedy Viktora Diviše a Františka Šulce, se z dokumentů Státní bezpečnosti dozvídáme zhruba toto: Oba byli spolužáci ze strojírenské školy v Liberci. Šulc se podle vlastní výpovědi během letních prázdnin roku 1949 v rodné Nové Pace dostal přes svého kamaráda do kontaktu se skupinou, která připravovala tajnou vysílačku k předávání informací do Mnichova. Jí na požádání svých přátel ze skupiny a bez vlastního politického přesvědčení pomáhal s přepravou věcí a ukrýváním osob. Ihned poté co se dozvěděl, že všichni členové skupiny byli 26. srpna zatčeni, se ukryl u svého spolužáka Diviše v Klíčanech u Prahy. Svěřil se mu se svým záměrem utéct před zatčením do zahraničí. Diviš se rozhodl, údajně kvůli sporům s matkou, k němu připojit. František Šulc navrhl odjet do sokolovského kláštera, jelikož od jednoho člena novopacké skupiny Zdeňka Bartoše slyšel, že tamější kvardián Ondřej pomáhá převádět osoby přes hranice. Víkend tak strávili společně v Klíčanech a Šulc si zatím vypůjčil od příbuzné z pražských Vinohrad 1 000 Kčs na cestu. V neděli 28. srpna 1949 se vydali osobním vlakem z Prahy, do Sokolova dorazili kolem třiadvacáté hodiny. Jelikož město neznali, ubytovali se v hotelu Hvězda nedaleko nádraží. V pondělí se rozhodli jít do kláštera. *Po zazvonění přišla otevřít nějaká stará paní. Požádal jsem ji, aby zavolala představeného, že bych s ním rád mluvil. Tato, aniž by se mě ptala, co po něm chci, vyzvala mě, abych počkal, že ho zavolá. Po jeho příchodu jsem mu ihned sdělil účel návštěvy, a to tak, že chceme jít do Německa a že nás posílá Zdeněk. Zprvu nechtěl věřit a bylo vidět, že má před námi obavy, a tvrdil, že nikoho nepřevádějí, ale nakonec svolil, abychom v klášteře zůstali, že nám obstará přechod. Pak nám přidělil světničku, v níž jsme se po většinu našeho pobytu v klášteře zdržovali. Dal nám rovněž oběma starší obleky, abychom pomáhali při pracích v zahradě a jinde po klášteře.*[26]

26 ABS, f. V/HK, V-315 HK, Osobní spis Šulc František.

Celý druhý den pobytu u kapucínů studenti pomáhali skládat tašky na půdě pro pokrývače, kteří v tu dobu pracovali na střeše.[27] P. Ondřej jim slíbil, že je do konce týdne přes hranice převede nejmenovaný Slovák s jizvou na tváři, avšak z neznámých důvodů se tato osoba do kláštera nakonec nedostavila a Šulc s Divišem museli nadále čekat. Místo převedení přes hranice byli, jak je uvedeno výše, dne 8. září 1949 zatčeni.

V citované výpovědi Šulc také uvádí, že se v Německu chtěl dostat do Mnichova a spolupracovat s CIC.[28] Je však otázka, nakolik zde zahrál roli nátlak či zda příslušníci StB výpověď neupravili. Druhé vysvětlení podporuje Divišova výpověď, ve které hovoří o tom, že Šulc se za války seznámil s francouzským zajatcem. Plán byl tedy dostat se do Francie, kde měl onen zajatec továrnu, a nechat se u něj zaměstnat.[29]

Dne 13. září byli Šulc s Divišem převezeni z vazby v Karlových Varech do Hradce Králové. Oba byli ještě téhož roku odsouzeni k dvaceti letům odnětí svobody, avšak Šulc byl díky amnestii prezidenta republiky již na jaře 1960 propuštěn. V březnu 1950 byl převezen z věznice Krajského soudu v Hradci Králové na Pankrác. Poté pracoval v n. p. Velveta Nová Paka. Záměr utéct z republiky podle StB neopustil: *Jmenovaný s dalšími potrestanými si dal ve vězení slib, že budou dále proti zřízení pracovat. Před spol. Papouškem se vyjádřil, že u nás není spokojen a že by bylo nejlépe uprchnout za hranice.*[30]

Červnová kázání P. Ondřeje v Aši a Chebu

Frgalovi přitížila též řada svědectví z jeho kázání. Dvěma svědky byl udán, že při kázání v kostele sv. Kříže v Chebu 6. června 1949 odsuzoval tehdejší politické zřízení státu a přesvědčoval přítomné, že jediná správná cesta je s církví. Jak ovšem opravdu znělo Frgalovo kázání, není dohledatelné, nicméně je jasné, že tito dva svědci pouze prokázali službu bezpečnostním orgánům. Sám představený sokolovského kláštera později ve výpovědi odmítl, že by jeho kázání byla nějak politicky zaměřena.[31]

O pět dní později, dne 11. června 1949, měl pak P. Ondřej kázání v ašském kostele při návštěvě arcibiskupa Berana. I zde, stejně jako v Chebu, údajně kritizoval dobový materialismus, neskromnost a názorovou přelétavost. K tomu podal poměrně ostrou a třídně bojovnou zprávu Krajské správě StB jistý agent Kyjovský: *Je to darebák a* [je] *velmi silně reakčně zaměřený proti dnešnímu lidově demokratickému režimu. Svá kázání provádí v reakčním smyslu.* Na toto kázání dokonce pozvala bezpečnost stenografku, aby pořídila záznam.[32]

27 ABS, f. V/HK, V-315 HK, Osobní spis Diviš Viktor.
28 ABS, f. V/HK, V-315 HK, Osobní spis Šulc František.
29 ABS, f. V/HK, V-315 HK, Osobní spis Diviš Viktor.
30 ABS, f. OB/HK, OB 262 HK, Šulc František.
31 NA, f. Státní prokuratura Praha, sp. zn. Pst I 1528/49.
32 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

Domovní prohlídka a zatčení

Dne 8. září 1949 ve večerních hodinách přijel k budově kláštera autobus s příslušníky Státní bezpečnosti.[33] Ti provedli prohlídku celého kláštera včetně osobních věcí kapucínů. Jak uvádí administrátor Bareš v dobové kronice, policie provedla zátah kvůli pobytu dvou studentů, kteří byli před veřejností prezentováni jako velice nebezpeční, avšak pokoj, kde oba bydleli, ani nenavštívila.[34] Ze stolu představeného byly zabaveny vedle osobních dopisů i letáky, které měl Frgal údajně rozmnožit a následně odeslat na ambasádu Spojených států amerických. On sám přiznal, že daný materiál obdržel v květnu, nicméně k samotnému šíření se neodhodlal a letáky odložil do svého pracovního stolu. Obsahovaly prohlášení o nesouhlasu s komunistickou diktaturou a výzvu k novým volbám za účasti Organizace spojených národů. Tyto letáky ukázal i Konečnému, tím ovšem celá záležitost s propagačním materiálem končí. Frgalovi byl zabaven psací stroj Monta, na kterém měl protistátní letáky údajně rozmnožovat.[35]

Státní bezpečnost shromáždila všechny obyvatele kláštera včetně krátkodobých nocležníků Šulce a Diviše. Doveden byl i dr. Hofmann, duchovní správce v sokolovské nemocnici, který měl u kapucínů pokoj, v němž však nebydlel.[36]

Ačkoliv se žádný dokument ve spisech k zatčení a odsouzení kapucínů nezmiňuje o tom, že by byli stíháni za přechovávání zbraní v klášteře, hovořila o tomto faktu prý učitelka náboženství v Sokolově Anna Nebeská v roce 1950 před žáky. V trestním oznámení na její osobu stojí, že na otázku žáků střední školy, proč byl P. Ondřej zatčen, odpověděla, *že ten, kdo to vše s těmi zbraněmi na pátera Frgala nastražil, že to provedl hloupě, poněvadž do bytu, kde měl P. Frgal sucho, byla vložena zbraň zrezivělá a do sklepa, kde jest vlhko, byla vložena zbraň nová.* […] *O zbraních, které měl Frgal ukryty v klášteře, prohlásila, že je tam určitě neuschoval páter, nýbrž někdo cizí.*[37]

Tvrzení, že se v době zatčení kapucínů v klášteře nacházely zbraně, podporuje výpověď pana Kuželky, který zná událost z vyprávění P. Josafata. Podle jeho výkladu zabrala bezpečnost při prohlídce kláštera sklepní prostory a nikomu nebylo umožněno tam vejít. P. Josafat byl pak Bezpečností vybrán, aby příslušníky provedl objektem kláštera. Podle vzpomínek na vyprávění od pana Kuželky se Státní bezpečnost snažila vyvolat v páterovi strach, aby prozradil, kdo kromě studentů se v klášteře ještě ukrývá: […] *jeho si vybrali, aby je provázel tím klášterem. A oni teda prošli celej*

33 Administrátor Bareš mluví ve farní kronice o 10. září, zřejmě se jedná o chybu. Uvádí také, že přijeli na udání neznámé dívky, ta se však nikde ve spisech StB neobjevuje, zřejmě se jedná o místní fámu. Viz: SOkA Sokolov, f. 718, FÚ Sokolov, Kronika fary (1926–1950).

34 Tato informace může i nemusí být pravdivá. Jedná se zřejmě také o místní fámu, jelikož v další větě Bareš dodává, že byl údajně viděn jeden ze studentů o pár dní později na svobodě v Karlových Varech, což je podle vyšetřovacího spisu nemožné. Viz: ABS, f. V/HK, V-315 HK.

35 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

36 SOkA Sokolov, f. 718, FÚ Sokolov, Kronika fary (1926–1950).

37 ABS, f. V/PL, V-10497 PL.

klášter, a dokonce šli do stájí, kde byla kupa sena. Jeden estébák se postavil proti němu, druhej se díval z boku a začali do toho sena píchat vidlema a čekali, jestli na to nebude nějak reagovat, jestli nezařve, ale on věděl, že tam nikdo není, takže byl naprosto klidnej. Pak ten estébák vytáhl pistoli a začal do toho sena střílet. Ale on říkal: „Já jsem věděl, že tam nikdo není, takže jsem byl klidnej."[38] Podle záznamu v protokolu o zatčení si s sebou P. Ondřej mohl vzít do vazby hnědou koženou aktovku s cigaretami a dvěma breviáři, peněženku a náramkové hodinky Omega. Druhý den, tedy 9. září, byl zadržen i Michal Kičera. Žaloba na všechny zadržené byla státním prokurátorem podána až 13. října 1949.

Ve vazební věznici Krajského velitelství StB pobyli P. Ondřej i P. Josafat necelých třináct dní a dne 21. září byli převezeni do vazby Státní prokuratury v Praze na Pankráci.[39] Eskorta byla provedena ranním rychlíkem III. třídou bez řetízků, avšak se zamezením jakéhokoliv kontaktu s dalšími cestujícími. Do Prahy dojeli za dozoru karlovarského prap. Emanuela Stehlíka v půl jedenácté dopoledne a byli zde předáni na přijímací kancelář Krajského trestního soudu v Praze.[40]

Soud

Po třech měsících a šesti dnech vazby se dne 14. prosince 1949 konalo hlavní přelíčení u Státního soudu v Praze. Obžalovaní byli zastoupeni advokátem JUDr. Josefem Civínem z Prahy.[41] Předsedajícím soudu byl jmenován Václav Michal, dalšími přítomnými soudci byli Jaroslav Scheybal a Jan Řehák. Soudce z lidu zastupovali Anna Součková a František Kartouz.[42] Hlavní neveřejný proces započal dopoledne v půl deváté a trval do půl třetí odpoledne. Páter Ondřej byl odsouzen za pokus o zničení nebo rozvrácení lidově demokratického zřízení, za zločin velezrady podle § 1 odst. 1 zákona č. 231/1948 Sb. k trestu těžkého žaláře s čtvrtletním zostřením na dvanáct let, ke ztrátě občanských práv na deset let a ke konfiskaci celého jmění. Páter Josafat odešel s trestem za účast na podvracení lidově demokratického zřízení a nenahlášení trestného činu podle § 2 odst. 3 a § 35 zákona č. 231/1948 Sb. na dva a půl roku odnětí svobody a tři roky ztráty občanských práv. Oba rovněž dostali peněžitý trest ve výši 10 000 Kčs.

38 KUŽELKA, Vítězslav: osobní konzultace, Praha 16. 2. 2016.

39 Vazební věznici mělo Krajské velitelství StB v Karlových Varech od dubna 1949, disponovala devíti celami s kapacitou od 37 do 60 osob. Viz: TOMEK, Prokop: Budování a vývoj věznic StB v období 1948–1952. In: TOMEK, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. Praha: ÚDV PČR, 2000, s. 61.

40 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

41 JUDr. Josef Civín zastupoval také Miladu Horákovou při rehabilitačním řízení v roce 1969. Viz: KAPLAN, Karel: *Druhý proces: Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení 1968–1990*. Praha: Karolinum, 2008, s. 128.

42 Oba soudci z lidu získali za účast na procesu 100 Kč (zdroj: ABS, f. V/PL, a. č. V-2644 PL).

Naopak trafikant Michal Kičera byl Státním soudem zproštěn obžaloby z neoznámení trestného činu, jelikož P. Ondřej při hlavním přelíčení pozměnil oproti původnímu výslechu svou výpověď. Potvrdil, že v trafice se zmínil o potřebě převaděče, ale nemohl prý zcela jistě určit, že Kičera u toho byl přítomen.

K rozsudku se P. Ondřej později vyjádřil například ve vstupním dotazníku pro věznici na Borech, že v případě podepsání protestu proti Katolické akci se řídil heslem *dvěma pánům nelze sloužit* a že trest za ubytování dvou studentů považuje za neúměrný. V dalším dotazníku z prosince 1949 zřetelně emotivně dodává: *Proč nám kněžím byl zaslán poplatkový zákon k svobodnému posouzení, když jsem nyní za to zločincem? Za to, že jsem si vybral to méně výhodné, tj. menší plat? Proč je zakládána nová katolická akce, když už jedna zde byla? Katolictví bez hierarchie, tj. bez biskupů, je nemyslitelné.* […] *Jsem prý proti lid. zřízení – Fakta = skutky jsou však takové: Jsem představený kláštera chudých mnichů z chudé rodiny, kontingent mléka místo 100 l byl asi 500 l, tučnost nejlepší na okrese, nabídl jsem MNV vybavený pokoj k noclehům pro příchozí úředníky. Nedostatek bytů byl v městě. Nabídl jsem hruškové dřevo, aby se utratily cizí valuty – za to že bych byl reakcionář? Za prvé republiky v Pezinku dělníkům jsem pomáhal (cihelna), za okupace v Loretě dával obědy denně až 30 osobám* […]. Při ubytování dvou studentů se pak podle svých slov řídil výrokem tehdejšího ministerského předsedy Antonína Zápotockého: *Komu se zde nelíbí, může jít.*

P. Josafat údajně nevěděl o záměru studentů a vzhledem k poskytování ubytování pro potřeby MNV v Sokolově mu nepřišlo divné, že se v klášteře pohybují cizí osoby.[43]

Pobyt ve vězení

Po ukončení soudu byl P. Ondřej převezen dne 22. prosince 1949 do mužské věznice v Plzni na Borech, kde byl evidován pod číslem 1582.[44] Zde se pokusil pomocí žádosti o milost adresované prezidentovi republiky dostat na svobodu. Jeho žádost však byla Státním soudem v Praze zamítnuta jako bezdůvodná. Dne 20. května 1952 byl na několik měsíců převezen do věznice na Mírově. Dne 29. září 1953 začalo pro P. Ondřeje ještě těžší období, jelikož byl umístěn do nápravně pracovního tábora Vykmanov II na Jáchymovsku, krycím označením NPT-L, kde byl veden pod číslem A017059.[45] Odtud se dochovaly záznamy o porušování kázně, nicméně podle zprávy pracovníků Sboru vězeňské stráže z června 1954 *měl vzorné chování a je řádným*

43 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

44 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

45 Tábor Vykmanov II vznikl začátkem roku 1951 pod velitelstvím stanice SVS Ostrov. Jeho součástí byla tzv. věž smrti. Fungoval do 26. května 1956. Srov. BURSÍK Tomáš: *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali: trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1949–1961*. Praha: ÚSTR, 2009, s. 47; BOUŠKA, Tomáš – LOUČ, Michal – PINEROVÁ, Klára: *Českoslovenští političtí vězni: životní příběhy*. Praha: Česká asociace orální historie COHA, 2009, s. 22.

a pracujícím člověkem oblíbeným v kolektivu odsouzených. Máme však doklad, že například v únoru 1955 byl potrestán za to, že neuposlechl náčelníka, který mu určoval, co má uvádět v dopise. Dalšími přestupky bylo přechovávání kladiva a dláta ve světnici a špatný úbor – chodil bos.

V roce 1955 se opět pokusil využít chystané amnestie prezidenta republiky, ovšem výsledek byl stejný. Amnestie vyhlášená k výročí osvobození 9. května se týkala pouze vězňů práce neschopných, jinak se neposuzoval ani věk, ani zdravotní stav.[46] V táboře musel P. Ondřej pracovat na zpracovávání uranové rudy a v zemědělství dál i přes zdravotní potíže (revmatismus, zánět průdušek, rozšířené srdce s chlopňovou vadou a křečové žíly). Během pobytu v tomto táboře byl několikrát navštíven příbuznými, avšak jako jedinou osobu k písemnému styku měl zvolenu známou Růženu Kokešovou z Prahy.

Nejpozději v květnu roku 1956 byl P. Ondřej převezen do tábora ve Valdicích, kde byl evidován pod číslem 1953. Poté byl dne 19. června 1956 přemístěn do pracovního tábora ve Rtyni v Podkrkonoší. Při nástupu mu tam byly odebrány zbývající osobní věci (pletená vesta, ponožky, obálky se známkami), které byly odeslány bratru Janu Frgalovi. Mohl si ponechat jedině brýle. Ve Rtyni byl nejprve zaměstnán v hlubinném uhelném dole Zdeněk Nejedlý jako pomocník havíře.[47] Podle zprávy náčelníka tábora plnil pracovní úkoly, ovšem odmítal se zapojit do propagačních osvětových činností. Později pracoval na povrchových pracích jako pomocný dělník. Během výkonu nucené práce v tomto táboře se mu přihodilo několik úrazů.[48] Například v září 1958 byl při rozbíjení kamene poraněn na lýtku levé nohy, když mu úlomek prosekl křečovou žílu, a byl proto na týden uvolněn z práce. V prosinci 1957 Krajský soud v Hradci Králové rozhodl, že vzhledem k odsouzení za velezradu nemůže být zahrnut do další prezidentské amnestie.

Z Vánoc 1957, které P. Ondřej prožil ve Rtyni, se v Národním archivu dochoval osobní dopis od švagrové Ludmily Frgalové. K adresátovi se kvůli svému obsahu zřejmě nikdy nedostal, byl zabaven dozorci. Stálo v něm například: *I Rusko se vrátí k Bohu a k jednotě víry, předpověď Panny Marie. A já dodávám, že ta doba přichází!*[49] Dne 30. dubna 1959 byl ze zdravotních důvodů přemístěn opět do nápravně pracovního tábora č. 1 ve Valdicích u Jičína. Zde si místní bachaři stěžovali na stále se zhoršující pracovní morálku, avšak s blížícím se propuštěním si pochvalovali Frgalovo chování, které měl podle nich ještě v roce 1958 velmi neukázněné. Co však myslí dozorčí věznice zhoršenou pracovní morálkou, je otázka. Podle tabulky pracovního výkonu plnil P. Ondřej téměř každý měsíc plán práce na více než 100 procent.

46 ROKOSKÝ, Jaroslav: *Amnestie 1955*. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Československo v letech 1954–1962*. Praha: Jihočeské muzeum, ÚSTR, 2015, s. 530–533.

47 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

48 Např. 29. 5. 1957 zhmoždění pravého kolena. Viz: NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

49 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

Ze stejného dokumentu se také částečně dozvídáme, že P. Frgal pracoval ve Valdicích mimo jiné u dopravy a v továrně Koh-i-noor. Během věznění byl finančně podporován sourozenci.[50]

P. Josafat byl z Pankráce převezen dne 26. ledna 1950 do tábora nucených prací na Mírově, kde byl veden pod číslem 3099. Pracoval zde zpočátku na „zvláštním oddělení" a od roku 1951 u kartonáže, na stavebním dvoře jako přidavač, v kotelně a ve vatárně. Čtvrtletně byl přesouván na samotku s tvrdým ložem. Dne 10. března 1951 Státní soud v Praze rozhodl o zrušení platební povinnosti 10 000 Kčs, která byla součástí trestu obou kapucínů. Během věznění v mírovské věznici ho několikrát navštívili příbuzní, konkrétně švagrová Hedvika Konečná a 22. října 1951 i bratr Jan.

Z této věznice pochází také dvě písně uvedené v příloze, které P. Josafat složil společně se spoluvězni P. Janem Ludínem a františkánem P. Alešem. P. Josafat poté pracoval v okresní soudní věznici v Mladé Boleslavi (tam byl převezen 30. listopadu 1951) a v národním podniku TOFA, kde montoval hračky. Dne 3. prosince 1951 poslal prosbu o milost prezidentu republiky. Svou žádost zdůvodnil tím, že chce podporovat svou švagrovou, vdovu po bratru Antonínovi, se čtyřmi dětmi. Tuto žádost Státní soud v Praze doporučil ke kladnému vyřízení. P. Josafat spadal do kritérií pro udělení amnestie prezidentem Klementem Gottwaldem 18. prosince 1951 s podmínkou tří let. Čtyři dni nato, tedy 22. prosince 1951, byl v 11 hodin propuštěn na svobodu.[51]

Osudy dalších účastníků případu „Frgal a spol."

Michal Kičera

Ačkoliv byl trafikant Michal Kičera Státním soudem v Praze propuštěn na svobodu pro nedostatek důkazů, vězení se nevyhnul.[52] Na rozkaz Krajského velitelství

50 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

51 K tomuto datu byly spočítány náklady SVS na vazbu P. Josafata 33 693 Kčs. Viz: NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis J. Konečného.

52 Michal Kičera se narodil 10. 12. 1907 v obci Smrková na Podkarpatské Rusi, t. č. v Uhersku (otec Vasil Kičera, matka Anna, roz. Vargová). V roce 1939 se vydal do Belgie, kde pracoval jako horník v uhelných dolech. Poté se vrátil domů, ale brzy utekl před Maďary do Sovětského svazu. Tam byl dva roky internován a nakonec v lednu 1943 vstoupil do československé zahraniční východní armády. Zúčastnil se bojů u Sokolova a pak celého tažení až do Československa. V bojích byl čtyřikrát těžce raněn. Dosáhl hodnosti rotného a obdržel několik vyznamenání: Stalinovo „Za pobědu nad Germány", medaile, válečný kříž za chrabrost, I. a II. stupně za bojové zásluhy a také invalidní vyznamenání za zranění. Na konci války demobilizoval v Kadani a usadil se v Sokolově, kde se stal spolunájemcem hotelu Svoboda a restaurace Schönwört. Rok po válce získal československé státní občanství. Pro válečná zranění byl superarbitrován a s přihlédnutím k částečné invaliditě obdržel trafiku, kde mohl vykonávat zaměstnání. Během svého působení v armádě byl členem KSČ a poté opětovně po únoru 1948. Zdroj: ABS, f. V/KV, i. j. V-984 KV.

Státní bezpečnosti Karlovy Vary byl v noci z 15. na 16. února 1952 zatčen a v půl druhé ráno převezen do tamní vazební věznice. Důvodem se stalo opět obvinění z napomáhání osobám, které chtěly přejít hranice. Podezříván byl také z účasti v ilegální špionážní skupině, která měla podle protokolu Státní bezpečnosti za cíl sestavit vysílačku pro podávání tajných zpráv agentům CIC.

Na jaře 1949, tedy přibližně půl roku před zatčením s kapucíny, byl dle výpovědi osloven bývalým kapitánem slovenské armády Zlámalem, aby s ním spolupracoval na vyzvědačství. Ten Kičeru vybídl, aby si založil vlastní odbojovou organizaci, a dal mu několik tipů na lidi, které má oslovit. Kičera se tak spojil s několika příslušníky Československé armády, například s bývalými kapitány Josefem Kotvou a Čeňkem Zunou. Státním soudem v Praze byla dne 21. srpna 1952 nakonec celá skupina odsouzena, Michal Kičera dostal trest odnětí svobody na patnáct let.[53]

Václav Bareš

Ani sokolovský administrátor Bareš, s nímž P. Frgal a P. Konečný podepsali nesouhlas s Katolickou akcí, neušel „hněvu lidu".[54] Společně s místní učitelkou Marií Nebeskou[55], která byla také ředitelkou kůru kostela sv. Jakuba Většího a vypomáhala na arciděkanském úřadě, byli obviněni, že při vyučování náboženství na místních školách *záměrně popuzovali žáky těchto škol proti našemu lidově demokratickému zřízení.* Podle Státní bezpečnosti, jež se odvolávala na výpověď žáků a stížnosti rodičů, měli při výuce, kterou oba pro nedostatek učitelů náboženství vykonávali, hovořit na hodinách o číhošťském zázraku. Bareš i Nebeská žákům údajně naznačili, že celá aféra je uměle vykonstruovaná za účelem pošpinit římskokatolickou církev. Dále se zmiňovali, jak je již výše uvedeno, o zinscenování nálezu zbraní u P. Ondřeje a před žáky otevřeně zpochybňovali informace získávané z novin a rádia. Po zatčení byl Václav Bareš internován do Želivi, Anna Nebeská naopak zůstala až do 7. prosince 1950 na svobodě a vypomáhala novému administrátorovi Janu Bubeníkovi. Z kláštera byl pak Bareš 12. prosince 1950 odvezen do Prahy do soudní vazby.

Státním soudem v Praze byli 18. prosince 1950 oba odsouzeni za sabotáž podle § 37 zákona č. 231/1948 Sb. k trestu odnětí svobody, v případě Václava Bareše na

53 ABS, f. V/KV, a. č. V-984 KV.

54 Václav Bareš se narodil v nábožensky založené rodině 29. 9. 1908 v Třemblatech (okres Praha-východ). Po ukončení studia filozofie v roce 1934 nastoupil na místo kaplana na pražském Proseku, kde vykonával službu do roku 1937. Poté působil v letech 1937–1942 na Smíchově u kostela sv. Václava. Až do konce okupace sloužil jako kaplan v Kolíně. Následně se stal administrátorem ve Veltrusech a 1. 12. 1946 byl přeložen na stejnou pozici na arciděkanský úřad v Sokolově. Od roku 1936 až do zatčení byl členem Lidové strany bez jakýchkoliv funkcí. Zdroj: ABS, f. V/PL, V-10497 PL.

55 Marie Nebeská (narozena 13. 11. 1919 v Budyni nad Ohří) po zkoušce z náboženství v roce 1939 vyučovala tento předmět v Budyni nad Ohří, poté v Roudnici nad Labem a od 22. 9. 1946 v Sokolově, kde se stala členkou Katolické mládeže. Zdroj: ABS, f. V/PL, V-10497 PL.

šest let a v případě Anny Nebeské na dva a půl roku, k tomu k peněžitému trestu 10 000 Kčs. Okresní velitelství StB v Sokolově v průběhu věznění Nebeské dokonce navrhlo, aby byla zařazena do tábora nucených prací, což krajský prokurátor vzhledem k jejímu dobrému chování odmítl.

V lednu roku 1969 byli oba rozsudkem Krajského soudu v Plzni rehabilitováni, avšak toto rozhodnutí bylo stejným soudem 8. března 1972 zrušeno.[56]

Definitivní konec sokolovského kláštera (akce K) a jeho další využití

Po zatčení představeného P. Ondřeje s P. Josafatem byl po krátké době opuštěného konventu jmenován kvardiánem P. Optát Basler, který zde byl znám již ze svého krátkého pobytu po propuštění z šestiměsíční vazby v roce 1948. Ten se horlivě účastnil i výuky náboženství na školách v Sokolově, na národní škole v Jehličné a do doby, než z obav o jeho zdraví převzal výuku Bareš, také na škole v Bukovanech.[57] Spolu s ním obýval tamní klášter i bratr Prokop Kvíčala, který byl také zatčen v roce 1948 na Mariánské.[58]

Dne 3. května 1950, tedy více než týden po druhé etapě zásahu v klášterech v rámci akce K, navštívil při výuce ve škole P. Optáta církevní referent karlovarského kraje Doubek a církevní referent sokolovského okresu Jirsík. Vyřídili mu vzkaz, aby se do druhého dne dostavil do Prahy na Státní úřad pro věci církevní. Ač P. Optát tušil, co se za tím skrývá, zeptal se úředníků, zda je to nutné. Podle zápisu administrátora Bareše mu bylo odpovězeno: *Je to samozřejmě dobrovolné, ale my máme rozkaz, abychom vás tam dopravili. Auto budete mít časně ráno k disposici. Musíte tam ráno být. – Inu způsoby hodné lidové demokracie,* dodává již svůj osobní komentář Bareš. Dne 4. května brzy ráno kvardián P. Optát odjel do Prahy. Zřejmě záhy za ním, podle pramenů ještě ve stejný den, byl odvezen i bratr Prokop. Po desáté hodině večer navštívil administrátora Bareše opět krajský církevní referent Doubek a s ním nejmenovaný člen Státní bezpečnosti v Karlových Varech, aby mu předložili listinu podepsanou P. Optátem Baslerem. V ní dává svolení Barešovi k vykonávání veškerých bohoslužebných úkonů v klášterním kostele.

Život na svobodě

I přes posudek valdické věznice, v němž stojí, že *Frgalovo nepřátelství vůči lidově demokratickému zřízení stále zůstává a je nepřítelem,* rozhodl Krajský soud v Hradci Králové dne 22. března, že P. Ondřej je zahrnut do amnestie prezidenta Novotného.

56 ABS, f. V/PL, V-10497 PL.

57 SOkA Sokolov, f. 718, FÚ Sokolov, Kronika fary (1926–1950).

58 Br. Prokop Stanislav Kvíčala, narozen 6. 5. 1902, zemřel 10. 5. 1983 v Moravci. Viz: MATĚJKA, Pacifik Miroslav: *Nekrologium Provincie kapucínů v ČR*. Praha: P. M. Matějka, 2009, s. 35.

Dne 11. května 1960, tedy necelý rok a půl před plánovaným vypršením trestu (ten měl být ukončen až 30. září 1961), byl tak propuštěn na svobodu.[59] Při odchodu z valdické věznice musel podepsat prohlášení o mlčenlivosti ohledně svého pobytu ve vězení. V dopise pro odbor pracovních sil ONV Sokolov, kde měl P. Ondřej poslední trvalé bydliště, doporučili úředníci valdické věznice nezařazovat Frgala vzhledem k jeho přesvědčení do klíčových odvětví průmyslu. O osvobození se pokoušel s pomocí právníka i při předchozích amnestiích, ale nikdy nebyl úspěšný. Své činy hájil do poslední chvíle a neustále prohlašoval, že by ani po letech neudělal nic jinak. K argumentaci dokonce někdy používal výroky samotných představitelů komunistického režimu, například při dotazu na poskytnutí úkrytu dvěma studentům prohlásil: *Učinil jsem tak podle slov ministerského předsedy Zápotockého – Komu se tady nelíbí, může odejít za hranice!*[60]

Po propuštění pobýval již od května 1960 nějaký čas v Sokolově u arciděkana P. Jana Bubeníka, kde navštívil i trafikanta Kičeru, který byl souzen ve stejném procesu s ním a P. Josafatem.[61] V červenci 1965 rozhodl Krajský soud v Praze o prominutí zbytku trestu podmínečného odnětí svobody na deset let v rámci amnestie prezidenta republiky ze dne 9. května 1965.[62] Na počátku šedesátých let pobýval na ubytovně inženýrsko-průmyslových staveb v mariánskolázeňských Ušovicích a poté také v Praze u paní Růženy Kokešové. Poslední léta prožil Frgal v Litoměřicích (jeho poslední adresa byla v ulici Československé armády, dnes České armády, 10/9). Podle vzpomínek pana Kuželky, který se s ním osobně setkal na faře u P. Josafata v Dolním Žandově, pracoval u silničářů a zřejmě také v nějakém dole, jelikož Kuželkovi vozil nerosty. V úmrtním listě je však jako povolání uvedeno „lesní dělník".[63]

Právě Konečného občas společně s dalšími kněžími a bývalými vězni navštěvoval a udržoval nejen s ním pravidelnou korespondenci. V jednom z dopisů, který se zachoval u pana Vítězslava Kuželky, se vrací k otázce jejich pronásledování: *Věru až dnes si to mohu přečíst, o čem se jednalo a za co jsem byl odsouzen. O tom knězi Marku z Litomyšle a o V. Wagnerovi věru už si vůbec ani nevzpomínám a ani nevím, že u nás byli. A ti dva študenti? Od zatčení jsem je vůbec ani neviděl, ani s náma při vyšetřování ani při soudu nebyli. Kde jsou? Co a kolik dostali? A trafikant? V r. 1960 v květnu jsem u něho byl, když jsem bydlel u P. Jana.* I přes podlomené zdraví – problémy s dýcháním a chůzí, což bylo zřejmě jedno z počátečních stadií choroby ALS – udržoval pozitivní mysl.[64] Příkladem nezlomené dobré nálady může být přání

59 V plánovaném ukončení pobytu ve vězení 30. září 1961 je započítán i náhradní trest v trvání 22 dnů, o kterém rozhodla Krajská prokuratura v Praze 1. ledna 1951, jako náhrada peněžitého trestu, viz: NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

60 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala.

61 Osobní archiv RNDr. Vítězslava Kuželky.

62 ABS, f. V/PL, V-2644 PL.

63 Městský úřad Litoměřice, matrika, úmrtní list Karla Frgala.

64 Osobní archiv RNDr. Vítězslava Kuželky.

k svátku od P. Ondřeje br. Pavlínovi Žáčkovi: *Vše nejlepší k Vašemu svátku, přeje štěstí, zdraví, dlouhý život jak husí krk a po smrti do nebe – frk! Žehná a vzpomíná P. O. (protiletecká obrana).*[65] Z období konce života P. Ondřeje na něj vzpomíná františkán bratr Michal F. Pometlo: [V] *době kdy nemohl* [P. Bernard D. Říský k výuce], *jsme navštěvovali kapucína pátera Ondřeje Frgala, který bydlel přímo v Litoměřicích. Byl už nemocný, na vozíku, ale ještě mu to dobře myslelo.*[66] Zemřel 13. ledna 1970 v litoměřické nemocnici v půl třetí ráno na selhání plic v důsledku postižení ALS.[67]

P. Josafat byl po propuštění 22. prosince 1951 společně s dalšími amnestovanými odvezen do tzv. kněžského domova, kde od pracovníka Ministerstva vnitra obdrželi dekret o amnestii a částku 5 000 Kčs na cestu. V lednu následujícího roku podstoupil politické školení a posléze byl jako kaplan vyslán do Kostelce nad Černými Lesy. Odtud byl v květnu 1952 přemístěn a byl pověřen funkcí kaplana tentokrát ve Františkových Lázních. Mezi 1. a 14. únorem 1953 se opět zúčastnil povinného politického školení v Praze.[68] Ve Františkových Lázních se seznámil s Vlastou Kuželkovou, ženou politického vězně, která se z důvodu manželova odsouzení dostala i s dětmi do existenční krize: byl jim zabaven majetek včetně bytu.[69] P. Josafat jí nabídl ubytování celé rodiny na faře. Kuželková nabídku přijala a starala se o běžný chod nové domácnosti. *Přišli z Frantovejch* [Františkovy Lázně] *sem, jak mi říkali, ale že byl zavřenej, to nevím, to se nikdy nezmínil. Jen říkal, že byl sem přeloženej z Frantovejch. Věděla jsem, že paní Kuželkový zavřeli manžela, že měli ve Frantovejch cukrárnu. Říkala, že někde seděla ve Frantovejch na lavičce v parku a plakala. A tam na ni narazil* [páter Konečný], *tak se jí zeptal, co je, a ona že nemá kam jít s těma dětma, že muže zavřeli. Tak jí řekl, aby šla s ním. Takhle mi to paní Kuželková vyprávěla,* líčí událost pamětnice Marie Volfová.

Aloise Konečného doprovázela i na faru v Dolním Žandově, kde od 5. května 1953 až do své smrti působil jako administrátor. Kromě místního kostela se staral též o mše v nedalekém Milíkově a Vysoké. Aktivně se podílel na výchově tří synů paní Kuželkové Vítězslava, Václava a Jana. Právě pobyt rodiny paní Kuželkové na faře byl dalším z důvodů sporů s místními sympatizanty tehdejšího zřízení. Na přelomu padesátých a šedesátých let chtěli sociální pracovníci všechny tři syny odebrat a umístit

65 KONC, Tomáš: *Procesy s českými kapucínmi v rokoch 1949–1961.* Dostupné online na WWW: http://www.kapucini.sk/userdata/Image/Zbornik%20-%20seminar%202005.pdf. Cit. 14. 7. 2016.

66 JIRSA, František: *Letem světem životem bratra Michala*. Dostupné online na WWW: http://pms.ofm.cz/roz-michal-2.html. Cit. 14. 7. 2016.

67 Městský úřad Litoměřice, matrika, úmrtní list Karla Frgala.

68 Ze školení se dochoval sešit se zápisky, viz přílohy, obr. 5.

69 Manžel paní Kuželkové Václav Kuželka (narozen 26. 8. 1905 v Klenčí pod Čerchovem) byl majitelem cukrárny ve Františkových Lázních. Dne 17. 3. 1951 byl odsouzen Státním soudem v Praze v procesu se skupinou „Němec a spol." v rámci akce OLGA na jedenáct let odnětí svobody za rozvracení lidově demokratického zřízení a špionáž. Zemřel v roce 1954 v pracovním táboře v Ilavě na Slovensku. (ABS, f. V/PL, V-10343 PL.)

do ústavu, avšak na protest školní komise, která k tomu vzhledem k dobrému chování a prospěchu těchto žáků neshledala důvod, to bylo zamítnuto. Podle vzpomínek Marie Volfové, která se kauzy v rámci školní komise aktivně účastnila, bylo hlavním důvodem soužití dětí paní Kuželkové na faře s P. Josafatem. Společně s Kuželkovou si přivydělával pro uživení celé domácnosti. *Byl na vesnici, takže pěstoval králíky, slepice, husy a tak dále, dokonce asi dva roky jsme měli prase. S matkou chodili pracovat k sedlákům a později do JZD, aby nás uživili. Všelicos dělal, dokonce chodil na požární hlídky ve vesnici. Většinou k němu dali toho největšího komunistu,* vzpomíná Vítězslav Kuželka, vyrůstající u P. Josafata.

K dalšímu přitížení v životě P. Josafata a členů jeho domácnosti došlo v lednu roku 1965, kdy školský odbor Krajského národního výboru v Plzni rozhodl o odebrání hodnostního příplatku na živení dětí. Zdůvodněním bylo pokácení kaštanu u fary, který byl podle žandovského MNV na státním pozemku. Jako další důvody uvádí toto oznámení nevedení knihy štolovného, odmítání dodávek vajec pro MNV aj.[70]

Vedle věčných sporů s místními úřady neušel P. Josafat v Dolním Žandově ani hledáčku pracovníků Státní bezpečnosti. *Vůbec mu zpestřovali život, jak se dalo. Kdy to skončilo, tak nevím, asi před smrtí, kdy mu dali pokoj.* […] *jednou jsem přišel domů a tam sedí strejda* [P. Konečný] *na štokrdli, vedle Standa Navrátil, asi dvacetiletej estébák. A tahal ho za ucho. Standa Navrátil byl pěknej blbec. „Tak vy jste nic neslyšel, tak vy ty uši nepotřebujete a já vám je utrhnu," povídá,* vzpomíná Vítězslav Kuželka.

V Dolním Žandově ho navštěvovali přátelé z řad církve. Nejvíce zůstal v kontaktu s Karlem Frgalem, P. Egidem Pytlíčkem a mariánskolázeňským farářem Šmelcem. Také udržoval kontakt s kapucíny z Třebíče, které pravidelně navštěvoval při dovolené.

P. Josafat Konečný zemřel 26. ledna 1975. *On že se půjde oholit, byl v televizi zrovna ten seriál Byl jednou jeden dům, to říkal, že se nebude koukat. Pak jsem něco zaslechl, tak jsem tam běžel. Pak když přijel pan doktor z Mariánek, tak už bylo pozdě,* líčí poslední chvíle života P. Konečného Vítězslav Kuželka.[71]

Rehabilitace

Ač Okresní soud v Chebu 16. října 1968 rozhodl o tzv. zahlazení trestu odnětí svobody Karlu Frgalovi, tak v dubnu 1969 podal Alois Konečný Krajskému soudu v Plzni návrh na rehabilitační řízení pro sebe i pro P. Ondřeje. Zřejmě také reagoval na výzvu rehabilitační komise v Katolických novinách z května 1968 vyvolanou dr. Františkem Tomáškem, aby se všichni katoličtí kněží a řeholníci, kteří byli kvůli náboženské činnosti odsouzeni, přihlásili.[72] V samotném textu návrhu uvedl

70 Osobní archiv RNDr. Vítězslava Kuželky.

71 KUŽELKA, Vítězslav: osobní konzultace, Praha 16. 2. 2016.

72 Osobní archiv RNDr. Vítězslava Kuželky. Článek vlastnoručně zvýrazněný P. Josafatem v Katolických novinách, 20, 19. 5. 1968, s. 5.

Konečný informace ke svému zatčení, které se v jiném materiálu neuvádějí. Popsal například důvod, proč nebyl překvapen pobytem dvou mladých lidí v klášteře. Již od září roku 1948 tam totiž běžně pobývaly cizí osoby, na začátku školního roku například zejména učitelé, kteří ještě neměli v Sokolově zajištěné bydlení. Zároveň se zmínil o knězi Markovi, o kterém od Frgala nevěděl, nicméně zřejmě ho zahlédl v jednom z pokojů přes pootevřené dveře. Popsal též problémové letáky, které podle něj byly pastýřskými listy arcibiskupa, a přiznal podpis rezoluce.

Svůj návrh na rehabilitaci však vzal dne 15. května 1972 zpět. Jako prvním důvod uvedl novelizaci zákona č. 70/1970 Sb., o rehabilitacích, a jako druhý smrt Karla Frgala, kvůli kterému původní návrh údajně podal.[73]

O rehabilitaci P. Ondřeje Frgala a P. Josafata Konečného rozhodl až dne 22. listopadu 1990 Krajský soud v Plzni, a to na základě § 2 odst. 1 písm. b) zákona číslo 119/1990 Sb.[74]

Závěr

Tato studie se snaží přiblížit zájemcům jeden z příkladů potlačování lidské svobody a důstojnosti komunistickým režimem v Československu. Pozapomenuté osudy P. Ondřeje a P. Josafata jsou články dlouhého řetězce příběhů, které jsou plné bezpráví páchaného mimo jiné také právě na řeholnících všech mnišských řádů. Záměrem autora bylo nejen popsat jeden z mnoha procesů, ale i zasadit ho do dobového a regionálního kontextu.

Jistým osobním cílem je snaha odtabuizovat téma perzekuce padesátých let v sokolovském regionu, která měla vzhledem k povaze zkoumané lokality, jak jsem naznačil v úvodu, poněkud jiný průběh než v jiných oblastech Čech. Troufám si říci, že zde mezi obyvateli panovalo větší odcizení, nedůvěra, a tím pádem vzniklo prostředí pro snazší získávání informací a rozdmýchávání uměle vyvolaných konfliktů ze strany komunistických předáků a jejich prodloužené ruky v podobě Státní bezpečnosti. S tím souvisí také poměrně hladký průběh zatčení kapucínů.

Přitom by byla chyba opomenout povahu obou členů řádu. P. Ondřej i P. Josafat byli během působení v sokolovském klášteře význačnými a oblíbenými osobnostmi města. Tato situace byla jistě trnem v oku místním příznivcům nových pořádků, kteří bezhlavě šířili štvavou proticírkevní kampaň řízenou komunistickou stranou. Vždyť mezi tzv. *zrádnými katolíky, kteří jsou agenty západní imperialistické moci a představiteli feudálního vykořisťování* nemohli existovat v regionu oblíbené osobnosti, které v popularitě vysoce převyšují místní stranické funkcionáře. Dalším faktorem byla jistě naprostá nemožnost zlomit tyto dvě silné osobnosti a získat je na svou stranu. K představě čtenáře může pomoci například osobní charakteristika P. Ondřeje, kterou musel několikrát vyplňovat při nástupu do nové věznice. Na

73 Osobní archiv RNDr. Vítězslava Kuželky.

74 NA, f. Státní soud Praha, sp. zn. Or I 1537/49.

výzvu, aby sebekriticky popsal svou povahu, uvedl: *Těžce snáším lstivost, lež, násilí a jsem poněkud prudký*.[75] Ani P. Josafat nezůstal žalářem zlomený, naopak se stal členem společenství lidí, kteří byli provázáni podobným osudem, po propuštění na svobodu pomáhal rodině, která v nové, socialistické společnosti rovněž upadla v nemilost.

Je však třeba přiznat, že ne všechny otázky týkající se procesu P. Ondřeje a P. Josafata byly objasněny. Ač se může v mnoha případech zdát, že fakta, o kterých mluví archivní prameny, jsou jasná a nezpochybnitelná, hlubší pohled dokáže tyto jistoty nabourat. Jako doklad tohoto tvrzení se nabízejí okolnosti samotného zásahu Státní bezpečnosti v klášteře při zatčení kapucínů a nálezu zbraní. Zde se rozcházejí prameny úřední povahy (tj. rozsudek, vyšetřování, protokol o zatčení atd.) a prameny založené na výpovědích při vyšetřování případů s tím přímo nesouvisejících a informace získané metodou orální historie, ať již z vlastních vzpomínek pamětníků (jako v případě paní Reinecké), nebo z reprodukovaného vyprávění pana Kuželky.

Proces s kapucíny výrazně ovlivnil také život s nimi zadrženého trafikanta Michala Kičery. Na jeho osudu lze názorně ukázat, jak bylo možné praktikami totalitní moci a při všemocnosti Státní bezpečnosti vyvolat v člověku existencionální a v tomto případě naprosto iracionální strach, který vedl k unáhleným rozhodnutím. Trafikant, který byl téměř negramotný a místní poměry dobře neznal, snadno uvěřil neznámé osobě Slováka Zlámala.

75 NA, f. Státní soud v Praze, Osobní spis O. Frgala.

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 1: PÍSEŇ Z MÍROVA

Zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky

Píseň z Mírova (nápěv: Po starých zámeckých schodech)

1. *Poblíže malého města, města Mohelnice,*
   stojí zámek červenavý, zubatou zdí lemovaný – mírovská trestnice.
2. *A po zdi sonnyboy chodí, do oken se kouká,*
   ozbrojen je vrchovatě, strachu má však plný gatě – když kocour zamňouká.
3. *Mírovská trestnice chová, ba hýčká trestance,*
   Němce, vrahy, lumpy, žháře, generály i faráře – reakce zastánce.
4. *Ve věži vysoké bručí vatikánská klika,*
   mladí hoši, staří páni, monsignoři i kaplani – na mříže si zvyká.
5. *Nábožná cvičení vedou řádové přesvatí,*
   kazatelé, kapucíni, františkáni, palotini – doktor i Obláti.
6. *Den co den povřísla pletou, pletou je bez zmetků,*
   pro družstva i kolchozníky, kulaky i bolševiky – plní pětiletku.
7. *A za to, že normy plní, vejhody jim plynou,*
   v opičárně jsou oděni, dvakrát týdně oholeni – blahobytem slynou.
8. *Ke koupi dostanou všecko, bůček i sardinky,*
   ihned dají si do nosu deset deka kabanosu – pak říkaj „hodinky".
9. *Kabanos divoce řádí v útrobách, žaludku,*
   Šumavan tu po světnici, přidržuje nohavici – hledá kadibudku.
10. *Ze z Plzně rektor velí, píše i básničky,*
    siderik mu dělá hoře, procvičuje ho v pokoře – pan děkan z Poličky.
11. *Náš Toník s velebným vousem, vousem velké krásy,*
    není židem ani popem, svět projezdil autostopem – přijel až do basy!
12. *Z bachařů posedlých peklem zlé duchy vymítá*
    a ti zuří jako kati, za to chtěj mu vous urvati – jsou jako saň lítá.
13. *V náručí temnot a stínů bez kouzla domovů –*
    naše píseň nechať zvučí, srdce naše neumlčí – ni pouta okovů!!

TEXTOVÁ PŘÍLOHA 2: VEČERNÍ HYMNUS NA MÍROVĚ

Zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky

Večerní hymnus na Mírově (nápěv: Pod kamenným mostem z večera…)
1.
Mírovská věž šerem ztemnělá svou ruku k nebi zvedá,
dotkla se jí peruť anděla, anděl si na ni sedá.
„Pověz, sluho Boží, zda Pán Všehomíra,
jehož trůn přeskvoucí o zem se opírá,
zda ví On o svých bratřích?“
2.
Mírovská věž němá v úžasu do oken kobek patří,
Boží Duch, kde oděn do jasu, zulíbá čela bratří.
Do zlaté pak číše sbírá drobty bolu,
které tu padají z chudičkého stolu
vězněných Jeho sluhů.
3.
Mírovská věž slyší matek pláč – anděl v oblaka pluje,
v ústrety mu vyšel Rozsévač a klín svůj nastavuje.
Rozsévač po zemi chodí a rozsévá,
tou slzou mateřskou osení zalévá,
žeň aby hojná byla!!

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: P. Ondřej po odsouzení, 22. 12. 1949 (NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis O. Frgala)

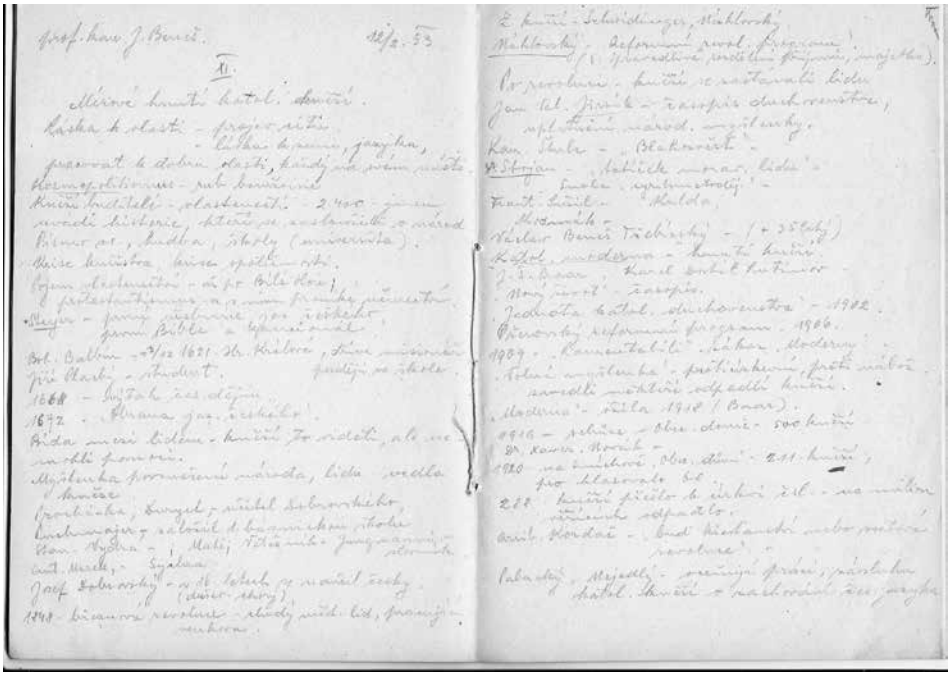
Obr. 2: P. Ondřej několik dní před smrtí, 1970 (zdroj: Archiv Řádu menších bratří kapucínů na Hradčanech)

Obr. 3: Protektorátní občanský průkaz P. Josafata (zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky)

Obr. 4: Zleva P. Ondřej a P. Josafat 5. 7. 1939 na Hradčanech
(zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky)

Obr. 5: Poznámky P. Josafata z politického školení z února 1953 v Praze
(zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky)

Obr. 6: P. Josafat po roce 1953
(zdroj: osobní archiv Vítězslava Kuželky)

Obr. 7: P. Josafat při pohřbu v Dolním Žandově, 1969 (zdroj: osobní archiv Marie Volfové)

Obr. 8: Hrob P. Josafata Konečného na hřbitově v Mariánských Lázních, únor 2016
(zdroj: autor)

Plzeňské protesty proti měnové reformě v roce 1953 v osudech rodiny Evy Hauerové, Josefa Hájka a sourozenců Davidovičových

Alena Kosová

V sobotu dne 30. května 1953 byla vyhlášena měnová reforma. Byla již třetí od vzniku samostatného československého státu v roce 1918. Na rozdíl od obou předchozích, které byly provedeny v letech 1919 a 1945, řešily svízelnou situaci po válečných konfliktech a umožňovaly nastartovat ekonomický růst v dalších letech, byla důsledkem diletantské ekonomické politiky komunistického režimu, jehož představitelé ignorovali i nejzákladnější ekonomická pravidla a během pouhých pěti let přivedli hospodářství do hluboké krize.[1]

V pondělí 1. června 1953 přestaly platit dosud užívané peníze. Občané si směli pouze v průběhu dvou dnů, od 31. května do 1. června 1953, vyměnit své úspory za nové bankovky, které byly předem tajně vyrobeny v Sovětském svazu. Kurz byl velmi nevýhodný. Většinou se mohlo vyměnit 300 starých korun v poměru 5 : 1, další částky byly omezeny a bylo dovoleno je převádět v kurzu 50 : 1. Podobně byly znehodnoceny i vklady na vkladních knížkách v bankách. Bez náhrady byly zlikvidovány všechny pojistky včetně životních, státní dluhopisy a cenné papíry. Reforma, k níž komunisté přistoupili, postihla svými vážnými sociálními a hlavně hospodářskými důsledky široké vrstvy obyvatelstva. K nejvíce postiženým sociálním skupinám patřily rodiny s více dětmi, důchodci, ale také pracovníci v privilegovaných oborech, tvořící dosud sociální oporu režimu.[2]

Součástí peněžní reformy bylo mimo jiné zavedení jednotného volného trhu, tedy odstranění odběrných lístků. Byl tedy zrušen lístkový systém na potravinářské a průmyslové zboží a byly zavedeny jednotné státní maloobchodní ceny. V praxi to znamenalo zvýšení cen zboží v průměru o 14 % a cen potravin o 27 %. Lidé měli

1 SKÁLA, Adam: Měnová reforma 1. června v Plzni v hlášení mocenských orgánů. *Minulostí Západočeského kraje* XLII/2, Plzeň 2007, s. 602.

2 KAPLAN, Karel: *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953–1957 a 1968–1975.* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 9. Praha 1993, s. 15; týž, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956.* Brno 2005, s. 69.

méně peněz a platili více. Až do uskutečnění reformy se rodiny s dětmi – převážně dělnické – těšily různým výhodám a úlevám, o něž většinou přišly.

Dne 1. června 1953 byly dány do oběhu nové peníze, a to bankovky Státní banky československé po 100, 50, 25 a 10 korunách československých, státovky po 5 a 3 korunách československých a 1 koruně československé, kovové mince v haléřových hodnotách 25, 10, 5, 3 a 1.

Tab. 1: Poměry pro výměnu starých peněz za nové (zdroj: Sedmička, roč. II, č. 4, 27. 1. 2010, s. 3)

Výměna starých penez za nové		
Hotovost občana	do 300 Kč	5 : 1
Hotovost občana	nad 300 Kč	50 : 1
Vklady	do 5000 Kč	5 : 1
Vklady	5–10 000 Kč	6,25 : 1
Vklady	10–20 000 Kč	10 : 1
Vklady	20–50 000 Kč	25 : 1
Vklady	nad 50 000 Kč	30 : 1
Peníze uložené po 15. květnu		50 : 1
Pojistky, cenné papíry, státní dluhopisy		bez náhrady zlikvidovány
Mzdy a platy byly přepočítány v poměru 5 : 1		

Peníze byly vyměňovány na základě usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží. Obsahem bylo toto usnesení:

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa se usnášejí:

1) *Peníze všech druhů (bankovky, drobné peníze papírové a mince), které jsou nyní v oběhu, se budou měnit podle těchto zásad:*
2) *Občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, vyměnit staré peníze do částky Kčs 300 ve starých penězích za nové v poměru 5 Kčs starých za 1 Kčs nových peněz, všem ostatním občanům vyměnit všechny hotovosti v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, provedením výměn starých peněz pověřit Státní banku československou.*
3) *Provést výměnu starých peněz za nové na celém území státu ve dnech 1., 2., 3. a 4. června 1953. Staré peníze, které nebudou v této lhůtě vyměněny, se ruší a pozbývají platnosti. Během lhůty stanovené pro výměnu starých peněz za nové přijímat staré peníze ke všem platům v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
4) *Stanovit zlatý obsah nové československé koruny na 0,123426 gramu ryzího zlata.*

Obr. 1: Padesátikorunová a stokorunová bankovka, emise 1953 (zdroj: Jirásek, Z. – Šůla J.: *Velká peněžní loupež.* Praha: Svítání, 1992)

5) *Cenu zlata při nákupech zlata Státní bankou československou stanovit 8 Kčs za 1 gram ryzího zlata.*
6) *Na základě zlatého obsahu československé koruny stanoveného v čl. 4 tohoto oddílu určit kurs československé koruny v poměru k rublu 1 Kčs 80 haléřů za 1 rubl. Zmocnit Státní banku československou, aby stanovila kurs československé koruny vůči cizím měnám a upravovala jej, jestliže cizí měny změní svůj obsah zlata nebo svůj kurs.*
7) *Zastupitelským úřadům cizích států, které jsou pověřeny u vlády republiky Československé, vyměnit u Státní banky československé všechny hotovosti ve starých penězích, které získaly prodejem valut Státní bance československé za květen 1953. Výměnu těchto hotovostí provést v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
8) *Peněžní poukázky jakéhokoliv druhu, jako šeky, poštovní poukázky, akreditivy, platební příkazy, určené k výplatě soukromým osobám vyplácet za podmínek platných pro výměnu starých peněz obyvatelstvu, tj. 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, pokud dojde k výplatě dne 1. června 1953 nebo později. Ve dnech 1., 2., 3. a 4. června 1953 nebudou peněžní ústavy a poštovní úřady přijímat žádné hotovosti k poukazům.*
9) *Mzdy, služné a jiné odměny za práci a služby, rodinné přídavky, pense, stipendia, podpory apod. stejně tak jako ceny, sazby a tarify přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
10) *Vklady obyvatelstva uložené na vkladních knížkách i běžných účtech u Státní banky československé a státních spořitelen přepočítat ke dni 1. června 1953 takto:*
    - *vklady na knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření, vklady na vkladních knížkách žáků včetně vkladů kroužků střadatelů školního spoření, jakož i zůstatky vkladů na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny prémie laureátům státních cen, v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    - *vklady do 5.000 Kčs včetně v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    - *vklady nad 5.000 do 10.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 5.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 10.000 Kčs včetně v poměru 6,25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    - *vklady nad 10.000 Kčs do 20.000 Kčs přepočítat takto: části vkladu do 10.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 20.000 Kčs včetně v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    - *vklady nad 20.000 Kčs do 50.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 20.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce a zbytek vkladu do 50.000 Kčs včetně v poměru 25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    - *vklady nad 50.000 Kčs přepočítat takto: částku do 50.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*

– *vklady na vkladních knížkách vystavených počínaje dnem 16. května 1953 přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*

11) *Prémie zaplacené na životním pojištění přepočítat v poměru 20 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
12) *Vklady na běžných účtech, na které byly u peněžních ústavů soukromým osobám skládány hospodářskými, rozpočtovými nebo jinými organizacemi a zařízeními částky za prodej nebo nájem movitosti či nemovitosti, nebo vklady na běžných účtech, na které je vkládáno nájemné z činžovních domů podle zákona č. 80/1952 Sb., o dani domovní, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
13) *Vklady na běžných a obratových účtech hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, vklady na běžných účtech jednotných zemědělských družstev III. a IV. typu, včetně jejich vkladů na účtech nedělitelných fondů, přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
14) *Vklady na běžných účtech soukromých, průmyslových, obchodních a jiných podniků přepočítat podle těchto zásad:*
    a) *částku nutnou pro normální činnost podniku, ale nepřevyšující částku mezd vyplacenou v předchozím měsíci přepočítat v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,*
    b) *zbývající částku v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
15) *Vzájemné pohledávky a závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, jakož i závazky obyvatelstva vůči nim přepočítat v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
16) *Závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vůči obyvatelstvu se přepočítávají v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.*
17) *Poštovní známky a kolky v poměru 50 Kčs jmenovité hodnoty ve starých penězích za 1 Kčs v nových penězích. Ministr spojů vydá do 30. června 1953 nové poštovní známky a ministr financí vydá nové kolky do 30. června 1953.*
18) *Zrušují se závazky z vkladů a tuzemských cenných papírů vázaných při měnové reformě roku 1945 a ze životního pojištění, pokud se mají plnit poukazem na vázaný vklad. Současně se zrušují závazky z dluhopisů státu vydaných po roce 1945 a závazky z dílčích dluhopisů a zástavních listů vydaných po roce 1945 bývalými úvěrovými ústavy, ztráty vzniklé zánikem těchto závazků veřejným organizacím a zařízením vypořádá vláda.*

Zrušen byl i lístkový systém. Potravinové a průmyslové zboží se prodávalo volně, bez lístků. Zavedly se státní maloobchodní ceny namísto dosavadních přidělovaných (vázaných) cen komerčních (volných) a tak zvaných starých jediných cen.[3]

3 Nepublikovaný rukopis *Plzeňské povstání 1953 ve vzpomínkách Plzeňanů pro potřeby Západočeského muzea v Plzni* – oddělení novějších dějin, s. 33–34.

Tab. 2: Některé maloobchodní ceny před peněžní reformou a po ní (srov. *Statistická ročenka ČR 1958*)

Zboží	Množství	1937	1952		6/1953	1954	1955
			Vázaný trh	Volný trh			
Chléb	kg	2,25	8	16	2,80	2,60	2,60
Rohlíky	kg	5,90	37,70	56,60	8,30	6,60	6,60
Hovězí zadní	kg	17	48	200	25	25	25
Máslo	kg	16,50	80	450	44	42	42
Rýže	kg	3,05	40	300	28	19	16
Cukr kostkový	kg	6,37	15,70	140	14	11	11
Káva	kg	36	…	1500	300	240	240
Rum	l	19	…	430	68	57,60	57,60

Režim oficiálně deklarující „blaho dělníků a rolníků" vyřešil své potíže tím nejjednodušším způsobem. Okradl dělníky a rolníky o jejich celoživotní úspory. Komunistická propaganda předstírala, že vše je v zájmu lidu, reforma je namířena jen proti spekulantům a pracující z měst a venkova její provedení a zrušení lístkového systému jednotně schvalují. Skutečnost byla ale zcela jiná, proti reformě se zvedl masový odpor obyvatelstva. Provedení měnové reformy vyvolalo poprvé od února 1948 rozsáhlé projevy nespokojenosti s komunistickým režimem. Nejpočetnější skupinou byli dělníci. Mezi aktivní projevy nesouhlasu s vládním opatřením patřily stávky.[4] Od 1. do 5. června 1953 začali stávkovat dělníci ve sto dvaceti devíti továrnách a ve čtyřech velkých městech přerostly stávky v demonstrace. Největší a nejostřejší z nich se konala v Plzni dne 1. června 1953. Demonstranti ovládli město, nejvíce jich bylo z podniku Škoda, tehdy označovaného jako Závody Vladimíra Iljiče Lenina.

Až do května 1953 byly platy vypláceny jednou za měsíc (na začátku měsíce), usnesením vlády ze dne 12. května 1953 bylo stanoveno, že mzdy a platy budou vypláceny ve dvou termínech, v polovině měsíce bude vyplacena záloha za tento měsíc ve výši poloviny platu a na začátku dalšího měsíce bude vyplacen doplatek. Obyvatelům byla tato změna zdůvodněna potřebou rozložení výplat k rovnoměrnému plnění pokladního plánu. Šlo především o to, aby záloha za květen byla lidmi využita k nutným nákupům a doplatek byl již vyplacen na začátku června v nové měně. Řada podniků toto usnesení nesplnila. To byl také případ Závodů V. I. Lenina (Škodových závodů) v Plzni, kde se zálohy vyplácely až na konci května. Ještě 20. května hlásila Státní banka československá ve své zprávě o situaci na trhu zboží a v bankách, že v Závodech V. I. Lenina nebyly zálohy dosud vyplaceny. Jejich zaměstnanci je tedy nemohli utratit a celý plat jim byl

4 SKÁLA, Adam:: Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů. *Minulostí Západočeského kraje* XLII/2. Plzeň 2007, s. 602.

znehodnocen měnovou reformou 1. června, protože jim byla hotovost vyměněna v nevýhodném poměru 50 : 1. Panice měly také zabránit dezinformační kampaně. Funkcionáři KSČ, včetně prezidenta Antonína Zápotockého, do poslední chvíle (až do 29. května) popírali veškeré zprávy o chystané reformě jako nepravdivé a ujišťovali občany, že československá měna je pevná a žádná reforma se nechystá.[5]

Řada pamětníků, se kterými se autorka seznámila osobně a kteří jí vyprávěli své osudy a poté vyprávění i autorizovali, vzpomínala na to, že byli rozhořčeni nejen ze ztráty vlastních peněz, ale také ze lží funkcionářů KSČ, a hlavně prezidenta Zápotockého, který v rozhlasovém projevu dne 29. května ujišťoval národ, že měnová reforma nebude.

Nesouhlas s měnovou reformou přerostl v odpor vůči samotné KSČ. Situace v Plzni se mocenským orgánům včetně Státní bezpečnosti vymkla z rukou.[6] Odpor demonstrujících byl zlomen zásahem Sboru národní bezpečnosti, Lidových milicí a armády. Členové vyšších stranických orgánů v Plzni si ani později neuvědomovali (nebo spíše nechtěli přiznat) míru diskreditace „lidově demokratického" režimu mezi „běžnými" občany a považovali plzeňské události spojené s měnovou reformou za „spiknutí reakce směřující ke znovunabytí její moci".

Ráno 1. června 1953 po začátku ranní směny v 6 hodin byl v Závodech V. I. Lenina (Škodových závodech) vysílán závodním rozhlasem projev ředitele podniku Františka Brabce. Tento projev se týkal významu měnové reformy a organizace výměny peněz v závodu. Byl ale hodnocen jako neuspokojivý, protože nezodpovídal otázky dělníků týkající se nedávno vyplacených záloh, které se při měnové reformě znehodnocovaly. Také nezmiňoval nové zvýšení dělnických mezd (o 0,34 Kčs na hodinu). V 7–7.30 se konaly výborové schůze základních organizací KSČ. Zatímco se straníci účastnili schůzí, které měly podle zpráv KV KSČ normální průběh, probíhaly v dílnách diskuse, jež vyústily v protesty. Asi v 9 hodin se před dílnami v hlavním areálu Škodovky začaly tvořit hloučky, které diskutovaly o měnové reformě, co se stane s jejich penězi, jaká bude nyní mzda. Orgány KSČ svalovaly odpovědnost za vznikající nespokojenost na údajné provokatéry, již vyzývali dělníky k zastavení práce. Zároveň ale tajemník KV KSČ Jan Hlína připustil, že se nespokojenost s měnovou reformou projevila i na členských schůzích KSČ, kde byly rovněž vedeny diskuse o květnových zálohách a nových mzdách a otázky „Za co vlastně děláme? Kolik budeme brát?" nebyly funkcionáři uspokojivě zodpovězeny. Nakonec se podařilo většinu straníků přesvědčit, s výjimkou schůze v provozu Lokomotivka, která skončila neúspěchem. Mezi hlavní výtky patřilo zklamání [z nepravdivosti tvrzení] *vedoucích představitelů KSČ, že nebude měnová reforma, dále malá suma peněz, kterou je možno vyměnit ve výhodnějším kurzu 5 : 1. Také se ozývaly argumenty třídního boje, že by se „kapitalistům" měly vzít veškeré prostředky, a ne jim proměňovat peníze 50 : 1. Dělníci byli pobouřeni zvýhodněním*

5 Nepublikovaný rukopis *Plzeňské povstání 1953 ve vzpomínkách Plzeňanů pro potřeby Západočeského muzea v Plzni* – oddělení novějších dějin, s. 6–7.

6 SKÁLA, Adam: Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů…, s. 607.

laureátů státních cen, kterým byly prémie na účtu vyměňovány v příznivém poměru 5 : 1.

Asi v 9.30 hodin se u hlavní brány Škodovky vytvořil z menších hloučků větší dav asi tisíce lidí. Nejvíce nespokojenců přišlo ze Strojírny1 a Strojírny3. Hutě se naopak k protestu nepřipojily, provokatéři byli údajně vyhnáni a závod pokračoval v práci. Funkcionáři KSČ i ředitel Brabenec přesvědčovali dělníky, aby pokračovali v práci, ale bez úspěchu. Demonstrace začínaly také v závodě Elektrotrakce v Doudlevcích a částečně v ČSD.

Po krachu přesvědčování funkcionářů KSČ nastoupily proti nespokojeným dělníkům u hlavní brány Lidové milice, které se je snažily zastavit a udržet v závodu. Neúspěšně. Kolem 10. hodiny vyrazilo asi 880–1000 škodováků ze závodu směrem na náměstí Republiky. Tím se protest přesunul ze závodu do ulic města. V 10.45 je již hlášeno, že v Leninových závodech je klid a pracuje se, situace se uklidnila i v dílnách ČSD. Oproti tomu ze závodu v Doudlevcích přišla k hlavnímu areálu podniku skupina asi 600 lidí. Když nebyli vpuštěni, vydali se také na náměstí Republiky. Spojili se s narůstajícím davem.

Na náměstí se snažil k demonstrantům promluvit také předseda Jednotného národního výboru (JNV) Josef Mainzer. Hluk však neustal, vešel tedy do místnosti JNV, kde byla rozhlasová ústředna. Pokoušel se vysvětlit význam měnové reformy. Po několika minutách však dav vyrazil dveře této rozhlasové místnosti, vniklo tam asi 150 lidí, kteří do posledního místa místnost zaplnili a sami se snažili mluvit k demonstrantům. Mezitím další desítky demonstrantů vnikly do prvního poschodí radnice a do kanceláří. Strhali ze stěn obrazy státníků, busty a vyhazovali je oknem na ulici. Vypáčili dveře několika kanceláří, utrhali telefonní vedení a do jednoho okna vyvěsili velký obraz Beneše. Na stožár před radnici vyvěsili československou státní vlajku. Na ulici dále vykřikovali hesla. Mezi 12. a 13. hodinou odcházela část demonstrujících k budově Krajského soudu, Československého rozhlasu a poště. Přesto zůstalo značné množství demonstrujících na náměstí téměř do 14 hodin, kdy za pomoci SNB, vojska a Lidových milicí byli z náměstí částečně vytlačeni. Už mezi demonstranty operovali příslušníci StB, kteří sbírali tipy osob, jež byly po událostech zatčeny. Také došlo k prvnímu zatýkání. Kolem 14. hodiny se demonstranti shromáždili u pomníku T. G. Masaryka na tehdejším Dukelském náměstí. Byly tam podpáleny propagační tabule, které byly kolem pomníku. Průvod nemohl pokračovat dále po Klatovské směrem k Československému rozhlasu, protože cestu přes most, který vede přes trať Plzeň–Domažlice, zahradili vojáci a Lidové milice. Na Jižním předměstí tak došlo ke střetu s vojáky, především docházelo k menším šarvátkám, lidé také domlouvali vojákům, že do nich přece nebudou střílet. Potom se dav stočil k 4. bráně Škodových závodů. Brány však byly po ranních událostech střeženy milicionáři, kteří hlídali, aby se do závodu nedostal nikdo nepovolaný. Kolem 14. hodiny probíhalo také střídání ranní a odpolední směny. Dělníci, kterým končila směna, se také často připojili k demonstrantům, stejně jako studenti z některých plzeňských škol. Kolem 15. hodiny začaly opadat vášně a lidé se začali rozcházet, zapůsobil

i strach. Ve větší míře zakročily bezpečnostní složky, které začaly opanovat město. Příslušníci SNB, Lidových milicí i armády se snažili rozehnat demonstrace již dopoledne, dlouho se jim to nedařilo. Až po příjezdu posil z Prahy a také Pohraniční a Vnitřní stráže získali nad demonstranty navrch. Následovalo zatýkání a také komunistická propagandistická protidemonstrace. Kolem 18. hodiny se konala protiakce KSČ – manifestační průvod mládeže a pracujících, kterého se mělo účastnit asi 5000 osob, jež se hlásily k Sovětskému svazu, provolávaly slávu československé vládě. Nakonec průvod vyústil ve stržení sochy T. G. Masaryka. Po odstranění pomníku celý průvod se odebral před budovu KV KSČ za zpěvu a vyvolávání hesel, kde ke shromáždění promluvil vedoucí tajemník KV KSČ soudruh Hlína a soudruh Kopřiva, člen předsednictva vlády. Jejich projevy byly neustále přerušovány potleskem a skandováním hesel jako: „Masaryka do šrotu i tu jeho holotu" apod. Kromě tance mládežníků na náměstí s radostí nad opětovnou porážkou reakce byl v celé Plzni klid. Celá manifestace nebyla spontánním protestem pamětníků, jak bylo prezentováno, ale byla zinscenovaná a důkladně připravená. Pamětníci většinou vzpomínají, že se manifestace nezúčastnilo 5000 lidí, ale jen několik set. Manifestace a bourání pomníku T. G. Masaryka se měli zúčastnit především herci plzeňského divadla, které vedl Josef Větrovec. (Později však účast na bourání pomníku odmítal.) K likvidaci sousoší byl kromě lan využit i jeřáb a technika, protože bylo prokázáno, že stržení pomníku jen fyzickými osobami je fyzicky nemožné. Je svědecky potvrzeno, že divadelníci měli u pomníku jeřáb a trajler ze Škodovky. Celá akce likvidace pomníku tedy rovněž nebyla spontánním aktem rozvášněného davu, musela být připravena. V noci byla socha převezena do Závodů V. L. Lenina (Škodovky), kde byla roztavena.

Demonstrace v Plzni byly spontánní akcí, navzdory komunistické propagandě nebyly připravené ani organizované, o čemž svědčí i jejich charakter. Demonstrace měly tři hlavní centra – Závody V. I. Lenina (Škodovy závody), náměstí Republiky a Dukelské náměstí (dnes náměstí T. G. Masaryka). Tato centra vznikla přirozeně. Původně měly ekonomický charakter. Roli zde sehrálo i odhalení, že byli cíleně obelháni vlastní vládou. Důležitou úlohu hrála i symbolika míst, osob i předmětů. Zatímco demonstranti se přihlásili k tradici první republiky, k osobám Beneše (obraz na radnici) i T. G. Masaryka (socha na Dukelském náměstí) a k tradicím demokracie, komunisté večer v rámci svého vítězství nad demonstranty symbolicky zničili i Masaryka.[7]

Události z 1. června 1953 měly vážné následky. Řada lidí byla zatčena. Během následujících měsíců projednal Lidový soud v Plzni minimálně 273 případů[8] a vynesl 244 rozsudků s maximálním trestem čtrnáct let odnětí svobody. Mnohem větší počet lidí byl perzekvován mimosoudně. Z města byly vystěhovány nejen rodiny,

7 Nepublikovaný rukopis *Plzeňské povstání 1953 ve vzpomínkách Plzeňanů pro potřeby Západočeského muzea v Plzni* – oddělení novějších dějin, s. 10–15.

8 SOkA Plzeň-jih, OS Plzeň, II, i. č. 211, Tajné rejstříky (podací protokol tajných spisů) 1953–1956, tamtéž, i. č. 1039, rejstřík agendy zn. 3T, ročníky 1954–1955, tamtéž, i. č. 1050, rejstřík agendy zn. 4T, ročníky 1953–1955.

jejichž členové se demonstrací zúčastnili, ale i desítky dalších rodin „nesprávného" třídního původu. Velký počet lidí ztratil zaměstnání a byl přeřazen na nejhorší manuální práce. Studenti, kteří se zúčastnili demonstrace, byli vyloučeni ze škol a v některých případech jim bylo studium znemožněno vůbec.[9] Cejch „odpůrce režimu" s vyplývajícími perzekucemi pro celé rodiny si tito lidé nesli ještě v letech následujících. Když skončily stávky a utichly vzpoury, začaly perzekuce a zatýkání.

Mezi mnoho postižených rodin patřily rodiny Evy Hauerové, rozené Švíglerové, Josefa Hájka a sourozenců Davidovičových: Vlasty, provdané Pytlíkové, Ludmily, provdané Musilové, a Ladislava Davidoviče. Před 1. červnem 1953 se tyto rodiny vzájemně neznaly. Všichni se sešli na demonstraci na náměstí Republiky v Plzni. Od té doby se jejich osudy začaly podobat, a někteří byli dokonce společně souzeni.

Eva Hauerová

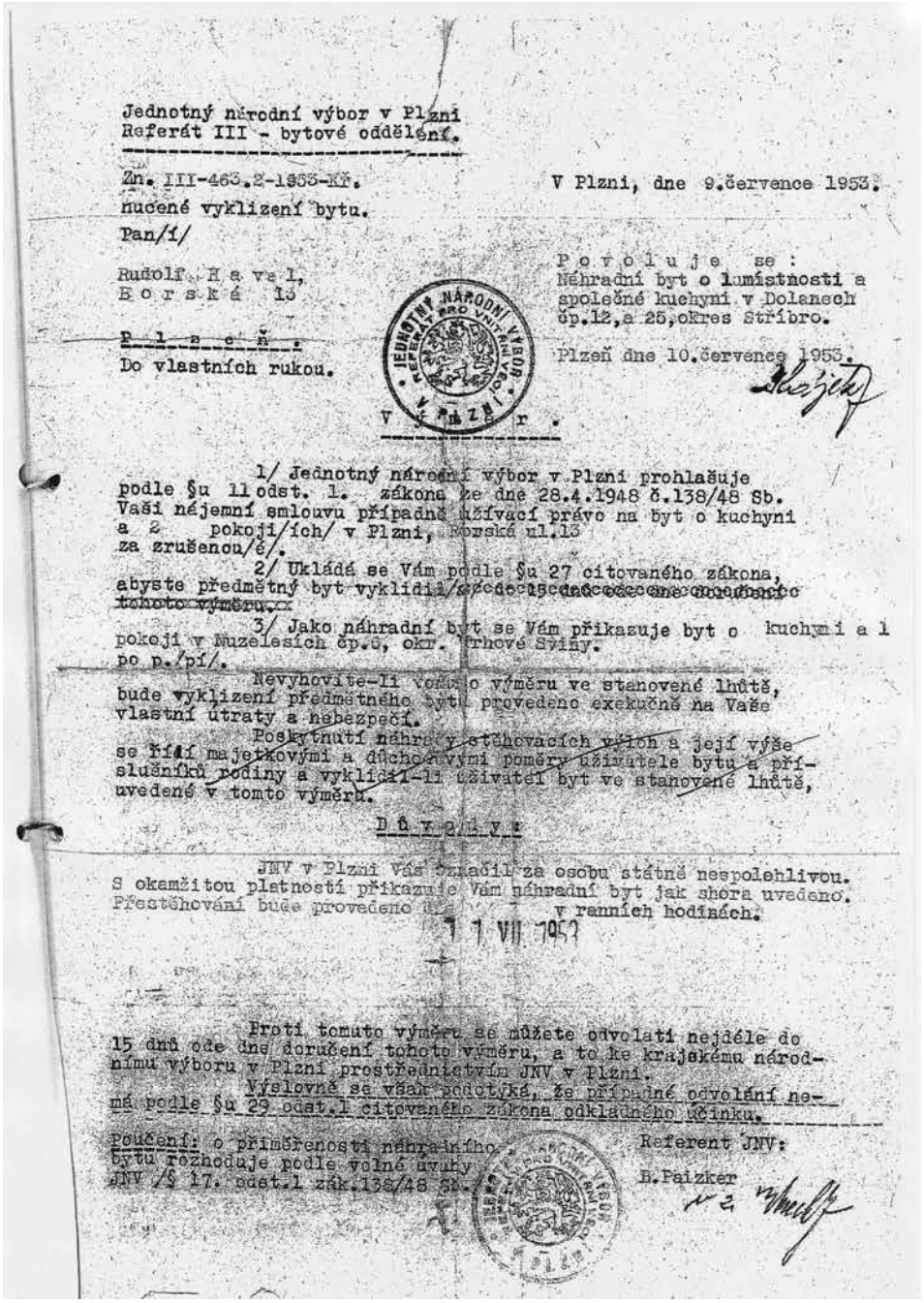
Eva Hauerová byla v roce 1953 žačkou sedmé třídy základní školy. Bydlela s rodiči Václavem a Marií Švíglerovými a prarodiči Rudolfem a Emilií Havlovými v Plzni. Když 1. června vypukla demonstrace, šla ze školy na náměstí, kde se setkala s maminkou. O demonstraci se vědělo. Od rána byla od Škodovky a od kolejí z Jižního předměstí slyšet střelba.[10] Eva byla s maminkou na demonstraci až do 17.30 hodin, nemohly se z demonstrace dostat, náměstí bylo zaplněno vojskem a příslušníky StB. Začalo zatýkání. Podařilo se jim dostat do Františkánské ulice, která jediná nebyla uzavřena a kterou armáda neudržela. Doma Eva zjistila, že na demonstraci byl i její tatínek s kolegy z cihelny ze Stodu. Asi za týden byl její otec pozván k výslechu, poté byl propuštěn z práce. Maminka byla propuštěna hned následující den po demonstraci. Ředitel Pramenu, kde pracovala, ji též upozornil, že bude vystěhována, což se následně stalo.

Dne 9. července 1953 byl vydán výměr Jednotného národního výboru v Plzni. Na jeho základě se musela rodina vystěhovat do přikázaného místa v Nuzelicích čp. 6 v okrese Trhové Sviny. V bytě v Borské ulici v Plzni, kde bydleli, přitom jejich předkové žili již více než sto let. Výměr o vystěhování jim byl doručen okolo 16. hod. odpoledne a hned následujícího dne 10. července v 6 hod. ráno bylo vysídlení úřadem realizováno. S sebou si mohli vzít jen základní věci, v bytě zůstalo vše: knihovna, nádobí a mnoho dalších, cenných věcí. Později Eva zjistila, že jejich drahé knihy, vázané v kůži, byly prodávány v antikvariátu.

Náhradní byt v Nuzelicích v okrese Trhové Sviny byl neobyvatelný. Neměl okna, a vlastně to byla zřícenina. Otec na úřadě vymohl, aby mohli bydlet v Dolanech

9 SKÁLA, Adam: Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů…, s. 606, 607.

10 Jde o autentickou vzpomínku tehdejší školačky, střelba dle historických pramenů nebyla potvrzena. U brány Škodovky v Korandově ulici došlo k ojedinělé potyčce se střelnou zbraní (střelba do vzduchu).

Jednotný národní výbor v Plzni
Referát III - bytové oddělení.

Zn. III-463.2-1953-Kř. V Plzni, dne 9.července 1953.

nucené vyklizení bytu.

Pan/í/

Rudolf H a v l,
B o r s k á 15

P l z e ň.

Do vlastních rukou.

P o v o l u j e se :
Náhradní byt o 1 místnosti a společné kuchyni v Dolanech čp.12,a 25,okres Stříbro.

Plzeň dne 10.července 1953.

V y ř i z u j e :

1/ Jednotný národní výbor v Plzni prohlašuje podle §u 11 odst. 1. zákona ze dne 28.4.1948 č.138/48 Sb. Vaši nájemní smlouvu případně užívací právo na byt o kuchyni a 2 pokoji/ích/ v Plzni, Borská ul.15 za zrušenou/é/.

2/ Ukládá se Vám podle §u 27 citovaného zákona, abyste předmětný byt vyklidil/a/ ~~do 15 dnů ode dne doručení~~ tohoto výměru.

3/ Jako náhradní byt se Vám přikazuje byt o kuchyni a 1 pokoji v Nuzelesích čp.6, okr. Trhové Sviny. po p./pí/.

Nevyhovíte-li tomuto výměru ve stanovené lhůtě, bude vyklizení předmětného bytu provedeno exekučně na Vaše vlastní útraty a nebezpečí.

Poskytnutí náhrady stěhovacích výloh a její výše se řídí majetkovými a důchodovými poměry uživatele bytu a příslušníků rodiny a vyklidí-li uživatel byt ve stanovené lhůtě, uvedené v tomto výměru.

D ů v o d y :

JNV v Plzni Vás označil za osobu státně nespolehlivou. S okamžitou platností přikazuje Vám náhradní byt jak shora uvedeno. Přestěhování bude provedeno [illegible] v ranních hodinách.

11 VII 1953

Proti tomuto výměru se můžete odvolati nejdéle do 15 dnů ode dne doručení tohoto výměru, a to ke krajskému národnímu výboru v Plzni prostřednictvím JNV v Plzni.

Výslovně se však podotýká, že případné odvolání nemá podle §u 29 odst.1 citovaného zákona odkladného účinku.

Poučení: o přiměřenosti náhradního bytu rozhoduje podle volné úvahy JNV /§ 17. odst.1 zák.138/48 Sb./

Referent JNV:
B.Paizker

Obr. 2: Výměr JNV v Plzni ze dne 9. července 1953 ukládající R. Havlovi vyklizení bytu (archiv E. Hauerové)

v okrese Stříbro. S rodiči bydleli přes den v chatě v Dolanech označené ev. č. 8, kde však nebyl elektrický proud ani voda, takže v noci přespávali v č. p. 25. Věci, které si mohli z Plzně s sebou vzít, měli uskladněny ve stodole u rodiny Václavíkových v čísle popisném 12, ložnicový nábytek u rodiny Vacíkářových v č. 25. Babička a děda Havlovi, kterým se blížila sedmdesátka, bydleli v Dolanech „přes vodu", na nákupy se museli přepravovat na loďce. Dědeček dojížděl do práce do Plzně a rodiče chodili ve čtyři hodiny ráno na vlak, aby se dostali do zaměstnání. Maminka určitý čas krmila prasata. Později mohli bydlet na „vejminku" u sousedů, kde ale byla zima. V rohu kuchyně, kde Eva spala, byla jinovatka. Od té doby měla dívka zdravotní potíže. Otec se stále odvolával a psal na úřady. Po několika letech se podařilo vymoci jejich návrat do Plzně, kde mohli bydlet společně s prarodiči.

Ve škole to Eva neměla jednoduché. Byla ze strany ředitele školy perzekvována a po ukončení školní docházky musela nastoupit na přikázané místo ve výkupně. Nemohla si ani zatopit, vedoucí to odůvodnil tím, že jejich rodina byla přece vystěhována.

Paní Václavíková potvrdila, že bydlela s touto rodinou v Dolanech č. p. 12 v bytě bez příslušenství a odpadů. Eviny rodiny se ujala, protože neměli kam jít a trpěli. Sama měla dva syny a manžela, bratra jí zabili ve válce. Získala novou rodinu paní Evy.

Eva Hauerová si od mládí hodně vytrpěla. Jedno však bylo velkým přínosem: nebýt vystěhování, nepoznala by se se svým manželem. Žijí spolu dodnes.

Josef Hájek

V roce 1953 bylo Josefu Hájkovi devatenáct let a jako vyučený soustružník pracoval v Pokusném ústavu Škodových závodů. V pondělí 1. června 1953 se v ranních hodinách doslechl, že škodováci se začínají bouřit a srocovat. Jedna z hlavních bran, kde srocování začalo, byla naproti jeho ústavu. Když šel průvod kolem, společně s dalšími kolegy se k němu přidal. Cílem bylo dojít na ředitelství Škodovky a žádat vysvětlení, proč byla všem vyplacena mimořádně vysoká záloha a proč se obyčejným lidem mění peníze 1 : 50 a laureátům státních cen, kteří dostali vysoké odměny, 1 : 5. Nikdo jim nic nevysvětlil, nikdo s nimi nejednal, bylo zavřeno. Někdo z davu řekl, že se půjde pro vysvětlení na radnici. Průvod šel Tylovou ulicí, Klatovskou třídou a Prešovskou ulicí na náměstí. Už cestou se k nim přidávali další lidé a na náměstí jich stále přibývalo. I radnice byla ale zavřena, stejně jako ředitelství závodů. Nikdo s nimi nechtěl mluvit. Po určité době vešli do přízemí radnice, kde byly otevřeny jediné dveře, ani tam s nimi však nechtěl nikdo jednat. Skupina starších mužů vnikla do místnosti, kde byl rozhlas, a dostali se i do dalších místností. Úředníci seděli a nic nedělali. Lidé začali ze vzteku vyhazovat obrazy státníků a úřední papíry. Po určité době se část průvodu začala přesouvat do Veleslavínovy ulice k soudu. Část protestujících opět vnikla do budovy. U soudu Josef Hájek skončil, vrátil se zpět do dílny a po ukončení ranní směny odešel domů.

Obr. 3: Josef Hájek (v devatenácti letech)

Druhý den si pro něho přišli příslušníci Bezpečnosti. Vedoucí vzal „píchačky" těch, kteří se zúčastnili průvodu, a nahlásil je. Josef Hájek, jeho kolega a kolegyně byli zatčeni a převezeni na Anglické nábřeží na místní oddělení Veřejné bezpečnosti. Asi po hodině byli převezeni na Bory, kde si je všechny postupně zapsali a roztřídili na samotky. Josef Hájek tam zůstal až do soudního procesu a denně byl vyslýchán. Chování příslušníků bylo velmi kruté. Zavazovali zadrženým oči, tahali je po ochozu a pak vyslýchali. Během výslechu jim ukazovali fotografie dalších osob. Chtěli vědět, zda někoho nepoznávají. Spoluvězni ho udali, že vyhodil z okna obraz státníků, dále měl řídit auto, tudor s vlajkami a obrazy Masaryka a Beneše k Masarykovu pomníku, kde byla toho dne odpoledne další demonstrace. Jemu zcela neznámá spoluvězeňkyně na něho ukázala, že řídil auto s obrazy a vlajkami. Zda to byla pravda, či ne, vyšetřovatelé nezjišťovali. V té době neměl Hájek řidičský průkaz, což u výslechu vysvětloval, ale marně. Chtěli ho za každou cenu odsoudit a uvěznit. Josef Hájek byl odsouzen na osmnáct měsíců za to, že dělal výtržnosti a řídil auto. Po soudu byl společně s ostatními odvezen do Jáchymova, kde byl až do vypršení celého trestu.

Dozorci jak na Borech, tak v Jáchymově se k vězňům chovali nelidsky. Běžné byly kopance a facky, došlo to až k psychickému vydírání. Ukázali mu například z okna přírodu a lidi, kteří chodili kolem, a řekli mu, že se dostane ven, až bude stařeček. Bál se, bylo mu devatenáct let. Chtěli, aby vypovídal proti spoluvězňům. Ukazovali mu fotografie a chtěli, aby udával další osoby. Na fotografiích nikoho nepoznával, ani sám sebe. Dostával další facky, fyzické násilí se stalo běžnou součástí života, dozorci si na vězních vybíjeli svůj vztek. Spoluvězni se mu později omluvili. Tloukli je tak, že museli na někoho ukázat. Josef Hájek na nikoho nikdy neukázal. Stále se držel stejné výpovědi, že šel z náměstí zpět do práce.

Po výkonu trestu byl odveden k technickému praporu (PTP). Ke zbrani se nedostal, vykonával těžkou manuální práci v Ostravě. Zpět do práce do Pokusného ústavu Škodových závodů v Plzni se vrátit nemohl, dostal výpověď pro ztrátu důvěry, pracoval na šachtě ve Zbůchu. „Trest" později postihl i jeho syna, který přes výborný prospěch nedostal doporučení ke studiu.

Sourozenci Davidovičovi

Vlasta Davidovičová, provdaná Pytlíková

Vlasta a její sourozenci pocházejí ze Zakarpatské Ukrajiny, kde byl jejich otec četnickým strážmistrem. Bydleli ve Velké Kopáni v okrese Chust. V roce 1938 byla mobilizace, otec musel odejít, tak zůstali sami s maminkou, repatriační vlak pro rodiny s dětmi byl vypraven až později. Území, kde žili, se stalo nebezpečným. Maminka měla rodiče v Plzni, nejprve tedy bydleli u babičky, později dostali byt o jedné místnosti se čtyřmi slamníky na Karlovarské ulici. Když se otec vrátil, dostali byt ve Spáleném Poříčí, bydleli v nájmu u pana Františka Halaše v Tyršově ulici, kde prožili celou válku. Po ní se chtěli vrátit zpět na Zakarpatskou Ukrajinu, ale ta připadla Sovětskému svazu. Maminka byla Plzeňačka, tak se rodiče rozhodli, že zůstanou v Plzni. Dne 22. prosince 1945 se přestěhovali do Litic u Plzně[11]. Dům, kde bydleli, rodiče spláceli a bydleli v něm až do roku 1953.

V roce 1953 pracovala Vlasta jako zdravotní sestra na ORL v Krajském ústavu zdraví v Plzni. Mladší sestra Ludmila byla účetní v národním podniku Mlékárny a nejmladší bratr Ladislav byl učněm ve Škodovce, učil se modelářem. Dne 1. června 1953, když vypukla v Plzni demonstrace proti měnové reformě a politice KSČ, byla Vlasta v práci. Po obědě, asi okolo 14. hodiny, došla na náměstí, kde řekla: *To je pěkné, přísahali jste, že půjdete s pracujícím lidem, a dnes jdete proti pracujícím s bodáky.* Musela odevzdat občanský průkaz a příslušník SNB jí řekl, že jistě ví, kam si má pro něj nazítří přijít. Druhý den si Vlasta Davidovičová šla pro občanský průkaz na velitelství SNB do Klatovské ulice. Zatkli ji a odvezli na Anglické nábřeží. Vyslýchali ji, mysleli si, že její rodina je příbuzná s Trockým, neboť jeho pravé jméno bylo Davidovič. Výslechy byly hrozné, byla z nich psychicky vyčerpaná. Vyšetřovatelé uváděli, že tiskla letáky, ona však žádné netiskla. Jednu noc jí zavázali oči a odvezli na Bory, kde čekala na soud. Zjistila, že v dalších celách jsou její sourozenci, viděla se s nimi ovšem až u soudu. Odsouzeni byli Lidovým soudem v Plzni dne 13. července 1953. Všichni si celý trest odpykali.

Vlasta Davidovičová byla odsouzena na šest měsíců. Se sestrou Ludmilou byly eskortovány na pražský Pankrác. Tam byly asi tři dny a pak je odvezli do Rakovníka, kde Vlasta pracovala v Keramických závodech jako strojnička. Bydlelo se ve střeženém objektu označeném písmeny A–D, byly tam ubytovány jen ženy.

Ještě v době, kdy byli všichni sourozenci zatčeni, byl rodině 13. června 1953 vystaven Jednotným národním výborem v Plzni výměr na vystěhování. Vlasta se sourozenci byla uvězněna a rodiče mezitím vystěhováni, mohli si vzít jen nejnutnější věci. Celá rodina dostala dvě místnosti, suché WC bylo na pavlači. Voda v bytě nebyla zavedena, chodilo se pro ni k sousedům. Ještě před vystěhováním byla u Davidovičových provedena domovní prohlídka. Tatínek byl ze dne na den

11 Dnes je bývalá obec součástí městské části Plzeň 6 – Litice.

propuštěn z toho důvodu, že měl děti ve vězení. Dostal podřadnou práci v cihelně Malechov. Maminka měla práci jen příležitostnou: třídila brambory nebo zašívala pytle. Nesměli dostat dřevo na otop, chodili tedy na pařezy. Byla to velmi těžká práce.

Po propuštění nemohla Vlasta Davidovičová sehnat zaměstnání, do zdravotnictví se vrátit nesměla. Pracovala manuálně u silnic. Ani později se jí nedařilo sehnat práci. Pracovala manuálně ve skladu, ale když na kádrovém oddělení zjistili, že byla ve výkonu trestu, byla ihned propuštěna, i v době nemoci. Když později její syn udělal přijímací zkoušky na střední průmyslovou školu, obor dopravní stavby, nebyl z politických důvodů přijat ke studiu. Na základě odvolání, které bylo úspěšné, byl později přijat a studium úspěšně ukončil maturitou.

Ludmila Davidovičová, provdaná Musilová

Ludmila Davidovičová pracovala v červnu 1953 jako účetní v národním podniku Mlékárny. Dne 1. června šla pro výplaty. Řekla: *Dnes je mezinárodní den dětí, a oni děti zavírají!* Byla zatčena. Navíc u sebe měla podnikové peníze, která šla vyměnit. Příslušníci Bezpečnosti jí nechtěli věřit, že to nejsou její, ale podnikové peníze. Stejně jako její sestra Vlasta byla převezena na Bory a společně se sourozenci dne 13. července 1953 odsouzena. Dostala trest devět měsíců vězení. Celý trest si odpykala. S Vlastou byla na Pankráci a pak byly společně v Rakovníku. Tam dělala těžkou manuální práci v polévárně. Po propuštění nemohla pracovat v oboru, nemohla sehnat ani žádnou jinou práci. Podnik v Plzni byl zrušen, byl přestěhován do Stříbra, ale odtud ji z kádrových důvodů propustili. Musela se vrátit do přikázaného místa – do Chudenic, kam byla rodina vystěhována. Ani tam nemohla najít žádnou práci. Nakonec byla přijata do Zemědělských stavebních závodů. Provdala se a s manželem odešla do Karlových Varů. Problém se zaměstnáním měla i v Karlových Varech. Po dohodě s manželem zůstala v domácnosti. Později našla práci jako uklízečka ve škole. Když k této práci mohla nastoupit ještě do kanceláře, ředitel zjistil, že byla ve výkonu trestu a opět ji nepřijali. Nadále tedy uklízela.

Ladislav Davidovič

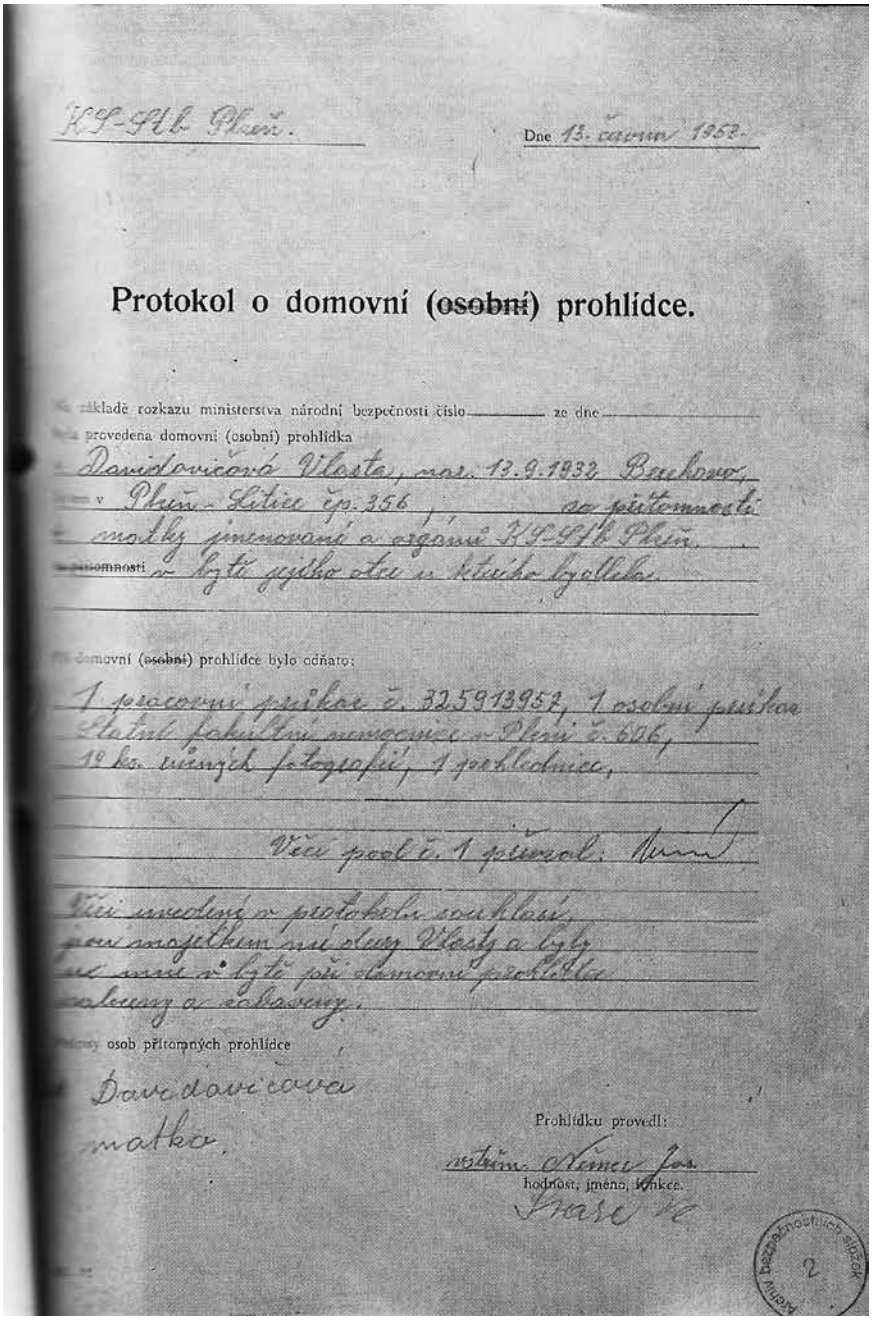
V roce 1953 byl Ladislav učněm ve Škodových závodech. V sobotu 30. května byla vyhlášena měnová reforma. Ve Škodovce byla tři dny předtím vyplacena dvojnásobná až trojnásobná záloha na mzdy. V pondělí 1. června procházel přes dílnu, kde Ladislav pracoval, průvod. S ostatními se k němu připojil. Lidé z průvodu chtěli od ekonoma Říhy vědět, co bude s penězi, protože podnik je tímto způsobem okradl. Vysvětlení se jim nedostalo. Průvod se odebral k radnici. Postupně přicházeli a přidávali se k nim zaměstnanci i z dalších závodů. Už cestou se z poklidné demonstrace stala demonstrace protistátní. Lidé vybrali a vyslali na radnici delegáty, kteří měli vyjednávat s vedením města. Byli však zajištěni a nemohli se dostat ven. Dav vnikl do radnice, chtěl osvobodit zajištěné delegáty. Ladislav šel také. Odpole-

dne se setkal s příslušníkem StB npor. Čečkou a byl při tom, kdy Plzní procházela protidemonstrace a byla zničena a odvezena Masarykova socha. Poté se vrátil zpět do práce ve Škodovce. Doma zjistil, že jeho sestra Ludmila byla zatčena a že sestře Vlastě byl zabaven občanský průkaz. Když si pro něj druhý den šla, byla také zatčena. Otce propustili v pondělí na hodinu z práce. Svému synovi radil, ať v úterý raději do práce nechodí. Ladislav zůstal tedy doma, ale ve středu do práce již šel. Měl strach, aby neměl absence a nebyl vyloučen z učňovského střediska. Šel na své pracoviště do nářaďovny č. 1, kam si pro něho přišel příslušník milice a odvedl ho do škodovácké hasičárny, kde se prováděly výslechy. Nejdříve to vypadalo, že bude propuštěn, ale potkal příslušníka Lidových milicí z Litic Metličku a musel se do hasičárny vrátit. Byl vyslýchán až do pozdních nočních hodin vyšetřovatelem Rottem.

O půlnoci byl Ladislav Davidovič odvezen se zavázanýma očima na Bory. Dostal několik facek. Na Borech měli velký hlad, na cele museli stále chodit, nesměli si sednout. Vstávali v pět ráno. Chodit od pěti ráno do noci bylo velmi vysilující. Do soudu nemohl ani na procházku, měli strach, aby se vězni nedomlouvali. Na výslechy býval Ladislav předvoláván po večerce, v půl dvanácté večer. Bylo to pro něho velké psychické i fyzické utrpení. Bylo mu tehdy šestnáct let. U výslechu neměl nikdy

Obr. 4: Ladislav Davidovič

KS-StB Plzeň.

Dne 13. června 1952.

Protokol o domovní (~~osobní~~) prohlídce.

Na základě rozkazu ministerstva národní bezpečnosti číslo _____ ze dne _____
byla provedena domovní (osobní) prohlídka
u Davidovičová Vlasta, nar. 13.9.1932, Buchow,
bytem v Plzeň - Litice čp. 356, na příkaz
soudkž jmenovaný a orgánů KS-StB Plzeň.
~~příslušnosti~~ ve bytě jejího otce u Štuiko bydlícího.

Při domovní (~~osobní~~) prohlídce bylo odňato:

1 pracovní průkaz č. 325913952, 1 osobní průkaz
Státní fakultní nemocnice v Plzni č. 606,
10 ks různých fotografií, 1 pohlednice,

Věci podle č. 1 převzal: [signature]

Věci uvedené v protokolu souhlasí,
pan majetkem má dcery Vlasty a byly
mu mu v bytě při domovní prohlídce
zadrženy a zabaveny.

Podpisy osob přítomných prohlídce

Davidovičova
matka.

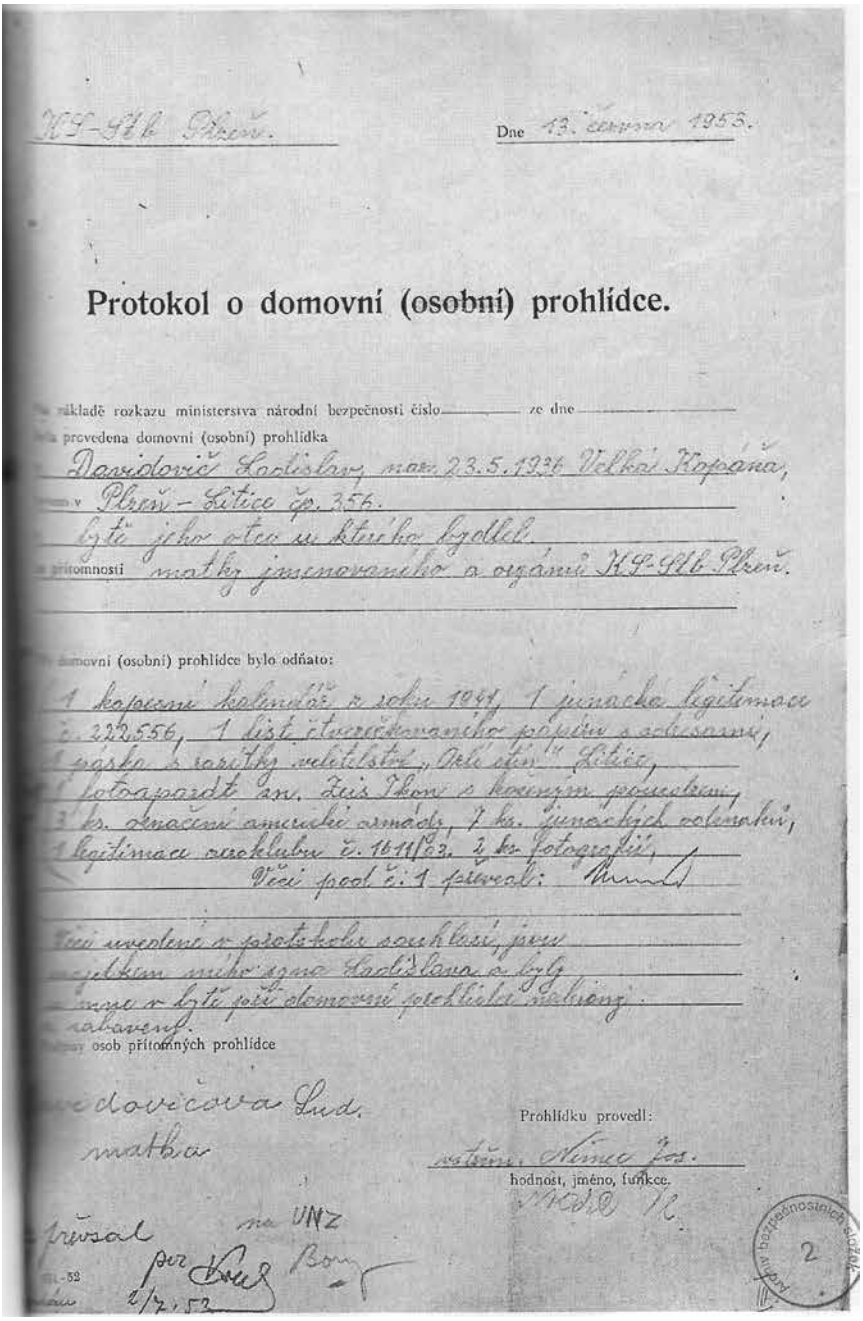
Prohlídku provedl:

[signature]
hodnost, jméno, funkce.

Praze 12

Archiv bezpečnostních složek 2

Obr. 5: Protokol o domovní prohlídce u Vlasty Davidovičové (Okresní státní archiv Plzeň-jih (Blovice), f. OS Plzeň II, karton č. 56)

NS-96b Plzeň. Dne 13. června 1953.

Protokol o domovní (osobní) prohlídce.

Na základě rozkazu ministerstva národní bezpečnosti číslo _____ ze dne _____
byla provedena domovní (osobní) prohlídka
Davidovič Ladislav, nar. 23.5.1936 Velká Kopaňa,
v Plzni – Litice čp. 356.
bytě jeho otce u kterého bydlel.
přítomnosti matky jmenovaného a orgánů NS-96b Plzeň.

Při domovní (osobní) prohlídce bylo odňato:
1 kapesní kalendář z roku 1944, 1 junácká legitimace
č. 222556, 1 list čtverečkovaného papíru s adresami,
1 pásek s razítky velitelství, Okr. úřad Litice,
1 fotoaparát zn. Zeiss Ikon s kožným pouzdrem,
3 kr. okupační americké armády, 7 kr. junáckých odznaků,
1 legitimace orelklubu č. 1611/03. 2 ks fotografií.
Věci pod č. 1 převzal: [illegible]

Věci uvedené v protokole souhlasí, jsou
jeho mého syna Ladislava a byly
mu v bytě při domovní prohlídce nalezeny.
nabaveny.
Podpisy osob přítomných prohlídce

Davidovičova Lud.
matka

Prohlídku provedl:
vrchní. Němec Jos.
hodnost, jméno, funkce.

převzal na UNZ
per [illegible] Bor
2/7.53

Archiv bezpečnostních složek 2

Obr. 6: Protokol o domovní prohlídce u Ladislava Davidoviče (Okresní státní archiv Plzeň-jih (Blovice), f. OS Plzeň II, karton č. 56)

Jednotný národní výbor v Plzni
Referát III - bytové oddělení.

Zn. III-465.2-1953-Kř. V Plzni, dne 13.června 1953.

nucené vyklizení bytu.

Pan/í/

Ladislav D a v i d o v i č,
Litice čp. 556

P l z e ň .

Do vlastních rukou.

V ý m ě r .

1/ Jednotný národní výbor v Plzni prohlašuje podle §u 11 odst. 1 zákona ze dne 28.4.1948 č.138/48 Sb. Vaši nájemní smlouvu případně užívací právo na byt o kuchyni a pokoji/ích/ v Plzni, Litice čp. 556 za zrušenou/é/.

2/ Ukládá se Vám podle §u 27 citovaného zákona, abyste předmětný byt vyklidil/a/ do ~~odd~~ tohoto výměru.

3/ Jako náhradní byt se Vám přikazuje byt e místnosti bývalé stanice SNB v Chudenicích okres Klatovy. pd p./pí/.

Nevyhovíte-li tomuto výměru ve stanovené lhůtě, bude vyklizení předmětného bytu provedeno exekučně na Vaše vlastní útraty a nebezpečí.

Poskytnutí náhrady stěhovacích výloh a její výše se řídí majetkovými a důchodovými poměry uživatele bytu a příslušníků rodiny a vyklidil-li uživatel byt ve stanovené lhůtě, uvedené v tomto výměru.

D ů v o d y :

Jednotný národní výbor v Plzni Vás označil za osobu státně nespolehlivou. S okamžitou platností přikazuje se Vám náhradní byt jak shora uvedeno. Přestěhování provede se dne 15.6. 1953 v ranních hodinách.

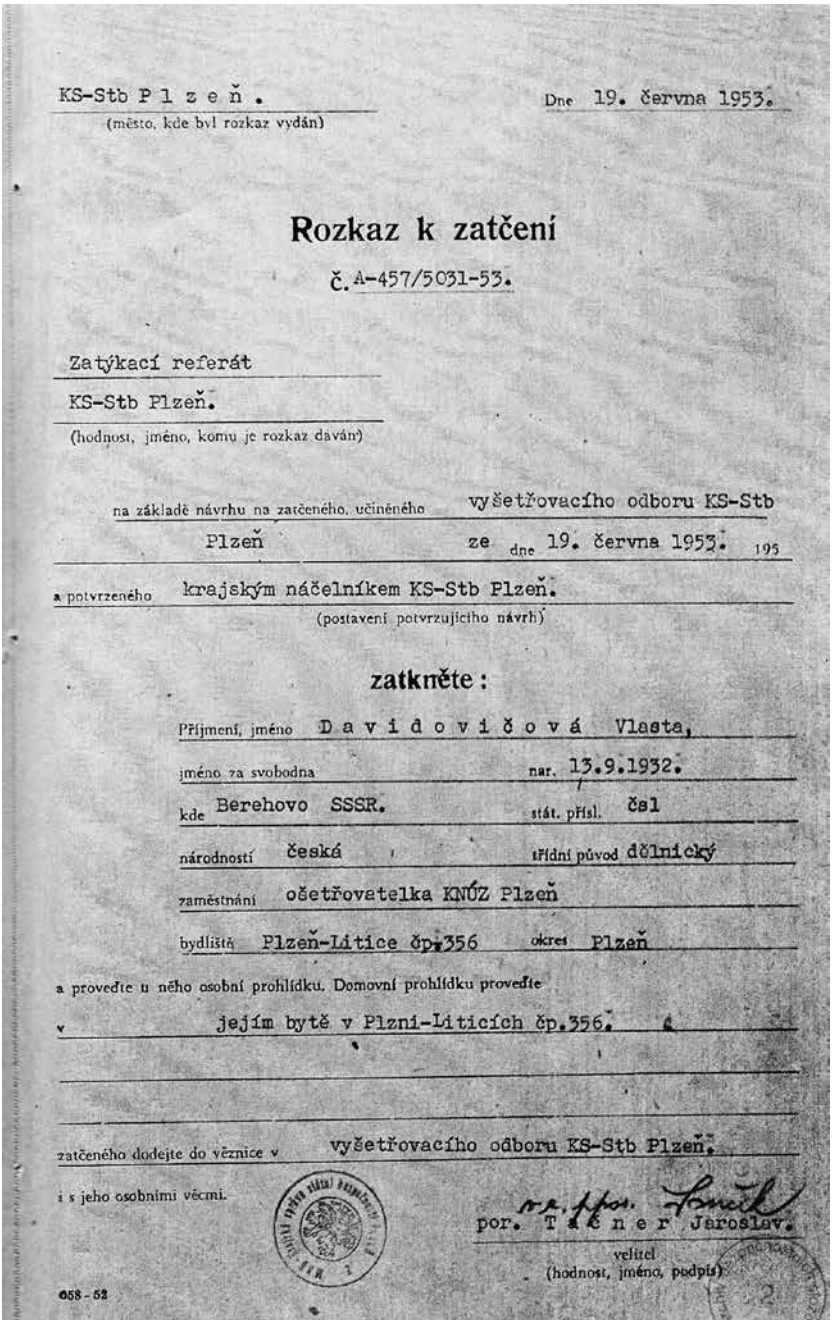
Proti tomuto výměru se můžete odvolati nejdéle do 15 dnů ode dne doručení tohoto výměru, a to ke krajskému národnímu výboru v Plzni prostřednictvím JNV v Plzni.

Výslovně se však podotýká, že případné odvolání nemá podle §u 29 odst.1 citovaného zákona odkladného účinku.

Poučení: o přiměřenosti náhradního bytu rozhoduje podle volné úvahy JNV /§ 17. odst.1 zák.138/48 Sb./.

Referent JNV:
B.Paizker

Obr. 7: Výměr JNV v Plzni ze dne 13. června 1953 ukládající Ladislavu Davidovičovi vyklizení bytu (archiv Vlasty Davidovičové-Pytlíkové)

KS-Stb P l z e ň .
(město, kde byl rozkaz vydán)

Dne 19. června 1953.

Rozkaz k zatčení

č. A-457/5031-53.

Zatýkací referát
KS-Stb Plzeň.
(hodnost, jméno, komu je rozkaz dáván)

na základě návrhu na zatčeného, učiněného vyšetřovacího odboru KS-Stb Plzeň ze dne 19. června 1953. 195

a potvrzeného krajským náčelníkem KS-Stb Plzeň.
(postavení potvrzujícího návrh)

zatkněte :

Příjmení, jméno D a v i d o v i č o v á Vlasta,
jméno za svobodna nar. 13.9.1932.
kde Berehovo SSSR. stát. přísl. čsl
národnosti česká třídní původ dělnický
zaměstnání ošetřovatelka KNÚZ Plzeň
bydliště Plzeň-Litice čp.356 okres Plzeň

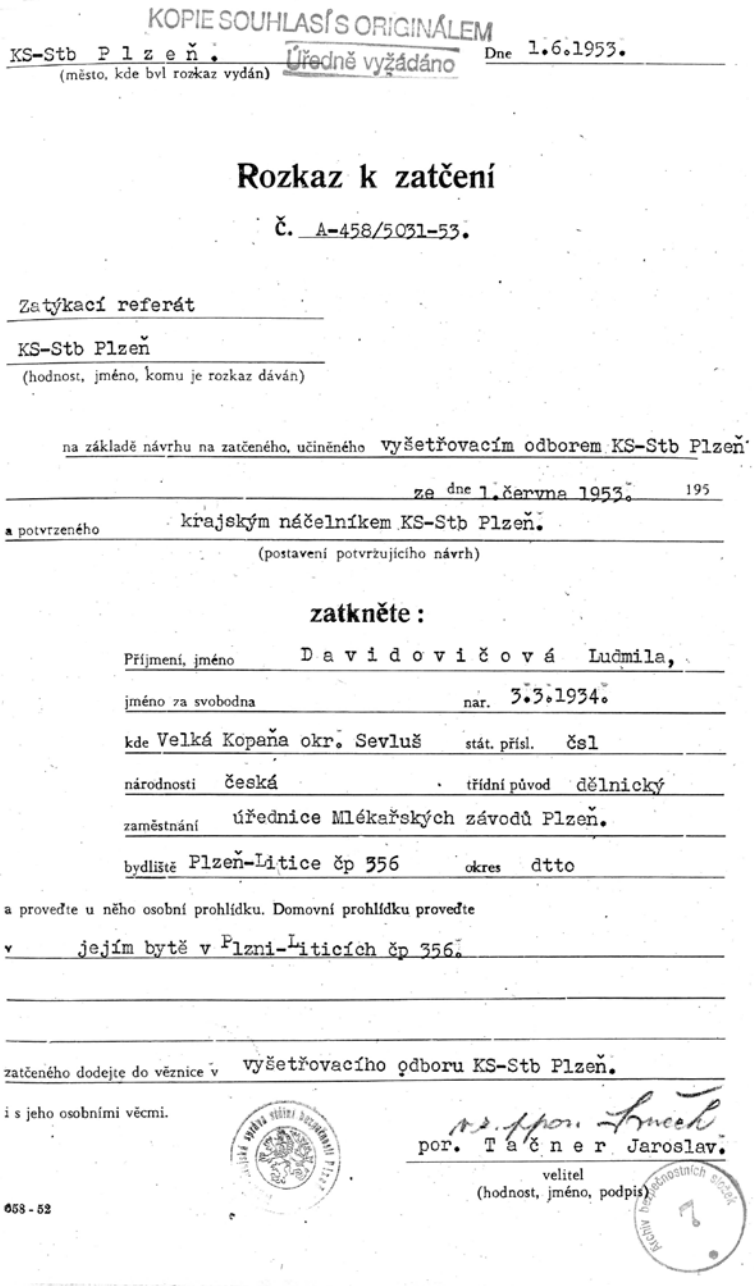
a proveďte u něho osobní prohlídku. Domovní prohlídku proveďte
v jejím bytě v Plzni-Liticích čp.356.

zatčeného dodejte do věznice v vyšetřovacího odboru KS-Stb Plzeň.
i s jeho osobními věcmi.

por. Tečner Jaroslav.
velitel
(hodnost, jméno, podpis)

658-52

Obr. 8: Rozkaz k zatčení Vlasty Davidovičové (ABS, f. StB Plzeň, vyšetř. spis arch. č. 835, Osobní spis – Vlasta Davidovičová)

KOPIE SOUHLASÍ S ORIGINÁLEM

KS-Stb P l z e ň . Úředně vyžádáno Dne 1.6.1953.
(město, kde byl rozkaz vydán)

Rozkaz k zatčení

Č. A-458/5031-53.

Zatýkací referát

KS-Stb Plzeň
(hodnost, jméno, komu je rozkaz dáván)

na základě návrhu na zatčeného, učiněného vyšetřovacím odborem KS-Stb Plzeň

ze dne 1.června 1953. 195

a potvrzeného krajským náčelníkem KS-Stb Plzeň.
(postavení potvrzujícího návrh)

zatkněte :

Příjmení, jméno D a v i d o v i č o v á Ludmila,

jméno za svobodna nar. 3.3.1934.

kde Velká Kopaňa okr. Sevluš stát. přísl. čsl

národnosti česká třídní původ dělnický

zaměstnání úřednice Mlékařských závodů Plzeň.

bydliště Plzeň-Litice čp 356 okres dtto

a proveďte u něho osobní prohlídku. Domovní prohlídku proveďte

v jejím bytě v Plzni-Liticích čp 356.

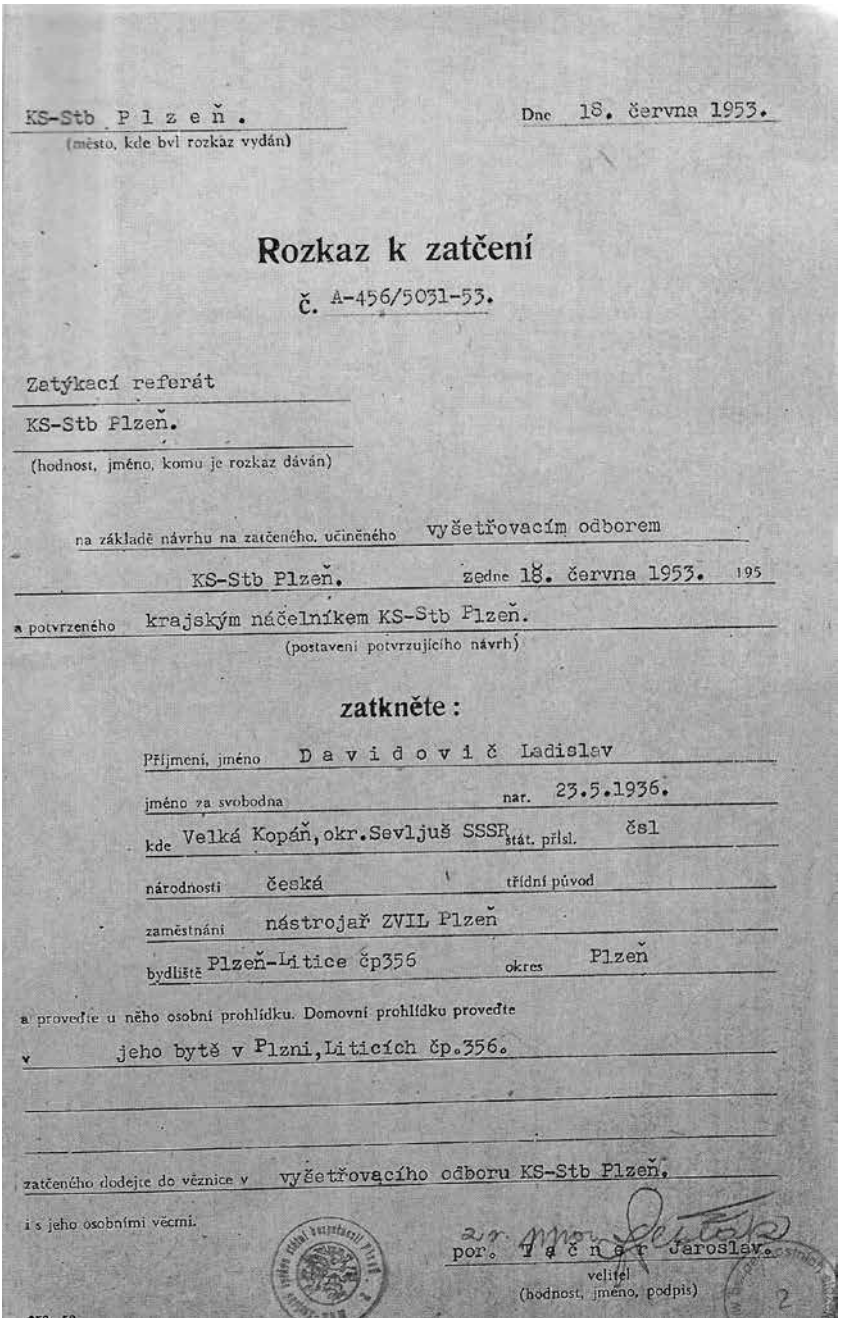
zatčeného dodejte do věznice v vyšetřovacího odboru KS-Stb Plzeň.

i s jeho osobními věcmi.

por. Tačner Jaroslav.
velitel
(hodnost, jméno, podpis)

653 - 52

Obr. 9: Rozkaz k zatčení Ludmily Davidovičové (ABS, f. StB Plzeň, vyšetř. spis arch. č. 842, Osobní spis – Ludmila Davidovičová)

KS-Stb P l z e ň .
(město, kde byl rozkaz vydán)

Dne 18. června 1953.

Rozkaz k zatčení

č. A-456/5031-53.

Zatýkací referát
KS-Stb Plzeň.
(hodnost, jméno, komu je rozkaz dáván)

na základě návrhu na zatčeného, učiněného vyšetřovacím odborem
KS-Stb Plzeň. zedne 18. června 1953. 195
a potvrzeného krajským náčelníkem KS-Stb Plzeň.
(postavení potvrzujícího návrh)

zatkněte :

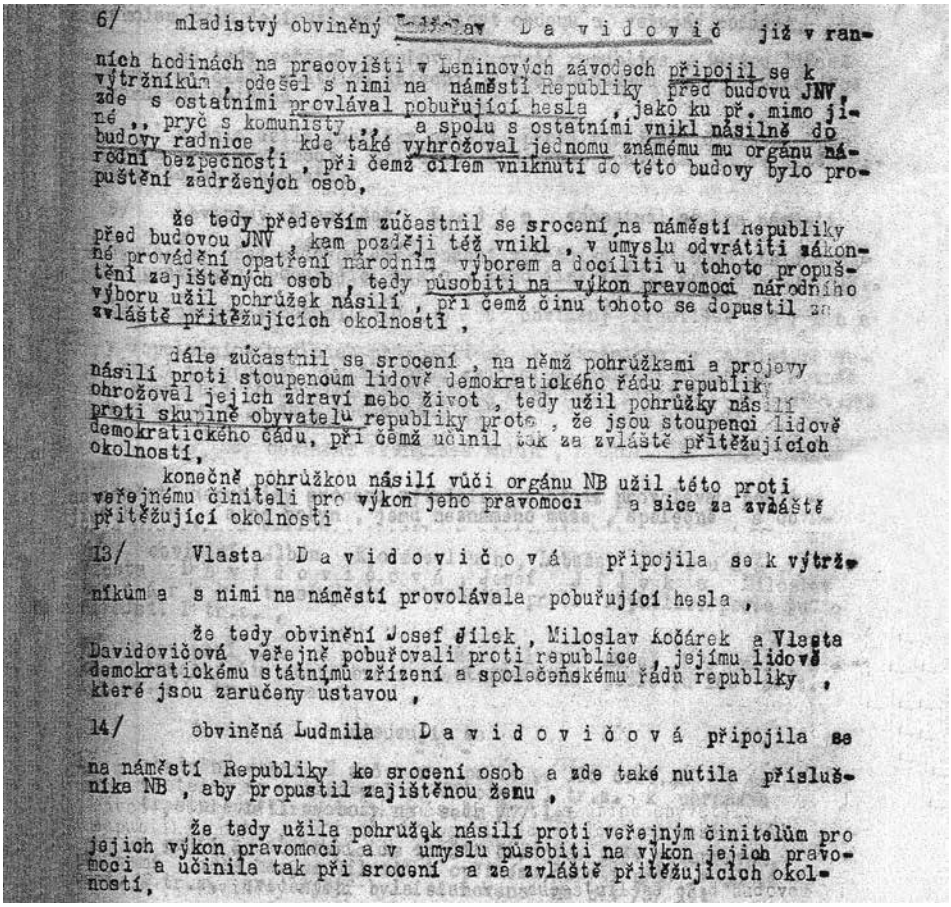
Příjmení, jméno D a v i d o v i č Ladislav
jméno za svobodna nar. 23.5.1936.
kde Velká Kopáň, okr. Sevljuš SSSR stát. přísl. čsl
národnosti česká třídní původ
zaměstnání nástrojař ZVIL Plzeň
bydliště Plzeň-Litice čp356 okres Plzeň

a proveďte u něho osobní prohlídku. Domovní prohlídku proveďte
v jeho bytě v Plzni, Liticích čp.356.

zatčeného dodejte do věznice v vyšetřovacího odboru KS-Stb Plzeň.
i s jeho osobními věcmi.

por. T a č n a r Jaroslav.
velitel
(hodnost, jméno, podpis)

Obr. 10: Rozkaz k zatčení Ladislav Davidovič (ABS, f. StB Plzeň, vyšetř. spis arch. č. 822, Osobní spis – Ladislav Davidovič)

6/ mladistvý obviněný Ladislav D a v i d o v i č již v ranních hodinách na pracovišti v Leninových závodech připojil se k výtržníkům, odešel s nimi na náměstí Republiky před budovu JNV, zde s ostatními provlával pobuřující hesla, jako ku př. mimo jiné „pryč s komunisty“ a spolu s ostatními vnikl násilně do budovy radnice, kde také vyhrožoval jednomu známému mu orgánu národní bezpečnosti, při čemž cílem vniknutí do této budovy bylo propuštění zadržených osob,

že tedy především zúčastnil se srocení na náměstí republiky před budovou JNV, kam později též vnikl, v úmyslu odvrátiti zákonné provádění opatření národním výborem a docíliti u tohoto propuštění zajištěných osob, tedy působiti na výkon pravomoci národního výboru užil pohrůžek násilí, při čemž činu tohoto se dopustil za zvláště přitěžujících okolností,

dále zúčastnil se srocení, na němž pohrůžkami a projevy násilí proti stoupencům lidově demokratického řádu republiky ohrožoval jejich zdraví nebo život, tedy užil pohrůžky násilí proti skupině obyvatelů republiky proto, že jsou stoupenci lidově demokratického řádu, při čemž učinil tak za zvláště přitěžujících okolností,

konečně pohrůžkou násilí vůči orgánu NB užil této proti veřejnému činiteli pro výkon jeho pravomoci a sice za zvláště přitěžující okolnosti

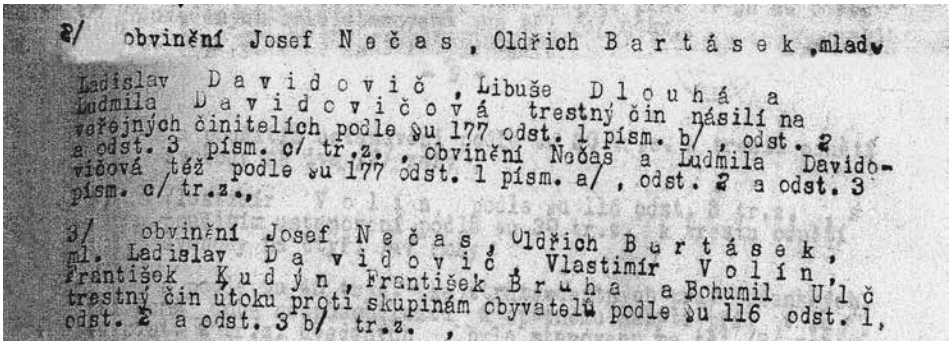
13/ Vlasta D a v i d o v i č o v á připojila se k výtržníkům a s nimi na náměstí provolávala pobuřující hesla,

že tedy obvinění Josef Šilek, Miloslav Kočárek a Vlasta Davidovičová veřejně pobuřovali proti republice, jejímu lidově demokratickému státnímu zřízení a společenskému řádu republiky, které jsou zaručeny ústavou,

14/ obviněná Ludmila D a v i d o v i č o v á připojila se na náměstí Republiky ke srocení osob a zde také nutila příslušníka NB, aby propustil zajištěnou ženu,

že tedy užila pohrůžek násilí proti veřejným činitelům pro jejich výkon pravomoci a v úmyslu působiti na výkon jejich pravomoci a učinila tak při srocení a za zvláště přitěžujících okolností,

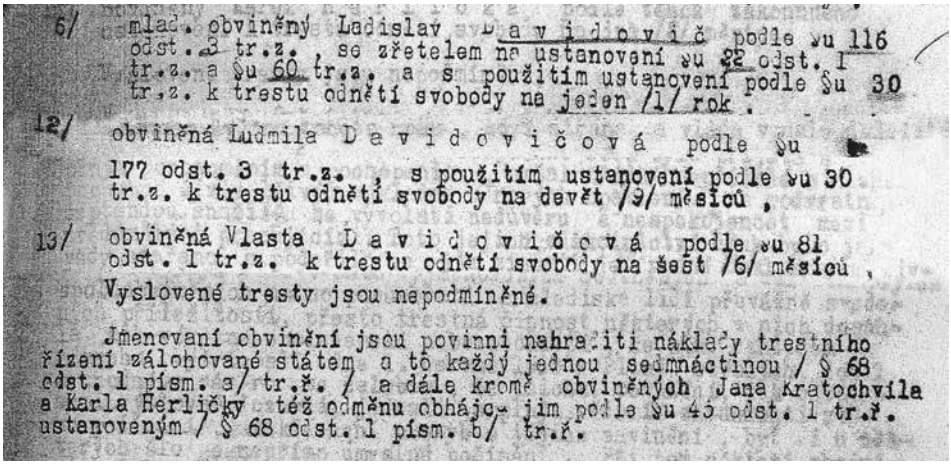
čímž spáchali

2/ obvinění Josef N e č a s, Oldřich B a r t á š e k, mladý Ladislav D a v i d o v i č, Libuše D l o u h á a Ludmila D a v i d o v i č o v á trestný čin násilí na veřejných činitelích podle §u 177 odst. 1 písm. b/, odst. 2 a odst. 3 písm. c/ tr.z., obvinění Nečas a Ludmila Davidovičová též podle §u 177 odst. 1 písm. a/, odst. 2 a odst. 3 písm. c/ tr.z.,

3/ obvinění Josef N e č a s, Oldřich B a r t á š e k, ml. Ladislav D a v i d o v i č, Vlastimír V o l í n, František K u d ý n, František B r u h a a Bohumil U l č odst. 2 a odst. 3 b/ tr.z.,

odsuzují se

6/ mlad. obviněný Ladislav D a v i d o v i č podle §u 116 odst. 3 tr.z. , se zřetelem na ustanovení §u 22 odst. 1 tr.z. a §u 60 tr.z. a s použitím ustanovení podle §u 30 tr.z. k trestu odnětí svobody na jeden /1/ rok .

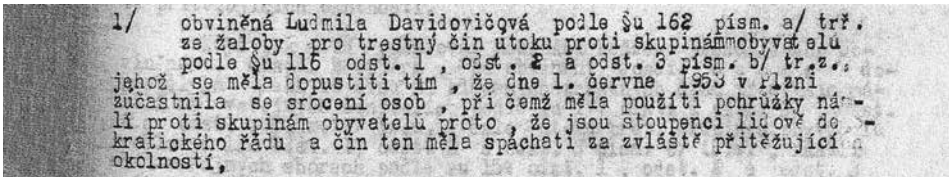
12/ obviněná Ludmila D a v i d o v i č o v á podle §u 177 odst. 3 tr.z. , s použitím ustanovení podle §u 30 tr.z. k trestu odnětí svobody na devět /9/ měsíců ,

13/ obviněná Vlasta D a v i d o v i č o v á podle §u 81 odst. 1 tr.z. k trestu odnětí svobody na šest /6/ měsíců ,

Vyslovené tresty jsou nepodmíněné.

Jmenovaní obvinění jsou povinni nahraditi náklady trestního řízení zálohované státem a to každý jednou sedmnáctinou / § 68 odst. 1 písm. a/ tr.ř. / a dále kromě obviněných Jana Kratochvíla a Karla Herličky též odměnu obhájce jim podle §u 45 odst. 1 tr.ř. ustanoveným / § 68 odst. 1 písm. b/ tr.ř.

zprošťují se

1/ obviněná Ludmila Davidovičová podle §u 162 písm. a/ trž. ze žaloby pro trestný čin útoku proti skupinám obyvatelů podle §u 116 odst. 1 , odst. 2 a odst. 3 písm. b/ tr.z., jehož se měla dopustiti tím , že dne 1. června 1953 v Plzni zúčastnila se srocení osob , při čemž měla použíti pohrůžky násilí proti skupinám obyvatelů proto , že jsou stoupenci lidově demokratického řádu a čin ten měla spáchati za zvláště přitěžující okolností,

Obr. 8: Výňatky z rozsudku Lidového soudu v Plzni ze dne 13. července 1953 (Státní okresní archiv Plzeň-jih (Blovice), f. OS Plzeň II, kart. 56)

obhájce, rodiče ani pracovníky péče o mládež. Obhájce měl jen u soudu. Byl odsouzen k dvanácti měsícům nepodmíněně. U přelíčení se viděl se svými sestrami, které byly také odsouzeny. Po soudu byl odvezen do Prahy na Pankrác a pak na Chrudim do Zámrsku do vězení pro mladistvé. Pracoval tam v zámečnické dílně. O tom, že byli rodiče i on vystěhováni, po celou dobu nevěděl. Za dobrou práci v dílně dostal na Vánoce tři dny volna. Teprve pak zjistil, že je rodina vystěhována. Na nádraží si zjišťoval, kde jsou vlastně Chudenice, a po velkém úsilí se tam v noci dostal. Rodiče mu vyprávěli, jak probíhalo vystěhování. Odpoledne přišel výměr na vystěhování a ráno už čekalo auto. Mohli si vzít jen nejnutnější věci, vše zůstalo v Liticích. Když byl Ladislav po roce propuštěn z výkonu trestu, pracoval v Plzni v průmyslovém podniku Kovárny Hradiště, bydlel v pronajatém pokoji, kde se v zimě netopilo. Na vojenskou službu musel nastoupit k technickým jednotkám podobným PTP. Nemohl provozovat svého koníčka létání a v pozdější době mu nebylo umožněno jezdit do ciziny, i když třikrát vyhrál mistrovství v upoutaných modelech maket.

Závěr

Osudy všech osob, o nichž pojednává tento text, se protnuly dne 1. června 1953 na náměstí Republiky v Plzni. V mnohatisícovém davu byla Eva Hauerová se svými rodiči, sourozenci Davidovičovi i Josef Hájek. Všichni byli i odsouzeni. Vládnoucí garnitura pracovala rychle, proběhlo okamžité zatýkání a do několika dnů vystěhování. Rodina Evy Hauerové byla vystěhována, Josef Hájek uvězněn a odsouzen, sourozenci Davidovičovi byli zatčeni a odsouzeni, jejich rodina vystěhována. Ladislav Davidovič byl tehdy mladistvý. Během vyšetřování byla všechna jeho procesní práva jako mladistvého obviněného porušena. Cílem režimu bylo zdolat odpor, zastrašit obyvatelstvo a prohlásit, že měnová reforma a politika KSČ slouží lidu.

Je nesporné, že represe proti uvedeným osobám byly mimořádné a cíleně vedené. Trpěly celé jejich rodiny. Psychické strádání po nuceném vysídlení a následné nedůstojné životní podmínky se odrazily na zdraví, psychice, ale i na sociálních vazbách všech rodinných příslušníků. Odsouzení ani vystěhovaní občané nemohli najít vhodné zaměstnání, vykonávali jen podřadnou, nekvalifikovanou práci. Ze zaměstnání byli vyhozeni i jejich rodinní příslušníci, rodiče. Rodiny byly i v pozdější době stále pronásledovány a jejich děti nemohly studovat.

V devadesátých letech minulého století byli všichni odsouzení rehabilitováni. Těmito rehabilitačními rozhodnutími Česká republika deklarovala návrat k základním demokratickým hodnotám.

Obr. 9: Pamětní deska v budově Magistrátu města Plzně (foto A. Kosová)

Nikdo z těch, kteří na všech úrovních rozhodovali o zatýkání, stíhání, odsouzení či vystěhování, nebyl nikdy vyslýchán, obžalován ani souzen, všichni podezřelí již dávno zemřeli a podle § 159a odst. 2 trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním – trestní řád, ve znění novel) je nepřípustné trestní stíhání proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého.

Všichni výše uvedení se dožili dnešních let. Zemřela jen Ludmila Davidovičová Musilová, a to v roce 2009. Dnes žije už jen několik desítek osob, které si pamatují události v Plzni roku 1953. Oni jsou dnes pamětí našeho národa. Město Plzeň si událost připomíná setkáním s jejich účastníky a po roce 1989 také vzniklo několik památníků. Jedním z nich je pamětní deska v budově Magistrátu města Plzně. V roce 2018 si připomeneme 65leté výročí této události.

„Z nepřátelství k lidově demokratickému řádu prováděli podvratnou činnost proti lidově demokratickému státnímu zřízení republiky...“

Proces s protistátní skupinou Jan Novosad a spol. v roce 1958

Radek Slabotínský

Úvod

Politické procesy tvořily jednu z forem hrubého porušování tzv. socialistické zákonnosti a jako takové patřily neoddělitelně k základním metodám vládnutí komunistického režimu a zároveň ho doprovázely od jeho nastolení až po jeho pád. Jejich největší vlna, která se přehnala nad Československem v letech 1948–1954 jako hrůzné divadlo režírované stranickými špičkami a státními orgány, si vybrala za oběť nejen tisíce bezprostředně postižených, ale další tisíce lidí, kteří byli postiženi nepřímo. Také druhá vlna politických procesů, jejíž začátek lze datovat do druhé poloviny padesátých let, zasáhla – byť v redukované podobě – neblahým způsobem do života dalších mnoha svých obětí. Neměla sice už takový rozsah a intenzitu jako v tzv. zakladatelském období režimu a nedoprovázela ji ani taková brutalita, přece ale hluboko a svým způsobem nečekaně zasáhla celou tehdejší společnost. Přišla totiž po období jakéhosi „uvolnění“, které vyvrcholilo po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, kdy se společnost de facto poprvé ve větším měřítku dozvěděla o hrůzách politických procesů. Většina lidí tak celkem logicky předpokládala, že se něco podobného už nemůže opakovat, přesto si jen nemnozí dělali o politickém vedení státu iluze. Navíc se objevily náznaky úsilí rehabilitovat některé neprávem odsouzené, zvláště v politických procesech s představiteli KSČ, a určité ústupky na poli trestní politiky znamenalo i udělení individuální amnestie mladistvým, odsouzeným matkám s dětmi do patnácti let, odsouzeným těhotným ženám a nevyléčitelně nemocným a přestárlým osobám, kterou schválilo politické

byro ÚV KSČ na své schůzi dne 28. května 1956, nebo přijetí zásad pro umisťování osob propuštěných z věznic a nápravně pracovních táborů do práce. Tyto iluze však brzy vzaly za své, a když režim od přelomu let 1956–1957 opět přitvrdil, stala se nová vlna politických procesů realitou. Ofenzíva konzervativních sil se projevila např. v dubnu 1959, kdy generální prokurátor JUDr. Jan Bartuška poslal předsedovi vlády Viliamu Širokému text projevu „Za další zkvalitňování procesu upevňování socialistické zákonnosti cestou prohloubení výchovného působení zákonů", který pronesl na schůzi rozšířeného kolegia generálního prokurátora dne 8. dubna. Ve svém elaborátu se ve shodě s představami upevněného režimu, otřeseného v roce 1956, znovu přihlásil k opětovnému zostření soudní praxe proti tzv. třídním nepřátelům a agentům, které na území republiky vysílaly „imperialistické" státy. Ti měli být nadále přísně trestáni, vůči pracujícím však měly být uplatněny výchovné prostředky. Zdůraznil, že proti tzv. třídním nepřátelům je nutné opětovné zesílení represe, proto navrhl, aby každý případ, který zpracuje nejprve prokuratura a poté se dostane před soud, byl posuzován individuálně s návrhem patřičného trestu.[1] Předložená zpráva přesně vystihla paradoxy své doby a dané fáze komunistického režimu v oblasti uplatňování tzv. socialistické zákonnosti: na jedné straně zde působila byť i nedůsledná snaha, zamlčující v mnoha směrech důležitá fakta z období první vlny politických procesů z let 1948–1954, po nápravě a zároveň snaha po předcházení činnosti uplatňováním výchovných prostředků namísto trestání, což byl nový trend v trestním zákonodárství, na straně druhé se nepokrytě zdůrazňoval požadavek opětovně stupňovat represe vůči všem nepřátelům režimu, a to i např. formou politických procesů.

Do doby nového upevňování režimu spadá i případ členů údajné protistátní skupiny „Jan Novosad a spol.", jejichž činnost, která se odehrávala na území tehdejšího Gottwaldovského kraje, vyšetřování, průběh soudního řízení, pobyt za mřížemi a snaha o nápravu křivdy jsou námětem této studie. Při jejím psaní jsem vycházel především z velmi dobře dochovaných archivních materiálů uložených v Archivu bezpečnostních složek (vyšetřovací spisy) a Spisovně Krajského soudu v Brně (soudní a rehabilitační spisy). Doplňující informace mi poskytly archiválie uložené v Národním archivu ve fondu bývalého ÚV KSČ. Kombinace těchto primárních pramenů ve spojitosti s odbornou literaturou mi umožnila podat celistvý obraz o dosud neprobádané přípravě, průběhu a revizi jednoho konkrétního politického procesu

1 Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Úřad předsednictva vlády – tajné, kart. 2013, inv. č. 5004, sign. 15.51.11, Text přednášky Jana Bartušky z 8. dubna 1959. Bartuška navíc navrhoval zvýraznit *socialistický charakter orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudů* […]. *Podstata socialistického charakteru těchto institucí spočívá v tom, že všechna jejich rozhodnutí musí být prolnuta leninským duchem socialistické zákonnosti, jímž se v trestním právu rozumí na jedné straně důsledný postih osob, které se provinily proti socialistickému právnímu řádu, a na druhé straně záruka proti bezdůvodnému stíhání nevinných občanů a výchova těch pachatelů, které lze vychovat.*" Tamtéž, s. 7.

na regionální úrovni, ve kterém se to hemžilo údajnými protistátními trestnými činy (spiritistické seance, sekta, kosmopolitismus, nedovolené sdružování ad.).

Činnost skupiny

Činnost skupiny, jejíž členové se rekrutovali z Gottwaldova, Holešova a Bystřice pod Hostýnem, je rekonstruována z údajů uvedených zatčenými a posléze obviněnými ve výslechových protokolech a ze zpráv tajných spolupracovníků StB, které jsou součástí vyšetřovacího spisu. Je třeba vzít v úvahu, že její popis nemůže v mnoha ohledech odpovídat skutečnosti, protože obvinění byli k výpovědím donuceni, některé pasáže si vyšetřovatelé sami upravovali s cílem dokázat protistátní charakter a společenskou nebezpečnost činnosti vyšetřovaných. Osobně se domnívám, že členové skupiny pocházeli až na výjimky z řad běžné československé populace, která se o politiku zajímala jen do té míry, pokud k tomu byla vnějšími okolnostmi, tedy především každodenní politikou KSČ, donucena. Proto tedy nelze mluvit o nějaké výraznější politické motivaci skupiny, jak o tom vypovídají vyšetřovací spisy, obžaloba i rozsudek. Z činnosti obžalovaných a z životních postojů, které zaujímali, je však zřejmé, že jim principy a praktiky komunistického režimu byly cizí a že je nemínili respektovat. V jejich případě se není čemu divit, vždyť po únoru 1948 přišli mnohdy neprávem o dřívější postavení a zčásti i o majetek. Už tím však byli, jako tzv. bývalí lidé, vládnoucí moci nebezpeční, a proto museli být zlikvidováni.

Údajná protistátní činnost obviněných začala v roce 1953, kdy Barbora Wrbnová[2] pozvala do svého bytu na zámku v Holešově své známé Helenu Winklerovou[3], Emilii

2 Barbora Wrbnová, rozená Wiedemannová, se narodila 11. 4. 1892 v Nových Strakonicích, okres Strakonice, do rodiny punčocháře Václava Wiedemanna. V době první světové války pracovala jako ošetřovatelka ve vojenském lazaretu ve Vídni, kde se seznámila s hrabětem Rudolfem Wrbnou. Oba mladí lidé se do sebe zamilovali, manželství však mohli uzavřít až v roce 1930. Po sňatku se paní hraběnka nastěhovala ke svému muži na zámek v Holešově, kde společně žili. Manželství zůstalo bezdětné a rozdělila ho až tragická smrt hraběte Wrbny, způsobená mnohačetnými zraněními po pádu z koně. Barbora Wrbnová zůstala na zámku sama i se zadluženým majetkem, který byla nucena postupně odprodat. Po únoru 1948 jí byl zbývající nemovitý majetek včetně zámku zabaven a byly jí vykázány tři pokoje ve druhém podlaží zámku. Podle posudku, který si nechala na všechny obviněné vypracovat StB, neměla kladný vztah k lidově demokratickému zřízení a stýkala se jen s lidmi podobně smýšlejícími. Viz Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále jen f.) Vyšetřovací spisy – Brno (dále jen V/Brno), Vyšetřovací spis archivní číslo (dále jen arch. č.) V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Barbora Wrbnová – osobní vyšetřovací svazek č. 230, Posudek z 6. 1. 1958, s. 678.

3 Helena Winklerová, rozená Járková, se narodila 18. 8. 1918. Pocházela z úřednické rodiny, vychodila šest tříd reálného gymnázia. Winklerová se dvakrát vdala, podruhé za majitele podnikatelství staveb Josefa Winklera. Majetkové poměry manželů byly údajně velmi dobré. Vychovala dvě děti, v době zatčení byla ženou v domácnosti. Také ona údajně považovala lidově

Malotovou[4], Jana Novosada[5], Libuši Novosadovou[6], Hedviku Tichou[7] a další osoby. Na této a dalších schůzkách se kromě běžných hovorů vyvolávali duchové zemřelých osobností, nejčastěji Tomáše G. Masaryka, Milana Rastislava Štefánika, jeho přítele hvězdáře Flammariona, Edvarda Beneše, Jana Masaryka, hraběte Rudolfa Wrbny, Karla Čapka, Tomáše Bati, Marie Baťové a některých dalších. Tyto mediální projevy vyvolávaly mezi přítomnými velký zájem, proto se členové skupiny domluvili, že se budou scházet pravidelně jedenkrát až dvakrát týdně nejprve u Wrbnové. Při těchto schůzkách zaznívaly nejprve z úst média tiché proslovy výše zmíněných osobností, jejichž prostřednictvím tyto všechny přítomné vyzývaly k náboženské horlivosti, lásce k bližnímu, pravdě, svobodě a lidskosti. Například Jan Masaryk pronesl prostřednictvím média toto poselství: *Vzpomeňte však na ty, kteří stále ještě trpí v žalářích, trpí jenom za pravdu, kterou snad ani neřekli, ale ve kterou věřili. Co pak je naše utrpení proti jejich* […]. Také T. G. Masaryk se projevil jako bojovník za pravdu, když nabádal členy skupiny: *Vaší povinností je potírat zlo, kde je možné. Vaší povinností je přiložit ruku k dílu. Věřte, že tato námaha nebude zbytečná. Rozšiřuje-li se okruh, v němž působí duše dobrá, tu jistě výsledek bude také větší* […]. V podobném duchu se nesly téměř všechny proslovy, které odkazovaly k boji za lepšího člověka a jeho dobro, za osvobození z otroctví, a to vše ve jménu Boha. Některé

demokratické zřízení za sobě nepřátelské. Viz: Tamtéž, Helena Winklerová – osobní vyšetřovací svazek č. 213, Protokol obviněné H. Winklerové, s. 495.

4 Emilie Malotová, rozená Lízalová, se narodila 31. 12. 1906 ve Zlíně, okres Zlín. Vyučila se švadlenou, zaměstnána však byla v cukrárně a kavárně svého muže, v době zatčení však byla ženou v domácnosti. Provdala se za Ludvíka Malotu, se kterým měla tři děti. Politicky se neangažovala, její poměr k lidově demokratickému zřízení byl údajně negativní. Viz: Tamtéž, Emilie Malotová – osobní vyšetřovací spis č. 216, Papírová karta E. Malotová, s. 411.

5 Jan Novosad, narozen 26. 7. 1891, pracoval celý život jako úředník, později jako ředitel podniků firmy Baťa v Africe. Jeho životní a finanční poměry byly velmi dobré. V roce 1925 si vzal za manželku Libuši Popelkovou, se kterou měl dvě děti. V době svého zatčení byl již v důchodu. Jeho poměr k lidově demokratickému zřízení byl podle zhotovitele posudku velmi nepřátelský. Tamtéž, Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Obálka s doličným listinným materiálem, Posudek na Jana Novosada z 11. 12. 1957, s. 43.

6 Libuše Novosadová, rozená Popelková, se narodila 2. 3. 1903 v Pečkách, okres Poděbrady. Vystudovala obchodní akademii a v roce 1925 se provdala za Jana Novosada. Zaměstnání neměla žádné, od svého sňatku byla ženou v domácnosti. Vychovala dvě děti. O politiku nejevila zájem, její poměr k lidově demokratickému zřízení byl prý negativní. Tamtéž, Libuše Novosadová – osobní vyšetřovací svazek č. 217, Protokol obv. L. Novosadové z 20. 11. 1957, s. 225.

7 Hedvika Tichá, rozená Löwová, se narodila 18. 10. 1894 v Luhačovicích, okres Uherský Brod. Vychodila obecnou školu. Provdána byla za Theodora Tichého. Jejich manželství zůstalo bezdětné, Tichá byla ženou v domácnosti. Její poměr k lidově demokratickému zřízení byl prý neujasněný, její zahleděnost do doby před rokem 1945 se na ní údajně negativně podepsala, s lidmi se nestýkala. Viz: Tamtéž, Hedvika Tichá – osobní vyšetřovací svazek č. 231, Posudek na H. Tichou z 23. 12. 1957, s. 759.

výroky se rovněž věnovaly obecně politickým věcem, kosmopolitismu a nebezpečí materialismu.

Nejprve si tyto výroky, pronesené prostřednictvím média Tiché, členové skupiny zapisovali ručně na papír, posléze přinášel na schůzky Novosad svůj psací stroj, na němž byly projevy zapisovány v šesti kopiích. Poté byly rozšiřovány mezi členy skupiny a později i mezi další osoby. Schůzky se zpočátku konaly nepravidelně i u Novosadových a Tiché, po příchodu Heleny Winklerové mezi členy skupiny i u ní doma. Winklerová se od roku 1955 stala rovněž médiem, jejímž prostřednictvím začaly – podle názoru vyšetřovatelů – uvedené osobnosti pronášet nejprve náboženské projevy, později i projevy ostře zaměřené proti lidově demokratickému zřízení. Okruh členů skupiny se v té době rozšířil i o Ludvíka Malotu[8] a Leopolda Baťu[9], pravidelná setkání se pak konala střídavě v bytech jednotlivých členů skupiny, tedy v Gottwaldově, Holešově a Bystřici pod Hostýnem. Kromě projevů médií se účastníci těchto přátelských schůzek rovněž bavili o zprávách získaných např. poslechem rozhlasové stanice Svobodná Evropa, jejichž obsah všem sděloval Malota. Ten měl mezi členy skupiny a na svém pracovišti rovněž rozšiřovat protistátní letáky a hovořit o konci lidově demokratického zřízení. V době maďarských událostí na podzim roku 1956 tyto schvaloval a několikrát se vyjádřil, že by k něčemu podobnému mělo dojít i v Československu.

Duchovním vůdcem celé skupiny se brzy stal Jan Novosad, který měl vypracovat program schůzek a diskusí, jimiž se měli členové zabývat. Všem také doporučil k četbě vhodnou literaturu k jednotlivým tématům. Tyto schůzky se pak měly konat pravidelně každou sobotu. Na mediální projevy často navazovala diskuse, kterou Novosad usměrňoval tak, aby *při ní docházelo k podvratným projevům, a ujišťoval zúčastněné, že ke zvratu našeho státního zřízení skutečně dojde.*[10] Jan Novosad však byl ve spojení i s dalšími lidmi, údajně také reakčně zaměřenými, s nimiž si dopisoval a s nimiž se osobně stýkal. To byl i případ Josefa Solara z Prahy, který byl ohledně dopisů v souvislosti s Novosadem rovněž vyšetřován.[11]

8 Ludvík Malota se narodil 21. 11. 1903 ve Zlíně, okres Zlín. Po vyučení vlastnil kavárnu a cukrárnu, o kterou však po únoru 1948 přišel. Oženil se Emilií Lízalovou, se kterou vychoval tři děti. V době svého zatčení pracoval jako dělník Pozemních staveb Gottwaldov. Poměr k lidově demokratickému zřízení nemohl být podle posudku kladný, když přišel o zdroj obživy. Tamtéž, Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Obálka s doličným listinným materiálem, Posudek na Ludvíka Malotu, nedatováno, s. 43.

9 Leopold Baťa se narodil 22. 11. 1889 ve Zlíně, okres Zlín. Se svojí manželkou Vlastou měl dvě děti. Podle posudku jako bývalý majitel velkoobchodu se sušeným ovocem, o který po únoru 1948 přišel, projevoval k lidově demokratickému zřízení kladný poměr jen naoko, ve skutečnosti si však přál návrat ke kapitalismu. Tamtéž, Posudek na Leopolda Baťu z 11. 12. 1957, s. 43.

10 Tamtéž, Návrh konečného opatř. z 7. 1. 1958, s. 4.

11 Tamtéž, Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 212, Protokol s J. Solarem, s. 137–139.

Zatčení, vyšetřování a vazba

Je všeobecně známo, že Státní bezpečnost (StB) sbírala na skutečné i domnělé odpůrce režimu kompromitující materiály a udeřila na tyto osoby až ve chvíli, kdy tyto poznatky vyhodnotila jako dostatečně závažné, aby mohla realizovat jejich zatčení. Prvními zatčenými z celé skupiny byli Jan Novosad[12], Ludvík Malota[13] a Helena Winklerová[14], a to dne 14. října 1957[15] na základě rozhodnutí vyšetřovatele StB npor. Bohumila Hrdličky z 12. října o uvalení prozatímní vazby a provedení domovní prohlídky.[16] Zároveň s tím vydal tentýž vyšetřovatel usnesení o zahájení vyšetřování v trestní věci, a to na základě zpráv, které StB získávala pomocí svých tajných spolupracovníků již po delší dobu. K zatčení nejen výše uvedených osob tedy nedošlo náhodou, ale na základě promyšleného, plánu zvláště na základě smyšlených, nepravdivých a zveličených důkazů (především písemných projevů, které si členové skupiny zapisovali, posílali mezi sebou a dávali k dispozici dalším osobám) o vytvoření údajné protistátní skupiny tzv. bývalých lidí, která *vyvíjí pod rouškou pořádání náboženských spiritistických seancí podvratnou činnost proti naší republice.* Zatčením podezřelých a zahájením vyšetřování tak StB jen dovedla do konečné fáze akci s krycím názvem SEN, jejíž počátky sahají do první poloviny padesátých let.

Po svém zatčení byli Novosad, Malota a Winklerová umístěni, stejně jako později i další zatčení, do vazby krajské věznice č. 1 v Uherském Hradišti. Již první výslechy zatčených přinesly své „ovoce" v podobě postupného rozkrývání jejich údajné protistátní činnosti a styků s dalšími lidmi, což vedlo k dalšímu zatýkání. Již 8. listopadu byla zatčena a vzata do vazby Emilie Malotová[17], 19. listopadu skončila ve vazbě Libuše Novosadová[18], 21. listopadu si StB přišla pro Leopolda Baťu[19] a konečně 17. prosince se v prozatímní vazbě ocitli poslední členové skupiny, Barbora Wrbnová[20] a Hedvika

12 Tamtéž, Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 212, Rozkaz k předvedení z 14. 10. 1957, s. 98.

13 Tamtéž, Ludvík Malota – osobní vyšetřovací svazek č. 211, Rozkaz k předvedení z 14. 10. 1957, s. 276.

14 Tamtéž, Helena Winklerová – osobní vyšetřovací svazek č. 213, Rozkaz k předvedení z 14. 10. 1957, s. 470.

15 Tamtéž, Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Usnesení o zah. vyšetř. z 12. 10. 1957, s. 1.

16 Tamtéž, Rozhodnutí o prozat. vazbě z 12. 10. 1957, s. 44–45.

17 Tamtéž, Emilie Malotová – osobní vyšetřovací svazek č. 216, Rozkaz k předvedení z 8. 11. 1957, s. 407.

18 Tamtéž, Libuše Novosadová – osobní vyšetřovací svazek č. 217, Rozkaz k předvedení z 19. 11. 1957, s. 218.

19 Tamtéž, Leopold Baťa – osobní vyšetřovací svazek č. 221, Rozkaz k předvedení z 21. 11. 1957, s. 567.

20 Tamtéž, Barbora Wrbnová – osobní vyšetřovací svazek č. 230, Rozkaz k předvedení z 17. 12. 1957, s. 668.

Tichá[21]. U všech zatčených byla zároveň provedena domovní a osobní prohlídka, při které příslušníci StB u některých zadrželi především velké množství literatury, tiskovin, dopisů a deníků, jejichž obsah vyhodnotili jako závadný a jež poté posloužily jako jeden z důležitých „důkazů" podporující tvrzení StB o protistátní činnosti obviněných. Na všechny zatčené byly založeny osobní vyšetřovací svazky a osobní operativní svazky a na celou skupinu skupinový vyšetřovací svazek. Zatímco osobní vyšetřovací svazky obsahovaly písemnosti, především otázkové protokoly týkající se vyšetřované osoby, skupinový operativní svazek a osobní operativní svazek obsahoval zprávy,[22] které o jednotlivých zatčených shromažďovala StB prostřednictvím svých tajných spolupracovníků.[23] Po zatčení byli jednotliví členové skupiny dovezeni do budovy Krajské správy Ministerstva vnitra Uherské Hradiště, kde se seznámili s rozhodnutím, že je proti nim zahájeno vyšetřování a že byli vzati do vazby, proti čemuž si mohli na krajskou prokuraturu podat do tří dnů stížnost.[24]

Ihned po zatčení začali vyšetřovatelé s výslechy obviněných, které prováděla Krajská správa Ministerstva vnitra Gottwaldov v Uherském Hradišti. O tom, jak probíhalo vyšetřování, kdy výslechy jednotlivých obviněných provádělo vždy několik střídajících se vyšetřovatelů, nám zanechala svědectví Libuše Novosadová.

Do výslechového protokolu z roku 1969, který byl součástí rehabilitačního řízení, uvedla, že sice nebyla vystavena fyzickému násilí, ale několik týdnů strávila v samovazbě, což se promítlo do jejího špatného psychického stavu. Právě v tomto stavu s ní vyšetřovatelé prováděli téměř každý den výslechy, které někdy trvaly i celý den a značně ji psychicky vyčerpávaly. *Výslechy byly prováděny tak, že vyšetřující se mě ptal na některé okolnosti*[,] *a když jsem mu je vysvětlovala, tak si napsal do zápisu*[,] *co sám chtěl. Po takto vyčerpávajících výsleších, když nadto jsem byla ještě v samovazbě a když jsem ani v noci nemohla řádně spát, jelikož stále svítila silná žárovka*[,]

21 Tamtéž, Hedvika Tichá – osobní vyšetřovací svazek č. 231, Rozkaz k předvedení z 17. 12. 1957, s. 751.

22 Např. k osobě Jana Novosada zavedla StB osobní operativní svazek v červenci 1957. Jako důvody pro toto rozhodnutí uvedl příslušník Stb por. Jan Mikulka, že *jeho osobní činnost (trestná činnost) není přímo souvislá – společná s činností osob vedených v akci SEZNAM, a proto žádám o jeho vynětí ze skup. svazku č. 21 a o zavedení vlastního osob. svazku.* Viz: ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní operativní svazek č. 140, Rozhodnutí o zavedení osob. oper. svazku z 19. 7. 1957, s. 41.

23 Zatímco o Jana Novosada se prostřednictvím svých tajných spolupracovníků, kteří pravidelně informovali své řídicí orgány o stycích a názorech Novosada, bezpečnostní orgány zajímaly prakticky od skončení druhé světové války, další zatčení (obvinění) ze skupiny se do hledáčku StB dostali až od poloviny padesátých let. Agenturně se Novosadovi v průběhu jeho sledování věnovalo několik tajných spolupracovníků s krycími jmény JARMILA, JIŘÍ, KAREL, ÚČETNÍ ad. Viz: Tamtéž, Jan Novosad – osobní operativní svazek č. 140.

24 Podání stížnosti však nemělo odkladný účinek a krajský prokurátor stížnosti jednoduše zamítl jako neodůvodněné. Viz: Tamtéž, Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 212, Usnesení o zamít. stížnosti z 14. 11. 1957, s. 105; Usnesení o zamít. stížnosti z 26. 10. 1957, s. 109.

a nadto jsem měla nedostatečné jídlo, takže jsem byla vyloženě vyčerpána a bez jakékoliv vůle v této situaci[,] *jsem pak protokoly prakticky podepsala. Znovu zdůrazňuji, že to*[,] *co jsem chtěla do protokolu uvést, ve skutečnosti vyslýchající do protokolu nedal, nýbrž pouze to, co se mu hodilo*[,] *a věci si nenechal nijak vysvětlit. Od počátku bylo zřejmé, že v dané věci nejde o nějaké nezávislé vyšetřování, nýbrž že jde o to, abychom byli soudně postiženi.* […] *Při výsleších jsem byla já a vyslýchající, protokol nebyl diktován zapisovatelce*[,] *a když mne vyslýchající přiměl k tomu, že protokol mu podepíši, zavolal ještě dalšího příslušníka MV a před ním jsem protokoly podepisovala. Byla jsem vždy v takovém stavu, že jsem nebyla již schopna nějak vyslýchajícímu odporovat.* Na závěr výslechu Novosadová zdůraznila, že podle jejího názoru a pozdějších rozhovorů s dalšími obviněnými probíhalo vyšetřování jejich údajné protistátní činnosti skupiny podle obdobného scénáře,[25] tedy uplatněním metody tzv. otázkových protokolů, v nichž obvinění odpovídali na předem dané otázky, a tzv. nepřetržitých výslechů, které měly obviněného vysílit a psychicky zlomit. To byl v průběhu vyšetřování důležitý okamžik, protože v té chvíli si vyšetřovaný uvědomil beznadějnost svého odporu a začal vypovídat podle požadavků vyšetřovatele. Hlavní povinnost, která přitom byla vyšetřovatelům ukládána, spočívala v usvědčení obviněných z nepřátelské činnosti. Z toho vyplývalo, že všechny prostředky k tomu vedoucí byly povoleny, a to včetně nasazení tajných spolupracovníků k obviněným do cel. V případě skupiny „Jan Novosad a spol." se nám dochovalo větší množství zpráv těchto spolupracovníků, kteří měli za úkol vytěžit z obviněných další důkazy o jejich protistátní činnosti. Např. k Janu Novosadovi byl do cely nasazen agent s krycím jménem VORLÍČEK, který pravidelně informoval své nadřízené o Novosadově chování a výrocích ve vyšetřovací vazbě. Je nasnadě, že tyto informace zpětně pomáhaly vyšetřovatelům v dalším vedení vyšetřování, protože ti tak věděli, jak se mají na obviněné k příštímu výslechu připravit. Ve strojopisné zprávě z 6. ledna 1958, která měla ukázat Novosadovu „prohnanost", uvedl agent VORLÍČEK následující: *V uplynulých dnech věnoval se více sesměšňování* [sic] *svého vyšetřovatele, soudu a celého zřízení, více než kdykoli dříve. S šibeničním smíchem vyprávěl, jak uvádí svého vyšetřovatele do rozpaků*[,] *až začíná koktat a musí si pak přivésti na pomoc náčelníka, který si s ním taktéž neví rady. Vtip prý je v tom, že oni oba dobře vědí, že pravdu má on*[,] *a nikoli oni. Ostentativním způsobem ukazuje svoji radost z toho, že vyšetřování již končí, kteroužto část označuje za nejtěžší. Přitom se holedbá*[,] *jak bude vésti svou obhajobu u soudního líčení. Připravuje se stále na monstrproces z jeho strany, kdy širší veřejnosti předvede porážku zřízení na ideologickém poli.*[26]

25 Spisovna Krajského soudu v Brně (dále jen Spisovna KS v Brně), spisová značka (dále jen spis. zn.) 6 Tr 68/68, Jan Novosad a spol., Připojený spis Vk 068/69 krajské prokuratury v Brně, Libuše Novosadová – protokol o výslechu obviněného z 17. 11. 1969, s. 12–14.

26 Viz ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Podsvazek skupinového vyšetřovacího spisu, Agenturní zprávy Jana Novosada, Zpráva agenta VORLÍČKA z 6. 1. 1958, s. 33.

Cílem celého vyšetřování bylo vytvořit skupinu obviněných v čele s hlavním „vinníkem", podle kterého pak byl celý případ nadále veden. Vyšetřovatelům v tomto případě usnadňovalo situaci, že se všichni obvinění navzájem velmi dobře znali ze společných setkání. Důležitým momentem rovněž bylo, že všichni „spáchali" stejný trestný čin, tedy zločin podvracení republiky. Při výsleších popisovali svou údajnou protistátní činnost, uváděli jména osob, se kterými se stýkali, popřípadě další skutečnosti, které vyšetřovatele v souvislosti s případem zajímaly.

Nepřátelskou činnost obviněných měly dále doložit informace uvedené ve výslechových protokolech předvolaných svědků či obviněných, kteří ke skupině „Jan Novosad a spol." nepatřili. Výpovědi těchto osob v některých případech skutečně jen dále zhoršily již tak nedobrou situaci obviněných. Ludvíku Malotovi například ublížila rovněž vyšetřovatelem upravená výpověď svědka Vincence Horáka, který uvedl, že Malota rozšiřoval údajné protistátní letáky, které navíc četlo větší množství lidí.[27]

Vyšetřování všech obviněných skončilo rozhodnutím vyšetřovatelů v prvé půli ledna roku 1958. Poté byli všichni obvinění, v několika případech i se svými obhájci, seznámeni s jeho výsledky. Pokud neměl obviněný již nic k doplnění, podepsal v přítomnosti vyšetřovatele a náčelníka vyšetřovacího odboru protokol o seznámení s výsledky vyšetřování. Svým podpisem tak fakticky souhlasil s jeho ukončením a výsledky.[28] Po skončení vyšetřování orgány StB provedla se všemi obviněnými výslech rovněž krajská prokuratura, ten však o údajné protistátní činnosti obviněných nepřinášel nové informace, spíše jen potvrzoval vyšetřovateli upravené výpovědi uvedené do výslechových protokolů.[29]

Součástí vyšetřovacího spisu se staly rovněž posudky,[30] které na jednotlivé obviněné vypracovaly příslušné státní či stranické orgány podle místa jejich bydliště. Je z nich cítit odměřenost, ba dá se říci přímo nepřátelství a snaha co nejvíce ublížit. Emilie Malotová byla charakterizována jako osoba nemající kladný poměr k dnešnímu zřízení: *Od svého provdání měla sklony k velikášství a k výstřednímu životu*[,] *a proto nebyla ve svém okolí oblíbena.* Také Leopold Baťa byl v posudku označen za buržoazní živel, *který se do strany dostal nedopatřením*.[31]

27 Tamtéž, Ludvík Malota – osobní vyšetřovací svazek č. 211, Protokol s V. Horákem z 14. 11. 1957, s. 314–316.

28 Tamtéž, Helena Winklerová – osobní vyšetřovací svazek č. 213, Protokol o sezn. s výsl. vyšetřování z 6. 1. 1958, s. 559.

29 Tamtéž, Leopold Baťa – osobní vyšetřovací svazek č. 221, Protokol obviněného L. Bati z 13. 1. 1958, s. 663. Výslechové protokoly se staly součástí vyšetřovacího spisu.

30 Tamtéž, Skupinový operativní svazek č. 33, Žádost Krajské správy MV Gottwaldov o vypracování posudku na obviněné Jana Novosada, Leopolda Baťu, Helenu Winklerovou, Emilii Malotovou, Ludvíka Malotu a Libuši Novosadovou z 7. 12. 1957, s. 32. Žádost byla adresována Místnímu národnímu výboru Gottwaldov a posudek měl být vypracován na každého obviněného zvlášť.

31 Tamtéž, Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Obálka s doličným listinným materiálem, Posudek na Emilii Malotovou, nedatováno, s. 43; Posudek na Leopolda Baťu z 11. 12. 1957, s. 43.

Po skončení vyšetřování přistoupila StB k vypracování trestního oznámení na údajnou protistátní skupinu „Jan Novosad a spol.“, resp. na osm členů této skupiny: byli to Jan Novosad, Ludvík Malota, Helena Winklerová, Emilie Malotová, Libuše Novosadová, Leopold Baťa, Barbora Wrbnová a Hedvika Tichá. Všichni byli obviněni z trestného činu podvracení republiky podle § 79a odstavce 1 a 2 trestního zákona č. 64/1956 Sb., přičemž poškozeným byla Československá republika. Podstatou obvinění byla skutečnost, že členové skupiny měli v Gottwaldovském kraji vytvořit organizaci, která *pod rouškou konání spiritistických seancí prováděla podvratnou činnost proti naší republice tím, že na schůzkách této skupiny byly pronášeny protistátní projevy, v nichž se hovořilo o zvratu našeho lidově demokratického zřízení a nastolení zřízení kapitalistického. Tyto projevy byly zapisovány a rozšiřovány*[,] *a to jednak mezi členy skupiny a jednak mezi další reakčně smýšlející osoby.*[32]

Součástí trestního oznámení byly i charakteristiky obviněných, které vyšetřovatelé vykreslili ve značně nelichotivých barvách. Např. Jan Novosad měl být údajně jako bývalý ředitel podniků firmy Baťa v celé Africe *zvyklý žít na vysoké noze, nemohl se smířit se současným zřízením v naší republice a čekal jen na zvrat.* Stejně tak jeho manželka Libuše Novosadová, *zhýčkaná maloměšťácká panička, která od svého provdání v r. 1925 nevěděla*[,] *co je manuelní* [sic] *práce, neboť plat jejího manžela byl takový, že sama zaměstnávala služebnou, dále vychovatelku ke svým dvěma synům a za svého pobytu v Africe dokonce tři černé sluhy* […]. *A proto i NOVOSADOVÁ stejně jako její manžel nenávidí naše zřízení, neboť jim zabránilo podílet se na vykořisťování člověka a vzalo jim jejich lehké živobytí.* Také Helena Winklerová měla „bažit“ po majetku. *Nelze se proto divit, že obviněná stejně jako ostatní toužila po zvratu stávajícího zřízení – po příchodu „mesiáše“*[,] *jak sama vypovídala*[,] *který by jim vrátil zpět jejich majetek a nabobský život buržoustů.* Dělnickou třídu měla zradit Barbora Wrbnová, která sice *pochází z dělnické rodiny, ale dělnické třídě se naprosto odcizila. Žila dlouhou dobu ve Vídni, kde se seznámila s hrabětem WRBNOU, za něhož se také provdala. Titul hraběnka se jí velmi zamlouval*[,] *a proto jej ve styku se svými známými*[,] *případně i dalšími osobami používala až dosud. Na svém titulu si velmi zakládala a dle jejího vyjádření je poslední „z WRBNŮ“. Rovněž její styky*[,] *a to i v současné době*[,] *jsou povětšině s osobami z řad tzv. lepší společnosti a WRBNOVÁ sama dává najevo, že je něco více než jiní.*[33]

Mohl bych pokračovat dále, ale domnívám se, že uvedení těchto příkladů nenávistných charakteristik plně dostačuje k dokreslení názorů a uvažování npor. Jana Hrdličky, který vypracoval trestní oznámení. V jeho závěru stálo, že *vyšetřováním všech obviněných byl získán dostatek důkazů, že obvinění svým jednáním naplnili skutkovou podstatu trestného činu podvracení republiky podle § 79a odst. 1, 2 tr. z., neboť z nepřátelství k lidově demokratickému řádu prováděli podvratnou činnost proti*

32 Tamtéž, Návrh konečného opatř. z 7. 1. 1958, s. 4.

33 Tamtéž, s. 7, 11, 13.

lidově demokratickému státnímu zřízení a společenskému řádu naší republiky, k čemuž založili organisaci. Proto Hrdlička navrhl podat na všechny obviněné žalobu pro trestný čin podvracení republiky a předvolat k hlavnímu líčení svědky, kteří podpoří obžalobu, a dále zde přečíst důkazní materiály uložené ve vyšetřovacích spisech.[34] Pro StB celý případ „skončil" (ve skutečnosti však neskončil, StB dále vedla všechny členy skupiny v evidenci a zajímala se o ně, jak se lze dočíst dále) předáním trestního oznámení a vyšetřovacího spisu[35] Krajské prokuratuře v Uherském Hradišti.

Důležitým úkolem krajské prokuratury bylo vypracovat na základě doručeného trestního oznámení, vyšetřovacího spisu a zabavených listinných důkazů obžalovací spis. To se stalo 27. ledna 1958, o dva dny později byl společně s vyšetřovacím spisem a důkazními materiály již k dispozici krajskému soudu. Krajský prokurátor JUDr. Suchomel v obžalobě vykreslil všechny členy skupiny zcela v duchu dobového ideologického klišé jako nepřátele lidové demokracie, osoby rekrutující se ze zbytků bývalé buržoazie, usilující o návrat dřívějších poměrů a tím i svých hospodářských pozic. Aby vystupňoval iluzi nebezpečnosti celé skupiny a zároveň dodal obžalobě patřičný nádech, upozornil, že v boji proti stávajícímu zřízení se neštítí používat stále rafinovanějších a nebezpečnějších metod a tímto způsobem provádět podvratnou činnost, která se projevuje protistátními politickými výroky kryjícími se za mediálními projevy při spiritistických seancích. Jednotliví členové ilegální skupiny, kterou prý obžalovaní vytvořili, měli svým protistátním jednáním údajně vytvářet mezi obyvateli *nepřátelskou náladu k lidově demokratickému řádu a zároveň připravit je na brzký zvrat státního zřízení u nás.*[36]

Podle ustanovení trestního řádu bylo nutné zaslanou obžalobu u soudu předběžně projednat, což se stalo 18. února 1958 v neveřejném zasedání před trestním senátem Krajského soudu v Uherském Hradišti pod předsednictvím JUDr. Antonína Fornůska. Zvláště u trestných činů protistátní povahy však šlo víceméně o pouhou formalitu bez podrobnějšího přezkoumání,[37] protože soud vyšel téměř vždy prokurátorovi vstříc a obžalobu přijal, což se stalo i v tomto případě, a to s odůvodněním, že *obžaloba na všechny jest oprávněně podána, neboť jest zde podezření, že všichni se zažalovaného trestného činu skutečně dopustili. Také po právní stránce – pokud tomu*

34 Tamtéž, s. 17.

35 Po vrácení vyšetřovacích spisů Krajským soudem v Uherském Hradišti zpět Krajské správě Ministerstva vnitra Gottwaldov byly tyto trvale uloženy v archivu krajské správy s odůvodněním, že *trestní řízení s osobami ve skupinovém vyšetřovacím spise Jan NOVOSAD a spol. bylo skončeno a tito právoplatně odsouzeni. Proto zasílám spis k uložení do archivu.* Podepsán byl náčelník odboru vyšetřování kpt. Lovecký. Tamtéž, Hedvika Tichá – osobní vyšetřovací svazek č. 231, Závěr skupinového vyšetřovacího spisu z 13. 8. 1958, s. 817.

36 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Žaloba z 27. 1. 1958, s. 91–96.

37 Že se skutečně jednalo o pouhou formalitu, potvrzuje čas, který byl celému projednání obžaloby věnován: zasedání začalo v 10.45 hod. a skončilo již v 11.30 hod. Tamtéž, Protokol o neveřejném zasedání z 18. 2. 1958, s. 104.

dosavadní výsledky šetření nasvědčují – není za daného stavu možno dojít k závěru, že by kvalifikace činu (podvracení republiky) byla nesprávná. Aby dodal svým slovům patřičnou váhu, poukázal na dodržování zákonnosti při předběžném řízení, tedy především při vlastním vyšetřování. Zároveň ponechal všechny obviněné ve vazbě, a to kvůli údajnému nebezpečí, že by *na svobodě mohli znesnadňovat správné provedení hlavního líčení případnou dohodou mezi sebou učiněnou nebo působit na svědky, kteří soudem mají být vyslechnuti při hlavním líčení.*[38]

Obžalovaní byli s textem žaloby seznámeni 24. února 1958 a po jeho přečtení podepsali „protokol o publikaci žaloby obviněnému, který je ve vazbě, a jeho předvolání k hlavnímu líčení", do kterého mohli uvést další podstatné skutečnosti. Téměř všichni této příležitosti k doplnění svých výpovědí skutečně využili. Většina upozornila, že se sice společně scházeli, cílem schůzek ale nebyla protistátní činnost, spíše rozhovory mezi dobrými známými a přáteli, a to někdy i na politická témata. Novosad tak např. uvedl, že *hlavním cílem mého počínání nebylo sledování napadání republiky, ať již jakýmikoliv výroky, ale zušlechťování člověka.*[39] Tato slova však organizátory procesu příliš nezajímala, nezapadala totiž do jeho připravované koncepce. Určitě si však se zaujetím podtrhli slova, která pronesly Novosadová, Tichá či Winklerová, když shodně tvrdily, že se na schůzkách objevily také protistátní politické výroky.[40] Obžalovaní rovněž uvedli, že je bude u soudního přelíčení zastupovat obhájce podle vlastního výběru.[41] Poté byli odvedeni zpět do vazby.

Hlavní líčení bylo stanoveno na 6. března 1958.[42] Předvolání obdrželi obhájci obžalovaných a rovněž svědci obžaloby. Uvědomění o hlavním líčení zaslal krajský soud krajské prokuratuře, velitelství krajské věznice, odboru vyšetřování Ministerstva vnitra v Uherském Hradišti a Nejvyššímu soudu v Praze.[43] Tímto aktem skončily přípravy soudního přelíčení. Osobně se domnívám – a tehdejší praxe tomuto tvrzení nahrává –, že ještě předtím, zřejmě v souvislosti s projednáváním znění obžaloby, předložil krajský prokurátor předsedovi senátu krajského soudu návrhy na výši trestů pro jednotlivé obžalované.

38 Tamtéž, Usnesení o přijetí obžaloby z 18. 2. 1958, s. 105.

39 Tamtéž, Publikace obžaloby obž. Janu Novosadovi z 24. 2. 1958, s. 107.

40 Tamtéž, Publikace obžaloby obž. Libuši Novosadové; Hedvice Tiché; Heleně Winklerové z 24. 2. 1958, s. 111, 114 a 109.

41 Hedviku Tichou měl obhajovat JUDr. Jan Rakušan, člen Advokátní poradny v Kyjově, Leopolda Baťu JUDr. Trpík, člen Advokátní poradny v Gottwaldově, Barboru Wrbnovou a Helenu Winklerovou JUDr. Ctirad Jelen, člen Advokátní poradny v Uherském Hradišti, manžele Jana a Libuši Novosadovy JUDr. Jaroslav Daněk, člen Advokátní poradny v Uherském Hradišti, a manžele Ludvíka a Emílii Malotovy JUDr. Ludvík Vrla, člen Advokátní poradny v Bystřici pod Hostýnem. Tamtéž, Protokol o hlavním líčení z 7. 3. 1958, s. 119.

42 Dá se říci, že obecně většina obžalovaných v politických procesech přijala datum soudního přelíčení s úlevou. Někteří se dokonce nevzdávali naděje v příznivější a alespoň trochu spravedlivější počínání soudu.

43 Tamtéž, Referát nařízení hlavního líčení z 24. 2. 1958, s. 115.

Soudní proces

Dne 6. března 1958 začalo v budově Krajského soudu v Uherském Hradišti hlavní přelíčení se členy protistátní skupiny „Jan Novosad a spol.“. Předsedou trestního senátu byl JUDr. Antonín Fornůsek, soudce z lidu zastupovali Josef Kuřimský a František Kartous, zájmy státu hájil krajský prokurátor JUDr. Ladislav Jelínek. Na lavici obžalovaných bylo z vazby předvedeno celkem osm osob, po jejich pravici seděli obhájci. Líčení bylo veřejné, po jeho zahájení přistoupil prokurátor k přečtení žaloby. Poté předseda senátu vyzval všechny obviněné, aby se k žalobě a údajům uvedeným ve vyšetřovacím spise podrobně vyjádřili, souvisle vylíčili skutečnosti, které jsou předmětem žaloby, uvedli okolnosti, které by zeslabily nebo vyvrátily podezření vznesená proti nim, a aby o nich nabídli soudu důkazy. Zároveň je napomenul, aby mluvili pravdu, a upozornil je na polehčující okolnost doznání.

Při provádění důkazů obvinění postupně vypovídali podle jednotlivých čísel výslechového protokolu, který s nimi sepsali vyšetřovatelé StB. Jistě nepřekvapí, že v podstatných věcech se výpovědi obžalovaných před senátem krajského soudu téměř shodovaly s výpověďmi uvedenými ve výslechovém protokolu, rozcházely se naopak v detailech, které však byly zamítnuty jako irelevantní. První den vypovídali Jan Novosad, Ludvík Malota, Helena Winklerová, Libuše Novosadová a Emilie Malotová, druhý den pokračoval výslechem Barbory Wrbnové, Hedviky Tiché a Leopolda Bati. Poté soud přikročil k výslechu předvolaných svědků, kteří však jen přetlumočili věci již zaznamenané ve výslechových protokolech a nic nového do celého případu nevnesli.

Jako důkazy proti obžalovaným byly rovněž přečteny další výpovědi svědků z přípravného řízení. Celý proces byl ze strany organizátorů velmi dobře připraven, nepřekvapí tedy, že v jeho průběhu nedošlo k žádným rušivým momentům, a to ani ze strany obhájců, kteří přece jen začali hrát aktivnější roli, než tomu bylo v první vlně politických procesů, a sami daleko více vstupovali do průběhu hlavního líčení především předkládáním z jejich pohledu závažných důkazů. Jejich omezená role však byla znát i nadále, protože téměř všechny jejich připomínky byly krajským prokurátorem a za souhlasu předsedy senátu zamítnuty jako neopodstatněné. Posledním trumfem obhájců v jejich závěrečných řečech se tak stal návrh, aby soud zvážil, *zda v jednání pachatelů není naplněna skutková podstata tr. činu pobuřování proti republice ve smyslu § 81 tr. z.* Zároveň se vzhledem k věku obžalovaných, k jejich rodinným poměrům a zvláště k jejich špatnému zdravotnímu stavu přimlouvali za co nejmírnější trest odnětí svobody, k čemuž se připojili i samotní obžalovaní. Krajský prokurátor naopak požadoval, aby byli všichni obžalovaní odsouzeni podle původního trestného činu a aby jim byl udělen přiměřený trest.[44]

Po krátké poradě vynesl ještě týž den, tedy 7. března 1958, předseda senátu Fornůsek rozsudek, ve kterém kromě rozboru údajné nepřátelské činnosti skupiny,

44 Tamtéž, Protokol o hlavním líčení z 6.–7. 3. 1958, s. 119–124.

který téměř beze zbytku převzal z obžalovacího spisu, zhodnotil třídní profily obžalovaných, aby svému rozhodnutí dodal patřičnou váhu. V době opětovného hledání třídních nepřátel nás neudiví prázdné ideologické fráze plné nenávisti a zloby, které na adresu obžalovaných v této souvislosti zazněly: *Z tohoto rozboru třídního profilu obžalovaných jest patrno, že s výjimkou obžalované Hedviky Tiché vesměs jde o pachatele příslušníky buržoasie, případně vykořisťovatele, kteří svého majetku používali jako zdroje pro získání snadných zisků.* Předseda senátu uznal všechny vinnými, že *z nepřátelství k lidově demokratickému státu prováděli podvratnou činnost proti lidově demokratickému státnímu zřízení republiky a jejímu společenskému řádu.* Touto činností měli spáchat trestný čin podvracení republiky, za což byli odsouzeni: Jan Novosad na pět let, Ludvík Malota na čtyři roky, Helena Winklerová na dva roky, Libuše Novosadová na tři roky, Emilie Malotová na tři roky, Barbora Wrbnová na tři roky, Hedvika Tichá na osmnáct měsíců a Leopold Baťa na dobu tří let odnětí svobody. Kromě Tiché byl rovněž všem zabaven veškerý majetek a u všech odsouzených byla vyslovena ztráta čestných práv občanských. Výše trestů odnětí svobody u odsouzených se dle soudce odvíjela od vysoké společenské nebezpečnosti spáchaného zločinu a od skutečnosti, že ji všichni odsouzení páchali po delší dobu. Jako polehčující okolnost, která měla vliv na výši trestu, označil Fornůsek naopak plné doznání všech obžalovaných, u Winklerové a Bati hrála roli rovněž péče o nezletilé děti a u Bati závažná choroba (angina pectoris).[45] Po vynesení rozsudku jako jediná přijala trest a proti rozsudku se neodvolala Tichá, ostatní požádali o jeho písemné doručení.[46]

Již 13. března 1958 navštívil Antonín Fornůsek ve věznici č. 1 v Uherském Hradišti odsouzené Barboru Wrbnovou, Helenu Winklerovou, Jana Novosada a Libuši Novosadovou, kteří před ním a zapisovatelkou soudu podepsali protokol, ve kterém stálo, že se vzdávají odvolání proti rozsudku a trest přijímají.[47] Naproti tomu ještě tentýž měsíc poslali Leopold Baťa a manželé Ludvík a Emilie Malotovi prostřednictvím svých obhájců Krajskému soudu v Uherském Hradišti odvolání proti rozsudku, v němž napadli především výrok o vině a výši trestu.[48]

Krajský soud odvolání dle ustanovení trestního řádu postoupil Nejvyššímu soudu v Praze, který nařídil jeho veřejné projednání na 25. dubna 1958. V průběhu odvolacího líčení se všichni tři obžalovaní snažili zmírnit svoji vinu tím, že zpochybňovali věrohodnost některých pasáží výslechových protokolů a označili za nevěrohodné výpovědi některých svědků, o kterých se domnívali, že jim při hlavním líčení záměrně uškodili. Jejich obhájci pak v závěrečných řečech navrhovali, aby

45 Tamtéž, Rozsudek z 7. 3. 1958, s. 127–132.

46 Tamtéž, Protokol o hlavním líčení z 6.–7. 3. 1958, s. 124.

47 Tamtéž, Protokol s ods. Wrbnovou, Winklerovou, Novosadem a Novosadovou z 13. 3. 1958, s. 135.

48 Tamtéž, Odvolání Leopolda Bati; Odvolání Ludvíka Maloty; Odvolání syna obž. Emilie Malotové z 22. 3. 1958, s. 141–147.

soud odvolání vyhověl a v následném rozsudku byl jejich klientům podstatně snížen trest, za což se přimlouvali i samotní obžalovaní. Naproti tomu generální prokurátor JUDr. Kraus vyzval senát, aby bylo odvolání v celém rozsahu jako bezpředmětné zamítnuto, k čemuž se senát nejvyššího soudu v čele s JUDr. Janem Hlavičkou nakonec přiklonil s tím, že se v odůvodnění rozsudku ztotožnil nejen s rozsudkem krajského soudu jako takovým, ale rovněž potvrdil jako správný výrok o vině a výši trestu.[49] V této souvislosti mě napadá jedna provokativní otázka: Mohli Malota, Malotová a Baťa očekávat v době opětovného honu na třídní nepřátele jiný konec odvolacího řízení?

Ve vězení

Rozhodnutím Nejvyššího soudu v Praze vstoupil rozsudek Krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 7. března 1958 v platnost a odsouzení členové skupiny si museli definitivně odpykat stanovený a podle jejich názoru nespravedlivý trest.[50] Nejprve všichni zůstali ve věznici v Uherském Hradišti, ale již v dubnu byl Jan Novosad přemístěn do nápravně pracovního tábora (NPT) č. 1 Leopoldov, kde zůstal až do svého propuštění na svobodu. V tomto nechvalně známém vězeňském zařízení skončil po krátkém pobytu ve věznici č. 2 Praha v červnu 1958 rovněž Leopold Baťa[51] a v lednu 1959 i Ludvík Malota. Barbora Wrbnová a Hedvika Tichá si svůj

49 V jakém ideologickém zajetí žili členové senátu Nejvyššího soudu, nejlépe ukazuje odůvodnění správnosti výroku o vině obžalovaných. Tvrdili totiž následující: *Především nutno předeslat, že na spiritistickou činnost nelze se dívat pouze jako na neškodné náboženské blouznění, zejména jestliže při této činnosti jsou probírány otázky nikoliv ryze náboženské povahy, nýbrž povahy politické s protistátním zaměřením. Přitom nezáleží na tom, zda takovéto projevy jsou pronášeny ve více či méně zastřené formě, protože zastřená forma takových projevů jen ještě zvyšuje stupeň nebezpečnosti takového jednání pro společnost. V souzené skupině nemůže ani překvapit protistátní zaměření některých projevů, uváží-li se třídní složení účastníků seancí, z nichž většina pochopitelně toužila po návratu svých dřívějších posic v soukromém podnikání. Proto bez ohledu na to, jaké bezprostřední pohnutky vedly jednotlivé obžalované k účasti na těchto schůzkách, zda to byl především náboženský fanatismus, nebo jiné důvody, je každý z nich trestně zodpovědný za svou účast, jestliže přes protistátní zaměření schůzek na nich setrvával. U žádného z obžalovaných však nešlo o pouhou trpnou účast, nýbrž každý svým způsobem se přičinil buď o rozšíření okruhu návštěvníků, nebo o donášení štvavých zpráv do seancí, nebo o rozšiřování závadných záznamů ze seancí mezi další osoby.* Tamtéž, Usnesení nejv. soudu z 25. 4. 1958, s. 156–157.

50 Do výše trestu byla všem odsouzeným započítána vazba, a to dle § 342 trestního řádu, která byla u každého samozřejmě jinak dlouhá. Tak např. Janu Novosadovi byla započítána doba ode dne zatčení, tedy od 14. 10. 1957, do skončení vazby, tedy do 24. 3. 1958, ale např. Barboře Wrbnové až od 17. 12. 1957, kdy byla zatčena, do 24. 3. 1958, kdy jí skončila vazba. Usnesení o započtení vazby vydal JUDr. Antonín Fornůsek. Viz: Tamtéž, Usnesení o započtení vazby z 25. 3. 1958, s. 148.

51 Tamtéž, Vyrozumění o přemístění ods. Leopolda Bati z 27. 6. 1958, s. 198; Zpráva o přemístění vězně Ludv. Maloty z 27. 1. 1959, s. 216. Malota byl do Leopoldova přemístěn z nápravně pra-

trest odnětí svobody odpykávaly v NPT č. 1 Ilava a Libuše Novosadová a Emilie Malotová putovaly do NPT č. 1 Pardubice.[52]

Jako první opustila po ukončením trestu odnětí svobody dne 17. června 1959 brány věznice Hedvika Tichá.[53] Složitěji se vyvíjel pobyt za mřížemi pro Helenu Winklerovou, která zůstala celou dobu po odsuzujícím rozsudku ve věznici č. 1 Uherské Hradiště. Proč se tak stalo, se lze jen domnívat. Zřejmě to však souviselo s tím, že Winklerová byla matkou dvou nezletilých dětí (dcery a syna), proto se několikrát stalo, že jí byl přerušen trest. Stalo se to např. v červnu 1959, kdy se dostala na svobodu na deset dní. Kromě rodinných důvodů bylo lidovým soudem přihlédnuto také k tomu, že ve *výkonu trestu se chová slušně a ukázněně*[,] *uložené úkoly plní svědomitě s vlastní iniciativou. Spory mezi spoluvězni nevyhledává.*[54] Nejen rodinné důvody, ale i odpykaná polovina trestu stály v pozadí žádosti Josefa Winklera o podmíněné propuštění jeho manželky. Ty však Krajský soud v Uherském Hradišti vyhodnotil jako nedostatečné, stejně jako dobrou pracovní morálku a dobré chování ve výkonu trestu. Důvodem pro zamítnutí žádosti byla *v prvé řadě velká společenská nebezpečnost jejího jednání soudem kvalifikovaného jako tr. čin podvracení republiky, kterého se dopouštěla po delší dobu a spolu ještě s dalšími pachateli. Tato okolnost a pak skutečnost, že nebyla potrestána příliš přísným trestem odn. svobody*[,] *nedávají soudu záruku, že pro opravdové její polepšení a převýchovu, pokud jde o její politické názory*[,] *postačí*[,] *odpyká-li si polovinu trestu.*[55] Že se i po skončení vyšetřování o případ i nadále zajímala StB, dosvědčuje vyjádření náčelníka samostatného oddělení vyšetřování Krajské správy Ministerstva vnitra kpt. Loveckého, který podmíněné propuštění Winklerové nedoporučil, a to i přesto, že *se snažila během vyšetřování působit dojmem, že se ke všemu doznává*[;] *nebylo to doznání úplné, ba naopak vždy se snažila svoji vinu zlehčit tím, že vypovídala, že si nebyla vědoma nějaké trestnosti, což však nelze brát v úvahu s přihlédnutím k jejímu vzdělání. Je to typický měšťák a* [od] *svého měšťáckého myšlení se nedovedla oprostit ani v průběhu vyšetřování a předpokládám, že tak nebylo ani v době výkonu*

covního tábora Valdice.

52 Libuše Novosadová se do Pardubic dostala dne 3. 10. 1958. Viz: Tamtéž, Sdělení o přemístění ods. L. Novosadové z 4. 10. 1958, s. 213. K pobytu žen v nápravně pracovních táborech podrobně BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času… Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*. Edice Sešity, č. 15. Praha: ÚDV PČR, 2006.

53 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Oznámení o propuštění H. Tiché z 20. 6. 1959, s. 224.

54 Tamtéž, Rozhodnutí o přerušení trestu H. Winklerové z 10. 6. 1959, s. 221.

55 Jak asi musela znít uším Heleny Winklerové slova o malém trestu odnětí svobody, když byla absolutně přesvědčena o své nevině... Navíc soud odsoudil matku nezletilých dětí, které právě v té době potřebovaly matku snad ze všeho nejvíce (dcera končila školu a hledala vhodné zaměstnání, syn končil osmiletou povinnou školní docházku a mělo se rozhodovat o jeho dalším studiu). Tamtéž, Usnesení ohl. P. P. u H. Winklerové z 17. 2. 1959, s. 217.

trestu […].[56] Helena Winklerová si tak ve vězení nakonec odpykala celý svůj trest, propuštěna na svobodu byla 14. října 1959.[57]

Žádost o podmíněné propuštění po odpykání poloviny trestu podal 21. května 1959 rovněž Leopold Baťa. Krajský soud v Nitře však jeho žádost zamítl jako neodůvodněnou s přihlédnutím k zamítavému postoji jak náčelníka NPT č. 1 Leopoldov, tak krajského prokurátora, kteří zdůraznili jeho nedobré chování ve výkonu trestu. *Súd uvážil, že ide o odsúdeného, ktorý bol veľkoobchodníkom, trestnej činnosti sa dopustil z nepriateľstva k nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu. Že doterajším odpykaným trestom nepreukázal svoju převýchovu. Z uvedených okolností a najmä veľmi malú časť odpykaného trestu je súd toho názoru, že v prípade předčasného prepustenia na slobodu by odsúdený neviedol riadný život pracujúceho človeka* […].[58] Baťa tak zůstal ve vězení až do svého propuštění na amnestii v květnu 1960.

Odsouzený, který si odpykával trest odnětí svobody uložený pravomocným rozsudkem trestního soudu, mohl podat žádost o milost. Tato možnost byla uvedena v § 205 (žádost za milost) zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 87/1950 Sb. Uvedený zákon, který Národní shromáždění přijalo v době nejtvrdšího stalinistického režimu a první vlny politických procesů v Československu v roce 1950, nebyl a priori určen pro politické vězně (výraz politický vězeň nebyl v československém právním řádu zakotven, tudíž se odsouzeným a později propuštěným nepřiznával status politického vězně). I oni mohli sice teoreticky podat žádost o milost, ta však byla v drtivé většině případů zamítnuta jako neodůvodněná. Tento zákon by určen spíše pro pachatele odsouzené za obecně kriminální zločiny. Řízení o milost pak konal soud, který rozhodoval v hlavním řízení. Samozřejmě že soud mohl v rámci své pravomoci rozhodnout, že žádost je neodůvodněná, a tím pádem ji zamítnout. V opačném případě ji postoupil k nadřízenému soudu i se svým návrhem, a pokud i tento soud rozhodl ve prospěch odsouzeného, byla žádost předložena Ministerstvu spravedlnosti. V případech, kdy prezident republiky nebo ministr spravedlnosti nařídil žádosti vyhovět, musela být žádost i s návrhem předložena. Do doby rozhodnutí případu měl být výkon trestu přerušen nebo odložen.[59]

Určitý posun v řízení žádosti o milost představoval § 388 (řízení o žádosti o milost) zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 64/1956 Sb. Řízení vedl v přípravném řízení generální prokurátor, který mohl žádost, pokud byl přesvědčen o její bezdůvodnosti, zamítnout. Pokud to však nařídil prezident republiky, nesměla být

56 ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Josef Winkler – osobní operativní svazek č. 33, Helena Winklerová – vyjádření k podmíněnému propuštění z 25. 10. 1958, s. 232.

57 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Oznámení o propuštění Heleny Winklerové z 16. 10. 1959, s. 227.

58 Tamtéž, Usnesení kr. soudu Nitra z 5. 8. 1959, s. 230.

59 Srov. § 205 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 87/1950 Sb. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*, roč. 1950, částka 39, s. 289.

žádost zamítnuta a musela být předložena i s návrhem soudu. Také trestní stíhání nemohlo být zahájeno nebo se v něm nemělo pokračovat, pokud to nařídil prezident republiky nebo generální prokurátor. Po tomto rozhodnutí měl být obviněný propuštěn z vazby. Řízení žádosti o milost bylo rovněž v kompetenci Ministerstva spravedlnosti, které mohlo rozhodnout o přípustnosti žádosti a popřípadě ji zamítnout. Samozřejmě i v tomto případě mohl prezident republiky nařídit, aby žádost nebyla zamítnuta, stejně jako nemělo být dále pokračováno v trestním stíhání, a obviněný tak měl být propuštěn na svobodu.[60]

Instituce milosti využili všichni odsouzení v procesu „Jan Novosad a spol.".[61] Je však signifikantní, že toto řízení postupovalo ze strany kompetentních státních orgánů velmi pomalu, proto se odsouzení vyřízení své žádosti do konce svého pobytu za mřížemi nedočkali. Byl v tom zlý úmysl, nebo byl příčinou velký počet podaných žádostí?

Je až zarážející, že dodržování zákonných lhůt v této době orgánům státní správy zřejmě nic neříkalo. Ty se vyloženě jako „lační vlci" vrhly na snadnou kořist v podobě majetku odsouzených, jehož propadnutí bylo v rozsudku vysloveno jako jeden z vedlejších trestů. Ještě před hlavním líčením byl na základě usnesení krajského prokurátora z prosince 1957[62] u všech obžalovaných sepsán movitý a nemovitý majetek. Nejrozsáhlejší movitý majetek patřil bezpochyby bývalé hraběnce Barboře Wrbnové, nacházel se v jejím třípokojovém bytě ve druhém patře zámku v Holešově.[63] O jeho velikosti nás informuje rozsáhlý seznam, sepsaný ve dnech 27. prosince 1957 až 12. února 1958, který obsahuje přes tisíc položek z výbavy domácnosti (nábytek, obrazy, starožitnosti, šperky, porcelán, technika domácnosti ad.), prostředky osobní potřeby, oblečení a ložní prádlo. Kompetentním orgánem k převzetí propadnutého majetku byla finanční správa dle místa bydliště odsouzeného, v tomto případě finanční odbor rady Okresního národního výboru (ONV) v Holešově, který vypracováním seznamu pověřil své pracovníky Vlastimila Deneše a Františka Hrnčiříka.[64]

60 Srov. § 388 a 389 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 64/1956 Sb. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*, roč. 1956, částka 33, s. 261–262.

61 Např. dne 19. 12. 1959 si v řízení žádosti o milost pro Barboru Wrbnovou opis rozsudku z března 1958 vyžádalo Ministerstvo spravedlnosti v Praze. Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Žádost min. sprav. o zaslání opisu rozsudku z 19. 12. 1959, s. 228.

62 V odůvodnění stálo, že *obviněná je podezřelá z trestného činu podle § 79a/1,2 tr. z., na kterýžto trestný čin vzhledem k povaze a závažnosti činu a poměrům obviněné lze očekávat uložení trestu propadnutí jmění. Protože je dána obava, že výkon tohoto trestu mohl by být zmařen nebo alespoň ztížen, zajišťuje se veškerý majetek obviněné.* Z předchozích slov je jasně patrné, že vedle bezpečnostních orgánů byl hlavním hybatelem v celém případu prokurátor, nikoliv soud. ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Libuše Novosadová – osobní vyšetřovací svazek č. 217, Usnesení o zajišť. majetku z 21. 12. 1957, s. 227.

63 K tomu blíže POKLUDA, Zdeněk: *Zámek Holešov. Minulost a přítomnost.* Holešov: Město Holešov, 2015, s. 57.

64 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Soupis majetku obž. Barbory Wrbnové z 13. 3. 1958, s. 133.

O složitosti a zároveň absurditě celého procesu vypovídají zachované žádosti i odpovědi všech zainteresovaných stran, u orgánů státní správy lze dokonce hovořit o protiprávním jednání z pozice „silnějšího". Barbora Wrbnová se proti rozhodnutí o zabavení veškerého movitého majetku pochopitelně ohradila již ve svém dopisu z 1. dubna, přičemž jako argument uváděla, že ne všechny věci, které se v seznamu zřejmě objevily (ona sama ho nikdy nedostala[65]), jsou jejím majetkem, nýbrž jsou majetkem její sestry Vlasty Davidové, jejího manžela Jana Davida a dalších.[66] Nechuť k tomuto kroku ze strany kompetentních úřadů je znát z dopisu Krajského soudu v Uherském Hradišti finančnímu odboru rady ONV v Holešově z 11. dubna. Finanční odbor však byl přece jen přinucen alespoň část věcí pro osobní potřebu (prádlo, oblečení, nádobí, postel, skříň ad.) vyloučit z propadnutí a předat do úschovy sestře Vlastě Davidové.[67] Určité zoufalství je cítit z opakované žádosti o zaslání soupisu zabaveného majetku, který Wrbnová zaslala Krajské prokuratuře v Uherském Hradišti 10. června: *Nebyl mi ponechán žádný stůl ani židle, rovněž ani matrace do postele, bez níž tato není použitelná* [sic]*, také další povlečení na peřinu a zhlavce a osobní prádlo a šatstvo. Rovněž šicí stroj, který bych těžko postrádala, také různé potraviny, které v mé domácnosti zbyly. Prosím, aby i tyto věci byly předány mé sestře.* […] *Jelikož mám 66 roků*[,] *jsem těžce nemocna cukrovkou, sklerózou srdce a vysokým krevním tlakem, nebudu schopna si tyto věci nutné k mému životu opatřiti.*[68]

V celé záležitosti se z pochopitelných důvodů silně angažovala i Davidová, která se ve své žádosti o vydání dalších věcí z propadnutého majetku sestry ohradila proti dosavadnímu úřednímu postupu a zároveň obvinila kompetentní orgány ze záměrné nečinnosti a doslova ze zlého úmyslu, když uvedla: *Z propadlého majetku byly jí podle úvahy ONV – fin. odboru z osobních věcí ponechány, resp. vyloučeny svršky, které jsou naprosto nedostačující pro uspokojování těch nezbytnějších potřeb osobních*[,] *např. ponechána jí postel bez matrací*[,] *pouze s drátěnkou*[,] *a jelikož jmenovaná jest naprosto bez jakýchkoliv prostředků, jest nemocná a práce trvale neschopná*[,] *jest a bude svou výživou a náklady na své potřeby odkázána výhradně na pomoc a podporu příbuzných*[,] *a to v prvé řadě mne jako sestry, prosím, aby zmíněný případ byl tamní prokuraturou laskavě přezkoušen a se zřetelem na vylíčené poměry uvolněny jí všechny majetkové hodnoty, které lze pro osobní potřebu uvolniti. V dosavadním postupu při uvolňování a postupu při nakládání s majetkem shora jmenované vidím – podle mého názoru – porušení soc. zákonnosti*[,] *a proto se obracím jako sestra v jejím*

65 První žádost podala Barbora Wrbnová 18. 4. 1958. Tamtéž, Žádost B. Wrbnové o zaslání soupisu jmění z 18. 4. 1958, s. 171.

66 Tamtéž, Postoupení žádosti B. Wrbnové o vyloučení věcí z 1. 4. 1958, s. 164–165.

67 Seznam věcí, které byly vyloučeny z propadnutého majetku Barbory Wrbnové, se stal součástí potvrzení podepsaného Vlastou Davidovou na jedné straně a Vlastimilem Denešem, pracovníkem finančního odboru rady ONV v Holešově, na straně druhé. Tamtéž, Seznam vyloučených věcí B. Wrbnové, s. 169.

68 Tamtéž, Odstoupení žádosti B. Wrbnové z 10. 6. 1958, s. 194.

zastoupení s uctivou žádostí o právní ochranu.[69] Místo zjednání nápravy však Krajský soud v Uherském Hradišti považoval dopis Davidové za útok na tuto instituci a nemístné vměšování do svých kompetencí. Z toho důvodu v odpovědi strohým úředním jazykem bez špetky lidskosti uvedl, že neshledal žádné důvody, proč by měl uvolnit další věci z propadnutého majetku odsouzené, a zároveň pisatelku rázně „poučil", že *pokud jde o Vás*[,] *nemáte vůči Barboře Wrbnové – ani ona vůči Vám – žádné zákonné vyživovací povinnosti. Proto již z toho důvodu nejste k podání ve smyslu § 360 tr. ř. oprávněna.*[70] Rozhodnutí o propadnutí majetku však nemělo odkladný účinek,[71] a proto se občanům Holešova naskytla poněkud bizarní podívaná, když se na hlavním holešovském náměstí odehrávaly trhy nabízející k prodeji šatstvo, boty a prádlo bývalé paní hraběnky.[72]

V majetku Barbory Wrbnové se nacházelo také větší množství starožitností a šperků, o které po jejich propadnutí státu projevil zájem Valašskoslovácký obchod potřebami pro domácnost se sídlem v Gottwaldově v zastoupení podnikovým ředitelem Karlem Vitáskem.[73] Zda však byly skutečně prodány do některého z obchodů, nabídnuty ve veřejné dražbě, skončily jako sbírkové předměty v některém ze státních muzeí či galerií, nebo se s nimi stalo něco jiného, zůstává otázkou.

Rovněž Ludvík Malota ml., syn Ludvíka a Emilie Malotových, podal dne 28. května Krajskému soudu v Uherském Hradišti žádost o vyjmutí části zabaveného movitého majetku svých rodičů[74] se seznamem těchto věcí.[75] Krajský soud v uvedené věci rozhodl 17. června svým usnesením s tím, že malou část zabavených předmětů vyloučil z propadnutí státu s odůvodněním, že *budou sloužit jednak Ludvíku a Emilii Malotové*[,] *až si odpykají uložený trest, jednak nezletilé Ireně Malotové.* Naopak část věcí uvedených v seznamu (např. skříň, ledničku, zrcadlo či lustry) nepovažoval soud za nutné k vyloučení, *neboť jde vesměs o předměty, které nejsou nutné pro zajištění výživy, případně ostatních životních potřeb.*[76]

69 Tamtéž, Postoupení podání Vlasty Davidové z 18. 5. 1958.

70 Tamtéž, Odpověď Vlastě Davidové z 20. 5. 1958, s. 187.

71 O „realizaci" propadnutého majetku byla zřejmě dosti nepříjemně překvapená Barbora Wrbnová seznámena dne 1. 7. 1958 při návštěvě JUDr. Fornůska, který jí sdělil, že z toho důvodu již nelze další věci vylučovat. Tamtéž, Protokol s ods. B. Wrbnovou z 1. 7. 1958, s. 199.

72 Informace převzata z ROHÁL, Robert: *Vzestupy a pády holešovské hraběnky Barbory Wrbnové.* Holešov: Město Holešov, 2009, s. 29. Rohál rovněž uvádí, jak někteří lidé z Holešova kupovali ručníky, které pak nosili k Davidovým pro bývalou paní hraběnku.

73 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Dotaz Val. obchodu potř. pro domácnost Gottwaldov z 12. 3. 1958, s. 139.

74 Soupis zabavených věcí manželů Malotových v jejich domě v Gottwaldově provedli pracovníci finančního odboru rady Okresního národního výboru v Gottwaldově v prosinci 1957 a dne 10. 1. 1958 tento seznam zaslali Krajskému soudu v Uherském Hradišti. Tamtéž, Žádost L. Maloty ml. o vynětí věcí z propadnutí z 30. 5. 1958, s. 190.

75 Tamtéž, Žádost L. Maloty ml. o vynětí věcí z propadnutí z 28. 5. 1958, s. 188–189.

76 Tamtéž, Usnesení o vyloučení věcí z propadnutí u ods. L. a E. Malotové z 17. 6. 1958.

Naopak u manželů Novosadových (trvalé bydliště Mladcová čp. 135), jejichž movitý a nemovitý majetek odhadl finanční odbor rady Městského národního výboru (MěstNV) v Gottwaldově na necelých 222 000 Kčs,[77] k žádnému vyloučení předmětů z propadnutého majetku nedošlo, protože v tomto případě o to nikdo ani nežádal. V jejich případě se u seznamu věcí, které propadly státu, dochoval protokol o provedeném soupisu majetku z 20. února 1958, a my tak máme možnost zjistit, jak se při těchto úředních úkonech postupovalo. Soupis prováděli zaměstnanec finančního odboru MěstNV v Gottwaldově Oldřich Kučírek a pracovník finančního odboru rady Okresního národního výboru v Gottwaldově Vlastimil Sázavský za přítomnosti předsedy Obvodního národního výboru v Mladcové Karla Sokola a synovce manželů Novosadových Jaromíra Novosada (trvalé bydliště Mladcová čp. 37). Ještě před započetím soupisu si úředníci zjistili, že kromě manželů Novosadových nikdo jiný v domě nebydlel. Podle protokolu se při soupisu postupovalo od jedné místnosti ke druhé a každá věc byla v seznamu uvedena podle místností, kde se nacházela. Oblečení nebylo sepsáno jednotlivě, protože již bylo podle názoru sepisujících úředníků obnošené, některé kusy byly i ve velmi špatném stavu. Z potravin zapsali úředníci do seznamu jen ty věci, které se na místě nacházely ve větším množství. Na závěr protokolu se Novosad a Sokol zavázali, že se budou o dočasně opuštěnou nemovitost a movitý majetek v ní se nacházející řádně starat, aby nedošlo k jejich poškození či odcizení.[78]

V případě zajištění propadnutého majetku u odsouzené Heleny Winklerové došlo k překvapivému rozuzlení. Sama Winklerová podle vyjádření nejbližších příbuzných a zjištění orgánů státní správy žádný majetek (movitý ani nemovitý) nevlastnila (byt v Gottwaldově a jeho vnitřní zařízení totiž vlastnil její manžel Josef Winkler), proto nemohlo dojít ze strany kompetentních úřadů k jeho zajištění.[79]

Stabilita režimu a euforie vedoucích představitelů KSČ z dosavadních úspěchů přiměla nejvyšší stranické orgány k výraznějšímu politickému gestu směrem ke svým protivníkům. Tímto aktem se stalo rozhodnutí prezidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii,[80] které bylo oficiálně publikováno ve Sbírce zákonů Republiky československé pod číslem 54/1960 Sb. Jednalo se o nejrozsáhlejší politickou amnestii, která byla v poválečných dějinách Československa vyhlášena. Měla aboliční, agraciační a rehabilitační charakter a skládala se z preambule a sedmi článků. Rozhodnutí o amnestii bylo oficiálně vydáváno jako právní akt k patnáctému

77 Tamtéž, Soupis majetku Jana a L. Novosadové z 1. 3. 1958, s. 133.

78 Tamtéž.

79 Tamtéž, Přípis finanč. odboru rady měst. nár. výb. v Gottwaldově z 28. 2. 1959, s. 218.

80 K přípravě, realizaci a dopadům amnestie z roku 1960 zatím nejpodrobněji ROKOSKÝ, Jaroslav: Amnestie 1960. In: *Paměť a dějiny*, č. 1/V, Praha 2011, s. 39–54. K přípravě, realizaci a dopadům amnestie z roku 1960 v nápravně pracovních táborech např. BURSÍK, Tomáš: *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1949–1961*. Praha: ÚSTR, 2009.

výročí osvobození republiky Sovětskou armádou a zároveň jako výraz údajné síly a pevnosti socialistického zřízení, které mělo být prodchnuto myšlenkou „humanismu“: *Pod vedením Komunistické strany Československa dělníci, rolníci a pracující inteligence svou obětavou, usilovnou prací uskutečnili hluboké hospodářské, třídní a sociální přeměny v naší vlasti. Vítězství socialismu v naší zemi se stalo radostnou skutečností. Naše republika je silná jako nikdy dříve* […]. *Tato neotřesitelná síla a pevnost našeho socialistického zřízení – jakož i jeho humanismus, veliká důvěra, kterou má Komunistická strana Československa a socialistický stát mezi pracujícími – umožňují, aby osobám, které se dopustily v minulosti závažných trestných činů směřujících proti politickým a hospodářským základům naší republiky, byla dána příležitost odčinit svou vinu před lidem poctivou prací.*[81] Tolik preambule amnestie, která kromě obvyklých ideologicko-politických klišé obsahovala i větu, na koho se rozhodnutí prezidenta republiky vztahuje. Prezident republiky promíjel odsouzeným osobám tresty odnětí svobody či jejich zbytky uložené za trestné činy proti republice s ošidným dovětkem, že se *do deseti let od tohoto rozhodnutí nedopustí úmyslného trestného činu.* Amnestováni byli zároveň ti, kteří *pod vlivem nepřátelské propagandy bez povolení opustili území republiky.* Proti lidem, kteří se dopustili trestného činu nedovoleného opuštění republiky, mělo být zastaveno nebo nemělo být zaváděno trestní stíhání. Všem propuštěným měly být zároveň prominuty vedlejší tresty ztráty čestných práv občanských a neuhrazené peněžité tresty. Prominuty byly také tresty nápravného opatření s účinkem, že se *dnem tohoto rozhodnutí na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen*, peněžité tresty do výše 5000 Kčs, nezaplacené pokuty za přestupky, tresty odnětí svobody, jejichž výkon byl nebo bude odložen s tím, že se na pachatele mělo dále hledět, jako by nebyl odsouzen, a tresty odnětí svobody nebo jejich zbytky za trestné činy a přestupky s podmínkou, že se odsouzený nedopustí do tří let úmyslného trestného činu.

Amnestie se naopak nevztahovala na *a) přímé agenty imperialistických rozvědek, b) teroristy, sabotéry, záškodníky a organizátory nebezpečných protistátních skupin, c) osoby odsouzené pro trestné činy vojenské zrady nebo jiné protistátní činy, jestliže jejich čin měl za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt, d) osoby odsouzené podle retribučních předpisů, pokud jejich čin měl za následek smrt.* Jak je vidět, z amnestie byla vyňata poměrně široká skupina politických vězňů a záleželo jen na rozhodnutí stranických orgánů nebo komisí, které odsouzené k udělení prezidentské amnestie navrhly a schválily. Také odsouzení, kteří ve výkonu trestu hrubým způsobem narušovali svou převýchovu, museli počítat, že se „dobrodiní“ amnestie nedočkají. Tento článek byl rovněž částečně namířen proti politickým vězňům, kdy o jejich zařazení do amnestie rozhodoval, kromě krajských komisí a ústřední komise, náčelník

81 Národní archiv (dále NA), fond KSČ – ÚV – 02/2, sv. 245, a. j. / bod 326/5, Amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou, Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou z 7. 1. 1960.

nápravného zařízení, který mohl odsouzeného nedoporučit k udělení amnestie jen proto, že ve výkonu trestu *nadále projevoval reakční myšlení a názory*.[82]

Návrh na udělení amnestie k patnáctému výročí osvobození Československa Sovětskou armádou vypracovali společně ministři vnitra a spravedlnosti Rudolf Barák, Václav Škoda a generální prokurátor Jan Bartuška na počátku ledna 1960. Návrh podle předkladatelů spadal do období *dovršení socialistické výstavby v naší vlasti*.

Návrh zásad amnestie projednali členové politického byra ÚV KSČ na své schůzi dne 12. ledna 1960. Materiál schválili s připomínkou, že mělo jít o všeobecnou politickou amnestii a u tzv. prominentů mělo jmenovitě rozhodovat politické byro.[83] O jednotlivých „méně významných" odsouzených rozhodovaly krajské komise složené ze zástupce krajské správy Ministerstva vnitra, krajského soudu a krajské prokuratury. Sporné případy, o kterých krajské komise nerozhodly, byly postoupeny meziresortní ústřední komisi, kterou tvořili náměstci ministerstev vnitra a spravedlnosti a generálního prokurátora, provádějící politicko-organizační zajištění amnestie.[84] Ke všem osobním spisům vězňů bylo připojeno rozhodnutí komise o tom, zda se na odsouzeného amnestie vztahuje, či nikoliv.

Se zněním rozhodnutí o amnestii byli odsouzení seznámeni dne 9. května 1960 v dopoledních hodinách. *Odsouzení, kterým byla udělena amnestie, tuto skutečnost přijali s velkou radostí a mnoho z nich bylo dojato a překvapeno.*[85] Všem amnestovaným bylo vyhotoveno amnestijní usnesení a komise současně jednotlivé propuštěné upozornily na podmínku deseti let, během nichž musí vést řádný život. Dále byli všichni amnestovaní informováni o prvních povinnostech na svobodě, mezi které patřilo vyřízení přihlašovací povinnosti a občanského průkazu, nahlášení se pracovním odborům ONV ad. Zároveň museli podepsat prohlášení, ve kterém se zavazovali pomlčet o všem, co se během výkonu trestu dozvěděli, s dodatkem, že porušením slibu mlčenlivosti by se vystavovali novému trestnímu stíhání. Ještě před opuštěním vězeňských zařízení byl mezi amnestovanými prováděn nábor do zaměstnání ze strany zástupců jednotlivých podniků.[86] Propouštění probíhalo v několika vlnách ve

82 Citováno dle rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii č. 54/1960 Sb. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*, roč. 1960, částka 20, s. 141–143.

83 Tamtéž, Usnesení 81. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. 1. 1960.

84 Do 1. 4. 1960 rozhodly krajské komise kladně u 3 572 případů osob odsouzených pro protistátní činnost, ústřední komise rozhodla kladně v dalších 1 747 případech. K tomuto počtu lze připočítat ještě 1 330 osob, které byly odsouzeny za kriminální zločiny a které byly komisemi navrženy k udělení amnestie. Viz: ABS, fond A 5, Sekretariát náměstka MV plk. Jindřicha Kotála, kart. 5, inv. č. 5, Amnestie, Početní přehled osob, na které se vztahuje amnestie po rozhodnutí komisí ku dni 1. 4. 1960.

85 Viz: Tamtéž, Informace o průběhu amnestie v nápravných zařízeních z 9. 5. 1960.

86 Propuštěným z výkonu trestu a práce schopným měly zajistit přiměřené zaměstnání (co však znamenalo slovo přiměřené, nebylo specifikováno) krajské národní výbory, jak stálo v usnesení vlády ze dne 14. 10. 1959. Dle dopisu předsedy vlády Republiky československé Viliama Širokého předsedovi KNV Jihlava Františku Honsovi z 20. 4. 1960 bylo nutné působit na

dnech 10.–12. května s tím, že amnestovaní si mohli z nabídky pojízdných prodejen nakoupit spotřební zboží, za které utratili cca 2 miliony korun. Amnestované svážely na autobusová a vlaková nádraží zvláštní autobusy poskytnuté Ministerstvem vnitra, v místních nádražních restauracích byl zakázán prodej jakéhokoliv alkoholu. Každému amnestovanému byla zakoupena jízdenka na cestu domů nebo si ji koupil sám ještě ve vězeňském zařízení.

Na základě amnestie prezidenta republiky z 9. května 1960 bylo z věznic a nápravně pracovních táborů z celkového počtu 32 332 odsouzených propuštěno 7 092 osob, z nichž 5 601 tvořily osoby odsouzené za protistátní trestné činy z celkového počtu 8 708 obětí politických procesů, 1 491 se rekrutovalo z osob odsouzených za kriminální zločiny. Do tohoto počtu je nutno započítat také 59 cizích státních příslušníků, z nichž 47 bylo ve dnech 12. a 13. května 1960 vyhoštěno.[87] Největší skupina propuštěných – 3 828 osob – se skládala z dělníků, družstevních rolníků, soukromě hospodařících malých a středních rolníků, příslušníků pracující inteligence, ostatních pracujících a příslušníků „maloburžoazie". Druhou nejpočetnější skupinu – 2 624 osob – tvořili „kulaci" a ostatní příslušníci „buržoazie". Nejmenší skupina – 640 osob – byla označena jako „protispolečenské a parazitní živly".[88]

Většina amnestovaných musela po svém propuštění řešit vážné existenční a finanční starosti. V dubnu 1960 totiž politické byro ÚV KSČ schválilo návrh, podle kterého měl starobní důchod amnestovaných důchodového věku dosahovat maximální výše 600 Kčs (většinou však neměl přesahovat 400 Kčs, výše 600 Kčs měl dosáhnout jen ve zvlášť sociálně odůvodněných případech), což při tehdejší výši průměrného starobního důchodu necelých 700 Kčs připomínalo spíše než pen-

amnestované, aby *se z nich stali poctivě pracující lidé a platní členové naší společnosti.* Široký dále upozorňoval, že amnestovaní mají být bez průtahů umisťováni do pracovního procesu, a pokud to půjde, *rovnoměrně rozmístěni do takového prostředí vyspělých pracujících, kde bude zaručeno dokončení jejich nápravy.* Amnestovaní z řad odsouzených za protistátní trestné činy přitom měli být umisťováni tak, aby *nedocházelo k jejich soustřeďování v klíčových podnicích. Není též přípustné, aby zejména osoby odsouzené pro protistátní činnost byly zařazovány do zbrojních závodů a podniků důležitých pro obranu republiky nebo na jiná místa, kde by měly přístup k dokumentům státního tajemství.* Tato zásada však měla být uplatněna na základě individuálního přístupu a při zhodnocení jejich schopností a pracovní iniciativy *k řešení národohospodářských úkolů…* Viz: Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA v Brně), fond B 126 Krajský národní výbor Jihlava (1898) 1949–1960, kart. 4, inv. č. 27, Bývalé utajované písemnosti všech referátů, odborů a správ, Různé politické a bezpečnostní záležitosti, Dopis předsedy vlády V. Širokého z 20. 4. 1960. Náborová kampaň měla probíhat ve dvou etapách. První etapa se měla uskutečnit v době propouštění, tedy ve dnech 10.–12. května 1960, druhá se měla soustředit na získání nových pracovníků z řad amnestovaných v místě jejich bydliště.

87 Největší počet – 29 osob – bylo vyhoštěno do Rakouska.

88 NA, fond Správa nápravných zařízení, neuspořádáno, Zpráva o přípravě a provedení amnestie presidenta republiky z 9. 5. 1960 v nápravných zařízeních.

zi almužnu.[89] O výši důchodů amnestovaných osob měly rozhodovat komise sociálního zabezpečení rad jednotlivých národních výborů na základě žádosti amnestovaných o přiznání důchodu. Tyto komise měly postupovat v souladu se zákonem č. 40/1958 Sb., o úpravě důchodů některých odsouzených osob.[90] Žádosti o přiznání důchodu měly komise posuzovat individuálně *s třídně politickým přístupem a při rozhodování o přiznání důchodu v jednotlivých konkrétních případech budou přihlížet zejména k povaze trestného činu, třídnímu původu a profilu odsouzeného a k tomu, jak se odsouzený choval během výkonu trestu, k jeho sociálním a rodinným poměrům, popř. zřetelehodným důvodům.* Směrnice, které rozpracovávaly politbyrem schválený návrh o výši důchodů, na závěr upozorňovaly na velmi důležitou skutečnost, která chystanou amnestii ještě více degradovala. *Amnestií presidenta republiky nebylo vysloveno zahlazení odsouzení, nýbrž se pouze promíjí odpykání zbytku trestu. Proto se amnestií nemění ničeho na povaze trestného činu, který byl spáchán, ani na výši trestu, který byl rozsudkem vysloven.*[91]

Rozsáhlá amnestie, která se vztahovala na velkou většinu politických vězňů, se nelíbila nejen některým funkcionářům KSČ, ale hlavně bezpečnostním složkám. Státní bezpečnost se snažila najít pomocí akce s krycím názvem MÁJ mezi amnestovanými vhodné agenty, kteří by byli ochotni spolupracovat s StB a donášet jí informace z prostředí propuštěných: s kým se stýkají, zda neorganizují nové „protistátní skupiny", nevedou protirežimní řeči ad.

Většina amnestovaných byla po svém propuštění sledována Státní bezpečností, která čekala na každý „chybný krok" propuštěného člověka, aby měla pádný argument k jeho opětovnému zatčení. Ke sledování amnestovaných byli využíváni rovněž agenti z řad propuštěných, kteří nashromážděné informace posílali svým řídicím orgánům.

K agenturnímu obsazení amnestovaných vydal ministr vnitra dne 5. dubna 1960 rozkaz č. 6, podle něhož postupovaly jednotlivé krajské správy Ministerstva vnitra. Rozkaz tak svým způsobem navazoval na rozkaz ministra vnitra vydaný 3. ledna 1959 a věnovaný rozpracování, pozorování a evidování „bývalých lidí", jehož přílohou byla instrukce o evidenci „bývalých lidí" a jiných osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení. „Bývalí lidé" byli podle rozkazu a instrukce definováni jako osoby *vítězstvím dělnické třídy* zbavené svého *dřívějšího nadřazeného postavení na úseku hospodářského a kulturního života a které se s tímto stavem nesmířily.* Jejich evidence měla zajistit *přehled o jejich pobytu, pohybu a činnosti*, a vytvořit tak vhodné podmínky pro

89 ROKOSKÝ, Jaroslav: *Amnestie 1960…*, s. 52.

90 Zákon č. 40/1958 Sb. schválilo Národní shromáždění dne 3. července 1958. Uveřejněn byl ve Sbírce zákonů Československé republiky pod částkou 16 na s. 103–104.

91 Viz MZA v Brně, fond B 126 Krajský národní výbor Jihlava 1945–1960, kart. 36, inv. č. 273, Bývalé utajované písemnosti všech referátů, odborů a správ. Různé politické a bezpečnostní záležitosti, Směrnice pro předsedy komisí sociálního zabezpečení rad národních výborů o úpravě důchodů osob, na něž se vztahuje amnestie presidenta republiky k 15. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou z 6. 5. 1960.

úspěšný boj proti těmto živlům. Tento přísně tajný rozkaz především ukládal zajistit agenturně-operativní rozpracování tzv. bývalých lidí. Jejich systematické sledování a agenturně-operativní rozpracování měli provádět především příslušníci StB a Veřejné bezpečnosti. O „bývalých lidech" se měla vést kartotéka, kam měli být k jednotlivým osobám ukládány získané poznatky ze sledování.[92] Sledování amnestovaných osob probíhalo ještě dlouho po jejich propuštění na svobodu.

Na základě rozhodnutí o amnestii opustilo brány věznic i šest členů skupiny: Jan Novosad[93], Libuše Novosadová[94], Barbora Wrbnová[95], Ludvík Malota[96], Emilie Malotová[97] a Leopold Baťa[98]. V říjnu roku 1960 vydal Krajský soud v Brně v rámci neveřejného zasedání usnesení, ve kterém všem prominul zbytek trestu odnětí svobody, a to *pod podmínkou, že se odsouzený do 9. 5. 1970 nedopustí úmyslného trestného činu.* Zároveň jim vrátil čestná práva občanská a prominul nezaplacený zbytek nákladů trestního řízení.[99]

92 Informace převzaty z KOUDELKA, František: Státní bezpečnost 1954–1968: základní údaje. *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, č. 13.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 89–90. František Koudelka uvádí, že přípravy amnestie 1960 využili pracovníci III. správy Ministerstva vnitra (politická kontrarozvědka) k intenzivní práci mezi vězni k získání nových spolupracovníků. Od února do dubna 1960 jen v některých nápravných zařízeních (např. v Leopoldově a Valdicích) a pracovních táborech (např. v Jáchymově) provedli 642 pohovorů s vězni a ke spolupráci získali 130 osob. Viz: Tamtéž, s. 92.

93 Janu Novosadovi byl podle rozhodnutí krajské komise v Nitře prominut zbytek trestu v délce trvání dva roky, čtyři měsíce a pět dní a 10. 5. 1960 byl propuštěn z nápravně pracovní věznice č. 1 Leopoldov domů. Viz: Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – je účasten amnestie z 9. 5. 1960, s. 235.

94 Libuši Novosadové byl podle rozhodnutí krajské komise v Pardubicích prominut zbytek trestu v délce trvání šest měsíců a deset dní a 10. 5. 1960 byla propuštěna z nápravně pracovního tábora č. 1 Pardubice domů. Tamtéž, Libuše Novosadová – je účastna amnestie z 9. 5. 1960, s. 238.

95 Barboře Wrbnové byl podle rozhodnutí krajské komise v Ilavě prominut zbytek trestu v délce trvání sedm měsíců a osm dní a 10. 5. 1960 byla propuštěna z nápravně pracovního tábora č. 1 Ilava domů. Tamtéž, Barbora Wrbnová – je účastna amnestie z 9. 5. 1960, s. 234.

96 Ludvíku Malotovi byl podle rozhodnutí krajské komise v Nitře prominut zbytek trestu v délce trvání jeden rok, pět měsíců a pět dní a 10. 5. 1960 byl propuštěn z nápravně pracovní věznice č. 1 Leopoldov domů. Tamtéž, Ludvík Malota – je účasten amnestie z 9. 5. 1960, s. 237.

97 Emilii Malotové byl podle rozhodnutí krajské komise v Pardubicích prominut zbytek trestu v délce trvání pět měsíců a třicet dní a 10. 5. 1960 byla propuštěna z nápravně pracovního tábora č. 1 Pardubice domů. Tamtéž, Emilie Malotová – je účastna amnestie z 9. 5. 1960, s. 239.

98 Leopoldu Baťovi byl podle rozhodnutí krajské komise v Nitře prominut zbytek trestu v délce trvání šest měsíců a dvanáct dní a 10. 5. 1960 byl propuštěn z nápravně pracovní věznice č. 1 Leopoldov domů. Tamtéž, Leopold Baťa – je účasten amnestie z 9. 5. 1960, s. 236.

99 Tamtéž, Barbora Wrbnová – vyřízení amnestie z roku 1960, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 240; Jan Novosad – dtto, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 242; Leopold Baťa – dtto, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 244; Ludvík Malota – dtto, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 246; Libuše Novosadová – dtto, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 248; Emilie Malotová – dtto, Usnesení KS v Brně z 21. 10. 1960, s. 250.

Po propuštění – zápas o nápravu křivdy

Z hlediska samotných politických vězňů šlo v případě vyhlášení amnestie prezidenta republiky bezpochyby o pozitivní krok, návrat do normálního občanského života, do zaměstnání jim ale záměrně ztěžovaly úřady, pro které zůstávali právem odsouzenými zločinci. Zatímco ostatní se vrátili domů ke svým rodinám, Barboru Wrbnovou již žádný domov nečekal, protože v době věznění jí úřady byt, ve kterém do zatčení žila, zkonfiskovaly. Podlomené zdraví ohrožované několika závažnými chorobami a téměř žádné finanční prostředky jí navíc nedávaly žádnou naději na samostatný život. V této zoufalé situaci proto přijala nabídku své sestry Vlasty Davidové a švagra Jana Davida, kteří ji vzali k sobě. Když přijela na holešovské vlakové nádraží, musela pro ni přijet rodina taxíkem, protože cestu pěšky by nezvládla.[100] Vyměřený důchod (nejdříve 90, posléze 190 Kčs) zdaleka nepostačoval ani na základní prostředky, nepřekvapí tedy, že si přivydělávala pletením a háčkováním rukavic, čepic a klobouků. Kromě toho pomáhala sestře s vedením domácnosti a výchovou dvou dětí. Dne 13. února 1962 hraběnka Barbora Wrbnová zemřela na nefunkčnost ledvin, následek i pobytu za mřížemi, bylo to krátce před jejími sedmdesátými narozeninami. Původně měla být pohřbena v rodinné hrobce Wrbnů v pohřební Černé kapli (součást farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Holešově) vedle svého manžela, ale režim si prosadil svou, a proto musela být pochována na místním hřbitově. Když se s ní její blízcí loučili a její otevřená rakev stála v průjezdu domu na náměstí Klementa Gottwalda čp. 56, kde prožila roky svého života, jen málokdo se odvážil přijít blíž a rozloučit se s ní, protože na ulici stála tři auta StB.[101]

Potíže se po návratu domů nevyhnuly ani některým dalším členům skupiny. Např. Libuše Novosadová, která v dopise Krajskému soudu v Brně z června 1968 uvedla, že po propuštění z vězení jí byl vyměřen důchod 300 Kčs (tedy nepoměrně vyšší než Barboře Wrbnové, zřejmě zde zapůsobila všeobecná zášť kompetentních úřadů vůči bývalé příslušnici šlechtického rodu) a teprve v roce 1966 se tato částka zvýšila na 430 Kčs. Novosadová si rovněž vzhledem ke svému stáří 57 let a zdravotním problémům nemohla najít žádné zaměstnání.[102]

Politická situace v šedesátých letech dávala všem propuštěným, a to i bývalým politickým vězňům, naději, že budou moci před soudem očistit své jméno a doložit

100 Dne 21. 10. 1960 bylo Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti v Kroměříži Krajským soudem v Brně dotázáno, zda Barbora Wrbnová pracuje, a pokud tomu tak není, co jí v nástupu do zaměstnání brání. Po prošetření zaslali příslušníci VB odpověď, ve které uvedli, že *jmenovaná od svého podmínečného propuštění je odkázána na lůžko pro svou nemoc.* […] *Jinak proti jmenované nebylo zjištěno žádných závadných poznatků.* Tamtéž, Barbora Wrbnová – sdělení VB z 27. 10. 1960, s. 253.

101 ROHÁL, Robert: *Vzestupy a pády holešovské hraběnky Barbory Wrbnové*, Holešov: Město Ho.lešov, 2009, s. 30.

102 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 6 Tr 68/68, Jan Novosad a spol., Libuše Novosadová – návrh na zrušení rozsudku z 22. 6. 1968, s. 4.

nezákonnost nejen celého vyšetřování, ale i vlastního politického procesu zakončeného protiprávným rozsudkem. K tomu, aby se domohli pravdy, měli fakticky jedinou možnost, kterou jim dával soudobý trestní řád (zákon č. 64/1956 Sb. a zákon č. 141/1961 Sb.), a to podat si žádost o obnovu soudního trestního řízení.[103] Je zajímavé, že tohoto právního kroku žádný ze členů skupiny „Jan Novosad a spol." nevyužil, a lze se jen domnívat, proč se tak stalo.

Impulzem k hledání spravedlnosti se nakonec staly až události roku 1968. Československá reforma v roce 1968, která byla průvodním jevem tzv. pražského jara, konečně nastolila vhodné podmínky pro důslednou rehabilitaci obětí politických procesů nejen z let 1948–1954. Rehabilitace se zařadila mezi důležité úkoly obrodného procesu, zvláště vedoucí představitelé KSČ pod tlakem veřejnosti přistoupili k urychlenému přijetí zákona o soudní rehabilitaci. Již v diskusi na zasedání pléna ÚV KSČ ve dnech 3.–4. ledna 1968 se někteří diskutující vyslovili pro definitivní uzavření právní a polické rehabilitace nevinně odsouzených, stejně jako pro dokončení rehabilitace osob z procesu proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům.[104] Problematikou rehabilitace se schůze předsednictva ÚV KSČ znovu zabývala dne 21. března 1968. Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ ve své zprávě navrhovala, aby byla přijata zásada, že problematiku rehabilitace převezmou kompetentní orgány, tedy prokuratura a soudy, které se postarají, aby jejich práce nebyla ovlivněna politickými a mocenskými zásahy. Rehabilitace měla být prováděna na zákonném podkladě, aby byly vyjasněny otázky odškodnění obětí politických procesů a postup proti osobám, které se hrubým způsobem dopouštěly porušování zákonnosti.[105]

V té době již byly v plném proudu práce na Akčním programu KSČ, který měl reagovat na problémy a změny probíhající po lednu 1968 v politickém i společenském životě a zároveň měl vytyčit linii dalšího směřování KSČ a společnosti pro nejbližší měsíce. Dokument považoval důsledné dokončení rehabilitačního procesu jako nezbytný krok k rozhodnému vyrovnání se s minulostí za důležitou součást obrodného procesu. V přípravách rehabilitačního zákona se výrazně angažovala československá vláda, která se čím dál více ujímala své skutečné, exekutivní funkce bez zásahů stranických orgánů. Na základě Akčního programu KSČ se

103 V souvislosti s obnovou soudního řízení je však třeba poznamenat, že pokud po splnění všech zákonných podmínek již obnovené soudní řízení proběhlo, nemuselo skončit pro navrhovatele, resp. obviněného vůbec podle jeho předpokladů a že v případě politických vězňů tak také v mnoha případech neskončilo.

104 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír – MORAVEC, Jan: Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968). In: *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970.* Díl 9, 1. svazek. Praha–Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1999, s. 127.

105 NA, fond KSČ – Ústřední výbor KSČ 1945–1989, Praha – Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 64, a. j. / bod 73/3, Problémy rehabilitace osob postižených porušováním socialistické zákonnosti a norem stranického života z 14. 3. 1968.

prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti zavázala dokončit ve spolupráci s předsedou Nejvyššího soudu a Generální prokuraturou práce na zásadách návrhu rehabilitačního zákona. K požadavku na urychlené vypracování návrhu rehabilitačního zákona se přihlásila i nová československá vláda Oldřicha Černíka, a to ve svém programovém prohlášení z 24. dubna 1968.[106]

K návrhu zákona o soudní rehabilitaci z dílny Ministerstva spravedlnosti se několikrát vyjadřovaly všechny kompetentní státní a stranické orgány. Na pořad jednání vlády se konečná verze návrhu zákona dostala 6. června 1968. Její členové osnovu zákona schválili společně s vládním stanoviskem k rehabilitacím a osnovou ústavního zákona, jímž se dočasně upravovaly některé otázky voleb soudců.[107] Samotný zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, schválila 24. schůze pléna Národního shromáždění 25. června 1968 hlasy 218 přítomných poslanců, jeden se hlasování zdržel, proti nebyl nikdo z přítomných.[108]

Zákon o soudní rehabilitaci se skládal z preambule a osmi oddílů. V preambuli se hovořilo o odčinění křivd u těch postižených, kteří byli *odsouzeni a potrestáni jako škůdci socialismu, ač se na zájmech socialistické společnosti trestnou činností neprovinili.* Zákon však neměl *odstraňovat akty revoluční zákonnosti, oslabovat, či dokonce popírat socialistický právní řád. Rehabilitace nemůže se týkat nepřátel socialistické výstavby, kteří trestními činy proti republice nebo jinou trestnou činností porušili platné zákony a byli podle nich právem potrestáni.* Už tímto úzkým vymezením zákon dokládal jasnou snahu zákonodárce nepřipustit důslednou rehabilitaci, která by se týkala všech bez rozdílu.

Účelem zákona bylo rychle přezkoumat individuálně případy protiprávně odsouzených osob, zabezpečit těmto lidem společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění. Přezkumné řízení se konalo v případech odsuzujících rozsudků, o kterých v prvním stupni rozhodoval Nejvyšší soud, bývalý Státní soud a krajský soud nebo Vyšší vojenský soud v době od 24. října 1948 do 31. července 1965. Ze zákona byly paušálně zrušeny všechny akty mimosoudní politické represe, zvláště zařazení

106 FELCMAN, Ondřej a kol.: Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968). In: *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970.* Díl 8, 1. svazek. Praha–Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2000, dok. č. 44, s. 214.

107 Smyslem zákona č. 81/1968 Sb., jímž se přechodně upravovaly některé otázky voleb soudců. bylo *vyloučit z rehabilitačního rozhodování soudce, kteří dříve rozhodovali o trestních věcech podle prvé hlavy zvláštní části trestního zákona a v jiných věcech politické povahy.* V článku 8 tohoto ústavního zákona stálo, že soudce oprávněné zasedat ve zvláštních senátech provádějících přezkumné řízení podle zákona o soudní rehabilitaci volí pro Nejvyšší soud, vyšší vojenské soudy a krajské soudy v českých zemích, pro krajské soudy na Slovensku Slovenská národní rada. Viz: FLEGL, Vladimír: *Československá justice a prokuratura 1945–1978.* Praha: Ústav státní správy, 1979, s. 95.

108 Informace převzaty z elektronického zdroje Archiv Parlamentu České republiky. Dostupné online na WWW: http://www.psp.cz, 24. schůze pléna Národního shromáždění z 25. 6. 1968. Cit. 20. 7. 2017.

nepohodlné osoby do tábora nucené práce. O zrušení těchto administrativních aktů rozhodovaly zvláštní senáty okresních soudů. Zákon rovněž zahlazoval pravomocné rozsudky bývalým živnostníkům a drobným rolníkům, kteří se ve vězení ocitli v souvislosti s jejich samostatnou činností. Zákon se dále podrobně zabýval odpovědností pracovníků, kteří se v původním řízení dopustili nezákonného jednání. Pokud bylo v rámci přezkumného řízení zjištěno, že někdo z úseku justice nebo bezpečnostních složek státu porušil své povinnosti, mohl být formou výpovědi odvolán ze své funkce. O jeho provinění pak měly rozhodovat prověrkové komise příslušných státních orgánů a v případě soudců, kteří v původním řízení hrubým způsobem porušili zákony, měl o jejich dalším působení rozhodnout zvláštní kárný senát. Zákon přitom vycházel ze zásadního hlediska, že trestně mohou být postihováni jen ti pachatelé, u nichž trestnost pro promlčení dosud nezanikla. Vedle prověrkových komisí vznikaly také rehabilitační komise, které měly za úkol provést profesní rehabilitaci bývalých zaměstnanců ve státních úřadech, společenských organizacích, školách a hospodářském sektoru a stranickou rehabilitaci bývalých členů politických stran neoprávněně propuštěných ze zaměstnání či vyloučených z politické strany.[109]

Zdálo se, že režim přijetím zákona splnil jeden z cílů, které si vůči veřejnosti vytkl nejen v Akčním programu KSČ, ale i v programovém prohlášení vlády Oldřicha Černíka. A skutečně, jeho aplikace v praxi se pozitivně promítala v několika směrech. Odstranila stranickou rehabilitaci, která byla v minulosti omezena jen na bývalé vedoucí představitele KSČ, rehabilitační proces dostaly pod svoji rozhodovací pravomoc kompetentní orgány, tj. justice, a rehabilitační zákon rozrušil do té doby hegemonní postavení Státní bezpečnosti, která po několik měsíců rehabilitační proces neovlivňovala. Také komunistické vedení do rehabilitačního procesu několik měsíců přímo nezasahovalo, i když vlastní průběh bedlivě sledovalo.

Přijetí rehabilitačního zákona podnítilo také bývalé odsouzené ve skupině „Jan Novosad a spol." nebo jejich nejbližší příbuzné (za zesnulou Barboru Wrbnovou její švagr Jan David, za zemřelého Jana Novosada jeho manželka Libuše Novosadová a za nežijícího Leopolda Baťu jeho manželka Vlasta Baťová) k podání žádosti o přezkoumání rozsudku, a to jako součást návrhů na rehabilitaci, což se stalo mezi červencem 1968 a červnem 1969.[110] Ve svých návrzích všichni shodně tvrdili, že již přípravné řízení bylo vadné, například že vyšetřovatelé sami stylizovali výslechové protokoly, které neodpovídaly pravdě: *Výslechy byly dlouhé, úmorné, vyčerpávající.*

109 K výkladu jednotlivých ustanovení rehabilitačního zákona podrobně viz: *Soudní rehabilitace. Stručný výklad zákona o soudní rehabilitaci. Výklad některých otázek důchodového zabezpečení osob, které byly neprávem odsouzeny.* Praha: Svaz protifašistických bojovníků – Socialistická akademie, 1968, s. 5–26.

110 Jako první podala návrh na rehabilitaci Hedvika Tichá, a to již 26. 7. 1968, jako poslední tento krok učinili manželé Malotovi, a to 18. 6. 1969. Spisovna KS v Brně, spis. zn. 6 Tr 68/68, Jan Novosad a spol., Hedvika Tichá – žádost o rehabilitaci z 26. 7. 1968, s. 5; Ludvík Malota, Emilie Malotová – žádost o rehabilitaci z 18. 6. 1969, s. 24–25.

Točily se kolem jednoho odstavce třeba půl dne. […] *Při výsleších na moje námitky, že to, co je v projevech napsáno, nejsou moje myšlenky, že s mnohými věcmi nesouhlasím, že jsem projevy nikomu číst nedávala a že ani s nikým o nich nemluvím, nebyl brán naprosto žádný zřetel.* Také pobyt ve vazbě byl sám o sobě velmi skličující: *Spaly jsme na zemi na slamnících, v nichž sláma byla rozdrcena tak, že když se na noc slamníky roztahovaly, nebylo pro prach ani vidět. Po celou dobu svítila nám v noci silná žárovka do očí, a když jsem si je zakryla ručníkem, byla jsem zle napadena hlídkující stráží. Strava byla pochybné jakosti. Roznášela se v otlučených plechových miskách a dávala na zem před jednotlivé cely. Než přišel dozorce, aby odjistil tři zámky, byla již studená a téměř nepoživatelná. Vycházky byly sotva jednou týdně v betonovém ochozu, odkud bylo vidět jen oblohu.*"[111] Také obžaloba byla založena na vykonstruovaných a důkazy nepodložených obviněních, která neodpovídala pravdě. Navrhovatelé rovněž napadli rozsudek, samotnou podstatu trestného činu, za který byli všichni odsouzeni, a výši trestů, které považovali za mimořádně kruté. Nepopírali, že se v delších či kratších časových odstupech společně scházeli, rozhodně však odmítali, že by se na těchto schůzkách dopouštěli nějakého protistátního jednání, za který byli odsouzeni, a to s upozorněním, že *v daném případě není naplněna skutková podstata zažalovaného trestného činu podvracení republiky ani po stránce objektivní, ani po stránce subjektivní.*[112] Na závěr podaných návrhů žádali, aby bylo provedeno přezkoumání rozsudku z roku 1958, který měl být uznán jako vadný, a měl být tedy v celém rozsahu zrušen s následnými zprošťujícími rozsudky pro jednotlivé odsouzené.[113]

Dle ustanovení trestního řádu prováděli šetření v této věci vyšetřovatelé Krajské prokuratury v Brně, kteří jednotlivé navrhovatele vyslýchali. Cílem šetření měla být konkretizace tvrzení uvedených v návrzích a předložení důkazů, které by hovořily ve prospěch navrhovatelů. Po vylíčení skutkové podstaty, kdy vyslýchaní v podstatě zopakovali, popřípadě rozvedli svůj pohled na celou záležitost, vyšetřovatele eminentně zajímalo, jakým způsobem probíhalo původní vyšetřování orgány StB a zda bylo zákonné, či nezákonné. Odpovědi vyšetřovatele zjevně „potěšily", protože všichni vyslýchaní shodně uvedli, že si na vedení vyšetřování *nemohu naprosto nikterak stěžovat, probíhalo naprosto normálním, slušným způsobem. Nikdo mně ani neubližoval, k výpovědím ani k podepsání protokolů jsem nebyla nucena. Vypovídala jsem podle své vlastní vůle.*[114] Nejpodrobněji se k celému případu vyjádřila Libuše Novosadová, která rozvedla své myšlenky uvedené v návrhu a jako jediná považova-

111 Tamtéž, Libuše Novosadová – návrh na zrušení rozsudku z 22. 6. 1968, s. 2.

112 Tamtéž, Helena Winklerová – návrh na přezkoumání rozsudku z 21. 3. 1969, s. 14.

113 Tamtéž, Ludvík Malota, Emilie Malotová – žádost o rehabilitaci z 18. 6. 1969, s. 25.

114 Tato slova uvedla do výslechového protokolu například Emilie Malotová. Také Helena Winklerová hovořila o slušném zacházení při vyšetřování. Tamtéž, připojený spis Vk 068/69 Krajské prokuratury v Brně, Emilie Malotová – protokol o výslechu obviněného z 15. 10. 1969, s. 2; Tamtéž, Helena Winklerová – protokol o výslechu obviněného z 25. 10. 1969, s. 9.

la způsob vedení vyšetřování za nezákonný.[115] To však vyšetřovatelé Krajské prokuratury v Brně nepovažovali za relevantní, což rovněž uvedli do průvodního dopisu k výslechovým protokolům,[116] které jako výsledek svého šetření předali v listopadu 1969 Krajskému soudu v Brně k dalšímu úřednímu postupu.

K rozuzlení celého případu „Jan Novosad a spol." došlo až v době, kdy pokračující rehabilitace bývalých politických vězňů stále více ustupovaly do pozadí, úměrně tomu, jak se upevňoval normalizační režim. Nové vedení KSČ v čele s Gustávem Husákem se snažilo udělat vše pro to, aby rehabilitační vlna započatá podle zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, přestala být věcí veřejnou a postupně se vyvíjela do ztracena.

Obsahem normalizačního režimu se stala snaha po regeneraci mocenské situace z počátku šedesátých let, tedy z doby, kdy se na všech frontách vedl velmi tvrdý boj proti liberalismu a oportunismu za upevnění autority státní moci včetně bezpečnostních orgánů. Tento obrat, respektive návrat, nevěstil nic dobrého, zvláště když v jeho rámci přestalo vedení KSČ odsuzovat nezákonnosti uplynulých let a začalo naopak obhajovat perzekuce třídních nepřátel z let 1948–1954 jako věc, která v Československu pomohla věci socialismu. Kritika se naopak snesla na samotný rehabilitační zákon jako na výplod polednové politiky, která dle názoru jejích odpůrců zapříčinila současnou politickou a společenskou krizi. *Myšlenka rehabilitace se však stala krátce po lednu 1968 prostředkem boje pravicových a antisocialistických sil proti politice KSČ s cílem negovat celý vývoj socialistické společnosti za uplynulých 20 let… Zákon o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb. nese negativní stopy této politické atmosféry, za které vznikal.*[117] V situaci postupující normalizace se prostor pro pokračování rehabilitací rychle zužoval, mnozí tvůrci spravedlivého a rychlého provádění rehabilitací odcházeli ze svých postů nebo z nich byli odvolávání v rámci čistek zahájených normalizačním režimem. Někteří její tvůrci přestali navíc věřit v původního ducha rehabilitací a v možnost dalšího pokračování v dosavadní praxi. Narychlo budovaná síť zvláštních soudních senátů, které měly na starosti vyřizování žádostí o soudní rehabilitaci, se počínala povážlivě narušovat, a tak docházelo k postupnému zpomalování rehabilitačního procesu.

Změnou v této době procházel také výklad samotného rehabilitačního zákona, který se jevil jako příliš liberální a neodpovídající socialistickému výkladu práva.

115 Tamtéž, Připojený spis Vk 068/69 krajské prokuratury v Brně, Libuše Novosadová – protokol o výslechu obviněného z 17. 11. 1969, s. 12–14. Novosadová si stěžovala nejen na vlastní vyšetřování, ale i na vazební podmínky.

116 V průvodním dopise stálo, že všichni vyslechnutí, vyjma Libuše Novosadové, neměli vůči způsobu původního vyšetřování žádné námitky. Tamtéž, připojený spis Vk 068/69 Krajské prokuratury v Brně, krajská prokuratura vrací spis z 25. 11. 1969, s. 28.

117 NA, fond KSČ – Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, Praha (dále KSČ – Byro pro české země – AÚV – 02/7), sv. 17, a. j. / bod 40/2 – Zpráva o dosavadním průběhu a výsledku soudní rehabilitace z 14. 1. 1970, s. 2.

Nedostatky v rozhodovací činnosti rehabilitačních senátů spočívají v podceňování třídního pohledu, v nedocenění politické citlivosti soudních rehabilitací.[118] Dosud například stačilo pro to, aby se povolila obnova trestního řízení, zrušení původního rozsudku. Soudní rehabilitaci postižených umožnilo, pokud prokurátor získal důkazy o fyzickém a psychickém týrání vyšetřovaných, o provokaci či o kontrole tzv. protistátní činnosti příslušníky StB.[119] *V objasňování toho, zda bylo použito nezákonných vyšetřovacích metod, nelze se spokojit, jak činí některé zvláštní senáty, s tím, že takové hrubé porušení procesních předpisů je tvrzeno ve výpovědi navrhovatele. Správnost takového tvrzení je třeba dokazovat dalšími důkazy,* psal ve svém zhodnocení soudní rehabilitace ministr spravedlnosti České socialistické republiky Jan Němec ve zprávě z 14. ledna 1970.[120] Ministr spravedlnosti ve zprávě rovněž kritizoval *nedostatky v rozhodovací činnosti zvláštních senátů i v působnosti orgánů prokuratury spočívající v podceňování třídního pohledu na provádění soudní rehabilitace a v nedoceňování politické citlivosti této problematiky,* [ty] *vedou k povrchní práci některých zvláštních senátů i k nedosti pečlivému a odpovědnému přístupu k řešení těchto věcí ze strany prokurátorů.*[121] Na závěr své obšírné zprávy navrhl Němec změny nejen jednotlivých paragrafů rehabilitačního zákona, ale i doporučil generálnímu prokurátorovi zlepšit aktivitu prokurátorů, aktivizovat všechny členy zvláštních senátů hlavně ve smyslu správného výkladu a aplikaci zákona o soudní rehabilitaci a uspořádat semináře, kde bude všem soudcům zvláštních soudů vysvětlen politický cíl zákona.[122] Je jistě zajímavé, že byro ÚV KSČ pro české země zprávu ministra Němce přijalo a zároveň konstatovalo (s jasnou podmínkou), že *úkol dovést důsledně do konce rehabilitaci neprávem odsouzených je mimořádně politicky významný. V rehabilitačním řízení musí dojít ke zrušení nezákonných rozsudků u každého, kdo byl neprávem odsouzen, ač se na zákonem chráněných zájmech socialistického zřízení ničím neprovinil. Nelze však připustit rehabilitování skutečných škůdců socialistické výstavby, kteří porušili socialistickou revoluční zákonnost.* Usnesení byra ÚV KSČ také zavázalo ministra Němce předložit návrh na legislativní úpravu stávajícího zákona o soudní rehabilitaci. Jaká byla politická realita, uvidíme dále.[123]

Podle nové soudní praxe byly dosavadní důkazy uznány jako nedostačující, nově měly revizní útvary krajských prokuratur a zvláštní soudní senáty pouze posuzovat,

118 Tamtéž, s. 1.

119 Viz: KAPLAN, Karel: *Druhý proces. Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení 1968–1990*. Praha: Karolinum, 2008, s. 94–98.

120 NA, fond KSČ – Byro pro české země – AÚV – 02/7, sv. 17, a. j. / bod 40/2 – Zpráva ministra spravedlnosti ČSR JUDr. Jana Němce o dosavadním průběhu a výsledku soudní rehabilitace z 14. 1. 1970, s. 7.

121 Tamtéž, s. 18.

122 Tamtéž, s. 20.

123 Tamtéž – Příloha I. Návrh usnesení Byra ÚV KSČ pro řízení práce v českých zemích z 14. 1. 1970.

zda použité nezákonné metody StB pomohly odhalit trestný čin, a hlavně jak ovlivnily výrok o vině a udělení výše trestu. Důležitá byla také zásada nezkoumat, zda a v jaké míře došlo k porušení tehdy platných zákonů, jejich výkladu a uplatňování v soudní praxi. Zdůrazňován měl být naopak fakt, jak byl dodržován princip třídní justice, uplatňovaný v konkrétním soudním případu s politickým podtextem. Justice tak záměrně rezignovala na možnost důsledně se vyrovnat se svou neblahou minulostí, tímto aktem naopak zavedla do praxe některé prvky revolučního třídního soudnictví z konce čtyřicátých a počátku padesátých let. Bylo jasné, že důsledné naplnění rehabilitačního zákona spolu s objasněním pravdy o nezákonnostech uplatňovaných v minulých letech dostávalo výrazné trhliny, zvláště když si vedoucí představitelé komunistické strany, stejně jako orgánů činných v trestním řízení, nepřáli, aby se výsledky a objasněné mnohdy otřesné skutečnosti dostaly na veřejnost. Další průběh rehabilitačního řízení dostal touto snahou vysoce politický rozměr. V červnu 1970 předložil Němec nakonec dva návrhy: rehabilitační zákon jen novelizovat, nebo přijmout zákon zcela nový. O návrzích se mezi členy byra ÚV KSČ rozpoutala poměrně dlouhá diskuse na zasedání dne 5. června 1970. Přijaté usnesení hovořilo o předání návrhu na přijetí nového zákona nadřízenému stranickému orgánu, tedy předsednictvu KSČ, které po diskusi předložilo prostřednictvím vlády tento návrh Federálnímu shromáždění ČSSR.[124]

Obecná rozprava poslanců Federálního shromáždění o návrhu zákona, která se dostala na pořad jednání po předcházející diskusi v příslušných výborech parlamentu, probíhala zcela v intencích nastupujícího normalizačního režimu. Po krátké diskusi nakonec poslanci schválili návrh novelizovaného zákona č. 70/1970 Sb. ze dne 8. července 1970, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Na závěr rozpravy poslanci zdůraznili: *Novelizaci chápeme ne jako změnu politického kurzu, ale jako snahu o správný výklad a praktické používání zákona odstraňujícího křivdy, ke kterým došlo, ovšem odstraňování křivd v souladu se zásadami socialistické zákonnosti. Jsme přesvědčeni, že novelizace mimořádně přispěje k plynulosti jednání soudů, zejména bude-li využito dosavadních zkušeností a přistoupí-li se k řešení tohoto problému kvalifikovaněji*[,] *než se dosud dělo.*[125]

Novelizovaná forma zákona o soudní rehabilitaci především rušila a měnila některé významné paragrafy. Např. § 2 odstavec c) zkrátil v rámci přezkoumávaných věcí dobu, na kterou se přezkumné řízení vztahovalo, jen do 31. prosince 1956 namísto dosavadního 31. prosince 1965. Zároveň zrušil § 4 o složení zvláštních senátů, § 11 o institutu společenského obhájce nebo § 20 o uveřejnění rozhodnutí

124 K tomu KAPLAN, Karel: *Druhý proces. Milada Horáková a spol. …*, s. 98–99.

125 Citováno dle informace získané ze společného odborného časopisu Prokuratura, který vycházel v letech 1953–1992 nejprve pro potřeby generální prokuratury, soudů a Ministerstva spravedlnosti, od roku 1990 jako samostatný odborný časopis Generální prokuratury ČSFR. Zde citováno z článku Z rozpravy ve Federálním shromáždění ČSSR k novelizaci zákona o soudní rehabilitaci. In: *Prokuratura*, č. 7–8/XVIII. Praha 1970, s. 401–403.

nahrazujícího původní rozsudek. Navíc se novela postarala o skončení údajné výlučnosti původního zákona. Zvláštní senáty obecných a vyšších vojenských soudů a Nejvyššího soudu[126] měly sice i nadále rozhodovat o návrhu na soudní rehabilitaci, ale nový zákon zrušil jejich zvláštní funkci. Navíc měli být soudci nadále jmenováni Českou národní radou namísto dosavadního Federálního shromáždění ČSSR. K nejdůležitějším změnám patřilo zrušení § 13 odstavce 2), který ukládal všem státním orgánům povinnost spolupracovat na došetření potřebných skutečností především poskytnutím potřebného písemného materiálu. Novela zákona také zrušila § 15 o rozhodnutí senátu, který napříště nemohl rozhodnout, zda byla údajná protistátní činnost poškozených vyvolána na základě provokace nebo jejím organizováním ze strany bezpečnostních orgánů.[127]

Zcela v duchu nového pojetí a výkladu rehabilitačního zákona rozhodl Krajský soud v Brně na svém neveřejném zasedání v srpnu 1970 o návrzích na zrušení původního rozsudku a o rehabilitaci odsouzených ve skupině „Jan Novosad a spol.". Místo hledání a naplnění spravedlnosti se přiklonil k návrhu krajského prokurátora a všechny návrhy zamítl jako neodůvodněné. Ve svém usnesení k tomuto rozhodnutí uvedl následující důvody: *Jan David domáhá se přezkoumání shora uvedených rozsudků*[,] *jimiž byla odsouzena pro podvracení podle § 79a odst. 1 tr. z. (1956) jeho švagrová Barbora Wrbnová. Návrh byl podán osobou, která není oprávněna k podání návrhu podle § 5 zákona čís. 82/1968 Sb. Proto bylo nutno návrh zamítnout. Návrhy Libuše Novosadové, Hedviky Tiché, Heleny Winklerové, Vlasty Baťové a Ludvíka a Emilie Malotových byly podány proti rozsudku, který byl vynesen po 31. 12. 1956*[,] *tedy po době, na kterou se vztahuje § 2 písm. c zákona čís. 82/1968 Sb. ve znění zákona čís. 70/1970 Sb.* […] *Protože navrhovatelé žádají o přezkoumání odsuzujícího rozsudku, který byl krajským soudem v Uherském Hradišti jako soudem prvního stupně vyhlášen po 31. 12. 1956, nevztahuje se na tuto trestní věc zákon čís. 82/1968 Sb. ve znění zákona čís. 70/1970 Sb.*[,] *a proto bylo o návrzích rozhodnuto tak, jak je uvedeno ve výroku.*[128] Hluboké rozčarování, vztek a lítost nad zbytečným úsilím navrhovatelů musely být po vynesení rozsudku veliké, stejně jako všudypřítomná bezmoc. Nespravedlnost tak znovu triumfovala a normalizační režim mohl slavit pomyslné vítězství.

Jediným viditelným úspěchem se tak v této době pro některé z bývalých odsouzených, konkrétně pro Helenu Winklerovou, Ludvíka Malotu a Emilii Malotovou, nakonec stalo usnesení z let 1970 a 1978, na jehož základě byl těmto osobám zahlazen rozsudek z roku 1958. Důvodem k tomuto kroku, ke kterému Okresní soud

126 Ustanovení paragrafu se týkalo Nejvyššího soudu České socialistické republiky, Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky a Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky.

127 Zákon č. 70/1970 Sb. ze dne 8. 7. 1970, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. In: *Sbírka zákonů a nařízení Československé socialistické republiky*, roč. 1970, částka 22, s. 337–339.

128 Spisovna KS v Brně, spis. zn. 6 Tr 68/88, Jan Novosad a spol., Usnesení z 28. 8. 1970, s. 36.

v Gottwaldově přistoupil na žádost jmenovaných, byla skutečnost – vyjádřená dále tehdejší právnickou mluvou –, že odsouzení od propuštění na svobodu v roce 1960 vedli *po tomto datu nepřetržitě řádný život pracujícího člověka, takže splňují podmínky pro zahlazení odsouzení, neboť k zahlazení stačí, aby u tohoto trestu vedli řádný život pracujícího člověka nepřetržitě po dobu 5 let.*[129] Komunistický režim sice přistoupil k tomuto právnímu kroku (ne ovšem o vlastní vůli), to však neznamená, že se mělo na tyto osoby nadále pohlížet jako na bezúhonné občany: ba právě naopak, tito lidé zůstali v jeho očích i nadále zločinci se všemi z toho vyplývajícími důsledky.

Na skutečnou spravedlnost si museli všichni odsouzení počkat až do listopadu 1989, kdy po změně režimu došlo i v právní oblasti k postupné nápravě křivd. K nejdůležitějším a nejvýznamnějším počinům patřilo na tomto poli vydání tzv. rehabilitačního zákona č. 119/1990 Sb., jehož upravené znění přijalo Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky dne 23. dubna 1990 s nabytím účinnosti od 1. července téhož roku.[130] Na základě § 5 tohoto zákona podali všichni odsouzení nebo jejich příbuzní[131] návrh na zrušení rozsudku z roku 1958. O zrušení soudního rozhodnutí a rehabilitaci odsouzených rozhodoval příslušný Krajský soud v Brně pod předsednictvím JUDr. Vladimíra Rutara na neveřejném zasedání dne 30. dubna 1991 a po přezkoumání původního rozsudku dospěl k závěru, že všichni odsouzení jsou účastni rehabilitace a zároveň zrušil původní rozsudek a zastavil trestní stíhání.[132]

Vydání zákona a jeho uvedení do praxe, stejně jako následné občanské a soudní rehabilitace, se bohužel nedočkalo šest z odsouzených: Jan Novosad, Hedvika Tichá,

129 Tamtéž, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Helena Winklerová – usnesení o zahlazení odsouzení z 1. 9. 1970, s. 266; Ludvík Malota – usnesení o zahl. odsouzení z 20. 6. 1978, s. 267; Emilie Malotová – usnesení o zahl. odsouzení z 20. 6. 1978, s. 268.

130 Zákon ze dne 23. 4. 1990 o soudní rehabilitaci. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky.* Ročník 1990, částka 25, vydána dne 23. 4. 1990, s. 518–524. K odstranění spáchaného bezpráví se zákonodárci přihlásili již v samotné preambuli zákona (§1), když konstatovali, *že účelem zákona je zrušit odsuzující soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská politická práva a svobody zaručené ústavou a vyjádřené v mezinárodních dokumentech a mezinárodních právních normách zákon označoval za trestné, umožnit rychlé přezkoumání případů osob protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení, odstranit nepřiměřené tvrdosti v používání represe, zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a umožnit ze zjištěných nezákonností vyvodit důsledky proti osobám, které platné zákony vědomě nebo hrubě porušovaly.* In: Tamtéž, s. 518.

131 Návrh mohl podat sám odsouzený, jeho příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, osvojitelé, osvojenci, manžel/manželka nebo druh/družka. Viz § 5 odst. 1. In: Tamtéž, s. 520. Dne 20. 12. 1990 například zaslal žádost na zrušení rozsudku ze zákona nad Barborou Wrbnovou manžel její sestry Jan David. Viz: Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 Rt 273/91, Jan Novosad a spol., Žádost Jana Davida o zaslání rozhodnutí o zrušení rozsudku ze zákona z 20. 12. 1990.

132 Tamtéž, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol., Usnesení o rehabilitaci – Jan Novosad z 30. 4. 1991.

Libuše Novosadová, Leopold Baťa, Ludvík Malota a Barbora Wrbnová, kteří zemřeli ještě před přijetím zmíněného zákona. Tímto strohým konstatováním končí příběh lidí, jejichž proviněním se staly společné schůzky, které StB označila jako konspirační, a tudíž státu nebezpečné. Jako lidé odsouzení za trestný čin proti státu museli s tímto Kainovým znamením žít i po svém propuštění z vězení a mnozí s ním i zemřeli, aniž by dosáhli spravedlnosti.

Závěr

V předcházejícím textu jsme sledovali genezi případu, který Státní bezpečnost, potažmo komunistický režim, označila jako „Jan Novosad a spol.", a to od jeho počátků ve druhé polovině padesátých let až do roku 1991, kdy došlo k rehabilitaci všech nespravedlivě odsouzených. Údajná protistátní činnost celé skupiny měla být dokázána v rámci vyšetřování jejích jednotlivých členů, svědeckých výpovědí a za pomoci tajných spolupracovníků, kteří dodávali StB zprávy přímo z okolí podezřelých nebo byli nasazeni k vyšetřovaným do vazebních cel. Ačkoliv se nepodařilo prokázat nějaké závažné provinění proti státu, StB zkonstruovala skupinu – ne však poskládanou z náhodných osob, ale poměrně jasně vymezenou – a všechny její členy obvinila z trestného činu podvracení republiky, což byl v předmětném období jeden z nejčastějších trestných činů, za který se odsuzovalo. Souviselo to s překvalifikováním společenské nebezpečnosti „závažné trestné činnosti". Politická motivace skupiny „Jan Novosad a spol.", která v březnu 1958 stanula před senátem, byla zřejmě až druhořadá. Členové skupiny pocházeli z řad běžné československé populace, která se o politiku příliš nezajímala, a pokud ano, pak spíše okrajově. Nešlo tedy, snad až na ojedinělou výjimku, o aktivity, které by bylo možné nazvat tzv. třetím odbojem. Z činnosti obžalovaných a z postojů, které zaujímali v průběhu vyšetřování a poté před soudem, je však zřejmé, že jim principy a praktiky komunistického režimu byly cizí a jako takové je nemínili respektovat. StB si však byla evidentně vědoma nedostatečnosti důkazů, proto z původního záměru udělat z celé kauzy monstrproces brzy sešlo a celý případ se nakonec zařadil do dlouhé řady procesů s politickým podtextem regionálního charakteru. S protistátním charakterem činnosti všech členů skupiny se po skončení vyšetřování v obžalobě ztotožnil i krajský prokurátor a ve svém rozsudku i krajský soud, aniž by přihlédli ke skutečné podstatě posuzovaného případu a výpovědím obžalovaných, kteří jakoukoliv trestnou činnost ve smyslu obžaloby logicky odmítali. Lze se tak právem domnívat, že obě instituce (prokuratura, soud) svým podřízeným postavením i nadále podléhaly závěrům vyšetřování orgánů StB, ač v této době měla být praxe alespoň podle zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), a zákona č. 65/1956 Sb., o prokuratuře, již jiná. Členové údajné protistátní skupiny, vesměs již lidé pokročilejšího věku, tak po svém zatčení, vyšetřování, odsouzení a pobytu za mřížemi prožívali nejkrušnější období svého života, které se negativně projevilo, zvláště

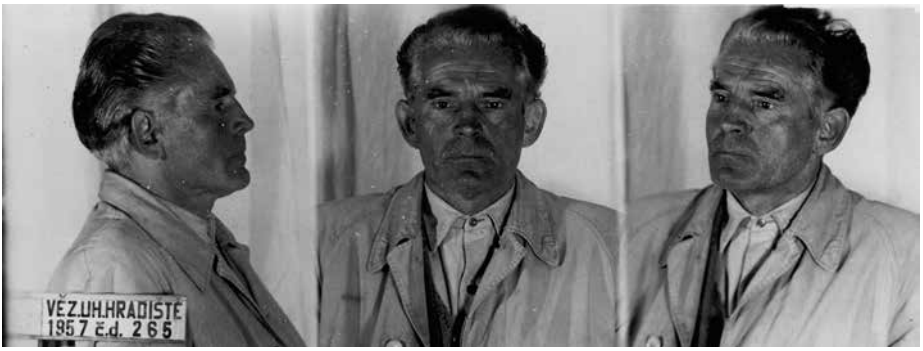
u některých, na jejich zdraví. Nelze se tedy divit, že se jich většina nedožila občanské a soudní rehabilitace z roku 1991.

Případ „Jan Novosad a spol." svým charakterem, ideovým zaměřením i konečným vyzněním zapadá do opětovného úsilí orgánů Státní bezpečnosti vyhledávat a zneškodňovat domnělé i skutečné třídní nepřátele jejich veřejným – ale ve druhé polovině padesátých let již spíše neveřejným – pranýřováním a tímto způsobem burcovat československou společnost z určité letargie, do které se režim dostal. Proces se zároveň konal v roce, který lze všeobecně označit jako „rok procesů". Vnitropolitická i mezinárodní situace však byla přece jen alespoň částečně jiná než do roku 1954, proto druhá vlna procesů již neměla takový výchovný a ideologický dopad na obyvatelstvo jako vlna první a obracela se spíše proti jejich tvůrcům. Také ohlas mezi obyvateli zlínského regionu byl v případě odsouzených ze skupiny „Jan Novosad a spol." zřejmě menší, než si krajské státní, stranické a bezpečnostní orgány přály.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: Jan Novosad, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, říjen 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 212)

Obr. 2: Ludvík Malota, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, říjen 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 211)

Obr. 3: Emilie Malotová, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, listopad 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 216)

Obr. 4: Helena Winklerová, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, říjen 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 213)

Obr. 5: Leopold Baťa, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, listopad 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 221)

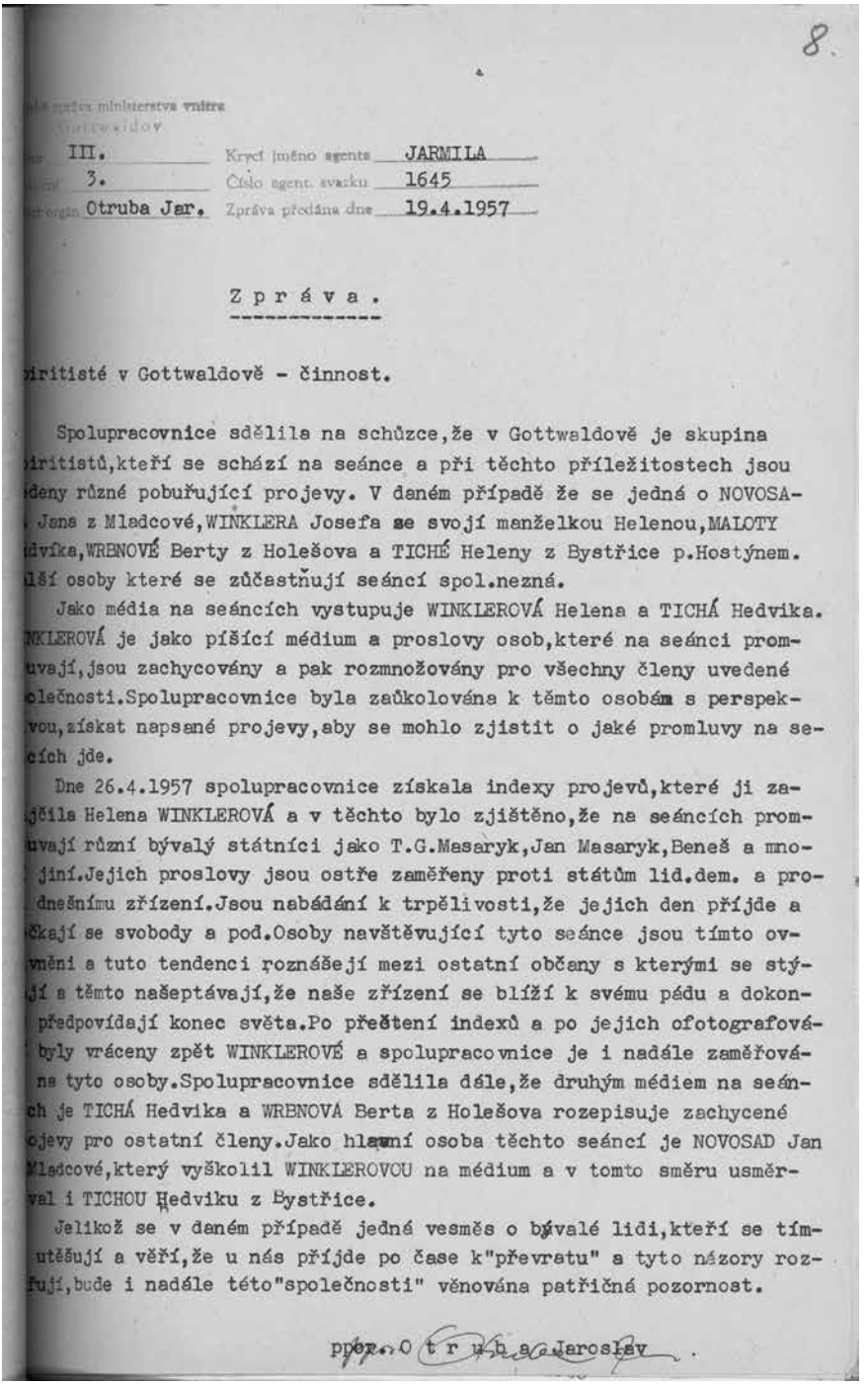
Obr. 6: Libuše Novosadová, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, listopad 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 217)

Obr. 7: Barbora Wrbnová, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, prosinec 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 230)

Obr. 8: Hedvika Tichá, fotografie z osobního vyšetřovacího svazku, prosinec 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový vyšetřovací svazek č. 233, Jan Novosad a spol., Jan Novosad – osobní vyšetřovací svazek č. 231)

8.

...ské správy ministerstva vnitra
...Gottwaldov

III. Krycí jméno agenta JARMILA
3. Číslo agent. svazku 1645
...ský orgán Otruba Jar. Zpráva předána dne 19.4.1957

Z p r á v a .

...piritisté v Gottwaldově - činnost.

Spolupracovnice sdělila na schůzce, že v Gottwaldově je skupina ...piritistů, kteří se schází na seánce a při těchto příležitostech jsou ...deny různé pobuřující projevy. V daném případě že se jedná o NOVOSA- ... Jana z Mladcové, WINKLERA Josefa se svojí manželkou Helenou, MALOTY ...dvíka, WRBNOVÉ Berty z Holešova a TICHÉ Heleny z Bystřice p. Hostýnem. ...lší osoby které se zúčastňují seáncí spol. nezná.

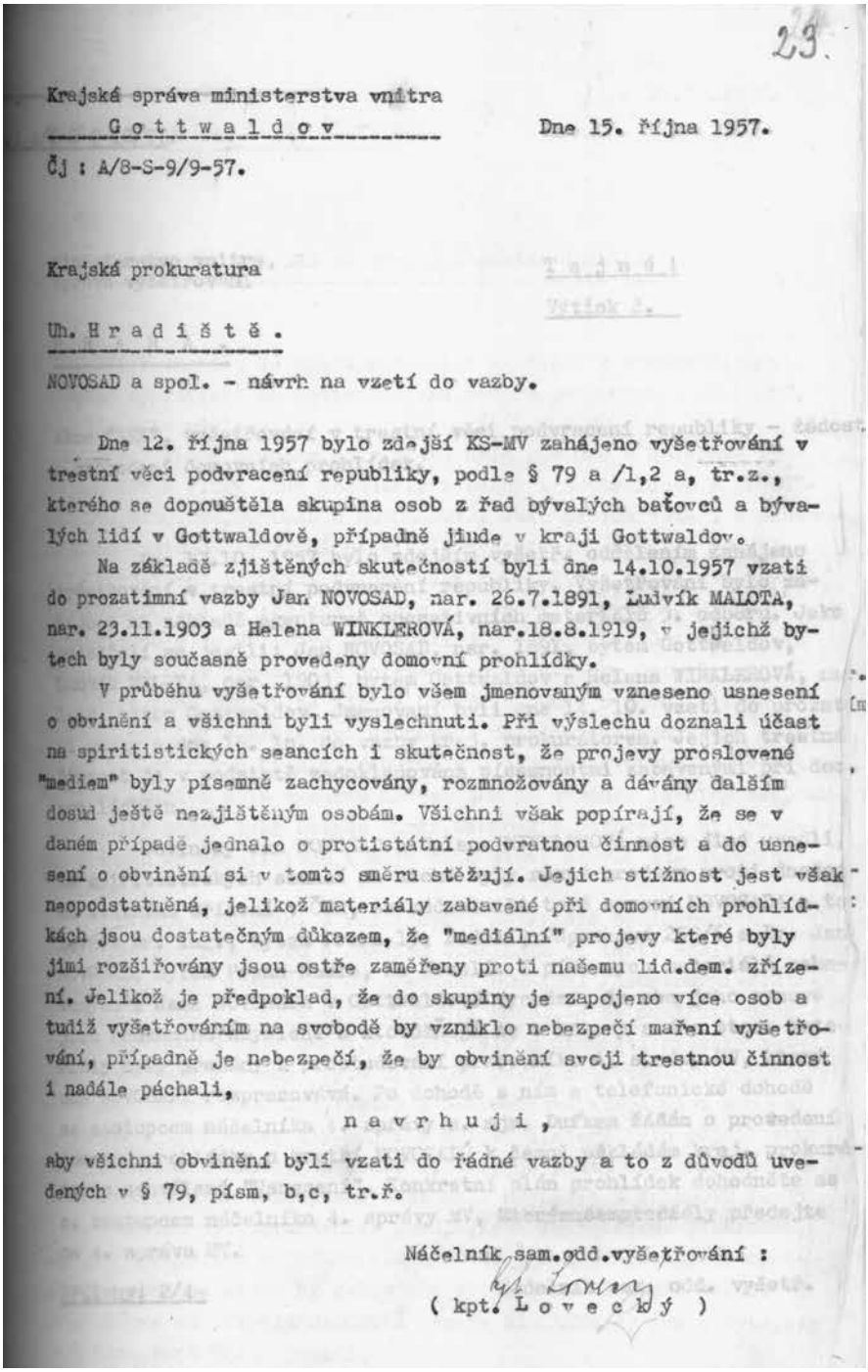
Jako média na seáncích vystupuje WINKLEROVÁ Helena a TICHÁ Hedvika. ...NKLEROVÁ je jako píšící médium a proslovy osob, které na seánci prom- ...uvají, jsou zachycovány a pak rozmnožovány pro všechny členy uvedené ...olečnosti. Spolupracovnice byla zaúkolována k těmto osobám s perspek- ...vou, získat napsané projevy, aby se mohlo zjistit o jaké promluvy na se- ...cích jde.

Dne 26.4.1957 spolupracovnice získala indexy projevů, které ji za- ...jčila Helena WINKLEROVÁ a v těchto bylo zjištěno, že na seáncích prom- ...uvají různí bývalý státníci jako T.G.Masaryk, Jan Masaryk, Beneš a mno- ... jiní. Jejich proslovy jsou ostře zaměřeny proti státům lid.dem. a pro- ...dnešnímu zřízení. Jsou nabádání k trpělivosti, že jejich den přijde a ...čkají se svobody a pod. Osoby navštěvující tyto seánce jsou tímto ov- ...vněni a tuto tendenci roznášejí mezi ostatní občany s kterými se stý- ...jí a těmto našeptávají, že naše zřízení se blíží k svému pádu a dokon- ... předpovídají konec světa. Po přečtení indexů a po jejich ofotografová- ... byly vráceny zpět WINKLEROVÉ a spolupracovnice je i nadále zaměřová- ...na tyto osoby. Spolupracovnice sdělila dále, že druhým médiem na seán- ...ch je TICHÁ Hedvika a WRBNOVÁ Berta z Holešova rozepisuje zachycené ...ojevy pro ostatní členy. Jako hlavní osoba těchto seáncí je NOVOSAD Jan ...Mladcové, který vyškolil WINKLEROVOU na médium a v tomto směru usměr- ...val i TICHOU Hedviku z Bystřice.

Jelikož se v daném případě jedná vesměs o bývalé lidi, kteří se tím- ...utěšují a věří, že u nás příjde po čase k "převratu" a tyto názory roz- ...fují, bude i nadále této "společnosti" věnována patřičná pozornost.

ppor. Otruba Jaroslav

Obr. 9: Zpráva agenta JARMILA z 19. 4. 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový operativní svazek č. 33, Jan Novosad a spol.)

23.

Krajská správa ministerstva vnitra
Gottwaldov Dne 15. října 1957.
Čj : A/8-S-9/9-57.

Krajská prokuratura

Uh. Hradiště.

NOVOSAD a spol. - návrh na vzetí do vazby.

Dne 12. října 1957 bylo zdejší KS-MV zahájeno vyšetřování v trestní věci podvracení republiky, podle § 79 a /1,2 a, tr.z., kterého se dopouštěla skupina osob z řad bývalých baťovců a bývalých lidí v Gottwaldově, případně jinde v kraji Gottwaldov.

Na základě zjištěných skutečností byli dne 14.10.1957 vzati do prozatímní vazby Jan NOVOSAD, nar. 26.7.1891, Ludvík MALOTA, nar. 23.11.1903 a Helena WINKLEROVÁ, nar.18.8.1919, v jejichž bytech byly současně provedeny domovní prohlídky.

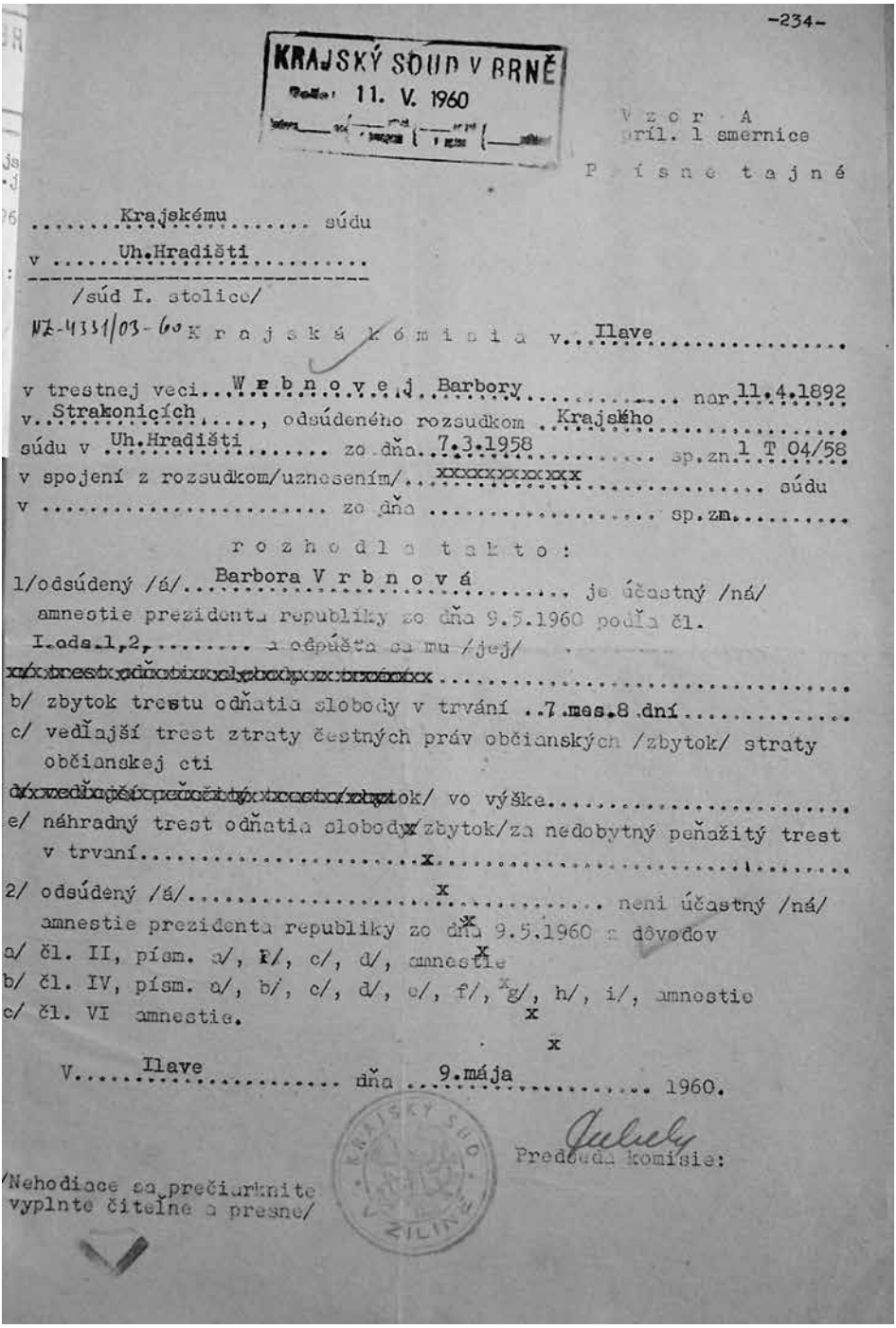
V průběhu vyšetřování bylo všem jmenovaným vzneseno usnesení o obvinění a všichni byli vyslechnuti. Při výslechu doznali účast na spiritistických seancích i skutečnost, že projevy proslovené "mediem" byly písemně zachycovány, rozmnožovány a dávány dalším dosud ještě nezjištěným osobám. Všichni však popírají, že se v daném případě jednalo o protistátní podvratnou činnost a do usnesení o obvinění si v tomto směru stěžují. Jejich stížnost jest však neopodstatněná, jelikož materiály zabavené při domovních prohlídkách jsou dostatečným důkazem, že "mediální" projevy které byly jimi rozšiřovány jsou ostře zaměřeny proti našemu lid.dem. zřízení. Jelikož je předpoklad, že do skupiny je zapojeno více osob a tudíž vyšetřováním na svobodě by vzniklo nebezpečí maření vyšetřování, případně je nebezpečí, že by obvinění svoji trestnou činnost i nadále páchali,

n a v r h u j i ,

aby všichni obvinění byli vzati do řádné vazby a to z důvodů uvedených v § 79, písm, b,c, tr.ř.

Náčelník sam.odd.vyšetřování :
(kpt. L o v e c k ý)

Obr. 10: Návrh na vzetí do vazby z 15. 10. 1957 (ABS, f. V/Brno, Vyšetřovací spis arch. č. V–2100 Brno, Jan Novosad a spol., Skupinový operativní svazek č. 33, Jan Novosad a spol.)

-234-

KRAJSKÝ SOUD V BRNĚ
Došlo: 11. V. 1960

Vzor A
príl. 1 smernice

P í s n e t a j n é

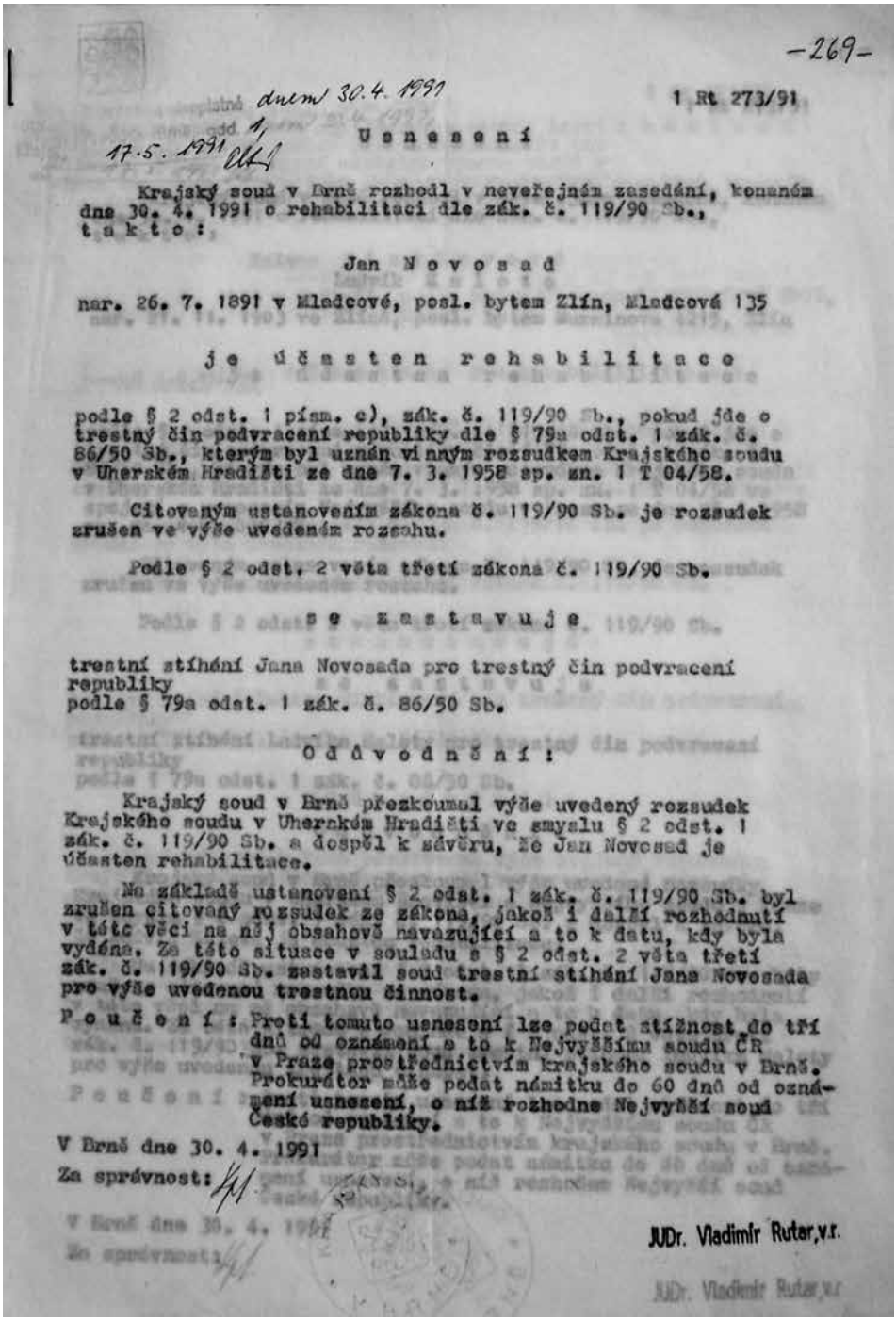
.....Krajskému..... súdu
v .....Uh.Hradišti.....
/súd I. stolice/

WZ-4331/03-60 K r a j s k á k ó m i s i a v...Ilave.....

v trestnej veci...W r b n o v e j Barbory..... nar.11.4.1892
v.Strakonicích....., odsúdeného rozsudkom Krajského
súdu v Uh.Hradišti..... zo dňa 7.3.1958 ..... sp.zn.1 T 04/58
v spojení z rozsudkom/uznesením/...xxxxxxxxxxx..... súdu
v ..... zo dňa ..... sp.zn.....

r o z h o d l a t a k t o :

1/odsúdený /á/.....Barbora V r b n o v á..... je účastný /ná/
amnestie prezidenta republiky zo dňa 9.5.1960 podľa čl.
I.ods.1,2,..... a odpúšťa sa mu /jej/
~~xxx trest xxxxxxxxxx

-269-

dnem 30.4.1991

1 Rt 273/91

17.5.1991

Usnesení

Krajský soud v Brně rozhodl v neveřejném zasedání, konaném dne 30. 4. 1991 o rehabilitaci dle zák. č. 119/90 Sb., takto:

Jan Novosad

nar. 26. 7. 1891 v Mladcové, posl. bytem Zlín, Mladcová 135

je účasten rehabilitace

podle § 2 odst. 1 písm. c), zák. č. 119/90 Sb., pokud jde o trestný čin podvracení republiky dle § 79a odst. 1 zák. č. 86/50 Sb., kterým byl uznán vinným rozsudkem Krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 7. 3. 1958 sp. zn. 1 T 04/58.

Citovaným ustanovením zákona č. 119/90 Sb. je rozsudek zrušen ve výše uvedeném rozsahu.

Podle § 2 odst. 2 věta třetí zákona č. 119/90 Sb.

se zastavuje

trestní stíhání Jana Novosada pro trestný čin podvracení republiky
podle § 79a odst. 1 zák. č. 86/50 Sb.

Odůvodnění:

Krajský soud v Brně přezkoumal výše uvedený rozsudek Krajského soudu v Uherském Hradišti ve smyslu § 2 odst. 1 zák. č. 119/90 Sb. a dospěl k závěru, že Jan Novosad je účasten rehabilitace.

Na základě ustanovení § 2 odst. 1 zák. č. 119/90 Sb. byl zrušen citovaný rozsudek ze zákona, jakož i další rozhodnutí v této věci na něj obsahově navazující a to k datu, kdy byla vydána. Za této situace v souladu s § 2 odst. 2 věta třetí zák. č. 119/90 Sb. zastavil soud trestní stíhání Jana Novosada pro výše uvedenou trestnou činnost.

Poučení: Proti tomuto usnesení lze podat stížnost do tří dnů od oznámení a to k Nejvyššímu soudu ČR v Praze prostřednictvím krajského soudu v Brně. Prokurátor může podat námitku do 60 dnů od oznámení usnesení, o níž rozhodne Nejvyšší soud České republiky.

V Brně dne 30. 4. 1991

Za správnost:

JUDr. Vladimír Rutar, v.r.

Obr. 12: Jan Novosad – usnesení o rehabilitaci z 30. 4. 1991 (Spisovna KS v Brně, spis. zn. 1 T 04/58, Jan Novosad a spol.)

Stručné porovnání tzv. „tvrdých prostředků“ v ženijním zabezpečení státních hranic v tehdejším lidově demokratickém Německu, Československu a Maďarsku v letech 1948–1989

Martin Pulec

Systém ostrahy státních hranic mezi zeměmi tzv. východního a západního bloku byl koncipován ze strany Východu jako úplné oddělení dvou celků, řídil se podle stanoveného požadavku: eliminovat veškerý úřady nepovolený, tedy ilegální pohyb osob, zboží, informací a myšlenek přes státní hranice. Pro dosažení cíle vybudovaly bezpečnostní složky lidově demokratických států celý komplex opatření, přičemž ženijní či technické prostředky k ostraze hranic,[1] zprofanovaně řečeno „železná opona“, byly jen jedním z mnoha činitelů systému ostrahy.

Dalšími, neméně významnými prvky ostrahy byly: pohraniční režim omezující pohyb v blízkosti hranic, tzv. zakázané a hraniční pásmo; administrativní opatření znemožňující legální pohyb přes hranice (papírová železná opona); ofenzivní a defenzivní zpravodajská činnost pohraničních jednotek, využívající služeb zejména spolupracovníků z řad obyvatelstva z obou stran hranic; vojensky vyzbrojené a organizované pohraniční ozbrojené složky řízené politicko-stranickou hierarchií. Ženijní zabezpečení hranic by nebylo vážnou překážkou, nebýt obsazeno ozbrojenými příslušníky Pohraniční stráže, odhodlanými k použití zbraně.

Pohraničníci kromě vlastního střežení budovali, obsluhovali a udržovali ženijní prostředky ostrahy státních hranic. Za každým technickým opatřením k ostraze hranic je nutné vidět konkrétní osoby, řadové pohraničníky s právem použít zbraně, jejich velitele, organizující a kontrolující jejich pohraniční službu, a dále vůdčí straníky a politiky, na základě jejichž rozhodování došlo k vynaložení nemalých prostředků státního rozpočtu a pracovních sil na budování a udržování systému ostrahy hranic

1 ABS, f. PS, Předpis pohraniční služby, 1956, s. 108. Byl to *souhrn ženijních a technických zařízení v terénu určených k zesílení obrany a ochrany státních hranic.*

v jeho poměrně nákladné a drastické podobě. Hlavním účelem ženijních pohraničních zátarasů bylo:

- **zpomalit, zastavit či zabít osobu pokoušející se o ilegální přechod hranice**, k tomu sloužily ploty z ostnatých drátů, miny, nástražné vodiče pod vysokým napětím, tzv. EZOH (elektrické zařízení k ochraně hranic, viz dále), koridory samostatně útočících psů, závory, příkopy, ocelové ježky apod.;
- **upozornit na pohyb nepovolané osoby**, pro tento účel to byly pomocné signální prostředky, např. samostřílné světlice, slaboproudá signalizační zařízení;
- **zrychlit přesuny pohraničních hlídek do požadovaného prostoru** prostřednictvím systému silničních komunikací;
- **zjistit stopy po nepovolané osobě** pomocí kontrolních orných pásů;
- **umožnit skryté a zjevné pozorování střeženého úseku hlídkami** využitím pozorovacích věží, zemních pozorovatelen apod.;
- **poskytnout prostor pro účinnou vojenskou obranu rot a úseku** z bunkrů, okopů, opevněných střílen apod.

Jak vyplývá z rozdělení ženijně technických prostředků (ŽTZ), některé z nich sloužily pohraničním vojskům pasivně (ploty, pozorovatelny, silnice, závory apod.) a některé aktivně, tzn. uvedením do provozu, zpravidla nástražným způsobem, jejich účelem bylo v lepším případě signalizovat pohyb nepovolané osoby ve střeženém úseku a v horším případě nepovolanou osobu zranit či usmrtit a zamezit jí tak v dalším pohybu k hranicím. Na užití „tvrdých" ženijních prostředků při ostraze hranic, mířících přímo na zdraví a život osob, se přednostně zaměřím v dalším textu.

Předkládaný text je kompilací ze zde dostupné literatury a z otevřených zdrojů; pouze pro sepsání kapitoly věnované Československu bylo využito i archivních pramenů. Vzhledem k tomu, že nebylo v možnostech autora využít zahraničních archivů a další zahraniční literatury, došlo k disproporcím mezi oddíly věnovanými jednotlivým státům. Tuto skutečnost se autor snažil vyvážit dosud nepublikovaným tématem a komentovanými obrazovými přílohami. Cílem práce nebylo přinést vyčerpávající studii o problematice ženijního zabezpečení státních hranic v satelitních státech Sovětského svazu ležících na hranicích mezi velmocenskými bloky, ale poukázat na skutečnost, že komunistické režimy výše uvedených států neváhaly proti vlastním občanům jiného politického smýšlení použít zákeřných technických prostředků přímo mířících na životy a zdraví, a zdokumentovat ji. V každém ze sledovaných států byly tyto smrtící prostředky podobné a zároveň jiné, lišila se i doba jejich nasazení. Porovnání účinku, způsobu a doby jejich používání může přinést méně poučené veřejnosti nové poznatky a ostatním nové souvislosti a podněty pro hlubší historické bádání.

Německá demokratická republika (NDR)

První ženijně technické prostředky na hranicích mezi sovětskou okupační zónou a zónami ostatními se objevují již na sklonku roku 1951. Tehdy se na „zelené" mezisektorové hranici, jejíž ilegální přechod byl poměrně snadný, objevily první jednoduché **ploty z ostnatého drátu**[2] (viz přílohy, obr. 1).

Budování plotů vysokých 1,2–2,5 m pokračovalo i v následujícím roce 1952. Tento rok se obecně považuje za počáteční rok vzniku železné opony na vnitroněmeckých hranicích. Ploty z ostnatých drátů doplnil přibližně 10 m široký **kontrolní pás**. Byl to zoraný a uvláčený pás půdy vytvořený podél celé délky hranice, jehož úkolem bylo zaznamenat stopy uprchlíků přes hranici a podle nich vést zásahy hlídek[3] (viz přílohy, obr. 2). Ostnatý plot a kontrolní pás doplnil z vnitřní strany hranice **ochranný pás**, pohraničními vojsky přísně střežený cca 500–1000 m široký pruh země zbavený stromů, křovin a všeho, co by mohlo poskytnout úkryt potenciálním uprchlíkům.

Domy v blízkosti hranice byly demolovány[4] (viz přílohy, obr. 3), přeshraniční komunikace překopány, popř. zataraseny, přibližně 8300 obyvatel žijících v blízkosti hranice úřady přesídlily do vnitrozemí, 3000 obyvatel z příhraničních oblastí uprchlo ze strachu před přesídlením do západních zón.[5]

Když ke třem zmíněným prostředkům ostrahy hranic připočítáme ještě přibližně 5 kilometrů široké **hraniční pásmo** s přístupem pouze na povolení[6], máme před sebou zjednodušený obraz první generace ženijního zabezpečení hranic ve východním Německu.

Reakcí východoněmeckého režimu na zvyšující se migraci východoněmeckých obyvatel[7] do západních okupačních zón bylo mimo jiné zesilování a zdokonalování ženijního zabezpečení hranic. Jednoduché ploty z ostnatého drátu vystřídaly ve druhé polovině padesátých let na stejném principu postavené mohutnější stěny, rovnoběžně ve dvou, případně i více řadách, opět doplněné kontrolním orným a ochranným pásem. Podél něho vyrostly **pozorovací věže**.

Od konce padesátých let se na východní straně mezisektorových německých hranic objevují **železobetonové bunkry** vybavené střílnami pro pěchotní

2 GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 34.

3 Tamtéž, s. 18.

4 Tamtéž, s. 115.

5 Inner German border. In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Dostupné online na WWW: https://en.wikipedia.org/wiki/Inner_German_border#Fortifications_of_the_inner_German_border. Cit. 30. 8. 2015. Přesídlení východoněmeckých občanů z pohraničních oblastí proběhlo v bezpečnostní akci Ungeziefer (Havěť).

6 Tamtéž.

7 Tamtéž. V rozmezí let 1950–1988 ilegálně opustily území bývalé NDR přibližně 4 miliony občanů, z toho bezmála 3,5 milionu odešlo do roku 1961, kdy byla postavena Berlínská zeď.

palné zbraně (viz přílohy, obr. 4). Vedle fortifikační funkce sloužily i jako skryté pozorovatelny.[8]

Na konci roku 1962, tedy ve srovnání s ČSR a MLR poměrně pozdě (viz dále), se v ženijních prostředcích prvně objevuje „tvrdý" prvek: ochranný pás je na exponovaných místech zesílen o **miny**[9] (viz přílohy, obr. 5). Po celou dobu zaminování státních hranic nebyly miny položeny kontinuálně po celém střeženém úseku, ale jen na exponovanějších místech. Odhaduje se, že miny byly přibližně na polovině délky střeženého území, minování probíhalo od poloviny šedesátých let přibližně do roku 1980.[10]

Na vnitroněmeckých hranicích se nepoužívaly pouze miny „protipěchotní", tedy takové, jak je běžný čtenář chápe, tzn. skryté, uložené v zemi, reagující výbuchem na zatížení (viz přílohy, obr. 6–8). Kromě nich číhala na emigranty i výbušná zařízení umístěná nad terénem, např. dřevěné schránky naplněné trhavinou a sekaným železem nebo miny na dřevěných kůlech připomínající ruční obranné granáty. Tato zařízení přiváděl k výbuchu tenký nástražný drát vedoucí od rozbušky miny. Nástražné dráty byly umístěny skrytě, nevysoko nad terénem, a případnému „narušiteli" přehrazovaly pravděpodobnou cestu. Poté co dotyk osoby drát vychýlil nebo přetrhl, odpálil rozbušku, která aktivovala nálož. Výbuch pak do okruhu několika desítek metrů rozmetal se smrtícím účinkem sekané železo (viz přílohy, obr. 9 a 10).

V druhé polovině šedesátých let, přibližně od roku 1967, se začíná na vnitroněmecké hranici stavět další generace hraničních zátarasů, celková inovace pohraničních ženijních prostředků byla dokončena kolem roku 1980. Ochranný pás se posunul více do vnitrozemí (od 20 m do 2 km podle osídlení a povahy terénu), jeho vnitřní, popř. i vnější plot z ostnatého drátu střídaly mřížované kovové stěny (ne po celém úseku hranic), jejichž komponenty byly upraveny tak, aby byly ostré a znesnadňovaly přelezení. Podél stěny byly „odrazové" ploty a zásahové komunikace pro zrychlení zásahu pohraničních hlídek (po vnější nebo vnitřní straně, případně i po obou), mezi ploty byl kontrolní orný pás.

Ochranný pás doplňovaly zábrany proti jejich násilnému překonání motorovými vozidly (příkopy, ocelové „ježky", železobetonové sloupky atd.), ve vybraných úsecích byly i nadále položeny miny.

Tam, kde hranice vedla zástavbou, bývala vnitřní stěna nahrazena betonovou nebo dřevěnou zdí, na místech často využívaných k pokusům o ilegální přechod byl ochranný pás doplněn nočním osvětlením.

---

8 HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex.* Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 21. GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 84.

9 Tamtéž, *s.* 117.

10 Inner German border. In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Dostupné online na WWW: https://en.wikipedia.org/wiki/Inner_German_border#Fortifications_of_the_inner_German_border. Cit. 30. 8. 2015. Odhaduje se, že na vnitroněmecké hranice bylo položeno 1,3 milionu min.

Nově se v zátarasech objevují koridory, kde střežili služební psi bez psovodů (v československé Pohraniční stráži (PS) obdoba SUP – samostatně útočící pes).

Na vnitřní (vnitrozemské) stěně bylo instalováno slaboproudé **signální zařízení**, které upozorňovalo hlídky na pokus o její překonání (viz přílohy, obr. 11–15).

V roce 1970 doplnila miny na vnitroněmeckých hranicích nástražná výbušná zařízení, někdy označovaná též jako samostřílná zařízení SM-70, která byla vyvinuta speciálně pro ostrahu východoněmecké hranice. Umístěna byla na vnitřní kovové stěně směrem k hranici a spouštěla se prostřednictvím nástražného drátu; byla konstruována tak, aby po detonaci směrem k „narušiteli" vystřelila náplň na bázi „sekaného olova", její součásti či „projektily" dostřelily až do vzdálenosti 120 metrů[11] (viz přílohy, obr. 16–18).

Systém ostrahy hranic prováděný východoněmeckými pohraničními vojsky nebyl nebezpečný pouze pro východoněmecké občany, ale také pro případné zvědavce přicházející ze Západu a neuvědomující si nebezpečí, které jim při podobném podniku hrozí. Západoněmecké úřady proto informovaly své občany o téměř všech nástrahách ženijního zabezpečení, které na druhé straně hranice na nepovolané osoby číhaly. V příloze uvádím příklad informační tabule tehdejší západoněmecké provenience, která výstižně popisuje systém ženijního zabezpečení na východoněmeckých hranicích[12] (viz přílohy, obr. 19).

Vláda bývalé Německé demokratické republiky odstranila miny z prostředků ochrany hranic po mezinárodním nátlaku v roce 1984, hranice byla ale i nadále nekompromisně střežena východoněmeckými pohraničními vojsky, a to až do roku 1989.

Československá republika (ČSR)

V Československu se ženijní prostředky k ochraně hranic začaly systematicky budovat po roce 1951. Do té doby se pouze zneprůjezdňovaly přeshraniční komunikace (překopáním, zabetonováním svislých kolejnic apod.), další opatření byla spíše dílem improvizace či zlepšovatelství velitelů z jednotlivých úseků. V roce 1950 se poprvé na hranicích objevují ploty z ostnatého drátu na dřevěných kůlech[13] (viz přílohy, obr. 22 a 23).

Masivní stavbě pohraničních ženijních prostředků předcházela organizační změna PS spočívající v přechodu na vojskový způsob střežení hranic podle sovětského návodu v roce 1951. Tehdy se těžiště pohraniční strážní služby přeneslo z pohraničníků z povolání na pohraničníky základní služby. Pohraničníci základní služby

11 GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 275.

12 HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex.* Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 67.

13 ABS, f. PS, operativa, ostraha hranice 1948, 1950, inv. č. 224, k. 106 (39).

přinesli více než trojnásobné zvýšení celkového početního stavu,[14] pohraničníci z povolání nadále zastávali velitelské funkce. Se zvýšením početního stavu se změnil i způsob ostrahy hranic, dosavadní „četnický" způsob, spočívající zejména v pochůzkách a v „čekané", se transformoval ve způsob vojskového „obsazení" úseku. „Frontovou linii" měl do budoucna tvořit **drátěný zátaras**, poprvé se začal na hranicích objevovat u 5. chebské pohraniční brigády v roce 1951. Jeho linie vedla rovnoběžně se státní hranicí, vzdálenost od ní byla různá, od několika desítek metrů až po několik kilometrů, a to podle osídlenosti oblasti a charakteru terénu. V lesních masivech vedl širokými **průseky,** které umožňovaly hlídkám pozorovat terén.

Drátěný zátaras se v průběhu začlenění do systému ostrahy hranic (zhruba do konce šedesátých let, kdy jej střídají signální stěny) měnil a zdokonaloval a i přes unifikační snahy pražského velitelství přetrvávaly v jeho provedení odlišnosti.

Zátaras tvořily zpravidla tři ploty (někdy jen dva) natažené cca 1,5 m od sebe (vzdálenost se vývojem měnila, vzdálenost první a druhé stěny mohla být až 8 m), jdoucí rovnoběžně se státní hranicí. Ploty byly z ostnatého drátu a dřevěných kůlů přibližně 12–16 cm silných vsazených do země, jednotlivé stěny mohly být mezi sebou propojeny ostnatými dráty. Tam, kde terén neumožňoval kůly zapustit do země, byly dráty vedeny na křížových rozsocháčích. Dráty byly na kůlech vedeny rovnoběžně nebo ve tvaru „psaníček", na exponovanějších úsecích mohly být propleteny vodorovně i svisle a tvořit tak hustou síť.

Kontrolní orný pás (jeho účel viz výše) byl ve sledovaném období umístěn nejčastěji za třetí stěnou směrem do zahraničí. V zimě plnil jeho funkci **kontrolní sněžný pás**.

Počínaje rokem 1952 se drátěný zátaras začíná měnit na **elektrický drátěný zátaras (EDZ)** tím, že na střední stěnu z vnitrozemské strany se připojilo **elektrické zařízení k ochraně hranic (EZOH)**. To nebylo nic jiného než nástražné vodiče pod vysokým elektrickým napětím, jež číhaly na neinformovanou osobu, která se bude snažit zátaras přelézt. Dotyk s nástražným vodičem elektrického proudu o napětí 3000–6000 V měl pro lidský organismus katastrofální následky.

Celkově se EDZ skládal ze tří (příp. dvou) plotů (též stěn) z ostnatého drátu vedených rovnoběžně s hranicemi, přičemž dvě krajní, tzv. odrazové stěny měly za úkol zpomalit postup „narušitele" a zabránit přístupu nepovolaných osob a zvěře ke střední stěně s vodiči elektrického napětí.

Počet nástražných vodičů umístěných na střední stěně zátarasu se opět různil vzhledem k času i místu nasazení a k exponovanosti úseku, dá se říci, že v cestě za hranice bylo několik nástražných vodičů vedených na izolátorech. První vedl 20–30 cm od země, poslední na vrcholu stěny. EZD byl rozdělen do úseků podle

14 PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 121. V roce 1950 bylo na západním úseku hranic cca 5 087 pohraničníků, o rok později již 16 603.

jednotlivých pohraničních rot; roty je mohly dále členit na podúseky, aby snáze lokalizovaly místa pokusů o překonání EDZ. (Viz různé podoby EDZ v přílohách, obr. 24–40.)

V případě, že došlo k dotyku osoby a nástražného vodiče, nastal tzv. zkrat. Obsluhu EDZ (dozorčího roty) informoval o úseku, kde ke zkratu došlo, akustický a světelný signál na ovládacím panelu v místnosti dozorčího roty. Následně velení vypnulo elektrický proud v EDZ a začalo prověřovat příčinu signálu prostřednictvím nejbližší hlídky v terénu nebo na místo zkratu vyslalo poplachovou hlídku. Důvodem zkratu nemusel být nutně pokus o překonání hranice, často jej způsobovala mokrá vzrostlá tráva, spadané větve, zvěř, ptáci apod. Po vyjasnění příčiny zkratu a jejím odstranění se EDZ opětovně uvedl do provozu. Nástražné vodiče nebyly pod proudem stále, neboť provoz silně zatěžoval hospodářství a rozpočet státu. Zapínání proudu se řídilo podle plánu ostrahy hranic. Obecně je možné říci, že EZOH se zapínal v noci nebo při zhoršené viditelnosti.

Od roku 1955 se první stěna doplňovala slaboproudým signalizačním zařízením, které informovalo hlídku v úseku a rotu o pokusu o její překonání.

V šedesátých letech se koncepce EDZ měnila, stávající úseky se přetrasovávaly tak, aby jejich nasazení bylo efektivnější, tzn. posouvaly se blíže do vnitrozemí, ale zároveň EDZ neměl zbytečně zabírat půdu, která mohla být hospodářsky využívána. Proud vysokého napětí v EDZ byl definitivně vypnut v prosinci roku 1965. Jeho nasazení do systému ostrahy hranic stálo život 95 osob pokoušejících se o ilegální přechod hranic.[15]

Souběžně s výstavbou EZOH vznikala síť **podchodů a průchodů přes EDZ, hlídkových pěšin, zásahových cest** a později i **asfaltových silnic**, tzv. **signálek,** které sloužily k manévrům pohraničníků, ať již pro vysílání poplachových hlídek a pátracích skupin, nebo vysílání tzv. skupin překrytí, které obsazovaly čáru hranic, aby nadběhly osobě, která již překonala zátaras a postupovala k hranicím.

Trasa EDZ se doplňovala technickými prostředky, které znemožnily nebo alespoň znesnadnily přejezd přes ostnaté dráty motorovým vozidlem, byly to např. **železobetonové jehlany, ocelové ježky, závory** apod.

Podél zátarasu a směrem do vnitrozemí, do tzv. týlu jednotek, se stavěly vedle **věžových pozorovatelen i pozorovatelny skryté, zemní.** Někdy měly pozorovatelny podobu betonových střílen. Využívaly se ke střežení úseku hlavně ve dne za dobré viditelnosti.

V rozmezí let 1952–1957 byly mezi stěny zátarasu, zpravidla mezi první a druhou, položeny **miny**. Minovací práce prováděly ženijní jednotky PS, které pokládaly miny do tzv. pásů. Zátaras nebyl zaminován kontinuálně po celém střeženém úseku, ale hlavně na místech, kde se osoby nejčastěji pokoušely o ilegální přechod hranic.

15 Tamtéž, s 173.

Ženijní jednotky pokládaly pod povrch nášlapné miny průmyslově vyráběné pro armádu, ale nejčastěji se minovalo betonovými nebo dřevěnými minami přibitými nebo přivázanými svisle k zemi na dřevěných kolících přibližně 110 cm dlouhých. Betonové miny vyráběly ženijní jednotky PS svépomocí: do betonové schránky umístily výbušninu, sekané železo[16] a odpalovací zařízení, ke kterému byl připevněn nástražný drát o délce 6 až 9 m umístěný asi 75 cm nad povrchem, druhý konec drátu byl upevněn k dřevěnému kolíku. Mezi další minou a kolíkem nástražného drátu vznikal hluchý prostor o délce jednoho metru, do kterého byla položena nášlapná mina. Když došlo k vychýlení drátu, k jeho přestřižení nebo v případě elektrického systému odpalování min k přestřižení vodiče vedeného na druhém či třetím ostnatém drátu EDZ od země, k vychýlení nástražného drátu nebo k sešlápnutí spínače, byla mina přivedena k výbuchu.[17]

V československém systému ochrany hranic se miny neosvědčily, jejich časté samovolné výbuchy způsobily těžká zranění a úmrtí hlavně v řadách pohraničníků. Při pokusu o ilegální překonání hranice zabily dvě osoby.[18]

Po vyřazení EZOH se hlavním ženijním prostředkem ostrahy hranic stalo slaboproudé zařízení umístěné v **signálních stěnách** dobově označované jako U-60 (později inovované U-70, U-80). Signální stěny svým technickým provedením (ploty z ostnatého drátu) připomínaly drátěný zátaras. Zařízení umožňovalo zaznamenat překonávání stěny v určitém úseku, pracovalo na principu narušení slaboproudých elektrických hodnot v signální stěně, např. zkrat, uzemnění či jejich pokles při přestřižení či přemostění vodiče. Po změně hodnot vyvolalo zařízení na ústředně a ve střeženém úseku akustický a světelný signál, který trval, dokud nebyl obsluhou zrušen. Po zaznamenání signálu obsluha ústředny informovala dozorčího důstojníka roty, který telefonicky prostřednictvím hlídky v úseku signál prověřil, popř. vyslal na místo signálu poplachovou hlídku a v případě překonání stěny organizoval akci k zadržení nepovolaných osob.

I když „tvrdé" prostředky rokem 1966 v systému ostrahy československých hranic končí, ozbrojené hlídky dále bezohledně prosazovaly stanovený pohraniční režim. Důkazem je řada osob, které v letech 1966–1989 přišly o život při jejich zásahu.[19]

16 V mině bylo 200 g výbušniny a přibližně 300 kusů sekaného železa velikosti 6–8 mm o váze zhruba 750 g. In: ABS, f. 2357, k. 103, Rozkaz velitele Pohraniční a Vnitřní stráže č. 100 z 8. 8. 1953, Směrnice pro zřizování minových pásů u Pohraniční stráže, jejich udržování a odminování – vydání.

17 Tamtéž.

18 PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 173.

19 Tamtéž. Podrobné počty viz seznamy.

Maďarská lidová republika (MLR)

Maďarsko budovalo své pohraniční ženijní zátarasy od roku 1949, paradoxně nejprve u hranic s lidově demokratickou Jugoslávií, přitom ještě v roce 1947 s ní vyjednávalo o vojenské spolupráci. Následováním zahraniční politiky Sovětského svazu se z potencionálního blízkého spojence stal blízký nepřítel s 630 km dlouhou společnou hranicí. V tomto roce se však miny objevují i na „přátelské" hranici mezi Maďarskem a Československem,[20] podobným způsobem byla „zpevněna" i hranice mezi sovětskou okupační zónou v Rakousku a Maďarskem. Přesný časový postup zaminování maďarských hranic se nepodařilo zjistit.

Hlavním ženijním prostředkem, podobně jako v tehdejší NDR, zde byla **minová pole**. První miny se objevily na maďarsko-jugoslávské hranici již na jaře roku 1949. Příslušníci pohraničních jednotek – i v tomto případě vojáci základní služby – pokládali miny mezi **dva ploty z ostnatých drátů**. Miny byly propojeny nástražnými vodiči, jejich vychýlení či přestřižení znamenalo explozi nejbližší miny. Umístěním se střídaly miny v dřevěných a kovových schránkách. Kromě zemních min instalovali maďarští ženisté i miny nadzemní. Byly umístěny na kůlech, obalené ostnatým drátem a opět navzájem propojeny nástražnými dráty (viz přílohy, obr. 11). Miny obsahovaly vedle výbušniny i náplň na bázi „sekaného železa", která měla při detonaci zasáhnout „narušitele".[21]

Miny nebyly položeny kontinuálně podél celé délky hranic: tam, kde se „narušitelé" pokoušeli o přechody hranic minimálně, byly úseky bez min, na frekventovanějších úsecích připadaly 4 miny na 8 m terénu a konečně existovaly i úseky s 12 minami na 8 m terénu.[22] Odhaduje se, že na maďarsko-jugoslávských hranicích bylo v období let 1949–1956 položeno téměř 600 000 min.[23]

Podobně jako v NDR a ČSR došlo i v maďarsko-jugoslávském pohraničí k vyhlášení pohraničního území, v roce 1950 u jugoslávských hranic, o dva roky později i v pohraničí maďarsko-rakouském. Tím došlo prakticky k vylidnění patnáctikilometrového území od státní hranice s Jugoslávií a Rakouskem směrem do vnitrozemí.[24]

Kromě min a plotů z ostnatých drátů zde byly **strážní věže s reflektory a střílnami, zásahové komunikace, služební psi** a další ženijní prostředky zpomalující

20 Dne 3. 10. 1949 byl minou v maďarských zátarasech zabit při pokusu o ilegální přechod československo-maďarských hranic u obce Čunovo československý občan Julius Štefanko (1922). In: ABS, f. PS, k. 115, č. 244/15-72/1949-III.

21 SCHUBERT, Frank N.: *Hungarien Borderlands, from the Habsburg Empire to the Axis Alliance, the Warsaw Pact, and the European Union*. London: Continuum International Publishing, s. 58.

22 Tamtéž, s. 59. Bez min bylo 115 km hranic, frekventovanější úseky se 4 minami na 8 m terénu měly délku 166 km a úseky s 12 minami na 8 m terénu byly dlouhé 323 km.

23 Tamtéž.

24 Tamtéž, s. 59. Vyhlášení pohraničního území znamenalo zánik 310 pohraničních osad a přesídlení 290 000 obyvatel.

pohyb osob či vozidel, obdobně jako v ČSR a NDR. To vše obsluhovala **pohraniční vojska** s právem použít zbraň.

První éra zaminování hranic končí v Maďarsku v březnu 1956. MLR si v souvislosti se vstupem do OSN chtěla odminováním hranic vylepšit mezinárodní pověst a v neposlední řadě miny, které na hranicích ležely až sedm let, vlivem povětrnostních podmínek degradovaly a často samovolně vybuchovaly, a staly se tak nebezpečnými zejména pro pohraniční vojsko. Nekompromisní ostraha ze strany pohraničních vojsk však pokračovala i nadále, absenci min se snažila vynahradit přenesením výkonu pohraniční služby do hloubky vnitrozemí a zapojením civilního obyvatelstva.

Porážka maďarského povstání v roce 1956 a následný nápor emigrační vlny maďarské hranice otevřel. Několik set tisíc obyvatel hledalo v zahraničí azyl před pomstou Rudé armády a porevolučního režimu.[25]

Volný pohyb přes hranice netrval dlouho, systém ostrahy hranic se brzy vrací k osvědčenému způsobu ze stalinistického období a od jara roku 1957 začal nový režim budovat druhou generaci technicky dokonalejších pohraničních zátarasů. Jejich stavba trvala do konce roku 1959. Těžiště nových ženijních prostředků spočívalo opět v minových polích. Tentokrát převážně bakelitové zemní miny byly položeny do několika řad. Hustota položených min (tj. jejich množství na jednotku plochy) opět závisela na vyhodnocení „nebezpečnosti" úseku, nejvíce jich bylo na místech, která by československá PS označila jako „pravděpodobné směry postupu narušitelů".[26] Minová pole byla položena mezi dva ploty z ostnatého drátu vedoucí podél hranic, křižovaly je nástražné dráty a nízkoklopýtné překážky. Existovaly úseky, kde byly miny propojeny se zátarasem a miny přivedly k výbuchu i pouhé pokusy o přelezení plotu.

Ačkoliv vojskový způsob ostrahy hranic s využitím ženijních prostředků byl od roku 1957 obnoven jak na hranicích s Rakouskem, tak na hranicích s Jugoslávií, na jižních hranicích již nebyly „tvrdé" prostředky instalovány.[27]

Jarní povodně roku 1965 přinesly konec minových polí na maďarsko-rakouských hranicích. Silné záplavy na některých místech poškodily nebo úplně zničily zátarasy a mnoho min přivedla voda k samovolné explozi. Část jich spláchla do hlavních vodních toků. Výbuchem min takto splavených do Rakouska zahynuly dvě dívky. Následné protesty Rakouska na půdě OSN údajně vedly k pokynu Moskvy odstranit miny z maďarských hranic. Odminovací práce ukončili maďarští ženisté v prosinci roku 1965.[28]

Odstranění min z hranic odstartovalo budování poslední generace ženijních zátarasů. Jejich základem byly dvě řady plotu z ostnatého drátu, tentokrát doplněné

25 Tamtéž, s. 70. Jen v zimních měsících roku 1956 opustilo Maďarsko 200 až 300 tisíc obyvatel.

26 Tamtéž, s. 76. Údajně bylo v období druhé generace ženijních zátarsů položeno okolo 1 milionu min, pokládaly se ve 4 až 8 řadách ve vzájemné vzdálenosti 12–25 cm.

27 Tamtéž, s. 76.

28 Tamtéž, s. 77.

o slaboproudé **signální zařízení**, upozorňující pohraničníky na pokusy o překonání zátarasu. Trasa ženijního zabezpečení vedla ve vzdálenosti 50–1000 m od hranic, byla doplněna **kontrolním orným pásem** a systémem **zásahových komunikací a strážních věží**.[29] Inovace ženijních opatření přinesla i dílčí změny v taktice ostrahy hranic, výkon pohraniční služby se přesunul ještě více do vnitrozemí.

V souvislosti s měnící se vnitropolitickou situací se v roce 1988 objevují první vyjádření oficiálních představitelů o morální zastaralosti ženijně technického zabezpečení hranic, v následujícím roce je Maďarsko jako první ze zemí bývalého východního bloku demontovalo.

Závěrem

Ženijně technické prostředky určené k ostraze státních hranic se objevují ve všech třech sledovaných zemích přibližně ve stejném období. Ačkoliv měly řadu shodných či podobných prvků, v každém státě měly vlastní vývoj.

Dnes budí pozornost zejména nasazení životu nebezpečných, tzv. tvrdých zařízení – min a EZOH. Ve své podstatě se jednoznačně jedná o zavrženíhodný akt. Použití protipěchotních min provází kritická kampaň i v souvislosti s jejich použitím ve válečných konfliktech, avšak tehdejší režimy instalovaly zákeřné smrtonosné prostředky v době míru a z vnitrozemské strany plotu zejména proti vlastním občanům, kteří se pokusili o ilegální přechod hranice. K instalaci „tvrdých" ženijních prostředků nejprve přistoupilo Maďarsko a nejpozději východní Německo, avšak zde zůstávají nejdéle. Maďarsko údajně odstranilo miny z hranic na diplomatický zásah ze Sovětského svazu, lze se domnívat, že stejný impuls přišel do Československa, které od tvrdých prostředků ostrahy hranic ustupuje téměř současně s Maďarskem.

Ačkoliv tehdejší lidově demokratické režimy nepotřebovaly ospravedlňovat své činy, bylo položení min a zavedení EZOH a celkové nasazení pohraničních vojsk provázeno propagandisticko-ideologickou kampaní, která byla poněkud zvláštní v tom, že propagovala a ospravedlňovala i věci, o jejichž použití stát mlčel nebo jež tajil. Režimy tak – soudě podle Československa – propagandisticky pracovaly s šovinismem, nacionalismem a politickou lží, kdy líčily tehdejší Německou spolkovou republiku jako přímého nástupce hitlerovského Německa. Zdůrazňovaly politickou sílu tzv. revanšistů a jejich lačnost po zahraničním majetku. Tehdejší média tak míchala svým občanům propagandistický koktejl snažící se ve vlastních obyvatelích vzbudit jednak trvalé obavy ze stále sílícího agresora čekajícího za hranicemi a usilujícího o jejich životy či majetek, jednak trvalou touhu po pomstě a odplatě za nepotrestané nacistické zločiny.

Obyvatele, kteří se pokusili o ilegální přechod hranic, propaganda označovala buď za agenty a spolupracovníky zahraničních nepřátel režimu, nebo hanlivě za hloupé a hazardující „kopečkáře" a kriminalizovala je. V takovémto ovzduší pak

29 Tamtéž, s. 78.

prosáknuvší informace o používání min a EZOH na hranicích již nepůsobily obludně a z řadových vojáků – občanů mezi 19 a 21 lety věku povolaných z úřadů, továren a ze zemědělství – nedělaly příslušníky „zeleného gestapa", ale naopak hrdiny stojící „na stráži socialismu".

Lidově demokratické režimy neustále zdůrazňovaly zaměření pohraničních vojsk proti zahraničnímu nepříteli a k ochraně vlastních obyvatel a jediného správného politického systému, avšak vojenský význam pohraničních vojsk pro obrannou doktrínu státu včetně ženijních prostředků byl mizivý, zvláště po rozvoji vojenské techniky, který přinesla druhá světová válka. O tom, že pohraničníci zasahovali v drtivé většině případů proti vlastním obyvatelům, úřady mlčely – nástražné vodiče EZOH byly instalovány na střední stěně z vnitrozemské strany, výbušná zařízení SM-70 na vnitrozemských plotech.

Chtělo by se říci, že nasazení životu nebezpečných ženijních prostředků bylo do střední Evropy importováno ze stepí Východu, avšak komparace systémů jednotlivých států pro tuto hypotézu nehovoří. V případě existence direktivního nařízení z Moskvy vybudovat pohraniční zátaras se předpokládá vznik jednotného ženijního zabezpečení ve stejnou dobu. Události hovoří spíše pro tezi, že Moskva vydala pouze strohý požadavek na uzavření západních hranic a vlastní způsob provedení byl – i přes doloženou přítomnost sovětských poradců při Pohraniční stráži v Československu – již na místních elitách.

Jediné Československo sáhlo po elektrifikovaných plotech, ani tato na provoz nákladná zařízení však nebyla původem z Východu, ale z německých nacistických koncentračních táborů. Když se první podoba EZOH instalovala na německo-československých hranicích u chebské brigády, byly nacistické koncentráky zavřeny pouhých sedm let a mnozí příslušníci PS z povolání měli pobyt tam ještě v živé paměti. Československo jako jediné používalo dvě „tvrdá", životu nebezpečná zařízení současně: EZOH a miny, avšak po historicky nejkratší dobu, Maďarsko používalo miny o tři roky déle než Československo EZOH. Nezáviděníhodné prvenství připadá tehdejší NDR, která udržovala miny na svých hranicích nejdéle, ačkoliv hranice vedla napříč jedním státem a oddělovala lidi stejné národnosti.

Zda byl „humánnější" účinek elektrických drátů, či min, lze jen těžko soudit. Vzhledem k způsobu skonu jatečných zvířat v našich masokombinátech či k způsobu výkonu spravedlnosti v některých zemích by se někteří snad přiklonili k elektrickému proudu.

Jak jsem již nastínil úvodem, za ženijně technickými opatřeními je vždy nutné vidět konkrétní lidi: ty, kteří rozhodli o jejich zřízení, ty, kteří je vymysleli, ty, kteří sehnali vojáky do šiku k jejich výstavbě, údržbě a obsluze, a konečně ty, kteří u nich se zbraní v ruce sloužili. Bez přičinění těchto osob by k tak ostudné epizodě v dějinách výše uvedených zemí nedošlo.

Zbývá doufat, že v době vzniku textu, kdy na hranicích vznikaly nové ploty, došlo u odpovědných politiků k dostatečné historické reflexi.

PŘÍLOHY

Tab. 1: Přehledná tabulka nasazení nejvýznamnějších ženijně technických prostředků na státní hranice

Rok	NDR	ČSR	MLR
1949			minování hranic
			stavba plotů z ostnatých drátů
1950		stavba prvních plotů z ostnatého drátu	
1951	stavba plotů z ostnatých drátů	stavba trojstěnného zátarasu	
1952	počátek důsledného oddělení východoněmeckého území, zřízení kontrolního orného pásu, ochranného pásu vymezeného ploty z ostnatého drátu	elektrifikace zátarasu – vznik EZOH	
		položení min na hranice	
1955		zavedení slaboproudého zařízení do první stěny EZOH	
1956			odstranění min
1957		odstranění min	opětovné položení min
			výstavba další generace zátarasu
1962	počátek minování ochranného pásu		
1965		vypnutí proudu v EZOH	odminování hranic
		modernizovaná slaboproudá signalizace – signální stěny jako hlavní prostředek ženijního zabezpečení hranic	nasazení slaboproudé signalizace
cca 1965–1967	druhá generace ženijních prostředků na hranicích (mřížové ploty, minová pole, příkopy proti přejezdům apod.)		
	slaboproudé signalizační zařízení		

(Pokračování tabulky na následující straně)

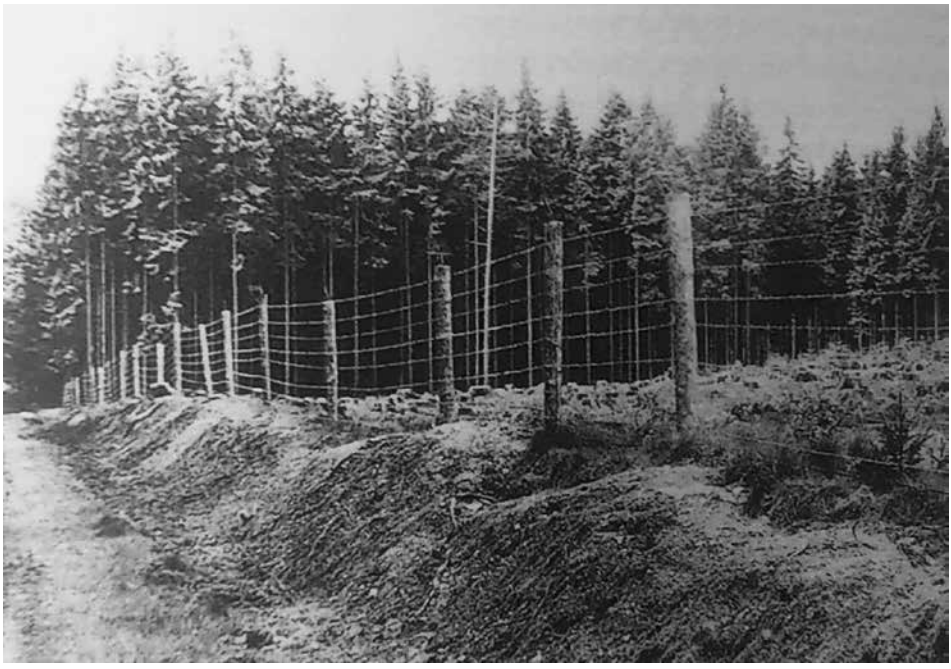
(Dokončení tabulky)

Rok	NDR	ČSR	MLR
1970	instalace nástražného výbušného (samostřílného) zařízení SM-70 na hranicích		
1984	počátek odstraňování minových polí z vnitroněmeckých hranic, včetně SM-70		

Vysvětlivky

ploty z ostnatých drátů, komunikace, kontrolní orné pásy
miny
EZOH
slaboproudá signalizace

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: Ženijně technické zabezpečení mezisektorových hranic v Německu z roku 1951: osnova ostnatého drátu na dřevěných kůlech (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 34.)

Obr. 2: Kontrolní pás na hranicích mezi oběma Německy budovaný v lesním průseku roku 1952 (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 18.)

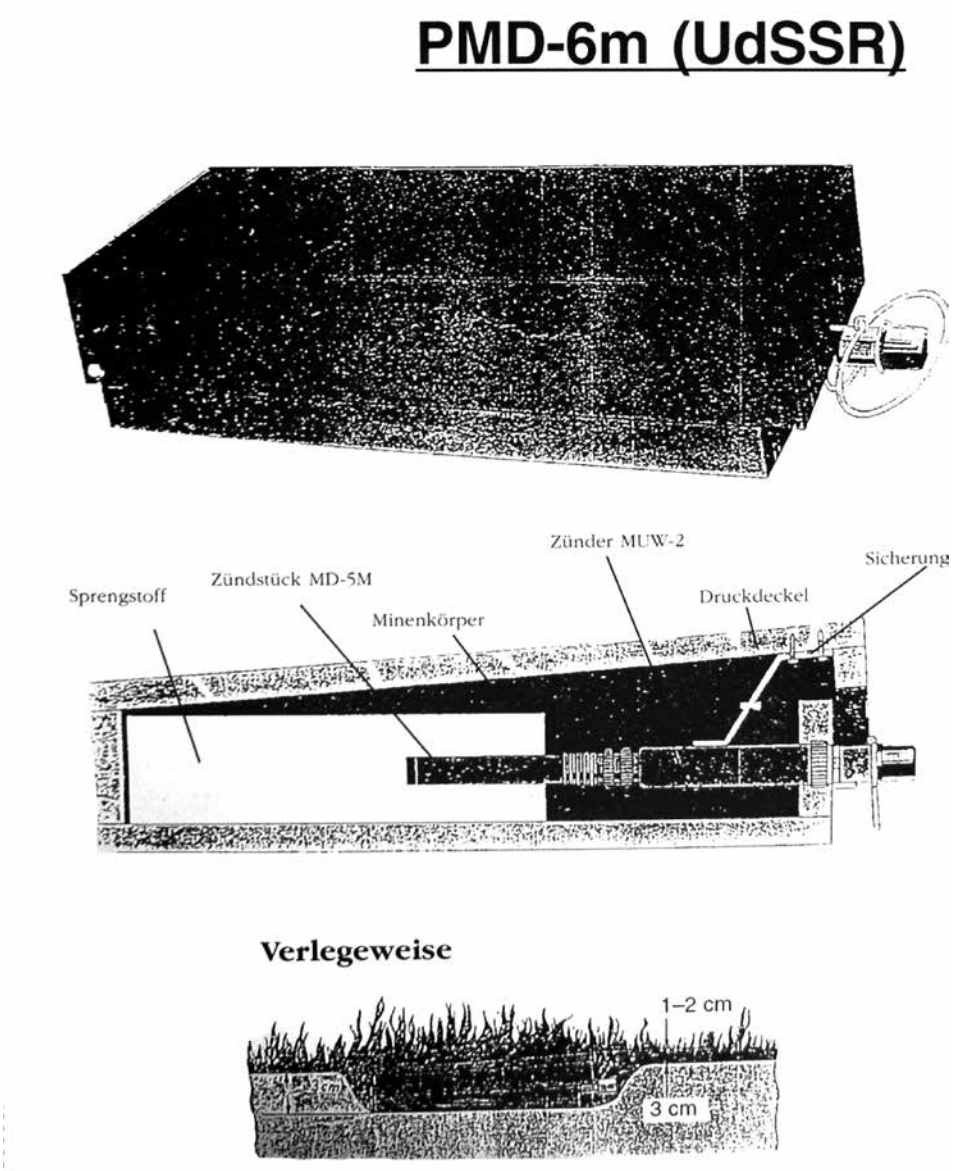
Obr. 3: Demoliční práce pokračovaly až do šedesátých let, fotografie demolovaného domu z roku 1961 (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 115.)

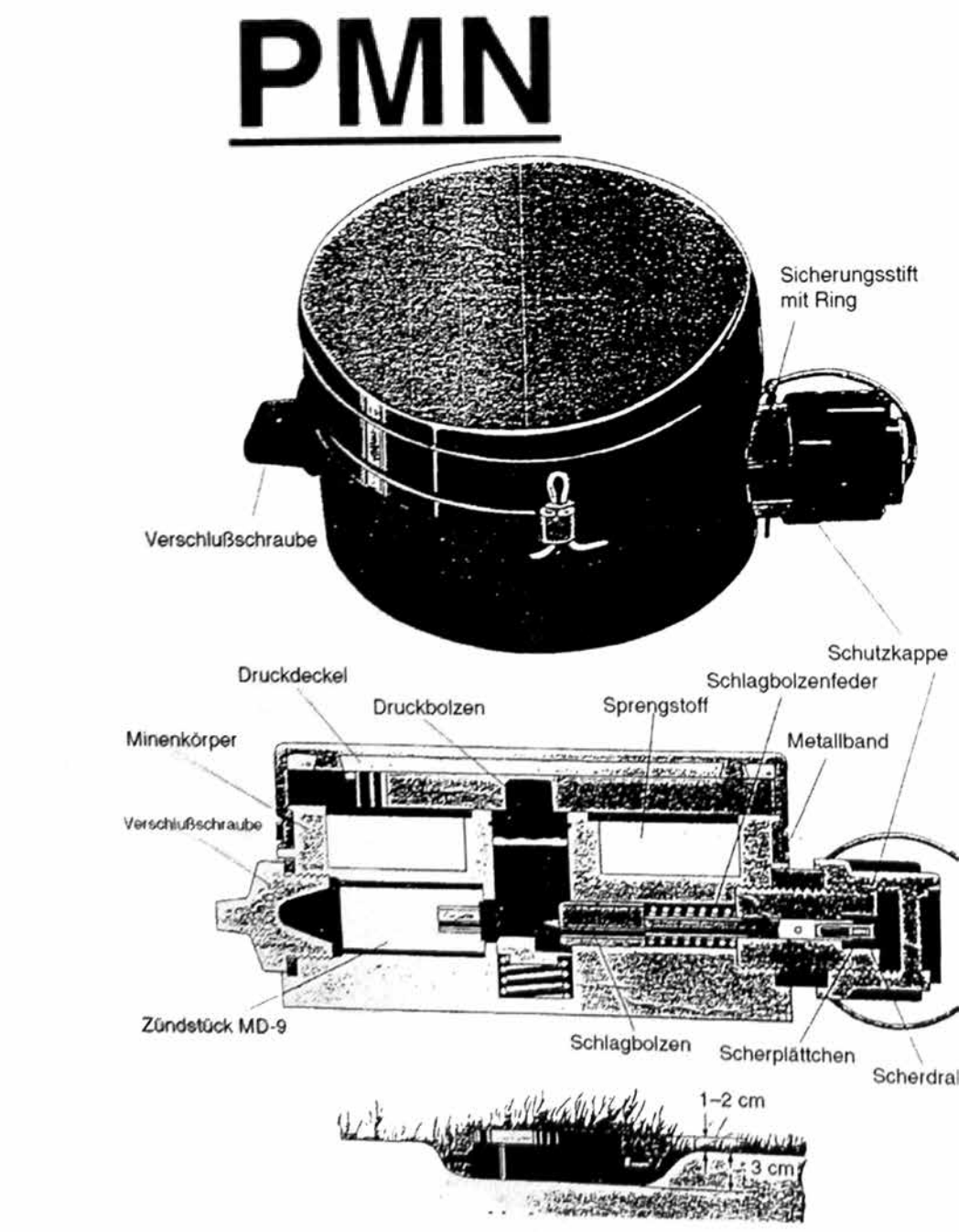
Obr. 4: Železobetonový bunkr, jehož úkolem bylo zesílit vojenskou obranyschopnost východoněmeckých hranic, sloužil zároveň jako pozorovací stanoviště pro ozbrojené hlídky, roky 1965–1966. (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex.* Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 21.)

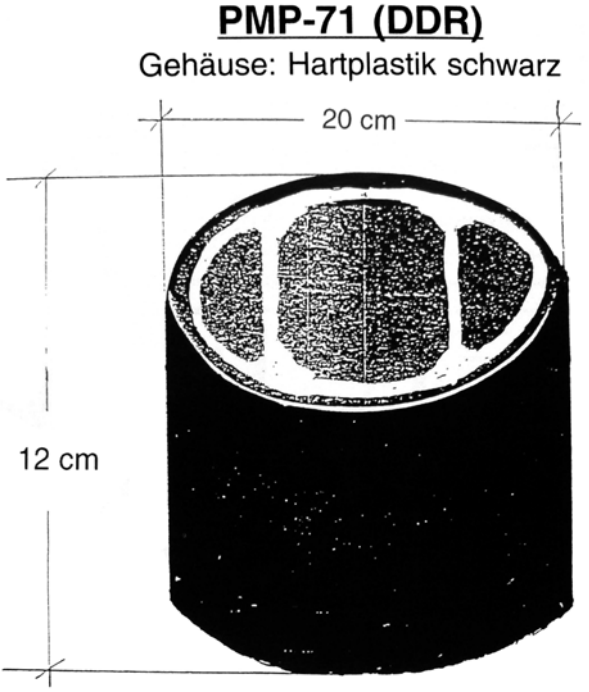
Obr. 5: Minovací práce na vnitroněmeckých hranicích v říjnu 1962, na obrázku je dobře vidět podoba druhé generace ženijních zátarasů na vnitroněmecké hranici: plot z ostnatých drátů na betonových sloupcích ve dvou řadách, mezi nimi minové pole; to vše ve vykáceném pruhu země, před plotem ochranný pás. V popředí předchůdce z první generace: starý plot z ostnatého drátu na dřevěných kůlech. (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 117.)

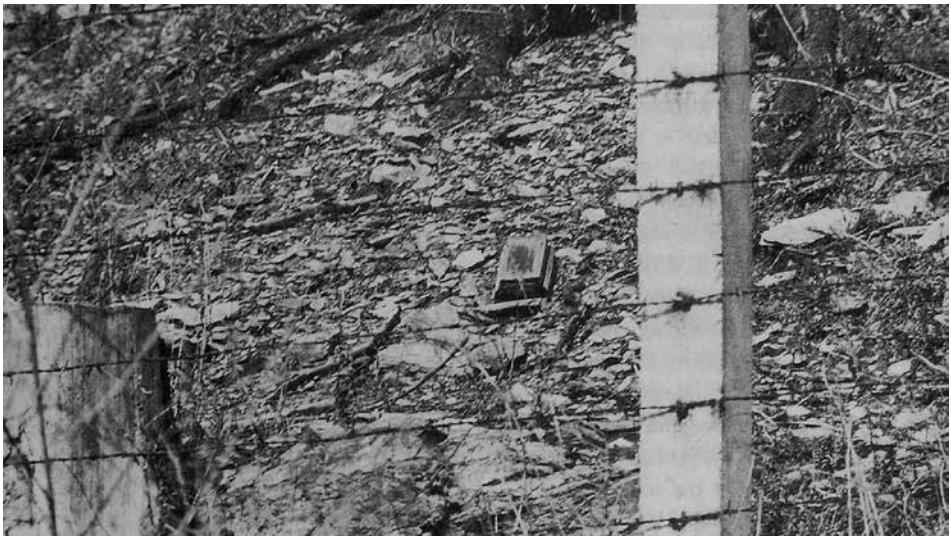
Obr. 6: Příklad protipěchotní miny používané německými pohraničními vojsky

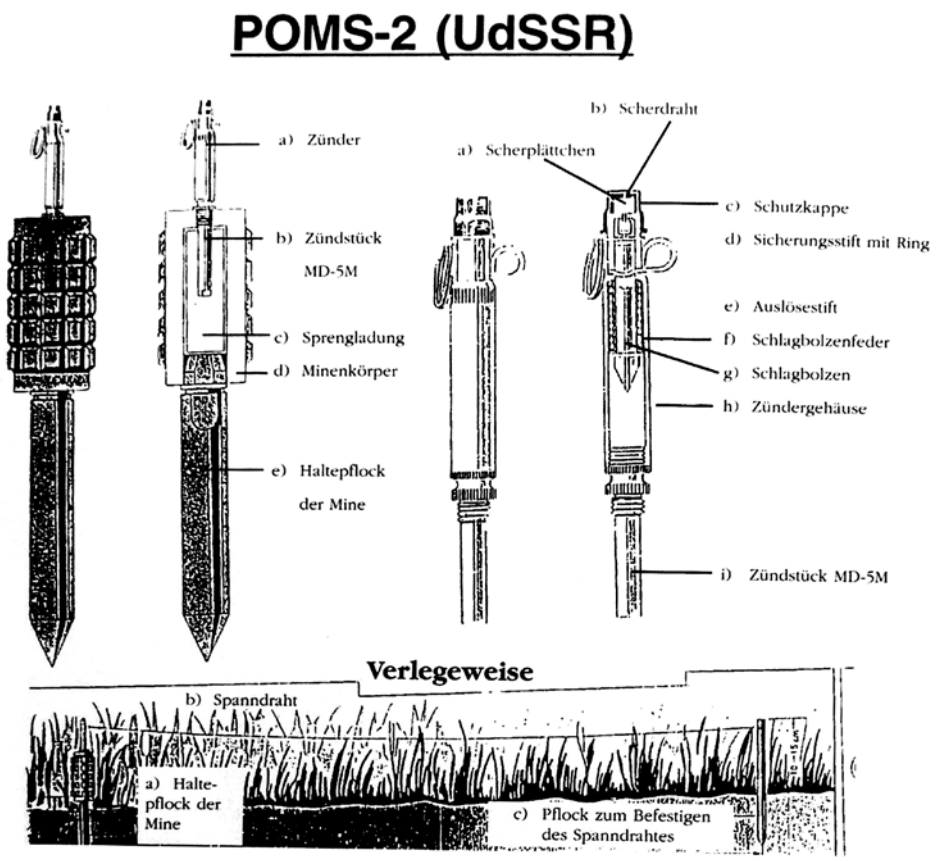
Obr. 7: Příklad protipěchotní miny používané německými pohraničními vojsky

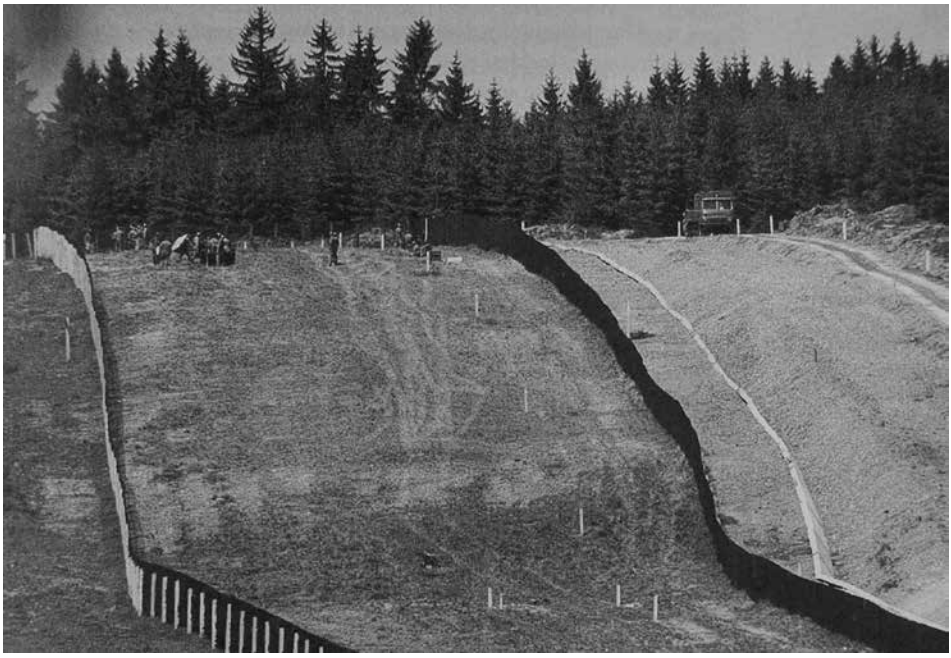
Obr. 8: Na obr. 6–8 jsou zakresleny příklady protipěchotních min používaných východoněmeckými pohraničními vojsky na státních hranicích bývalé NDR a NSR. Mina POMS-2 byla na hranice položena v roce 1961, PMD-6m v roce 1962, PMN v roce 1963 a PMP v roce 1971. Miny byly nejen východoněmecké výroby, ale i z bývalého SSSR a z Bulharska. (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex*. Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 77–79.)

Obr. 9: Ve středu fotografie je patrná dřevěná mina, r. 1963. (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 150.)

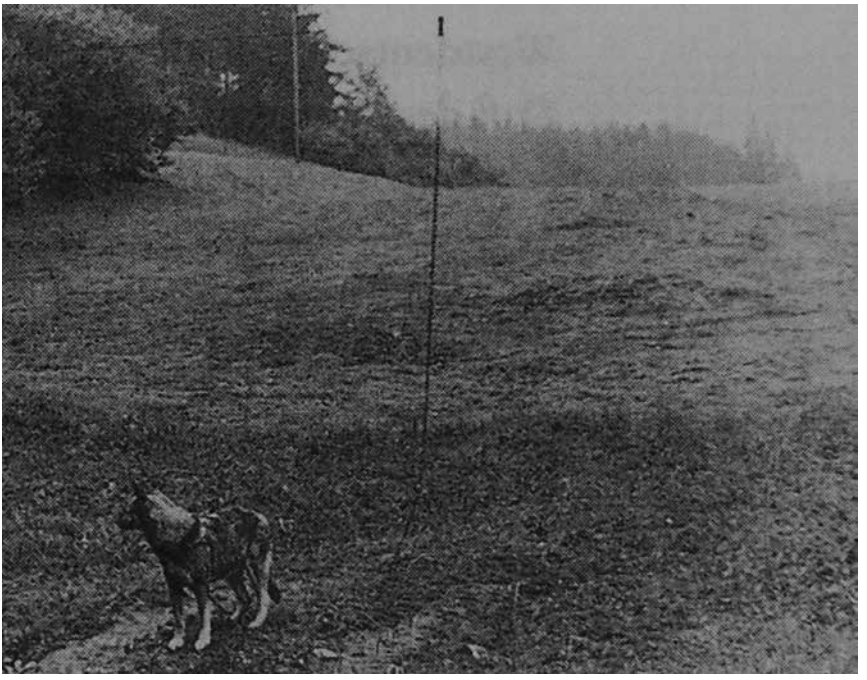
Obr. 10: Příklad nadzemního nástražného výbušného zařízení včetně nákresu jeho instalace. Mina ve tvaru ručního granátu byla připevněna na dřevěném kůlu a pevně zapuštěna do země. Od rozbušky uvnitř miny vedl skrytě nad terénem nástražný drát na druhém konci upevněný na dřevěný kolík. V případě, že narušitel vychýlil nebo přetrhl drát, mina vybuchla a její tvarované opláštění se změnilo v smrtící střepiny. (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex*. Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 77–79.)

Obr. 11: Příklad ženijního zátarasu na vnitroněmeckých hranicích z roku 1973; zprava: „odrazový" plot s výstražnými tabulkami, zásahová komunikace pro pohraniční vojska, příkop proti pokusům o překonání hranice motorovými vozidly, vnitřní kovová mřížová stěna, minové pole mezi stěnami, vnější stěna. (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 211.)

Obr. 12: Minovací práce na vnitroněmeckých hranicích v roce 1973 (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 211.)

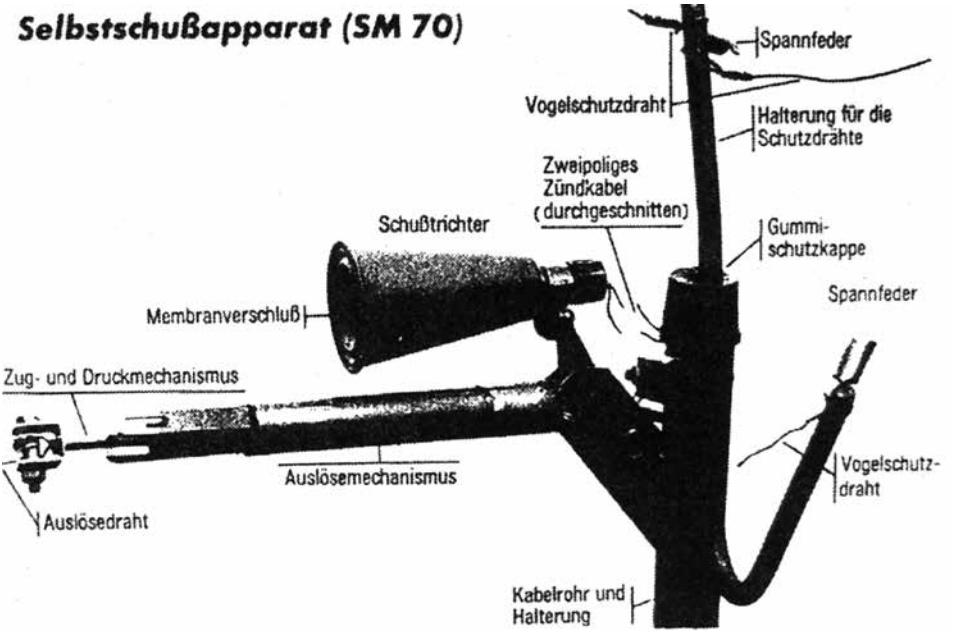
Obr. 13: Samostatně útočící pes německých pohraničníků; koridor mu určovalo vodítko s kladkou na nataženém laně, r. 1967. (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 171.)

Obr. 14: Hlídkové stanoviště východoněmeckých pohraničníků s pozorovací věží (nedat., cca sedmdesátá léta) (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex.* Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 47.)

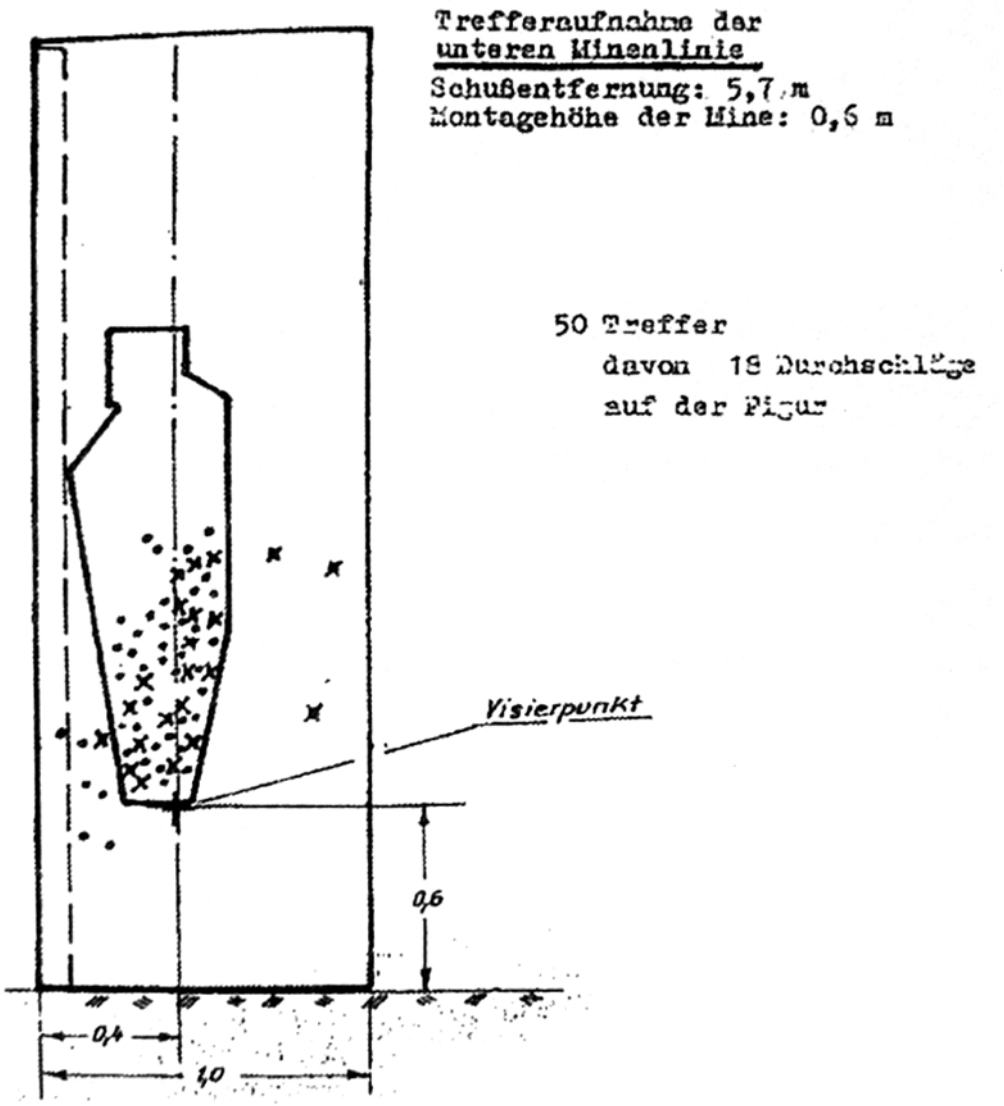

Obr. 15: Noční osvětlení exponovaných úseků hranic východoněmeckými pohraničními vojsky (nedat.) (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex*. Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 92.)

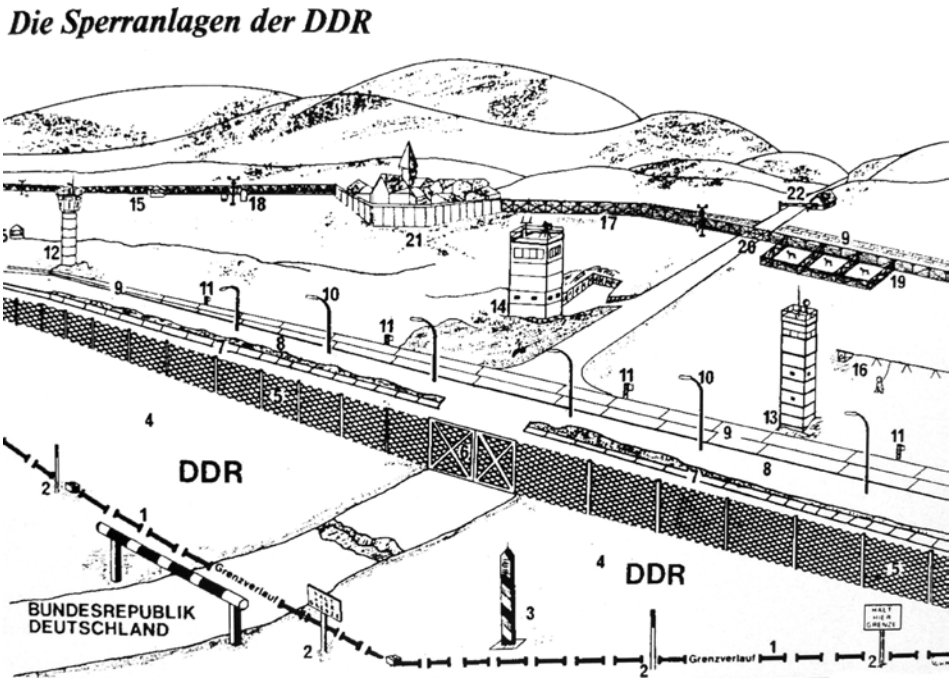

Obr. 16 a 17: Mina s mířeným směrem detonace SM-70 (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 171; HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex.* Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 75.)

Obr. 18: Schéma účinku mířené exploze SM-70 na terči ve tvaru figury „vpřed běžícího střelce" (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 275.)

Obr. 19: Informační tabule na západoněmecké straně hranice ukazující schéma zabezpečení vnitroněmecké hranice ženijními prostředky: čára státních hranic (1), varovná tabule a západoněmecký mezník vyznačující průběh hranic (2), východoněmecký mezník (3), vyčištěný pás země mezi hraniční čárou a vnější stěnou (4), na překopanou původní přeshraniční komunikaci navazuje kovová mřížová stěna vysoká cca 3,2 m s instalovanými minami (5), vrata v mřížové stěně (6), příkop zesílený betonovými panely bránící překonání hranice motorovými vozidly (7), kontrolní orný pás (8), zásahová betonová komunikace pro pohraniční vojska (9), osvětlení (u československé PS označovaná jako světelná clona) (10), bod pro připojení linkového pojítka (11), pozorovací věže a bunkr (12–15), koridor samostatně útočících psů (16, 19), vnitřní stěna se signálním zařízením (17, 18) v zástavbě přecházející v betonovou zeď (21), průjezd vnitřní stěnou (20), kontrolní stanoviště pohraničního vojska na příjezdové komunikaci (22). (HERMANN, Ingolf: *Die Deutsch-Deutsche Grenze Eine Dokumentation Von Posseck bis Lehesten, von Ludwigsstadt nach Prex*. Plauen: Vogtländischen Heimatverlag Neupert, 1995, s. 67.)

Obr. 20: Výbuch miny ve východoněmeckých zátarasech (*Pohraničník*. Dostupné online na WWW: http:\\pohranicnik.blogspot.cz. Cit. 30. 8. 2015.

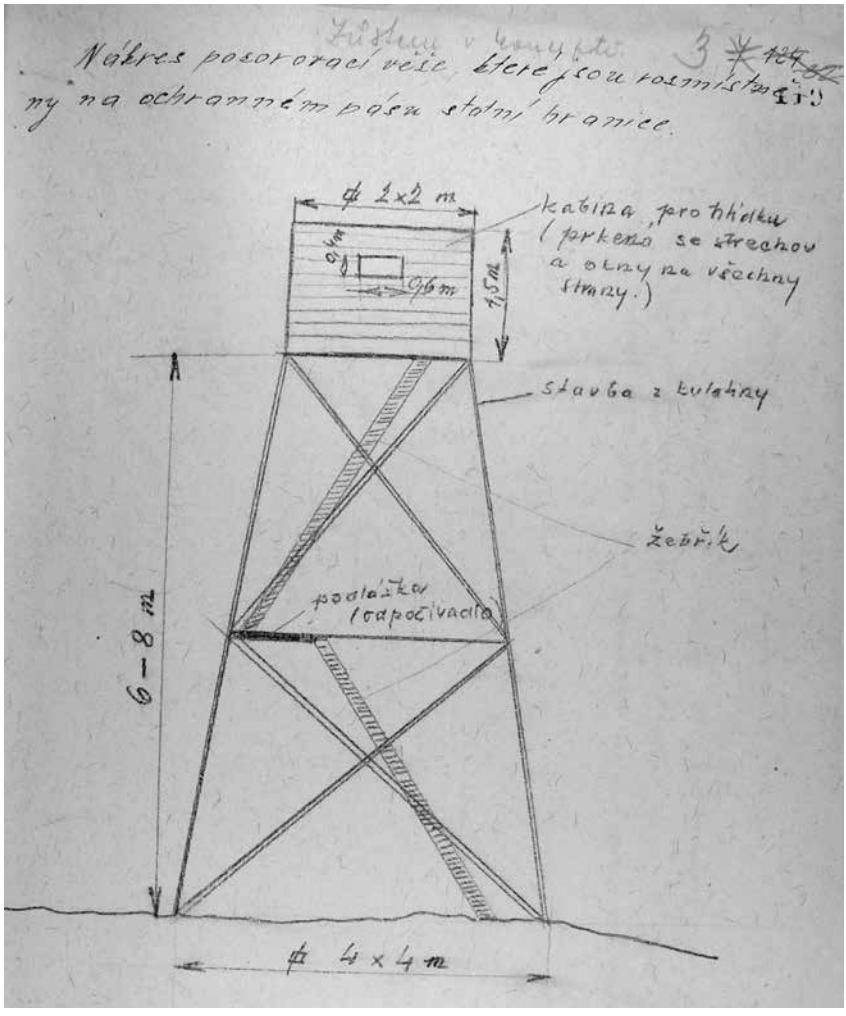
Obr. 21: Odminovací práce na východoněmeckých hranicích, poslední miny byly odstraněny v listopadu roku 1985. (GRAFE, Roman: *Die Grenze durch Duetschland eine Chronik von 1945 bis 1990.* Berlin: Siedler Verlag, 2002, s. 303.)

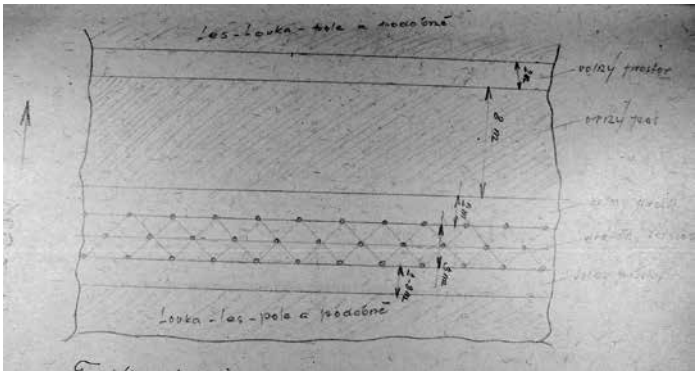
Obr. 22 a 23: Fotografie zachycují ploty z ostnatého drátu přímo na hranicích mezi Petržalkou a Kittsee v roce 1950. Československí pohraničníci tehdy plotem narušili průběh hranic do hloubky 3 m na sousední území, rakouská strana se ohradila protestní nótou. (ABS, f. PS , operativa, ostraha hranice 1948, 1950, inv. č. 224, k. 106 (39).)

Následující nákresy (obr. 24–28) jsou unikátní tím, že je vyhotovil pohraničník základní služby, který se v září 1953 během hlídky opil s rakouskými civilisty přímo na státní hranici, utekl do Rakouska a v lednu 1954 se vrátil zpět do Československa. Při vyšetřování československými vyšetřovateli tak dokumentoval tajné informace, které předal zahraničním rozvědkám. Nákresy dobře dokumentují některé ženijní prostředky, které používala českobudějovická brigáda v první polovině padesátých let.[1]

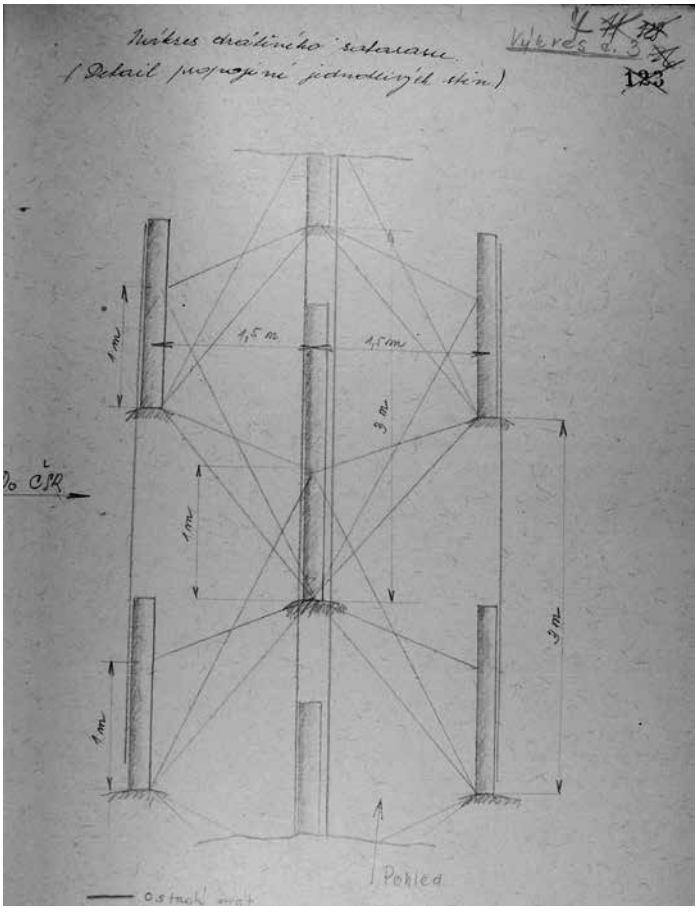

Obr. 24: Náčrt dřevěné pozorovatelny používané u PS v první polovině padesátých let

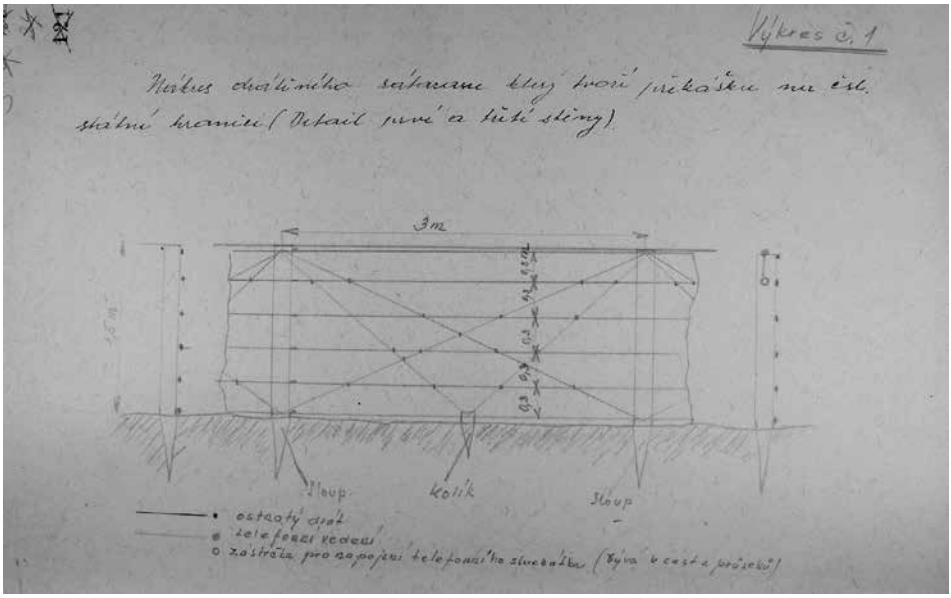
1 ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-2327 ČB.

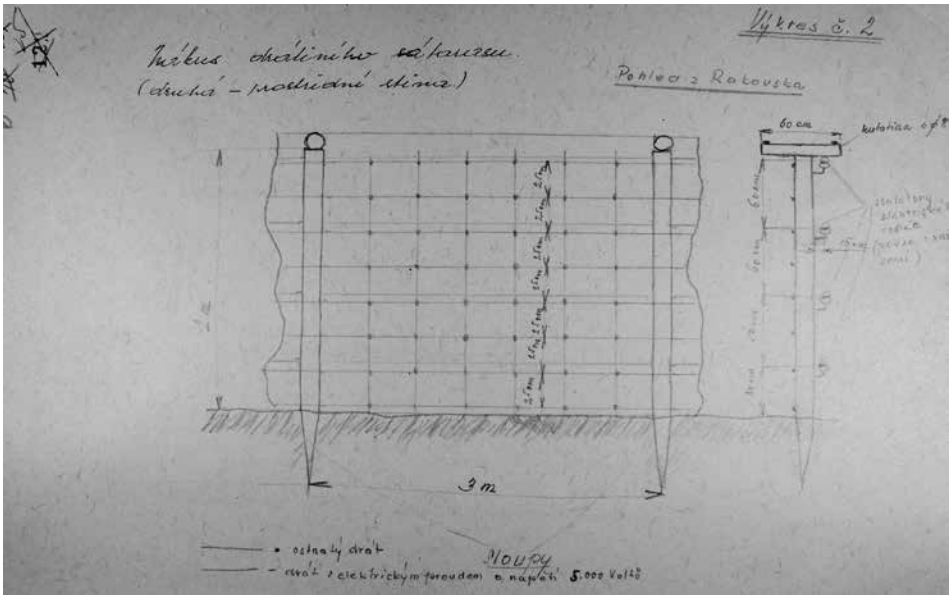
Obr. 25: Náčrt znázorňující půdorys drátěného zátarasu (popis vpravo shora dolů: volný prostor (2 m), orný pás umístěný za EDZ směrem do Rakouska (8 m), volný prostor (2 m), drátěný zátaras (3 m), volný prostor (2–3 m)

Obr. 26: Detail drátěného zátarasu. Propojení jednotlivých stěn zamezovalo pohybu osob mezi stěnami.

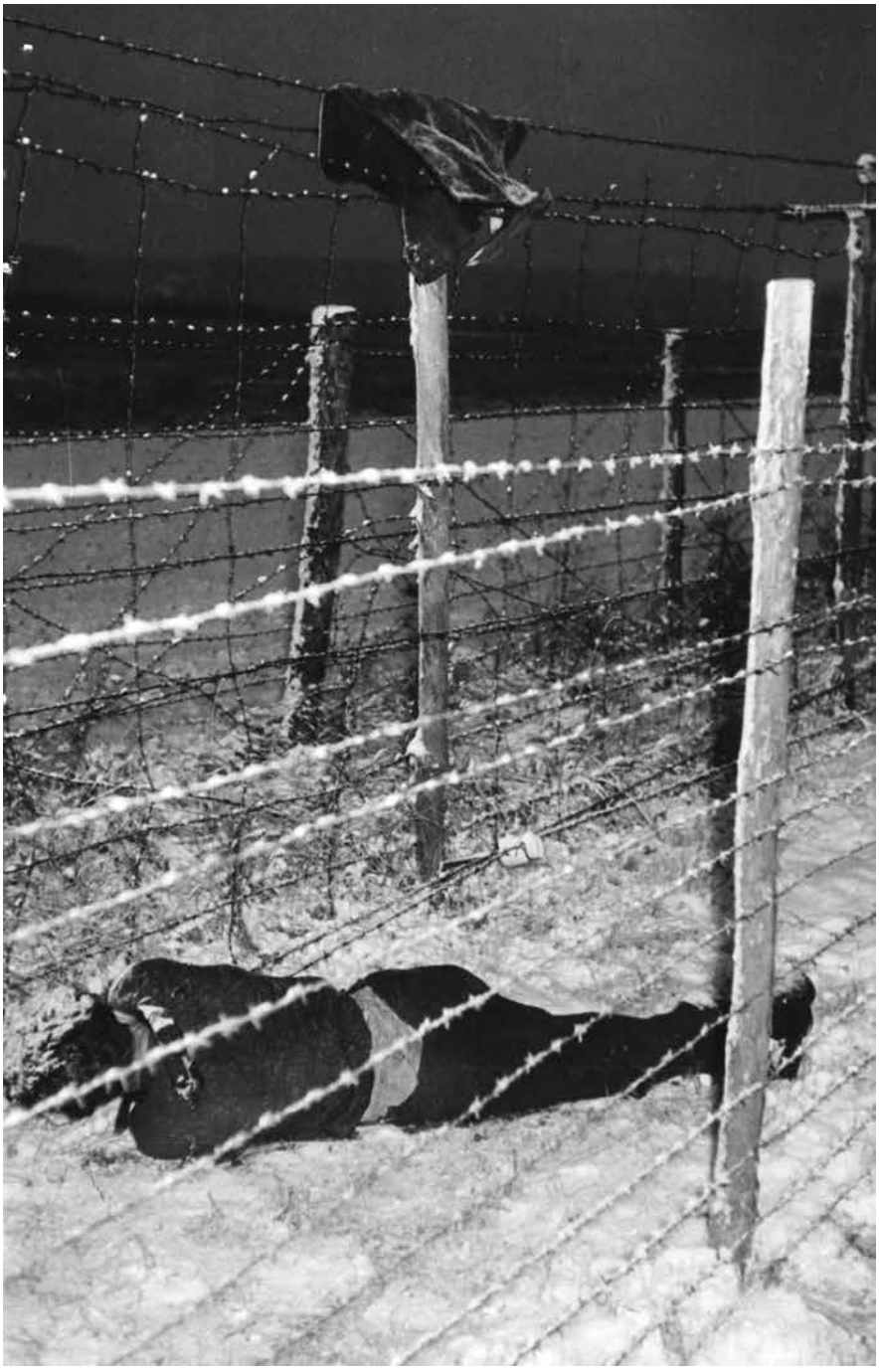
Obr. 27: Nákres první a třetí stěny zátarasu (nadzemní výška dřevěného sloupu 1,5 m, vzdálenost mezi nimi 3 m, vzdálenost mezi ostnatými dráty v osnově 30 cm, po vrchu sloupů je vedeno telefonní vedení, zástrčka na mikrotelefon tamtéž u cest a průseků).

Obr. 28: Nákres střední stěny drátěného zátarasu. Střední stěna byla z vnitrozemí zabezpečena proti překonání čtyřmi nástražnými vodiči elektrického proudu o vysokém napětí, ostnaté dráty v osnově byly propleteny do čtverců, vzdálenost mezi nimi byla 25 cm, vzdálenost mezi kůly byla 3 m, na jejich vrcholu bylo proti přelezení 60 cm dlouhé „téčko" z kulatiny o průměru 8 cm, první nástražný vodič elektrického proudu vysokého napětí byl natažen na izolátoru 30 cm nad zemí, ostatní následovaly ve vzdálenosti 60 cm, prostřední stěna byla vysoká přibližně 210 cm.

Obr. 29: Rok 1953, fotografie neúspěšného pokusu o ilegální přechod elektrifikovaného zátarasu z jižní (rakousko-československé) hranice, úseku 15. českobudějovické brigády (ABS, f. 2357, k. 36.)

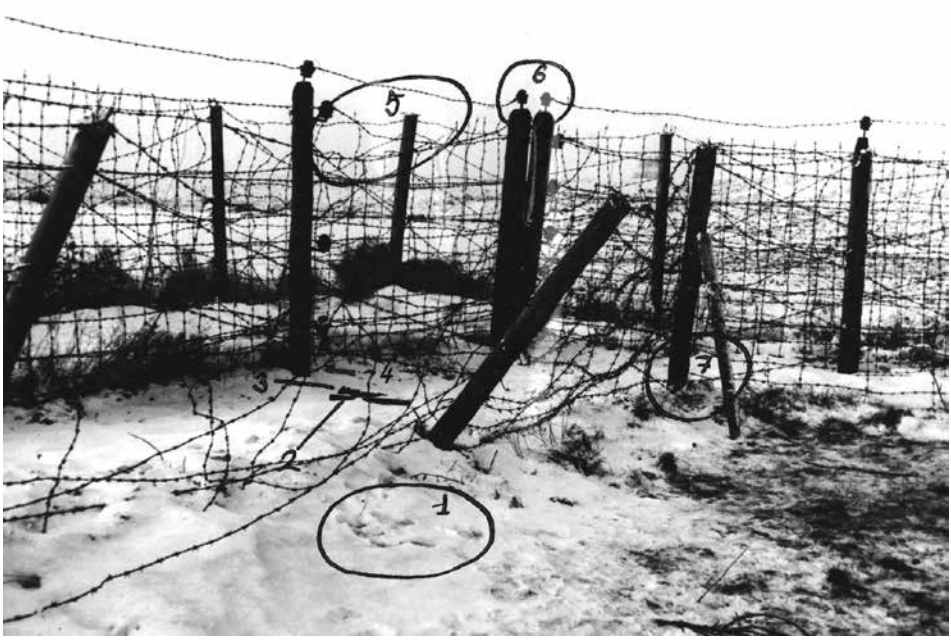
Obr. 30: Fotografie drátěného zátarasu z jižní hranice z roku 1960 z úseku 4. znojemské brigády. Mezi stěnami leží člověk zabitý elektrickým proudem v EZOH, kabát hozený na „téčku" prostřední stěny mu měl umožnit snazší přelezení plotu. (ABS, f. 2341, k. 24.)

Obr. 31: Jiný pohled na tentýž případ (ABS, f. 2341, k. 24.)

Obr. 32: Drátěný zátaras používaný v roce 1965 na západní (československo-bavorské) hranici u 5. chebské brigády (ABS, f. 2358, k. 308.)

Obr. 33: Detailní pohled na drátěný zátaras používaný v roce 1965 na západní hranici u 5. chebské brigády, č. 6 znázorňuje rozhraní mezi úseky jednotlivých rot. (ABS, f. 2358, k. 308.)

Obr. 34: Drátěný zátaras v roce 1965 na jižní hranici, fotografie z rekonstrukce jeho překonání. V pozadí je obec Spálenec, před zátarasem stojí ocelové ježky, zabraňující motorovým vozidlům přiblížit se k zátarasu. (ABS, f. 2357, k. 309.)

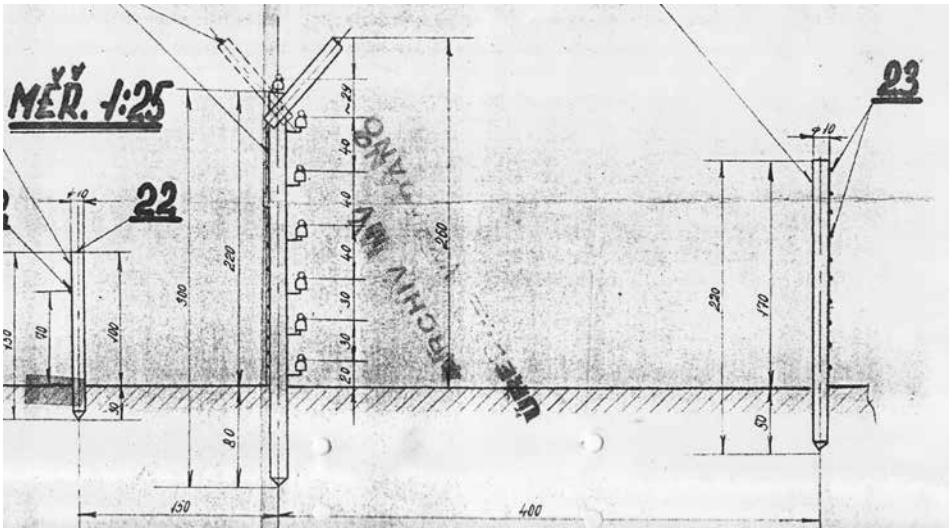
Obr. 35: Drátěný zátaras (neelektrifikovaný) na hranicích mezi Československem a východním Německem v úseku 19. děčínské brigády, rok 1965 (ABS, f. 2357, k. 309.)

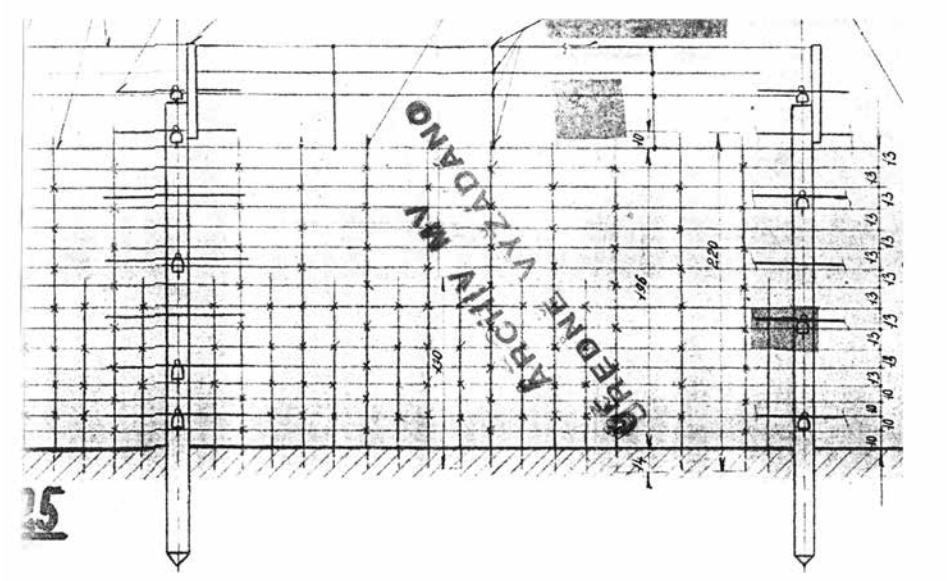
Obr. 36: Drátěný zátaras na „rozsocháčích", západní hranice u 5. chebské brigády, rok 1965. Zprava (z vnitrozemí) telefonické vedení a železobetonové jehlance proti přejezdu zátarasu motorovými vozidly, první (signální) stěna, elektrifikovaný zátaras. (ABS, f. 2357, k. 309.)

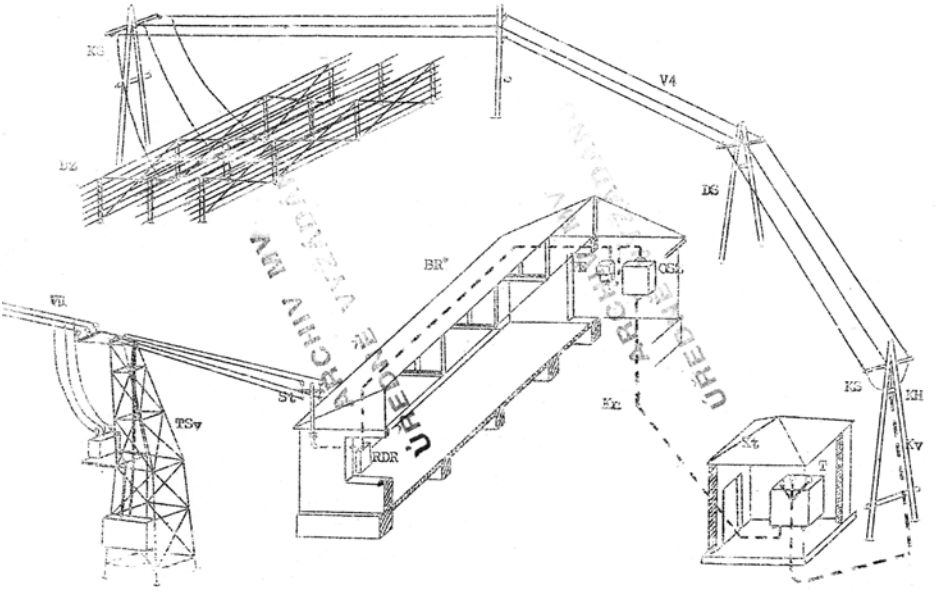
Obr. 37: Detailní pohled na elektrifikovaný zátaras vedený na rozsocháčích, jižní hranice 1965

Obr. 38: Část projektu elektrifikovaného zátarasu vydaného velitelstvím Pohraniční stráže jako součást směrnice pro pohraniční jednotky v roce 1962. Ostnaté dráty první, vnitrozemské stěny byly nataženy na kůlech 220 cm dlouhých a silných cca 10 cm, 50 cm kůlu bylo zapuštěno v zemi. O 4 m dále následovala hlavní, elektrifikovaná stěna. Na kůlech 3 m dlouhých a 80 cm zapuštěných v zemi byla natažena osnova z ostnatých drátů. Z vnitrozemské strany byly na kůlech připevněny sloupovníky a na nich izolátory, po kterých vedlo 7 nástražných vodičů z hladkého drátu silného 2–4,5 mm. První vodič byl 20 cm nad zemí, poslední vedl po vrcholu stěny. Místo dříve užívaného „téčka" byla střední stěna zakončena „véčkem". Poslední stěna byla vysoká přibližně 150 cm, na 10 cm silných kůlech zapuštěných 30 cm v zemi byla osnova z ostnatých drátů. (ABS, f. PS (arch. nezprac.), Směrnice pro stavbu, opravy a údržbu EZOH, č. j. PS-152/10ž-1962.)

Obr. 39: Čelní pohled na střední stěnu zátarasu z téže směrnice z roku 1962

Obr. 40: Schéma napojení pohraniční roty na veřejnou elektrickou síť. Zleva je přiveden venkovním vedením elektrický proud z veřejné sítě o vysokém napětí, který je na sloupovém transformátoru přeměněn na proud o běžném napětí 220/380 V. Odtud jsou napájeny spotřebiče roty a dále přes rotní rozvaděč je elektrický proud o nízkém napětí přiveden do rotní kobkové transformační stanice. Zde je elektrické napětí opět přeměněno na vysoké (cca 3000–6000 V) a venkovním vedením přivedeno k nástražným vodičům drátěného zátarasu. (ABS, f. PS (arch. nezprac.), Směrnice pro stavbu, opravy a údržbu EZOH, č. j. PS-152/10ž-1962.)

Obr. 41: Maďarská mina, která se používala v rozmezí let 1949–1955, v hantýrce maďarských pohraničníků zvaná kukuřice. Takto umístěné miny a jejich nástražné dráty brzy zarostly trávou a porostem a staly se velice zákeřné nejen pro „narušitele". (SCHUBERT, N. Frank: *Hungarien Borderlands, from the Habsburg Empire to the Axis Alliance, the Warsaw Pact, and the European Union.* London: Continuum International Publishing, 2011, s. 59.)

Akce AMFORA

Hledání řeckých agentů v Československu v letech 1981–1986

Milan Bárta

Po druhé světové válce nebyla mezinárodní situace pro rozvoj vzájemných vztahů mezi Řeckem a Československem příznivá. Obě země se vyvíjely značně protichůdně, zatímco v Řecku zvítězila v těžké občanské válce extrémní pravice nad levicí vedenou komunisty, komunisté v Československu převzali moc pokojnou cestou. Obě země si ve stejné době vybraly rozdílnou budoucnost: Řecko se přimklo k západnímu světu, vedenému Spojenými státy americkými, Československo se stalo součástí východního, sovětského bloku. Ze strany komunistického vedení Československa došlo k minimalizaci styků s Řeckem (včetně obchodních kontaktů), řecká strana oprávněně obviňovala pražskou vládu z podpory řeckých komunistů. Vzájemným vztahům neprospělo ani to, že u nás nalezlo útočiště zhruba 12 000 emigrantů (včetně téměř 4 000 dětí) vyhnaných z Řecka občanskou válkou.[1] Roztržka došla až tak daleko, že Československo odvolalo z Atén i posledního diplomatického zástupce a na minimum omezilo činnost řeckého zastupitelského úřadu, která se navíc dostala pod bedlivou kontrolu Státní bezpečnosti (StB).[2]

1 Více o vzniku a vývoji řecké národnostní menšiny v Československu viz např. BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan: *Řečtí uprchlíci. Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*. Praha: Řecká obec Praha, 2005; CIRONIS, Petros: *Akce „Řecké děti 1948." Dokumenty, vzpomínky a komentáře na emigraci hellénských dětí v roce 1948 do Československa*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, 2001; HRADEČNÝ, Pavel: *Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj (1948–1954).* Studijní materiály Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2000; KRÁLOVÁ, Kateřina – TSIVOS, Konstantinos et al.: *Vyschly nám slzy… Řečtí uprchlíci v Československu*. Praha: Dokořán, 2012; TSIVOS, Konstantinos: *Řecká emigrace v Československu (1948–1968) – od jednoho rozštěpení ke druhému.* Praha: Dokořán, 2012; ZISSAKI-HEALEY, Tassula: *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích.* Praha: Řecká obec Praha, 2013. Podle odhadů přišlo během občanské války v Řecku o život až 150 000 lidí, počet odchozích do exilu (zejména do zemí socialistického bloku) se odhaduje na 100 000 osob, viz HRADEČNÝ, Pavel: Zdrženlivý internacionalismus. Občanská válka v Řecku a československá materiální pomoc Demokratické armádě Řecka. In: *Soudobé dějiny*, roč. 10, 2003, č. 1–2, s. 58–92, s. 58.

2 O tom, že byl řecký zastupitelský úřad Státní bezpečností rozpracováván, svědčí např. objektový svazek „Řecké vyslanectví", vedený pod r. č. 799 MV.

Teprve v polovině padesátých let došlo ke zlepšení situace a vzájemné vztahy se začaly zvolna normalizovat, i poté však šlo především o spolupráci založenou na obchodní bázi. Pomalu se rozvíjející vzájemné styky prošly vážnou krizí na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století v době vlády vojenské junty v Řecku. Opravdový rozvoj oboustranných vztahů pak nastal až ve druhé polovině let sedmdesátých, a zejména potom za vlády premiéra Andrea Papandrea v Řecku na počátku let osmdesátých. Ani tehdy však občané tohoto balkánského státu nezmizeli z hledáčku pracovníků československé Bezpečnosti, v první polovině osmdesátých let proběhla naopak rozsáhlá akce zaměřená na vyhledávání spolupracovníků řeckých zpravodajských složek v Československu.

Na území komunistického Československa byli občané Řecka (v čele se zaměstnanci diplomatického zastoupení) podezřelí z možné špionážní činnosti pro Severoatlantickou alianci (NATO).[3] Počátkem osmdesátých let dvacátého století u nás stále ještě žila poměrně početná řecká menšina, jejíž příslušníci si mnohdy podrželi řecké občanství, další požádali o státní občanství československé a ostatní měli status tzv. bezdomovců.[4] Řada příslušníků této minority se pro své styky s řeckým velvyslanectvím či pro své politické názory ocitla na seznamech Státní bezpečnosti, v tzv. řecké bázi[5]. Informace zde obsažené byly shromážděny z různých zdrojů a většinou měly jen malou informační hodnotu.[6] Řecké velvyslanectví bylo rozpracováváno ve svazku s krycím jménem BROD, vybraní řečtí diplomaté ve svazcích ČECHTICE a BŘEZOVÁ. Na počátku osmdesátých let byly registrovány styky zaměstnanců zastupitelského úřadu s emigranty, mezi nimiž měli mít vybudovánu informátorskou síť. Sledovaly se cesty diplomatů kolem míst dislokace československé i sovětské armády a kontakty na ambasádu USA. Do sídla zastupitelského úřadu se Státní bezpečnosti nepodařilo, na rozdíl od např. budov španělské či portugalské mise, proniknout.[7] Problematika

3 Řecko se členem NATO stalo v únoru 1952, v srpnu 1974 vystoupilo na protest proti nečinnosti svých spojenců v kyperské krizi, znovu do aliance vstoupilo v říjnu 1980.

4 V tomto kontextu se jedná o osoby bez státní příslušnosti. Tento stav bývá způsoben zejména ztrátou státního občanství, které není provázeno nabytím občanství nového. V roce 1954 došlo v rámci OSN k uzavření úmluvy o právním postavení bezdomovců.

5 Tato báze bývá označována i jako báze řecké emigrace. Pod kontrolou byly nelegální skupiny tzv. maoistů (orientujících se na model socialismu propagovaný Čínou a Albánií) a exoteriko (skupina odštěpená od Komunistické strany Řecka v reakci na okupaci Československa v srpnu 1968), členové diplomatického sboru, Řekové žijící u nás, kteří vyjížděli do staré vlasti, i cizinci přijíždějící do Československa na návštěvu apod.

6 Ještě v roce 1979 nezaznamenala StB v Praze na úseku řecké báze žádné závažné poznatky. Jako nejdůležitější byly vyhodnoceny informace o zájezdu mladých členů Komunistické strany Řecka (KSŘ) do Řecka a valutové machinace tří mladých Řeků s řidiči TIR. Srov. ABS, Přírůstky Praha z roku 1986, krabice č. 21, Vyhodnocení prováděcího plánu za rok 1979 po linii 1a odboru Správy StB Praha.

7 ABS, f. Správa kontrarozvědky (dále jen A34), inv. j. 705, Vyhodnocení plnění plánu práce 4. odboru II S-SNB za rok 1980, 27. 11. 1980.

Řeků stála na okraji zájmu státobezpečnostních složek a zdálo se, že tam i zůstane. Vše změnilo několik pohlednic, jejichž zachycení odstartovalo celostátní akci nazvanou AMFORA.

V rámci opatření určených ke kontrole obyvatelstva v komunistickém Československu využívaly složky Ministerstva vnitra i tajné cenzury písemného styku, označované jako prověrka korespondence.[8] Právě skupinovou prověrkou korespondence (krycí název KRYSTAL), vedenou v té době Správou výkonné zpravodajské techniky Sboru národní bezpečnosti (VI. správa SNB), se v Československu v letech 1979 a 1980 podařilo zachytit několik pohlednic, na jejichž obrazové straně bylo vždy vytlačeno několik číslic, považovaných za kód cizí zpravodajské služby. S vyhodnocováním měly čs. kontrarozvědce pomoci informace zaslané bulharskou Bezpečností, které se v r. 1978 podařilo zadržet řeckého agenta užívajícího protlačované číslice jako tajný kód pro spojení s centrálou. Z archivních materiálů bohužel nevyplývá, zda zachycení protlačovaných pohlednic bylo od počátku „úspěchem" čs. cenzury, nebo k němu došlo na podnět ze strany Bulharů (což se jeví jako pravděpodobnější). Výběr z těchto pohlednic, které StB pečlivě okopírovala (s vybavením dostupným v polovině osmdesátých let dvacátého století), je dnes uložen v Archivu bezpečnostních složek.[9]

Představu o tom, jak tato vytlačená čísla vypadala, nám dává popis vypracovaný Technickou správou Federálního ministerstva vnitra věnovaný jedné ze zachycených pohlednic, kterou kdosi ještě s jednou další a listem papíru popsaným kuličkovým perem vložil do obálky. Na *horním okraji pohlednice v místě asi 2 cm od lakovaného pruhu podle horního delšího okraje* se nacházel krátký text tvořený *několika čísly velikosti cca 3 mm a několika pravděpodobně písmeny řeckého písma* (jejich počet se odhadoval na pět až osm).[10]

Okolnosti záchytů ukazovaly na to, že autorem zpráv je řecký emigrant (popř. několik osob) trvale žijící v Československu a pracující pro řeckou zpravodajskou službu. Všechny pohlednice směřovaly do Řecka do okolí Atén nebo Soluně, každá jinému adresátovi. Jména a příjmení příjemců byla mezi Řeky velmi rozšířená. Samotný text v řečtině konkrétního adresáta nikdy neměl, vyskytovala se oslovení jako „drazí synovci" či „můj nezapomenutelný bratranče a drahá sestřenko Sofiko". Stejně tak chyběl podpis, případně se jednalo jen o křestní jméno. Věc byla postoupena operativním složkám Státní bezpečnosti, konkrétně 4. odboru (zastupitelské úřady států NATO[11], Federální ministerstvo zahraničních věcí, Správa diplomatických slu-

8 Více viz POVOLNÝ, Daniel: *Operativní technika v rukou StB*. Praha: ÚDV PČR, 2001.

9 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, materiál trvalé hodnoty (MTH) ke svazku a. č. 786108 MV.

10 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Technická správa Federálního ministerstva vnitra, Akce AMFORA – vyřízení požadavku, 28. 6. 1982.

11 Kromě USA, Spolkové republiky Německo, Rakouska, Velké Británie a Francie, ty měly na starosti odbory 1–3.

žeb a Československá tisková kancelář) II. správy Sboru národní bezpečnosti (Správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem). Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se – přestože existovalo konkrétní podezření – v žádném případě nepodařilo dohledat pisatele a uvažovalo se o ukončení akce.[12] Odbor měl při vyhledávání autorů podezřelých textů postupovat v úzké spolupráci s krajskými správami SNB v oblastech, kde k záchytům došlo.[13]

Na Správě Státní bezpečnosti (S StB) Praha[14] dostala akce název AMFORA, svazek, ve kterém byla rozpracovávána, byl veden pod r. č. 26678. Dne 12. ledna 1981 vypracoval nadstrážmistr Václav Aron[15], pracovník 3. oddělení 1a odboru S StB Praha, *návrh na zavedení pátracího svazku*[16] *na neznámého pachatele trestné činnosti podle § 105 trestního zákona*[17]*, který pracuje ve prospěch řecké rozvědky KYP.*[18]

12 ABS, f. A34, inv. j. 705, Vyhodnocení plnění plánu práce 4. odboru II. S SNB za rok 1980, 27. 11. 1980.

13 Hlavní svazek měl několik dílů, regionální materiály se dle územní příslušnosti ke konkrétním okresním a krajským správám SNB ukládaly do samostatných podsvazků.

14 Rozpracování neznámých pisatelů na 1a odboru 3. oddělení S StB Praha bylo zahájeno již v prosinci roku 1980. ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Návrh na uložení pátracího svazku akce AMFORA, 30. 11. 1985.

15 Václav Aron – v září 1976 byl přijat do služebního poměru příslušníka SNB, v březnu 1978 byl přemístěn ke Správě SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, v listopadu 1979 nastoupil na 3. oddělení 1a odboru Správy StB Praha, zde působil do února 1990, kdy byl odvolán z funkce a zařazen do zálohy, v červenci 1990 nastoupil jako policejní inspektor pořádkové služby. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Václava Arona, nar. 1957.

16 Pátrací svazek se zaváděl, byl-li spáchán protistátní trestný čin nebo došlo-li k ohrožení (narušení) objektu nebo zájmu republiky a pachatel nebyl v době zavedení svazku znám. ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl (dále jen A6/4), inv. j. 857, Rozkaz ministra vnitra Československé socialistické republiky (dále jen RMV ČSSR) č. 24/1962 Instrukce o operativní evidenci a administrativě při agenturně operativní práci Státní bezpečnosti. Více o svazcích vedených StB viz GULA, Marián – VALIŠ, Zdeněk: Vývoj typologie svazků v instrukcích pro jejich evidenci. In: *Securitas imperii*, č. 2/1994, s. 117–150.

17 Podle trestního zákona § 105 se vyzvědačství dopouští ten, *kdo vyzvídá státní tajemství s cílem vyzradit je cizí moci, kdo s takovým cílem sbírá údaje obsahující státní tajemství nebo kdo státní tajemství cizí moci úmyslně vyzradí* […]. Dotyčný mohl být potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let.

18 KYP (Kendriki Yperesia Pliroforion – Ústřední informační služba) – řecká zpravodajská služba založená roku 1953 podle vzoru americké CIA a podřízená přímo prezidentovi. Prvním náčelníkem se stal plukovník dělostřelectva (později generálporučík) Alexandr Natsina. Do poloviny šedesátých let byla pod absolutní kontrolou americké CIA, míra podřízenosti byla tak veliká, že agenti dostávali mzdu přímo od Američanů. V jejím čele stáli rychle se měnící konzervativní velitelé rekrutující se převážně z důstojníků dělostřelectva, v letech 1963–1981 se jich vystřídalo jedenáct. Změna nastala po vítězství strany levého středu PASOK ve volbách v osmdesátých letech. Andreas Papandreu, veden snahou dostat pod kontrolu zpravodajské a bezpečnostní složky, vyměnil vedení a v r. 1986 byla KYP přeměněna na Národní informační službu Řecka (EYP).

Zavedení svazku doporučili náčelník 3. oddělení nadporučík Václav Kyncl[19] i náčelník 1a odboru plukovník Miroslav Návrat[20] a schválil ho náčelník Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje plukovník JUDr. Oldřich Mezl[21]. Nově založenému svazku bylo přiděleno registrační číslo 35606 a krycí jméno AMFORA.[22] Zatím byl veden na neznámého pachatele, intenzívně se ale pracovalo na tom, aby byl konkrétní pisatel dohledán (v době založení svazku se objevila již čtvrtá pohlednice s kódovanými znaky). Podobně se postupovalo i na dalších krajských správách. Přesně o měsíc později předložil nadstrážmistr Aron plán rozpracování akce. Na základě vyhodnocení pohlednic a poznatků předaných o řecké výzvědné službě bulharskou Bezpečností byl stanoven pravděpodobný model agenta řecké rozvědky. Jak již bylo uvedeno, mělo se jednat o řeckého státního příslušníka trvale žijícího v Československu a získaného KYP nejspíše během jeho pobytu v Řecku, jehož motivem byla zřejmě snaha o další návštěvu či návrat do staré vlasti. Podle předpokladů StB prováděl vytipování možných adeptů řecký zastupitelský úřad v Praze mezi těmi Řeky, kteří měli možnost navštívit místa dislokace vojenských posádek Československé

19 Václav Kyncl – po ukončení základní vojenské služby vstoupil v r. 1970 do služeb Ministerstva vnitra, od r. 1971 působil na S StB Praha, nejprve v 3. odd. VI. odboru, později v 3. odd. 1. odb., od r. 1978 jako náčelník 3. odd. la odboru. Od r. 1982 byl v 1. odd. lb odboru, v r. 1986 přešel na analyticko-koordinační odbor Kanceláře MV, v říjnu 1990 byl uvolněn ze služebního poměru. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Václava Kyncla, nar. 1949.

20 Miroslav Návrat – od r. 1945 působil u Zemského velitelství SNB Praha, prošel útvary 9600, JEŘÁB, sloužil u KV StB Karlovy Vary, v r. 1954 nastoupil na II. správu MV. V r. 1976 přešel na Krajskou správu SNB Praha, v květnu 1978 byl pověřen dočasně výkonem funkce náčelníka la odboru S StB Praha. V září 1982 odešel do důchodu. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Miroslava Návrata, nar. 1926.

21 Oldřich Mezl – v lednu 1951 nastoupil jako řidič na OO (okresní oddělení) StB Bruntál, v r. 1953 byl přeřazen z 2. odd. OO StB Bruntál k OO MV Hranice. V 1etech 1957–1960 pracoval na Krajské správě MV Olomouc, v letech 1960–1962 na OO MV Olomouc. Poté přešel na OO MV Přerov, kde od r. 1963 působil ve funkci náčelníka. V sedmdesátých letech studoval resortní právnický kurs a kurs při vysoké škole Felixe Edmundoviče Dzeržinského KGB v SSSR. V r. 1975 byl ustanoven do funkce náčelníka 1. odd. II. odb. S StB Ostrava, krátce nato převzal funkci zástupce náčelníka 3. odb. X. správy FMV. O rok později převzal vedení 4. odb. X. správy FMV, v r. 1977 potom vedení 1. odb. tamtéž. V 1etech 1976–1979 externě studoval na fakultě StB VŠ SNB. V dubnu 1979 se stal zástupcem náčelníka X. správy FMV. Dne 1. 3. 1981 byl přemístěn a jmenován I. zástupcem náčelníka S SNB Praha a náčelníkem S StB Praha. V r. 1987 odešel do důchodu. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Oldřicha Mezla, nar. 1927.

22 Pokud není uvedeno jinak, je většina údajů obsažených v této studii převzata z pátracího svazku vedeného u 3. oddělení 1a odboru Správy StB Praha pod heslem AMFORA, a. č. 786108 MV, r. č. 35606. Větší část tohoto svazku (předávací a zapůjčovací protokoly, různá dožádání, ale i záznamy z většiny porad, plány opatření či většina vyhodnocení, jmenné seznamy apod.) byla skartována již během ukládání, zbytek (193 stran) posloužil jako základ pro tuto studii. Podobně skartacím v různém rozsahu neunikly ani další svazky, ze kterých bylo v této studii čerpáno.

lidové armády (ČSLA) a sovětských vojsk dislokovaných na našem území (předpokládalo se, že právě ty jsou hlavním předmětem zájmu rozvědky). Věřilo se také, že adresy, na které šifrované zprávy směřovaly, byly krycí. O pomoc při zjišťování konkrétních adres v Řecku byla proto požádána I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky).

Na základě těchto předpokladů byl stanoven postup vyhledávání neznámého agenta. Nejprve se měla pomocí stávající agenturní sítě prověřit řecká emigrace, souběžně s tím měl být vypracován seznam osob řecké národnosti,[23] které od roku 1970 vycestovaly do Řecka, zdůraznit se v něm měli ti, u kterých byl zjištěn zájem vystěhovat se na Balkán, zejména pak lidé, kterým to řecká strana dosud nepovolila. U takto vytipovaných osob se mělo současně začít se shromažďováním srovnávacího materiálu pro grafologickou expertizu. Všechna tato opatření se přednostně vztahovala na Prahu a okolí.

Nejprve došly na okresní správy SNB seznamy Řeků, kteří v místech jejich působení žijí. S grafologickou expertizou byly zpočátku problémy, místní oddělení StB jen pomalu a obtížně získávala vzorky písma, vyskytl se i případ, že podezřelý Řek byl negramotný (ten na druhou stranu samozřejmě rovnou odpadl). Do 18. března 1981 se nakonec podařilo shromáždit celkem 106 rukopisů z Prahy, 69 z okresu Beroun a 5 z okolí Mladé Boleslavi. Experti z Kriminalistického ústavu Veřejné bezpečnosti si stěžovali, že materiály jsou *velmi obtížně zpracovatelné (v některých případech až na hranici zpracovatelnosti).*[24] Srovnávací texty byly psány v několika jazycích (řecky, česky, německy), všechny materiály byly předloženy v kopiích (navíc ne vždy dostatečně kvalitních). Odborníci se proto vyjádřili, že nelze dojít k jednoznačným závěrům. Shodli se však na tom, že se nejedná o jednoho pisatele. Zpočátku se na základě grafologických vyjádření jako o možných pisatelích uvažovalo o MUDr. Josisu Chrisostomovi[25] a Dimostenisu Chadzidisovi[26], obě stopy se však ukázaly jako mylné. Již v červnu 1982 Technická správa FMV opatrně vyjádřila názor (v té době nepřijímaný za bernou minci), že přinejmenším na jedné pohlednici protlačení

23 Nejednalo se zdaleka pouze o Řeky, velkou část emigrantů do Československa tvořili Makedonci, pro zjednodušení je však v tomto textu budeme všechny označovat jako Řeky, osoby řecké národnosti, popř. řecké emigranty.

24 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Kriminalistický ústav VB, Odborné vyjádření, 10. 6. 1982.

25 Josis Chrisostomos (nar. 1931) – do Československa přišel s dalšími řeckými dětmi v květnu 1948, vystudoval dvouletou dělnickou přípravku, potom Fakultu všeobecného lékařství, v r. 1955 se stal členem Komunistické strany Řecka, od r. 1962 pracoval jako lékař. Měl čtyři sourozence, dva v ČSSR a dva v Řecku. Rozpracováván byl ve svazku NEPTUN, a. č. 34524. Podezřelý byl i proto, že měl nelegálně rozprodávat léky a zdravotnické potřeby, udržoval kontakt na zastupitelský úřad Řecka a zajímal se o možnost repatriace (byl členem repatriační komise řeckých politických emigrantů v ČSSR). Po přezkoumání vzorků písma ho grafolog jako možného pisatele nakonec vyloučil.

26 Dimostenis Chadzidis (nar. 1927) – bytem v Brně. Jeho adresa byla jako zpětná uvedena na obálkách, do kterých byly vloženy některé pohlednice s protlaky.

připomíná spíše na zbytky protlačeného textu, kdy pohlednice byla použita jako podklad.[27]

Pátrání se rozšířilo na celý Středočeský kraj, kde bylo vytipováno 147 podezřelých (zejména z lidí, kteří se zajímali o vojenské objekty), jejichž písemný projev byl podroben kontrole. Nakonec bylo na poradě 3. oddělení 1a odboru Správy StB Praha a 4. odboru II. správy SNB dohodnuto soustředit rukopisy všech možných pisatelů z řad řecké emigrace žijících na celém území ČSSR, *neboť je možné, že pisatelé pohlednic v Praze a Středočeském kraji nežijí a uvedené pohlednice mohli v Praze pouze vhodit do poštovní schránky.*[28] AMFORA se tímto rozhodnutím stala akcí s celostátním rozměrem. Vedení Státní bezpečnosti dosavadní pátrání kritizovalo jako nedostatečné a poukázalo na potřebu informace centralizovat. Jako spojovací a řídicí článek měl působit 4. odbor II. správy SNB, po praktické stránce ji pak měly provádět 1. odbory jednotlivých krajských správ StB (do jejichž kompetence patřil boj proti vnějšímu nepříteli). Správa StB Praha nadále spravovala „vzorový" svazek, podle kterého se vedly podobné i v dalších krajích (na většině krajských správ byly do svazku zařazovány jakékoliv informace o osobách řecké národnosti).

Zlom v akci nastal 13. srpna 1981, kdy prohlídka pošty zadržela pohlednici s vytlačenými číslicemi odeslanou z obce Karlštejn. Pracovníci Bezpečnosti vytipovali jako nejpravděpodobnějšího autora Kostu (Kostase) Radovského[29], což potvrdila následná grafologická expertiza.

Radovskému v obci Karlštejn patřila chata, v jejíž blízkosti se nacházel vojenský výcvikový prostor Mořina.[30] V roce 1979 navštívil Řecko, vyhovoval tak i předpokládanému profilu agenta. Dne 28. srpna na něj byl zaveden signální svazek r. č. 34934 s krycím jménem ŠIFRANT. Akce AMFORA získala prvního podezřelého jasně určeného jako pisatele pohlednice.[31] Tento signální svazek se stal jakýmsi „vzorem" pro vedení dalších svazků v rámci akce AMFORA, vedl jej již zmíněný nadstrážmistr

27 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Technická správa FMV, Akce AMFORA – vyřízení požadavku, 28. 6. 1982.

28 Tamtéž, Vyhodnocení rozpracovanosti akce AMFORA na 4. odb. II. správy SNB.

29 Kostas Radovský (nar. 1936) – do Československa přišel s řeckými dětmi po skončení občanské války, v r. 1981 pracoval jako vedoucí referent zásobování n. p. Kancelářské stroje Praha, ovládal několik jazyků. V Řecku měl rodiče a dvě sestry, v r. 1979 byl u nich na návštěvě.

30 V předpokládaném zájmu řecké rozvědky zaujímaly vojenské prostory přední místo. Jednotlivým okresním oddělením StB ve Středočeském kraji byl proto dán na rok 1983 úkol vytipovat osoby řecké národnosti, které mají přístup k vojenským objektům, na tyto založit spisy prověřované osoby a prověrkou jejich činnosti a styků zjistit, zda mezi nimi nejsou agenti KYP. ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Vyhodnocení rozpracovanosti a plán dalších opatření v akci AMFORA, pátrací svazek č. 35606, 15. 12. 1982.

31 Ještě v r. 1981 se pracovníkům Správy StB České Budějovice podařilo ztotožnit čs. státního příslušníka řecké národnosti jako pisatele dalšího podezřelého dopisu, na něhož byl zaveden sign. svazek pod heslem FARAÓN (r. č. 14880). V červenci 1985 byl svazek ukončen pohovorem s objektem akce a jeho manželkou s negativním výsledkem.

Aron, další svazky pak byly vedeny dle příslušnosti podezřelých osob buď na 3. oddělení la odboru Správy StB Praha, nebo na úřadovnách StB v jednotlivých českých krajích ve spolupráci s Prahou, která souběžně vedla kontrolní svazky a akci měla metodicky řídit (na Slovensku řecká menšina prakticky nežila, akce AMFORA se tam proto výrazněji neprojevila). Veškerá opatření ještě byla konzultována se 4. odborem II. správy SNB. Zdůrazňovala se přitom nutnost koordinovaného postupu. Cílem bylo získání dokumentace o nepřátelské činnosti řeckých speciálních služeb proti ČSSR a rozkrytí a ustanovení jejich spojek a agentů. AMFORA se jevila nadějně, zdálo se, že v jejím rámci se u nás podaří odhalit špionážní síť řecké výzvědné služby pracující pro NATO. Nadporučíci Josef Kuracina a Václav Kyncl proto dostali za vedení akce odměnu.

Rozpracování podezřelých osob vypadalo vždy podobně. Začínalo se lustracemi v evidencích zájmových osob Bezpečnosti, zjišťoval se denní režim podezřelých a jejich pohyb soukromým i služebním vozem, možnost agenturního obsazení v místě bydliště a v práci, styk na zastupitelský úřad Řecka, do kapitalistické ciziny i na čs. občany. Současně se příslušníci Bezpečnosti snažili získat klíče od bytu, případně od pracoviště (např. v akci PÍSAŘ se otisky klíčů od bytu podařilo získat 14. dubna 1983 na základní škole od syna prověřovaného v době tělocviku, když bylo zástupkyni ředitelky sděleno, že se pátrá po pornografických materiálech kolujících mezi žáky).[32] Následovaly nasazení technických úkonů, tajné prohlídky, sledování atd.

K zadržení druhé pohlednice s podezřelými vytlačenými znaky, u které se podařilo určit pisatele, došlo 7. ledna 1982.[33] Ta byla odeslána do Řecka z Dobrušky, kde se nacházelo Centrum jazykové přípravy Univerzity Karlovy, s textem *Strejdo, k Tvému svátku: hodně let, ode mě a Tvé rodině hodně štěstí, s láskou Alekos.* Mezi studenty byli identifikováni tři Řekové, na které byly následně založeny spisy prověřované osoby (PO).[34]

Všichni se prohlašovali za členy Komunistické strany Řecka a StB byla nucena konstatovat, že také *vzbuzují dojem prosocialistických osob.*

Jako pisatel z nich byl nakonec pomocí grafologické expertízy určen Alexadros Ungrinos[35], který v srpnu 1981 přijel do Československa studovat Vysokou školu

32 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786820 MV, Záznam, 11. 5. 1983.

33 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 994842 MV, r. č. 19778, Správa StB Hradec Králové, Akce AMFORA – návrh na zavedení agenturně-pátracího svazku, 10. 2. 1982.

34 Spis prověřované osoby (svazek prověření signálu) se zaváděl, *získá-li operativní pracovník signál o přípravě nebo provádění protistátní činnosti.* Tato prověrka mohla trvat maximálně šest měsíců (z vážných důvodů ji bylo možné prodloužit až o další tři měsíce). ABS, f. A6/4, inv. j. 857, RMV ČSSR č. 24/1962.

35 Alexadros Ungrinos (nar. 1963) pocházel z rodiny drobných zemědělců z oblasti Soluně. Podle vyjádření, které sám později podal na Správě StB Praha, byl vybrán Komunistickou stranou Řecka ke studiu v socialistické zemi a v srpnu 1981 spolu s třinácti dalšími Řeky dorazil do ČSSR. Podle hodnocení se choval slušně, hlásil se k politice KSŘ.

zemědělskou (v Dobrušce nastoupil jazykovou přípravu). Pomocí tajné prohlídky osobních věcí (krycí název ANALÝZA) bylo zjištěno, že s Řeckem udržuje rozsáhlou korespondenci (včetně adresáta inkriminované pohlednice), na jeho adresu byly také zasílány řecké noviny. Dále se podařilo nalézt papírovou krabici olepenou páskou a na ní stejnou řadu čísel jako na podezřelé pohlednici, mapu ČSSR s poznámkami a množství adres a telefonních čísel do ČSSR i do zahraničí (díky nim se podařilo získat přesný přehled o Ungrinosových stycích a korespondenci). Na volném papíře měl zapsány vysílací časy a vlnové délky oficiálního rozhlasového vysílání z Řecka, doplněné poznámkami v řečtině. Čísla na krabici s definitivní platností potvrdila, že pisatel dopisu byl nalezen. Akce měla být co nejdříve opakována za účasti chemika specialisty (jeho úkolem mělo být označit obálky tak, aby se daly v korespondenci snadno vyhledat), předpokládalo se, že balíček může obsahovat prostředky spojení se zpravodajskou službou, např. kódovací tabulky.[36]

Následně byl proto spis prověřované osoby, vedený na 1. odboru Správy StB v Hradci Králové, změněn na signální svazek s krycím jménem UHER.[37] Ze získaných údajů vyplývalo, že Ungrinos byl studijní typ, *slušný a inteligentní. Lehce navazuje styky, známost a kontakty se studenty z ostatních zemí.* Nevyhýbal se ani stykům s Čechy, dobře ovládal češtinu. I v tomto případě se kombinací zpráv spolupracovníků StB a tajnými prohlídkami podařilo na řeckého studenta dohledat podezřelé okolnosti. Od května prý u něj došlo k nápadné změně chování, uzavřel se do sebe, stal se váhavým, málomluvným, často zajížděl do Prahy. Na výletech nakupoval pohlednice, nepodařilo se ovšem zjistit, že by je odesílal. Agenturně byla podchycena informace, že jednou ihned po obdržení dopisu (StB se bohužel nepodařilo zjistit od koho) odcestoval do Prahy.

Dne 14. prosince 1981 předali pracovníci VI. správy operativě další pohlednici s vytlačenými číselnými kódy (s číslicemi 16, 5,60 a 21,60) adresovanou do Řecka. I v tomto případě se podařilo nalézt pisatele. Byl jím švagr adresáta, konstruktér automobilových závodů Mladá Boleslav Ing. Dimitris Papaleondis[38].

36 Podle údajů předaných bulharskou zpravodajskou službou užívali agenti přicházející z Řecka dva druhy kódů: 1) vytlačovaný (tečky na povrchu pohlednice), 2) pomocí kódových tabulek (čísla v dopise v textu nebo vytlačená na hladké straně pohlednice jsou kódem, který se pomocí tabulek převádí na srozumitelné informace). V pokusu o dešifrování ovšem technickým složkám Ministerstva vnitra bránil nedostatek zakódovaného materiálu (zachycené protlačené údaje byly vždy velmi krátké). ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Analýza kódu – šifry, předané MVD-BLR do akce ŠIFRANT, 6. 8. 1984.

37 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 994842 MV, sign. sv. vedený na Alexadros Ungrinos (nar. 1963). V říjnu 1982 byl kvůli nástupu na vysokou školu předán do působnosti la odb. 3 odd. Správy StB Praha.

38 Dimitris Papaleondis (nar. 1940) – do ČSR se dostal s dalšími řeckými dětmi v r. 1949 přes Jugoslávii. Prošel tu mnoha dětskými domovy, vystudoval střední průmyslovou školu a dálkově ČVUT.

Při své práci měl možnost používat služební vozidlo, často zajížděl do Prahy, kde se setkával se zástupci podniků reprezentujících západní státy. V době, kdy pohlednici psal, probíhala v okolí Boleslavi výměna jednotek Sovětské armády. Na oddělení StB Mladá Boleslav na něj následně založili signální svazek PÍSAŘ.[39]

Do Řecka byla 31. března 1983 odeslána pohlednice s velikonočním pozdravem nesoucí na obrazové části znaky kódového spojení**.** Adresátem byl Aredukles Characidis, právník v Soluni. Jako odesilatele se podařilo určit jeho bratra Polychronise Characidise, řeckého důchodce z Prahy externě působícího jako jediný soudní znalec řeckého jazyka v ČSSR.[40] Signální svazek vedený na řeckého důchodce dostal symbolicky krycí jméno ZNALEC a registrační číslo 38421.[41] Již první zprávy vzbudily zájem o Characidisovu osobu. Z titulu své funkce překladatele měl styk s celou řeckou emigrací (v srpnu 1979 např. pořizoval na popud Komunistické strany Řecka seznam emigrantů s vyšším vzděláním a postavením v ČSSR) i na vyslanectví Řecka (kam byl zván na oficiální recepce, oslavu státních svátků apod.). Kvůli stáří a chorobě své osobní styky velmi omezil, vedl ale rozsáhlou korespondenci. Podařilo se získat informace, že tento aktivní důchodce se od svého švagra, důstojníka Československé lidové armády, snažil získat informace o vojenské technice. V Řecku byl Characidis po příchodu do Československa jen jednou, a to v prosinci 1982 jako delegát sjezdu KSŘ, vrátil se v polovině ledna 1983 (krátce před odesláním pohlednice se znaky). Několikrát však navštívil Bulharsko, a tak byly tamní bezpečnostní orgány požádány o zaslání informací o jeho bulharských kontaktech.[42]

Na poradě konané 5. dubna 1983 se pracovníci Bezpečnosti pokusili shrnout shodné znaky všech čtyř dosud známých objektů akce AMFORA. Patřily mezi ně např. styky s vízovými cizinci, kontakty v okolí posádek naší nebo sovětské armády, většinou společenská uzavřenost a minimální styky, korespondence do zájmových oblastí americké CIA (Atény, Soluň), ale i to, že jejich ženy žily samy v Řecku.

Jako hlavní pomůcka sloužila při vyhledávání agentů řecké rozvědky prověrka korespondence.[43] *Tímto opatřením dochází k soustřeďování ustanovených podkladů*

39 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786820 MV, sign. sv. vedený na Papaleondise Dimitrise (nar. 1940).

40 Polychronis Characidis (nar. 1913) – v Řecku vystudoval práva, bojoval nejprve proti fašistickým okupantům a později jako důstojník v řadách partyzánského komunistického vojska. Po ústupu Řecka nalezl útočiště v Československu.

41 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786575 MV, sign. sv. vedený na Polychronise Characidise (nar. 1913).

42 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786575 MV, Návodka k objektovi akce ZNALEC, 26. 5. 1983.

43 Např. 1. odbor Správy StB České Budějovice rozpracovával zachycenou korespondenci, na které se podařilo zachytit náznaky vytlačeného kódu, v pozorovacích svazcích LÉKAŘ a ATHÉNY. Ani v jednom případě se nepodařilo získat žádné konkrétní poznatky a obě akce byly brzy ukončeny. ABS, Přírůstek z r. 1988, karton 47, Prováděcí plán na rok 1982 Správy Státní bezpečnosti České Budějovice, 14. 12. 1981; tamtéž, Přírůstek z r. 1988, karton 48, Plán hlavních

k jednotlivým osobám se vztahem na řeckou problematiku. Na základě prováděné kontroly a prověrky byla potvrzena opodstatněnost zavedení ZTÚ KRYSTAL.[44]

Kromě akce AMFORA však probíhalo i rozpracovávání stykové báze zastupitelského úřadu Řecka v Praze (se kterým byli podezřelí z akce AMFORA ve styku), považovaného za centrum řeckých zpravodajských služeb v Československu. Například v prvním pololetí roku 1983 bylo provedeno sedm zpravodajských pohovorů s návštěvníky velvyslanectví, řecké ambasádě se podařilo podstavit spolupracovníka StB s krycím jménem MÍŠA[45] (získal si důvěru vedení ambasády a byla mu svěřena organizace opravy budovy velvyslanectví, čehož se kontrarozvědka rozhodla využít k instalaci dlouhodobého odposlechu)[46] a ke spolupráci se podařilo naverbovat jednoho cizince (obdržel krycí jméno BARON). Na druhou stranu se podezřívavé Bezpečnosti podařilo získat indicie o tom, že řecká strana se jí pokusila podstavit svého spolupracovníka, StB na něj zavedla pozorovací spis pod krycím jménem KAVAL. Řecké vyslanectví také vyměnilo pracovníka vyslanectví a podařilo se získat poznatky o tom, že nově příchozí je pracovníkem zpravodajské služby, který má v ČSSR kontrolovat činnost řecké emigrace.[47]

úkolů na rok 1982 po linii 1. odboru Správy StB České Budějovice, 9. 12. 1981; tamtéž, Přírůstek z r. 1989, karton 63, Plán hlavních úkolů na rok 1983 po linii 1. odboru Správy StB České Budějovice, 8. 12. 1982. Jediným svazkem, na kterém se zde dlouhodobě pracovalo, byl svazek FARAÓN, který byl rozpracováván v letech 1981–1985 za využití mnoha technických opatření a nasazení tajných spolupracovníků (včetně snahy o spolupráci s KGB). I v tomto případě ovšem akce skončila tvrzením, že se podařilo vyvrátit *podezření ze styku s řeckou zpravodajskou službou*. ABS, Přírůstek z r. 1994, karton 50, Zpráva o výsledcích operativní činnosti za rok 1985 po linii 1. odboru správy Státní bezpečnosti České Budějovice, 13. 1. 1986. Na 1. odboru Správy StB Ostrava zase neúspěšně probíhala akce vedená na odesilatele zakódované zprávy v signálním svazku REKREANT (r. č. 26014). ABS, Přírůstek Ostrava z r. 1998, karton č. 13, Hodnocení bezpečnostní situace a dosažených výsledků za III. čtvrtletí 1984 po linii vnějšího zpravodajství, 2. 10. 1984.

44 ABS, Přírůstek z r. 1988, karton 48, Zpráva o výsledcích operativní činnosti za r. 1982 po linii 1. odboru správy Státní bezpečnosti České Budějovice, 30. 11. 1982.

45 *Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7, odst. 1, zák. č. 107/2002 Sb. Seznam spolupracovníků vedených v registračních protokolech StB.* Ministerstvo vnitra, Odbor archivní a spisové služby, Praha 2003, 7. díl, s. 3318, Záznam k osobě Michalis Zervas, nar. 25. 4. 1952. Svazek vedený na 3. odd. la odb. Správy StB Praha pod r. č. 28373 byl bohužel skartován.

46 Současně probíhala snaha podstavit velvyslanectví a jeho prostřednictvím i řecké zpravodajské službě spolupracovníka Vassiliose Troupakise (nar. 1958), pod krycím jménem VASIL (svazek byl veden na KS ZNB Bratislava pod r. č. 27197). VASIL byl vybaven negativem vojenských objektů ČSLA, vyškolen na polygrafii, vycvičen ve fotografování, vyvolávání filmů, zhotovení tajné schránky v autolékárničce pro převoz filmu do Řecka, kde se měl pokusit navázat kontakt s tamní zpravodajskou službou.

47 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Vyhodnocení rozpracovanosti hlavních úkolů báze Řecká emigrace za první pololetí roku 1983, 16. 6. 1983.

Přestože 3. odbor Zvláštní správy FMV po prozkoumání do té doby získaných materiálů již v listopadu 1983 konstatoval, že *nebyly zjištěny údaje ani souvislosti, které by svědčily o jejich využití k šifrovému spojení s nepřátelskou speciální službou*,[48] akce AMFORA pokračovala. Koncem roku 1983 uložili první náměstek ministra vnitra ČSSR a náčelník II. správy SNB Správě StB Praha úkol dovést akci do prosince roku 1984 do konce a odhalit předpokládanou špionážní síť. Dle výsledků ukončení akce ŠIFRANT potom měly být ukončeny ostatní akce vedené v rámci svazku AMFORA (UHER, PÍSAŘ a ZNALEC i akce v jiných krajích).[49] Hlavním úkolem bylo najít a zdokumentovat spojení od agentury k rozvědce na našem území a opačně a určit, kdo mezi nimi obstarává spojení.

Nové skutečnosti zabránily tomu, aby akce skončila již v roce 1984. Dne 17. září 1984 byla odeslána do Řecka obálka, ve které byly kromě listu papíru s textem vloženy ještě dvě pohlednice z Maďarska, na jedné z nich byly protlačeny znaky (číslice, tentokrát v kroužku). Odesílatelem byla Jana Šedivá[50], adresátkou Olga Konstantinidu (ta se v září 1983 vystěhovala z ČSSR, kde žila od narození, do Řecka). Na Šedivou byl založen spis prověřované osoby (SPO)[51] s krycím jménem LIŠKA.

Dne 21. listopadu 1984 předala kontrola korespondence další pohled odeslaný z Prahy do Řecka. Na jeho obrazové části se daly rozeznat protlaky čísel a značek. Pod řecky psaným textem s přáním příjemných Vánoc byl podepsán Efstathios Kordatos, řecký občan, který v listopadu krátce služebně pobýval v ČSSR. Jednalo se o jeho první pobyt v republice.

V prosinci téhož roku byla Správě StB Praha předána další podezřelá pohlednice směřující do Řecka, tentokráte psaná česky (na ní byly pod sebou protlačeny číslice 5 a 20, oddělené čárou). Podpis zněl jen *Za holky i chlapy z OKB Helena.* Nebylo možné zjistit ani místo, odkud byla odeslána, protože razítko pošty nebylo čitelné.

Počátkem září 1985 předala prověrka korespondence k dalšímu prověření obálku adresovanou do Patrasu v Řecku, ve které byl vložen list papíru s textem v anglickém jazyce a tři pohlednice. V obrazové části jedné z pohlednic se na tmavém podkladu podařilo zjistit protlaky čísel 32 06 35. Ihned se objevila domněnka, že by se mohlo jednat o telefonní číslo (podařilo se zjistit, že pokud by tomu tak bylo, jednalo by se o číslo Ministerstva vnitra ve Wintrově ulici).

---

48 Tamtéž, Zvláštní správa FMV, Akce AMFORA – posouzení korespondence, 7. 11. 1983.

49 Tamtéž, Vyhodnocení a návrh dalších opatření v akci AMFORA Správy StB Praha, 6. 4. 1984.

50 Jana Šedivá (nar. 1961), čs. státní příslušnice, bytem Praha-západ, okr. Davle, zaměstnána jako švadlena. S adresátkou dříve pracovala. Svazek vedený na J. Šedivou byl kompletně zničen 23. 7. 1986.

51 Osobní spis prověřované osoby se zaváděl na *osoby zpravodajského zájmu, které svým posláním, postavením, třídním charakterem nebo nepřátelským postojem vytváří základnu nepřátelské činnosti v chráněných nebo rozpracovávaných objektech, prostorech nebo problematikách (bázích) sledovaných čs. kontrarozvědkou.* RMV ČSSR č. 4/1978 ze dne 25. 1. 1978.

Pisatelem dopisu byl Dobroslav Böhm, důchodce z Prahy-Vršovic.[52] Zjistilo se, že Böhm kvůli svému stáří málo opouštěl bydliště, o to větší korespondenci zato vedl. Jako alarmující se ovšem jevil fakt, že aktivně zastával stranické funkce v KSČ a v zaměstnání býval osobou určenou pro styk se státním tajemstvím.

Přes veškerou snahu orgánů Bezpečnosti se ani u jednoho z pisatelů nepodařilo zjistit opakované užití pohlednic s protlačovanými vzory, pracovníci StB tedy došli k závěru, že musí existovat ještě jiný způsob spojení mezi agenty a centrálou nebo jde jen o signalizaci či jednorázové spojení. Operativním složkám Bezpečnosti bylo doporučeno i pořízení fotokopií poštovních známek, které by zoubkováním nebo sčítáním hodnot také mohly být kódem.[53] Na základě poznatků a informací poskytnutých bulharskými „přáteli" byly vypracovány upřesňující poznatky o spojení agenta a centrály: agent nejprve telefonicky nebo poštou uvědomí centrálu o zprávě, tu poté zašle (zakódovanou na vyrytých značkách na pohlednici) vloženou do obálky, která obsahuje doplňující zprávu. Centrála následně za agentem vysílá spojku, která s ním vejde v osobní styk a převezme od něj písemnou zprávu či fotomateriál. Jako spojky se jevili řečtí řidiči kamionové dopravy a jejich spolujezdci *využívající služeb podplacených a zkompromitovaných prostitutek i celníků a příslušníků VB.*[54]

Akce AMFORA byla tedy znovu rozšířena a v jejím rámci se začali prověřovat i řečtí řidiči kamionové přepravy TIR. Již 4. května 1982 byl sepsán návrh na zavedení spisu prověřované osoby pod krycím jménem KAMION s r. č. 36768.[55] Jako hlavní podezřelý se v něm objevil řidič makedonské národnosti Theodoros Trenopulos[56], který měl přicházet vždy, *když se v hotelu ubytuje větší skupina Řeků.*[57]

Jmenovaný udržoval široké styky s řidiči řecké kamionové dopravy v okolí Prahy, přičemž docházelo k předávání různých balíčků a korespondence, jejichž obsah nebyl Bezpečnosti znám: [V] *poslední době provokuje zejména tím, že si od známých řidičů řeckých kamionů nechává dovážet atraktivní zboží a takové, kterého je*

52 Dobroslav Böhm (nar. 1924), čs. státní příslušník, dříve pracoval v podniku Koh-i-noor, sám nikdy nebyl „v kapitalistické cizině".

53 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786275 MV, Plán dalšího rozpracování sign. sv. UHER, 23. 11. 1982.

54 Jak vyplynulo z materiálů akce AMFORA, obě tyto skupiny byly skutečně řidiči kamionů využívány, ovšem pouze jako prostředníci k černým obchodům a šmelině, nikoliv ke špionáži. Dívky měly pro řidiče mimo jiné občas kupovat pohlednice a rozesílat je po ČSSR, předávat balíčky apod.

55 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786264 MV, Návrh na založení spisu PO, který bude veden pod krycím jménem KAMION, 4. 5. 1982. Původní plán počítal s ukončením akce do 30. 9. téhož roku.

56 Theodoros Trenopulos (nar. 1940) – do ČSR přijel s rodiči v roce 1948. Žil na severní Moravě, roku 1970 se přestěhoval do Loděnic, pracoval jako dělník v Berouně. V materiálech StB se jeho jméno objevuje většinou v počeštěné podobě Todor Trenovský.

57 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Akce AMFORA, Řidiči kamionové dopravy TIR z Řecka – zvýšený zájem o ubytování v okrese Beroun, 30. 3. 1982.

u nás nedostatek nebo je dražší. Toto pak vystavuje na odiv někdy až provokativně.[58] V lednu 1983 byl svazek KAMION převeden na signální. Během prošetřování Trenopulose se zjistilo, že se zabýval rozsáhlou šmelinou a nedovolenými obchody (nafta, sklo, textil apod.). I v tomto případě nastoupily obvyklé metody StB: odposlechy, sledování, kontrola korespondence a styků a hledání spolupracovníků v okolí podezřelého.

Ve svazku KAMION se objevovala i hlášení o řeckých řidičích kamionů, ta však většinou byla obecná, zachycovala hlavně jejich jména, trasy přepravy, zastávky, kontakty na čs. občany apod.[59] Z listopadu 1982 např. pochází záznam o tom, že řeckého řidiče zastavila hlídka Veřejné bezpečnosti, a zatímco s ním jednala ve služební místnosti, probíhala venku konspirativní prohlídka vozu (kontrolou tachografového kotouče se podařilo zjistit, že nákladní vůz zastavil na dvou místech, dále byl nalezen záznamník s adresami čs. občanů, mj. i Trenopulose).

Když se v rámci akce AMFORA ani po několika letech nepodařilo dosáhnout požadovaných výsledků a podchytit řeckou špionážní síť, rozhodlo vedení II. správy SNB o tom, že se přistoupí k závěrečným opatřením, akce měla skončit preventivními pohovory do 30. listopadu 1985. Cílem pohovorů měl být *v celostátním měřítku sledován záměr narušení předpokládané tr. činnosti a event. vztah na spec. služby států NATO u objektů akcí a v celé námi kontrolované řecké bázi. Dále je sledován cíl vyvolat u protivníka nedůvěru a podezření a docílit umrtvení činnosti jeho předpokládané agenturní sítě v ČSSR.* V návrhu na ukončení, sepsaném Aronem, se sice konstatovalo, že *objekti* [sic] *jednotlivých akcí nejsou v trvalém spojení s nepřátelskou speciální službou a předpokládanou trestnou činnost proti ČSSR ve smyslu § 105 tr. z. neprovádí,* nelze ovšem vyloučit, *že mohli být speciální službou protivníka jednorázově kontaktováni a vytěžováni.* Nejprve se mělo stejně jako před rokem přikročit k ukončení akce ŠIFRANT a podle jejích výsledků i k zakončení akcí ostatních.

Dne 17. července 1985 byl do budovy FMV pozván na pohovor Kosta Radovský, podezřelý v akci ŠIFRANT.[60] Poručík Aron na základě jeho výpovědi dospěl k závěru, že sice nelze vyloučit možnost kontaktování Radovského cizí výzvědnou službou během návštěv Řecka či Jugoslávie, že však s nimi není v trvalém styku. Navrhl proto do konce října 1985 pohovory i s podezřelými z ostatních akcí a do konce roku celou akci AMFORA ukončit.

58 Tamtéž, Trenovský Todor – charakteristika osoby, 15. 10. 1982.

59 Příslušníky kontrarozvědky např. zmátlo, že část korespondence byla někdy psána řecky a zbytek jinou rukou česky. Miroslava Peterová se u výslechu (kam byla předvolána pro šmelinu s penězi a distribuci balíčků předaných jí řidiči) zmínila, že někdy psala řidičům pohledy do Čech, oni sami dopsali jen adresu. Zároveň popřela jakoukoliv speciální úpravu pohlednic či známek či snahu, aby dělala nějaká znamení. ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786108 MV, Protokol o výslechu svědka, 27. 6. 1983.

60 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786231 MV, Informace o provedených konečných opatřeních v akci ŠIFRANT, 13. 8. 1985.

I při realizaci těchto opatření došlo ke zpoždění a pohovory s podezřelými se uskutečnily o měsíc později. Dne 6. listopadu byl Papaleondis při cestě do práce převezen do úřadovny Státní bezpečnosti v Mladé Boleslavi, kde následoval pohovor. Ke konečnému pohovoru s Ungrinosem došlo 12. listopadu, v plánu se původně počítalo i s možností provést jeho verbovku (v případě negativního postoje k orgánům StB se doporučovalo připravit opatření k vyhoštění).[61] Zda nakonec k pokusu získat mladého studenta pro spolupráci se Státní bezpečností došlo, nebo ne, se nepodařilo zjistit, jisté je jen to, že v seznamech spolupracovníků nefiguruje. StB došla k závěru, že v jeho případě byla čísla napsána na papíře, na kterém byl běžný součet nákupu.[62] Characidis byl k profylaktickému pohovoru předvolán 18. listopadu na cizinecké oddělení Krajského odboru pasů a víz Praha.

Dne 11. listopadu 1985 byl proveden také pohovor s objektem akce KAMION Trenopulosem. Ten byl zpočátku *vulgární a slovně agresivní*, později ovšem vypovídal ochotně a podal *uspokojivé vysvětlení* své činnosti, dokonce prý sám projevil zájem o další spolupráci. Záznam o pohovoru proto končil úvahou, že by bylo možné jeho další využití, a doporučením, aby se s ním napříště jednalo jako s kandidátem tajné spolupráce s možností využití do problematiky řidičů TIR a řecké menšiny (o dalším využití Trenopulose se nepodařilo dohledat žádné materiály, z jeho zavázání se ke spolupráci s StB zřejmě nakonec sešlo).

K 30. listopadu téhož roku je datován návrh na uložení pátracího svazku akce AMFORA vedeného na Správě StB Praha. Uložení signálních svazků se protáhlo. Např. 24. listopadu 1984 byl uložen svazek na D. Papaleondise (akce PÍSAŘ), návrh na uložení svazku na P. Characidise (akce ZNALEC) nese datum 4. prosince 1985. Ještě více se protáhlo ukončování operace na regionálních správách StB. Např. na Správě StB Hradec Králové nese návrh ukončení svazku AMFORA datum 12. června 1986.[63]

Za pět let trvání akce se jen ve Středočeském kraji (pro ostatní kraje se bohužel nepodařilo dohledat srovnatelné údaje) podařilo zachytit sedm pohlednic s vytlačenými číslicemi, u pěti z nich se podařilo určit pisatele (ti byli rozpracováni v signálních svazcích ŠIFRANT, PÍSAŘ, ZNALEC, UHER a osobním spisu prověřované osoby LIŠKA). Ani u jednoho z nich ovšem nebyly získány poznatky nasvědčující páchání trestné činnosti. V akcích nebyli pod kontrolou jen podezřelí odesilatelé pohlednic, ale i celé jejich rodiny, jejichž členové byli mnohdy také kontrolováni a sledováni. Ani zde se ovšem nepodařilo dosáhnout žádného výsledku.

Vedle kontrarozvědných odborů krajských správ SNB a II. správy SNB byly do akce zapojeny i I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky – pomáhala s dohledáváním

61 Tamtéž, a. č. 786108 MV, Vyhodnocení a návrh dalších opatření v akci AMFORA Správy StB Praha, 6. 4. 1984.

62 Tamtéž, a. č. 786275 MV, Vyhodnocení a návrh na uložení sign. svazku UHER, 22. 11. 1985.

63 Tamtéž, a. č. 994842 MV, Správa StB Hradec Králové. Akce AMFORA – návrh na archivaci agenturně-pátracího svazku, 12. 6. 1986.

údajů v Řecku), III. správa SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky – do její kompetence spadala kontrarozvědná ochrana vojenských prostorů), IV. správa SNB (Správa sledování) a VI. správa SNB (Správa výkonné zpravodajské techniky). Na mezinárodním poli podaly informace k prověřovaným osobám bezpečnostní složky Bulharska a SSSR. Problémy se vyskytly při spolupráci se sovětskou KGB, která se ke spolupráci stavěla liknavě a mnoho opatření, často již naplánovaných, nebylo její vinou provedeno.[64]

Ve spolupráci s VI. správou SNB byly v akci AMFORA opakovaně nasazeny zvláštní technické prostředky, kromě skupinové prověrky korespondence (kr. jméno KRYSTAL) i úkolová prověrka korespondence (NÁKUP), tajná technická prohlídka (ANALÝZA), skryté pozorování a fotografování (APARÁT), prověrka k odhalení příjmu jednostranného radiového vysílání (VÝBOJKA), telefonní odposlech a kontrola dálnopisného spojení (PŘESTAVBA), chemická nástraha (LAMPA)[65], krátkodobý odposlech (STATISTIKA) a dlouhodobý odposlech (DIAGRAM).[66] O pomoc byli opakovaně žádáni i grafologové. Několikrát proběhla tzv. agenturně-operativní kombinace, opakovaně v akcích ŠIFRANT a PÍSAŘ.[67] Dále bylo do operace AMFORA zapojeno 27 tajných spolupracovníků řecké, makedonské i české národnosti, někteří byli získáni speciálně pro tuto akci. O jiných se podařilo dohledat zmínky, že se o jejich nasazení uvažovalo, jejich skutečnou účast se však nepodařilo doložit.[68]

Kromě nich bylo užito i pomoci dalších obyvatel, ať již dobrovolné (např. poštovnímu doručovateli Václavu Větříškovi se měla v případě jeho „menší ochoty" ke spolupráci nabídnout částka 300 Kčs měsíčně),[69] či nevědomé (Vladimíru Hruškovi, bydlícímu nad P. Characidisem, z jehož bytu mělo do Řekova směřovat odposlouchávací zařízení, se mělo namluvit, že se od něj bude kontrolovat kriminální činnost v protějším bloku domů;[70] pod záminkou měření špatného televizního signálu byl

64 ABS, Přírůstek z r. 1995, karton 50, Zpráva o výsledcích operativní činnosti za rok 1983 po linii 1. odboru Správy StB České Budějovice, 18. 1. 1984.

65 Chemická kontrola a označení tužek a dopisních papírů podezřelých osob (pro lepší dohledatelnost mezi odesílanou poštou).

66 K operativní technice více viz POVOLNÝ, Daniel: *Operativní technika v rukou StB.* Praha: ÚDV PČR, 2001.

67 Agenturně-operativní kombinace v těchto případech představovala předložení „návnady" (většinou různé armádní techniky), která měla prověřit zájem sledovaných o vojenskou problematiku.

68 Mnoho z nich se bohužel nepodařilo ztotožnit. Navíc je velmi pravděpodobné, že ve výčtu nejsou obsaženi všichni a že kvůli rozsáhlým skartacím se některé spolupracovníky Bezpečnosti zapojené do akce AMFORA již nepodaří nikdy dohledat.

69 ABS, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování, a. č. 786575 MV, Návrh na provedení zpravodajského pohovoru s čsl. st. příslušníkem Větříšek Václav, 10. 6. 1983.

70 Tamtéž, Návrh na provedení zpravodajského pohovoru s čsl. st. příslušníkem Hruška Vladimír, 2. 6. 1983. Z plánu nakonec sešlo, protože Hruškovi onemocněla dcera, a celou dovolenou tak musel strávit doma.

díky ochotě důvěřivé sousedky Jarmily Petrové zabudován odposlech v bytě sledovaného Papaleondise).[71]

Přes několikaleté nasazení mnoha lidských i materiálních zdrojů nevedla popsaná celostátní operace k výsledku. Základní otázka, která se v souvislosti s akcí AMFORA nabízí, zní, zda se jednalo o skvěle připravenou a vedenou akci řecké rozvědky, nebo o pouhou shodu náhod, která vedla čs. Státní bezpečnost k tomu, že u nás hledala rozvětvenou nepřátelsky zaměřenou zpravodajskou síť.

Pro první možnost svědčí relativně vysoký počet protlačených pohlednic odesílaných na konci sedmdesátých a na počátku osmdesátých let (nemuselo se přitom podařit zachytit všechny) i podobnost s akcí vedenou řeckou rozvědkou proti Bulharsku, pro náhodu naopak to, že se vždy jednalo o jednorázové akce a ani důkladné šetření čs. kontrarozvědných a rozvědných složek nedokázalo u podezřelých osob odhalit napojení na západní zpravodajské sítě, i to, že se řecká rozvědka v Československu do té doby o podobnou akci nepokusila. Závěry odborné expertizy zpracovávané zkušenými kriminalisty většinou vyznívaly opatrně, v několika případech přitom jako příčinu protlaků označili (byť se zpožděním) záznam frekvencí řeckého zahraničního rozhlasu nebo cenu nákupu. Většina materiálů shromážděných v průběhu let se přitom jeví spíše neutrálně, např. korespondence a výjezdy do Řecka. Na základě dostupných materiálů nelze případ jednoznačně uzavřít, přesto se nabízí závěr, že šlo nejspíše o zveličenou souhru náhod.

Akce AMFORA se tak stala dokladem toho, jak snadno mohla s největší pravděpodobností pouhá shoda náhod vyvolat v bezpečnostních orgánech komunistického Československa, posedlých nebezpečím „kapitalistické špionáže", nepřiměřené reakce.

71 Tamtéž, a. č. 786820 MV, Záznam ze šetření v akci PÍSAŘ, 28. 7. 1983.

Kontrarozvědný protiteroristický aparát východního bloku v osmdesátých letech dvacátého století

Pavel Žáček

Po vzniku Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správa SNB) jako federálního útvaru Sboru národní bezpečnosti složky Státní bezpečnosti počátkem roku 1981,[1] podřízeného náměstku ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Jánu Kováčovi[2], bylo pověřenému vedení útvaru[3] umožněno vykonat několik studijních cest do Svazu sovětských socialistických republik (SSSR), Maďarské lidové republiky (MLR), Německé demokratické republiky (NDR), Polské lidové republiky (PLR), Bulharské lidové republiky (BLR), a dokonce i Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Záznamy o těchto neplánovaných cestách k bratrským státobezpečnostním útvarům, případně i o cestách na ně navazujících, předložené vedení Federálního ministerstva vnitra, zachytily napříč východní Evropou aktuální stav organizace kontrarozvědné práce zaměřené proti mezinárodnímu a tzv. vnitřnímu terorismu v osmdesátých letech dvacátého století, a to včetně organizace, výcviku a taktiky nasazení speciálních zásahových protiteroristických jednotek.

1 Mezi hlavní úkoly XIV. S-SNB mj. patřilo kontrarozvědné rozpracování teroristických organizací, odhalování příprav či pokusů „vnitřního nepřítele" o teroristické akce, převaděčských organizací, zajišťování ochrany civilního letectví a participace na boji s pašeráky omamných látek. Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989*. Votobia: Praha, 2001, s. 232–234, 244; ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov, 1953–1990*. Bratislava: ÚPN, 2005, s. 156–157.

2 Srov. tamtéž, s. 157, 180.

3 Řízením XIV. S-SNB byl nejprve k 1. 1. 1981 jako zástupce náčelníka správy dočasně pověřen plk. Zdeněk Němec (nar. 9. 12. 1930), který se teprve 1. 6. 1982 dočkal ustanovení do funkce náčelníka správy. Srov. BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – POVOLNÝ, Daniel – SIVOŠ, Jerguš – ŽÁČEK, Pavel: *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Praha: Academia, 2017, s. 406–409.

Svaz sovětských socialistických republik

Během první služební cesty do Moskvy v polovině května 1981 byli funkcionáři XIV. správy SNB v čele s pověřeným náčelníkem správy plk. Zdeňkem Němcem[4] informováni vedoucími představiteli vybraných součástí Výboru státní bezpečnosti (*Комитет государственной безопасности*, KGB) SSSR, že v Sovětském svazu začal problém mezinárodního terorismu výrazněji vystupovat do popředí před dvěma lety. Jeho nárůst nicméně nebyl tak intenzivní, aby se kvůli tomu zřizoval nový, speciální útvar.

Organizace *boje proti terorismu* byla soustředěna v rámci kontrarozvědné II. hlavní správy KGB SSSR pod vedením zástupce předsedy KGB SSSR náčelníka genpor. Grigorije Fedoroviče Grigorenka a jeho I. zástupce genmjr. Vitalije Konstantinoviče Bojarova. Za rozpracování problematiky *vnitřního terorismu*, ať již na místní, či centrální úrovni, páchaného sovětskými občany na teritoriu SSSR, odpovídala V. správa KGB SSSR náčelníka genpor. Filipa Denisoviče Bobkova a jeho zástupce genmjr. Lva Nikolajeviče Čirikova, která byla podle záznamu čs. delegace součástí II. hlavní správy KGB SSSR. Jeden z jejích operativních odborů[5] vedl celostátní evidenci psychicky narušených osob, narkomanů a dalších kriminálních živlů, jež byly potenciálními pachateli této trestné činnosti. U jednotlivých republikových KGB působily na různých organizačních stupních odbory, oddělení anebo operativní skupiny. Ročně V. správa registrovala přibližně dvacet případů terorismu místního a deset centrálního.[6]

Za ochranu státních a stranických orgánů, důležitých budov, zařízení a objektů před teroristickými útoky odpovídala VII. správa (operativní práce, zatýkání, ustanovky) KGB SSSR genpor. Alexeje Dmitrijeviče Besčastnova a za rozpracová-

4 Kromě plk. Z. Němce se neplánované studijní cesty do SSSR ve dnech 14.–16. 5. 1981 zúčastnili pověřený zástupce náčelníka XIV. S-SNB pplk. Vítězslav Kába, pověřený náčelník ÚZU XIV. S-SNB pplk. Milan Kočí a npor. Václav Babický, t. č. frekventant VŠ KGB. Vedoucím delegace KGB SSSR byl I. zástupce II. HS-KGB SSSR genmjr. V. K. Bojarov a členy náčelník V. S-KGB SSSR genpor. F. D. Bobkov, náčelník VII. S-KGB SSSR genpor. A. D. Besčastnov, zástupce náčelníka V. S-KGB SSSR genmjr. L. N. Čirikov, náčelník kontrarozvědného odboru „K" I. HS-KGB, náčelník 11. odboru „T" II. HS-KGB plk. G. A. Baranov, zástupce náčelníka speciální jednotky plk. R. P. Ivon a náčelník OPK Šeremetěvo plk. Nazarenko. Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond (dále f.) Správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (dále A 28), inv. j. 35. Studijní cesta do SSSR – zpráva, 18. 5. 1981.

5 Zjevně šlo o 7. odbor V. správy KGB. Srov. ŽÁČEK, Pavel – KOŠICKÝ, Patrik (eds.): Československo-sovětská agenturně operativní spolupráce. StB a KGB proti tzv. ideodiverzním centrům, 1987–1989. In: *Pamäť národa*, 2006, č. 3, s. 37.

6 Konkrétněji představitelé V. správy KGB uvedli, že v Gruzii byly v roce 1976 páchány teroristické činy za pomoci výbušnin, evidovali rovněž případy vražd „představitelů" (zřejmě stranických), u nichž však nebyl motivem terorismus. Trestné činy pod pohrůžkou únosu rukojmích dosud v SSSR neproběhly. ABS, f. A 28, inv. j. 35, Studijní cesta do SSSR – zpráva, 18. 5. 1981.

ní a odhalování projevů terorismu, únosů a násilí v sovětských ozbrojených silách III. správa (vojenská kontrarozvědka) KGB SSSR.

Ochranu sovětských občanů, úřadů a institucí v zahraničí měl na starosti odbor zahraniční kontrarozvědky „K" I. hlavní správy KGB SSSR[7], mezi jehož hlavní úkoly patřil boj proti nepřátelským speciálním službám, ideodiverznímu pronikání a mezinárodnímu terorismu. Odbor vlastní agenturně-operativní činností i prostřednictvím oficiálních pramenů soustřeďoval veškeré poznatky k této problematice a předával je II. hlavní správě.

Přímou odpovědnost za rozpracování mezinárodního terorismu na II. hlavní správě KGB SSSR nesl 11. odbor „T" plk. G. A. Baranova, v jehož rámci působilo 49 příslušníků řídících, koordinujících, kontrolujících a realizujících rozpracování nejdůležitějších akcí. Příslušníci odboru vedli podrobnou evidenci o stavu kontrarozvědné činnosti na tomto úseku a analyzovali veškeré získané poznatky, aby bylo možné předcházet projevům této trestné činnosti, včetně rozpracování a kontroly cizinců bez rozdílu státní příslušnosti přijíždějících do SSSR.

Až do května 1981 neměl 11. odbor II. hlavní správy KGB SSSR své organizační protějšky v republikových strukturách KGB. Aktuálně však byl předložen návrh na zřízení samostatných odborů u V. správ KGB v pěti svazových republikách.

Posláním 11. odboru bylo vést důsledný boj proti mezinárodnímu terorismu, *nedopustit jeho proniknutí na území Sovětského svazu*, společně s ostatními správami rozpracovávat kolonie cizinců a znemožnit organizování terorismu na území SSSR a v případě potřeby ve spolupráci se speciální jednotkou VII. správy KGB SSSR *rozhodně a efektivně zasáhnout a likvidovat ohnisko odporu*.

Organizačně se 11. odbor členil na dvě oddělení: 1. oddělení mělo zamezovat příjezdu teroristů do Sovětského svazu, přičemž úzce spolupracovalo s I. hlavní správou KGB SSSR a využívalo operativní evidence rozvědky, a dále soustřeďovalo, vyhodnocovalo a analyzovalo informace získané na území Sovětského svazu. V květnu 1981 evidovalo 4006 osob kvůli příslušnosti k některé z teroristických organizací (oproti situaci před třemi lety, kdy byly k dispozici pouze neúplné údaje k 300 osobám), z toho od bezpečnostních složek komunistického bloku obdrželo údaje k 1800 osobám.

2. oddělení vedlo kontrarozvědné rozpracování nejzávažnějších akcí a signálů za využití všech agenturně-operativních prostředků s cílem jejich rychlého objasnění. Podstatných výsledků na tomto úseku prý bylo dosaženo v době příprav a za průběhu letních olympijských her konaných v roce 1980 Moskvě.[8]

---

7 Za náčelníka odboru ZKR I. HS-KGB byl v záznamu čs. delegace označen jakýsi plk. Sirgogin; v letech 1979–1987 tuto funkci ovšem vykonával genmjr. Anatolij Tichonovič Kirijev. Srov. PAWLIKOWICZ, Leszek: *Aparat Centralny 1. Zarządu Głównego KGB jako instrument realizacji globalnej strategii Kremla 1954–1991*. Warszawa: Bellona–Rytm, 2013, s. 193.

8 V této souvislosti byl již v červnu 1977 vytvořen 11. odbor u V. správy KGB při RM SSSR. Srov. ŽÁČEK, Pavel – KOŠICKÝ, Patrik (eds.): *Československo-sovětská agenturně operativní spolupráce*, s. 37.

11. odbor měl spolu se VII. správou zpracovány konkrétní plány opatření k ochraně a zabezpečení 200 objektů (zastupitelské úřady, obchodní zastoupení, banky atd.) před teroristickými útoky. Plány obsahovaly veškeré údaje potřebné k rychlému a účelnému nasazení sil a prostředků bezpečnostních složek včetně prostředků spojení, aby každý pokus mohl být zlikvidován v samotném zárodku.[9]

Stanovisko sovětských přátel k mezinárodnímu terorismu, vzdušnému pirátství a ostatním závažným trestným činům je jednoznačně negativní. Hodnotí terorismus jako jednu z hlavních forem boje proti míru ve světě, proti ZSS. S jeho projevy nesouhlasí, distancují se od nich a odmítají jakékoliv snahy navázat kontakty s představiteli organizací provádějících terorismus, vzdušné pirátství nebo se zabývajících narkomanií a jinou nebezpečnou činností.

Působení mezinárodního terorismu v současné době posuzují sovětští přátelé podle toho, zda jde o organizace ultrapravicové, profašistické a neofašistické, protimírové a protikomunistické (z nichž řada má spojení s nepřátelskými speciálními službami), organizace za nezávislost, za osvobození a nacionálně orientované, dále ultrapravicové, trockistické a maoistické (negativně působící v mezinárodním dělnickém hnutí a ovlivňující vývoj v ZSS) a militantní antikomunistické organizace (především muslimové, kubánští a afghánští emigranti). Za jednu z nejnebezpečnějších teroristických organizací proti SSSR pokládají organizaci MUSLIMŠTÍ BRATŘI.

Zvyšování nebezpečí mezinárodního terorismu a jeho narůstání od druhé poloviny sedmdesátých let se promítá v současných tendencích teroristických organizací, jež mají čím dál otevřenější protisovětský a protisocialistický charakter. Vznikají stále nové organizace a skupiny vyzbrojené moderní technikou. Na základě provedených analýz (v zahraničí bylo v poslední době napadeno 21 občanů SSSR, z nichž 9 bylo zavražděno a 13 těžce zraněno [sic!]*) je možno očekávat, že terorismus se bude rozvíjet. Je oprávněné nebezpečí, že vystoupí ultralevicové teroristické organizace a obrátí boj proti ZSS. Speciální služby NSR a USA mají snahu přenést formu teroristického boje na území socialistických států a zneužít k tomu především mládež.*[10]

Za důležitý článek komplexního vedení boje proti mezinárodnímu terorismu označili *sovětští přátelé* zvláštní jednotku VII. správy KGB SSSR určenou k likvidaci konkrétního projevu terorismu za využití všech potřebných prostředků.[11] Tato

9 ABS, f. A 28, inv. j. 39, Materiál pro operativní poradu ministra vnitra ČSSR. Zpráva ze služební cesty do SSSR, 23. 6. 1981.

10 Srov. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra (dále A 2/9), inv. j. 700, Zpráva ze služební cesty do SSSR, 23. 6. 1981.

11 Šlo o skupinu zvláštního určení (группа специального назначения) «A» KGB SSSR, známá jako ALFA, jež vznikla při 5. odboru VII. správy KGB na základě rozkazu předsedy KGB při RM SSSR J. V. Andropova č. 0089/OV z 29. 7. 1974 a do jejíhož čela byl ustanoven hrdina Sovětského svazu plukovník Pohraniční stráže (později genmjr.) V. D. Bubenin (1974–1977), na-

protiteroristická jednotka v síle 125 příslušníků, dislokovaná v Moskvě a určená k nasazení kdekoliv, byla podřízena přímo předsedovi KGB SSSR Juriji Vladimiroviči Andropovovi, nicméně garantem jejího nasazení se stala II. hlavní správa KGB SSSR. V případě potřeby se počítalo s jejím posílením speciálními armádními jednotkami.

Zástupce velitele této jednotky plk. Robert Petrovič Ivon uvedl, že se skládala z důstojníků (70 procent starší referenti, 30 procent referenti) splňujících řadu podmínek: politickou vyspělost, oddanost KSSS a sovětskému lidu, velmi dobrý zdravotní stav, fyzickou zdatnost a psychickou odolnost, absolvování základní vojenské služby a sedmiletý služební závazek. Výběr se prováděl z řad příslušníků KGB SSSR mladších šestadvaceti let. V rámci jednotky byla uplatňována zásada vysoké náročnosti a přísná konspirace.

Vnitřní struktura protiteroristické jednotky vycházela ze systému 1 + 4, podle něhož v mimopracovní době do pěti minut nastupovalo 25 a v pracovní době 75 příslušníků. Za negativní jevy působící na příslušníky byl označen vliv rodinného prostředí, žen a dětí, výcvik bez konkrétního nasazení do akce apod.

Činnost moderně vyzbrojené a vybavené protiteroristické jednotky zajišťoval její týlový útvar; měla vlastní cvičné prostory, střelnice, bazény a vše, co potřebovala k výcviku. Speciálně upravené balení zbraní, pomůcek a částí výstroje zabraňovaly jejich zneužití a vytvářely předpoklady pro rychlé nasazení. Čs. delegace byla navíc informována, že se zřizováním nových útvarů určených k boji proti terorismu budou vytvářeny také další zvláštní jednotky.[12]

O dva roky později, ve dnech 16. až 19. května 1983, proběhlo na XIV. správě SNB v Praze služební jednání s delegací II. hlavní správy KGB SSSR.[13] Její vedoucí náčelník 11. odboru plk. G. A. Baranov označil za hlavního protivníka teroristickou organizaci Muslimské bratrstvo a různé arménské extremistické organizace. Zároveň uvedl, že značné obtíže způsobují KGB SSSR rovněž afghánští teroristé pohybující se např. s 15–20 cestovními pasy po celé Evropě, které není možné identifikovat ani za pomoci výpočetní techniky. Základním taktickým přístupem bylo stoprocentní

hrazený posléze plk. R. P. Ivonem (1977), genmjr. G. N. Zajcevem (1977–1988) a genmjr. V. F. Karpuchinem (1988–1991). Srov. KOLPAKIDI, Aleksandr: *Likvidatory KGB. Specoperaciji sovětských specslužb 1941–2004*. Moskva: Jeuza–Eksmo, 2004, s. 522–523; STEPAKOV, V. (ed.): *Specnaz Rossiji. Enciklopedija*. Moskva: Jeuza–Eksmo, 2007, s. 7–13; BOLTUNOV, Michail: *„Alfa" – sverchsekretnyj otrjad KGB*. Moskva: KEDR, 1992.

12 ABS, f. A 28, inv. j. 39, Materiál pro operativní poradu ministra vnitra ČSSR. Zpráva ze služební cesty do SSSR, 23. 6. 1981. Srov. KOVÁŘ, Milan: *Zvláštní jednotky celého světa*. Praha: Naše vojsko, 2014, s. 138.

13 Čs. delegaci vedl I. zástupce náčelníka XIV. S SNB plk. JUDr. V. Kába, členy byli VSRS analyticko-informační skupiny XIV. S-SNB kpt. JUDr. Václav Dusil a vedoucí úseku operativně pátracího odboru (OPO) po linii terorismu npor. JUDr. Milan Beluský, překládal tlumočník kpt. Ivan Veselý z JŠ FMV. Do sovětské delegace byli zařazeni náčelník 11. odboru II. Hlavní správy KGB plk. G. A. Baranov a analytik specialista N. N. Ciganov. ABS, f. A 28, inv. j. 341, Jednání s delegací SSSR – zpráva, 6. 6. 1983.

zajištění hraničních přechodů, jež zabraňovalo vstupu se zbraní na území Sovětského svazu.

Plk. Baranov si navíc postěžoval, že 11. odbor dostává málo informací *po linii terorismu* od I. hlavní správy KGB SSSR. Problém viděl i v pomalém toku informací se XIV. správou SNB a navrhoval nalézt přímý informační kanál mezi oběma partnerskými útvary. *Jedná se o informace, kde je nebezpečí z prodlení a jakékoliv mezičlánky způsobují zdržení a případné provedení účinných opatření*. V této souvislosti zmínil, že některé informace předané Ministerstvem státní bezpečnosti NDR a získané „k teroristům" od pramenů ze západoněmeckých policejních složek se mnohdy týkaly bojovníků národně osvobozeneckého hnutí. V neposlední řadě informoval, že speciální jednotky a protiteroristické útvary již vznikají v jednotlivých republikách a oblastech Sovětského svazu.

Také analytik specialista 11. odboru N. N. Ciganov zdůraznil potřebu přímého styku, zejména výměnu informací o zájmových osobách cestujících mezi zeměmi sovětského bloku, aby byl o nich a jejich nepřátelské činnosti zajištěn přehled. *Charakterizoval hlavního protivníka (Musl. bratři, Arménci) a potřebu získávání informací k těmto organizacím*.

Plk. JUDr. Vítězslav Kába, I. zástupce náčelníka XIV. správy SNB, potvrdil sovětským přátelům složitost identifikace a prověrek osob arabské národnosti, které čile cestovaly do zemí sovětského bloku. Za účelem vedení jednotného a koordinovaného boje proti vlivu *vnějšího terorismu* proto navrhl, aby KGB SSSR zorganizoval další multilaterální poradu spřátelených bezpečnostních sborů států Varšavské smlouvy, během níž by bylo provedeno nové bezpečnostně-politické hodnocení a stanoveny závazné společné úkoly. Obdobně zdůraznil nezbytnost hledat cesty *k budování vlastní agentury do zájmových teroristických organizací*, což podle jeho slov nebylo možné bez úzké součinnosti s ostatními kontrarozvědnými součástmi a bez spolupráce s partnerskými útvary zemí komunistického tábora.

V neposlední řadě obdrželi zástupci XIV. správy SNB od sovětské delegace písemné materiály „Organizace analyticko-informační práce ve směru podvratné činnosti zahraničních teroristických organizací na území SSSR" a „Operativní situace na úseku činnosti mezinárodních teroristických a extremistických organizací".[14]

Maďarská lidová republika

Koncem měsíce, ve dnech 25. až 28. května 1981, navštívila delegace XIV. správy SNB Budapešť, kde se její členové[15] dozvěděli, že všechny kontrarozvědné součásti Státní bezpečnosti byly podřízeny II. správě III. (III./II.) hlavní správy Ministerstva

14 Tamtéž.

15 Členy delegace byli náčelník XIV. S-SNB plk. Z. Němec, jeho zástupce pplk. V. Kába a náčelník ÚZU XIV. S-SNB pplk. M. Kočí. Tamtéž, inv. j. 36, Studijní cesta do MLR – zpráva, 11. 6. 1981.

vnitra (*Népköztársaság Belügyminisztériuma*) MLR genmjr. Miklóse Rödeje, odpovědné též za oblast boje proti mezinárodnímu a vnitřnímu terorismu.

Ochranu maďarských občanů proti teroru a násilí v kapitalistickém zahraničí prováděl rozvědný I. hlavní odbor III. správy, úzce spolupracující jak s kontrarozvědnou II. správou, tak s technickou V. správou III. hlavní správy, sledovací III. správou, vyšetřovacím II. odborem, celní službou Pohraniční stráže a dalšími útvary.

V rámci II. správy se 6. odbor pplk. Lajose Pálinkáse zabýval vzdušným pirátstvím, únosy dopravních prostředků a ostatními násilnými politicky motivovanými trestnými činy. Vše ostatní, co mělo charakter terorismu, řešil 8. odbor (aktivní cizinecký ruch) pplk. JUDr. Józsefa Vargy, pod nějž spadaly hotely, oddělení pasové kontroly a v úzké spolupráci s Pohraniční stráží též celní kontrola.

Ze 150 příslušníků odboru byla jedna třetina legalizována na různých funkcích v hotelích, celní službě, na odděleních pasové kontroly atd. Pouhých osm příslušníků se úžeji zaměřovalo na terorismus a kromě této specializace se zabývali i dalšími problematikami. V případě potřeby však mohlo být k řešení konkrétního případu teroru nasazeno celé pracoviště.

Vnitřní zpravodajství v centrále i na operativních úsecích krajských správ mělo povinnost předávat 8. odboru II. správy III. hlavní správy veškeré signály o terorismu. Po vyhodnocení získaných informací a poznatků pplk. Varga rozhodoval, zda se bude v akci pokračovat přímo na odboru, nebo na útvarech vnitřního zpravodajství, schvaloval navrhovaná opatření, stanovoval úkoly a kontroloval jejich plnění. Po linii vnitřního zpravodajství odbor evidoval ročně kolem 150 signálů týkajících se terorismu.[16]

V samotném úvodním vystoupení bylo zjevně patrno, že přátelé […] *tím, že nepřijímali zásadní rozhodná a odmítavá stanoviska k příjezdu* [členů teroristických organizací], *jejich pobytu a různé činnosti na území* [MLR] *a v některých případech s* [nimi s] *největší pravděpodobností šli na kontakt, mají dnes vážné obavy z dalšího vývoje.*

I když ne zcela jednoznačně, ale z jednání vyplynulo, že některá i agenturní opatření prováděli na přání přátel NDR i ČSSR.

Kritická hodnocení práce na tomto úseku s. gen. tajemníkem strany [MSDS] *J. Kádárem mění dnešní stanovisko, které by mělo být jednoznačně odmítavé.*[17]

K rozhodování o všech případech terorismu zřídila maďarská vláda celostátní protiteroristický organizační výbor, v jehož čele stál ministr vnitra nebo jeho náměstek a jehož členy byli náčelníci operativních správ Státní bezpečnosti a vedoucí představitel Veřejné bezpečnosti.

16 Tamtéž.

17 Srov. tamtéž, inv. 39, Zpráva ze služební cesty do MLR, 23. 6. 1981.

Každé podezření, signál či konkrétní případ z oblasti teroru musel být hlášen ústřední dozorčí službě Ministerstva vnitra MLR. Následně obdržel tyto poznatky výbor a obratem rozhodoval o provedení agenturně-operativních a evidenčních opatření (zjevně včetně lustrace v evidenci zájmových osob i zájmových organizací), o dalších opatřeních k vyhledávání členů teroristických organizací přijíždějících do země anebo již pobývajících uvnitř, o kooperaci se zahraničím, o nasazení sil a prostředků, případně o zařazení na index nežádoucích osob *se zásadou nepustit a zamezit příjezdu do MLR*. Jednotlivé akce byly průběžně analyzovány a na základě této analýzy se přijímala další konkrétní opatření včetně závěrečného způsobu řešení.

Zásah proti teroristům a pachatelům násilných trestných činů v Maďarsku prováděl výhradně Revoluční pluk Veřejné bezpečnosti (VB), a pokud došlo k rozhodnutí o fyzické likvidaci teroristů, realizoval ji právě tento útvar Ministerstva vnitra MLR. Jeho příslušníci však zásadně nebyli seznamováni s metodami práce orgánů Státní bezpečnosti na úseku boje s terorismem.[18]

Zástupce náčelníka Hlavní správy VB pplk. János Bohár a náčelník Revolučního pluku VB plk. Pál Fodor informovali čs. delegaci, že v letech 1969 až 1971 došlo ke zrušení vojsk Ministerstva vnitra. V Budapešti následně vznikla jednotka Revolučního pluku VB v síle 1700 mužů a v Miškolci druhá, sestavená z 500 příslušníků z povolání. Jejich výstavba byla zakončena až v roce 1976.

Revoluční pluk VB se členil na čtyři prapory a jedno speciální oddělení, které se zabývalo bojem proti terorismu. V každé rotě byla zřízena jedna tzv. akční četa, cvičená k zásahům proti teroristům. Příslušníci pluku se především podíleli na 500 raziích ročně proti kriminálně závadovým osobám, doprovodech osobních vlaků, zajišťování strážní a pochůzkové služby v letních měsících během akce BALATON. Ve spolupráci s krajskými správami MV zajišťovali bezpečnost a veřejný pořádek na celém území Maďarska, kontrolovali trasy, prováděli pátrání po pachatelích a pohřešovaných osobách, jejich zadržování, podíleli se na významných politických a státních akcích a plnili úkoly při katastrofách, živelních pohromách apod. V neposlední řadě byli nasazováni k plnění specifických protiteroristických úkolů.[19]

Do pluku se přijímali adepti z civilního prostředí po ukončení osmnáctiměsíční vojenské základní služby. Při výběru byl kladen důraz na jejich *třídnost, politickou oddanost a fyzický stav*. Příslušníci pluku – většina ve věku do pětatřiceti let – měli převážně základní vzdělání a poddůstojnické hodnosti. Stranická organizovanost se pohybovala na 45 procentech celkového stavu. Politická příprava a výchova byla prováděna formou dvouleté večerní základní politické školy. Ročně docházelo k obměně asi 270 příslušníků pluku.

Příslušníci byli veleni do celodenní čtyřiadvacetihodinové služby. Polovinu času sloužili v přímém výkonu, osm hodin měli pohotovost, politickou a odbornou

18 Tamtéž, inv. j. 36, Studijní cesta do MLR – zpráva, 11. 6. 1981.

19 Tamtéž, inv. 39, Zpráva ze služební cesty do MLR, 23. 6. 1981.

přípravu a čtyři hodiny odpočinek. Poté následovalo osmačtyřicet hodin volna. Do této služby byli veleni i příslušníci akčních čet.[20]

Podle vedoucího bojové skupiny akční čety mjr. Miklose Szabó bylo od roku 1973 postaveno devět akčních čet, šest z nich v Budapešti a tři v Miškolci. Výběr se realizoval komisionálně z nejlepších příslušníků Revolučního pluku VB. Kromě politického přesvědčení a odborné připravenosti se vyžadoval dobrovolný souhlas se zařazením a s náročným výcvikem. Oproti svým kolegům byli finančně zvýhodněni o 200 až 500 forintů.

Jedna akční četa měla ve stavu 1 + 20 příslušníků a dělila se na pět skupin, v nichž byli zařazeni čtyři odstřelovači, čtyři pozorovatelé, pět příslušníků útočné skupiny, čtyři z technické podskupiny a dva spojaři. Příslušníci plnili běžné úkoly a výcvik. Týdně byla četa velena pouze na dvě hodiny speciálního výcviku se zaměřením proti terorismu, měsíčně na osm hodin a čtvrtletně na třídenní školení a zaměstnání.

Jejich výstroj a výzbroj převážně maďarské výroby byla doplňována zvláštním dovozem ze západních států. Veškeré nezbytné prostředky, bojové, dopravní i spojovací, měly být na velmi dobré úrovni.

Výcvik akčních čet probíhal na vysoké úrovni za podmínek nezbytné konspirace ve vlastním výcvikovém prostoru výhradně v ostrých podmínkách, což s sebou neslo vysoké procento úrazovosti. Skupiny byly schopny samostatného nasazení nebo nasazení v četě, případně v součinnosti s ostatními četami. Denně měly být tři akční čety o 60 příslušnících v pohotovosti, tj. schopné výjezdu během 15 minut.[21]

Přesuny prováděly jednotky vlastními dopravními prostředky včetně pásových vozidel či vrtulníků Mi-2, zapůjčených od Ministerstva obrany.

Pluk měl zpracovány typové plány letišť, zastupitelských úřadů západních států, pošt, bank a hlavních nádraží obsahující formy spolupráce a součinnosti s Pohraniční stráží a Hlavní správou VB či provedení uzávěr částí jednotlivých měst.

Příslušníci Revolučního pluku VB získávali teoretické zkušenosti postupně v Sovětském svazu, Německé demokratické republice, ale především na Kubě, kde měly působit nejmobilnější a celkově nejlépe připravené protiteroristické jednotky.[22]

Ve dnech 23. až 27. září 1985 proběhla další služební cesta do Maďarska, které se mimo jiné zúčastnili náčelník Útvaru zvláštního určení (ÚZU) XIV. správy SNB pplk. František Záhrobský a velitel Pohotovostního pluku MV ČSR mjr. JUDr. Břetislav Zdráhala[23] s cílem získat aktuální údaje o organizační struktuře, přípravě,

20 Tamtéž, inv. j. 36, Studijní cesta do MLR – zpráva, 11. 6. 1981.

21 Tamtéž, inv. 39, Zpráva ze služební cesty do MLR, 23. 6. 1981.

22 ABS, f. A 2/9, inv. j. 700, Zpráva ze služební cesty do MLR, 23. 6. 1981. Srov. KOVÁŘ, Milan: *Terorismus III. (Protiteroristické jednotky).* Praha: Vydavatelství Police History, 2007, s. 114–115.

23 Kromě pplk. F. Záhrobského a mjr. JUDr. B. Zdráhaly se jednání účastnil VSRS ÚZU XIV. S-SNB mjr. Jaromír Blažek.

taktice, materiálně-technickém vybavení a případně o zkušenostech z nasazení speciálních jednotek určených k likvidaci teroristických akcí.

Velitel Revolučního pluku VB plk. JUDr. Ferenc Neméth, náčelník štábu pplk. Mihaly Vörösmarty a předseda stranické organizace mjr. Sandor Nagy své kolegy poměrně obsáhle informovali: pluk byl i nadále organizován do čtyř praporů (tři v Budapešti a jeden v Miškolci), každý prapor měl tři roty složené ze čtyř čet. První četa každé roty, tzv. akční protiteroristická četa, se skládala z velitele, jeho zástupce, čtyř odstřelovačů, čtyř příslušníků zásahové skupiny a čtyř techniků. Při výkonu služby řídil akční četu velitel roty a její výcvik samostatné „akční protiteroristické oddělení" Revolučního pluku.

Příprava speciálních jednotek, zaměřená především na likvidaci nebezpečných ozbrojených pachatelů, byla rozdělena do dvou fází: pětitýdenního intenzivního cyklu a udržovacího výcviku. Během pohotovostní služby u Revolučního pluku byli příslušníci speciálních jednotek nasazováni do hlídkové a dopravní služby ve větších městech se zvýšeným nápadem trestné činnosti.[24]

Výcvik speciálních jednotek je plánován na 2 roky. Je zaměřen na speciální bojový výcvik, střeleckou, tělesnou a psychologickou přípravu. Hlavní důraz je položen na praktickou činnost v průběhu pětitýdenního cyklu. Výcvik je prováděn denně v délce 8 hodin. Při výkonu pohotovosti se provádí udržovací výcvik se zaměřením na střeleckou, tělesnou a jiné přípravy (odborná, služební, MLP, stranické vzdělávání). Celkem je plánováno 720 výcvikových hodin ročně. […] *Obsah a forma přípravy specialistů (odstřelovačů, pyrotechniků a psovodů) je zaměřena* [sic] *především k praktickému zvládnutí úkolů. Obsahem přípravy odstřelovačů je dokonalé zvládnutí zbraně, aby byli schopni samostatně nebo ve dvojici za jakýchkoli podmínek vyhledat cíl a jediným zásahem likvidovat pachatele a aby byli schopni vést palbu z nízko a pomalu letícího vrtulníku na cíle pod nimi. Výcvik je prováděn v ostrých podmínkách, rozšířen o střelbu na terče ze sádrových odlitků apod.*

Pyrotechnici jsou začleněni do skupiny techniků „akční čety". Obsah jejich přípravy směřuje k tomu, aby byli schopni s využitím techniky zabezpečit činnost zásahové skupiny, destrukční práce, aby zajistili vniknutí do objektů a provedení následných prohlídek. […] *Psovodi a služební psi u „akčních čet" nejsou. 10 psovodů se služebními psy je začleněno pod samostatné „akční protiteroristické oddělení". Výcvik směřuje především k zadržení pachatelů na volno s tím, že psi jsou cvičeni zasahovat proti osobě držící zbraň.*[25]

Velmi dobře byla hodnocena výcviková základna speciálních jednotek. Přímo v objektu Revolučního pluku se nacházely dvě střelnice, z nich jedna audiovizuální

24 ABS, f. A 28, inv. j. 619, Zpráva ze služební cesty do MLR, 8. 10. 1985.

25 Tamtéž.

(vybudovaná nákladem jednoho milionu forintů) a druhá nekrytá, využívaná především k tréninku pudové střelby. Střelnice pro dlouhé zbraně a prostor pro speciální bojový výcvik (s maketou letadla, železničního vagónu, domu atp.) byly situovány ve výcvikovém prostoru dvacet kilometrů od Budapešti.

Taktika zásahu speciálních jednotek se příliš nelišila od Útvaru zvláštního určení XIV. správy SNB.[26] Na prvém místě bylo zajištění zdraví a života rukojmích, jejich osvobození, dále ochrana větších hodnot a zneškodnění pachatele. Zkušenosti z nasazení do bezpečnostních akcí neměly maďarské akční čety příliš veliké. Během roku zasahovaly ve třech až pěti případech likvidace ozbrojených pachatelů včetně vojenských zběhů. Za posledních deset let se nevyskytl případ s rukojmími.

V závěru jednání přijal čs. delegaci zástupce náměstka ministra vnitra MLR a náčelník správy pro pořádkovou a dopravní službu genmjr. Ferenc Tóth.[27]

Německá demokratická republika

V polovině září 1981 zamířilo vedení XIV. správy SNB do Berlína načerpat z bohatých zkušeností východoněmeckého státobezpečnostního aparátu.[28] Jeden ze zástupců náčelníka XXII. oddělení Ministerstva státní bezpečnosti (*Ministerium für Staatsicherheit*, MfS) NDR pplk. Horst Franz uvedl, že boj proti mezinárodnímu terorismu a dalším zvlášť nebezpečným trestným činům se pokládá za jeden z nejdůležitějších úkolů. Ze specifických geografických a politicko-historických důvodů byla již v roce 1973 vytvořena zvláštní jednotka k likvidaci této nepřátelské činnosti, přímo podřízená náměstkovi ministra (v té době genmjr. Gerhard Neiber) a dále náčelníkovi stálého operačního štábu Ministerstva státní bezpečnosti NDR (genmjr. Otto Geisler).[29]

---

26 K tomu srov. STEHLÍK, Eduard a kol.: *URNA. 30 let policejní protiteroristické jednotky*. Mohelnice: Vydavatekllství a nakladatelství Martin Vaňourek, 2011, s. 234–270.

27 ABS, f. A 28, inv. j. 619, Zpráva ze služební cesty do MLR, 8. 10. 1985.

28 Služební cesta do Berlína pověřeného náčelníka XIV. S-SNB plk. Z. Němce, pověřeného zástupce náčelníka XIV. S-SNB pplk. Vítězslava Káby, pověřeného náčelníka ÚZU XIV. S-SNB pplk. JUDr. M. Kočího a jeho pověřeného zástupce kpt. V. Babického proběhla ve dnech 14.–17. 9. 1981. Tamtéž, inv. j. 49, Studijní cesta do NDR – zpráva, 16. 10. 1981.

29 Stálý operační štáb MfS NDR byl zřízen pro oblast řízení, koordinaci a nasazování všech sil a prostředků speciálních jednotek. Mezi jeho členy se řadili služební funkcionáři s rozhodovací pravomocí. Prostřednictvím svého náčelníka štáb plánoval, organizoval, řídil a přijímal opatření při provádění konkrétních akcí. Ke své činnosti měl k dispozici typové (projektové) plány objektů, jakož i přehledy o specialistech apod. Tamtéž. Později byl transformován na Pracovní skupinu ministra (Arbeitsgruppe des Ministers, AGM). Srov. CHILDS, David – POPPLEWELL, Richard: *The Stasi. The East German Intelligence and Security Service*. London: Macmillan Press Ltd., 1999, s. 71–72; GIESEKE, Jens: German Democratic Republic. In: PERSAK, Krzystof – KAMIŃSKI, Łukasz (eds.): *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe, 1944–1989*. Warsaw: IPN, 2005, s. 196.

V roce 1975 bylo vytvořeno samostatné XXII. oddělení (*Terorabwehr*),[30] rovněž přímo podřízené náměstkovi ministra, jehož úkolem byl boj proti teroristické činnosti na území NDR (vnitřní terorismus) a páchání mimořádně nebezpečných trestných činů na občanech NDR, jejich ochrana (i ochrana státního majetku) v kapitalistickém zahraničí a dále kontrarozvědné rozpracovávání teroristických organizací a skupin zacílené na odhalování potenciálních útoků proti zemím komunistického bloku (vnější terorismus).

Oddělení bylo zaměřeno na represivní, preventivně-výchovné a profylaktické působení. Jeho kontrarozvědná agenturně-operativní činnost, zejména práce s tajnými spolupracovníky, měla jak na teritoriu NDR, tak v dalších komunistických zemích vysoce konspirativní charakter. V některých závažných případech, zvláště pokud šlo o ochranu zastupitelských úřadů či občanů NDR, probíhala tato činnost též na území kapitalistických států, včetně realizace bezpečnostně-vojenské akce za pomoci speciální jednotky.

XXII. oddělení bylo gestorem a odpovědným resortním útvarem za boj proti vnitřnímu i vnějšímu terorismu. Soustřeďovalo veškeré informace, poznatky a materiály k této problematice, mělo vlastní analyticko-informační pracoviště, které tyto údaje zpracovávalo pro služební potřeby a k informování stranických a státních orgánů. Ostatní operativní součásti Státní bezpečnosti, jež měly rovněž uloženo bojovat proti terorismu, byly povinny informovat odbor o zjištěných jevech a skutečnostech, případně též speciální jednotku Ministerstva státní bezpečnosti NDR, která podle potřeby prováděla bezpečnostně-vojenské opatření.

Z hlediska kontrarozvědné činnosti oddělení mimo jiné realizovalo rozpracování teroristických organizací a skupin orientovaných jak levicově a ultralevicově, tak pravicově, ultrapravicově či fašisticky. Z hlediska politického bylo jejich hodnocení prováděno diferencovaně a podle toho se také přijímala odpovídající opatření. Terorismus sice *němečtí přátelé* odmítali, nicméně byli nuceni dělat vše, aby nebyli agenturní činností – přinášející jinak *velmi cenné poznatky* – v kapitalistickém světě kompromitováni jako stát, jenž terorismus podporuje.

Činnost XXII. oddělení se soustředila na odhalování záměrů a plánů mezinárodního terorismu proti NDR s předpokladem likvidace každé nepřátelské akce a dále na provádění preventivních a profylaktických opatření individuálního nebo širšího demonstrativního charakteru. K realizaci těchto cílů byly využívány všechny agenturně-operativní prostředky včetně tajných spolupracovníků plnících vysoce náročné specifické úkoly, k nimž patřilo i zabránění provedení teroristické akce.

30 Nejprve byla v rámci MfS vytvořena XXII. pracovní skupina (Arbeitsgruppe XXII), teprve v roce 1979 XXII. oddělení (Abteilung XXII) a konečně k 1. 3. 1989 XXII. hlavní oddělení (Hauptabteilung XXII). SIEBENMORGEN, Peter: *„Staatssicherheit" der DDR. Der Westen im Fadenkreuz der Stasi*. Bonn: Bouvier Verlag, 1993, s. 217; *Das MfS-Lexikon. Begriffe, Personen und Strukturen der Staatssicherheit der DDR*. Berlin: Ch. Links Verlag, 2012, s. 145–147.

Oddělení evidovalo bázi vytipovaných závadových osob z hlediska státobezpečnostního a kriminálního, jimž byla věnována kontrarozvědná pozornost. Stejnou pozornost věnovalo osobám přijíždějícím do NDR z kapitalistických a rozvojových zemí jako turisté, obchodníci nebo účastníci různých sympozií, porad a jednání, které byly podezřelé z příslušnosti k teroristickým skupinám a organizacím.

XXII. oddělení navázalo úzkou součinnost s ostatními operativními útvary, jak s rozvědnou Hlavní správou A (*Hauptverwaltung Aufklärung*, HV A), tak s kontrarozvědným II. hlavním oddělením (*Spionageabwehr*, HA II), ale zejména se VI. hlavním oddělením (*Passkontrole, Tourismus, Interhotel*, HA VI) MfS, zaměřeným na boj proti převaděčským organizacím, řízení oddělení pasové kontroly a sledování interhotelů, v nichž se koncentrovali vízoví cizinci. V této oblasti byly překonány počáteční vzájemné rozpory, takže ve spolupráci již prý neexistovaly žádné problémy.

V čele XXII. oddělení stál od 1. srpna 1975 až do prosince 1984 náčelník plk. JUDr. Harry Dahl[31] se třemi zástupci: již zmíněným pplk. Horstem Franzem, pplk. Klausem Achtenbergem a plk. Günterem Jäckelem. Organizačně se útvar dále členil na referáty:[32]

1. referát – kontrarozvědné rozpracování ultrapravicových, neofašistických a militaristických organizací a skupin, u nichž byl předpoklad vzniku a působení terorismu,
2. referát – vnitřní terorismus (výbuchy, diverze), vyšetřování a dokumentování pomocí kriminalistických prostředků a techniky,
3. referát – levicově orientovaný terorismus a jeho stoupenci na území NDR,
4. referát – provokační elementy kriminálního charakteru v oblasti trestných činů terorismu (velmi nebezpečná báze narkotik, krádeží zbraní, výbušnin atd.),
5. referát – vysoce konspirativní provádění likvidace některých pachatelů (kádrově málo početné),
6. referát – boj proti mezinárodnímu (vnějšímu) terorismu v konkrétních organizacích a skupinách,
7. referát – analyticko-informační s vyhodnocovací skupinou zabývající se oficiálními prameny, včetně např. denního vysílání rozhlasové stanice Tirana v německém jazyce, apod.

Organizační zabezpečení chodu práce, týlové, hospodářské a další otázky zajišťoval vnitřní referát. Celkově na oddělení působilo více než 150 příslušníků, bližší

31 Srov. KOEHLER, John O.: *Stasi. The Untold Story of the East German Secret Police*. Colorado: Westview Press, Boulder, 1999, s. 364 ad.; ABS, f. Historický fond, a. č. H-720-7, Akce CARLOS – dožádání z NDR, 5. 8. 1982.

32 V čs. záznamech z jednání s východoněmeckými kolegy byl název protiteroristického útvaru MfS – zčásti pravděpodobně účelově – zásadně uváděn nesprávně: jako 22. zvláštní samostatný (kontrarozvědný) odbor, přičemž jeho referáty byly také označeny za odbory.

údaje nebyly čs. kolegům sděleny. Na jednotlivých krajských správách mělo oddělení ve štábu krajského náčelníka přímo řízeného vyčleněného důstojníka.[33]

V oblasti represe, likvidace, ale i preventivně-profylaktické činnosti XXII. oddělení úzce spolupracovalo s hluboce zakonspirovanou speciální jednotkou podléhající náměstkovi ministra, řízenou náčelníkem štábu MfS a podle mínění čs. delegace *s největší pravděpodobností* (fakticky ovšem nikoliv) začleněnou pod VIII. hlavním oddělením (*Beobachtung, Ermittlung*, HA VIII). Tento útvar, složený výhradně z příslušníků Státní bezpečnosti, byl součástí zvláštního útvaru stálého operačního štábu Ministerstva státní bezpečnosti NDR, v jehož čele stáli náčelník plk. Heinz Stöcker a jeho zástupce pplk. W. Mayer.[34]

Jednotka byla téměř každý den nasazována k likvidaci pachatelů teroristických a dalších zvlášť nebezpečných trestných činů (atentáty, únosy dopravních prostředků a osob za použití fyzického násilí a vydírání, diverze, výbuchy), při osvobozování rukojmí a při obtížných pátráních po ozbrojených pachatelích, podílela se na ochraně stranických a státních orgánů, jejich hostů, stranických a státních objektů apod. Realizovala preventivně-profylaktické akce zaměřené na zabránění hromadným protispolečenským vystoupením (demonstrace) nebo „provokacím" na státní hranici se Západním Berlínem a Spolkovou republikou Německo, namířeným proti východoněmeckým bezpečnostním a technicko-ženijním opatřením.

Specifické úkoly plnila speciální jednotka při ochraně letecké dopravy, zastupitelských úřadů, občanů a majetku NDR v kapitalistických a rozvojových zemích a podle povahy i při akcích na území zemí komunistického bloku.[35] Na teritoriu NDR samostatně zasahovala pouze tehdy, pokud byla na místě činu první, jinak až v součinnosti s dalšími bezpečnostními útvary a složkami, mimo jiné se strážním plukem F. E. Dzeržinského a motorizovaným plukem Ministerstva státní bezpečnosti NDR. V některých případech byla nasazena společně se speciálními jednotkami Lidové policie (Volkspolizei, obdoba Veřejné bezpečnosti), které disponovaly vlastními vrtulníky.

Do speciální jednotky se na základě dobrovolnosti zařazovali třídně oddaní, politicky vyspělí, odborně připravení a fyzicky zdatní důstojníci ve věku od devatenácti do pětatřiceti let, se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, členové SED. Šlo o specialisty v těchto profesích: střelci, odstřelovači na krátké a dlouhé vzdálenosti, potápěči se schopností likvidace osob pod vodou, odborníci pro práce s výbušninami (pyrotechnici). Kromě výzbroje a výstroje, spojovacích a dopravních prostředků

33 Tento vyčleněný důstojník XXII. oddělení MfS odpovídal v případě potřeby náčelníkovi štábu krajské správy za přípravu a nasazení tzv. nestrukturní jednotky. ABS, f. A 28, inv. j. 49, Studijní cesta do NDR – zpráva, 16. 10. 1981.

34 Ke stálé zásahové jednotce „zvláštních úkolů" (AGM/S) a jejím úkolům srov. GIESEKE, Jens: *Stasi. Tajná policie NDR v letech 1945–1990*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Ikar, 2013, s. 220–226; dále SIEBENMORGEN, Peter: *„Staatssicherheit" der DDR*, s. 254–255.

35 Srov. KOVÁŘ, Milan: *Zvláštní jednotky celého světa…*, s. 103.

z vybavení armád Varšavské smlouvy používala jednotka navíc bojové předměty a prostředky vlastní produkce, např. různé hroty se šňůrou, tyče, háčky, nože, zrcadla, pouta apod. Jejich nasazení muselo být přiměřené typu pachatele a páchanému trestnému činu.

Při nasazení speciální jednotky patřily mezi hlavní zásady nenápadnost přípravy, rychlé a nekompromisní provedení akce, absolutní kázeň příslušníků, vyloučení všech nepovolaných osob, minimalizace případných škod, bezpečnost občanů i zasahujících příslušníků, ochrana života a zdraví, přičemž nesmělo dojít k narušení operativních zájmů. Akce probíhaly podle různých předem připravených variant, vždy prý *v souladu s principy socialistické zákonnosti*.

Speciální jednotka byla organizačně členěna do nasazovacích skupin, které zpravidla tvořili náčelník a pět příslušníků: dva odstřelovači, pyrotechnik, radista-spojař a řidič. Počet příslušníků závisel na rozsahu, charakteru a nebezpečnosti prováděné akce. Náčelník vedl výcvik, řídil nasazovací skupinu a společně s ní musel *bez jakéhokoli kompromisu* splnit stanovený úkol.

Členové skupiny se cvičili vzájemné zastupitelnosti, každý z nich ovládal funkci radisty, pyrotechnika, boj zblízka (sebeobranu, karate) a byl schopen plnit úkoly samostatně i společně s ostatními. Příprava příslušníků speciální jednotky byla zaměřena především na politickou výchovu, *aby věděli, proč a proti komu – pokud jde o teror a další nebezpečnou tr. činnost – bojují*, (speciální) operativně-taktický (technický) výcvik a jeho zásady, psychologické problémy, střeleckou přípravu, zdravotnickou přípravu, speciální výcvik potápěčů, pyrotechniků aj.[36]

Denní režim byl následující: ve stálé pohotovosti sloužilo 26 příslušníků, dozorčí důstojník jednotky měl stálý přehled o každé osobě v režimu pohotovosti a dosažitelnosti, využíval poplachových plánů, prováděl a organizoval počáteční opatření související s nasazením jednotky, a to až do doby, než začal plnit svou úlohu stálý operační štáb Ministerstva státní bezpečnosti NDR.

V rámci speciální jednotky působilo rovněž tzv. nasazovací vojenské komando, nazývané „požárníci", které muselo být na místě činu vždy jako první. Komando se skládalo z vojáků základní služby centrálních záložních jednotek při MfS[37] a jeho hlavním úkolem byla likvidace teroristů a pachatelů jiných násilných trestných činů. Z preventivních důvodů se nasazovalo během státních svátků či dalších akcí společenského a celostátního významu.

36 Srov. SCHELL, Manfred – KALINKA, Werner: *Stasi – nekonečný příběh. Osoby a fakta*. Praha: Naše vojsko, 2005, s. 213–215.

37 V centrálních záložních jednotkách při MfS sloužili vojáci prezenční služby, kteří po dovršení osmnácti let dobrovolně podepsali smlouvu o službě v těchto jednotkách na dobu tří let. Nejprve byli cvičeni k plnění bezpečnostních akcí (doprovod letadel aj.) a v třetím roce byli nasazováni k likvidaci pachatelů. Po skončení vojenské služby mohli nastoupit ke Státní bezpečnosti nebo ke speciální jednotce MfS NDR. ABS, f. A 28, inv. j. 49, Studijní cesta do NDR – zpráva, 16. 10. 1981.

Přesné údaje o nasazovaných jednotkách východoněmečtí soudruzi neprozradili, pouze neoficiálně sdělili, že je v nich více než 200 příslušníků Státní bezpečnosti. Pro případ válečného konfliktu byly navíc cvičeny k provádění akcí v týlu nepřítele.[38]

V samotném závěru se náměstek genmjr. Neiber pochlubil, že MfS získalo dokonalý přehled o teroristických organizacích, formách a metodách jejich působení, vybudovalo kvalitní analyticko-informační systém a znalo v této oblasti operativní situaci. *Mají podchycenu bázi osob v NDR, které jsou ochotny se spojit s teroristickými organizacemi a bojovat nejbrutálnějším způsobem proti samotným základům společenského zřízení, mají přehled o závadových osobách z hlediska kriminálního, s nimiž nepřítel počítá pro využití v případě zhoršení mezinárodní nebo vnitropolitické situace. Zdůraznil, že i když se neztotožňují s formami boje teroristických organizací a nepodporují jejich činnost, přesto provádějí agenturně-operativní opatření k zjištění jejich zájmů a záměrů proti NDR a ostatním ZSS. Tato práce vyžaduje vysoce specializované pracoviště a klade mimořádné nároky na konspiraci, neboť jakýkoli proval může nepřítel využít proti mezinárodnímu dělnickému hnutí.*[39]

Další jednání, ve kterém byla věnována pozornost organizačním otázkám, se konalo ve dnech 17. až 19. srpna 1982 na XIV. správě SNB v Praze.[40] Náčelník XXII. oddělení MfS plk. H. Dahl a náčelník referátu XXII/1 mjr. H. Voigt navrhli vzájemně si vyjasnit pojem „terorismus" s ohledem na osoby, jež byly jeho nositeli. Zjevně z utilitárních důvodů, aby ochránili svou agenturní síť, nechtěli spoléhat na fakt, že tu kterou osobu na Západě označili za teroristu, ale požadovali k této věci přistupovat z třídního hlediska. *Nesouhlasí z marx. leninských pozic s individuálním terorem, ale v relaci s myšlenkou Lenina je třeba pohlížet na teror i jako na formu politického násilí při nazrálé revoluční situaci a z tohoto hlediska jsou komunisté připraveni jej použít. Proto také nemají důvod zakazovat vstup na území NDR osobám, které v tomto směru bojují proti kapitalismu, takový člověk není z jejich pohledu terorista. Opatření represivního a administrativního charakteru proti takovým osobám mohou být propagandisticky využita proti ZST* [země socialistického tábora] *tím způsobem, že bychom byli prezentováni jako země s organizací omezené svobody, které postihují bojovníky proti kapitalismu.*[41]

Chtěli proto prosadit u *tzv. teroristů* diferencovaný přístup a doporučovali nebrat dogmaticky různé katalogy a seznamy teroristů, obsahující prý mnohdy zastaralé

38 Tamtéž.

39 ABS, f. A 2/9, inv. j. 716, Zpráva z neplánované služební cesty do NDR uskutečněné funkcionáři XIV. správy SNB, 16. 10. 1981.

40 Čs. delegaci tvořili zástupce náčelníka XIV. S-SNB pplk. V. Kába, náčelník ÚZU XIV. S-SNB kpt. J. Blažek, VSRS analyticko-informační skupiny XIV. S-SNB kpt. V. Dusil s tlumočníkem kpt. Vojtěchem Šrámkem z II. S-SNB; za MfS přijeli náčelník XXII. oddělení plk. H. Dahl, náčelník referátu XXII/1 mjr. Helmuth Voigt a tlumočník anglického jazyka por. Stosch. ABS, f. A 28, inv. j. 182, Věc: Jednání s delegací NDR – záznam, 23. 8. 1982.

41 Tamtéž.

a zkreslené údaje. Na dotaz vztahující se k agenturně-operativní činnosti uvedli, že k výběru agentury je třeba přistupovat diferencovaně podle charakteru rozpracovávaného prostředí a možných kontaktů do zahraničí. Jejich přístup svým způsobem charakterizuje rozčlenění problematiky boje proti terorismu na následující směry: levicový extremismus, pravicový extremismus, kriminálně-závadové osoby, objekty, jež nelze rozlišit, anonymní výhružné dopisy a telefonáty.

Pro rozpracování uvedených problematik nelze mít univerzální agenturu, ale je třeba ji speciálně získávat z uvedených prostředí a tomu též podřídit hledisko výběru a dalších okolností. Např. rozpracovávají „RAF" a Japonskou RUDOU ARMÁDU[,] *z jejichž kruhů získávají agenturu anebo z kruhů souvisejících s těmito ter. organizacemi, podporujících skupin a částí. Agentura je získávána převážně na základě politického přesvědčení, výjimečně i na základě jiné motivace, např. hmotných výhod. Jde o osoby, které chtějí pro socialismus něco dělat, přičemž jsou utvrzovány v nepřátelství ke kapitalismu. Jejich prostřednictvím můžeme ovlivňovat provedení teroristického útoku, např. odrazení od likvidace spolk. kancléře SCHMIDTA či únosu bývalého prezidenta USA CARTERA při uskutečnění schůzky BREŽNĚV–CARTER. Schůzky s agenturou jsou převážně prováděny na území NDR v konspiračních bytech, výjimečně na území cizího státu (NSR, MLR). Schůzky jsou zajišťovány příslušníky spec. jednotky.*[42]

Zajímavé údaje dodali zástupci XXII. oddělení ke speciální zásahové jednotce, která měla být na základě příslušných směrnic podřízena přímo ministru vnitra. Jednotka se speciálním vojenským výcvikem, jejíž příslušníci byli školeni v základech operativní práce, vyhledávání osob, prověrkách v objektech, sledování, konspirativním fotografování, zabezpečení objektů i zajištění agentury, byla využívána (z jejich pohledu spíše zneužívána) i při pátracích akcích. Její příslušníci se asi po pěti letech služby stávali personálním rezervoárem pro operativní útvar.

Speciální jednotce byl asi 30 minut jízdy od centrály v Berlíně dokončován objekt (na ploše 52 ha) se sportovním zařízením a garážemi pro speciální vozidla, v jehož okolí byl navíc les a vodní plochy. Kvůli přísné konspiraci nesmělo docházet ke kontaktům s jinými útvary MfS.[43]

Asi o měsíc později, dne 28. září 1982, proběhlo na oddělení pasové kontroly Boží Dar na východoněmecké straně mimořádné pracovní jednání zástupce náčelníka XIV. správy SNB pplk. Vítězslava Káby se zástupcem náčelníka XXII. oddělení MfS plk. G. Jäckelem.[44] Během setkání bylo mimo jiné opět zdůrazněno, že

42 Tamtéž.

43 Tamtéž.

44 Kromě plk. G. Jäckela se jednání za XXII. oddělení MfS zúčastnil náčelník referátu XXII/1 mjr. H. Voigt a překladatelka kpt. Schmalerová; pplk. V. Kábu doprovázel SRS OPO XIV. S-SNB mjr. Miroslav Sedláček. Tamtéž, inv. j. 184, Věc: Mimořádné pracovní jednání s M StB NDR – záznam, 8. 10. 1982.

východoněmečtí soudruzi věnovali zásadní pozornost koncentraci veškerých poznatků na jednom místě. XXII. oddělení jakožto gestoru problematiky extremismu a terorismu byly všechny útvary MfS i Ministerstva vnitra povinny předávat informace o poznatcích majících charakter terorismu a násilné trestné činnosti.

Ke zvýšení účinnosti práce a zabezpečení maximálního přehledu o situaci na tomto úseku byla nově zřizována samostatná pracoviště 1 + 3 na krajských správách, která měla v regionech převzít odpovědnost, koncentrovat veškeré poznatky, informace a případy, zpracovávat územní plány zaměření činnosti a vyhodnocení, provádět analyticko-rozborovou činnost. Kádrově a služebně zůstali příslušníci těchto pracovišť podřízeni krajskému náčelníkovi, avšak metodicky je řídilo XXII. oddělení, jež v této oblasti zároveň převzalo vůči krajským správám koordinační roli.

V neposlední řadě byla čs. strana informována, že se připravuje organizační změna, v jejímž rámci převezme XXII. oddělení od VI. odboru MfS řízení oddělení pasové kontroly z hlediska násilných trestných činů.[45]

Koncem září 1983 se v Praze uskutečnilo další pracovní jednání na úrovni vedení XIV. S SNB a XXII. oddělení MfS po linii mezinárodního terorismu.[46] Vedoucí východoněmecké delegace plk. G. Jäckel v úvodu zopakoval, že jeho oddělení má strukturu hlavní správy (spíše hlavního oddělení) a v resortu MfS nese odpovědnost za problematiku teroristického a násilného charakteru. I nadále měl náčelník odboru tři zástupce, jednoho pro pravicový terorismus a neofašismus, druhého pro levicový extremismus a třetího pro mezinárodní terorismus. Po linii levicového extremismu pracovaly dva úseky: referáty XXII/3, zaměřené na trockisty a obdobné směry, a XXII/8, zabývající se levicovým extremismem; oba působily i na území států sovětského bloku. Referát XXII/5 byl nadále určen k speciální zásahové činnosti.

Rámcově se příslušníci odboru zabývali větší škálou činností, od agenturní práce přes vnikání do letadel a zneškodňování únosců až po likvidaci teroristů. Konkrétní náplň jejich kontrarozvědné práce byla důsledně utajována. Na každé krajské správě měl odbor navíc dvou- až tříčlennou pracovní skupinu, která odpovídala za práci po této linii na teritoriu kraje a prováděla také analytickou činnost.

V souvislosti s hodnocením dosavadní spolupráce a výhledem do budoucna se plk. G. Jäckel zmínil o tom, že XXII. oddělení mělo těsné spojení s maďarskými soudruhy, kteří ovšem působili v rámci odlišné organizační struktury. Za dobrou označil

45 Tamtéž.

46 V delegaci XIV. S-SNB byli zařazeni I. zástupce náčelníka plk. JUDr. V. Kába, náčelník 3c odboru S-StB Praha plk. Josef Maršálek a VSRS 1. oddělení OPO XIV. S-SNB npor. JUDr. M. Beluský; delegace XXII. oddělení MfS sestávala z 2. zástupce náčelníka oddělení plk. G. Jäckela a náčelníka referátu XXII/1 mjr. H. Voigta. Části rozhovorů se zúčastnili též SRS AIO XIV. S-SNB pplk. Josef Damian, náčelník organizačního odboru XIV. S-SNB mjr. Jaroslav Molinari a zástupce náčelníka ÚZU XIV. S-SNB mjr. J. Blažek. Tamtéž, inv. j. 358, Jednání s delegací M StB NDR ve dnech 27.–30. 9. 1983 v Praze, 3. 11. 1983.

spolupráci se sovětskými čekisty a obdobné přímé kontakty se snažili vybudovat též na bulharské soudruhy. Spolupráci se XIV. správou SNB hodnotil jako trvale velmi dobrou.

Plk. Kába shodně uvedl, že zatím se nejlépe rozvíjela spolupráce se sovětskými a východoněmeckými přáteli; maďarští soudruzi *chtějí hodně vědět a znát, ale dlouho trvá, než sami poznatky předají*, a komunikace s polskými čekisty *je ovlivňována celou složitostí polského problému*.[47]

Polská lidová republika

Ve dnech 6. až 9. dubna 1982 se do Prahy nechala pozvat delegace Ministerstva vnitra (*Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*) PLR.[48] Díky samostatnému jednání zástupce náčelníka ÚZU XVI. správy SNB kpt. Václava Babického s velitelem speciálního zajišťovacího útvaru Hlavního velitelství Veřejné bezpečnosti (*Komenda Główna Milicji Obywatelskiej*) ve Varšavě kpt. Edwardem Misztalem se čs. strana dozvěděla, že tento útvar o 47 mužích je složen ze skupiny velení, pěti speciálních jednotek a týlové složky.[49] Přestože v jednotlivých vojvodstvích působily další zvláštní zásahové jednotky, uvažovalo vedení Ministerstva vnitra PLR v souvislosti s vnitřní situací v Polsku o podstatném navýšení jeho stavu.

Příslušníci útvaru byli v převážné míře vyzbrojeni sovětskými samopaly Kalašnikov s granátomety, československými Škorpion a polskými Rak, odstřelovacími puškami Dragunov, pistolemi Makarov a americkými revolvery Smith & Wesson. K dispozici měli dvaadvacet vozidel včetně bojové techniky, mezi osobními vozy se vyjímal opancéřovaný Cadillac. Z letecké techniky využíval útvar sovětské vrtulníky Mi-2 a Mi-8 ve výsadkářské verzi upravené pro přesun jedné speciální jednotky a osobního vozu.

Výcvik příslušníků byl mimořádně náročný, organizovaný se zaměřením na řešení konkrétních bojových situací, v podmínkách, jež se maximálně blížily skutečnému

47 Tamtéž.

48 V polské delegaci byli zařazeni hlavní velitel Veřejné bezpečnosti (Milicja Obywatelska, MO) MV PLR ve Varšavě brig. gen. Jerzy Ćwiek (vedoucí), náčelník úseku prevence MO mjr. Ryszard Pocztarek, zástupce náčelníka operativního úseku MO mjr. Piotr Prochnowski a náčelník speciálního zajišťovacího útvaru Hlavního velitelství MO ve Varšavě kpt. Edward Misztal; stálými či dočasnými členy čs. delegace se stali pověřený náčelník XIV. S-SNB plk. Z. Němec, pověřený zástupce náčelníka ÚZU XIV. S-SNB kpt. V. Babický, SRS analytické skupiny XIV. S-SNB pplk. J. Damian, pověřený náčelník organizačního odboru XIV. S-SNB kpt. J. Molinari, pověřený VSRS operativního odboru mjr. Václav Šafra, VSRS oddělení metodiky a řízení XIV. S-SNB pplk. Josef Šnýdr, SRS 4. odboru XI. S-SNB pplk. Ludvík Novák, náčelník MS VB v Praze plk. JUDr. Květoslav Masák a vedoucí funkcionáři OLK S-SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a PP VB MV ČSR. Tamtéž, inv. j. 167, Zpráva o pobytu a jednání delegace MV PLR V ČSSR, 10. 4. 1982.

49 Srov. KOVÁŘ, Milan: *Zvláštní jednotky celého světa…*, s. 112.

stavu při ostrém nasazení. Kromě tělesné (vytrvalost, rychlost a obratnost) a střelecké přípravy (ovládání krátkých i dlouhých zbraní) se pozornost zaměřila na výsadkovou přípravu, která měla příslušníky vycvičit mimo jiné k provádění akcí za ztížených podmínek s využitím vrtulníkové techniky (k průletu, visu, jeřábování, slaňování na rovné i šikmé střechy, do různých prostorů, včetně lesa apod.). Další části výcviku, např. takticko-speciální, rovněž sledovaly hlavní cíl, tj. všestrannou přípravu příslušníků útvaru k nasazení.

Velký důraz se kladl na psychickou odolnost příslušníků útvaru. V rámci výcviku museli vystupovat na výškové budovy, létat letadly a vrtulníky, aniž by prodělali standardní paravýcvik, a přitom se zjišťovala jejich reakce na určitou výšku.

Speciální zajišťovací útvar měl svého vlastního lékaře, který byl přítomen každému výcviku i nasazení jeho příslušníků. Bez jeho doporučení nejenže nebyli přijímáni noví adepti, ale stávající příslušníci nemohli být nasazeni k plnění bojových úkolů. Vynutily si to dosavadní zkušenosti i některé mimořádné události, kdy při plaveckém výcviku, prováděném s výstrojí včetně bot a v plné výzbroji, jeden příslušník útvaru utonul.

Příslušníci speciálního zajišťovacího útvaru velitelství MO ve Varšavě byli celkově vychováváni k plnění především bezpečnostních úkolů (a později se případně měli stát i *dobrými pracovníky* jiných úseků), a proto byl při výcviku kladen rozhodující důraz na prvky bezpečnostní, nikoliv vojenské.

Během vyhlášení stanného práva 13. prosince 1981 měl útvar naprosto přesně a spolehlivě plnit mimořádně náročné úkoly. Podílel se mimo jiné na obsazení Vysoké školy požární z vrtulníků, zajišťoval *vlivné funkcionáře Solidarity, KOR a dalších kontrarevolučních organizací*, a jak se o něm říkalo, *„otvíral brány a dveře" továren a dalších budov, kde byli soustředěni kontrarevolucionáři, „bez klíčů"*.

Určitým paradoxem je, že útvar kpt. Misztala se staral také o bezpečnost papeže Jana Pavla II. během jeho návštěvy Polska. Za tím účelem dokonce nechal zkonstruovat zvláštní ochrannou klec, s jejíž pomocí bylo možno papeže rychle vyzvednout z tribuny anebo z davu lidí a dopravit vrtulníkem na bezpečné místo.[50]

Bulharská lidová republika

Ve dnech 27. až 30. září 1983 proběhlo v Sofii služební jednání mezi delegacemi XIV. správy SNB a II. hlavní správy Ministerstva vnitra (*Министерство на вътрешните работи*) BLR.[51] Bulharskou delegaci vedl I. zástupce náčelníka

50 Tamtéž.

51 Čs. delegaci vedl náčelník XIV. S-SNB plk. Z. Němec, jejími členy byli náčelník ÚZU XIV. správy SNB pplk. F. Záhrobský, VSRS OPO XIV. S-SNB mjr. V. Šafra a VSRS analyticko-informační skupiny XIV. S-SNB kpt. JUDr. V. Dusil. Jednání byl přítomen představitel FMV v BLR genmjr. Vladimír Stárek. Tamtéž, inv. j. 34, Jednání s delegací MV BLR – zpráva, 10. 11. 1983.

II. hlavní správy genmjr. Georgij Mladenov,[52] který čs. stranu informoval o květnovém rozhodnutí kolegia Ministerstva vnitra BLR, na jehož základě byla vytvořena koordinační skupina boje s terorismem v čele s náměstkem ministra a náčelníkem II. hlavní správy MV BLR.

Zároveň se v rámci kontrarozvědné správy po linii mezinárodního terorismu zřídil samostatný operativní odbor.[53] Zvýšenou pozornost začaly terorismu věnovat také teritoriální útvary, u nichž byli vyčleněni 1–2 příslušníci zpracovávající pouze tuto problematiku.

Při hodnocení operativní situace v problematice mezinárodního terorismu vycházejí bulharští přátelé z otázek příčin vzniku terorismu, jeho kořenů v kapitalistické společnosti, současného vlivu Reaganovy politiky s následným zasahováním do vnitřních záležitostí socialistických zemí. V tomto směru existují poznatky o spojení teroristických organizací se spec. službami protivníka, útocích proti ZÚ soc. zemí a snaze o přenesení mezinárodního terorismu na teritorium soc. zemí včetně budování základen a středisek teroristických organizací levicového, pravicového nebo nacionalistického zaměření. […] *Kontrarozvědná opatření budou provádět proti ter. organizacím, které představují reálné nebezpečí ve vztahu k ZST. Tomuto přístupu v podstatě odpovídá i omezené množství sil a prostředků, které mají bulharští přátelé k dispozici. Evidují asi 3000 zájmových osob – teroristů.*

Co se týká budování agenturního aparátu do této problematiky, je zastáván názor, že […] *získávání agentury nesmí být směrováno přímo do teroristických organizací, což vytvoří zcela reálná politická rizika, ale do zájmových prostředí blízkých těmto organizacím.*[54]

K tomu posléze náměstek ministra a náčelník II. hlavní správy genpor. Georgij Metodijev Anačkov doplnil:

Ve svém vystoupení sdělil, že nemají velké problémy s terorismem na teritoriu BLR, jedná se jen o ojedinělé případy uskutečňované jednotlivci. Z hlediska pro-

52 Dalšími členy delegace byli zástupce náčelníka městské správy v Sofii pplk. A. Vlkov, náčelník odboru po linii vnitřního terorismu VI. správy MV BLR plk. A. Cenov, náčelník odboru analytiky II. hlavní správy MV BLR plk. K. Zlatkov a náčelník 17. odboru po linii vnějšího terorismu II. hlavní správy MV BLR pplk. St. Stefanov. Tamtéž.

53 Šlo o 17. zvláštní odbor II. hlavní správy MV BLR, vzniklý z rozkazu ministra vnitra 8. 6. 1983. Srov. BAEV, Jordan – GROZEV, Kostadin: Bulgaria. In: PERSAK, Krzystof – KAMIŃSKI, Łukasz (eds.): *A Handbook of the Communist Security Apparatus…*, s. 43.

54 Z konkrétních případů byly zmíněny únosy tří letadel (dvou v roce 1972 a jednoho v roce 1981 z Burgasu). *Přátele informovali o organizování kontrarozvědné práce v souvislosti s tímto únosem a o tzv. účasti občana BLR při atentátu na papeže*. ABS, f. A 28, inv. j. 343, Jednání s delegací MV BLR – zpráva, 10. 11. 1983.

blematiky mezinár. terorismu je toho názoru, že by nebylo taktické přistupovat na otevřenou konfrontaci s teroristickými organizacemi. Zasáhnout jen tehdy, když je zjištěno přípravné jednání ohrožující naše zájmy. Prohlásil, že koncepce přístupu v těchto otázkách je stejná u obou stran. Bulharští přátelé se zaměřují na bázi zahraničních studentů, zejména arabské národnosti. Chtějí se specializovat a angažovat síly proti mezinárodnímu terorismu, organizovat práci v tomto směru jak na centrální, tak místně teritoriální úrovni. Více zkušeností mají spíše po linii vnitřního terorismu, kde se jim daří zaznamenávat trestnou činnost již ve stadiu její přípravy. Chtějí se zabývat jen těmi teroristickými organizacemi, které představují bezprostřední nebezpečí pro BLR, což odpovídá i množství sil a prostředků, které jsou k dispozici.[55]

V prosinci roku 1979 byl na základě rozkazu ministra vnitra vytvořen jako protiteroristický útvar samostatný specializovaný motorizovaný prapor.[56] V polovině následujícího roku se provedl výběr z nejlepších příslušníků městských útvarů a krajských správ, z něhož bylo ovšem více než 80 příslušníků z útvaru vyřazeno pro fyzickou nepřipravenost či nedostatečnou disciplínu.

V čele útvaru stál velitel, jeho zástupce pro věci politické a štáb, *úderné jádro* praporu tvořily tři roty po dvou četách, pak spojovací četa a týlová služba. Celkově v něm bylo zařazeno 200 příslušníků (17 důstojníků, 183 seržantů). Při nástupu prověřovali nové adepty z řad Veřejné bezpečnost z fyzické zdatnosti a vhodnosti po politické a psychologické stránce. Objekt útvaru ve výstavbě se nacházel nedaleko hlavního města Sofie ve směru na Plovdiv.

Výcvikový program, schválený náčelníkem městské správy v Sofii, byl rozvržen na 1044 výcvikových hodin v roce s následujícím obsahem: fyzická příprava (200 hod.), operativně-bojová příprava (166 hod.), střelecká příprava (128 hod.), dálkové pochody (100–110 hod.), takticko-speciální příprava (100 hod.), zimní a letní tábory (80–100 hod.), politická příprava (60 hod.), administrativní činnost po linii VB (30 hod.), kriminalistika (10 hod.), topografie (15–20 hod.), pořadová příprava (15 hod.), vojenská příprava (10–15 hod.), služební předpisy a řády (10–15 hod.), informace o politických událostech (10 hod.) a rezerva (20–30 hod.).

Speciální prapor plnil tyto hlavní úkoly: boj proti jednotlivcům a skupinám uskutečňujícím teroristické akce, zesílenou ostrahu a ochranu zvlášť důležitých objektů. Útvar se rovněž podílel na zajištění závažných politických akcí na území hlavního města a státu.

55 Tamtéž.

56 Ministr vnitra genplk. Dimităr Stojanov svým rozkazem K-4404 / 10. 12. 1979 zřídil Samostatný zvláštní operativní motorizovaný prapor milice (Самостоятелен Специализиран Оперативен Мотомилиционерски Батальон, СОМБ) v čele s pplk. N. Gančevem. Srov. KOVÁŘ, Milan: *Zvláštní jednotky celého světa…*, s. 30.

Přestože šlo o útvar Veřejné bezpečnosti, byl přímo podřízen ministru vnitra a I. náměstkovi ministra BLR a Veřejná bezpečnost v praxi touto složkou nedisponovala. Vybaven byl sovětskou technikou.[57]

Socialistická federativní republika Jugoslávie

Zcela atypickou cestu absolvovala delegace XIV. správy SNB ve dnech 23. až 26. listopadu 1981 do Bělehradu, kde proběhlo jednání s představiteli útvarů podřízených Svazovému sekretariátu vnitra (*Савезни секретаријат за унутрашње послове СФРЈ*, SSUP) SFRJ.[58]

Oficiálně jednání na půdě Svazového sekretariátu vnitra proběhlo v přátelské atmosféře, neboť představitelé jugoslávských bezpečnostních složek zodpověděli prakticky všechny dotazy týkající se organizace a činnosti speciální protiteroristické jednotky. Značná zdrženlivost však byla patrná při vystoupení náčelníka federální kontrarozvědné správy Státní bezpečnosti (*Служба државне безбедности*, SDB) SSUP plk. Stanko Čolaka, který velmi stručně a v obecné rovině informoval o práci orgánů StB organizujících a provádějících jak kontrarozvědnou, tak rozvědnou činnost na úseku boje proti terorismu.

V samotném úvodu se zmínil o rocích II. světové války, které byly v Jugoslávii silně poznamenány partyzánským hnutím, přeneseným – protože se ho zúčastnily i různé nacionalistické síly – až do poválečných let. V 50. letech mělo hnutí více než 250 000 osob a mimoústavní cestou se snažili tito nepřátelé bojovat proti vývoji v Jugoslávii, především proti komunistům. Byli organizováni v malých skupinách, které přepadaly budovatele socialismu a pokrokově smýšlející občany.

Obzvlášť se plk. ČOLAK dotkl období, kdy se podle jeho vyjádření ostatní socialistické státy vlivem nesprávně vedené mezinárodní politiky odklonily od Jugoslávie. Uvedl, že v tomto období studené války začínají vážné akce proti Jugoslávii organizované z kapitalistických států. V té době měli pracovníci jugoslávské bezpečnosti registrováno přes 4000 válečných zločinců a více než 7000 emigrantů vycvičených ve speciálních diverzních skupinách se zaměřením na politicko-ekonomickou destrukci společnosti

57 ABS, f. A 28, inv. j. 343, Jednání s delegací MV BLR – zpráva, 10. 11. 1983.

58 Do čs. delegace byli zařazeni pověřený náčelník XIV. S-SNB plk. Z. Němec, pověřený zástupce náčelníka XIV. S-SNB pplk. V. Kába a pověřený zástupce náčelníka ÚZU XIV. S-SNB kpt. Václav Babický. Jugoslávskou stranu vedl náčelník Brigády milice SSUP plk. Slavko Strika, jejími dalšími členy byli náčelník správy Státní bezpečnosti (SDB) SSUP plk. Stanko Čolak, náčelník správy Republikového sekretariátu vnitra svazové republiky Srbska plk. Jovan Vukovič, mjr. Ing. Djuro Bijelič, řídící činnost sekce speciální techniky Brigády milice SSUP, a mjr. Vojislav Radonjič, poradce v oddělení pro mezinárodní styky SSUP. ABS, f. A 28, inv. j. 156, Studijní cesta do Jugoslávie – zpráva, 12. 1. 1982.

v SFRJ. Proti skupinám těchto osob i jednotlivcům, zbytkům ustašovců[,] *byl a dosud je proto veden rozhodný boj.*

Ve svém vystoupení dále řekl, že znají pouze jugoslávský teror a proti němu bojují, neboť bezprostředně ohrožuje vývoj v SFRJ. Z řad osob pocházejících z Jugoslávie mají nyní registrováno přibližně 1300 členů teroristických skupin, kteří působí na území NSR, USA, Austrálie a v dalších KS. Dosud bylo uskutečněno 300 teroristických akcí a útoků proti občanům a majetku SFRJ, při nichž bylo 100 osob zabito, 300 těžce zraněno (z tohoto počtu přišlo o život 6 diplomatů a 15 jich bylo zraněno) a vznikly značné materiální škody.

O vnitřním teroru v Jugoslávii prohlásil, že jej neznají. Několikrát se však zmínil o tzv. jugoslávském teroru dovozním, proti kterému bojují všemi prostředky, a to jak na území Jugoslávie, tak na území států, kde jsou jugoslávští teroristé připravováni a cvičeni k jednotlivým akcím. Uvedl, že tyto skupiny dle zjištěných poznatků snadno získávají výzbroj, výstroj, výbušniny, trhaviny a další prostředky především krádežemi u vojsk NATO a že jejich příprava je prováděna vyškolenými instruktory v západní části Evropy, Austrálii a USA. Rovněž různé loupeže, podvody a obchod s narkotiky usnadňují členům těchto teroristických organizací získávat potřebné finanční prostředky. V některých zemích se jim navíc dostává podpory monopolů a vládnoucích kruhů.[59]

Za hlavní zdroje informací a poznatků o nepřátelské činnosti „jugoslávských státních příslušníků" organizovaných a cvičených v teroristických organizacích označil plk. Čolak občany SFRJ, emigranty, pracovníky krátkodobě nebo dlouhodobě působící v zahraničí a další osoby. *Každý získaný poznatek je prověřován a jsou přijímána vlastní opatření až po fyzickou likvidaci nepřátelských osob na území cizího státu.*

Kromě toho uvedl, že v každé ze šesti jugoslávských svazových republik a dvou autonomních oblastech Kosovu a Vojvodině působili vyčlenění příslušníci Státní bezpečnosti přímo odpovídající za boj proti terorismu na daném teritoriu. Jednotnou metodiku činnosti a koordinaci jejich práce realizovala centrální správa plk. Čolaka. O organizačním uspořádání, zaměření a činnosti svého útvaru však nehovořil.

Na otázku, jaké mají poznatky k mezinárodnímu terorismu, odpověděl náčelník správy vyhýbavě. *Uvedl, že jej neznají a že každý takový teror je záležitostí země, ve které byl kým a proti komu spáchán.*[60]

Ve štábu Brigády milice SSUP se čs. delegace od jejího náčelníka plk. Slavka Strika a jeho kolegů dozvěděla, že v Jugoslávii existovaly zvláštní a speciální jednotky milice. Zvláštní jednotky mající regionální charakter byly početně silné a formovaly se podle potřeby z rezerv příslušníků milice a dalších osob povolaných k činné službě ze záloh speciálně připravovaných pro tento účel.[61]

59 Tamtéž, f. A 2/9, inv. j. 729, Studijní cesta do Jugoslávie – zpráva, 12. 1. 1982.

60 Tamtéž, f. A 28, inv. j. 156, Studijní cesta do Jugoslávie – zpráva, 12. 1. 1982.

61 Jugoslávské bezpečnostní orgány čerpaly z branné organizace Společenská sebeobrana, označené za jednu z hlavních složek zajištění bezpečnosti země, zejména pro případ jejího mimořád-

Oproti tomu měly speciální jednotky zaměřené na boj s terorismem a podobnou násilnou trestnou činností nižší početní stavy, sestávaly z příslušníků milice v činné službě, byly dobře vybaveny speciální technikou a měly dokonalý výcvik.

V rámci Brigády milice SSUP, přímo podřízené Svazovému sekretariátu vnitra SFRJ, působilo 1400 příslušníků (a stejný počet příslušníků byl v záloze, a to se stejnou výstrojí a výzbrojí, schopných dosáhnout během 24 hodin plné pohotovosti), mezi jejichž základní úkoly patřilo zabezpečení a ochrana objektů zvláštní důležitosti, velvyslanectví cizích států v Bělehradě a konzulátů těchto států ve svazových republikách, diplomatických misí SFRJ v zahraničí a převážených cenností jugoslávské centrální banky uvnitř země i v zahraničí. Brigáda milice SSUP se členila do jednotek podle úkolů, které jim byly určeny, např. pro ochranu objektů zvláštní důležitosti, velvyslanectví apod.

Součástí brigády byla také speciální jednotka určená pro boj s terorismem a podobnou nepřátelskou činností,[62] která se členila na:

1. velení speciální jednotky a štáb,
2. operativní část (vlastní údernou součást), sestávající z průzkumné skupiny, skupiny odstřelovačů, akční skupiny, skupin chemiků a techniků,
3. technickou skupinu, zajišťující činnost operativní části, složenou z dopravního, sanitního a týlového úseku,
4. letovou skupinu (vrtulníky).

Početní stav jednotky byl 120 příslušníků, z nichž 70 patřilo do operativní části a 50 působilo v části zabezpečovací (doprava, týl, vrtulníky apod.).

Příslušníkem speciální jednotky se mohl stát příslušník milice starší jednadvaceti let po skončení bezpečnostní školy a s tříletou praxí. Horní věková hranice byla dvaatřicet let, u náčelníků čtyřicet let, přičemž o délce služby rozhodovala lékařská komise. Výběr se prováděl na základě politické a kádrové vhodnosti, dobrovolnosti, výborné tělesné a psychické kondice i zdravotního stavu.

Základní příprava příslušníků milice před zařazením ke speciální jednotce byla rozdělena do dvou fází. Nejprve absolvovali půlroční teoretickou přípravu v Institutu bezpečnosti SSUP, určenou k seznámení se s informacemi o teroristických skupinách, formách a metodách jejich činnosti a bojových zkušenostech s nimi z území

---

ného ohrožení. Výchova občanů SFRJ měla být v jejím rámci orientována *silně nacionalisticky*, měla vycházet z předpokladu, že každý občan nese odpovědnost za bezpečnost a ochranu své vlasti, majetku a osob. Tamtéž.

62 Šlo o zvláštní protiteroristickou jednotku Специјална антитерористичка јединица (CAJ), zřízenou 16. 12. 1978. Srov. KOVÁŘ, Milan: *Zvláštní jednotky celého světa…*, s. 160. Ve svazových republikách a autonomních oblastech SFRJ existovaly malé jednotky obdobného charakteru, které se aktivizovaly zejména při ohrožení státu, válečném stavu, narušení veřejného pořádku, výskytu teroristických a diverzních skupin v zemi, leteckém pirátství, obsazení různých objektů teroristy nebo přírodních a jiných katastrofách. ABS, f. A 28, inv. j. 156, Studijní cesta do Jugoslávie – zpráva, 12. 1. 1982.

Jugoslávie i ze zahraničí. Druhou fází – trvající jeden rok – byla taktická příprava zaměřená na vlastní výcvik a orientovaná zejména na nácvik situací předpokládaných během zásahu speciální jednotky (např. zneškodnění pachatele či skupiny pachatelů při pokusu o únos letadla, držících rukojmí v objektu apod.).

Výcvik speciální jednotky připravoval velitel útvaru na jeden měsíc dopředu, bral přitom v úvahu výkon hotovostní služby, ve které se část jednotky vždy nacházela. Výcvikový plán schvaloval náčelník Brigády milice SSUP.

Samotný výcvik i výuka byly značně náročné, přizpůsobené partyzánskému boji a vojenským podmínkám. Začínalo se tvrdým tříměsíčním výcvikem v podmořské diverzní škole (včetně výcviku u říčního vojska), odstřelovači absolvovali jednoměsíční armádní výcvik. Příslušníci speciální jednotky vedle horolezectví a potápění prodělávali parašutistický výcvik, a to včetně osádek obrněných transportérů. Cvičila se střelba z různých typů zbraní, sebeobrana, karate, judo a sambo. Vedení jednotky přitom spolupracovalo s jugoslávskou armádou, zejména s potápěči a horskými myslivci. Zimní výcvik probíhal u Alpské horské brigády.

Podle slov plk. Strika se hlavní důraz kladl na fyzickou zdatnost, tělesnou přípravu a vytrvalost, psychickou odolnost zvládat nejtěžší a nejnáročnější úkoly, vedení partyzánského a diverzního boje v týlu nepřítele (až po jeho fyzickou likvidaci). Pozornost byla soustavně zaměřena na rozvoj odvahy, vytrvalosti, sebekontroly, přesnosti při plnění úkolů, odpovědnosti za jejich splnění jak ze strany jednotlivce, tak i celé jednotky.

Představená standardní výzbroj při ukázce na střelnici i na učebně (pistole, revolvery, samopaly, odstřelovací pušky) byla americké, francouzské či západoněmecké výroby. Z jugoslávské produkce byly pouze jedna odstřelovací puška a speciálně upravené revolvery k vystřelování chemických prostředků.

Z chemických zbraní byl čs. delegaci předveden jugoslávský ruční vrhač chemických prostředků, ovlivněný americkými modely, dále speciální chemické prostředky vystřelované střelnými zbraněmi do zájmových objektů a různé typy chemických granátů vlastní a americké výroby.

Příslušníci jednotky byli vybaveni ochrannými vestami různé výroby, kvality a určení. Kromě toho měli výsadkářskou přilbu západoněmecké výroby Fallschirmjäger Stahlhelm, model z roku 1975.

Spojovací prostředky se členily do tří základních skupin: pro osobní spojení v rámci zásahové jednotky, středního typu pro spojení zasahující jednotky s centrem za pomoci dalších útvarů milice a dálkového typu pro spojení zasahující jednotky přímo s centrem.

Ze speciálního vybavení využívala jednotka robota anglické výroby určeného k přenášení nákladů a trhavin apod., který se ovládal na vzdálenost 15 metrů a s pomocí prodlužovacího kabelu až do 100 metrů. Ovládací zařízení bylo vybaveno televizní kamerou a monitorem. K dispozici byly různé typy detektorů na vyhledávání trhavin a výbušnin, speciální rentgen k prověrce podezřelých balíčků, slaňovací

brzdy francouzské výroby, jakož i další vybavení pro slaňování příslušníků jednotky z vrtulníků a vybavení pro potápěče (potápěčské přístroje různých typů, čluny se speciálními motory).

Speciální jednotka byla vybavena těžkými motocykly BMV, různými typy osobních vozidel domácí i zahraniční výroby, určenými pro jízdu v terénu a na silnici, středními typy nákladních vozidel k přepravě osob a nákladů, autobusy a obrněnými transportéry, obdobou československých OT 64 rumunské výroby.

Z letecké techniky využívala Brigáda milice SSUP i speciální jednotka transportní vrtulníky americké a západoněmecké výroby. Čs. delegaci byl demonstrován výsadek na střechu objektu speciální jednotky z vrtulníku AS 330 PUMA.

Příslušníci speciální jednotky byli vybaveni zvláštní uniformou, další výstroj měli k provádění zákroků při využití vrtulníků, obrněných transportérů apod. Z diskuse o výstroji bylo možno usoudit, že *zasahují též v civilu, dále v různých uniformách užívaných v Jugoslávii a zřejmě i v zahraničí.* […] *Během jednání uvedli jugoslávští představitelé zkušenosti z nedávných událostí v autonomní oblasti Kosovo, kde při nasazení speciální jednotky k likvidaci ozbrojeného pachatele došlo – vinou nesprávného rozhodnutí, zapříčiněného špatnou znalostí místní operativní situace a nerespektování připomínek místního náčelníka – k zastřelení tří příslušníků speciální jednotky*.[63]

Za nasazení speciální jednotky zodpovídal velitel Brigády milice svazovému tajemníkovi SSUP, který vydával rozkaz k provedení operace. Dále se formoval dočasný operační štáb, v jehož čele stál vždy příslušný teritoriální náčelník vydávající rozhodnutí a rozkazy. Jeho členem byl rovněž tajemník svazové republiky nebo autonomní oblasti a náčelník speciální jednotky, který plnil úkoly uložené štábem a schválené svazovým tajemníkem. Štáb se skládal ze dvou částí: služební skupiny a politického vedení.

Při přípravě a výcviku příslušníků hráli značnou roli typové plány možných akcí, které byly zpracovávány k provedení různých variant zásahů na území Jugoslávie i v zahraničí (zastupitelské úřady, další zahraniční instituce a úřady SFRJ). Typové plány se zaměřovaly na konkrétní objekty, u kterých byl předpoklad provedení teroristické akce nebo jejich napadení, dále na snahu předejít a zabránit těmto akcím a nakonec na plány konkrétního zásahu.

Na závěr pobytu byli členové čs. delegace přijati zástupcem svazového tajemníka Dmitrijem Krajgerem.

Získané informace potvrzovaly, že jugoslávská Státní bezpečnost má řadu poznatků a zkušeností z boje proti terorismu získávaných nikoliv pouze z vlastních případů a akcí, ale i od západních speciálních jednotek a služeb, avšak zatím nebyla ochotna *sdělovat je představitelům bezpečnostních složek zemí Varšavské smlouvy*. Orientace funkcionářů speciální jednotky Brigády milice SSUP byla označena jako vysoce nacionalistická, odrážející aktuální situaci v Jugoslávii, silně poznamenanou

63 Tamtéž.

vztahem této země k Čínské lidové republice, Rumunsku a dále k SRN, USA, Austrálii a ostatním západním státům.

Výcvik, výstroj a výzbroj speciální jednotky Brigády milice SSUP byly silně ovlivňovány zkušenostmi z partyzánského boje v minulosti i současnou bezpečnostní situací v SFRJ. *Nemalou roli přitom hraje také mentalita a smýšlení Jugoslávců, podle něhož „všichni ohrožují Jugoslávii", a proto je téměř každý ozbrojen.* Po stránce organizační i co do vybavenosti a přípravy odpovídala jednotka do značné míry podobným protiteroristickým jednotkám v kapitalistických státech. Velení Brigády milice SSUP i její speciální jednotky bylo navíc na studijním pobytu u západoněmecké protiteroristické jednotky GSG-9.[64]

Závěrem

V souvislosti se zřízením XIV. správy SNB akceptovalo vedení Federálního ministerstva vnitra návrh, aby její pověření funkcionáři uskutečnili studijní cesty do SSSR a MLR. Jejich cílem bylo získat poznatky o stavu kontrarozvědného rozpracování problematiky boje proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti, zejména o organizaci kontrarozvědné práce proti mezinárodnímu a vnitřnímu terorismu a v neposlední řadě o výcviku, výstroji, výzbroji a nasazování speciálních zásahových jednotek do akce.

Sovětští a maďarští „přátelé" byli navíc informováni o důvodech, které vedly k vytvoření XIV. správy SNB, o jejím poslání a současných i perspektivních úkolech. *Při společném rozboru všech důležitých aspektů narůstající teroristické činnosti, aktivity teroristických organizací, podporované nejreakčnějšími silami imperialismu a využívané nepřátelskými speciálními službami, bylo shodně poukázáno na oprávněnost akutního nebezpečí přenesení této činnosti do ZSS.*[65]

Na základě zkušeností bratrských bezpečnostních složek se doporučovalo konkrétněji vymezit pravomoci ministra vnitra nebo I. náměstka ministra vnitra ČSSR, a to zejména ve vztahu k nasazování ÚZU. Společně s dalšími centrálními kontrarozvědnými správami měly být vytipovány nejdůležitější objekty z hlediska možného průniku teroristů či únosů osob v dopravních prostředcích a měla být stanovena odpovědnost příslušné operativní součásti. Předpokládalo se postupné zmapování celého území Československa. Po návratu ze studijní cesty ze SFRJ chtěly být obě složky informovány o získaných poznatcích.[66]

Poznatky a informace předané maďarskými přáteli funkcionářům XIV. správy SNB využilo vedení Ministerstva vnitra ČSSR k podpoře rozhodnutí zřídit jednotné specializované pracoviště boje proti terorismu. Některé prvky výstroje, výzbroje

64 Tamtéž.

65 Tamtéž, inv. j. 39, K bodu: Zpráva z neplánovaných služebních cest do SSSR a MLR uskutečněných funkcionáři XIV. správy SNB, důvodová zpráva, 23. 6. 1981.

66 Tamtéž, inv. j. 35, Studijní cesta do SSSR – zpráva, 18. 5. 1981.

i hmotného zabezpečení akčních čet byly přenositelné pro ÚZU. Čs. strana ovšem pochybovala o dostatečném výcviku jejich příslušníků. Rovněž podřízenost jednotky pod Revoluční pluk VB se jevila jako neúčelná. Zařazování příslušníků v poddůstojnických hodnostech do hlídkové a pořádkové služby nezaručovalo plnění náročných úkolů a zároveň byla úplně opomíjena zásada konspirace. Za důležitý závěr, který vyplynul z obou návštěv, byla považována potřeba úzké součinnosti a spolupráce jak z hlediska státobezpečnostních problematik, tak ÚZU.[67]

Obdobně byli východoněmečtí kolegové informováni o důvodech, které vedly čs. stranické a státní orgány k vytvoření nové kontrarozvědné součásti. *Němečtí přátelé v průběhu jednání zdůrazňovali neustále konspiraci, linijnost, vzájemnou spolupráci a součinnost na úseku boje proti terorismu. Velmi kladně hodnotili vytvoření XIV. správy SNB, kde kontrarozvědná ochrana a speciální jednotky jsou pod jedním velením*.[68] Studijní cesta opět splnila svůj účel. Důraz měl být kladen na konspiraci a politicko-ideovou přípravu příslušníků správy, stejně jako na rozvíjení spolupráce v oblasti výměny poznatků, informací a zkušeností v zájmových problematikách.[69]

V polovině roku 1982 si obě strany pochvalovaly, že se tradiční spolupráce a výměna informací z problematiky převaděčských organizací rozšířila také na oblast terorismu. *Vzájemná informovanost má v tomto směru koordinační charakter a vytváří tak základ správné orientace v boji proti terorismu, diferencovaný přístup k osobám, které probíhají stávajícími nepřehlednými seznamy kategorií zvlášť nebezpečných osob*.[70]

Při diskusi o spolupráci s jugoslávskou Státní bezpečností plk. G. Jäckel uvedl, že ve vztahu k SFRJ se východoněmečtí soudruzi diferencovali. *Mají poznatky, že Jugoslávci hrají v otázkách terorismu velmi špinavou úlohu*[,] *jmenovitě státní sekretář pro vnitro, který přešel s celým svým štábem na jugoslávské MZV s tím, že již s vnitrem nemá nic společného*. Vadila jim zejména úzká spolupráce se západoněmeckými orgány a Interpolem. *Přitom cestou Interpolu dodávají poznatky orgánům MLR a mají za úkol je školit.* Plk. V. Kába souhlasil a dodal: *Jugoslávci se snaží pomocí Interpolu přes orgány MLR dostat k nám*[,] *a proto také požadavky maďarských přátel zvažujeme. Podotkl však, že i když tento fakt musíme mít na zřeteli a víme, že Jugoslávci mají kontakty na BND a rakouské STAPO, nemůžeme se od nich distancovat*.[71]

Nebylo divu, že jediná studijní cesta, která splnila své poslání jen částečně, vedla do Jugoslávie. *Jednání a pobyt v SFRJ byly posléze poznamenány i značnou rezervovaností a vzájemnou nedůvěrou.* Forma výcviku příslušníků speciální jednotky Brigády milice SSUP se ve svém celku neukázala jako vhodná pro přípravu čs. jednotek.

67 Tamtéž, inv. j. 36, Studijní cesta do MLR – zpráva, 11. 6. 1981.

68 Tamtéž, inv. j. 49, K bodu: Zpráva z neplánované služební cesty do NDR uskutečněné funkcionáři XIV. správy SNB, 16. 10. 1981.

69 Tamtéž.

70 Tamtéž, inv. j. 176, Plán činnosti XIV. správy SNB na II. pololetí r. 1982, 30. 6. 1982.

71 Tamtéž, inv. j. 358, Jednání s delegací M StB NDR ve dnech 27.–30. 9. 1983 v Praze, 3. 11. 1983.

Zavržena byla rovněž větší část výzbroje, výstroje, spojovací a dopravní techniky, výlučně západní provenience. Závěr logicky zněl: *V oblasti zahraničních styků XIV. správy SNB zaměřit se na rozvíjení těsnější spolupráce a součinnosti s partnerskými složkami SSSR, NDR a MLR*.[72]

V dokumentaci služebních cest funkcionářů XIV. správy SNB po partnerských bezpečnostních složkách někdejšího sovětského bloku ve střední a východní Evropě byla soustředěna zajímavá dokumentace o kontrarozvědném rozpracování teroristických organizací a přípravě, organizaci a částečně i nasazení zvláštních protiteroristických jednotek.

Každá z navštívených bezpečnostních složek – v chronologickém pořadí sovětská, maďarská, východoněmecká, polská, maďarská, bulharská, ale i jugoslávská – přistupovala v osmdesátých letech minulého století k boji proti terorismu odlišně, přestože *de facto* vycházely z jednoho modelu.

Zpracování a prezentace těchto informací (stejně jako jejich aplikace v čs. podmínkách) si pochopitelně zaslouží další odbornou pozornost. Důležitost tématu je zřejmá už jenom z faktu, že údaje o činnosti těchto vybraných státobezpečnostních i veřejnobezpečnostních útvarů nejsou stále ještě k dispozici ani v zemích, které československé delegace pod vedením XIV. správy SNB navštívily.

72 Tamtéž, f. A 2/9, inv. j. 729, Studijní cesta do Jugoslávie – zpráva, 12. 1. 1982.

MATERIÁLY

Personální spisy Ministerstva vnitra

Zamyšlení nad jejich historií a významem

Marie Muzikantová

Personální spisy uložené v současné době v Archivu bezpečnostních složek (ABS) zahrnují tři fondy: fond personální spisy Ministerstva vnitra (MV), personální spisy Ministerstva obrany (MO)[1] a personální spisy Ministerstva spravedlnosti (MS)[2]. Fyzicky nejrozsáhlejší[3] a badatelsky nejfrekventovanější je největší z těchto fondů – personální spisy MV. Obsahují materiály příslušníků a občanských zaměstnanců, kteří byli v průběhu let 1945–1990 ve služebním nebo zaměstnaneckém poměru u MV (samozřejmě s logickými časovými přesahy: v personálních spisech se mohou vyskytovat i materiály vzniklé před rokem 1945, protože do nově formovaného bezpečnostního sboru byli podle zákona o SNB převzati i někteří příslušníci z řad bývalého četnictva). Nepřetržitá řada těchto spisů začíná rokem narození osoby 1910[4]. Nadále se budeme věnovat pouze tomuto fondu personálních spisů. Abychom pochopili unikátnost souboru v celé jeho šířce, musíme se ponořit do historie bezpečnostních složek a zabývat se zejména těmi součástmi bezpečnostního aparátu, kde personální spisy vznikaly, byly vedeny a předávány do úschovy podle tehdy platných norem o spisové a archivní službě. V této souvislosti bychom si měli položit tři stěžejní otázky a zároveň se pokusit se na ně nalézt odpověď.

1 Personální spisy MO (tedy konkrétně spisy příslušníků Zpravodajské správy Generálního štábu a Vojenské kontrarozvědky) byly do ABS (pracoviště Kanice) předány v průběhu let 2008–2009, k 31. 12. 2016 fond čítal 116,93 bm.

2 Jedná se o část Odbor vnitřní ochrany (OVO) MS, personální spisy byly do Kanic předány v roce 2008 a k 31. 12. 2016 čítaly 3 bm. OVO, původně oddělení vnitřní ochrany, které bylo v roce 1983 povýšeno na odbor, měl za úkol kontrarozvědně rozpracovávat osoby ve výkonu trestu a získávat mezi nimi tajné spolupracovníky za účelem předcházení narušení vnitřního řádu (útěky, vzpoury, násilí, sebepoškozování, rozkrádání) a zejména získávání informací o politických vězních.

3 K 31. 12. 2016 měl tento fond rozsah 2 836,24 bm.

4 Personální spisy osob narozených před rokem 1910 se uchovávaly v archivu po dobu osmdesáti let od narození dotyčné osoby a poté byly podle tehdy platných norem o vedení a ukládání personálních spisů skartovány.

Otázka první zní: Jak, kde a kdy byly personální spisy zakládány a vedeny a jaká jim byla z archivního hlediska přisuzována dokumentární platnost?

Po osvobození Československa v roce 1945 se život pozvolna vracel do mírových kolejí. Tak tomu bylo i v úřadech. Zemský velitel SNB v Praze vydává v roce 1946 směrnici pro manipulaci se spisy u ZV SNB Praha[5], podle které (článek XVIII) se osobní spisy ukládají zvláště u oddělení IVa, vyřazování spisů se provádí podle ustanovení § 32 jednacího řádu[6], 1. díl, a skartace podle § 54 jednacího řádu, díl III.

Podle kancelářského řádu se IV. oddělení staralo o osobní věci příslušníků SNB jako přijímání, zařazování, ustanovení, povyšování, povolení k sňatku, superarbitrace, propuštění, stížnosti, přirozená a nepřirozená úmrtí, zranění příslušníků ve službě i mimo službu, dovolené, kvalifikace, osobní průkazy, dislokace, povolávání do škol a kurzů, zproštění a propuštění ze služby soudní cestou, disciplinární a trestní věci, stížnosti na příslušníky a lékařské záležitosti. Vedlo tudíž osobní spisy všech důstojníků a všech příslušníků SNB kmenově zařazených u ZV SNB v Brně a zároveň evidenci vdov a sirotků po příslušnících popravených, umučených a padlých během války. Osobní spisy měly být uloženy odděleně od běžných spisů do svazků v polotuhých obalech, uspořádány podle abecedy a v obalech naskládány v časovém sledu podle čísel. Uschovávány byly ve spisovnách, kam kromě zaměstnanců provádějících priorování spisů neměl nikdo přístup. Osobní spis mohl být zapůjčen pouze zaměstnancům, kteří k tomu byli oprávněni.[7]

Koncem roku 1948 došlo ke zrušení zemského zřízení a k 1. lednu 1949 vstupuje v platnost krajské zřízení. Výnosem MV ze dne 20. prosince 1948 č. 22 dův./48-BP je určena působnost krajského velitelství národní bezpečnosti tak, že do kompetence I. oddělení náleží služební záležitosti příslušníků SNB (propuštění, jmenování a ustanovení, superarbitrace a rearbitrace, povyšování a povolování sňatků) a vedení osobních spisů.[8]

Se vznikem nového uspořádání státní správy souvisí i úprava spisového řádu v rámci Ministerstva vnitra. To vydává dne 10. prosince 1948 novou spisovou manipulaci pro krajské a okresní národní výbory[9] a dne 16. února 1949 zásady kancelářské služby pro obor národní bezpečnosti.[10]

---

5 ABS Kanice, f. A14 – Zemské velitelství Praha, i. č. 341.

6 Jedná se o kancelářský řád pro ministerstva vypracovaný komisí pro zhospodárnění veřejné správy v roce 1939. Vláda svým usnesením ze dne 9. 9. 1947 uložila všem svým členům a s určitými omezeními i přednostům ostatních ústředních úřadů, aby přizpůsobili kancelářské řády svých úřadů zásadám vypracovaným výše zmíněnou komisí (ABS Kanice, A12 – Bezpečnostní složky MV, i. č. 64).

7 Směrnice pro kancelářskou službu, vydaná zemským velitelem SNB v Brně kpt. Jindřichem Sedlákem ke dni 24. 9. 1945 a v platnosti od 1. 10. 1945 (ABS Kanice, A15 – Zemské velitelství SNB Brno, i. č. 38).

8 ABS Kanice, A14 – Zemské velitelství Praha, i. č. 732.

9 ABS Kanice, A12 – Bezpečnostní složky MV, i. č. 80.

10 ABS Kanice, A12 – Bezpečnostní složky MV, i. č. 97.

V roce 1953 vypracovalo Ministerstvo národní bezpečnosti směrnici o otázkách kádrové práce pod jednacím číslem Sm-kádr-1 až 15 (přílohy ke Kádr-I-1)[11], jejíž součástí je směrnice o vedení personálních spisů. Základní principy této směrnice při zakládání, vedení, evidenci, uložení a úschově personálních spisů pak vždy po menších kosmetických úpravách v zásadě platily u MV po několik dekád. Proto podrobně popíšeme spisovou manipulaci s personálními spisy tak, jak ji tato směrnice nařizuje.

1) Při nástupu každého nového příslušníka do služeb MV je ihned založen kádrový spis[12], ve kterém jsou uloženy všechny materiály a doklady týkající se dosavadního života, služební způsobilosti, pracovní schopnosti a charakterových vlastností příslušníka.
2) Obsah osobního spisu je rozdělen do čtyř základních částí: prvá část obsahuje dotazník příslušníka, jeho životopis, žádost o přijetí do služeb MV, doporučení, prohlášení o zachování státního a služebního tajemství, služební přísahu, seznam osob, se kterým je žadatel v úzkém kontaktu, výpis z rozkazu o přijetí do služby u MV. Ve druhé, třetí a čtvrté části jsou obsaženy písemnosti týkající se služebního, ale i osobního života příslušníka, např. vyšetření z místa bydliště, služební posudky, návrhy na ustanovení do funkce nebo na zproštění funkce, schválené návrhy na vyznamenání a různé pochvaly, povýšení do hodnosti, záznamy o průběhu služby, přemisťování během služby, veškeré záznamy o odměnách, trestech a také osobní doklady příslušníka (opisy školních, propouštěcích a maturitních vysvědčení, diplomů, oddacích listů, doklady o narození dětí, ale i vysvědčení o lékařských prohlídkách a jiné zdravotní záznamy, též fotografie příslušníka).
3) Další kapitola popisuje vnitřní uspořádání osobního spisu tak, aby to byl jasný a konkrétní obraz o příslušníkovi. Každý list těchto materiálů musí být očíslován, čísla musí být zanesena do rejstříku a nově získaný materiál bude kádrovými pracovníky postupně vkládán do spisu.
4) Další dva odstavce popisují způsob uložení osobního spisu (uzamčené a zapečetěné plechové nebo pancéřované skříně). Přístup k osobnímu spisu má pouze pracovník pověřený uschováváním spisů či jeho představený, který je plně zodpovědný za *úplnost svěřených kádrových spisů.* V závěrečném odstavci je uveden způsob uložení personálních (kádrových) spisů po propuštění, uvolnění a úmrtí příslušníků. Spis *zůstává uložen v archivu kádrové správy, oddělení, v jejíž kádrové péči byl naposledy, po dobu pěti let,* u zemřelých příslušníků se spisy ukládají po dobu jednoho roku. Po uplynutí stanovených lhůt bude osobní spis, *nebude-li stanoveno jinak, komisionálně zničen.*

Tato poněkud vágní informace o uložení osobního spisu z hlediska jeho dokumentární hodnoty byla upřesněna směrnicí o vedení evidence příslušníků

11 ABS Kanice, fond Rozkazy, věstníky, služební pomůcky (RV), i. č. 249.

12 Názvy se v průběhu let měnily: spis kádrový, později osobní, později personální.

MV a správních a občanských zaměstnanců MV (MV-kádr-I-2), vydanou rozkazem MV č. 31 ze dne 10. října 1963[13], ve které je explicitně uvedena doba, po kterou musí být osobní spisy uschovány v archivu správy kádrů, to jest *po dobu 80 let od narození pracovníka. Spisy pracovníků starších 80 let se vyřadí z archivu a zničí.*

Tato směrnice dopodrobna popsala zakládání a evidenci osobních spisů jak příslušníků MV, tak správních a občanských zaměstnanců MV a zároveň i vnitřní obsah spisu a vyhodnocení z hlediska jeho dokumentární hodnoty.

Jak bylo řečeno výše, základní principy popsaných směrnic z let 1953 a 1963 zůstaly při zakládání, vedení, evidenci a úschově osobních spisů u MV po dlouhá léta v podstatě nezměněny, a to až do doby převratného zlomu v nazírání na osobní spisy z archivního a badatelského hlediska. Tento zlom nastal až po uplynutí skoro čtyř desetiletí, příslušný proces bude popsán později.

V návaznosti na předchozí směrnici vydalo FMV v roce 1974 směrnici pro vyřazování písemností na ministerstvech vnitra.[14] Z archivního hlediska se jedná o skartační rejstřík, kdy vyprodukované písemnosti všech odborů a oddělení mají jasná označení – znak (A, S, V) a dobu, po kterou se mají uschovávat, a tím pádem je stanoveno, které písemnosti po stanovené době budou skartovány a které předány k trvalé úschově. Osobní spisy jsou v této směrnici označeny vyřazovacím znakem „A" a uschovací lhůtou 4 (u útvarů čtyři roky a osmdesát let ode dne narození). Z archivního hlediska je tento vyřazovací znak nepřípustný, protože tato písemnost nebyla určena k trvalému uložení. V podstatě se totiž jednalo pouze o orientační pomůcku pro administrativního pracovníka ve spisovně, a v praxi to tedy znamenalo, že osobní spis byl čtyři roky uložen u útvaru, u kterého byl veden, a poté byl předán do úschovy na dobu osmdesát let od narození příslušníka, na něhož byl osobní spis založen. Slovně je tato praktika vyjádřena v nařízení ministra vnitra ČSSR č. 40 ze dne 11. prosince 1975, o vedení kádrové evidence v rezortech ministerstev vnitra, v čl. 15, kde je výslovně uvedeno: *Kádrové spisy příslušníků, jejichž služební poměr skončil, se ukládají po dobu čtyř let u útvaru, kde byly vedeny před skončením služebního poměru. Po uplynutí této doby se předávají rezortnímu archivu k dalšímu vedení.*[15]

Tuto skutečnost o zakládání, vedení a ukládání osobních spisů nezměnilo ani nařízení ministra vnitra ČSSR č. 24 ze dne 7. září 1979, kterým se vydávají směrnice pro výkon spisové služby v ministerstvech vnitra a ve Sboru národní bezpečnosti (MV-adm-I-1)[16], ani později vydané nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22 ze dne 23. listopadu 1983, kterým se mění a doplňuje NMV ČSSR č. 40/1975, o vedení

13 ABS Kanice, RV, i. č. 249.

14 Směrnice byla vydána NMV ČSSR č. 5 ze dne 29. ledna 1974 (ABS Kanice, RV, i. č. 210).

15 ABS Kanice, RV, i. č. 81.

16 ABS Kanice, RV, i. č. 85.

kádrové evidence v rezortech ministerstev vnitra[17], ani metodická pomůcka vydaná Federálním ministerstvem vnitra pod č. j. SM-36/VO-87 v Praze roku 1987.[18]

V roce 1989, kdy došlo k převratným společenským změnám, a to i v oblasti bezpečnostního aparátu, a v roce 1992, kdy došlo k zániku československé federace a vzniku dvou samostatných republik, se náhled na dokumentární hodnotu personálních spisů nezměnil. Ve dvou nařízeních ministra vnitra č. 34 ze dne 27. dubna 1992 (Věstník Ministerstva vnitra České republiky, ročník 1992, částka 33) a č. 77 ze 17. listopadu 1994 (Věstník Ministerstva vnitra České republiky, ročník 1994, částka 74) je znovu detailně popsán obsah personálního spisu: a) obal s kontrolním listem; b) část I s obsahovým listem, žádostí o přijetí do služebního poměru, dotazníkem se všemi doplňky k dotazníku, životopisem, závěry lékařských vyšetření o zdravotní způsobilosti, závěry psychologických vyšetření, výpisy z rejstříku trestů, pracovními posudky, služební charakteristikou vojáka základní služby nebo vojáka z povolání, závěry přijímacího řízení s rozhodnutím o přijetí do služebního poměru, služební přísahou a se záznamy o seznamování nově přijatého příslušníka se státním a služebním tajemstvím a se služebními předpisy; c) část II s obsahovým listem, všemi služebními hodnoceními, právními úkony týkajícími se průběhu služebního poměru, přehledy o kázeňských odměnách a trestech a záznamy o započtu doby služby; d) část III zejména se všemi kopiemi osobních dokladů příslušníka a kopií posudku při ukončení služební činnosti.

Dále je uvedeno jako v předchozích směrnicích o vedení personální evidence, že personální spis se zakládá při přijetí do služebního poměru. V čl. 9 této směrnice je uvedeno, jak je s personálním spisem manipulováno po ukončení služebního poměru (po dobu pěti let zůstává uložen u útvaru a poté je odeslán do příslušného archivu[19]).

Zlom v náhledu na dokumentární hodnotu personálních spisů přišel až v roce 2000, kdy tehdejší ředitel odboru archivní a spisové služby MV ČR Mgr. Jan Frolík[20] zaslal dne 15. prosince 2000 tehdejšímu řediteli Archivní správy PhDr. Václavu Babičkovi dopis s přílohou důvodové zprávy a se žádostí o přehodnocení dosavadního právního postavení personálních a rehabilitačních spisů policistů a zaměstnanců MV, policie a rozpočtových organizací zřízených MV (včetně jejich právních předchůdců). Situaci v oblasti úschovy personálních spisů v Archivu Ministerstva vnitra v Kanicích musel ředitel odboru a archivní a spisové služby řešit. Jako zkušený

17 ABS Kanice, RV, i. č. 89.

18 Součástí této metodické pomůcky je spisový a ukládací plán (ABS Kanice, RV, i. č. 536).

19 V době vydání této směrnice je příslušným archivem Archiv Ministerstva vnitra, pobočka v Kanicích.

20 Mgr. Jan Frolík řídil tento odbor na Ministerstvu vnitra od roku 1991, do jeho kompetence spadalo i řízení Archivu Ministerstva vnitra ČR v Praze s pobočkou v Kanicích u Brna. Při příchodu na Ministerstvo vnitra se vystudovaný a erudovaný historik Mgr. Jan Frolík obklopil dlouholetými archiváři.

historik si byl vědom toho, jak cenné informace mohou personální spisy přinést budoucím badatelům, a proto jejich plošnou skartaci dle ročníků narození zastavil a postavil se tak proti nařízení ministra vnitra ČR č. 77/1994, které tuto skartaci nařizovalo.[21] Z iniciativy archivářů Archivu MV ČR byla popsána situace v oblasti úschovy a právního postavení personálních spisů a tato důvodová zpráva k trvalému zachování personálních spisů se stala součástí dopisu zaslaného řediteli Archivní správy. Ředitel Archivní správy PhDr. Václav Babička důvody k právnímu postavení personálních a rehabilitačních spisů policistů a zaměstnanců MV, policie a rozpočtových organizací zřízených MV včetně jejich právních předchůdců akceptoval a svůj souhlas vyjádřil v dopise zaslaném řediteli odboru archivní a spisové služby MV Mgr. Janu Frolíkovi dne 18. prosince 2000. **Celý soubor personálních spisů MV (od ročníku narození 1910) tak zůstal kompletně zachován a je v současné době trvale uložen v ABS v pobočce v Kanicích.[22]**

Tato nová skutečnost v postavení personálních spisů byla později zohledněna v novém nařízení Ministerstva vnitra č. 18 ze dne 26. února 2001 (Věstník Ministerstva vnitra, ročník 2001, částka 23).[23]

Otázka druhá zní: Jak a komu bylo umožněno studovat personální spisy po dobu jejich dlouhého uložení a kdy došlo k úplnému zpřístupnění těchto spisů badatelům?

Znovu se vrátíme ke směrnicím o vedení personální evidence ze začátku padesátých a šedesátých let minulého století. Zejména ve směrnici o vedení personální evidence z roku 1963 je explicitně uveden výčet osob, které mohou nahlížet do personálních spisů: *funkcionáři MV, náčelníci součástí, příslušní kádroví pracovníci, vedoucí funkcionáři příslušných územních stranických orgánů, předsedové příslušných útvarových organizací, celoútvarových výborů KSČ a tajemníci hlavního výboru ÚO KSČ, vojenští prokurátoři a pracovníci kontrolně inspekčního odboru MV a kontrolně inspekčních oddělení krajských správ MV.*[24]

Po roce 1989, po velkých společenských změnách i v ozbrojených složkách České a Slovenské Federativní Republiky a později České republiky, byl vymezen

21 Podle tohoto NMV mělo být v roce 2000 nejméně deset ročníků personálních spisů uložených v Archivu MV ČR v pobočce v Kanicích u Brna skartováno.

22 Archiváři Archivu MV ČR využili při psaní důvodové zprávy k přehodnocení postavení personálních spisů zejména to, že ve všech směrnicích MV (jak bylo výše popsáno) je pro personální spisy vymezen znak „A", což v archivní terminologii znamená, že písemnost musí být trvale uschována, i když v praxi byl tento znak po dlouhá léta administrativními pracovníky MV vykládán tak, že personální spis předali do archivu, a co se s tímto spisem dělo po osmdesáti letech, už nebyla jejich starost.

23 V čl. 21 je uvedeno, že po ukončení služebního poměru zůstává personální spis po dobu pěti let uložen u útvaru a poté je odeslán k uložení do archivu ministerstva. *Další uchovávání personálních spisů v archivu Ministerstva vnitra se řídí zvláštním předpisem.* Tím předpisem je míněn zákon č. 97/1974 Sb., o archivnictví, ve znění pozdějších předpisů.

24 ABS Kanice, RV, i. č. 249.

malý okruh osob, kterým bylo umožněno nahlížet do personálních spisů. V nařízení Ministerstva vnitra č. 77 ze dne 17. listopadu 1994, o vedení personální evidence, (Věstník Ministerstva vnitra České republiky, ročník 1994, částka 74) jsou uvedeny osoby, kterým je umožněno nahlížet do personálních spisů a do osobní evidenční karty. Jsou to *nadřízení služební funkcionáři, policisté a pracovníci zařazení na personálních nebo stížnostních pracovištích, orgány činné v trestním řízení, členové senátů poradních komisí a členové posudkové komise sociálního zabezpečení ministerstva.*[25]

Je poněkud zvláštní, že do personálního spisu nemohla nahlížet sama osoba, na niž byl personální spis veden, zejména v době, kdy byl personální spis po pětileté lhůtě odeslán k dlouhodobému uložení do rezortního archivu. Ve zmíněném nařízení č. 77 je striktně uvedeno, že personální spis uložený v rezortním archivu si nemůže vyžádat sama osoba, na kterou byl spis založen.[26]

Pokud nastala situace, že do personálního spisu potřeboval nahlédnout člověk, na něhož byl spis veden, rezortní archiv zaslal spis na personální útvar nejbližší bydlišti žadatele a po prostudování útvar spis neprodleně vrátil do rezortního archivu. Tento způsob nahlížení do personálního spisu byl zakotven i v pozdějším nařízení Ministerstva vnitra č. 18 ze dne 26. února 2001, o personální evidenci, (Věstník Ministerstva vnitra, ročník 2001, částka 23), snad jen výčet osob, kterým je umožněno studovat personální spisy, je širší: *nadřízení příslušníka, příslušníci a zaměstnanci zařazení na bezpečnostních, personálních, kontrolních nebo stížnostních pracovištích, orgány činné v trestním řízení, předsedové, místopředsedové a tajemníci poradních komisí včetně členů senátu těchto komisí, předsedové, místopředsedové a tajemníci komisí pro prošetřování škodních událostí a členové senátu těchto komisí, zaměstnanci odboru sociálního zabezpečení ministerstva, psychologové provádějící psychologické vyšetření při posuzování způsobilosti a pověření zaměstnanci odborného pracoviště zabezpečujícího výkon státní správy podle zvláštních předpisů.*[27]

K 1. lednu 2005 vstoupil v platnost dlouho očekávaný a diskutovaný zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, který po třiceti letech nahradil do té doby platný (ovšem již zastaralý) zákon o archivnictví. Ve větší míře zejména zpřístupnil materiály bývalých bezpečnostních složek působících do r. 1990, a protože tyto materiály byly v péči Archivu MV ČR, musel přímý nadřízený orgán tohoto archivu, tedy odbor archivní a spisové služby MV ČR, zaujmout k novému zákonu postoj, a vytvořit tak jakýsi návod, „kuchařku" pro zpřístupňování materiálů. Z tohoto důvodu byla vytvořena metodika k realizaci zákona č. 499/2004 Sb. na podmínky odboru archivní a spisové služby (příloha k pokynu ŘO č. 4/2005). Velmi zvláštní, opatrnický byl náhled na zpřístupňování personálních

25 Čl. 8 uvedeného nařízení.

26 Čl. 9, část III.

27 Čl. 5, odst. 5.

spisů, které byly v této době uloženy ve správním archivu MV ČR,[28] článek č. 7 se věnuje případnému zpřístupnění personálních spisů a je zde výslovně uvedeno, že *personální spisy uložené ve správním archivu nejsou archiválie a zpřístupňují se jen anonymizované, může do nich nahlížet osoba, ke které byly vedeny, příbuzným zemřelé osoby nebudou jako celek zpřístupňovány*, *personální spisy nejstarších ročníků, u kterých lze předpokládat, že osoby, ke kterým byly vedeny, již nežijí, mohou být v odůvodněných případech zpřístupněny po konzultaci s ředitelem odboru nebo jeho zástupcem, pokud byl žadateli personální spis již dříve zpřístupněn, může se mu zpřístupnit i opětovně, z personálního spisu se nezpřístupňují ani dílčí materiály vzniklé v rámci StB.*

Přesto je patrné, že ve zpřístupňování personálních spisů širší veřejnosti došlo k velkému posunu, i když podivný, ambivalentní vztah k personálním spisům je nadřízeným orgánem v této metodice odůvodněn slovy: *personální spisy nejsou archiváliemi, neproběhlo skartační řízení, vesměs nevznikly z činnosti StB a dosud nebyla dokončena archivní rozluka s MV SR.*

Následným pokynem ředitele odboru archivní a spisové služby č. 13 ze dne 24. listopadu 2005 (s účinností od 1. prosince 2005) byla personálním spisům MV přiznána ta dokumentární hodnota, která jim právem náležela od roku 2000, kdy byly na základě stanoviska ředitele odboru Archivní správy MV vyhlášeny archiváliemi. Výše uvedeným pokynem ředitele odboru archivní a spisové služby MV bylo totiž výslovně uvedeno, že *personální spisy bývalých příslušníků bezpečnostních složek uložené ve správním archivu odboru archivní a spisové služby jsou považovány za archiválie ve smyslu zákona č. 499/2004 Sb. a po vytvoření technických podmínek je nutné předat personální spisy do bezpečnostního archivu oddělení Kanice*.

Součástí tohoto pokynu byla i metodika zpřístupňování personálních spisů. Na jejím základě se personální spisy do té doby skoro uzavřené otevřely i širší veřejnosti (i když ne zcela), a hlavně badatelům. Tímto pokynem byla v pěti bodech nastavena jasná pravidla pro zpřístupňování personálních spisů: personální spisy příslušníků StB se zpřístupňují v plném rozsahu, pokud se jedná o zpřístupnění podle zákona č. 140/1996 Sb., a to po předchozí digitalizaci a anonymizaci, a v plném rozsahu podle archivního zákona, pokud celé vznikly činností StB, nebo části spisů příslušníků StB podle archivního zákona a jen ty druhy písemností, které vznikly činností StB. Poněkud komplikované byly z hlediska zpřístupňování personální spisy příslušníků VB a ostatních složek nezařazených u útvarů StB. Personální spisy těchto příslušníků mohly být podle archivního zákona zpřístupněny pouze u osob již zemřelých a u žijících, pokud s nahlédnutím vyjádřili souhlas, a dále mohly být zpřístupněny pouze ty části spisu, které vznikly činností StB. V těchto zásadách bylo také striktně řečeno, které personální spisy zatím nelze badatelům zpřístupnit: personální spisy příslušníků VB, kteří nedají souhlas k nahlížení, personální spisy příslušníků se státním

28 Znovu se projevil podivně schizofrenní vztah nadřízených funkcionářů k personálním spisům. Personální spisy MV byly v roce 2000 prohlášeny jako celek za archiválie, a přesto byly přesunuty do nově založeného správního archivu MV ČR.

občanstvím Slovenské republiky[29] a personální spisy, které nejsou považovány za archiválie.[30]

Přijetím zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví, a v návaznosti na něj vydáním výše zmíněných pokynů ředitele odboru archivní a spisové služby MV ČR došlo ve zpřístupnění personálních spisů příslušníků bývalých bezpečnostních složek k velkému posunu. Vznikem Ústavu paměti národa, a zejména Archivu bezpečnostních složek se proces zpřístupňování personálních spisů badatelům a široké veřejnosti prohloubil[31] a byl završen v roce 2015.[32]

Otázka třetí zní: Kam byly ukládány personální spisy MV po dobu jejich dlouhé skartační lhůty?

Z výše popsaných směrnic o vedení personální evidence je patrné, že personálním spisům (jejich obsahu) byla přikládána velká důležitost a po celou dobu jejich fyzické existence se s nimi v tomto duchu zacházelo. Personální spisy byly ukládány vždy ve zvláštních místnostech s přísným přístupovým režimem. Po vzniku krajských správ MV existovaly u těchto správ archivní oddělení, kam byly ukládány písemnosti tajného a přísně tajného charakteru, pravděpodobně sem byly předávány i personální spisy. Tato oddělení zanikla v roce 1966 zároveň se zřízením Centrálního archivu Ministerstva vnitra ve Spišském Podhradí[33] a převážná část písemností uchovávaných dosud roztříštěně u jednotlivých součástí či ve zvláštních odděleních (místnostech) bývalých archivních oddělení byla předávána do nově vzniklého archivu.[34] Rezortní archiv MV přebíral do své úschovy písemnosti trvalé dokumentární hodnoty vzniklé z činnosti bezpečnostního aparátu a byly sem předávány také personální spisy, které podle tehdejších směrnic sice neměly trvalou dokumentární hodnotu, ale měly dlouhou uschovací lhůtu.

Po roce 1990 byl objekt ve Spišském Podhradí v restitucích vrácen církvi a vedení Ministerstva vnitra (odbor archivní a spisové služby) musel najít jiný objekt, kam

29 Tyto personální spisy byly připravovány k následnému předání MV SR.

30 Jsou tím míněny personální spisy, které jsou dosud uloženy dle stanovené lhůty u útvarů MV a PČR.

31 Personální spisy byly zpřístupňovány bez ohledu na zařazení osoby k útvaru bývalých bezpečnostních složek, ze spisů byly pouze vyjímány písemnosti obsahující citlivé osobní údaje a materiály přesahující datum 1. 1. 1990.

32 V tomto roce ředitelka Archivu bezpečnostních složek Mgr. Světlana Ptáčníková rozhodla, že veškeré dokumenty v personálních spisech budou zpřístupněny a pouze písemnosti přesahující datum 1. 1. 1990 budou pro badatele ze spisu vyjmuty.

33 CA MV ve Spišském Podhradí byl zřízen RMV č. 31 ze dne 30. 8. 1966 k 1. 10. 1966 (ABS, f. A6/4, i. č. 1049). Jak se píše v preambuli tohoto rozkazu, zřízení rezortního archivu si vyžádala ta skutečnost, že *v ministerstvu vnitra neexistuje dosud žádný orgán, jenž by takový materiál soustřeďoval, vyhodnocoval a pro budoucí potřebu ministerstva vnitra a i z hlediska historického uchovával.*

34 Na základě metodických pokynů vnitřní správy MV z roku 1967 (vydaných pod č. j. SV-06/10-67), ABS Kanice, f. RV, i. č. 531.

materiály přesunout. Po dlouhém zvažování vedení rozhodlo, že veškeré písemnosti z bývalého CA MV budou převezeny do uvolněné budovy v Kanicích u Brna.[35]

S písemnými materiály sem byly převezeny i personální spisy, které byly v roce 2000, jak jsme již popsali, postaveny z archivního hlediska na roveň ostatnímu zde trvale uloženému materiálu.

Po přijetí zákona č. 499/2004 Sb. byla pobočka archivu MV ČR se sídlem v Kanicích rozdělena na bezpečnostní archiv MV ČR a správní archiv MV ČR (oba archivy spadaly pod kompetenci odboru archivní a spisové služby MV ČR). Na velmi krátký čas byly do nově vzniklého správního archivu MV ČR dány do úschovy i personální spisy, ale již ke konci roku 2005 vedení uznalo svůj omyl[36] a personální spisy byly přesunuty do úschovy bezpečnostního archivu pobočky v Kanicích.

Po zřízení Archivu bezpečnostní složek se bezpečnostní archiv MV ČR s pobočkou v Kanicích stal součástí tohoto archivu a správní archiv MV ČR, řízený Archivní správou MV ČR, byl s písemnostmi definitivně přesunut z Kanic do Kamýku nad Vltavou. V rámci přesunu došlo i k delimitaci určité části personálních spisů.[37]

Svým skromným příspěvkem ke genezi a ontogenezi archivního souboru personálních spisů MV jsem se snažila poukázat na zvláštní postavení tohoto souboru vůči ostatním archivním fondům uloženým v ABS.

Odborná i laická veřejnost dosud k bádání využívala pouze spisy jednotlivých osob. Je to logické a smysluplné, protože popsáním osudu konkrétního člověka lze přinést cenné poznatky k dějinným událostem. Jak praví klasik[38], žádný člověk není ostrov sám pro sebe, ale je součástí nějaké pevniny, nějakého kontinentu. Člověk je tvůrcem dějin a dějiny zase formují charakter člověka.

Z hlediska toho, že archivní soubor personálních spisů MV je kompletně zachovaný, nedošlo ani k vnitřní skartaci fondu (jsou zde uloženy personální spisy „pánů

35 Srov. FROLÍK, Jan: Rozdělení fondů archivu FMV. *Archivní časopis* 44, č. 1, 1994..

36 Personální spisy byly jako soubor prohlášeny za dokumenty typu „A" již v roce 2000, a proto byla jejich úschova ve správním archivu MV ČR nepatřičná. Vedení své pochybení napravilo vydáním pokynu ředitele odboru archivní a spisové služby č. 13 ze dne 24. 11. 2005, ve kterém bylo sděleno, že *personální spisy bývalých příslušníků bezpečnostních složek uložené ve správním archivu jsou považovány za archiválie*, a proto mělo do 31. 12. 2005 po vytvoření technických podmínek následovat předání personálních spisů do bezpečnostního archivu oddělení Kanice.

37 V podstatě byly delimitovány personální spisy těch osob, které nemohly být příslušníky bývalých bezpečnostních složek do roku 1990 (jednalo se o ročníky narození 1973 a mladší), a těch, které nastoupily do bezpečnostního aparátu až po roce 1990 (a samozřejmě nikdy předtím nebyly v zaměstnaneckém či služebním poměru u bývalého bezpečnostního sboru).

38 Anglický básník John Donne (1572–1631), nejvýznamnější představitel alžbětinské poezie, jehož český překladatel Zdeněk Hron nazval Ovidiem renesance (předmluva k českému překladu výběru básní Johna Donna vydaného pod názvem Komu zvoní hrana v Praze roku 1987). Známou báseň Johna Donna zvolil jako motto ke svému románu Komu zvoní hrana americký spisovatel Ernest Hemingway.

i kmánů"), mohl by poskytnout cenné informace pro rozsáhlejší studie rázu demografického, sociologického či psychologického. Mám na mysli několik témat:

Velmi dobře lze sledovat úroveň vzdělání. V první generaci šlo o příslušníky, kteří nastoupili do Sboru těsně po osvobození, přičemž při jejich přijetí hrála roli především správná politická angažovanost a třídní původ a už méně vzdělání (které bylo většinou doplňováno krátkodobými odbornými kurzy). Ve druhé generaci příslušníků se tato situace již měnila, z nově přijímaných příslušníků jich už valná většina disponovala středním vzděláním a výjimkou nebylo ani vzdělání vysokoškolské. Vzdělávání příslušníků bylo posíleno rozvojem rezortního školství, které bylo završeno v roce 1975 vznikem Vysoké školy SNB.

Dalším tématem je postavení příslušníků vůči ostatním vrstvám společnosti (finanční a sociální výhody na jedné straně, na druhé straně pracovní a psychické vytížení, které spolu s mnohdy nezdravým životním stylem vedlo k předčasným úmrtím či sebevraždám).

Třetím okruhem je postavení žen příslušnic, možnosti jejich kariérního růstu, ve srovnání s jejich mužskými kolegy měly určitě ztíženou cestu (ve vrcholných manažerských funkcích nacházíme velmi málo žen).

Dále stojí za pozornost vznik psychologických pracovišť od sedmdesátých let minulého století. Při přijímání nového příslušníka stále ještě záleželo na správném politickém smýšlení a třídním původu, ale důraz už byl kladen také na vzdělání, a nově přijímaní příslušníci hlavně procházeli složitými psychologickými testy.

Vznik takových tematicky zaměřených studií by byl jistě velmi časově náročný, ale domnívám se, že kompletně zachovaný soubor personálních spisů MV badatele k tomuto úkolu přímo vybízí.

Personální spis příslušníka SNB jako pramen k dějinám československého zahraničního odboje za druhé světové války – Alois Mohyla

Jiří Mikulka

V cyklu přibližujícím působení pozdějších příslušníků SNB v zahraničním odboji v letech druhé světové války si v tomto čísle Sborníku ABS povšimneme pozoruhodných osudů Aloise Mohyly, které lze rekonstruovat na základě personálního spisu evid. č. 393/18, uloženého na pracovišti Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna. Z něj, pokud není uvedeno jinak, jsou čerpány veškeré níže uvedené údaje.

Alois Mohyla se narodil 21. června 1918 v Přívoze, od roku 1924 součásti Moravské Ostravy, do početné rodiny (měl pět sourozenců) horníka, později zedníka a pomocného dělníka Jana Mohyly a jeho manželky Ludmily, rozené Maluchové. Už jako školák se ve Frýdku, kde tehdy bydlel, pohyboval mezi členy Komunistické strany Československa (KSČ) a cvičil v Jednotě proletářské tělovýchovy, což formovalo jeho pohled na svět.[1] Po absolvování základní školní docházky v roce 1932 pracoval dva roky jako pomocný dělník u povoznické firmy, následně se v Místku vyučil natěračem a uchytil se u tamních natěračských firem. Roku 1937 vstoupil do KSČ a jistý čas působil jako kolportér komunistických novin a časopisů. Dne 1. března 1939 byl povolán k nástupu základní vojenské služby k pěšímu pluku 15 v Hranicích na Moravě, ovšem po okupaci zbytku území Čech a Moravy německou armádou jej po třech týdnech propustili do civilu.

Mohyla se začal podílet na převádění uprchlíků (údajně německých antifašistů) z okupované vlasti do Polska, avšak zakrátko na jeho činnost přišlo gestapo, tak musel území protektorátu Čechy a Morava v dubnu 1939 opustit také, aby – jak tvrdil ve svých kádrových materiálech – se dostal do Sovětského svazu. V nedatovaném životopise (pravděpodobně z roku 1952) mimo jiné uvedl: *Po příchodu do Krakova dověděli jsme se o komitétu pro uprchlíky, v němž byl i Gríša Spurný, nynější náměstek min. vnitra, nechali jsme se v komitétu zapsat s tím, že budeme odvezeni do Anglie,*

1 Jednota proletářské tělovýchovy byla místní organizace Federace proletářské tělovýchovy, která vznikla v roce 1926 a byla úzce spjata s KSČ. (Srov. *Příruční slovník naučný, I. díl A–F.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd,, s. 710–711.)

jelikož je to mnohem snazší dostat se tam než do SSSR.[2] Své další osudy pak přiblížil v životopise sepsaném pro Správu kádrů Ministerstva vnitra 14. září 1954. Protože se jedná o velmi zajímavé údaje, dovolím si uvést poněkud delší citaci: *Asi po měsíčním pobytu v Polsku odjel jsem společným transportem do Anglie. V transportu byl Jozef Valo, poslanec KSČ ze Slovenska,* [senátor] *František Malík z Kladna a jiní.*[3] *5. 5. 1939 přijel jsem do Anglie a spolu s ostatními byl jsem ubytován v Londýně, kde jsem byl asi po dobu 1 měsíce.*[4] *Odtud byl jsem odtransportován do Clacton on Sea. Z Clacton on Sea byl jsem opět převezen s jinými uprchlíky do Broadstairs a odtud do Horsmonden. 2. 5. 1940 byl jsem internován* [v Huytonu u Liverpoolu a na Isle of Man] *jako osoba bez státní příslušnosti, kterému* [sic] *anglické úřady změnily státní příslušnost na Rakušana, a to proto, že jsem se narodil ještě za rakousko-uherské monarchie. Mám však za to, že jsem byl internován proto, že jsem veřejně vystupoval proti vstupu do čsl. armády ve Francii, kam mě chtěla emigrantská vláda poslat. Již v Polsku jsem byl proti tomu, abych byl z Polska odtransportován do Francie jako voják cizinecké legie a odmítl jsem podepsat o tom doklad (smlouvu), kterou mi dával, jakož i některým jiným osobám, československý konzul v Krakově* [Vladimír Znojemský][5]. *V internač-*

2 Gríša (Jindřich) Spurný (1906–1978), český komunistický novinář a politik. V letech 1939–1945 působil z pověření KSČ ve Velké Británii. V rozmezí let 1950–1953 náměstek ministra vnitra, v letech 1953–1957 náměstek ministra pracovních sil a v období 1957–1961 velvyslanec v Bulharsku (srov. *Malá československá encyklopedie Pom-S*. Praha: Academia, 1987, s. 826). Slovem „komitét" je zřejmě myšlen The British Comittee for Refugees from Czecho-Slovakia (Britský výbor pro uprchlíky z Česko-Slovenska), který vznikl po podepsání Mnichovské dohody v říjnu 1938 (srov. KUKLÍK, Jan – ČECHUROVÁ, Jana: Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část 1. Geneze a finanční zabezpečení. *Soudobé dějiny* 14, 2007, č. 1, s. 19–26).

3 Jozef Valo (1898–1978), slovenský politik, v letech 1929–1938 poslanec Národního shromáždění za KSČ, v období 1939–1945 působil z pověření KSČ ve Velké Británii, člen Státní rady (1941–1944) v Londýně, což byla prezidentem jmenovaná nevolená exilová náhražka parlamentu. V letech 1944–1945 člen vládní delegace pro osvobozené čs. území. Poslanecký mandát zastával i v letech 1945–1971, dlouholetý člen Ústředního výboru KSČ (srov. *Malá československá encyklopedie Š–Ž*. Praha: Academia, 1987, s. 448). František Malík (1885–1967), český odborový předák a komunistický politik, v letech 1935–1938 senátor Národního shromáždění, v období 1939–1945 působil z pověření KSČ ve Velké Británii, v letech 1941–1945 člen Státní rady (srov. *František Malík*. Wikipedie. Dostupné online na WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Mal%C3%ADk. Cit. 3. 8. 2017).

4 Ve výpisu z materiálů o působení A. Mohyly ve Velké Británii pořízeném 18. 11. 1954 se uvádí jako datum příjezdu na Britské ostrovy 15. 5. 1939.

5 Vladimír Znojemský (1890–1979), český legionář a diplomat, od roku 1937 správce čs. konzulátu v Krakově. V letech 1940–1944 pracoval v Londýně na čs. exilovém Ministerstvu vnitra, od roku 1944 čs. generální konzul v Paříži (srov. *Kdo byl kdo: Vladimír Znojemský.* Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Dostupné online na WWW: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/znojemsky_vladimir.html. Cit. 10. 3. 2017).

ním táboře v Anglii jsem byl do listopadu 1940 (7 měsíců), kdy jsem byl propuštěn na zákrok Anežky Hodinové, poslankyně NS, který provedla u [prezidenta Edvarda] *Beneše a tento zase u anglických úřadů.*[6] *Bez tohoto zákroku bych nebyl býval propuštěn. V internačním táboře mi bylo, jakož i ostatním, navrhováno, abychom vstoupili do anglické armády. Přesto, že život v táboře byl zlý, nepřihlásil jsem se do armády ani československé*[,] *ani jiné. Po propuštění z tábora odešel jsem do Londýna, kde jsem byl v čsl. domově společně se soudr. Grišou Spurným, Anežkou Hodinovou a jinými. V dubnu 1941 šel jsem do zaměstnání jako klempířský dělník, a to proto, že mi nebyla poskytována podpora Trust fondem, když jsem po několikrát znovu odmítl vstoupit do čsl. armády, když toto bylo (vstup) proti směrnicím strany.*[7] *V květnu 1941 šel jsem do přeškolovacího kursu na nástrojaře, který organizovaly anglické úřady. Do kursu jsem šel proto, abych se po čas války udržel a musel jsem býti někde zaměstnán. Po vypuknutí německo-sovětské války na výzvu strany vstoupil jsem do československé armády (brigády) v Anglii, dne 15. 10. 1941 jsem narukoval do Leamington Spa* [odvodu se podrobil v Londýně 9. září 1941]. *Byl jsem zařazen k II. pěšímu praporu.*[8] *S tímto praporem, který byl později přeorganizován na tankový prapor, sloužil jsem až do příchodu do Československa v květnu 1945. I v armádě zastával jsem politiku strany, objasňoval stanovisko strany a SSSR k mnichovským událostem a zkrátka propagoval jsem stranickou politiku. S čsl. brigádou zúčastnil jsem se akce u Dunkerque.*[9] *Za celou dobu snažil jsem se být dobrým*[,] *vzorným vojákem a přesvědčoval jsem ostatní o této nutnosti. Hlavně pak o tom, že je nutno, abychom byli nasazeni proti německým vojskům na II. frontě čím pak nejdříve, aby naše pěší jednotka byla přeorganizována na tankovou, aby byla bojeschopnější a jiné pol.*[itické] *otázky, které prosazovala strana v Anglii.*

---

6 Anežka Hodinová-Spurná (1895–1963), v letech 1929–1938 poslankyně Národního shromáždění za KSČ, v období 1939–1945 z pověření KSČ v exilu ve Velké Británii, členka Státní rady (1941–1945), poslanecký mandát zastávala i v letech 1945–1960, členka Ústředního výboru KSČ. Manželka Gríši Spurného (srov. TOMEŠ, Josef a kol: *Český biografický slovník XX. století A–J*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1999, s. 473).

7 Trust fond se správně nazýval The Czech Refugee Trust Fund (Český svěřenecký fond pro uprchlíky) a byl zřízen 21. 6. 1939 britskými ministerstvy vnitra a financí (srov. KUKLÍK, Jan — ČECHUROVÁ, Jana: Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část 1. Geneze a finanční zabezpečení. *Soudobé dějiny* 14, 2007, č. 1, s. 35–43).

8 KSČ podle směrnic Kominterny přehodnotila po napadení SSSR Německem svůj odmítavý postoj k probíhající „imperialistické" válce a naopak vybízela své členy ke vstupu do čs. armády ve Velké Británii (srov. např. ČEJKA, Eduard: *Československý odboj na Západě [1939–1945]*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 275–276).

9 Alois Mohyla sloužil tedy ve Velké Británii u 2. praporu 1. čs. smíšené brigády, která byla v roce 1943 přeorganizována na Čs. samostatnou obrněnou brigádu (ČSOB) a od října 1944 do května 1945 nasazena při obléhání německé posádky obklíčené ve francouzském přístavu Dunkerque. Tehdy působil ve funkci střelce a velitele tanku a na konci války dosáhl hodnosti četaře.

Zbývá dodat, že podle údajů vyplněných v různých dotaznících pro Ministerstvo vnitra a Ministerstvo národní bezpečnosti na počátku padesátých let dvacátého století absolvoval A. Mohyla ve Velké Británii v letech 1942–1943 spojařský a pozorovací kurs, údernický kurs, kurs pro zbrojíře, kurs pro řidiče motorových vozidel a kurs pro tankové střelce. Za svoje válečné působení byl v roce 1944 oceněn udělením Československé vojenské pamětní medaile se štítkem Velká Británie, v roce 1945 Československou medailí Za chrabrost před nepřítelem a Československou vojenskou medailí Za zásluhy II. stupně a konečně v roce 1946 Československým válečným křížem 1939. Po ukončení války působil Mohyla u 12. tankové brigády, která se konstituovala z 2. tankového praporu ČSOB ve Voticích, a 21. prosince 1945 odešel do civilu.

Ve Frýdku, kde se opět usadil, vypomáhal na místním sekretariátu KSČ a na počátku roku 1946 požádal o přijetí k tehdejší Státní bezpečnosti (StB).[10] Podotkněme, že 13. března 1946 jeho žádost podpořil přípisem na Zemskou úřadovnu StB, expozitura Moravská Ostrava, nadporučík Alois Soběslavský, bývalý příslušník mezinárodních brigád v občanské válce ve Španělsku 1936–1939, člen ilegální organizace KSČ u čs. armády ve Velké Británii a po ukončení války důstojník Obranného zpravodajství (OBZ) 12. tankové brigády ve Voticích.[11] Žádost byla kladně vyřízena a od 12. srpna 1946 začal Alois Mohyla konat v hodnosti kriminálního čekatele službu u Zemského odboru bezpečnosti II (zpravodajská ústředna) při expozituře Zemského národního výboru v Ostravě. Po zániku zemského zřízení se k 1. lednu 1949 stal vedoucím oddělení Krajského velitelství (KV) StB v Ostravě, od 1. října 1949 už v hodnosti podporučíka. K 30. říjnu 1949 byl odeslán do školy pro příslušníky StB a po dvou týdnech přeložen na Velitelství StB v Praze, odbor BAb (zahraniční zpravodajství). Nadřízení jej totiž vybrali k plnění zvláštního úkolu: dne 30. října 1950 byl vyslán v oficiální funkci druhého legačního tajemníka při čs. velvyslanectví v Ottawě coby kádrový zpravodajský pracovník do Kanady. Jeho několikaměsíční působení v „zemi javorového listu" skončilo ovšem fiaskem. Zpravodajské úkoly – dle nadřízených – plnil nedbale nebo vůbec, což mělo 16. dubna 1951 za následek jeho odvolání zpět do Československa. Tehdejší ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva[12], do jehož resortu tehdy StB patřila, mu 11. května 1951 ve zvláštním dopise vytkl následující: *Při plnění Vašeho úkolu* [sic] *jsem zjistil, že jste se dopustil hrubých a zásadních chyb, kterých jste si vzhledem k odbornému školení musel býti*

10 Od 1. 1. 1943 po sloučení Frýdku a Místku nese město oficiální název Frýdek-Místek.

11 Bližší údaje o Aloisi Soběslavském (1906–?) srov. ABS, osobní evidenční karta příslušníka vojenské kontrarozvědky (OEK 64). Z ní plyne, že v lednu 1947 byl A. Soběslavský ze služeb OBZ propuštěn.

12 Ladislav Kopřiva (1897–1971), český komunistický politik, v letech 1935–1938 poslanec Národního shromáždění, v době německé okupace vězněn v koncentračním táboře Dachau. V období 1945–1948 předseda Zemského národního výboru v Čechách, 1950–1952 ministr národní bezpečnosti (srov. TOMEŠ, Josef a kol: *Český biografický slovník XX. století K–P*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1999, s. 123–124).

vědom. Za celé období své působnosti na svěřeném místě nepodal jste centrále žádnou zprávu o své činnosti, znehodnotil jste část agenturní sítě, čímž jste ohrozil úspěšnou práci na celém tomto úseku. Neúspěšnému zpravodajci pak přiřkl patnáct dnů prostého vězení a snížil mu hodnost o jeden stupeň, tedy na vrchního strážmistra SNB.

Zde na chvíli přerušíme chronologický běh událostí a přeneseme se o pět roků vpřed. Dopisem adresovaným 23. dubna 1956 Správě kádrů MV se totiž Alois Mohyla proti tomuto trestu odvolal, požádal o jeho zrušení a o rozhovor s ministrem vnitra či s jeho náměstkem. Správa kádrů MV ministrovi Rudolfu Barákovi navrhla, aby potrestání nebylo zrušeno, ale pouze zahlazeno (tedy prominuto), což se také formou kádrového rozkazu č. 1350 z 6. července 1956 stalo.[13] Mohyla s tímto rozhodnutím však nesouhlasil a v dopise napsaném 20. srpna 1956 přímo ministrovi vnitra žádal o zrušení trestu, neboť ten mu byl *nespravedlivě uložen*, a znovu naléhal na osobní setkání se svým nejvyšším představeným. K němu nakonec nedošlo, a tak Mohyla 24. listopadu 1956 alespoň kontaktoval náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala dopisem, v němž vysvětloval, co jej vlastně v souvislosti se zpravodajskou misí v Kanadě potkalo.[14] Uváděl své nedostatečné proškolení před nasazením v zahraničí a nešťastné zapomenutí hesla, jehož prostřednictvím měl navázat kontakt se spoluzaměstnancem, ale hlavně poukazoval na to, že pražské ústředí neposlalo odpověď na jeho šifrovanou zprávu a tím jej uvrhlo do nejistoty. Náměstek Kotal nechal Mohylův přípis prošetřit a 22. prosince 1956 mu major Emil Janča ze zvláštní inspekce Správy kádrů MV poslal informaci, že *potrestání Mohyly bylo zcela namístě za nedbalost a malý pocit odpovědnosti při plnění tak vážných úkolů v cizině.* […] *Nelze však souhlasit s formou kázeňského trestu uloženého Mohylovi. Snížení hodnosti a 15 dnů prostého vězení je prakticky dvojím trestem za jeden a týž poklesek.* Závěrem pisatel Kotalovi sdělil, že prominutí (nikoliv tedy zrušení) kázeňského trestu pokládá za správné, a zároveň doporučil, aby byl Mohyla opět jmenován do důstojnické hodnosti. Major Janča se pak 4. února 1957 se stěžovatelem osobně sešel a výše uvedené závěry mu sdělil. K 1. květnu 1957 byl pak staršina Alois Mohyla již podruhé povýšen do hodnosti podporučíka.

Po této krátké, leč – jak se domnívám – důležité odbočce se vraťme opět o několik let zpátky. Degradovaný podporučík (nyní opět vrchní strážmistr) Mohyla

13 Rudolf Barák (1915–1995), český komunistický politik, od roku 1953 náměstek předsedy vlády, v letech 1953–1961 ministr vnitra, v období 1959–1962 místopředseda vlády. V roce 1962 byl zatčen a odsouzen k patnácti letům vězení, propuštěn byl v květnu 1968. (Srov. KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. Praha: ÚSTR, 2009, s. 45–48.)

14 Jindřich Kotal (1917–2005), český komunistický politik, od roku 1951 náměstek ministra národní bezpečnosti, v této funkci zůstal i po sloučení tohoto ministerstva s Ministerstvem vnitra v roce 1953; odvolán byl v červnu 1968. (Srov. KALOUS, Jan a kol: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci.* Praha: ÚSTR, 2009, s. 102–104.)

byl k 1. červnu 1951 přemístěn ke Krajskému velitelství Národní bezpečnosti (KV NB) v Praze, odtud putoval 1. srpna 1951 ke KV NB do Plzně se zařazením na tamní III. oddělení (oddělení průkazů) a 17. prosince 1951 jej čekalo přeložení k Okresnímu velitelství NB v Blatné (od roku 1952 Okresní oddělení VB, od roku 1954 Okresní oddělení MV – Oddělení VB [OO MV – O VB]), kde postupně zastával funkce mladšího referenta pro vyšetřování, posléze pro operativu a konečně staršího operativního zmocněnce. K 1. květnu 1955 jej nadřízení přemístili do funkce vyšetřovatele na OO MV – O VB v Blatné. Krajská správa VB v Plzni jej pak od 1. prosince 1958 coby staršího vyšetřovatele na OO MV – O VB přeložila do Sušice, v letech 1960–1970 pak postupně působil jako vyšetřovatel na O VB Plzeň-jih a O VB Plzeň-sever. Dne 1. září 1970 byl v hodnosti kapitána jmenován náčelníkem skupiny vyšetřování Okresního oddělení VB Plzeň-sever a 30. června 1973, krátce po jmenování majorem SNB, byl uvolněn ze služebního poměru s udělením uznání za dlouholetou a obětavou službu. Další osudy bývalého vojáka čs. zahraniční armády, příslušníka StB, neúspěšného „špiona“ a posléze vyšetřovatele VB už z personálních materiálů Archivu bezpečnostních složek nevyplývají.

PŘÍLOHY

Obr. 1: Alois Mohyla v uniformě vrchního strážmistra SNB, 1951–1953 (ABS, personální spis evid. č. 393/18)

Obr. 2: Alois Mohyla v uniformě staršiny SNB, 1954–1957 (ABS, personální spis evid. č. 393/18)

„Tajné“ pohřby obětí ilegálních pokusů o přechod hranic v poválečném Československu do roku 1965 – prameny, úvod do problematiky

Martin Pulec

Úvodem

V následujícím textu chci zejména za pomoci reprodukovaných archiválií upozornit na jeden chmurný fenomén v poválečné historii československo-německého a československo-rakouského pohraničí. V poválečném období se toto území stalo dějištěm několika stovek lidských tragédií, tato skutečnost je všeobecně známá. Příčinou bylo doznívání války a nekompromisní způsob ostrahy státních hranic československými bezpečnostními složkami.

U hranic nalezli smrt jak pronásledovaní, tak pronásledovatelé, v tomto tvrzení je ovšem nutné brát v potaz důležitý rozdíl. Úmrtí v řadách pohraničníků byla způsobena v převážné většině nehodami, sebevraždami apod., rukou ilegálních přeshraničních chodců přišla o život necelá tři procenta z celkového počtu mrtvých strážců hranic.[1] Na druhé straně téměř všechny osoby, které zemřely při pokusu o ilegální přechod hranic, zabila střelba pohraničníků nebo ženijní prostředky ostrahy hranic v podobě min či nástražných vodičů s elektrickým proudem o vysokém napětí. Jen v několika případech volili „narušitelé“ dobrovolnou smrt před zatčením nebo u nich došlo ke kolapsu organismu.[2]

Tato informace není neznámá, málo známé jsou ale osudy tělesných ostatků osob, které přišly v souvislosti s ilegálním přechodem hranic o život. Text zabývající se detailně tímto tématem na svůj vznik čeká, ani následující příspěvek není vyčerpávající,

1 Uváděné odhady se opírají o výsledky dokumentační činnosti tzv. Plockovy komise, která v první polovině devadesátých let pod záštitou Ministerstva vnitra zkoumala počty mrtvých příslušníků Pohraniční stráže, a o současný výzkum mapující úmrtí pohraničníků, který probíhá na Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR.

2 PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 173.

cílem je na problematiku upozornit a seznámit čtenáře s poměrně unikátními archiváliemi.

Protože toto téma podléhalo tabuizaci i v dobových dokumentech nesoucích stupeň utajení přísně tajné, je výskyt informace o naložení s tělesnými ostatky mrtvého narušitele velice vzácný. V případě tragického incidentu při přechodu hranic nepostupovaly bezpečnostní pohraniční orgány v raném poválečném období při nakládání s tělesnými ostatky „narušitelů" zřejmě jednotně: mohly je vracet rodině, jindy jejich těla pohřbít tajně v terénu do opuštěných hrobů po Němcích nebo je zpopelnit. Zřejmě proto do rozhodovacího procesu bezpečnostních orgánů o osudu těl „narušitelů" vstoupily roku 1952 interní normy a nařízení. Pro ozbrojené pohraniční složky to byly rozkazy ministra vnitra (dále jen MV) (resp. ministra národní bezpečnosti, dále jen MNB). Je pravděpodobné, že na tyto rozkazy navazovaly interní rozkazy velitele Pohraniční stráže (dále jen PS), hlášení břeclavského praporu o úmrtí Olgy Fictumové jej přímo zmiňuje (viz dále v textu), v nezpracovaných archivních fondech však dosud nebyly dohledány.

Následující text je členěn do dvou celků. V prvním přináším ve formě reprodukovaných archiválií dohledané interní normy a nařízení upravující sledovanou problematiku, v celku druhém podobně uvádím konkrétní případy ilustrující aplikaci uvedených norem v praxi. Klíč výběru případů by prostý: archiválie musela obsahovat informaci o tajném pohřbení oběti. Tajným pohřbením rozuměj, že nejbližší rodině nebylo vydáno tělo k pohřbení a nebyla informována o místě hrobu, okolnostech smrti apod.

V případě, že se podařilo dohledat další související archiválie, které by obsahovaly detailnější popis případu, uvádím i je. Z výběru pak vynechávám archiválie nečitelné, popř. pořizuji výřez u archiválií duplicitních nebo nesoucích informace, které s případem nesouvisí. I tak budu jistě čelit výtkám, že vlastní funerální tematika je upozaděna a publikované archiválie obsahují spíše vyšetřování vlastního případu. Z mého hlediska však nelze vytrhnout z kontextu pouze vlastní kusou zprávu o uložení ostatků zemřelého „narušitele" a pominout přitom širší souvislosti případu. Reprodukcí archiválií např. z vyšetřovací[3] zprávy tak může být veřejnost seznámena s dobovým popisem případu, jeho vyšetřováním apod. Tyto dokumenty mají mnoho informačních rovin, mj. dokládají tehdejší způsob ostrahy hranic; doporučuji věnovat pozornost drobným detailům a pojmosloví, jejichž prostřednictvím se vrací „duch doby", jež od nás není v čase příliš vzdálena.

V posledním uváděném případě (smrt Bedřicha Lorenze) se formou odchyluji od případů předcházejících, a to jednak z důvodu, že archiválie popisující jeho smrt neobsahuje údaje o pohřbení, a tudíž nesplňuje stanovená kritéria pro výběr, jednak proto, že fyzický stav této archiválie nedovoluje její reprodukci v požadované kvalitě,

3 V dobovém úzu se často užívalo rovněž označení „vyšetřující zpráva".

a v neposlední řadě proto, že případu se věnuji v předcházejícím sborníku ABS[4]. Popisem zde uváděným však upozorňuji na další důležitý pramen, kterým jsou vzpomínky pamětníků. V této souvislosti rozšiřuji pasáže z článku uveřejněného v předchozím sborníku o informace, které ještě nebyly v té době známé, nebo o ty, na které předtím nezbyl prostor.

Právní normy

Nejstarším dohledaným a zde publikovaným nařízením vztahujícím se ke studovanému tématu je tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 164 z 18. listopadu 1952 Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány (viz obr. 1a, 1b). Přestože nejde o neznámou archiválii, její uvedení nelze pominout.

Ačkoliv se v rozkaze přímo nehovoří o pohřbívání osob zbavených života v souvislosti s ilegálním přechodem hranic, ustanovení rozkazu se na ně vztahovala. V tuto dobu nesl každý, kdo se pokusil o ilegální přechod hranic, nálepku příslušníka reakce, agenta a teroristy.

Za povšimnutí stojí záznam z druhé strany referátníku, který vznikl během schvalovacího procesu rozkazu (viz obr. 2). Snaží se zabránit regresu do poválečného období, kdy řada osob zastřelených ozbrojenci z nově vznikajících bezpečnostních sil skončila v mělkých hrobech vyhloubených porůznu kolem hranic.[5]

Další interní normou, nahrazující TR MNB č. 164/1952, byl rozkaz ministra vnitra (dále jen RMV) č. 99 z 22. července 1958 Pohřbívání narušitelů státních hranic, agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány (viz obr. 3). Tato norma již přímo uvádí osoby zabité při přechodu hranic jako zvláštní kategorii. Rozhodnutí o tom, jak naložit s tělesnými ostatky „narušitelů", přenechává orgánům justice. Zdůrazňuje nutnost informovat o události místně příslušné matriky kvůli zaknihování události, což do té doby rozhodně nebylo pravidlem.

Zcela nový náhled na sledovanou věc přinesl RMV č. 44 z 20. prosince 1965 (viz obr. 4). Předpis, jehož hlavním účelem bylo upřesnit stávající směrnice pro vyšetřování trestné činnosti podle tehdy platného trestního řádu, ruší zvláštní kategorii obětí pohraničních incidentů, od nabytí platnosti rozkazu se již v těchto případech nepostupuje podle zvláštních předpisů, nýbrž podle běžných trestněprávních norem.

4 PULEC, Martin: Akce „Terat", zastřelení agenta-chodce a odhalení pokusu o špionáž v roce 1955. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 14/2016.* Praha: ABS, 2016, s. 295–351.

5 *Že se děje takovéto zakročování i v mnohém způsobu, dokazují při okresní silnici Mníšek v Krušných horách – Klíny nalezené jednotlivé hroby. Mrtvá těla jednotlivců nejsou v dostatečné hloubce pohřbena. O tom svědčí ta okolnost, že v dotčených místech je přespřílišný zápach, který musí mnohého uživatele této veřejné komunikace pozastaviti. Jelikož obec Mníšek v Kr. horách leží na samých hranicích Saska a pojedou zde lidé různých národností, jest míti proto oprávněnou obavu před veřejnou světovou kritikou. Takovýto postup jeví se nežádoucí a podobné zakročování není dnes již namístě*. In: ABS, 304-179-4, s. 68.

* 00788

TAJNÝ ROZKAZ

MINISTRA NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Ročník 1952 V Praze dne 18. listopadu 1952 Číslo 164

OBSAH: 181. Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány.

181

Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány

V boji bezpečnostních orgánů proti vnitřní a zahraniční reakci dochází někdy k usmrcení agenta nebo teroristy. Jejich mrtvoly bývají po provedeném šetření a ohledání předány příbuzným, kteří pak vypravují usmrceným teroristům a agentům honosné pohřby, jež se stávají manifestací reakce. Pohřbu zúčastňují se lidé, kteří nemají žádný osobní vztah k pohřbívanému a svou účastí dávají jen výraz svému nepřátelskému postoji vůči lidově demokratickému zřízení. Je-li pak veřejně známo místo, kde usmrcený agent a terorista byl pohřben, mají příslušníci reakce možnost kladením věnců neb kytic a podobně vyjádřit manifestačně svůj souhlas a sympatie s činem a záměrem pohřbeného.

Nařizuji proto těm náčelníkům (velitelům), kteří případ zastřeleného agenta nebo teroristy zpracovávají, aby zařídili ihned po soudní pitvě převoz do nejbližšího krematoria, pokud je to technicky možné. Se správou krematoria je pak nutno projednat spálení mrtvoly bez jakékoliv účasti veřejnosti (včetně příbuzných). Urnu s popelem předá pak správa krematoria náčelníku okresního oddělení VB v místě, který zařídí zaslání urny ministerstvu národní bezpečnosti — správě nápravných zařízení, která zařídí uložení urny na vězeňském hřbitově. Odvoz mrtvoly do krematoria je nutno zařídit tak, aby byl utajen před veřejností.

Není-li možno z jakýchkoliv příčin provést převoz mrtvoly do krematoria, je nutno uvažovat o možnosti pohřbít zastřeleného agenta nebo teroristu v jiné obci, než bylo jeho poslední bydliště. V místě posledního bydliště je možno provést pohřbení jen v případech naprosté nezbytnosti.

Při pohřbu do země je nutno vstoupit ve styk s předsedou toho místního národního výboru, v jehož obvodě má být mrtvola pohřbena, a projednat s ním pohřbení tak, aby

a) mrtvola byla pohřbena pokud možno ihned po provedení soudní pitvy, případně po provedení převozu do obce,

b) doba pohřbu byla naprosto utajena, t. j. aby hrobníku byl dán pouze pokyn vykopat hrob bez udání jména pohřbívaného, a doba uložení rakve do hrobu mu sdělena těsně před pohřbením,

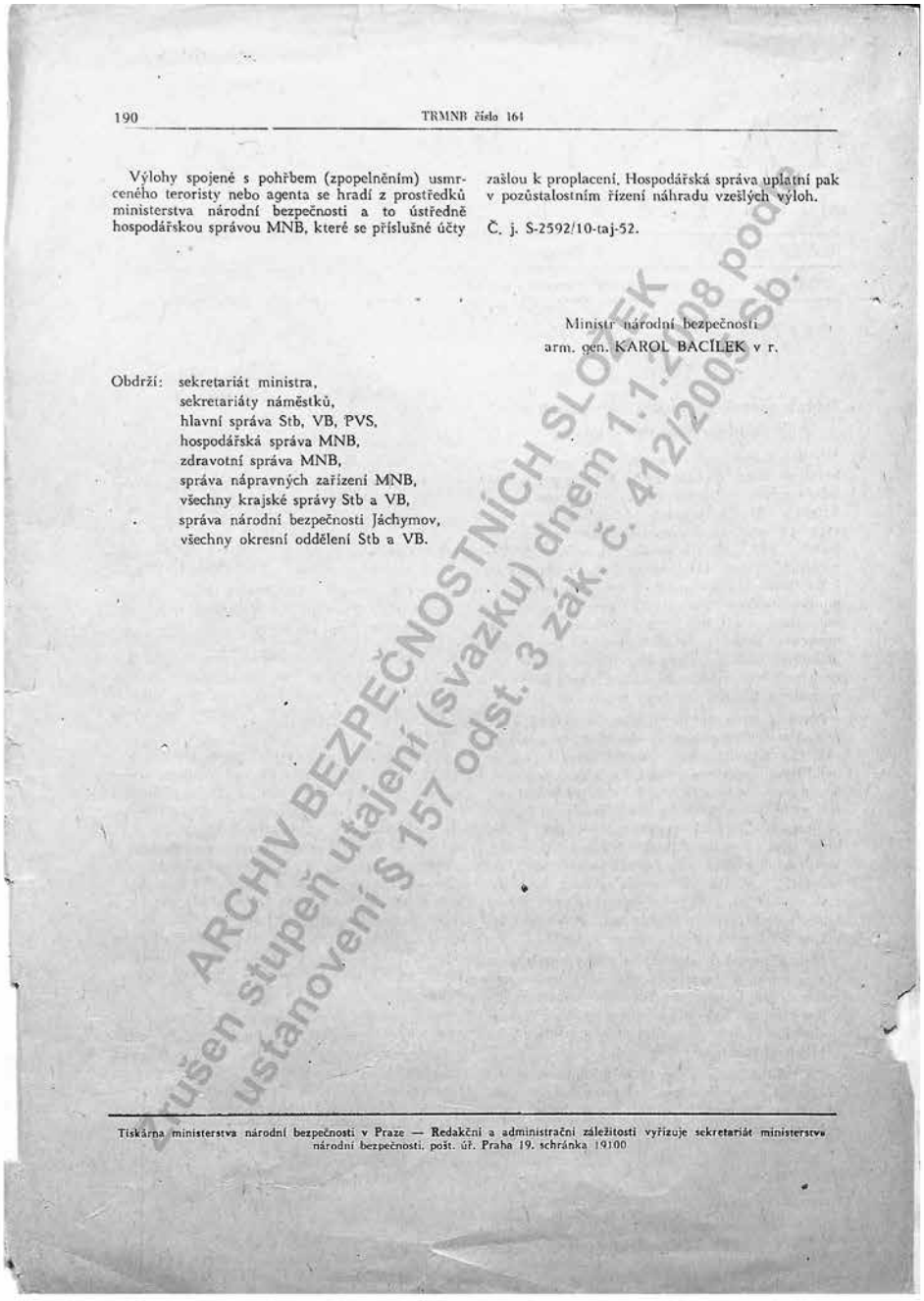
c) umístění hrobu na hřbitově bylo učiněno neznatelným (pohřbení ve společném hrobě nebo aspoň neoznačeném hrobě, rakev zasypat okamžitě po uložení a hrob srovnat se zemí tak, aby nebyl znatelný).

S úředním lékařem, který provede ohledání mrtvoly, je nutno projednat, aby ohledací a úmrtní list zaslal jednak příslušnému národnímu výboru, jednak příslušnému soudu k zavedení pozůstalostního řízení.

Byl-li terorista nebo agent usmrcen a pohřben v jiné obci než v obci svého posledního bydliště, nutno za 7 dní po jeho pohřbení sdělit předsedovi místního národního výboru obce posledního bydliště usmrceného, že usmrcený agent nebo terorista dne .... zemřel a že je tudíž nutno provést jeho odhlášení z evidence obyvatelstva a z evidence zásobovací; současně se sdělí, že ohledací a úmrtní list je u okresního soudu. Současně se předseda požádá, aby vyrozuměl o úmrtí nejbližší příbuzné s tím, že zemřelý byl již pohřben a místo pohřbení nemůže být ze závažných bezpečnostních důvodů sděleno; jinak je odkáže na příslušný okresní soud jako soud pozůstalostní.

Byl-li terorista nebo agent usmrcen v obci svého posledního bydliště, sdělí předseda národního výboru týden po jeho pohřbení nejbližším příbuzným usmrceného, že usmrcený byl již pohřben a místo pohřbení nemůže být ze závažných důvodů bezpečnostních sděleno; jinak je odkáže na příslušný okresní soud.

ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ
Ministerstvo vnitra České republiky 4
DNE 6.7.95 PODPIS

190 TRMNB číslo 164

Výlohy spojené s pohřbem (zpopelněním) usmrceného teroristy nebo agenta se hradí z prostředků ministerstva národní bezpečnosti a to ústředně hospodářskou správou MNB, které se příslušné účty zašlou k proplacení. Hospodářská správa uplatní pak v pozůstalostním řízení náhradu vzešlých výloh.

Č. j. S-2592/10-taj-52.

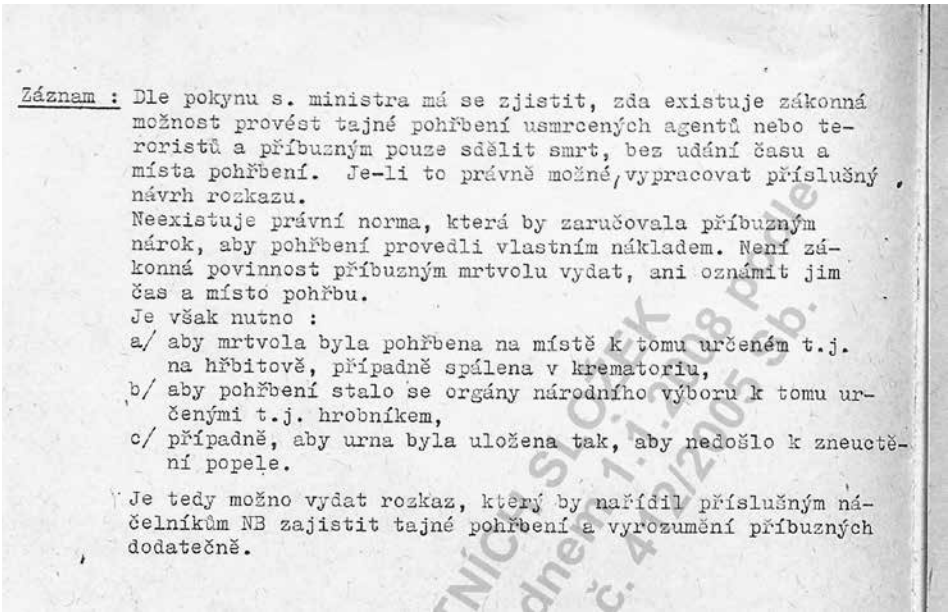
Ministr národní bezpečnosti
arm. gen. KAROL BACÍLEK v r.

Obdrží: sekretariát ministra,
sekretariáty náměstků,
hlavní správa Stb, VB, PVS,
hospodářská správa MNB,
zdravotní správa MNB,
správa nápravných zařízení MNB,
všechny krajské správy Stb a VB,
správa národní bezpečnosti Jáchymov,
všechny okresní oddělení Stb a VB.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2008 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Tiskárna ministerstva národní bezpečnosti v Praze — Redakční a administrační záležitosti vyřizuje sekretariát ministerstva národní bezpečnosti, pošt. úř. Praha 19, schránka 19100

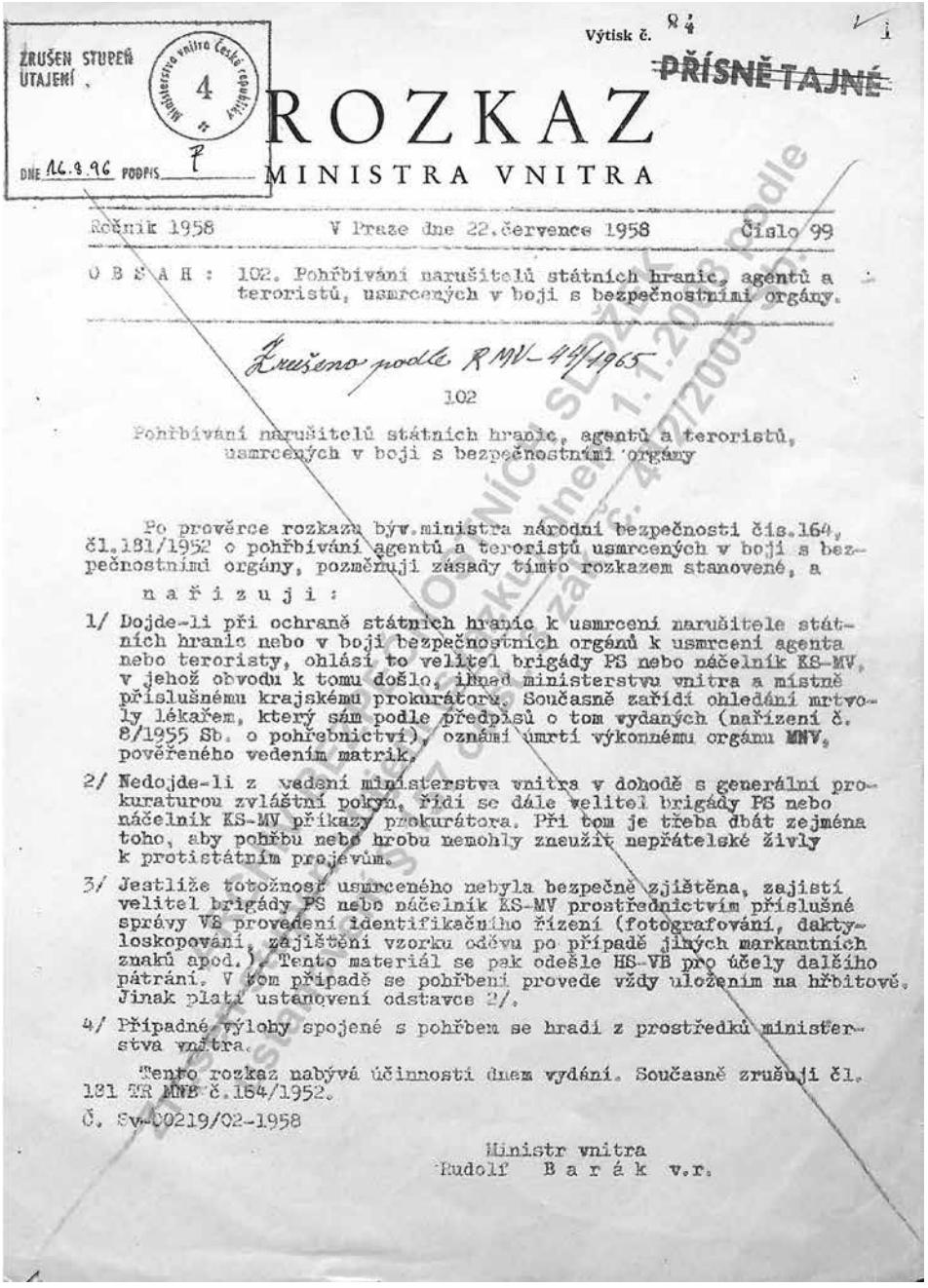
Obr. 1a, 1b: Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 164 z 18. listopadu 1952 Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány. ABS, A_6_3_261_0001-0019.

Záznam : Dle pokynu s. ministra má se zjistit, zda existuje zákonná možnost provést tajné pohřbení usmrcených agentů nebo teroristů a příbuzným pouze sdělit smrt, bez udání času a místa pohřbení. Je-li to právně možné, vypracovat příslušný návrh rozkazu.
Neexistuje právní norma, která by zaručovala příbuzným nárok, aby pohřbení provedli vlastním nákladem. Není zákonná povinnost příbuzným mrtvolu vydat, ani oznámit jim čas a místo pohřbu.
Je však nutno :
a/ aby mrtvola byla pohřbena na místě k tomu určeném t.j. na hřbitově, případně spálena v krematoriu,
b/ aby pohřbení stalo se orgány národního výboru k tomu určenými t.j. hrobníkem,
c/ případně, aby urna byla uložena tak, aby nedošlo k zneuctění popele.

Je tedy možno vydat rozkaz, který by nařídil příslušným náčelníkům NB zajistit tajné pohřbení a vyrozumění příbuzných dodatečně.

Obr. 2: Záznam z druhé strany referátníku ze schvalování rozkazu MNB č. 164 z 18. listopadu 1952. ABS, A_6_3_261_0012.

ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ
Ministerstvo vnitra České republiky 4
DNE 16.8.96 PODPIS

Výtisk č. 84

~~PŘÍSNĚ TAJNÉ~~

ROZKAZ
MINISTRA VNITRA

Ročník 1958 | V Praze dne 22. července 1958 | Číslo 99

OBSAH: 102. Pohřbívání narušitelů státních hranic, agentů a teroristů, usmrcených v boji s bezpečnostními orgány.

Zrušeno podle RMV-44/1965

102

Pohřbívání narušitelů státních hranic, agentů a teroristů, usmrcených v boji s bezpečnostními orgány

Po prověrce rozkazu býv. ministra národní bezpečnosti čís. 164, čl. 181/1952 o pohřbívání agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány, pozměňuji zásady tímto rozkazem stanovené, a

n a ř i z u j i :

1/ Dojde-li při ochraně státních hranic k usmrcení narušitele státních hranic nebo v boji bezpečnostních orgánů k usmrcení agenta nebo teroristy, ohlásí to velitel brigády PS nebo náčelník KS-MV, v jehož obvodu k tomu došlo, ihned ministerstvu vnitra a místně příslušnému krajskému prokurátoru. Současně zařídí ohledání mrtvoly lékařem, který sám podle předpisů o tom vydaných (nařízení č. 8/1955 Sb. o pohřebnictví), oznámí úmrtí výkonnému orgánu MNV, pověřeného vedením matrik.

2/ Nedojde-li z vedení ministerstva vnitra v dohodě s generální prokuraturou zvláštní pokyn, řídí se dále velitel brigády PS nebo náčelník KS-MV příkazy prokurátora. Při tom je třeba dbát zejména toho, aby pohřbu nebo hrobu nemohly zneužít nepřátelské živly k protistátním projevům.

3/ Jestliže totožnost usmrceného nebyla bezpečně zjištěna, zajistí velitel brigády PS nebo náčelník KS-MV prostřednictvím příslušné správy VB provedení identifikačního řízení (fotografování, dakty-loskopování, zajištění vzorku oděvu po případě jiných markantních znaků apod.). Tento materiál se pak odešle HS-VB pro účely dalšího pátrání. V tom případě se pohřbení provede vždy uložením na hřbitově. Jinak platí ustanovení odstavce 2/.

4/ Případné výlohy spojené s pohřbem se hradí z prostředků ministerstva vnitra.

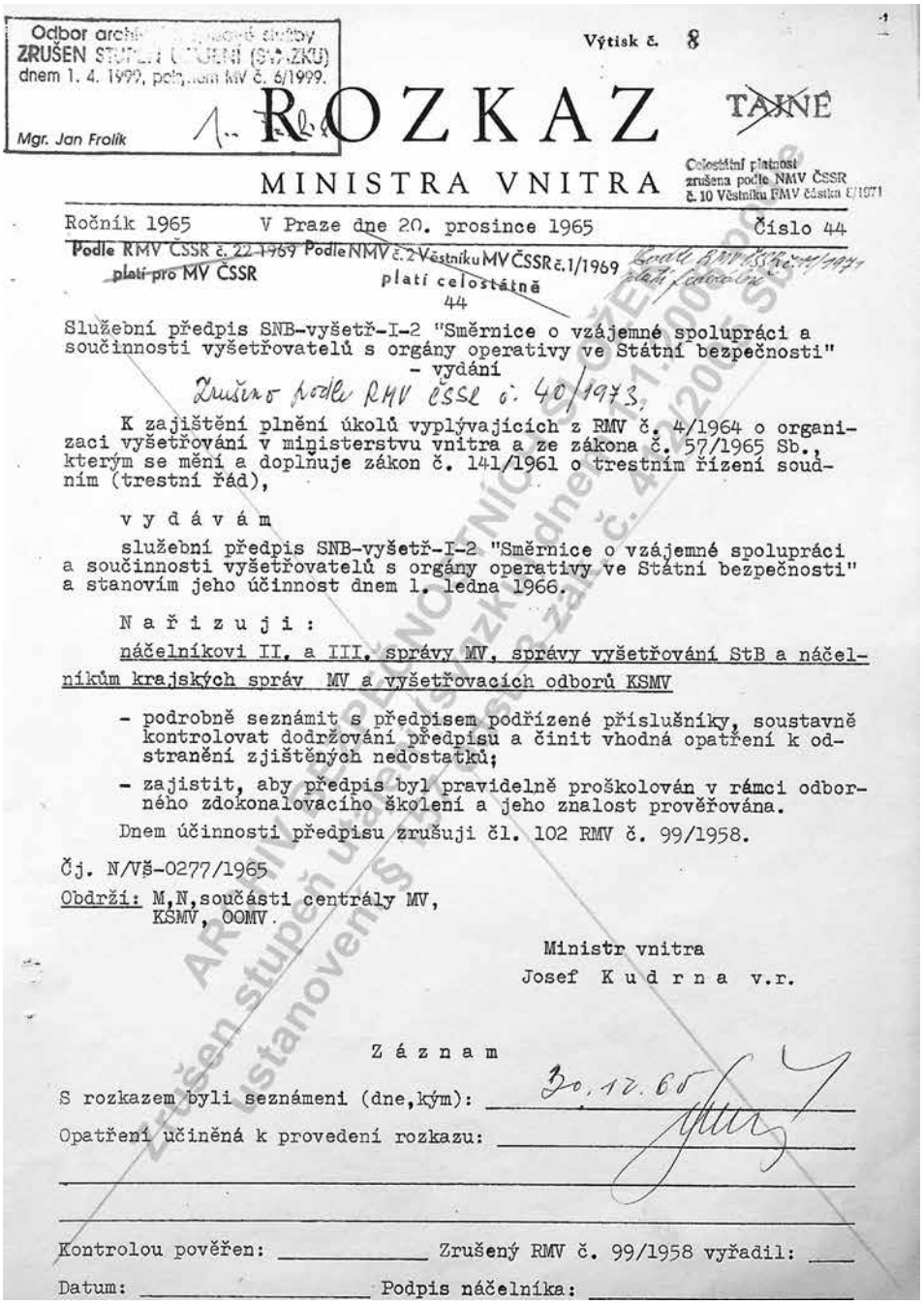
Tento rozkaz nabývá účinnosti dnem vydání. Současně zrušuji čl. 181 ZR MNB č. 164/1952.

Č. Sv-00219/02-1958

Ministr vnitra
Rudolf B a r á k v.r.

Archiv bezpečnostních složek
Archiv bezpečnostních složek podle zákona č. 247/2005 Sb.

Obr. 3: Rozkaz ministra vnitra č. 99 z 22. července 1958 Pohřbívání narušitelů státních hranic, agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány. ABS, A_6_4_608_0002.

Odbor archivní a spisové služby
ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ (SLUŽEBNÍ)
dnem 1. 4. 1999, pokyn MV č. 6/1999.
Mgr. Jan Frolík

Výtisk č. 8

ROZKAZ

TAJNÉ

MINISTRA VNITRA

Celostátní platnost zrušena podle NMV ČSSR č. 10 Věstníku FMV částka 8/1971

Ročník 1965 V Praze dne 20. prosince 1965 Číslo 44

Podle RMV ČSSR č. 22/1969 Podle NMV č. 2 Věstníku MV ČSSR č. 1/1969 platí pro MV ČSSR platí celostátně 44

Služební předpis SNB-vyšetř-I-2 "Směrnice o vzájemné spolupráci a součinnosti vyšetřovatelů s orgány operativy ve Státní bezpečnosti" - vydání

Zrušeno podle RMV ČSSR č. 40/1973.

K zajištění plnění úkolů vyplývajících z RMV č. 4/1964 o organizaci vyšetřování v ministerstvu vnitra a ze zákona č. 57/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 o trestním řízení soudním (trestní řád),

v y d á v á m

služební předpis SNB-vyšetř-I-2 "Směrnice o vzájemné spolupráci a součinnosti vyšetřovatelů s orgány operativy ve Státní bezpečnosti" a stanovím jeho účinnost dnem 1. ledna 1966.

N a ř i z u j i :

náčelníkovi II. a III. správy MV, správy vyšetřování StB a náčelníkům krajských správ MV a vyšetřovacích odborů KSMV

- podrobně seznámit s předpisem podřízené příslušníky, soustavně kontrolovat dodržování předpisu a činit vhodná opatření k odstranění zjištěných nedostatků;
- zajistit, aby předpis byl pravidelně proškolován v rámci odborného zdokonalovacího školení a jeho znalost prověřována.

Dnem účinnosti předpisu zrušuji čl. 102 RMV č. 99/1958.

Čj. N/Vš-0277/1965

Obdrží: M,N,součásti centrály MV, KSMV, OOMV.

Ministr vnitra
Josef K u d r n a v.r.

Z á z n a m

S rozkazem byli seznámeni (dne,kým): 30.12.65

Opatření učiněná k provedení rozkazu:

Kontrolou pověřen: _____ Zrušený RMV č. 99/1958 vyřadil: ____

Datum: _____ Podpis náčelníka: _____

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (služební) dnem 1. 1. 2006 na základě ustanovení § 17 odst. 2 zák. č. 412/2005 Sb.

Obr. 4: Rozkaz ministra vnitra č. 44 z 20. prosince 1965. ABS, A_6_4_1018_0002.

Případy

Zde sledované incidenty dokumentují většinou dva typy archiválií vzniklých činností PS uložených v ABS. Prvním je denní hlášení, které v rámci informačního toku v hierarchii PS, v tzv. hlásné službě, přináší prvotní, kusou zprávu o události, někdy rozšířenou dodatkem. Hlášení bezprostředně informuje o událostech na hranicích nejvyšší velitelská, stranická a vládní místa. Druhým typem archiválie je vyšetřovací zpráva, která vznikla s minimální časovou prodlevou, prakticky na místě události, ve spolupráci příslušných velitelů stupňů rota – prapor – brigáda a jako výstup pak odešla na centrální pražské velitelství. Mohla následovat i vyšetřovací zpráva z velitelství na nadřízené ministerstvo. Zprávy bývají různě rozsáhlé, promítá se do nich povaha případu a jejich obsáhlost, v neposlední řadě záleží také na míře archivního dochování.

Následující případy, dokumentující sledovanou problematiku, jsou řazeny chronologicky (vyjma případu posledního). Jak jsem již zdůraznil výše, uvádím události, u jejichž popisu byla nalezena informace o tajném pohřbení.

Olga Fictumová

Manželé Olga a Miroslav Fictumovi se rozhodli ilegálně opustit Československo poté, co byl Miroslav Fictum odsouzen za spáchání drobných krádeží a hrozilo mu dodatečné odpykání podmínečného trestu ještě z času jeho základní vojenské služby u Pohraniční stráže.

Jako místo přechodu si zvolili jižní Moravu, protože M. Fictum se domníval, že ostraha této hranice je totožná jako v roce 1950, kdy sám ještě na hranicích sloužil, tedy že hranice s Rakouskem budou ve srovnání s bavorskou hranicí obsazeny sporadicky. Podle železniční mapy zjistili, že státní hranice vede v blízkosti železniční tratě na Mikulovsku, vydali se proto do Valtic, kam dorazili dne 2. června 1953 kolem osmnácté hodiny. Za vsí si odpočinuli a před půlnocí se vydali po silnici směrem na obec Úvaly. Podle výstražných tabulek oznamujících zakázané pásmo tušili blízkost hranice. Vydali se tedy obezřetně jižním směrem přes pole s vojtěškou. Po chvíli se jim do cesty postavil plot z ostnatého drátu. Je pravděpodobné, že jej považovali za „běžný" plot a o existenci drátěného zátarasu a o hrozbách spojených s jeho zdoláváním v podobě min a nástražných vodičů s elektrickým proudem o vysokém napětí dosud ani neslyšeli.

Fictum roztáhl třetí a čtvrtý drát od země a takto vzniklým otvorem nechal projít svoji manželku. Ta vsunula pravou nohu za plot, a jakmile na ni přenesla váhu, ozval se výbuch: pod nohou jí explodovala protipěchotní mina, protože v místě, které si zvolili k přechodu hranic, bylo mezi první a druhou stěnou drátěného zátarasu položeno minové pole.

Výbuch O. Fictumové utrhl nohu a způsobil další vážná zranění, M. Fictum byl zraněn lehce. Na místo přispěchaly hlídky Pohraniční stráže, které manžele zatkly

a následně odvezly do nemocnice ve Valticích. Zde O. Fictumová zranění podlehla. Pohřbena byla tajně na valtickém hřbitově za přítomnosti velitele tamní jednotky Pohraniční stráže, tj. expresivně řečeno, pohřbíval ji ten, který její smrt – byť nepřímo – způsobil. M. Fictum byl následně odsouzen k trestu odnětí svobody na čtyři a půl roku.[6]

Kromě záznamu v denním hlášení[7] byly dohledány dvě vyšetřovací zprávy o incidentu Olgy Fictumové, nar. 16. října 1930.

První zpráva, místně a časově nejbližší události, je z 5. června 1953, vznikla tedy dva dny po události na velitelství IV. praporu Břeclav (pod něj spadala pohraniční rota, v jejímž úseku k události došlo), adresována byla nadřízenému stupni 4. brigády ve Znojmě. Obsahovala analytický výstup, dodatek k dálnopisu, výpovědi zasahujících vojáků, chorobopis O. Fictumové, detailní náčrtky místa události a dopis napsaný v tajném režimu předsedou místního národního výboru ve Valticích (dále jen MNV) svému protějšku v Mariánských Lázních, ve kterém informuje tamní orgány místní samosprávy o úmrtí Olgy Fictumové a žádá o administrativní opatření plynoucí z této události.

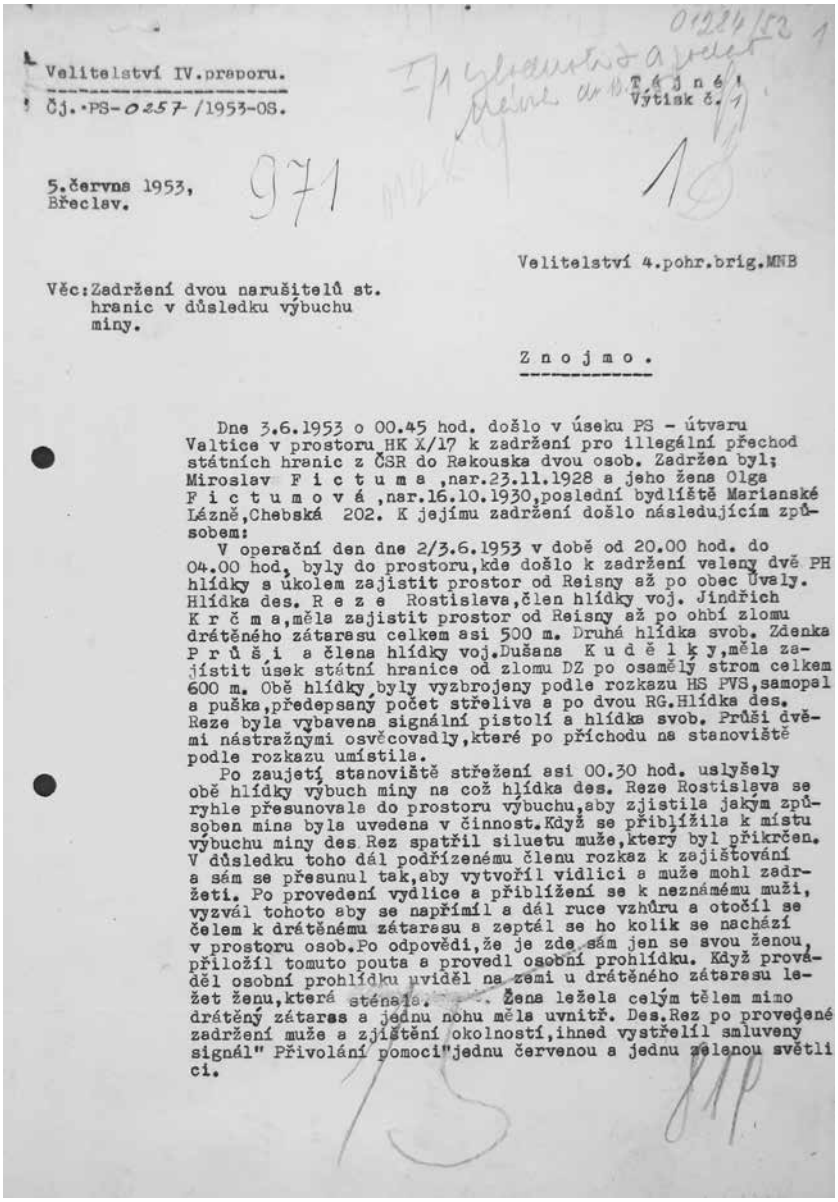
Vyšetřovací zpráva druhá, sepsaná dne 12. června 1953 na základě hlášení z břeclavského praporu na velitelství 4. brigády, byla adresována pražskému velitelství. Obsahuje, kromě vlastního „analytického výstupu" podepsaného velitelem 4. znojemské brigády PS Josefem Zoubkem, zápis o ohledání místa výbuchu miny, zápisy výpovědí zasahujících pohraničníků, léčebný a ohledací list včetně chorobopisu a náčrtek místa události, tedy materiály více méně duplicitní s přílohami zprávy první.

Z uvedených archiválií selektivně uvádím dokumenty popisující vcelku ojedinělý případ (miny zabily mnohem větší množství pohraničníků než „narušitelů"), dále archiválie pojednávající o účinku miny na člověka a dokumentující sledovanou problematiku pohřbívání osob zabitých při přechodu hranic.

6 Pro detailnější popis případu viz PULEC, Martin: *Fictumová, Olga*. Dostupné online na WWW: https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice-portrety/fictumova-olga. Cit. 1. 7. 2017.

7 ABS, f. 2357 (arch. nezpr.), Denní hlášení č. 155 ze dne 4. 6. 1953, b. 3.

Vybrané dokumenty z vyšetřovací zprávy ze dne 5. června 1953 sepsané velitelstvím IV. praporu Břeclav[8]

Velitelství IV.praporu.
Čj.:PS-0257/1953-OS.

T á j n é !
Výtisk č. 1

5.června 1953,
Břeclav.

Velitelství 4.pohr.brig.MNB

Věc: Zadržení dvou narušitelů st. hranic v důsledku výbuchu miny.

Z n o j m o .

Dne 3.6.1953 o 00.45 hod. došlo v úseku PS - útvaru Valtice v prostoru HK X/17 k zadržení pro illegální přechod státních hranic z ČSR do Rakouska dvou osob. Zadržen byl: Miroslav F i c t u m a ,nar.23.11.1928 a jeho žena Olga F i c t u m o v á ,nar.16.10.1930,poslední bydliště Marianské Lázně,Chebská 202. K jejímu zadržení došlo následujícím způsobem:

V operační den dne 2/3.6.1953 v době od 20.00 hod. do 04.00 hod, byly do prostoru,kde došlo k zadržení velany dvě PH hlídky s úkolem zajistit prostor od Reisny až po obec Úvaly. Hlídka des. R e z e Rostislava,člen hlídky voj. Jindřich K r č m a,měla zajistit prostor od Reisny až po ohbí zlomu drátěného zátarasu celkem asi 500 m. Druhá hlídka svob. Zdenka P r ů š i a člena hlídky voj.Dušana K u d ě l k y,měla zajistit úsek státní hranice od zlomu DZ po osamělý strom celkem 600 m. Obě hlídky byly vyzbrojeny podle rozkazu HS PVS,samopal a puška,předepsaný počet střeliva a po dvou RG.Hlídka des. Reze byla vybavena signální pistolí a hlídka svob. Průši dvěmi nástražnými osvěcovadly,které po příchodu na stanoviště podle rozkazu umístila.

Po zaujetí stanoviště střežení asi 00.30 hod. uslyšely obě hlídky výbuch miny na což hlídka des. Reze Rostislava se ryhle přesunovala do prostoru výbuchu,aby zjistila jakým způsoben mina byla uvedena v činnost.Když se přiblížila k místu výbuchu miny des.Rez spatřil siluetu muže,který byl přikrčen. V důsledku toho dál podřízenému členu rozkaz k zajišťování a sám se přesunul tak,aby vytvořil vidlici a muže mohl zadržeti. Po provedení vydlice a přiblížení se k neznámému muži, vyzval tohoto aby se napřímil a dál ruce vzhůru a otočil se čelem k drátěnému zátarasu a zeptál se ho kolik se nachází v prostoru osob.Po odpovědi,že je zde sám jen se svou ženou, přiložil tomuto pouta a provedl osobní prohlídku. Když prováděl osobní prohlídku uviděl na zemi u drátěného zátarasu ležet ženu,která sténala. Žena ležela celým tělem mimo drátěný zátaras a jednu nohu měla uvnitř. Des.Rez po provedené zadržení muže a zjištění okolností,ihned vystřelil smluveny signál" Přivolání pomoci"jednu červenou a jednu zelenou světlici.

8 ABS, f. 2341 (archivně nezpracováno), k. č. 16, Zadržení dvou narušitelů st. hranic v důsledku výbuchu miny ze dne 5. 6. 1953.

Na to asi za 2 minuty přišla do prostoru zadržení hlídka svob. Průši,která rovněž po uslyšení vybuchu miny postupovala ve směru výbuchu,aby zjistila příčinu.Když přišla do prostoru des. Res s voj. Kudělkou odešli rychle podat zprávu telefonicky na velitelství roty s Reisny,které je vzdálena asi 300 m.Před odchodem dál rozkaz svob. Průšovi,aby zadržené zajišťoval a dál svůj obvazový balíček voj.Krcmovi,aby poskytl první pomoc.

S i t u a c e n a r o t ě :

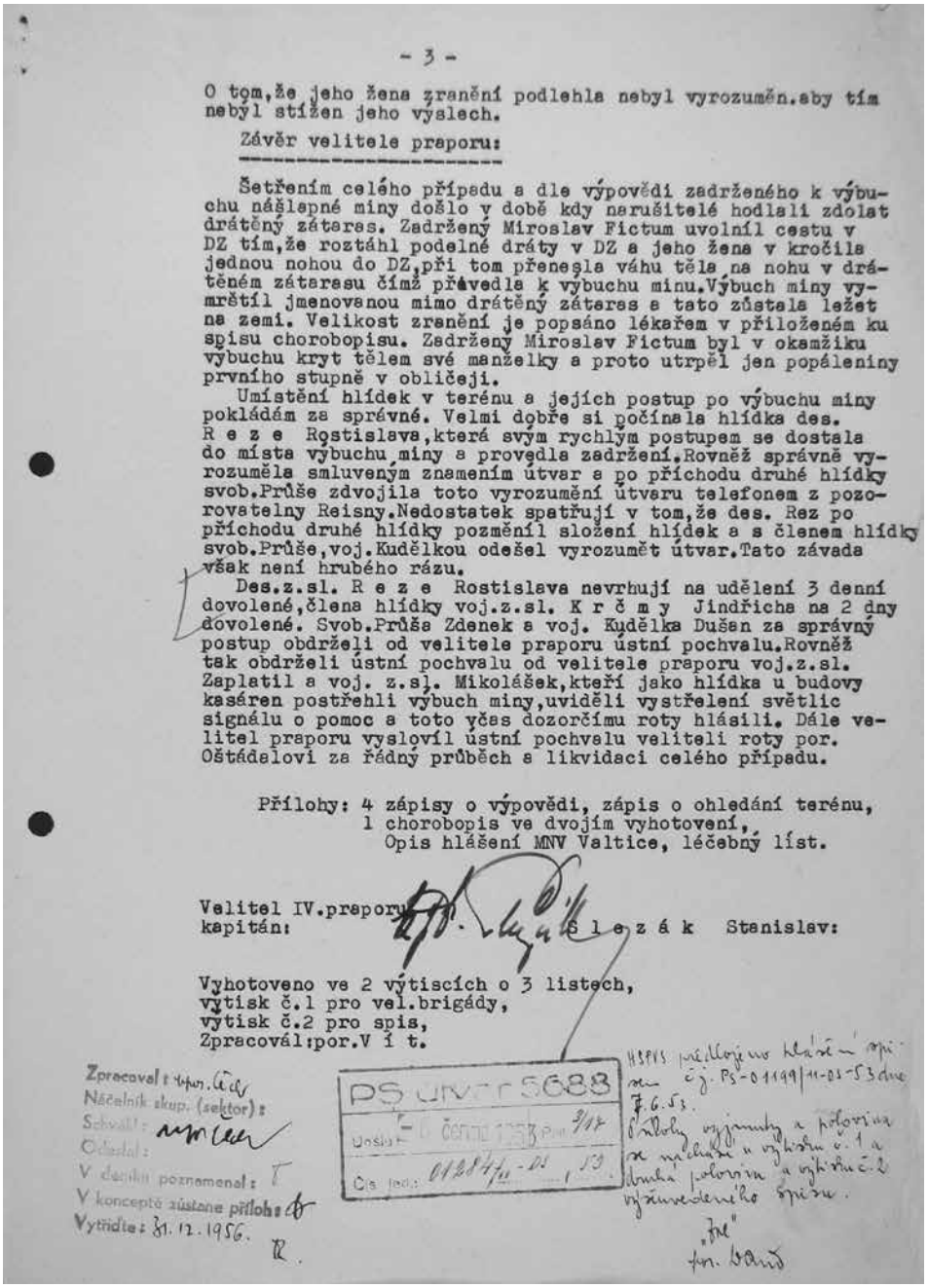
U roty bylo zesílené střežení státní hranice u roty přítomen velitel roty i jeho zástupce. Službu dozorčího důstojníka roty měl zást.vel.por. J o h n Jaroslav. Asi o 00.30 hod. obdržel hlášení od dozorčího roty svob. Pavlecha Ludevita, že strážný voj. Zaplatil a voj.Mikolášek slyšeli výbuch miny a vystřelení dvou světlic červené a zelené v prostoru Reisny. Por. John o tomto okamžitě vyrozuměl velitele roty,ktery mu dál rozkaz,aby si vzál poplachovou hlídku,motorové vozidlo a odejél okamžitě do prostoru volání o pomoc.Por. John Jaroslav po zjištění celé situace na místě výbuchu zjistil,že zadržené osoby potřebují urychleně lékařskou pomoc,proto zraněného muže odvezl okamžitě do Valtické nemocnice služ.mot.vozidlem a pro těžce zraněnou ženu poslál sanitní vůz Valtické nemocnice, ktery zraněnou odvezl.Převoz do nemocnice lechčejí zraněho muže provedl proto,že žena při převozu musela ležet což ve služ. motorovém vozidle nejde.

Mezi tím,co por. John odejel do místa zadržení,telefonoval des. Rez situaci na útvar veliteli roty,který situaci zahlásil předběžně na velitelství praporu s tím,že odjíždí do prostoru provést další opatření.Po příjezdu do prostoru zadržení a výbuchu miny provedl průzkum terénu a prostor nechál zajistit dvoumužovou hlídkou.

O p a t ř e n í :

Po provedeném odvozu zadržených do státní nemocnice ve Valticích a po ošetření zadrženého Miroslava Fictuma,byl tento na ložnici nemocných stále zajišťován jedním přísl.z povolání od PS - útvaru Valtice,aby nedošlo ku styku s ostatními pacienty v nemocnici.Žena byla zraněna minou velmi těžce,musela jí býti amputována pravá noha a v 05.15 hod. hod. svému zranění podlehla.

S pohřbem jmenované bylo postupováno podle rozkazu vel.HS PVS. k provedení soudní pitvy byl povolán okresní prokurátor a voj.lékař,kteří od provedení pitvy opustili a dali svolení k provedení pohřbení.Jmenovaná Olga Fictumová byla pohřbena dne 3.6.1953 o 13.30 hod. za přítomnosti por. Oštádala,vel. roty Valtice,dále na místě pohřbu byla přítomna žena hrobaře, která prováděla výkop hrobu a pohřbení za nemocného manžela Anna Mlátilíková,obecní slucha Malhotský František,a odvozce mrtvých Horáček Josef.Hrob byl zrovnán ze zemi. O úmrtí jmenované vyrozuměl MNV Valtice MNV v Mariánských Láznich za účelem vyrozumění nejbližších příbuzných a za účelem vzetí s evidence osob.Opis hlášení je připojen ku spisu. Zadržený muž Miroslav Fictum byl podle rozkazu vel.brigády ve večerních hodinách převzat z nemocnice Valtice a převezen služebním sanitním vozem do Znojma.

- 3 -

O tom,že jeho žena zranění podlehla nebyl vyrozuměn.aby tím nebyl stížen jeho výslech.

Závěr velitele praporu:

Šetřením celého případu a dle výpovědi zadrženého k výbuchu nášlapné miny došlo v době kdy narušitelé hodlali zdolat drátěný zátaras. Zadržený Miroslav Fictum uvolnil cestu v DZ tím,že roztáhl podelné dráty v DZ a jeho žena v kročila jednou nohou do DZ,při tom přenesla váhu těla na nohu v drátěném zátarasu čímž přivedla k výbuchu minu.Výbuch miny vymrštil jmenovanou mimo drátěný zátaras a tato zůstala ležet na zemi. Velikost zranění je popsáno lékařem v přiloženém ku spisu chorobopisu. Zadržený Miroslav Fictum byl v okamžiku výbuchu kryt tělem své manželky a proto utrpěl jen popáleniny prvního stupně v obličeji.

Umístění hlídek v terénu a jejich postup po výbuchu miny pokládám za správné. Velmi dobře si počínala hlídka des. R e z e Rostislava,která svým rychlým postupem se dostala do místa výbuchu miny a provedla zadržení.Rovněž správně vyrozuměla smluveným znamením útvar a po příchodu druhé hlídky svob.Průše zdvojila toto vyrozumění útvaru telefonem z pozorovatelny Reisny.Nedostatek spatřují v tom,že des. Rez po příchodu druhé hlídky pozměnil složení hlídek a s členem hlídky svob.Průše,voj.Kudělkou odešel vyrozumět útvar.Tato závada však není hrubého rázu.

Des.z.sl. R e z e Rostislava navrhují na udělení 3 denní dovolené,člena hlídky voj.z.sl. K r č m y Jindřicha na 2 dny dovolené. Svob.Průša Zdenek a voj. Kudělka Dušan za správný postup obdrželi od velitele praporu ústní pochvalu.Rovněž tak obdrželi ústní pochvalu od velitele praporu voj.z.sl. Zaplatil a voj. z.sl. Mikolášek,kteří jako hlídka u budovy kasáren postřehli výbuch miny,uviděli vystřelení světlic signálu o pomoc a toto včas dozorčímu roty hlásili. Dále velitel praporu vyslovil ústní pochvalu veliteli roty por. Oštádalovi za řádný průběh a likvidaci celého případu.

Přílohy: 4 zápisy o výpovědi, zápis o ohledání terénu,
1 chorobopis ve dvojím vyhotovení,
Opis hlášení MNV Valtice, léčebný list.

Velitel IV.praporu
kapitán: S l e z á k Stanislav:

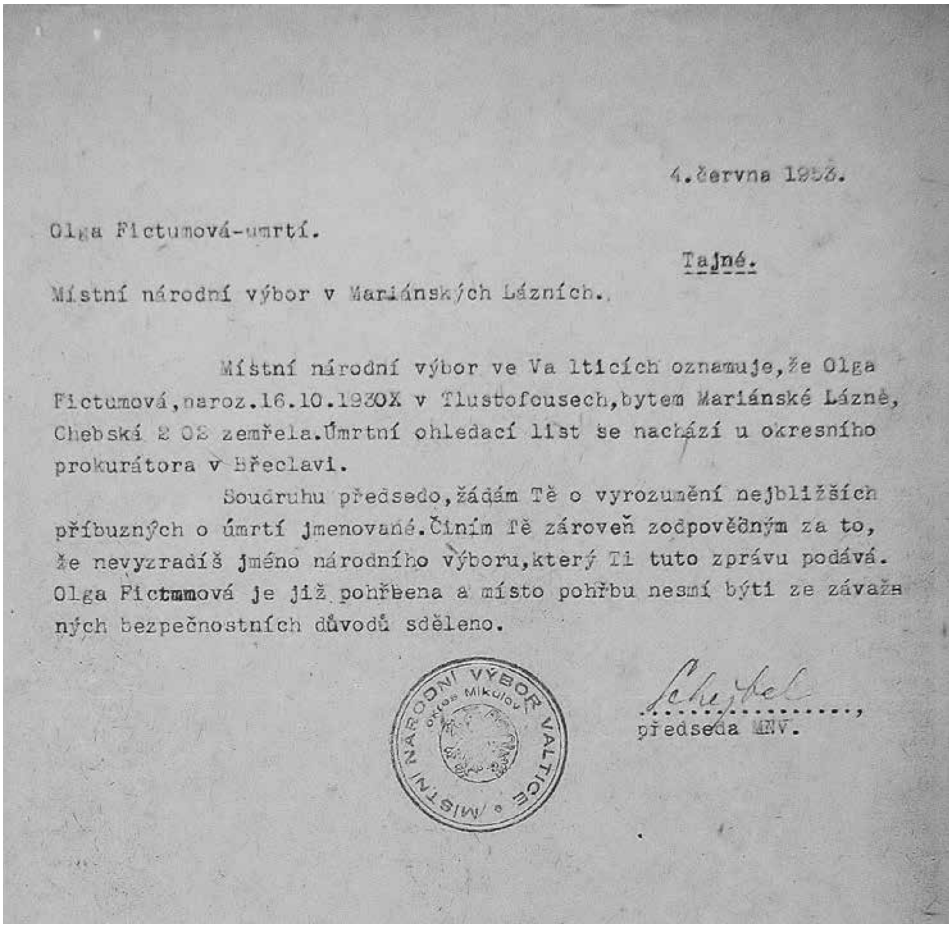
Vyhotoveno ve 2 výtiscích o 3 listech,
výtisk č.1 pro vel.brigády,
výtisk č.2 pro spis,
Zpracoval:por.V í t.

Zpracoval: ppor. Vít
Náčelník skup. (sektor):
Schválil:
Odeslal:
V deníku poznamenal:
V konceptě zůstane příloha:
Vyřídit: 31. 12. 1956.

PS UNV r. 5688
Úsek: Čj. 1238/56 Příl. 3/17
Čís. jed.: 01284/11-01 ,13.

HSPIS přiložen hlášení spisu čj. PS-01199/11-01-53 dne 7.6.53.
Přílohy vyjmuty a přiloženy ze složky a vyškrtnuty z rejstříku č. 1 a druhá polovina z rejstříku č. 2 vyřazeného spisu.
„Je"
kpt. Vaněk

Obr. 5a–5c: Vyšetřovací zpráva z břeclavského praporu adresovaná znojemské brigádě. Záznam o pohřbu O. Fictumové je na s. 2 v odstavci „Opatření".

4.června 1953.

Olga Fictumová-umrtí.

Tajné.

Místní národní výbor v Mariánských Láznich.

Místní národní výbor ve Va lticích oznamuje, že Olga Fictumová, naroz.16.10.19ZOX v Tlustofousech, bytem Mariánské Lázně, Chebská 2 OS zemřela. Úmrtní ohledací list se nachází u okresního prokurátora v Břeclavi.

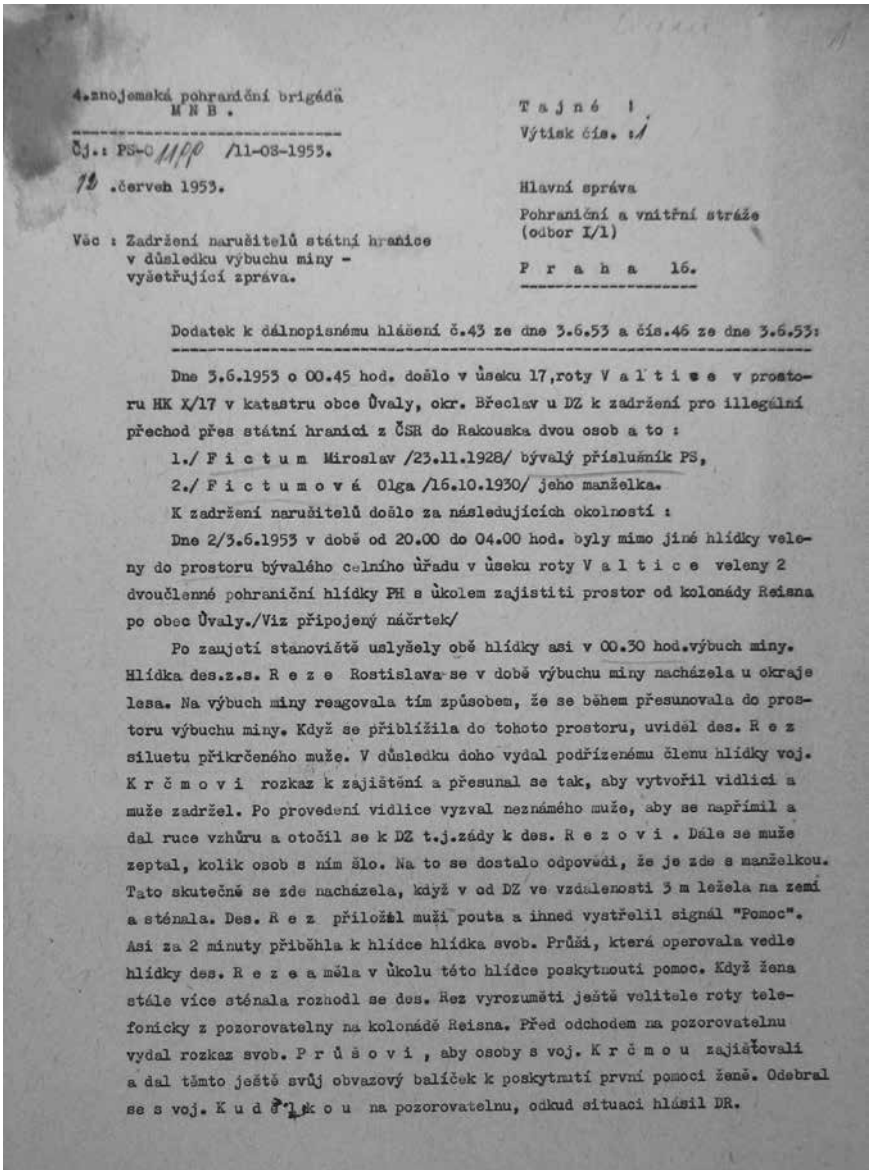
Soudruhu předsedo, žádám Tě o vyrozumění nejbližších příbuzných o úmrtí jmenované. Činím Tě zároveň zodpovědným za to, že nevyzradíš jméno národního výboru, který Ti tuto zprávu podává. Olga Fictmmová je již pohřbena a místo pohřbu nesmí býti ze závažných bezpečnostních důvodů sděleno.

MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR VALTICE okres Mikulov

....., předseda MNV.

Obr. 6: Zpráva MNV ve Valticích o úmrtí O. Victumové.

Vybrané dokumenty z vyšetřovací zprávy ze dne 12. června 1953 sepsané velitelstvím 4. znojemské pohraniční brigády[9]

4.znojemská pohraniční brigáda
M N B .

Čj.: PS-0 1119 /11-08-1953.

12 .červen 1953.

Věc : Zadržení narušitelů státní hranice v důsledku výbuchu miny - vyšetřující zpráva.

T a j n é !
Výtisk čís. : 1

Hlavní správa
Pohraniční a vnitřní stráže
(odbor I/1)

P r a h a 16.

Dodatek k dálnopisnému hlášení č.43 ze dne 3.6.53 a čís.46 ze dne 3.6.53:

Dne 3.6.1953 o 00.45 hod. došlo v úseku 17,roty V a l t i c e v prostoru HK X/17 v katastru obce Úvaly, okr. Břeclav u DZ k zadržení pro illegální přechod přes státní hranici z ČSR do Rakouska dvou osob a to :

1./ F i c t u m Miroslav /23.11.1928/ bývalý příslušník PS,

2./ F i c t u m o v á Olga /16.10.1930/ jeho manželka.

K zadržení narušitelů došlo za následujících okolností :

Dne 2/3.6.1953 v době od 20.00 do 04.00 hod. byly mimo jiné hlídky veleny do prostoru bývalého celního úřadu v úseku roty V a l t i c e veleny 2 dvoučlenné pohraniční hlídky PH s úkolem zajistiti prostor od kolonády Reisna po obec Úvaly./Viz připojený náčrtek/

Po zaujetí stanoviště uslyšely obě hlídky asi v 00.30 hod.výbuch miny. Hlídka des.z.s. R e z e Rostislava se v době výbuchu miny nacházela u okraje lesa. Na výbuch miny reagovala tím způsobem, že se během přesunovala do prostoru výbuchu miny. Když se přiblížila do tohoto prostoru, uviděl des. R e z siluetu přikrčeného muže. V důsledku toho vydal podřízenému členu hlídky voj. K r č m o v i rozkaz k zajištění a přesunal se tak, aby vytvořil vidlici a muže zadržel. Po provedení vidlice vyzval neznámého muže, aby se napřímil a dal ruce vzhůru a otočil se k DZ t.j.zády k des. R e z o v i . Dále se muže zeptal, kolik osob s ním šlo. Na to se dostalo odpovědi, že je zde s manželkou. Tato skutečně se zde nacházela, když v od DZ ve vzdálenosti 3 m ležela na zemi a sténala. Des. R e z přiložil muži pouta a ihned vystřelil signál "Pomoc". Asi za 2 minuty přiběhla k hlídce hlídka svob. Průši, která operovala vedle hlídky des. R e z e a měla v úkolu této hlídce poskytnouti pomoc. Když žena stále více sténala rozhodl se des. Rez vyrozuměti ještě velitele roty telefonicky z pozorovatelny na kolonádě Reisna. Před odchodem na pozorovatelnu vydal rozkaz svob. P r ů š o v i , aby osoby s voj. K r č m o u zajišťovali a dal těmto ještě svůj obvazový balíček k poskytnutí první pomoci ženě. Odebral se s voj. K u d ě l k o u na pozorovatelnu, odkud situaci hlásil DR.

9 ABS, f. 2357, k. č. 36, Zadržení narušitelů státní hranice v důsledku výbuchu miny – vyšetřující zpráva z 12. 6. 1953.

- 2 -

V době výbuchu miny vykonávali SR voj. Z a p l e t a l a voj. M i k u l á š e k, kteří ihned výbuch miny hlásili DR svob. P a v l e c h o v i. DR vyrozuměl o tomto DDR por. J o h n a, který vydal ihned rozkaz k připravení motorového vozidla a poplachové hlídky. Mezitím co příslušníci nasedali do vozidla zjistili strážní vystřelení signálu "Pomoc".

Když por. J o h n přijel do prostoru výbuchu miny a zjistil oba narušitely zraněné výbuchem miny rozhodl se nejdříve odvésti F i c t u m a do nemocnice Valtice a to proto, že zraněná F i c t u m o v á by vleže do služ.motorového vozidla nevešla. Odjel proto s F i c t u m e m do nemocnice a požádal o vyslání sanitního vozu, které se také během 12 minut do tohoto prostoru dostavilo a odvezlo zraněnou F i c t u m o v o u do nemocnice, kde jí byla ihned poskytnuta lékařská pomoc a byla provedena amputace pravé nohy. Taktéž F i c t u m o v i, který byl výbuchem miny zraněn v obličeji byla poskytnuta ihned lékařská pomoc.

Mezitím co por. J o h n odjel na místo výbuchu a des. R e z podával hlášení DR, odjel do tohoto prostoru i velitel roty por. O š t á d a l, kde po odvezení obou narušitelů provedl průzkum místa zadržení nechal prostor ještě zajistiti další dvoučelnnou pohraniční hlídkou a podal veliteli praporu hlášení o situaci a učiněná opatření.

F i c t u m o v á pak dne 3.6.1953 o 05.15 hod. přes všestrannou lékařskou pomoc zemřela.

F i c t u m po dobu ošetřování v nemocnici ve Valticích byl střežen příslušníky z pov. 17.roty a byl v místnosti odděleně od ostatních pacientů.

H o d n o c e n í :

Největší zásluhu na likvidaci narušitelů státní hranice má ženijní opatření a to položení zemního minového pole. I když byly zemní miny dodány brigádě v omezeném množství, byly těmito přehraženy důležité směry v rámci brigády. Způsob kladení minového pole se v tomto případě plně osvědčil a jsou dány všechny předpoklady i v budoucnu k zneškodnění narušitelů, kteří by se pokusili přes zemní minové pole překročiti státní hranici. Přesto, že byly zaminovány jen nejdůležitější směry nesouvislým minovým polem a to v délce 500 - 1.500 m jeví se vhledem k náporu nepřítele nutnost přehraditi další úseky, avšak u VB je k provedení tohoto úkolu nedostatek zemních min.

Postup des.z.s. R e z e a voj. K r č m y byl správný a rozhodný.

Rozhodnutí zástupce velitele roty por. J o h n a a velitele roty por. Oštádala bylo naprosto správné. Po zkušenostech, které rota dosáhla již při prvém případě výbuchu miny PPDMIB, kdy výbuchem miny byli 2 agenti zraněni, je u této roty vidět velmi dobrou bojovou pohotovost příslušníků a správné rozhodování příslušníků štábu roty.

- 3 -

Ačkoliv zadržený F i c t u m bydlel v Mariánských láznich, kde měl také možnost překročiti státní hranici z ČSR do Německa volil pro překročení státní hranice prostor Jižní Moravy, kde v roce 1950 sloužil u PS útvaru V r a t ě n í n /nyní Uherčice/. Tuto cestu volil proto, neboť věděl z dřívější doby, že západní hranice je velmi dobře střežena a počítal s tím, že jižní Morava je stále nedostatečně střežena. Nevěděl však o ženijně-technickém zajištění a položením minových polí.

Jeho postup ke státní hranici byl bojový a po ujití 20 - 30 m se vždy se svou manželkou zastavil, pozoroval a naslouchal, zda není v blízkosti pohraniční hlídka.

O tom, že mu nebylo známo o zpevnění DZ minami svědčí ta okolnost, že po příchodu k DZ roztahoval 3 a 4 vodorovný drát první stěny a vzniklým otvorem nechal prolézati manželku jako první. Když tato pravou nohou vkročila mezi první a střední stěnu šlápla na minu, jejímž výbuchem ji byla utržena pravá noha do výšky téměř kolena a výbuchem miny byl také zasažen obličej F i c t u m a , který přikrčeně sledoval prolézání své manželky první stěnou.

Způsob položení min.pole se plně osvědčil.

O p a t ř e n í :

F i m c t u m o v á byla pohřbena ve Valticích, při čemž bylo postupováno podle rozkazu MNB a HS PVS.

K provedení soudní pitvy byl povolán okresní prokuráto a voj.lékař, kteří od provedení pitvy upustili.

Hrob F i c t u m o v é zarovnán se zemí. O úmrtí byl vyrozuměn MNV v Mar. Lázních.

Jelikož se jednalo o bývalého příslušníka PS, byl při výslechu přítomen také orgán VKR.

Des. R e z o v i byla udělena 3 denní dovolená za vzorné plnění služebních povinností.

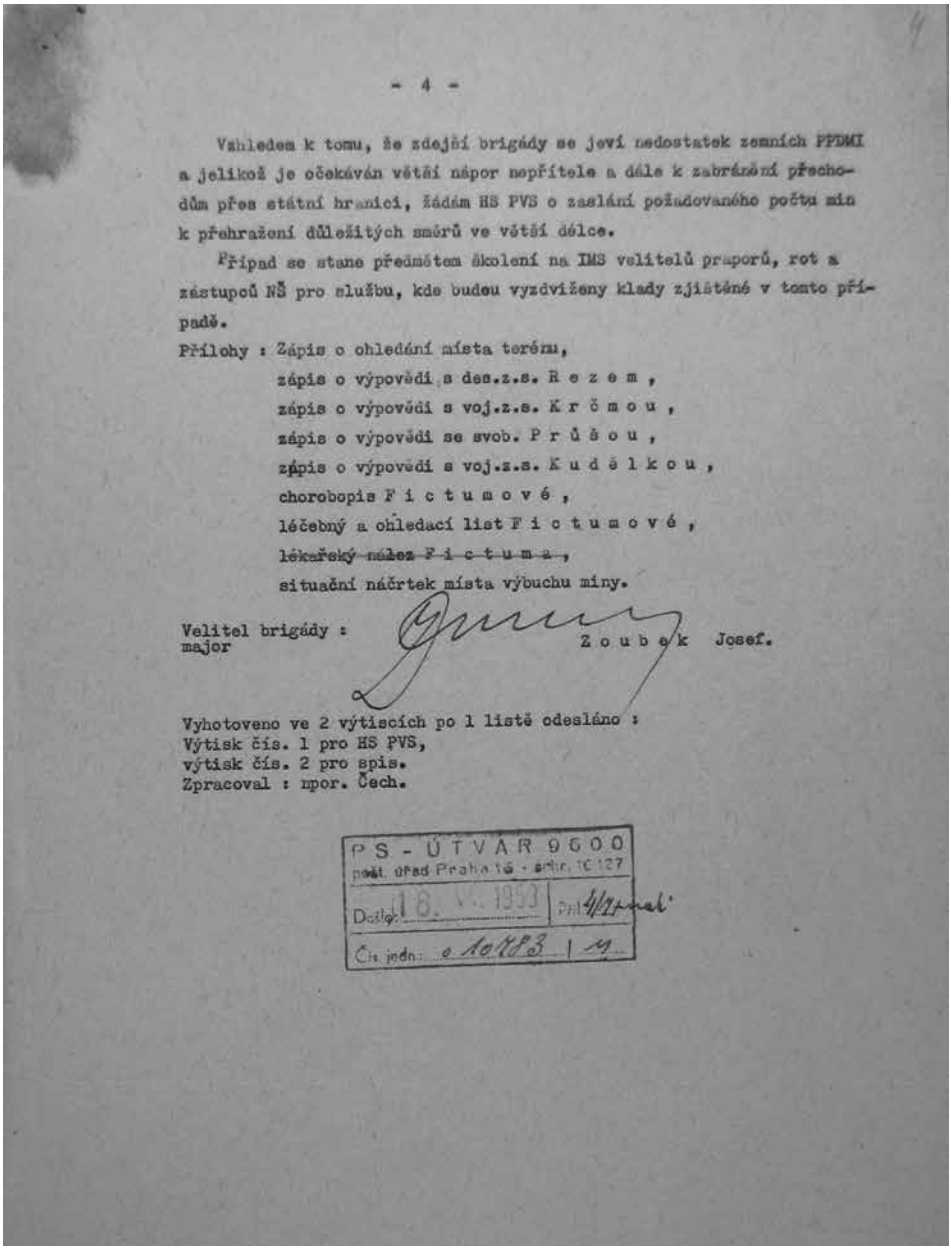
Voj. K r č m o v i byla udělena 2 denní dovolená za vzorné plnění služebních povinností.

Svob.P r ů š o v i a voj. K u d ě l k o v i udělil velitel praporu pochvalu před nastoupenou jednotkou.

Voj. Z a p l a t i l o v i a voj. M i k o l á š k o v i udělil velitel praporu pochvalu před nastoupenou jednotkou za správný výkon služby SR.

Por. O š t á d a l o v i a por. J o h n o v i bude udělena pochvala na shromáždění důstojníků za dobrou bojovou pohotovost jednotky.

PVP roty rotnému z.s. Š p o n e r o v i bude udělena pochvala v denním rozkaze VB za dobrou politickou práci u 17.roty.

- 4 -

Vzhledem k tomu, že zdejší brigády se jeví nedostatek zemních PPDMI a jelikož je očekáván větší nápor nepřítele a dále k zabránění přechodům přes státní hranici, žádám HS PVS o zaslání požadovaného počtu min k přehražení důležitých směrů ve větší délce.

Případ se stane předmětem školení na IMS velitelů praporů, rot a zástupců NŠ pro službu, kde budou vyzdviženy klady zjištěné v tomto případě.

Přílohy : Zápis o ohledání místa teorému,
zápis o výpovědi s des.z.s. R e z e m ,
zápis o výpovědi s voj.z.s. K r č m o u ,
zápis o výpovědi se svob. P r ů š o u ,
zápis o výpovědi s voj.z.s. K u d ě l k o u ,
chorobopis F i c t u m o v é ,
léčebný a ohledací list F i c t u m o v é ,
~~lékařský nález F i c t u m a ,~~
situační náčrtek místa výbuchu miny.

Velitel brigády :
major Z o u b e k Josef.

Vyhotoveno ve 2 výtiscích po 1 listě odesláno :
Výtisk čís. 1 pro HS PVS,
výtisk čís. 2 pro spis.
Zpracoval : npor. Čech.

PS - ÚTVAR 9600
pošt. úřad Praha 16 - adr. 10127
Došlo: 18. VI. 1953 Příl. 4/2 anal.
Čís. jedn.: o 10483 / 4

Obr. 7a–7d: Vyšetřovací zpráva sepsaná na velitelství znojemské pohraniční brigády, údaje o pohření O. Fictumové jsou na s. 2 v odstavci „Opatření". Hlavním důvodem publikace archiválie je tehdejší zhodnocení nasazení min na hranicích. Zatímco podle dnešního chápaní bylo nasazení min jednoznačně barbarství, tehdejší velitelé ze Znojma si pochvalují jejich účinek, stěžují si na nedostatečné množství dodaných min a požadují zaslání dalších min pro rozšíření minových polí.

4.smojenecká pohraniční brigáda
M N B .

Z á p i s

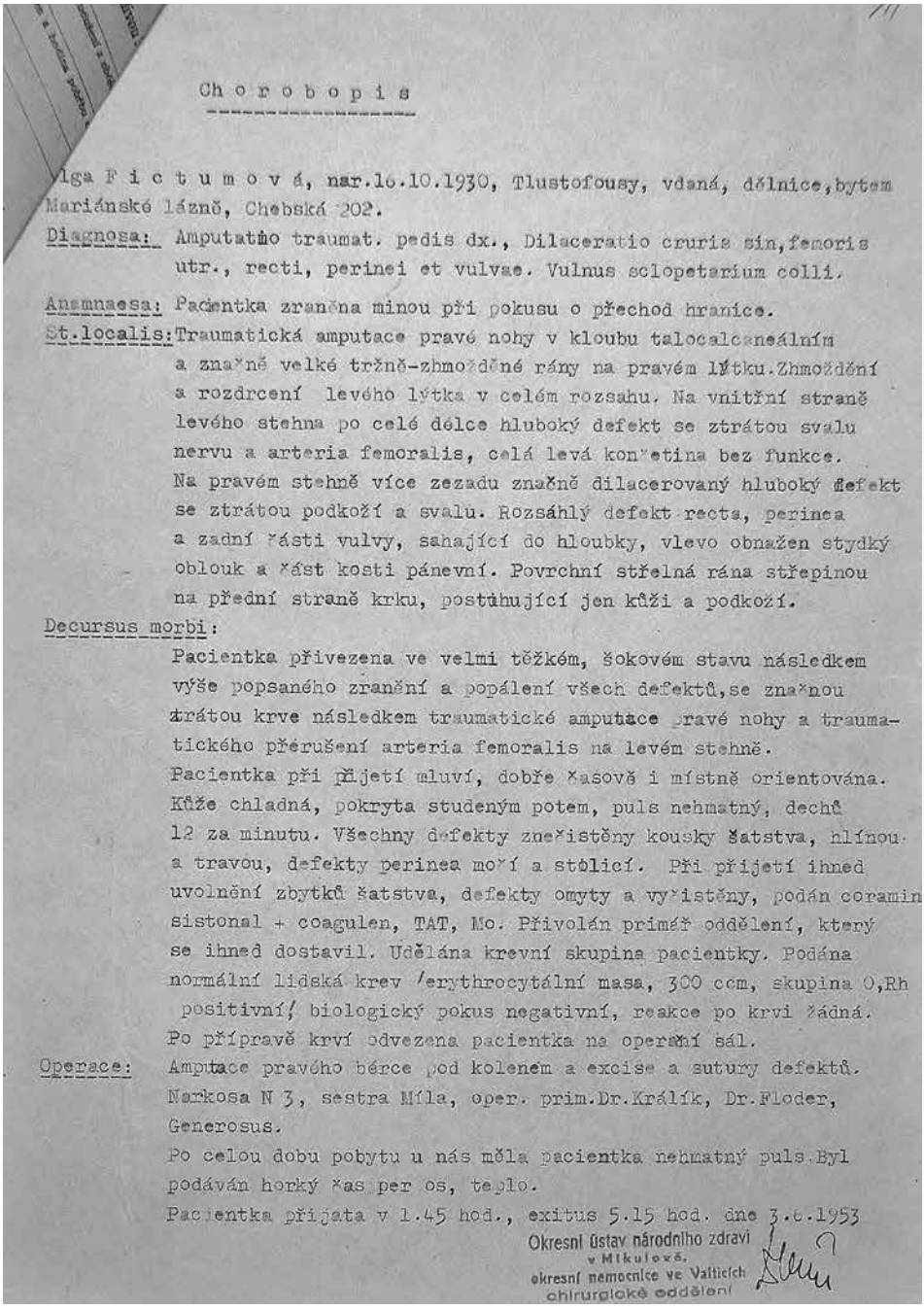
o ohledání místa výbuchu miny u PS útvaru Valtice.

Průzkumu terénu byli přítomni :
1./ Npor. Č e c h Jiří náčelník odd.I/1,
2./ por. M i k u l k a František POB VB,
3./ por. O š t á d a l Vladimír velitel roty.

Průzkum terénu byl proveden dne 3.6.1953 od 09.00 do 09.45 hod. za zamračeného počasí.
Popis terénu :
DZ probíhá souběžně se silnicí Valtice - Úvaly a to ve vzdálenosti 30 m. ZP probíhá po okraji silnice /silnice mimo ZP/. Státní hranice probíhá od silnice vevzdálenosti 120 m. Mezi silnicí a DZ je zasazena vojtěška, kterou po porostlý i v DZ. Vojtěška dosahuje výšky 40 cm.U DZ směrem ke státní hranici probíhá pěšina vyšlapaná koňmi. KP je v kontrolovatelném stavu a je nově ovlčkený. Mezi KP a státní hranicí je rovněž zasazena vojtěška.
Terén od DZ sesvažuje do vnitrozemí. Od DZ mírně stoupá ke státní hranici. Od silnice směrem do vnitrozemí je zasazena taktéž vojtěška, která je t.č. pokosena. Vlivem silného deště v noční době nebyly nalezeny stopy po osobách, které přišly k DZ.
Místo kde došlo k výbuchu miny :
Místo, kde došlo k výbuchu miny se nachází 300 m západně okraje lesa u kolonády N e i s n a v prostoru celního úřadu. Jižně místa výbuchu se na státní hranici nachází HK X/17.
Na místě výbuchu bylo zjištěno :
Výbuchla mina umístěna 30 cm od kůlu první stěny. Po výbuchu miny zanechala tato 20 cm hlubokou jámu o průměru 25 cm. Výbuchem miny byla povalena vojtěška v DZ v okruhu 1.5 m. Výbuchem miny byl utržen 6 vodorovný drát první stěny od země. Mezi první a střední stěnou u místa výbuchu miny byly nalezeny kousky lidského masa velikosti 2 - 4 cm. Dále zde byl nalezen zbytek horní části dámské obuvi. Na střední stěně ve výšce 1.40 m byla nalezeny taktéž kousky lidského masa /tuku/ velikosti 2-4 cm. Dále na střední stěně byly nalezeny kousky látky, které pochází z dámských šatů.
Od místa výbuchu miny směrem do vnitrozemí ve vzdálenosti od DZ 3 m byla vojtěška v průměru 3 m pošlapaná a od hlídek PS, které se na místo výbuchu dostavily. V tomto prostoru byl nalezen obal od obvazového balíčku, zanechaný hlídkou PS, která poskytla první pomoc raněným.
DZ je zpevněn zemním minovým pásem, nastražen min osvěcovacích, nastražnými Prami.

Ve V a l t i c í c h 5.červen 1953.

npor. Čech ..... por. Oštádal ..... por. Mikulka .....

Ch o r o b o p i s

Olga F i c t u m o v á, nar.16.10.1930, Tlustofousy, vdaná, dělnice, bytem Mariánské lázně, Chebská 202.

Diagnosa: Amputatio traumat. pedis dx., Dilaceratio cruris sin, femoris utr., recti, perinei et vulvae. Vulnus sclopetarium colli.

Anamnaesa: Pacientka zraněna minou při pokusu o přechod hranice.

St.localis: Traumatická amputace pravé nohy v kloubu talocalcaneálním a značné velké tržně-zhmožděné rány na pravém lýtku. Zhmoždění a rozdrcení levého lýtka v celém rozsahu. Na vnitřní straně levého stehna po celé délce hluboký defekt se ztrátou svalu nervu a arteria femoralis, celá levá končetina bez funkce. Na pravém stehně více zezadu značně dilacerovaný hluboký defekt se ztrátou podkoží a svalu. Rozsáhlý defekt recta, perinea a zadní části vulvy, sahající do hloubky, vlevo obnažen stydký oblouk a část kosti pánevní. Povrchní střelná rána střepinou na přední straně krku, postihující jen kůži a podkoží.

Decursus morbi:

Pacientka přivezena ve velmi těžkém, šokovém stavu následkem výše popsaného zranění a popálení všech defektů, se značnou ztrátou krve následkem traumatické amputace pravé nohy a traumatického přerušení arteria femoralis na levém stehně. Pacientka při přijetí mluví, dobře časově i místně orientována. Kůže chladná, pokryta studeným potem, puls nehmatný, dech 12 za minutu. Všechny defekty znečištěny kousky šatstva, hlínou a travou, defekty perinea moří a stolicí. Při přijetí ihned uvolnění zbytků šatstva, defekty omyty a vyčištěny, podán coramin sistonal + coagulen, TAT, Mo. Přivolán primář oddělení, který se ihned dostavil. Udělána krevní skupina pacientky. Podána normální lidská krev /erythrocytální masa, 300 ccm, skupina O, Rh positivní/ biologický pokus negativní, reakce po krvi žádná. Po přípravě krví odvezena pacientka na operační sál.

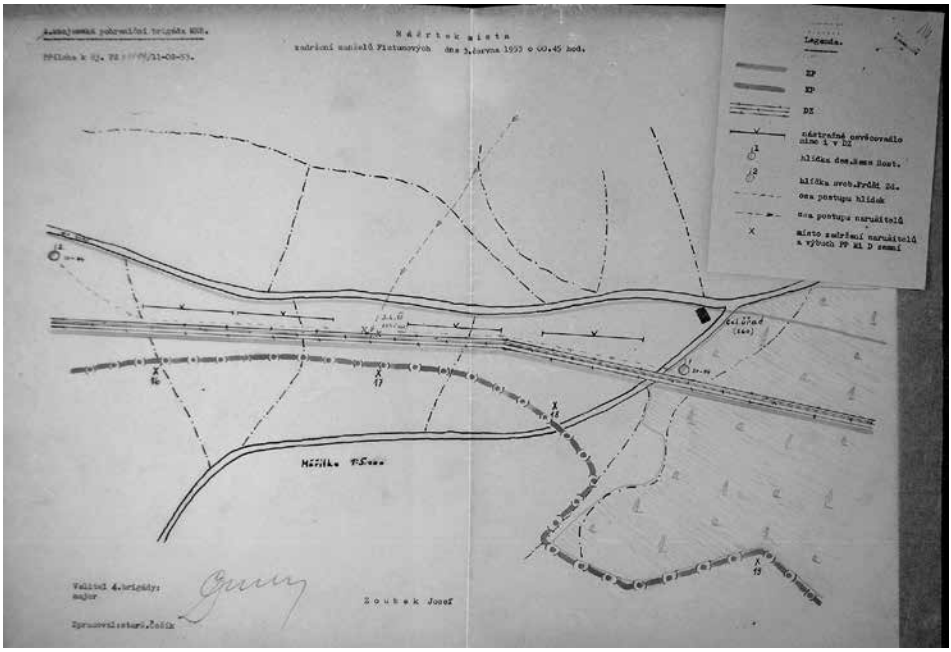
Operace: Amputace pravého bérce pod kolenem a excise a sutury defektů. Narkosa N 3, sestra Míla, oper. prim.Dr.Králík, Dr.Floder, Generosus.

Po celou dobu pobytu u nás měla pacientka nehmatný puls. Byl podáván horký čaj per os, teplo.

Pacientka přijata v 1.45 hod., exitus 5.15 hod. dne 3.6.1953

Okresní ústav národního zdraví v Mikulově, okresní nemocnice ve Valticích, chirurgické oddělení

Obr. 8a, 8b: Tyto dvě archiválie dokumentují účinek min nasazených jako ženijní prostředky k ostraze hranic.

Obr. 9: Dobový náčrtek místa události. Vlastní místo přechodu nebylo zvoleno špatně, manželé Fictumovi prošli mezi dvěma hlídkami a vyhnuli se pomocné hlídkové signalizaci z nástražných osvěcoval[10], hranici měli prakticky na dosah, vzdálena byla asi 90 metrů. Fictum bohužel podcenil úroveň ostrahy hranic s Rakouskem. Od doby, kdy sám sloužil v PS, došlo k podstatným změnám v systému ostrahy hranic, o kterých nevěděl. Jednou z nich bylo i nasazení min.

10 Nástražné osvěcovalo bylo zařízení, které upozornilo hlídku na pohyb osoby ve střeženém úseku. Poté co nepovolaná osoba zavadila o tenký drát natažený nad terénem, zařízení vystřelilo světlici, která osvětlila terén a upozornila hlídky na přítomnost osoby.

Hermina Winklerová

Dne 25. října 1954 se duševně nemocná Hermina Winklerová, nar. 18. prosince 1905, z rakouské pohraniční obce Reibers vzdálila od své rodiny. Nikdo z jejích členů při vybírání brambor nezaznamenal její odchod. Doma se svlékla a nahá odešla pryč. Když se po ní rodina sháněla, zjistila pouze, že ji viděl hajný na kraji lesa těsně u hranic s Československem. Požádali o pomoc četnictvo, pátrání však nepřineslo žádný výsledek.

Jak ukázaly pozdější události, duševně nemocná žena přešla na československé území, zanedlouho narazila na zátaras z ostnatého drátu a vydala se po jeho vnější straně. Z pozorovací věže ji zahlédl hlídkující pohraničník a začal ji pronásledovat po druhé straně plotu. Po krátkém pronásledování po ní spustil palbu, jednou kulkou ji zasáhl do nohy, další ranou jí prostřelil pánev a ustřelil ruku v zápěstí. Teprve pak ženu dostihl.

Zraněnou ženu převezli do nemocnice v Jindřichově Hradci, kde svému zranění podlehla. Mrtvou pak zpopelnili v českobudějovickém krematoriu, její popel vyzvedl příslušník Veřejné bezpečnosti. Další zprávy o osudu popela nešťastné ženy a to, zda byli informováni pozůstalí v Rakousku, se již nepodařilo dohledat.[11]

K případu byly v ABS dohledány následující archiválie: denní hlášení s kusým popisem případu[12] a obdobný záznam ve výkazu činnosti a výkonu služby k ochraně státní hranice[13], žádný z nich však neobsahuje záznam o pohřbu zastřelené ženy. Zmínku se podařilo najít v konceptu hlášení z Hlavní správy Pohraniční stráže MV pro náměstka ministra vnitra z 29. října 1954. K vlastnímu hlášení je připojen jeho koncept a vyšetřovací zpráva sestavená dne 26. října 1954 při velitelství 15. českobudějovické pohraniční brigády MV, obsahující i výpověď zasahujícího pohraničníka a náčrt místa události.[14] Kromě toho byl záznam o kremaci zastřelené H. Winklerové nalezen ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.[15]

11 Pro detailnější popis případu viz PULEC, Martin: *Winklerová, Hermina*. Dostupné online na WWW: https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice-portrety/winklerova-hermina. Cit. 1. 7. 2017.

12 ABS, f. 2357, Denní hlášení č. 299 z 26. 10. 1954, b. 1.

13 ABS, f. 2357, k. č. 59, Výkaz činnosti a výkonu služby k ochraně státní hranice za měsíc říjen 1954, s. 2–4.

14 ABS f. 2357, k. č. 56, Použití zbraně s výsledkem u 26. roty – vyhodnocení.

15 Státní okresní archiv České Budějovice, f. Městský národní výbor České Budějovice – nezpracovaná část, Kremační deník 1952–1957, záznam č. 5206.

Vybrané dokumenty

Z á z n a m : 25.10.1954 ve 12,oo hod. došlo u 26.roty Pernárec 15.brig. k použití zbraně hlídkou voj. Špirjaka s výsledkem. K prošetření byla vysláno komise HS PS.

O d ů v o d n ě n í : Je třeba podat hlášení s, náměstkovi o výsledcích šetření.

H l a v n í s p r á v a
Pohraniční stráže MV

Tajné!
Výtisk čís.:

Čj.: PS - 0 /11-OS-54
.říjen 1954.

P r a h a .

Věc: Použití zbraně s výsledkem u 26.roty 15.brig. - hlášení

Ministerstvo vnitra,
s.nám.gen.por.O. J e l e n ě,
P r a h a

K došlému č.j. 999, č.zpr. 1 ze dne 26.10. 1954:

Dne 25.10.1954 člen pozorovací hlídky voj. Demetra Špirjaka na pozorovatelně mezi HM VI/71 - VI/72 spatřil v 11.55 hod. ve vzdálenosti 300 m ~~od stanoviště~~ pohybovat se ve směru k pozorovatelně na vnější straně DZ neznámou osobu. Velitel hlídky se rozhodl sestoupit s pozorovatelny aby provedl zadržení. Neznámá osoba se však otočila a vracela se zpět.

Velitel hlídky na vzdálenost 200 m vyzval osobu k zastavení, výzvy ~~však~~ nebylo uposlechnuto a neznámá osoba se dala do prudkého běhu místy po KP i po kontrolní pěšince. Výzvu opakoval velitel hlídky ještě pět krát rychle po sobě a poněvadž osoba stále prchala, rozhodl se použít zbraně, ale náboj mu selhal. Nařídil proto členu hlídky použít samopalu, který vystřelil 7 nábojů ve dvou dávkách bez výsledku.

Velitel hlídky za pronásledování, kdy neznámá osoba se přibližovala ke zlomu terénu s lesíkem, ve stoje vystřelil ze dvou stanovišť dva náboje, kterými byl narušitel, jak bylo později zjištěno, zasažen do nohy.

Při dalším ponásledování z obavy, aby se narušitel neskryl v lese směřujícím ke státním hranicím, v kleče vystřelil třetí náboj na vzdálenost 170 m, kterým zasáhl narušitele do pánve, prostřelil břicho a ustřelil v lokti pravou paži /tomuto zásahu nasvědčují silné stopy krve až do místa zadržení/.

Narušitel prchal ještě od místa zasažení 300 m a u vrat vysílením klesl, při čemž, při překonávání bližšího horizontu, se na

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zpřístupněno podle zákona č. 141/2005 Sb.

krátkou dobu ztratil hlídce z dohledu. Při dosažení vrat v DZ, 1200 m od pozorovatelny jižně osady Košlák, zjistila hlídka na vnější straně DZ sedět nahou ženu na KP s natřeleným předloktím. Člen hlídky zůstal střežit narušitele a velitel hlídky vystřelil jeden náboj z pušky jako signál veliteli roty, který na hlášení stráže roty odejel na koni do terénu. Po příjezdu na místo odemkl velitel roty vrata, dal ihned ošetřit raněnou a přikrýti ji stanovým dílcem, hlásil případ veliteli praporu se žádostí o vyslání sanitního vozu a lékaře a svému zástupci nařídil provést zakrytí státních hranic.

Velitel praporu se sanitním vozem, s lékařem a orgánem 6.správy MV se dostavil na místo ve 12,3o hod., dal po ošetření lékařem narušitelku ihned převést do nemocnice do Jindřichova Hradce, kde byla operována primářem nemocnice a dne 26.10.1954 v 10,15 hod. svému zranění podlehla.

V zadržené byla zjištěna Štefanie Pindlerová, nar.1905, z osady Reibers v Rakousku. Žádné jiné údaje nebyly zjištěny.

~~Velitel praporu po odvozu raněné organisoval průzkum terénu~~ ke zjištění místa přechodu státních hranic na naše území. Stopovací psi pro silný déšť v době průzkumu žádnou stopu nezachytili. ~~Ani provedené pročesání terénu příslušníky roty~~ nepřineslo výsledku. Nejpravděpodobnější osou postupu narušitelky z Rakouska se jeví údolí potoka Košlák.

~~Velitel praporu hodnotil použití zbraně jako oprávněné. Velitel brigády nařídil případ prošetřit případ komisí brigády a dal velitel praporu~~ dal provést besedu s pohraničníky na rotě, v níž hodnotil správné jednání velitele hlídky, ~~kterému po skončení mimořádných opatření u roty udělil pětidenní dovolenou.~~

Opatření velitele PS:

K vyšetření případu použití zbraně odeslal jsem komisi operačního odboru HS PS, která zjistila:

Dne 25.10.1954 bylo dopoledne silně zataženo, v údolí potoka Košlák slabší mlha, dobrá viditelnost do 250 m. Pozorovatelna je na lomu DZ na vnitřní straně. V DZ byl zapnut proud, vrata 100 m severovýchodně pozorovatelny byla uzamčena. Narušitelka postupovala k pozorovatelně na vnější straně DZ většinou po kontrolní pěšince, která je vroubena 80-90 cm vysokou žlutou travou. Narušitelka byla snědá, silně ušpiněná (plet zemité barvy), s krátkými rozcuchanými vlasy, takže při postupu splývala s okolím a nebylo možno rozeznat, že se jedná o ženu. Při provádění rekonstrukce bylo ~~jednoznačně~~ zjištěno, že výzvy musela uslyšet. Ani při pronásledování nemohla hlídka vidět, že se jedná o nahého

-3-

člověka, poněvadž DZ a vysoká tráva spojená s ~~mlžným oparem~~ mlžnou oparou tomu zabraňovala k čemuž přistupovalo i rozrušení hlídky a rychlost akce. (celý případ trval 7 - 9 minut).

Nedostatky se projevily v tom, že velitel hlídky voj. Špirjak nehlásil zjištění narušitele a opuštění pozorova-telny veliteli roty. Zahájil však rozhodné pronásledování.

Voj. Špirjak je příslušníkem 1.ročníku zákl. služby, vykonával již několikráte před tím funkci velitele hlídky, přesto, že do této funkce nebyl velitelem praporu schválen. Je svědomitým, tichým, pomaleji chápajícím pohraničníkem. Je členem ČSM. Za dobrý výkon služby byl velitelem roty dvakrát odměněn pochvalou.

V uvedený den bylo z roty odveleno 14 pohraničníků jako soubor v Praze, 10 pohraničníků do výcvikového střediska. Náhradou za soubor bylo přiděleno 13 příslušníků ostatních jednotek 4.a 3.pr.-poru, takže velitel roty byl nucen použít jako velitele hlídek všechny přítomné vlastní pohraničníky, kteří znali úsek roty.

~~Velitelstvím~~ Velitelem roty nebyl ~~v daném případě~~ dodržen rozkaz velitele PS o tom, že vrata v blízkosti střežení hlídky mají být otevřena.

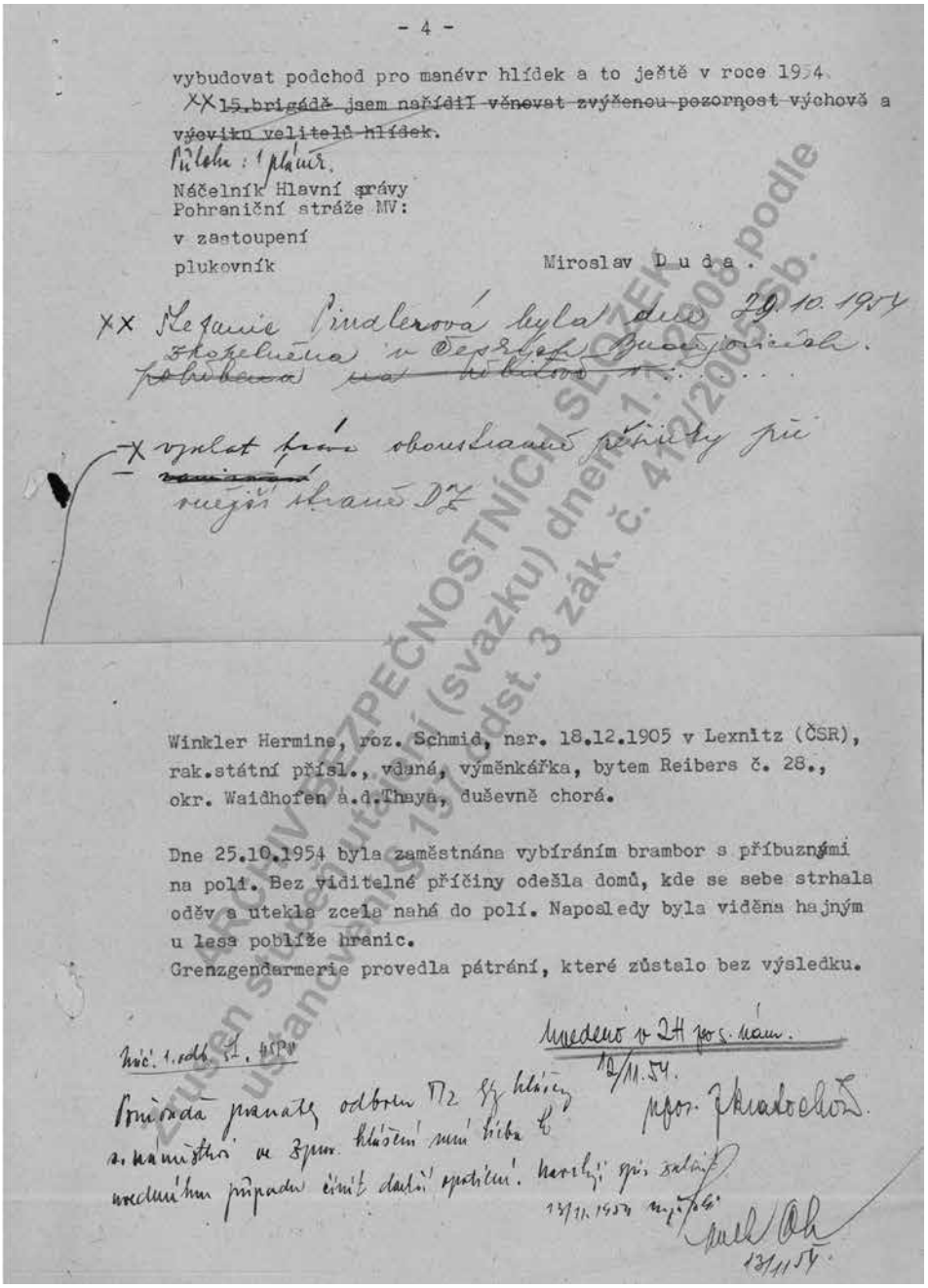
Po provedeném přešetření souhlasím s hodnocením velitele brigády v tom, že zbraně bylo použito proti narušiteli oprávněně ve smyslu nařízení ministra NB ze dne 14.7.1951 (§ 8, zák.č.69 ze dne 11.7.1951)litera a), poněvadž byla použita proti osobě, která na území republiky neoprávněně přešla a na opakovanou výzvu se nezastavila a jejímu útěku jinak zabráněno ~~být nemohlo~~ nebylo.

Nařídil jsem agenturně vyšetřit o jakou osobu se jedná a zjistit pohnutky, vedoucí k narušení státních hranic.

U 26.roty 15.brigády u pozorovatelny jižně ~~pozorovatelny~~ osady Košlák

Koncept obsahuje			Z konceptu vyňal		
počet listů	datum	podpis	počet listů	datum	podpis

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (zákon č. 412/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů)
ustanovení § 19 odst. 1 písm. a) zákona č. 412/2005 Sb.

- 4 -

vybudovat podchod pro manévr hlídek a to ještě v roce 1954.
XX ~~15.brigádě jsem nařídil věnovat zvýšenou pozornost výchově a výcviku velitelů hlídek.~~
Příloha : 1 plán.
Náčelník Hlavní správy
Pohraniční stráže MV:
v zastoupení
plukovník Miroslav D u d a .

XX Kejanie Pindlerová byla dne 29.10.1954 ~~zkopelněna v Čepřlech~~ [illegible] ~~políbena na hřbitově~~ [illegible]

X vydat [illegible] obousíranně pěnitky při ~~zamítnutí~~ svých hranic DŽ

Winkler Hermine, roz. Schmid, nar. 18.12.1905 v Lexnitz (ČSR), rak.státní přísl., vdaná, výměnkářka, bytem Reibers č. 28., okr. Waidhofen a.d.Thaya, duševně chorá.

Dne 25.10.1954 byla zaměstnána vybíráním brambor s příbuznými na poli. Bez viditelné příčiny odešla domů, kde se sebe strhala oděv a utekla zcela nahá do polí. Naposledy byla viděna hajným u lesa poblíže hranic.
Grenzgendarmerie provedla pátrání, které zůstalo bez výsledku.

Vyřídí 1. odb. 2. správy

Provedeno v 2H pro s. Hám.
12/11.54.

Provádí pravidelný odbor PZ. Při hlášení s. náměstkovi ve zpr. hlášení není třeba uvádět. V mimořádném případě činit další opatření. Navrhuji spis založit.
13/11.1954 mjr. [illegible]
pplk. Skuhrovský
13/11/54.

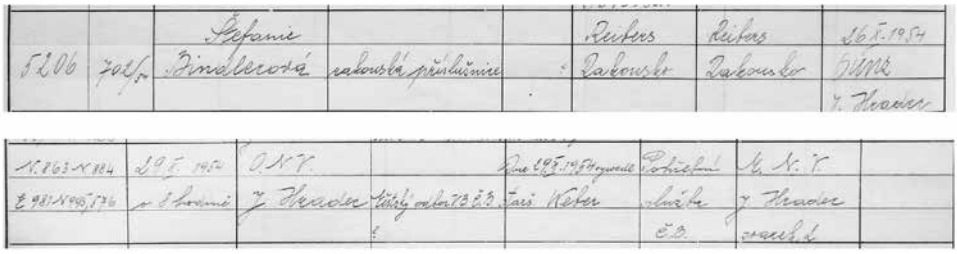
ABS MV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
zřízen správcem archivu (svazku) dnem 1. 2. 2008 podle ustanovení § 13 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Obr. 10a–10d: Koncept hlášení o události zpracovaný na Hlavní správě Pohraniční stráže MV pro náměstka ministra vnitra (ABS f. 2357, k. č. 56, Použití zbraně s výsledkem u 26. roty – vyhodnocení)

V publikovaném dokumentu je zajímavá zmínka o besedě s pohraničníky na rotě o správnosti zásahu. Pro pohraničníky musel být otřesný zážitek vidět účinek střelné zbraně na nahé staré ženě: ruka ustřelená v předloktí, průstřel pánevní dutiny. Bylo proto nutné jim zdůraznit, že tento postup je skutečně správný a podpořit zasahujícího pohraničníka při vyrovnání se s traumatizujícím zážitkem, udělili mu proto navíc pět dní dovolené. Zadržená je uváděna pod nesprávným jménem.

Pohraničník, který nesmyslně zastřelil Winklerovou, utíkající stále podle zátarasu, je hodnocen jako svědomitý, tichý a pomalu chápající. Byl to pravděpodobně prostý člověk, který příliš nepřemýšlel nad svým jednáním a plnil rozkazy poplatné období studené války. Tehdejší mocipáni z něj udělali nástroj plnící jejich vůli. Autora by zajímalo, jakým způsobem se pohraničník vyrovnal se zbytečným zabitím pološílené ženy.

Zpráva o zpopelnění tělesných ostatků Herminy Winklerové je napsán rukou v horní části str. 4 příslušného hlášení o události (obr. 10).

Obr. 11: Záznam z kremačního deníku (Státní okresní archiv České Budějovice, f. Městský národní výbor České Budějovice – nezpracovaná část, Kremační deník 1952–1957, záznam č. 5206)

Ze záznamu z kremačního deníku (obr. 11) vyplývá, že tělesné ostatky Herminy Winklerové (nesprávně uváděné jako Štefanie Pindlerové), zemřelé dne 26. října 1954 v nemocnici v Jindřichově Hradci, byly zpopelněny v dne 29. října 1954 v osm hodin, téhož dne popel Winklerové vyzvedl příslušník Veřejné bezpečnosti v Českých Budějovicích staršina Weber.

Alois Janotka

Pozadí případu Aloise Janotky je obestřeno tajemstvím. Tento muž slovenské národnosti žil přechodně v obci Prášily, kde pracoval jako lesní dělník. Poprvé na sebe upozornil pohraniční bezpečnostní složky tehdy, když se v noci dobýval za děvčaty na ubytovnu brigádnic, přičemž k jeho zpacifikování musela být povolána hlídka, podruhé se objevuje v denním hlášení Pohraniční stráže již jako pohřešovaný. Dne 29. května 1954 se nepozorovaně vzdálil ze svého pracoviště nedaleko státních hranic. Po zjištění jeho nepřítomnosti zajišťující hlídka vyvolala poplach, avšak při pátrací akci služební pes zachytil jeho stopu pouze do vnitrozemí, rovněž kontrola

drátěného zátarasu a kontrolního orného pásu nezaznamenala známky ilegálního přechodu hranic. Výsledky nepřineslo ani agenturní pátrání na druhé straně hranic: zahraniční informátoři nezaznamenali ani přechod hranic, ani zatčení osoby. Tehdy se bezpečnostní orgány domnívaly, že Janotka bez vědomí všech odjel do místa svého trvalého bydliště na Slovensku, jak to již ostatně učinil v minulosti několikrát.[16]

Avšak další události ukázaly, že Janotka volil cestu směrem opačným. O rok později, dne 14. července 1955, našli příslušníci ČSLA asi 20 metrů severovýchodně od posledního domu obce Prášily občanský průkaz, který vzhledem k nálezovému stavu a tehdy deštivému počasí ležel na místě velice krátkou donu. Průkaz vystavený na jméno Jan Tomášek se podle vylepené fotografie ukázal být krycím dokladem pro uprchlého Aloise Janotku.[17] Lze tedy předpokládat, že Janotka začal spolupracovat s některou ze zahraničních tajných služeb a při plnění rozvědných úkolů překračoval hranice do Československa. Hranice překračoval beze stop v okolí svého někdejšího bydliště. Kvůli dopadení Janotky sloužili pohraničníci v prášilském úseku prodloužené hlídky, zpravodajská služba Pohraniční stráže a tamní StB aktivizovala síť spolupracovníků.

Janotka vyrazil na svou poslední cestu do Československa dne 30. září 1955. Kolem třetí hodiny ranní přešel hranice u mezníku 12/6–7 a podle prášilského potoka došel k zátarasu. Třetí stěnu prolezl, při přelézání druhé stěny ale způsobil šramot, kterým na sebe upozornil hlídku. Ta začala osvětlovat zátaras svítilnami. Janotka se pravděpodobně zalekl a sklouzl na nástražný vodič druhé stěny. Jeho ilegální cesty přes hranice ukončil elektrický proud ve vodiči.[18] O místě jeho pohřbení se dochovala pouze zmínka v doplňující zprávě (viz obr. 12).

Ladislav Kolář

Jestliže jsem výše uvedl, že pozadí případu Al. Janotky je obestřeno tajemstvím, o skutečnostech stojících za pokusem o emigraci Ladislava Koláře a o jeho motivech písemné prameny mlčí úplně. Proč se devatenáctiletý mladík vydal v prosinci 1955 přes šumavskou zelenou hranici do západního Německa, nevědí ani jeho příbuzní.[19] Při pokusu o překonání trojstěnného zátarasu byl Ladislav Kolář zasažen elektrickým proudem v nástražných vodičích zátarasu a na místě zemřel (viz obr. 13).

Kromě zprávy v denním hlášení[20] o jeho tragickém skonu se o případu dochoval pouze odstavec v doplňující zprávě, v němž je zmínka i o jeho tajném pohřbu.[21]

16 ABS, f. 2357, Denní hlášení č. 151 z 31. 5. 1954, b. 6.

17 ABS f. 2357, Denní hlášení č. 194 z 16. 7. 1955, b. 1.

18 ABS, f. 2357, Denní hlášení č. 273 z 30. 9. 1955, b. 2.

19 Telefonický rozhovor s příbuznou Ladislava Koláře v červnu 2016. Na její přání ji nejmenuji. Skutečnost, že Ladislav Kolář v prosinci roku 1955 odešel bez rozloučení a pokoušel se přejít přes zelenou hranici, byla pro rodinu natolik nepochopitelná, že dodnes nevylučují ani provokaci proti němu ze strany bezpečnostních orgánů.

20 ABS, f. 2357, Denní hlášení č. 339 z 5.12.1955, b. 1.

21 ABS, f. 2357, k. 75, Doplňující zpráva za měsíc prosinec.

7.sušická pohraniční brigáda MV
vyznamenaná " Řádem republiky".

Čj.PS-00 429 /11-OS-1955.

..4. říjen 1955.

Přísně tajné .
Výtisk čís. 1

Věc: Doplňující zpráva za měsíc září 1955 - předložení.

H l a v n í s p r á v a
Pohraniční stráže MV,
odbor operační,
P r a h a .

Oddíl I . - Rubrika 1.,2.,7.,9.a 10.:

Dne 5.9.1955 v 06.30 hod. v úseku 11.roty na úbočí Ferdinandova údolí byl zadržen VLČEK Josef, nar. 9.6.1934 v Hustopečí , německý státní příslušník, německé národnosti, povoláním dělník. Poslední bydliště Sielmingen Friedhofsstrase 7. Zadržení provedla hlídka voj. Kubíka Jana s voj. Martiňákem Jaroslavem bez použití zbraně.
Zadržený byl předán KS-MV Plzeň.
Hlášeno dálnopisem čís. 34 a 35.

Dne 18.9.1955 v 13.00 hod. v úseku 14.roty na vnější straně DZ byl zadržen EDR Oldřich, nar.14.4.1930 v Ploskovicích,okr. Litoměřice.Jmenovaný jako důvod přechodu uvedl, že se vrací na základě amnestie. Byl předán KS-MV Plzeň.
Hlášeno dálnopisem čís. 134.

Dne 30.9.1955 ve 21.10 hod. byl zadržen civilním zaměstnancem vojenské zotavovny Špičák s. Hošťálkem Jaroslavem , v HP v prostoru Hojsova Stráž BUNCÍK Bartoloměj, nar.2.4.1930 v Tahanovicích okr. Košická Nová Ves, cikán, čsl.státní přísl. slovenské národnosti. Dálnopisným dotazem na KS-MV Praha bylo zjištěno, že jmenovaný zpronevěřil větší částku peněz.
Hlášeno dálnopisem čís. 3.

Dne 30.9.1955 v 03.15 hod. v úseku 15.roty na styku mezi 14. a 15.rotou byl pomocí DZ a EZOH zadržen a usmrcen agent JANOTKA Alois,nar.18.9.1927 v Oravském Veselí,čsl.státní přísl.,slovenské národnosti,povoláním lesní dělník.
Jmenovaný uprchl do Bavorska v roce 1954 z obce Prášil.a v den zadržení se vracel na území republiky jako agent CIC.
Mrtvola usmrceného agenta po ohledání lékařem byla pohřbena na hřbitově ve Staré Hůrce.
Hlášeno dálnopisem čís.223.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK, pobočka Plzeň, 1.200 podle zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a § 157 odst. 2 zák. č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, v souvislosti s § 19 odst. 1 písm. a) zák. č. 499/2004 Sb. Zrušení stupně utajení provedl: 1.2.2005 SLŽ

Obr. 12: ABS, f. 2357, k. 75, Doplňující zpráva za měsíc září 1955 – předložení. Zmínka o pohřbení Al. Janotky je v posledním odstavci.

7.sušická pohraniční brigáda MV
vyznamenána "Řádem republiky".

Přísně tajné!
Výtisk čís.: 1

Čj.: PS-00 13 /11-OS-56.

4. ledna 1956.

Věc: Doplňující zpráva za měsíc prosinec 1955 - předložení.

Hlavní správa
Pohraniční stráže MV,
odbor operační,

P r a h a

Oddíl I. - Rubrika 1,2,9, 10.

Dne 5.12.1955 v 06.45 hod. v úseku 13.roty, v prostoru HM 10 byl zadržen pomocí ženijně techn. zabezpečení KOLÁŘ Ladislav, nar. 28.8.1936 v Častonicích, okr. Sušice, národnosti české, čsl.státní příslušník, povoláním zemědělec, svobodný. Narušitel při překonávání DZ byl zasažen elektrickým proudem a zůstal na místě mrtev. Zadržené nalézla PchH po signalisování EZOH, který narušitel přivedl ke zkratu. Po provedení ohledání komisí za přítomnosti prokurátora a lékaře byl zadržený pohřben na hřbitově na Staré Hůrce.
Hlášeno dálnopisem číslo 43.

Srovnávací tabulka

	z ČSR	do ČSR
V měsíci listopadu zadrženo	2	1
V měsíci prosinci zadrženo	1	-

Závěr

Jak vyplývá ze srovnávací tabulky, nápor na státní hranici v měsíci prosinci, oproti měsíci listopadu se podstatně snížil jak v pokusech o přechod z ČSR do Bavorska, tak z Bavorska do ČSR, i přesto, že podle poznatků a předpokladů bylo v měsíci prosinci očekáváno zvýšení náporu na státní hranici. Příčiny nutno spatřovat ve ztížených podmínkách k přechodům vzhledem značné sněhové vrstvy v první polovině měsíce a v nepříznivých povětrnostních podmínkách po celý měsíc.
Přesto, že tendence tlaku na státní hranici se podstatně snížila, vzhledem k agentúrním poznatkům z úseku 4.praporu nutno předpokládat, že v tomto prostoru dojde v měsíci lednu k pokusu o narušení státní hranice z ČSR do Bavorska. Rovněž stále se projevující touha dříve uprchnuvších osob o návrat do vlasti dává předpoklad pokusů o přechod z Bavorska do ČSR.

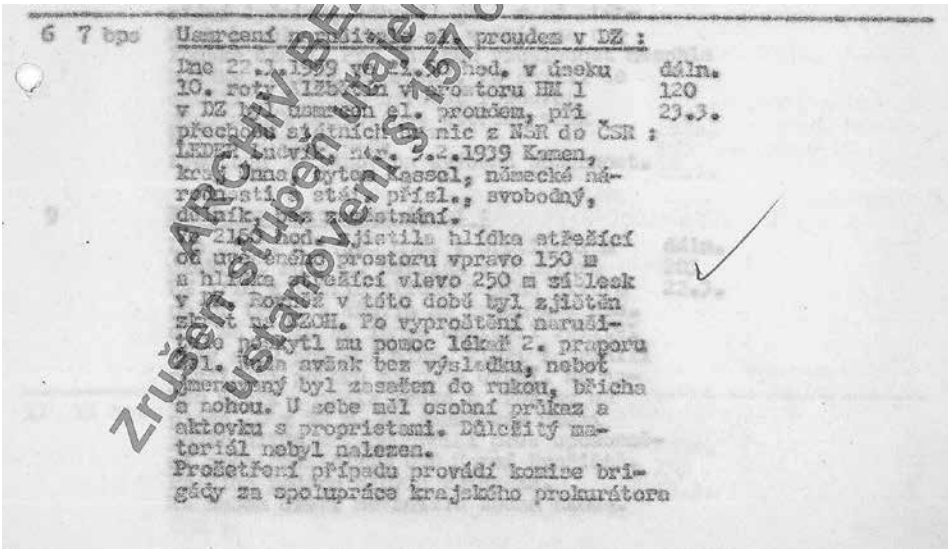
ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2008 podle ustanovení § 157 odst. 3 zákona č. 412/2005 Sb.

Obr. 13: První odstavec zprávy informuje o místě pohřbení tělesných ostatků Ladislava Koláře

Adolf Leder

K případu úmrtí a tajného pohřbu Adolfa Ledera na hranicích se dochoval poměrně unikátní písemný materiál. Domnívám se, že na vzniku podrobného hlášení se projevila především doba vzniku, tzn. platnost nové směrnice ministra vnitra pro podobné případy, odklon od politiky nesmiřitelného třídního boje a studené války a dále skutečnost, že v drátech zahynul západoněmecký občan. Nad jeho identitou ponechávaly bezpečnostní orgány viset otazník; nevylučovaly možnost, že se jednalo o „agenta chodce" s krycími doklady. Adolfa Ledera při zdolávání elektrifikovaného trojstěnného zátarasu zasáhl elektrický proud v nástražných vodičích a na místě zahynul.

Předkládám krátkou zprávu o smrti Adolfa Ledera z denního hlášení a vybrané dokumenty ze spisu – vyšetřovací zprávy o vyšetření případu obsahující i podrobnosti o tajném pohřbu na hřbitově ve Staré Hůrce.

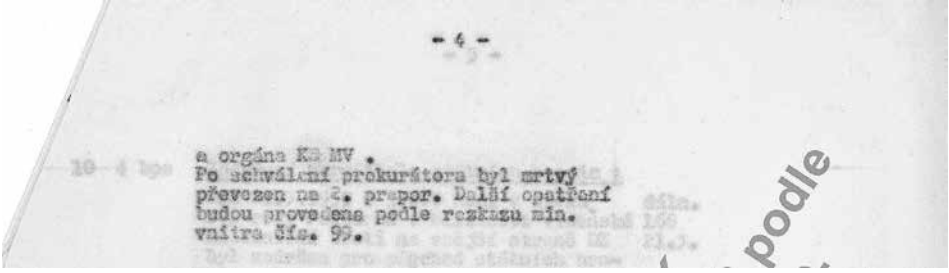

6 7 bps Usmrcení [illegible] el. proudem v DZ :

Dne 22.[illegible].1959 v [illegible] hod. v úseku 10. roty [illegible]Z [illegible] v prostoru HK 1 v DZ byl usmrcen el. proudem, při přechodu státních hranic z NSR do ČSR : LEDER Ludvík, nar. 9.2.1939 Kamen, kraj Hanau, bytem Kassel, německé národnosti, stát. přísl., svobodný, dělník, bez zaměstnání.
V 21[illegible] hod. zjistila hlídka střežící od uvedeného prostoru vpravo 150 m a hlídka střežící vlevo 250 m záblesk v DZ. Po chvíli v této době byl zjištěn sběr na [illegible]ZOH. Po vyproštění narušitele poskytl mu pomoc lékař 2. praporu [illegible]. [illegible] avšak bez výsledku, neboť usmrcený byl zasažen do ruky, břicha a nohou. U sebe měl osobní průkaz a aktovku s proprietami. Důležitý materiál nebyl nalezen.
Prošetření případu provádí komise brigády za spolupráce krajského prokurátora

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen statut utajení státní bezpečnost

Obr. 14: Denní hlášení o smrti Adolfa Ledera – výřez (ABS, f. 2357, Denní hlášení č. 64 z 23. 3. 1959, b. 6)

- 4 -

a orgána KS MV .
Po schválení prokurátora byl mrtvý převezen na 2. prapor. Další opatření budou provedena podle rozkazu min. vnitra čís. 99.

podle

Obr. 15: Část denního hlášení pojednávající o smrti Adolfa Ledera (v denním hlášení je nesprávně uváděn jako Ludvík)

H l á š e n í o zadržení.

Dne 22.3.1959 ve 21,50 hodin došlo k usmrcení el.proudem na DZ u jednotky Registr jedné osoby:

L e d e r Adolf nar.5.2.1939 Kamen kraj Unna, německé národnosti, posl.bydliště Kessel, Die Freiheit 2. Bližší data nezjištěna.

Jmenovaný se pokoušel o přechod SH z NSR do ČSR. St.hranici překročil za setmění 5 mětrů vpravo celnice CP u hlavního přechodu. Po území ČSR podél silnice se přiblížil k vratům v DZ, první stěnu překonal přelezením a při pokusu o přelezení druhé stěny při dotyku o horní vodič byl zasažen el.proudem a usmrcen.

V této době bylo prováděno střžení uvedeného úseku DZ jednou SkH 10.pohr.roty starší hlídky voj.K a p a s n ý Adam nar.2.6. 1938, pancéřovník 1.družstva a voj.K r u p í k Ladislav nar.9.8. 1939 nosič munice TK. Dále hlídkou SH 10.pohr.roty v prostoru násep, starší hlídky voj. Z e m á n e k Jaromír, nar.24.5.1938 psovod a voj.K a k a l e j č í k František nar.3.12.1939, nabiječ 1.družstva.

Podle provedeného šetření, průzkumu místa narušení a podle výslechu obou uvedených hlídek, obě hlídky vypovídají, že 21,50 hod. byl zpozorován záblesk na DZ při čemž se zakouřilo. Obě hlídky provedli na základě toho manévr a zjistili, že jedna osoba již nehybná leží mezi první a druhou stěnou DZ vpravo vrat. Případ byl hlášen na VS 10.pohr.roty. Na základě hlášení byl přivolán lékař praporu, který se snažil narušiteli poskytnout pomoc, což bylo bezvýsledné. Obě hlídky nemohli provést zadržení narušitele dříve, než-li vnikl do DZ z těchto důvodů:

Znační tma, viditelnost do 15 m, stanoviště hlídek od místa průzkumu a pokusu narušení 150 m. Vzdálenost 10 metrů od DZ dělí jeden neobydlený dům, dále k místě, kde došlo k pokusu o překonání DZ oboustraně silnice je příkop, kterého použil narušitel ke skrytému přiblížení k DZ. Dále bylo využito stínu, který vzniká mezerou v umělém osvětlení DZ.

H l á š e n í o zadržení.

Dne 22.3.1959 ve 21,50 hodin došlo k usmrcení el.proudem na DZ u jednotky Registr jedné osoby:

L e d e r Adolf nar.5.2.1939 Kamen kraj Unna, německé národnosti, posl.bydliště Kessel, Die Freiheit 2. Bližší data nezjištěna.

Jmenovaný se pokoušel o přechod SH z NSR do ČSR. St.hranici překročil za setmění 5 mětrů vpravo celnice GP u hlavního přechodu. Po území ČSR podél silnice se přiblížil k vratům v DZ, první stěnu překonal přelezením a při pokusu o přelezení druhé stěny při dotyku o horní vodič byl zasažen el.proudem a usmrcen.

V této době bylo prováděno střžení uvedeného úseku DZ jednou SkH 10.pohr.roty starší hlídky voj.K a p a s n ý Adam nar.2.6. 1938, pancéřovník 1.družstva a voj.K r u p í k Ladislav nar.9.8. 1939 nosič munice TK. Dále hlídkou SH 10.pohr.roty v prostoru násep, starší hlídky voj. Z e m á n e k Jaromír, nar.24.5.1938 psovod a voj.K a k a l e j č í k František nar.3.12.1939, nabiječ 1.družstva.

Podle provedeného šetření, průzkumu místa narušení a podle výslechu obou uvedených hlídek, obě hlídky vypovídají, že 21,50 hod. byl zpozorován záblesk na DZ při čemž se zakouřilo. Obě hlídky provedli na základě toho manévr a zjistili, že jedna osoba již nehybná leží mezi první a druhou stěnou DZ vpravo vrat. Případ byl hlášen na VS 10.pohr.roty. Na základě hlášení byl přivolán lékař praporu, který se snažil narušiteli poskytnout pomoc, což bylo bezvýsledné. Obě hlídky nemohli provést zadržení narušitele dříve, než-li vnikl do DZ z těchto důvodů:

Značná tma, viditelnost do 15 m, stanoviště hlídek od místa průzkumu a pokusu narušení 150 m. Vzdálenost 10 metrů od DZ dělí jeden neobydlený dům, dále k místě, kde došlo k pokusu o překonání DZ oboustraně silnice je příkop, kterého použil narušitel ke skrytému přiblížení k DZ. Dále bylo využito stínu, který vzniká mezerou v umělém osvětlení DZ.

Zrušeno podle zákona č. 181/1993 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Narušitel byl na cestu připraven, o čemž svědčí věci u něho nalezené. Jedná se o jednu aktovku na zipp, kde má osobní propriety, dále narušitel měl u sebe několik, úředních dokladů v německém jazyku. Jiný důležitý materiál nebyl nalezen. Důvod přechodu není dosud znám.

Další opatření jest prováděno podle rozkazu min. vnitra č. 99 o pohřbívání usmrcených narušitelů a agentů na st. hranici. Toto je prováděno ve spolupráci s krajskou prokuraturou Plzeň.

Zpracoval: kpt. P a v l i s Josef.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2005
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Zpráva o ohledání mrtvoly Adolfa L e d e r a dne 22.III.1959.

Při příjezdu na místo nálezu-asi ve 22,15 hod-po prohlídce mrtvoly jsem konstatoval smrt.Jmenovaný měl spáleniny III.stupně částečnou ztrátou tkáně posledních článků na 1.-III.prstě levé ruky.Dále na pravém bérci zjištěna spálenina rovněž III.stupně přibližně trojúhelníkovitého tvaru /asi 4 x 3 x 3 cm/ se ztrátou tkáně do hloubky asi 1 cm, v pravém podbřišku popálenina II.-III. stupně v rozsahu asi 2 x 2 x 2 cm, zasahující asi 1/2 cm do podkoží.Smrt nastala okamžitě selháním srdeční a dýchací činnosti po zasažení el.proudem o vysokém napětí.

starší lékař praporu
podporučík

MUDr. Stanislav Triner

V Železné Rudě 23.III.1959.

Pozn.: Vyhotoveno jako příloha k protokolu o nálezu mrtvoly v prostoru II.pohr.praporu dne 22.III.1959.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEB
Zrušen stupeň utajení (vyřazku) dnem 11.4.2005
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

10.pohr.rota 2.pohr.praporu
Ž e l e z n á R u d a .

Z Á P I S

o provedení průzkumu místa narušení státní hranice jednou osobou z NSR do ČSR dne 22.3.1959 v době od 21,oo hod. do 21,50 hod.

V důsledku usmrcení narušitele st.hranice el.proudem v DZ, byl proveden dne 23.3.1959 v době od 07,30 hod. do 09,oo hodin průzkum místa narušení státní hranice z NSR do ČSR a osy postupu narušitele od st.hranice k DZ, kde došlo k jeho usmrcení.

Provedení průzkumem bylo zjištěno, že narušitel podle stop, zjištěných na starém sněhu, překročil st.hranici z NSR do ČSR pomsetmění 5 metrů vpravo "Celnice" na území NSR a odtud dále postupoval po sinlici až k vratům v DZ, kde využil stínu mezi umělým osvětlením DZ. První stěnu DZ překonal přelezením a při pokusu o překonání druhé stěny přelezením při doteku horního vodiče, přestože měl na ruce zimní koženou rukavici byl smrtelně zasažen el.proudem, při čemž mu uhořel částečně palec a konečky dalších dvou prstů pravé ruky. Podle prohlídky těla narušitele lékařem praporu byl narušitel ihned mrtev. Na kolene pravé nohy a na břiše má stopy kudy el.jiskra prošla tělem na další dráty v DZ.

Průzkum osy postupu narušitele bylo možno provést až v ranních hodinách po rozednění a po odklizení narušitele, jelikož místo, kde došlo k jeho usmrcení je dobře pozorovatelné z protilehlého území. Mimo stop u st.hranice na starém sněhu nebylo na ose postupu narušitele nic jiného nalezeno. V místě, kde došlo k usmrcení narušitele byla nalezena již ve večerních hodinách hlídkou voj. K a p a s n é h o a voj. Z e m á n k a aktovka na zipp s osobními proprietami narušitele, kterou narušitel přehodil přes DZ dříve, než-li překročil k jeho překonání.

Průzkum osy postupu narušitele, okolí a místa jeho usmrcení provedl DDR 10.pohr.roty rot.z pov. L i n h a r t Jan s psovodem 10.pohr. roty sv. S o u č k e m se služ.psem CENTA 1212 a se svob. Hálou Janem.

Velitel 10.pohr.roty nemocen
v.z. ZVP roty nadporučík N i n g e r František.

6

7.mužiecká pohr.brigáda MV
vyznamenaná "Řádem republiky"

Z p r á v a o v ý p o v ě d i ,

sepsaný dne 23.3.1959 v 08,30 hodin na VS 10.pohr.roty s hlídkou SkH starší hlídky voj.K a p a s n ý Adam,nar.2.6.1938,původ 10.pohr.roty člen hlídky voj.K r u p í k Ladislav,nar.9.8.1939 nosič munice TK 10.pohr.roty,ve věci usmrcení narušitele,který dne 22.3.1959 ve 21,30 hodin byl usmrcen el.proudem v DZ,při jeho překonávání u vrat na hlavním přechodu.Starší hlídky a člen hlídky po vyzvání,aby vypovídali pravdu,uvádí:

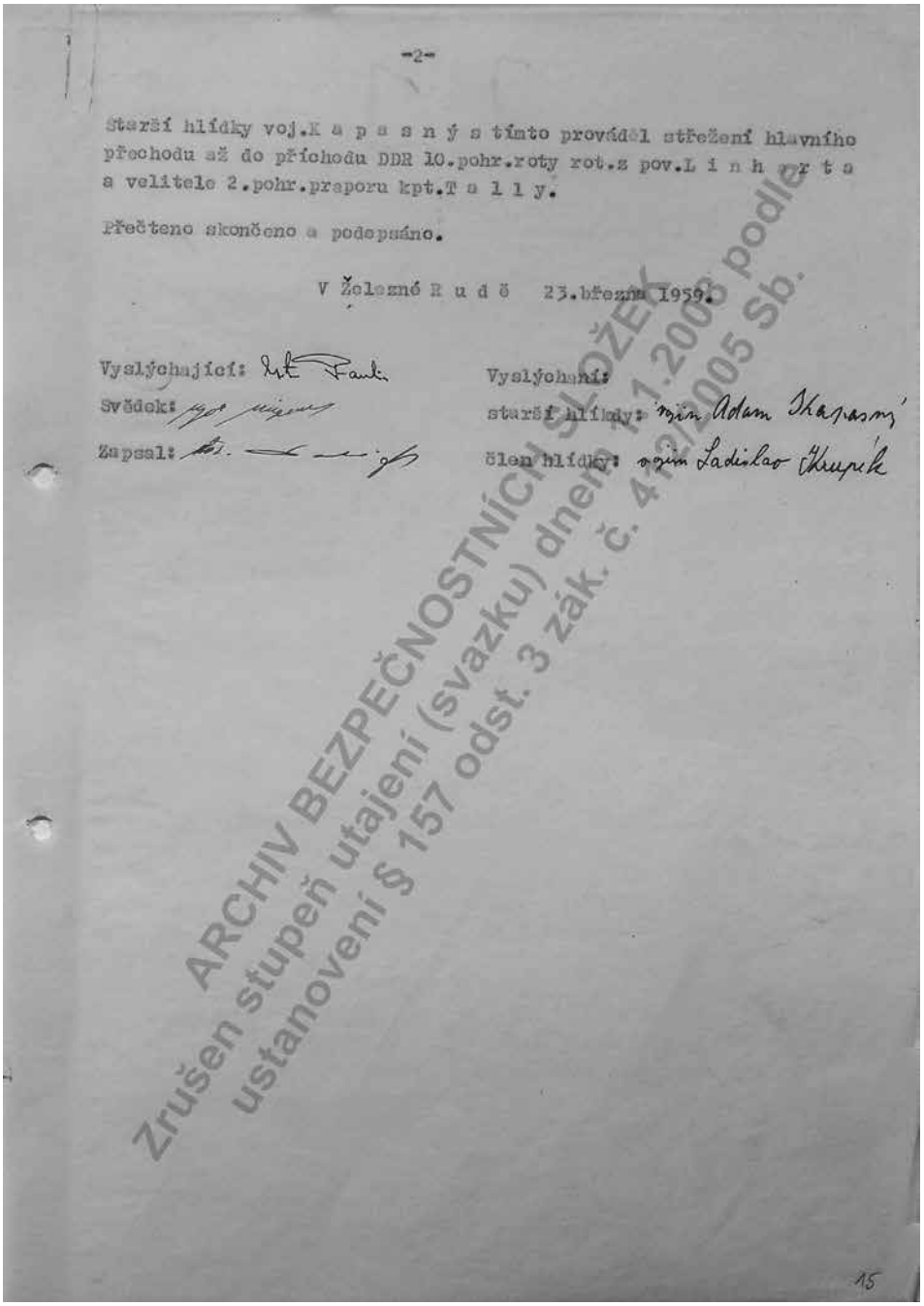
Dne 22.3.1959 v 17,oo hodin byla naše hlídka odeslána do služby s úkolem provádět do 19,oo hodin střežení s pozorovatelny "Stalingrad" jako PzH,od 19,oo hod.do 23,oo hod.jako SkH provádět střežení v úseku hlavní přechod - okraj lesa na styku s 11.pohr.rotou.

Asi ve 21,45 hod.zaslechl starší hlídky,který střežil pozorovaný úsek od Pozorovatelny "Stalingrad" k hlavnímu přechodu šramot.Domníval se,že se jedná o zesílený hukot potoka,který teče pod pozorovatelnou.Rozhodl de provést průzkum DZ ve směru k hlavnímu přechodu a přivolal k sobě člena hlídky,který střežil do směru styku s 11.pohr.rotou.V tomto okamžiku v 21,50 hod.spatřil starší hlídky vpravo vrat DZ na hlavním přechodu mezi první a druhou stěnou DZ kouř ze sloupu v DZ. V zápětí byly spozorovány dva záblesky z horního vodiče.Po tomto vydal starší hlídky doplňkový rozkaz členu hlídky aby postoupil podél DZ do místa hlavního přechodu,sám prošel podchodem v DZ a blížil se rovněž do místa,kde byly spozorovány záblesky.Člen hlídky,který se do místa hlavního přechodu přiblížil dříve,spozoroval ze vzdálenosti 10 m jednu osobu,která ležela nehybně napříč mezi první a druhou stěnou DZ na zádech.Po zjištění,že se tato nehybá,sdělil svůj poznatek staršímu hlídky,který se do místa přiblížil z druhé strany DZ.

V tomot okamžiku již do místa se přiblížila z protilehlého úseku hlídka voj.Z e m á n k a.Starší hlídky voj.K a p a s n ý vydal doplňkový rozkaz členu hlídky,aby se navrátil na násep pod pozorovatelnu "Stalingrad" a střežil svěřený úsek.Sám setrval na místě,odkud pojítkem podával na VS 10.pohr.roty hlášení starší hlídky voj Z e m á n e k.,

Archiv bezpečnostních složek
Zpřístupněno v souladu s ZÚOOS a GDPR.
Uložení originálu: Archiv bezpečnostních složek, fond 12/59 sv.

14

-2-

Starší hlídky voj.K a p s n ý s tímto prováděl střežení hlavního přechodu až do příchodu DDR 10.pohr.roty rot.z pov.L i n h a r t a a velitele 2.pohr.praporu kpt.T a l l y.

Přečteno skončeno a podepsáno.

V Železné R u d ě 23.března 1959.

Vyslýchající: Kpt Fanka

Svědek:

Zapsal:

Vyslýchaní:

starší hlídky: mjr Adam Kapsný

člen hlídky: mjr Ladislav Krupka

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2006 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

15

Dálnopis čs. 120
23. III 1959
hodina 1830

D á l n o p i s .

Adresát : JEZERO 40
Odesílatel : URAN 40

Dodatek k dálnopisu číslo 120 ze dne 23.3.1959.

Na základě souhlasu generální prokuratury PRAHA bylo provedeno pohřbení usmrceného LEDERERA ADOLFA nar.5.2.1939 na hřbitově u samoty Hůrka, okr. Sušice.

Ve spolupráci s OO-MV Klatovy byla operativním technikem provedena daktiloskopie, ofotografování a podrobná prohlídka všech svršků usmrceného. Dále byla provedena rekonstrukce přímo na místě usmrcení narušitele. Celý případ byl zpracován podle směrnic, odděleními I/1 a I/2 a veškeré dokumenty i s plánkem místa pohřbení LEDERERA jsou uloženy u zdejší brigády k dalšímu využití. Získané dokumenty a materiály po vyhodnocení budou předány zprav. odboru HS-PS.

K celému případu uvádím, že nemohou být zaslány podrobnější údaje o jmenovaném, vzhledem k tomu, že data a údaje se v dokumentech nenachází, jako na př. poslední zaměstnání, politická příslušnost, rodinný stav a pod..

V současné době nelze přesně ohodnotit podle získaných materiálů důvod přechodu státní hranice, neboť v jednání LEDERERA jsou některé nejasnosti a rozpory. Příklad poslední trvalé bydliště KASSEL, které je vzdáleno asi 50 km od hranic NDR, kam mohl za výhodnějších podmínek odejít, zatím co se rozhodl ke vzdálené a obtížné cestě do ČSR. Dále u jmenovaného nebyly nalezeny žádné doklady z jeho cesty z KASSEL do B. EISENSTEIN, jízdenky či podobně a rovněž jeho vybavení, kdy měl letní obuv, bez pláště atd., zatím co na druhé straně měl dvoje zimní rukavice, kterých použil při překonávání DZ, 2 mapy, kresličí potřeby, takže je zde domněnka, že se může jednat o akci řízenou nepřátelskou rozvědkou.

Zrušen stupeň utajení "Přísně tajné" ÚSTR. ČR 1.2.08 podle ustanovení § 19 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

URAN 40

pplk. Zmeli E

13

7. sušická pohraniční brigáda MV
vyznamenaná Řádem republiky

Z á p i s

o provedení pohřbení Ledera Adolfa, nar. 5.2.1939.

Dne 23.3.1959 v 11,00 hod. bylo provedeno podle rozkazu ministra vnitra číslo 99 na základě souhlasu generální prokuratury pohřbení Adolfa L e d e r a , nar. 5.2.1939 v Kamen, kraj Unna. Posledně bytem Kassel, Die Freiheit n. 2, který dne 22.3.1959 ve 21,50 hod. byl usmrcen el. proudem při pokusu o překonání DZ v prostoru hlavního přechodu v Železné Rudě. Jmenovaný po ohledání krajským prokurátorem s. Vaškem a dále po ohledání lékařem 3. praporu byl dne 23.3.1959 v 11,00 hod. pohřben na hřbitově ve vysídlené osadě Stará Hůrka. Přesný plánek místa pohřbení je přiložen u tohoto zápisu. Provedení pohřbení se zúčastnil velitel 2. praporu kpt. Tella, dále náčelník OO-MV Klatovy s.Novotný, daktyloskop OO-MV Klatovy a dále za oddělení I/1 brigády kpt. Pavlis a za oddělení I/2 brigády kpt. Řícan.

Pracovní četa, která prováděla výkop hrobu:

st. z pov. Libotovský Jiří
rtn. Reěl Jan
voj. Kiškovač Josef
voj. Michálek Rudolf
voj. Pavlovský Karol

Skupina, která prováděla strážní zajištění místa prováděného pohřbení:

voj. Skála Antonín
voj. Kadár Gabriel
voj. Černín Jiří

Leder byl pohřben v dřevěné rakvi na ploše bývalého hřbitova, místo pohřbení bylo srovnáno s ostatním terénem. Během prováděného pohřbení místo hřbitova a jeho okolí bylo zajištěno strážemi. Prováděná akce nemohla býti pozorována nepovolanými osobami, takže místo pohřbení a pozůstatky Ledera nemohou býti zneužity nepřátelskými živly. Z těchto důvodů bylo pohřbení provedeno na tomto místě, nikoli na hřbitově v

ZÚSTŘEDNÍ ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Kopie archiválie zpřístupněné podle zákona č. 427/2005 Sb.
ve znění pozdějších předpisů § 157 odst. 5 ke dni 1.1.2008

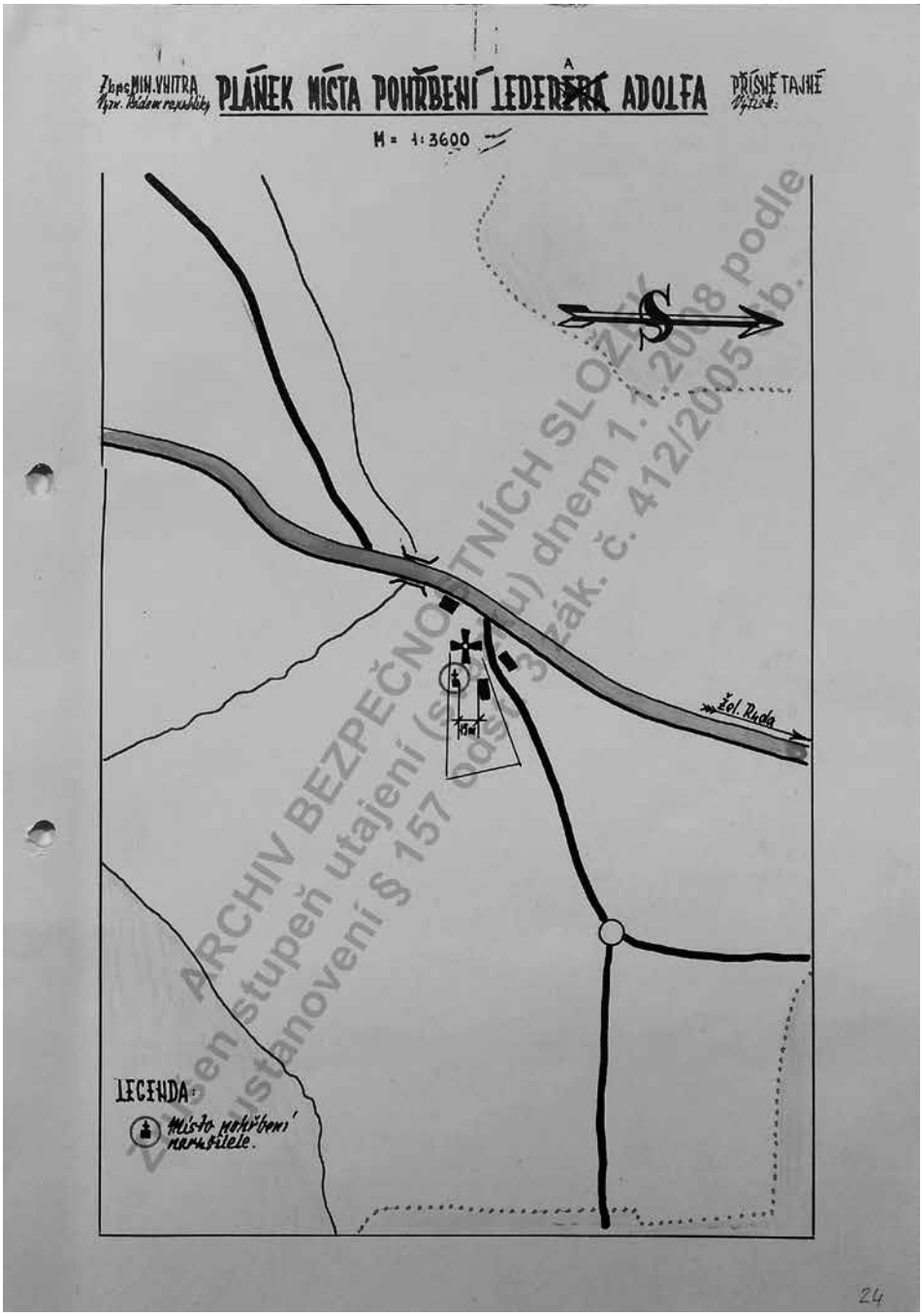
Železné Rudě. Příslušný zápis o úmrtí jmenovaného bude proveden u matrikáře při MNV Železná Ruda.

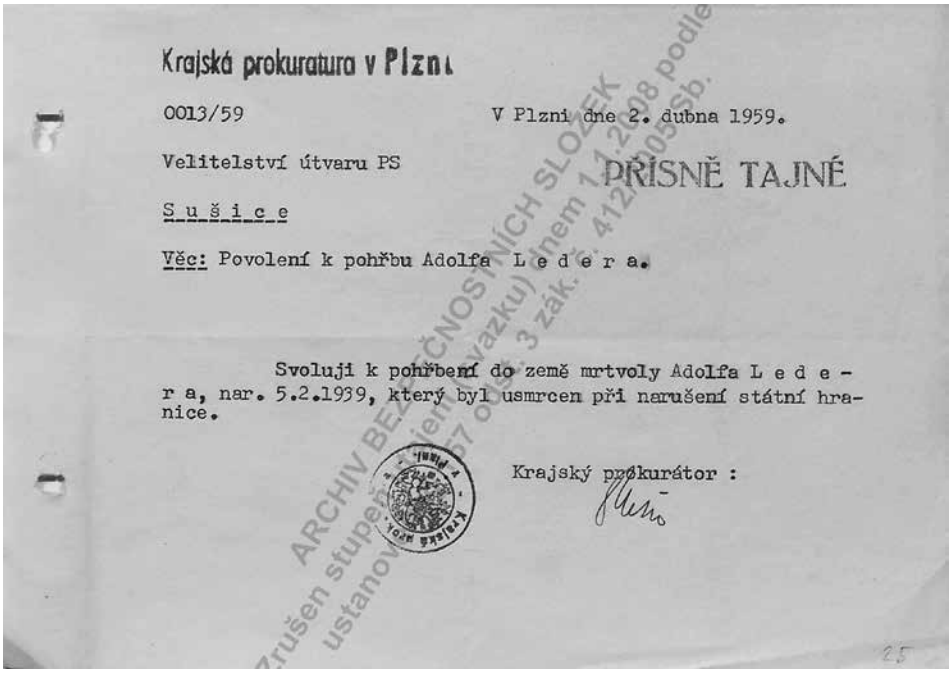
Všichni přítomní příslušníci, zejména příslušníci základní služby, kteří prováděli dopravu, zajištění a pohřbívání, byli poučení velitelem 2. praporu, aby o provedené akci zachovali přísnou mlčenlivost.

V Sušici dne 24. března 1959

Zpracoval:
kapitán P a v l i s Josef

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2008 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Zpec MIN. VNITRA
Nár. Správcem republiky
PLÁNEK MÍSTA POHŘBENÍ LEDERERA ADOLFA
PŘÍSNĚ TAJNÉ
M = 1:3600
S
Žel. Rada
LEGENDA:
Místo pohřbení
popelnice.
ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zbaven stupeň utajení (skartační řízení) dnem 1. 1. 2008 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.
24

Krajská prokuratura v Plzni

0013/59 V Plzni dne 2. dubna 1959.

Velitelství útvaru PS

PŘÍSNĚ TAJNÉ

S u š i c e

Věc: Povolení k pohřbu Adolfa L e d e r a.

Svoluji k pohřbení do země mrtvoly Adolfa L e d e r a, nar. 5.2.1939, který byl usmrcen při narušení státní hranice.

Krajský prokurátor :

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (vazku) dnem 1. 1. 2008 podle
ustanovení § 67 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Obr. 16a–16k: Dokumenty z vyšetřovací zprávy Usmrcení narušitele SH v EZOH dne 22. března 1959 (ABS, f. 2343, inv. j. 887 (scany)). Uvedené dokumenty mimo jiné popisují účinek „elektrického zařízení k ochraně hranic" na člověka a dokumentují způsob ostrahy hranic.

Bedřich Lorenz

Případ úmrtí Bedřicha Lorenze byl popsán ve Sborníku ABS č. 14. Písemné prameny popisující „likvidaci nepřátelského agenta" jako příkladný zásah pohraniční hlídky o místě jeho pohřbení mlčí. Pokusil jsem se získat informace z ústního sdělení svědků a pamětníků. Událost se stala v relativně osídlené oblasti pohraničí a svou závažností byla místně naprosto ojedinělá, předpokládal jsem tedy, že se podaří, i přes časový odstup šedesáti let, zjistit v okolních vsích alespoň nějaké informace k případu.

Hned první dotaz v restauraci v Horní Světlé přinesl výsledek, hostinský mě upozornil na místního regionálního historika Ladislava Pavýzy a zapůjčil mi publikaci, kterou Pavýza napsal a vlastním nákladem vydal.[22] Ačkoliv v ní byla pouze kusá informace o zastřelení agenta chodce, jeden detail mě zaujal. Autor psal, že dne 29. dubna 1955 byl Pohraniční stráží zastřelen August Lorenz. V té době jsem byl heuristicky ve slepé uličce a z pravé totožnosti zastřeleného muže jsem znal pouze příjmení. Uvedení křestního jména zastřeleného mě utvrdilo v tom, že existuje ještě

22 PAVÝZA, Ladislav: *Horní Světlá – ohlédnutí za minulostí.* Soukromý tisk, Dolní Světlá 2007.

další informační zdroj, o kterém nevím. Ladislav Pavýza byl v té době již po smrti, ale hostinský mi prozradil, kde je chalupa jednoho z historikových přátel, kteří údajně měli převzít jeho písemnou pozůstalost. Dále mě navedl na několik pamětníků, u kterých se vzhledem k jejich věku dalo předpokládat, že by k události mohli znát nějaké podrobnosti.

Pátrání po pamětnících nepřineslo žádné výsledky, nepočítaje mnoho ujetých kilometrů a mnoho setkání s příjemnými lidmi. Jeden odkazoval na druhého, avšak nikdo o této konkrétní události ani neslyšel.

Štěstí mi přálo až při pátrání v Pavýzově pozůstalosti, které provedl jeden z jeho bývalých přátel pan Novák. V mailu mi sice sděloval, že se v pátrání po pravé totožnosti zastřeleného bohužel neposunul dále, *pan Pavýza do knihy použil informace ze záznamu pohovoru s bývalým pohraničníkem Josefem Kulhavým. Ten mu říkal o zastřelení agenta Lorenze a Pavýza sdělení zaznamenal, avšak při psaní rukopisu publikace se chybou stal z agenta August. To dosvědčuje dohledaný původní záznam z rozhovoru s panem Kulhavým*. Jméno zastřeleného jsem sice nezjistil, ale pan Novák mě navedl na pamětníka události.

Pana Josefa Kulhavého jsem navštívil v jeho bydlišti v prosinci 2015, i přes svůj vyšší věk působil čile a orientovaně. Sdělil mi, že u ozbrojených pohraničních složek sloužil do začátku sedmdesátých let, po invazi byl z politických důvodů propuštěn do civilu. V polovině padesátých let sloužil u PS, nejprve u ženijních jednotek, které na hranicích s východním Německem stavěly drátěný zátaras, krátce po zastřelení Bedřicha Lorenze v roce 1955 byl převelen jako velitel na 4. rotu v Dolní Světlé, tedy na jednotku v jejímž úseku byl agent zastřelen.

O předestřené události se nerozpakoval hovořit, na můj dotaz, zda jsou mu známy okolnosti smrti „agenta Lorenze" okamžitě reagoval sdělením, že *tam šlo o prasárnu, kterou udělal Teník, který zastřelil poraněného agenta ležícího na zemi, údajně ze strachu, když zůstal s agentem sám a střežil jej, zatímco druhý člen hlídky odešel pro pomoc.*

Na upřesňující dotazy popsal událost následovně:

Na pohraniční rotu v Dolní Světlé jsem přišel krátce po předmětné události, předtím jsem byl zařazen u jednotky, která budovala ženijní zátarasy na hranicích s Východním Německem, takže události ani jejímu vyšetřování jsem nebyl přítomen a okolnosti znám z doslechu. Při obchůzce hlídka našla stopy [v rozporu s písemnými prameny uvádí, že pomocí služebního psa] *směřující přes kontrolní pás směrem do vnitrozemí. Hlídka se snažila pojítkem dovolat na rotu s žádostí o součinnost s poplachovou hlídkou při pronásledování osoby. Když se spojení s rotou pomocí linkového spojovacího prostředku nepodařilo navázat, přistoupili k náhradnímu způsobu – vystřelení světlic a nakonec střelbě do vzduchu. Veškeré pokusy o navázání spojení s rotou byly neúspěšné, v Dolní Světlé se totiž chystala zábava a všichni příslušníci z roty včetně dozorčích byli v hospodě. Hlídka ve složení Hudec a Teník pronásledovala narušitele sama a nakonec ho dostihla, při pronásledování jej zranila a narušitel zůstal ležet na*

zemi. Hudec se vydal pro pomoc na rotu a Teník s narušitelem osaměl. Raněný narušitel se s ním pokusil navázat kontakt a údajně mu nabízel všechno, co má, včetně větší částky peněz, jen aby ho pustil. Následkem toho Teník údajně dostal strach, nevěděl, jestli nemá u sebe pistoli, a ležícího raněného na zemi zastřelil.

Když se Hudec vrátil s pomocí, byl už narušitel mrtev. Narušitele převezli na rotu, doktor mu uřízl prst, aby mu mohli sundat zlatý prsten a podívat se monogram. Všechny jeho věci si následně odvezla Státní bezpečnost, která věc dále vyšetřovala.

Na rotu se pak doneslo, že zastřelený byl Lorenz, syn bývalého továrníka z Varnsdorfu. Na dotaz, jak se ho podařilo ztotožnit, když zastřelený měl u sebe doklady na jiná jména, nedokázal odpovědět. Nicméně vyloučil, že by se jednalo o agenta čs. bezpečnostních orgánů či Pohraniční stráže; na rotě se prý říkalo, že dělal pro Francouze. Rovněž vylučoval, že by agent byl obsloužit mrtvou schránku v prostoru Hamerské přehrady (odtud se podle vypracované osy postupu vracel), jeho návrat k hranicím byl asi způsoben tím, že hlídka, která šla po jeho stopách, střílela světlice a střílela do vzduchu, aby povolala pomoc z roty, toho se narušitel pravděpodobně lekl, a snad proto se rozhodl vrátit.

Po vyšetření případu StB pohraničníci převezli mrtvolu na hřbitov v obci Trávník a hodili ji do nepoužívané německé hrobky. Poté hrobku opět zakryli náhrobní deskou.

Oba členové hlídky dostali o frčku navíc a zapsali je do knihy cti ČSM, to bylo všechno.

Na dotaz, zda byly přechody hranic běžné, řekl že nikoli, *rota spolehlivě udržovala kontrolní pás 2× týdně pomocí tažných koní, ostraha probíhala podle plánu velitele roty, organizace ostrahy připomínala spíše četnický způsob – pochůzky doplněné o čekanou, stálá hlídka na styku se sousední rotou nebyla.*

Spontánní vyjádření bývalého velitele pohraniční roty postavilo případ do úplně jiného světla. Příkladný zásah pohraniční hlídky popisovaný v oficiálních dokumentech začal nápadně připomínat úředně „přikrytou" vraždu. Svědectví však mělo vadu: bylo zprostředkované a obsahovalo nepřesnosti (např. že hlídka měla služebního psa), ukazující na „balast", který se k tradovanému případu ústním podáním přidává. V případě, že bychom trvali na striktně vymezených pravidlech, připouštějících pouze práci s kriticky zhodnocenými písemnými prameny, popř. požadujících očité svědectví, mohli bychom případ opustit, jeden z přímých účastníků střetnutí zemřel již v roce 1955, zbylí dva několik let před zadokumentováním případu.

Událost ovšem žila, i přes přísný zákaz o události soukromě hovořit, dále v ústní tradici jak mezi veliteli, tak mezi vojáky. Oba pohraničníci byli prý „politicky využiti" a politruk praporu je vozil po jednotkách na besedy, kde měli líčit svoje střetnutí s agentem. O události hovořili i se svými kolegy pohraničníky základní služby. Ve snaze podpořit nebo vyvrátit hypotézu o vraždě postřeleného agenta a současně zjistit místo tajného pohřbení jsem vyhledal žijící pohraničníky, kteří v roce 1955 sloužili na 4. rotě Dolní Světlá nebo u 1. praporu Jablonné v Podještědí, a požádal je o rozhovor. Zajímavý je mimo jiné dnešní pohled, kterým hodnotí bývalí

pohraničníci základní služby a z povolání událost a vůbec roli Pohraniční stráže. Někteří o události mluvit nechtěli, jiní již vidí věc střízlivě a s odstupem, i když nechtějí jednoduchým konstatováním odepsat část svého života, někteří dodnes setrvávají na pozicích nekompromisních strážců hranic PS.

Výzkum k tomuto případu dosud nebyl ukončen, avšak již dnes mohu konstatovat, že se mi podařilo sehnat svědectví jednoho z pohraničníků základní služby, byť opět jen zprostředkované, které hovoří o tom, že *slyšel o tom, že narušitele nejprve postřelili a pak dorazili. Určitě ví, že jeden z členů hlídky, Hudec, byl později ustrašený, viděl narušitele všude, prostě úplně se zbláznil, museli ho převelet.*

Tehdejší náčelník štábu 1. praporu mi prozradil, že jeho podřízený ze štábu mu říkal, že *hledali hrobku s víkem, kterou nalezli buď na hřbitově v Trávníku, nebo v Naději, mrtvého narušitele pak do ní pohřbili. Politruk praporu oba vojáky vozil po besedách, kde měli vyprávět, jak se to stalo. Po několika besedách se mu vzepřeli a už na žádnou nikdy nejeli.*

Jsem si vědom, že podobná vyjádření nemají váhu písemného úředního pramene, avšak ani ty nemají stoprocentní vypovídací hodnotu a ústní vyjádření pamětníků mají v historikově práci svoje místo.

Závěrem

V poválečné době byla ozbrojená střetnutí na hranicích poměrně častým jevem, v průběhu tříletého období 1945–1948 se podařilo zadokumentovat téměř devadesát případů úmrtí osob v souvislosti s přechodem hranic, avšak s největší pravděpodobností je toto číslo ještě vyšší.[23] Řada obětí československých polovojenských a vojenských oddílů skončila, zejména v roce 1945, bez vyšetřování v neoznačených mělkých hrobech. Mezi pamětníky se rovněž hovoří o obětech z řad německého obyvatelstva jdoucích na vrub osadním milicím. Jejich oběti často končily, opět bez úředních hlášení, i v hrobkách po odsunutých Němcích.[24]

Po uklidnění poválečných poměrů přišlo období studené války a to přineslo i oběti ilegálních pokusů o přechod hranic. Způsob nakládání s ostatky „narušitelů" se s největší pravděpodobností různil případ od případu, snad proto vedení rezortu vnitra (národní bezpečnosti) přistoupilo formou rozkazu ministra k ujednocení postupu bezpečnostních orgánů. Nejprve to byl rozkaz č. 164 z 18. listopadu 1952, který sice hovoří o „usmrcených agentech a teroristech v boji s bezpečnostními orgány" a oběti ilegálních pokusů o přechod hranice nezmiňuje, nicméně jeho ustanovení se vztahovala i na ně. V pramenech existují zmínky o rozkazu velitele Pohraniční stráže,

23 PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 274–282, a dále dosud nezveřejněné předběžné výsledky navazujícího archivního výzkumu.

24 Rozhovor s paní Miluškou Mackovou, listopad 2016.

který zřejmě ustanovení výše uvedeného ministerského rozkazu upravoval pro podmínky ostrahy hranic, nebyl však dosud v archivu nalezen. Podle ustanovení rozkazu se měl pohřeb uskutečnit v utajeném režimu na neoznačeném místě pohřebiště, popř. popel uložit na vězeňském hřbitově. Místo posledního odpočinku mělo zůstat utajeno i před nejbližšími příbuznými, o úmrtí blízkého byli informováni zpětně.

Stávající pravidla nahradil rozkaz ministra vnitra č. 99 z 22. července 1958, podle kterého se rozhodnutí o nakládání s tělesnými ostatky obětí pohraničních incidentů vložilo do rukou orgánů prokuratury při respektování zásady, že pohřbu nebo hrobu nesmí být zneužito k manifestaci protistátních postojů. Novinkou bylo nařízení informovat o události matriční úřady.

Rozkaz platil do roku 1965, zrušil jej rozkaz č. 44 z 22. prosince 1965. Od tohoto data se již nenakládalo s tělesnými ostatky obětí ilegálních přechodů hranic podle zvláštních pravidel.

Používání výše uvedených rozkazů v praxi jsem se snažil doložit na několika případech. Jak jsem již zdůraznil úvodem, badatel naráží na informační nouzi, klíčem pro výběr případů bylo proto samotné nalezení archiválie hovořící o „aplikaci" rozkazů 164/1952 a 99/1958. Konkrétně jsem nalezl následující případy:

– Olga Fictumová, nar. 16. října 1930, zemřela 3. června 1953 ve valtické nemocnici na následky zranění, které jí při pokusu o ilegální přechod hranic do Rakouska způsobila protipěchotní mina nastražená mezi stěnami drátěného zátarasu. Pohřbena byla tajně v den úmrtí ve 13:30 hod. na běžně používaném hřbitově ve Valticích, její rov byl srovnán se zemí.
– Hermina Winklerová, nar. 18. prosince 1905, duševně nemocná žena zemřela 26. října 1954 v nemocnici v Jindřichově Hradci na následky postřelení pohraniční hlídkou poté, co v návalu šílenství přešla nahá z Rakouska do Československa. Zpopelněna byla 29. října 1954 v 8:00 hod., ještě téhož dne její popel vyzvedl jakýsi příslušník SNB staršina Weber. Místo uložení popele není známo, pokud se v tomto případě postupovalo v souladu s rozkazem ministra národní bezpečnosti č. 164/1952, měl by být na místně příslušném vězeňském hřbitově.
– Alois Janotka, nar. 18. září 1927, dne 30. září 1955 byl na místě zabit elektrickým proudem v zátarasu při pokusu o přechod hranice ze Západního Německa do Československa, který podstoupil zřejmě ve službách zahraniční zpravodajské služby. Pohřben byl tajně na nepoužívaný hřbitov v blízkosti hranic ve Staré Hůrce.
– Ladislav Kolář, nar. 28. června 1936, dne 5. prosince 1955 byl zabit elektrickým proudem v zátarasu při pokusu o ilegální přechod hranic do Západního Německa. Pohřben byl tajně na hřbitov ve Staré Hůrce stejně jako před ním Alois Janotka.
– Adolf Leder, nar. 5. února 1939, zemřel zasažen proudem v zátarasu při pokusu o přechod hranic ze Západního Německa do Československa 22. března 1959. Také on byl tajně pohřben ve Staré Hůrce.

Formu publikování reprodukcí archiválií jsem zvolil proto, že mají mnoho informačních rovin, které by se popisem případu ztratily, mimo jiné dokládají dobový způsob ostrahy hranic. Doporučuji věnovat pozornost drobným detailům a pojmosloví, jejichž prostřednictvím se vrací „duch doby", jež od nás není v čase příliš vzdálena.

Jako poslední jsem mimo chronologickou posloupnost pro úplnost zařadil případ Bedřicha Lorenze, nar. 15. prosince 1923, který byl zastřelen pohraniční hlídkou 24. dubna 1955. Případ se vymyká tím způsobem, že archiválie neobsahují údaje o tajném pohřbu zastřeleného, a proto je zde nepublikuji, informace o jeho pohřbu jsem však zjistil od pamětníků během terénního výzkumu. Ačkoli jsem již o výsledcích informoval ve Sborníku ABS č. 14, ke kauze se vracím s doplňujícími informacemi.

Úvodem jsem konstatoval, že obsáhlejší studie k problematice dosud nevznikla a ani tento příspěvek nebude zdaleka vyčerpávající. Věřím však, že i přes řadu nedostatků způsobených zejména absencí pramenů přinese zájemcům o historii pohraničí nové a zajímavé informace.

„Napětí v Budapešti trvá." Hlášení rezidentury Správy rozvědky ministerstva vnitra, 1956–1957 (2. část)

Edice dokumentů

Pavel Žáček

Druhá část edice dokumentů z provenience rezidentury Správy rozvědky ministerstva vnitra[1] přibližuje informační produkci náčelníka rezidentury I. správy MV npor. Vladislava Křováčka „Děkana" z hlavního města Maďarské lidové republiky v první čtvrtině roku 1957. Půl roku připravované zřízení tzv. legální rezidentury při čs. velvyslanectví a ministrem vnitra Rudolfem Barákem schválené vyslání rezidenta asi o deset dní urychlilo vypuknutí protikomunistického povstání v Budapešti.[2]

Edice se celkem skládá ze 69, respektive 108 hlášení z maďarského hlavního města přijatých na I. správě MV od 29. října 1956 do 15. března 1957. Mají naprosto ojedinělý obsah a tvoří uzavřený celek od první fáze povstání až do předpokládaného dalšího vzedmutí protikomunistického odporu. Tato část je oproti předchozí zaměřena více na politické a ekonomické zpravodajství z Budapešti i dalších míst Maďarska, dále na komunikaci a pomoc stranickému a bezpečnostnímu aparátu a omezeně též na spolupráci s aparátem hlavního sovětského poradce.

Koncem roku 1957 měla být rezidentura předána do řízení kontrarozvědné II. správy MV, což se však ještě nerealizovalo. Kpt. Křováček („Děkan") „Nezval" byl z funkce rezidenta odvolán až koncem září 1958. Konečně v dubnu 1959 se materiál rezidentury Budapešť – svazek č. 0535 „Maďarsko" a pět podsvazků – dostal do operativního archivu I. správy MV.[3]

1 K první části srov. ŽÁČEK, Pavel: „Napětí v Budapešti trvá." Hlášení rezidentury Správy rozvědky ministerstva vnitra, 1956–1957. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 14, 2016, s. 431–471.

2 Tamtéž, s. 431–433.

3 Tamtéž, s. 433–434.

Dokument č. 36
1957, 3. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-008/21-57

[…][4]

Vážený soudruhu ministře!

Předkládáme Vám zprávu z Budapešti, která je vypracována podle informací našeho obchodního oddělení ZÚ v Budapešti.

Závod na kysličník hlinitý v Aice téměř nepracuje pro nedostatek elektrické energie. V ostatních závodech v zemi je stále stejný stav. Je dosahováno jen minimální produkce. V některých závodech je prováděna jen údržba. Do práce dochází kolem 95 % dělníků, docházka do zaměstnání není kontrolována, což charakterizuje stav v podnicích. Mzdy jsou vypláceny ve výši 80 % podle dřívějšího průměru dosaženého zaměstnanci před událostmi. Banky přidělováním peněz zabránily v současné době mzdové anarchii. Vláda zrušila výkup, dosud není jasné, jak bude distribuce s potravinami řešena. Na venkově se začíná projevovat nedostatek peněz.

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 81. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 37
1957, 3. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0010/21-57

[…][5]

Vážený soudruhu ministře!

Náš kádrový příslušník nám zaslal z Budapešti tuto zprávu, získanou od soudruha L a k a t o š e z ÚV MSDS.

Ústřednímu výboru není dosud známé sociální složení strany, neboť postrádá spolehlivých údajů z celé země. V Budapešti je nejsilnější organisace v 5. okrese, jejímiž členy jsou převážně úředníci. Na stranických schůzích jsou kritizováni K i s s, A p r o a F r i e pro slabou aktivitu vedení strany. Dále je požadován program strany a jeho zveřejnění. Do zahraničí uprchlo mnoho členů strany, před 14 dny i vedoucí oddělení městského výboru strany.

4 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ ministrova parafa.

5 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ ministrova parafa a poznámka: *Četl.*

Akademik Lukač [Lukács] – György[6], který je v současné době s Nagym v Rumunsku, sdělil, že je ochoten vrátit se opět do akademie.

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][7]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 82. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 38a
1957, 5. ledna, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0024/21-57

[…][8]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze Vám zasílám zprávy, které jsme dostali dnešního dne od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Příloha: 2 listy[9]

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][10]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 83. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 38b
1957, 5. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0024/21-57

[…][11]

Spisovatelka Šošová podala následující informaci:

Dne 28. 12. 1956 konala se v Budapešti valná hromada maďarských spisovatelů. Generální tajemník Erdei[12] měl referát, ve kterém informoval členstvo o práci předsednictva od 23. 10. 1956 do 28. 12. 1956. Uvedl, že předsednictvo Svazu spisovatelů se v této době zabývalo především politickými otázkami, zakročovalo pro-

6 Prof. György Lukács, vl. jménem Löwinger György Bernát (1895–1971), maďarský marxistický filozof, 24. 10. 1956 – 4. 11. 1956 ministr školství.

7 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

8 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. správa." a adresováno: „Ministru vnitra s. Barákovi"; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

9 Srov. dokumenty č. 38b a 38c.

10 Hlášení je parafováno: *D[rábek]*.

11 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

12 Sándor Erdei (1915–1984), 1954–1956 generální tajemník Maďarského svazu spisovatelů, 24. 10. 1956 – 31. 10. 1956 náměstek předsedy Rady ministrů MLR.

ti různým přehmatům K a d á r o v y [spr. Kádár] vlády, zabývalo se intervencemi ve prospěch zatčených spisovatelů.

V referátě vyznačil postoj předsednictva k vládě slovy: „Navrhujeme, abychom vzali na vědomí existenci K a d á r o v y vlády jako fait accompli. Předsednictvo neuznalo, že došlo ke kontrarevoluci a naopak charakterizuje události v Maďarsku jako národní a demokratickou revoluci. Nesouhlasí se zákrokem Sovětů, ani s jejich přítomností v Maďarsku." Referát byl přijat bouřlivým potleskem a projevy souhlasu většiny přítomných členů Svazu.

V referátu byla dále přečtena odpověď Š o l o c h o v o v i[13] a uvedeno, že se mýlí, jelikož nezná situaci a že žádná kontrarevoluce nebyla.[14]

V diskusi vystoupilo několik komunistických spisovatelů, ti však byli ukřičeni, takže nemohli vyjádřit svůj nesouhlas s referátem. Naopak došlo k diskusím, kde byli komunističtí spisovatelé napadáni ironickými projevy.

Z referátu E r d e i e možno uvést, že byl protivládní, protisocialistický, zaměřen nacionalisticky.

Náš kádrový příslušník hodnotí situaci ve Svazu spisovatelů jako vážnou a že celý průběh jednání jen dokumentuje přímou účast Svazu a celé řady členů na kontrarevoluci.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 84. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 38c
1957, 5. ledna, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0024/21-57

[…][15]

Náš kádrový příslušník navštívil elektrárnu a závod na výrobu hliníku v Inotě, vzdálené asi 120 km od Budapešti[,] a zjistil tuto situaci:

Elektrárna má maximální kapacitu 120 MV, avšak pro nedostatek uhlí vyrábějí v současné době jen 24 MV. Ze šesti strojů jsou pouze dva v chodu. Ze 120 komunistů je nyní na závodě jen 15 členů. Organizace strany teprve začíná svoji činnost. Pracují pouze odbory a dělnická rada, která neuznává K a d á r o v u vládu a v tomto směru přenáší vliv i na dělníky.

Velká továrna na výrobu hliníku nepracuje pro nedostatek elektrické energie a surovin. Jsou prováděny pouze údržbářské práce. Začalo se s propouštěním dělní-

13 Michail Alexandrovič Šolochov (1905–1984), sovětský spisovatel, válečný korespondent ústředního orgánu ÚV KSSS Pravda, funkcionář Svazu sovětských spisovatelů, člen Akademie věd, poslanec Nejvyššího sovětu SSSR, od 1961 člen ÚV KSSS.

14 Srov. Vidět celou pravdu. Otevřený dopis sovětských spisovatelů francouzským spisovatelům. In: *Rudé právo*, č. 327, 23. 11. 1956, s. 6.

15 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

ků, kterým je nabízeno zaměstnání v blízkých dolech, projevuje se však nechuť v dolech pracovat.

Informace získány z rozhovoru s ředitelem a hlavním inženýrem závodu, který podotknul, že bude ještě dlouho trvat, než jejich závod začne pracovat.

K našim montérům, kteří v závodě pracují[,] byl během událostí i nyní ze strany maďarských pracujících dobrý poměr. Podle informace vedoucího čsl. montérů soudruha M y š k y však nezdravě v závodě působí několik místních technických sil, které jezdí do Budapešti a přináší odtamtud pobuřující a provokující zprávy.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 85. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 39
1957, 9. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0038/21-57

[…][16]

Vážený soudruhu ministře!

Náš kádrový příslušník nám zaslal z Budapešti tuto zprávu, kterou získal v rozhovoru se soudruhem M o r o [Móró][17], z maďarského ministerstva vnitra. Soudruh M o r o zastává nyní funkci náčelníka I. správy MV. V rozhovoru dal našemu kádrovému příslušníku následující informace o situaci v budování maďarské bezpečnosti.

Bývalí náměstkové ministra vnitra N a r a a F e k e t e nebudou pravděpodobně do nového aparátu přijati. Nezvládli úkoly v těžké době kontrarevolučního povstání a ani v boji nešli příkladem. Z těchto důvodů ztratili důvěru u příslušníků.

Bezpečnostní aparát (politické oddělení) bude rozšířen zhruba na původní stavy dřívější státní bezpečnosti. K tomuto rozhodnutí došlo na základě úsilí sovětských poradců. Prozatím byly sestaveny dvě správy ministerstva mimo rozvědku.

I. správa pro boj proti vnitřní reakci, illegální a špionážní činnosti.

II. správa pro boj proti sabotáži, diverzi a ozbrojeným skupinám.[18]

Ministr Münnich má být brzy odvolán ze své funkce a na jeho místo má nastoupit nynější náměstek ministra T o m p e [Tömpe][19], který byl dříve generálním ředitelem lesů. Přijímání do bezpečnosti v posledních dnech pokračuje zrychleným tempem. Přijímáni jsou všichni orgánové dřívější státní bezpečnosti, s výjimkou těch, kteří se ve dnech kontrarevoluce zachovali zbaběle.

16 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. s p r á v a .“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i “; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

17 Pplk. István Móró (nar. 1921), 10. 1. 1957 – 8. 5. 1959 náčelník rozvědky.

18 K přehledu operativních útvarů ministerstva vnitra srov. UNGVÁRY, Krisztián – TABAJDI, Gábor: *Węgry*, s. 526.

19 István Tömpe (1909–1988), 1957–1958 první náměstek ministra vnitra MLR, 1957–1988 člen ÚV MSDS.

Změna kurzu v budování bezpečnostního aparátu nastala teprve v posledních dnech. Předtím veškeré snahy o vybudování a rozšíření bezpečnostního aparátu se setkávaly s nezdarem. Stavěl se proti nim odmítavě jak ústřední výbor MSDS, tak samo vedení ministerstva vnitra.

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][20]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 28-29. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 40
1957, 10. ledna, Praha. 1957, 9. ledna, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Léčení dvou příslušníků maďarské Státní bezpečnosti v ČSR

S. MORO z maďarského MV požádal, abychom k nám vzali na léčení dva příslušníky maďarské StB. Jeden z nich má nějakou vnitřní chorobu, druhý trpí vysokým krevní tlakem. Vzhledem k jejich stavu je třeba urychlené léčení. Jedná se o dva soudruhy, kteří se v kritických dnech velmi dobře chovali.

/Výpis ze zprávy z 10. I. – 8. bod./

Naše odpověď na žádost: /z rozhodnutí s. Drábka/

Souhlasíme s léčením. Soudruzi ať se hlásí u náčelníka KS MV Bratislava s. HOUSKY[21] nebo jeho zástupce, který zařídí další.

MAŘÍK[22] 11. 1.

/Na šifrovce č. 48 – předáno do šifry 11. 1. v 11 hod./

Výpis provedl: […][23]

[…][24]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 30. Léčení dvou příslušníků maďarské StB v ČSR – zpráva resid. z 10. I. 57. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

20 Hlášení je parafováno: *D[rábek]*.

21 Mjr./plk. Josef Houska (1924–1997), 1. 2. 1954 – 21. 11. 1961 náčelník krajské správy MV Bratislava.

22 Kpt. Otakar Hromádka „Mařík" (nar. 1925), od 1. 1. 1955 zástupce náčelníka 2. odboru I. správy MV.

23 Vlastnoruční podpis: *Orlovski 11. I. 57.* Npor. Jiří Ondráček „Orlovský" (nar. 1925), od 1. 1. 1957 zástupce náčelníka 1. oddělení 2. odboru I. správy MV.

24 Ve spodní části hlášení je rukopisná poznámka: *Podle sdělení s. Olivy byla věc na KSMV již zařízena. Orlovski 11. I. 57.*

Dokument č. 41a
1957, 11. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0051/21-57

[…][25]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze Vám zasílám zprávy, které nám dnes došly od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Příloha: 3 listy[26]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][27]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 83. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 41b
1957, 11. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0051/21-57

[…][28]

Dnes 11. ledna 1957 prochází budapešťskými ulicemi od ranních hodin velké množství dětí a školní mládeže a provolávají hesla „Rusové domů!". Přitom hází kamením po vojenských autech. Jedná se zřejmě o akci organizovanou učitelstvem a studentstvem. Včera podobně pálily děti a školní mládež na ulicích veřejně ruské knihy, přičemž rovněž provolávaly hesla „Rusové domů!". Dnes ve 12.00 hod. prošla kolem našeho vyslanectví asi 100členná skupina maďarských dětí. Zpívaly maďarskou hymnu a provolávaly protiruská hesla.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 90. Strojopis, mikrofiš, 1s.

Dokument č. 41c
1957, 11. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0051/21-57

[…][29]

Podle informací získaných v parlamentě se dělnická rada v Csepelu sama rozpustila. Předtím zaslala dělnická rada na adresu vlády dopis, v němž sděluje, že

25 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. s p r á v a." a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i"; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

26 Srov. dokumenty č. 41b, 41c a 41d.

27 Hlášení je parafováno: *D[rábek]*.

28 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

29 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

není v stavu uhájit svobodu a nezávislost pracujících a demokratická práva a z tohoto důvodu že se sama a dobrovolně rozpouští. Podobně jako dělnická rada v Csepelu likvidovalo svou činnost dalších 18 dělnických rad v různých závodech. Podle okolností lze téměř bezpečně soudit, že se jedná o organizovanou, předem připravenou provokaci řízenou domácí kontrarevolucí, respektive ve spojení se zahraničím.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 91. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 41d
1957, 11. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0051/21-57

[…][30]

Dne 8. ledna 1957 navštívil náš kádrový příslušník Tiszapalkenyi [Tiszapalkonya], asi 200 km od Budapešti. V uvedeném místě stavíme velkou elektrárnu. Kontrarevoluční události zde proběhly celkem klidně. Větší škody na stavbě nevznikly. Ke stávce na stavbě došlo teprve po příjezdu agitační skupiny studentů z Miškolce, kteří přijeli do Tiszapalkonyi a měli kontrarevoluční projevy. Nyní je v místě klid, mezi dělnictvem je však ve značné míře pasivita a lhostejnost. Jedna skupina dělníků, která má kladný postoj k vládě, se projevuje aktivně a její zásluhou se celková situace pozvolna zlepšuje. Úředníci, technický personál a inteligence vůbec zaujímá [sic] protivládní postoj. Vedení stavby je možno hodnotit kladně, zejména pokud se týká zájmu o další vedení stavby a realistické názory na situaci. Politicky se však vedení stavby neexponuje. Odborová organizace na stavbě nepracuje. Nyní je zaměstnáno 2400 dělníků. Asi 300 dalších bylo propuštěno. Nekompromisní postup vedení stavby proti rozvracečům pracovní morálky a živlům vyhýbajícím se práci se dobře osvědčil. Před kontrarevolučními událostmi bylo na stavbě 300 organizovaných komunistů. Nyní je jich nově organizováno v MSDS jenom 20. Chování v poměru k našim montérům bylo jak během událostí, tak i nyní dobré.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 92. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

30 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Dokument č. 42a
1957, 15. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0057/21-57

[…][31]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze Vám zasílám zprávy, které nám během včerejšího dne zaslal náš kádrový příslušník z Budapešti.

Příloha: 3 listy[32]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][33]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 97. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 42b
1957, 15. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0057/21-57

[…][34]

Události, které se sběhly v uplynulých dnech v závodech v Csepelu, se počaly přenášet na některé další menší závody v Budapešti. Situaci se však podařilo zvládnout a jednotlivá ohniska likvidovat. Dnes se ve všech závodech pracuje a i jinak je v Budapešti klid.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 98. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 42c
1957, 15. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0057/21-57

[…][35]

Dne 11. ledna 1957 v odpoledních hodinách chtěl náš kádrový příslušník navštíviti továrny v Csepelu, aby se osobně přesvědčil o situaci. Byl však vrácen, prostor závodu byl obklíčen. Příští den, tj. 12. ledna[,] se pokusil o návštěvu závodu v Csepe-

31 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. s p r á v a." a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i"; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" a napsána poznámka: *DZ*.

32 Srov. dokumenty č. 42b, 42c a 42d.

33 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

34 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

35 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

lu znovu, tentokrát s větším zdarem. Poblíže závodů ~~pozoroval~~[36] osm sovětských tanků. Po ulicích v Csepelu procházely ozbrojené hlídky AVH[37]. Bylo to právě v době, kdy končila ranní směna a dělníci vycházeli ze závodů. Všude byl klid. V závodech se pracuje, avšak také uvnitř závodů stále procházejí hlídky.

Celkem pracuje nyní v závodech v Csepelu 80 % dřívějšího počtu zaměstnanců. Pokud se týká nálady, převládá hluboká lhostejnost a apatie, po nějakém vzrušení a rozčilení již není ani stopy. Z celkového nynějšího počtu 30 tisíc zaměstnanců je 1100 členů obnovené závodní organizace MSDS. Závodní organizace však dosud nemá podstatný vliv na situaci. Dělnická rada závodů v Csepelu byla, jak známo[,] zatčena.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 99. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 42d
1957, 15. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0057/21-57

[…][38]

Tajemník vyslanectví NDR v Budapešti L u c k e n d o r f poskytl našemu kádrovému příslušníku některé informace o situaci ve vagonce v Györu, které získal přímo od bývalého politického tajemníka tohoto závodu:

Nyní je ve vagonce zaměstnáno přibližně 9000 zaměstnanců. Nová závodní organizace MSDS má jen 73 členů a nemá žádnou podporu ani ze strany vedení závodu, ani od dělnické rady. Situaci ilustruje nejlépe skutečnost, že vedení závodu nedalo závodní organizaci MSDS k disposici ani místnost pro stranické účely.

V posledních dnech dělnická rada propustila asi 300 zaměstnanců. Propouštění odůvodňuje, že se jedná „o důsledky politiky R á k o s i h o a G e r ö h o".

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 100. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

36 Škrtnuto rukou a přepsáno: *stálo*.

37 Államvédelmi Hatóság (ÁVH), maďarská Státní bezpečnost, komunistická tajná policie v letech 1945–1956.

38 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

Dokument č. 43a
1957, 16. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0065/21-57

[…][39]

Vážený soudruhu ministře!

Předkládám Vám zprávy, které jsme obdrželi od našeho kádrového příslušníka z Budapešti během včerejšího dne.

Příloha: 2 listy zpráv.[40]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][41]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 101. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 43b
1957, 16. ledna, Praha. Příloha náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0065/21-57

[…][42]

Dne 14. ledna 1957 se konal v Budapešti proces s předními činiteli kontrarevolučního povstání D u d a s e m a S z a b o. D u d a s ve dnech kontrarevolučního puče obsadil v čele skupiny ozbrojených fašistických dobrodruhů budovu maďarského ministerstva zahraničních věcí a chtěl se samozvaně prohlásit ministrem. S z a b o je bývalým šoférem Imre N a g y h o. V době kontrarevoluce vedl povstalecké skupiny v jedné části Budapešti. Po likvidování kontrarevoluce v Budapešti pokračoval se silnou skupinou ozbrojených kontrarevolucionářů v bojích v lesích v okolí Budapešti.[43]

D u d a s i S z a b o byli odsouzeni k trestu smrti. Mají možnost do čtvrtka tohoto týdne podat žádost o milost. Proces byl neveřejný, nebyli k němu připuštěni ani novináři a také v tisku o něm nebylo referováno.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 102. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

39 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ a napsány poznámky: *Četl* a *DZ*.

40 Srov. dokumenty č. 43b a 43c.

41 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

42 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

43 Srov. dokument č. 12.

Dokument č. 43c
1957, 16. ledna, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0065/21-57

[…][44]

Dne 15. ledna 1957 byl v Budapešti klid. V nočních hodinách a pozdě odpoledne prochází ulicemi zesílené hlídky maďarské policie. Sovětské jednotky jsou umístěny mimo Budapešť. Jedině v noci projíždí ulicemi ojediněle sovětská vojenská auta. Sovětské tanky a pancéřová auta střeží jen budovu sovětského velvyslanectví. V jiných částech města nejsou.

V závodech v Czepelu se pracuje, poblíže závodu hlídkují sovětské pancéře, v závodech samých hlídky maďarské policie. Jinak je v závodech i jinde klid a nebyly zjištěny žádné známky toho, že by se připravovaly nějaké provokace.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 103. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 44a
1957, 17. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0075/21-57

[…][45]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze Vám zasílám zprávy, které jsme dnes obdrželi od našeho kádrového příslušníka v Budapešti.

Příloha: 2 listy[46]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][47]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 104. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

44 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

45 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. s p r á v a " a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i"; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" a napsána poznámka: *DZ*.

46 Srov. dokumenty č. 44b a 44c.

47 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

Dokument č. 44b
1957, 17. ledna, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0075/21-57

[…][48]

Dne 14. t. m. hovořil náš velvyslanec[49] v Budapešti se soudruhy K á d á r e m a M ü n n i c h e m . Podle jejich sil uvažuje maďarská vláda o své[m] rozšíření o další ministry. Hledají se vhodné osoby z politických stran na místa ministrů. Jedná se na příklad se Zoltánem T i l d y [m], který v říjnových událostech měnil denně své přesvědčení, přicházel i s protidělnickými návrhy.

K otázce konsolidace v zemi se oba soudruzi vyjádřili, že tempo je velmi pomalé, což přináší nové obtíže hospodářského i politického rázu.

K práci strany uvedli, že se hledají soudruzi, kteří by byli schopni vypracovat program strany. Ve vedení strany je málo teoretiků. Všeobecný nedostatek kádrů je jednou z vážných otázek strany.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 106. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 44c
1957, 17. ledna, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0075/21-57

[…][50]

Ministr M a r o s á n informoval o situaci v budapešťském závodu v Csepelu. Po zásahu bezpečnostních složek se tam situace podstatně zlepšila. Bylo zatčeno dalších 20 osob, provokatéři a reakce se ukryla. Momentálně nehrozí nebezpečí nových provokací. Aktivita strany je v závodě nízká. Závod pracuje.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 105. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

48 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

49 Čs. velvyslanci byli 1951–1957 Štefan (István) Major (1887–1963) a 1957–1960 Dr. Július Viktory (1907–1985).

50 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

Dokument č. 45
1957, 18. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0083/21-57

[…][51]

Vážený soudruhu ministře!

Z Budapešti jsme dnes obdrželi tuto zprávu:

V Maďarsku je klid. Existuje pouze individuelní [sic] teror. Mezi lidem kolují řeči, že na režimu se nic nezmění, neboť politiku ve státě dělá Rákosi a Gerö ze zákulisí.

Důvodem ke stávce v Csepelu bylo dosazení starého vedení do závodu a propouštění zaměstnanců. I nadále existuje mezi lidem naděje na zásah ze Západu.

Podle nynější situace nebude reakce schopna vyvolat větší nepokoje v souvislosti s volbami v Polsku.

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][52]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 108. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 46
1957, 18. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-0084/21-57

[…][53]

Vážený soudruhu ministře!

Náš kádrový příslušník z Budapešti nám dnes zaslal následující zprávu o posledním vývoji situace:

Dne 16. ledna 1957 se konala v Budapešti významná schůze MSDS, které se zúčastnilo asi 1500 funkcionářů strany z Budapešti i z venkova. Přítomní byli také členové vlády a členové čínské vládní delegace v čele se soudruhem Čou En Laiem.[54] Průběh schůze byl velmi dobrý. Soudruh Kadár a Čou En Lai přednesli projevy. Je nepochybné, že Čou En Laiovo vystoupení na stranickém aktivu přispěje významně ke zvýšení aktivity strany v celé zemi.

Jinak je v Budapešti klid. Podle informací z ministerstva vnitra se předvolební kampaň, která nyní probíhá v Polsku, v Maďarsku nijak zvláště neodráží. O polských

51 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. správa" a adresováno: „Ministru vnitra s. Barákovi"; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" parafa ministra.

52 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

53 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. správa" a adresováno: „Ministru vnitra s. Barákovi"; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" parafa ministra a poznámka: *Četl*.

54 Čou En-laj (1898–1976), čínský komunistický politik, 1949–1976 předseda vlády ČLR.

volbách se ani nijak zvláště nediskutuje, protože hlavní zájem obyvatelstva je soustředěn na vnitřní maďarské problémy.

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][55]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 107. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 47
1957, 18. ledna, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Zpráva o jednání s náčelníkem správy boje proti vnitřní reakci maďarského ministerstva vnitra Földecsem z 18. 1.

Földescz požádal o pomoc v následující věci: Maď. bezpečnost má ve vazbě emigranta – fašistu, který přišel – byl vyslán do Maďarska ze západu ve dnech po 23. říjnu [1956]. Vypověděl velmi závažné věci, které chce MV využít jako dokumentaci zasahování západu do maďarských věcí a účasti na přípravě kontrarevoluce.

Dále má maď. MV spoustu materiálu o činnosti nynější „nové" maďarské emigrace a o činnosti této skupiny ještě v Maďarsku před 23. říjnem.

K vyšetřovanému zadrž[enému] fašistovi, o němž se mluví shora[,] je možno pustit novináře, využít jeho výpovědí v tisku a tím i zapůsobit na jednání v OSN. Při příležitosti návštěvy západních novinářů u vyšetřovaného by maď. MV předalo novinářům fotokopie některých dokumentů nebo jim umožnilo nahlédnout do nich.

Aby pozvání záp[adních] novinářů nebylo nápadné, chtějí na maď. MV[,] aby pozvání zprostředkoval náš – čs. novinář, který by sám kupř. vyprávěl, že má možnost jít tam a tam, zda by nechtěli jít s ním atd.

Bylo by vhodné[,] aby o věci referoval současně tisk na západě, v LDS i v Maďarsku. Zamýšlejí pozvat asi 6 novinářů: 2 naše a 4 z KS.

Nezval přislíbil pomoc – akce bude uskutečněna asi 21. ledna.

Výpis provedl dne 21. ledna 1957: […][56]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 35. Výpis ze zprávy z BDP z 18. 1. 57 /poř. č. šifr. 29/. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

55 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.
56 Vlastnoruční podpis: *Orlovski*.

Dokument č. 48
1957, 19.–20. ledna, Praha. Výpis ze zprávy rezidentury I. správy MV v Budapešti

Z 18. na 19. ledna v noci úplný klid. 19. ledna odjel náš soudruh do TATABANYA, známého hornického střediska.

[Dne] 19. ledna mluvil náš soudruh s maďarským historikem ARATOM: A. tvrdí, že i maďarská inteligence je dnes apatická. O volby v Polsku se nejeví zvláštní zájem a nic se od nich neočekává. I v případě porážky PSDS má tato dosti sil, aby udržela režim, ba ještě by to způsobilo celkové posunutí generální linie doleva. Jedině kdyby v Polsku došlo k ozbrojeným bojům, mělo by to odraz i v Maďarsku – ve smyslu aktivizace reakční části inteligence. Po článku v Zemšibao [Žen-min ž'-pao][57] a návštěvě Čou En Laje v Maďarsku poklesl obdiv a vážnost ČLR u indiferentní inteligence. Naproti tomu však návštěva státníků ČLR pozitivně zapůsobila na pokrokovou inteligenci, zejména tu, která je organizována v MSDS.

Jinak se mezi inteligencí jeví značné nacionalistické tendence, mluví se o „čisté demokracii" atd. Filosofuje se však také, že celé maďarské události byly zbytečné, což pak vyúsťuje ve fatalistické nálady.

Inteligence odsuzuje hodnocení maďarských událostí, tak jak bylo provedeno v SSSR a ČSR.

Imre NAGY již není žádnou politickou devizou.

20. 1.: Také minulé noci úplný klid, jak v BDP[,] tak v celé zemi. Polské volby bez zvláštního ohlasu a pozornosti. V BDP pouze zesílené hlídky.

20. 1.: Uveřejnění rozsudku nad DUDASEM a SZABO v tisku nevyvolalo žádnou odezvu mezi lidem.

20. 1.: Zastavení činnosti novinářů [míněn pravděpodobně Svaz spisovatelů] vyvolalo rozruch mezi inteligencí, avšak k nějakým demonstracím nebo jiným formám veřejného projevu nedošlo.

V Praze dne 21. ledna 1957

Výpis provedl: npor. Orlovski […][58]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 109. Došlé zprávy z BDP – 19.–20. ledna 1957 /pořadová čísla zpráv 32–37/. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

57 Žen-min ž'-pao, od 1948 ústřední tiskový orgán Komunistické strany Číny.

58 Zde parafováno: *Orl.*

Dokument č. 49
1957, 24. ledna, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00115/21-57

[…][59]

Vážený soudruhu ministře!

Podle zpráv, které jsme dostali od našeho kádrového příslušníka z Budapešti, je v hlavním městě klid.

Orgány maďarského ministerstva vnitra zjistily, že studentstvo a mládež zamýšlela uspořádat demonstraci před americkým a anglickým velvyslanectvím. Tato demonstrace se měla konat 23. ledna 1957 večer jako symbolická oslava toho, že před 3 měsíci – 23. října 1957 – začaly kontrarevoluční události v Maďarsku rovněž studentskými demonstracemi. Maďarské ministerstvo vnitra učinilo včas potřebná opatření.[60] Bezpečnost byla v pohotovosti. O průběhu demonstrace, resp. o tom, zda k ní vůbec došlo, jsme dosud nedostali zprávy.

Výsledky voleb v Polsku působí pozitivně zejména na členstvo strany a na obyvatelstvo, které sympatizuje s K a d á r o v o u vládou. Volby v Polsku a jejich průběh se v Budapešti hodnotily jako cenný přínos ke konsolidaci poměrů i v Maďarsku.[61]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][62]

[…][63]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 111. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

59 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ parafa ministra a poznámka: *Četl*.

60 Srov. SAMOCHVALOV, N. F. (ed.): *Vengerskije sobytija 1956 goda glazami KGB i MVD SSSR. Sbornik dokumentov*. Moskva: Objediněnnaja redakcia MVD Rossiji, 2009, s. 376.

61 Hlášení po levé straně zaškrtnuto a označeno: *DZ*. Srov. NOWAK, Jan: Poláci a Maďaři v roce 1956. In: *Soudobé dějiny*, 1996, č. 4, s. 527–534.

62 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

63 Na průpisu hlášení je záznam: *Podle zprávy z 24. 1., č. 45 k demonstraci vůbec nedošlo. V BDP je klid. 25. 1. 57 Orlovski.* ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, *č. l.* 112.

Dokument č. 50
1957, 1. února, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00154/21-57

[…][64]

Vážený soudruhu ministře!

Podle zpráv, které jsme dostali od našeho kádrového příslušníka z Budapešti v posledních hodinách, je v Budapešti i na maďarském venkově nadále úplný klid.

Ve dnech 30. a 31. ledna 1957 bylo v Budapešti vylepeno množství plakátů, které zesměšňují uprchlíky odcházející na Západ. Vylepení těchto plakátů bylo vládní akcí zaměřenou k tomu, aby působila mezi obyvatelstvem proti útěkům do zahraničí. Akce se nesetkala se zvláštní odezvou.

Podle informací z maďarských vládních kruhů a jugoslávského ZÚ počet maďarských uprchlíků v Jugoslávii nadále stoupá. Odhaduje se, že celkem je v Jugoslávii asi 10 000 uprchlíků. Jsou ubytováni většinou v lázeňských střediscích, která jsou v tuto roční dobu prázdná.

V poslední době odjíždí legálně velké množství židů do Izraele. Maďarská vláda jejich žádosti o povolení vystěhování, které jsou namnoze podávány hromadně, povoluje. Odhaduje se, že od října 1956 odešlo z Maďarska legálně i illegálně asi 16 000 židů.

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 119. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

64 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Dokument č. 51a
1957, 14. února, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00223/21-57

[…][65]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze předkládám zprávy, které nám dnešního dne došly od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Ke zprávám o přípravách reakce v Maďarsku na demonstrace, respektive i jiné akce na 15. března sděluji pro Vaši informaci, že připravujeme letákovou protiakci na paralyzování reakčních snah.

Příloha: ~~3~~[66] listy[67]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 122. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 51b
1957, 14. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00223/21-57

[…][68]

Činnost reakčního podzemí v Maďarsku se soustřeďuje na přípravu akcí na 15. března. Již nyní se objevují výzvy, aby 15. března byla zahájena stávka a aby se demonstrativně vystoupilo proti vládě a proti Sovětům.

Podle informací hlavního sovětského poradce soudruha A l e x e j e v a[69] a soudruha R a j n a j e z maďarského ministerstva vnitra připravuje však i maďarská bezpečnost protiopatření. Také sovětské jednotky se rozmísťují a připravují.

Dá se očekávat, že dojde k ojedinělým demonstracím, které snad někde vyvrcholí i místními přestřelkami, které vyvolá několik desítek sebevrahů. Kontrarevoluce však v žádném případě není a nebude schopna vystoupit s větší účinností aktivně proti sovětským jednotkám a maďarským bezpečnostním složkám. Neoficielně [sic] se od-

65 Záhlaví hlášení je nadepsáno „MINISTERSTVO VNITRA, I. správa" a adresováno: „Ministru vnitra s. Barákovi"; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

66 Přeškrtnuto a nadepsáno: *2*; pod tím poznámka: + *1 odpojen.*

67 Srov. dokumenty č. 51b, 51c a 51d.

68 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

69 Alexej Dmitrijevič Besčasnov, 1951–1954 hlavní poradce při ministerstvu vnitra ČSR, 1956–1957 hlavní poradce při ministerstvu vnitra MLR. KAPLAN, Karel: *Sovětští poradci v Československu 1949–1956*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 24; BARÁTH, Magdolna: Soviet Advisors at Hungarian State Security Organs. In: GYARMATI, György – PALASIK, Mária: *Big Brothers. Miserable little grocery store*. Budapešť: ÁBTL – ĽHarmattan, 2012, s. 62.

haduje, že v Budapešti je v illegálním držení asi 10 000 kusů střelných zbraní, nepočítaje v to pistole.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 123. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 51c
1957, 14. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00223/21-57

[…][70]

Dne 12. února jsem navštívil Miškolec. Mluvil jsem s různými občany. Z rozhovoru jsem poznal, že situace je obdobná jako v Budapešti. Také zde se počítá s tím, že 15. března dojde k novým událostem.

V jedné postranní ulici jsem viděl hlouček asi 15 osob, většinou dopravních zaměstnanců, kteří četli nějaký cyklostylovaný leták. Zaslechl jsem několik vět z letáku. Obsahoval požadavky odchodu sovětských vojsk, odstoupení K a d á r a a nových voleb.

Na stavbě elektrárny v Tisapalkonia byl včera zatčen předseda dělnické rady jedné z velkých firem, které na stavbě pracují. Dělnictvo přijalo zatčení bez zvláštního vzrušení. Ke stávce ani pokusům o stávku nedošlo. Pracovní morálka na stavbě se poněkud zlepšila, produktivita práce však ještě dosud nedosahuje ani plných 50 %.

Podle informací získaných od našich montérů na stavbě je hlavním tématem rozhovorů mezi dělnictvem 15. březen a události, k nimž v tento den má dojít. Šeptaná propaganda mluví o tom, že v horách jsou soustředěny ozbrojené jednotky, které 15. března zasáhnou. Roznašeči těchto zpráv tvrdí, že tyto jednotky jsou vybaveny nejmodernějšími americkými zbraněmi s ohromnou účinností.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 124. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 51d
1957, 14. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00223/21-57

[…][71]

V maďarském ministerstvu vnitra probíhají dosud organizační i významné personální změny. Náměstek pro hospodářské věci P a c z e bude odvolán ze své funkce na základě zjištěných skutečností o jeho chování v době kontrarevolučního povstání. Jeho místo převezme B a r t o š. Dalším náměstkem ministra vnitra bude jmeno-

70 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

71 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" a poznámka: *14. 2. 57.*

ván F e k e t e[72], který dosud ještě ani nebyl přijat do stavu zaměstnanců. F e k e t e h o jmenování má být dnes schváleno v parlamentě. R a j n a j je nyní přidělen k náměstku ministra vnitra T ö m p e m u.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 63. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 52a
1957, 18. února, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00230/21-57

[…][73]

Vážený soudruhu ministře![74]

V příloze předkládám zprávy, které nám zaslal během včerejška náš kádrový příslušník z Budapešti.

Radostná je zpráva o pokroku v práci maďarské rozvědky. Znepokojující je naproti tomu zpráva o celkovém vývoji a rozporech ve stranickém aparátu.

Příloha: 4 listy[75]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][76]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 125. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 52b
1957, 18. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00230/21-57

[…][77]

Pracovníci sekretariátu MSDS charakterizují situaci tak, jak se vyvinula v posledních dnech, jako podstatně nezměněnou. Jen malá část obyvatelstva má kladný postoj ke K a d á r o v ě vládě. Reakce má silný vliv na masy ve městech i v závodech. Aktivita reakce se zaměřuje k 15. březnu.

72 Sándor Fekete, náměstek ministra vnitra.

73 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ a čj.: *M-00991/57*.

74 Vlevo nečitelná poznámka: *[?] s. Komárek. S. Šir. informaci*. Mjr./plk. Karel Komárek, 22. 12. 1953 – 28. 2. 1963 náčelník vnitřní správy MV; Viliam Široký (1902–1971), čs. komunistický politik, 1954–1962 člen politického byra ÚV KSČ, 21. 3. 1953 – 20. 9. 1963 předseda vlády ČSR.

75 Srov. dokumenty č. 52b, 52c a 52e.

76 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

77 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Pokud se týká mládežnických organizací, má strana již určité pozice ve vedení organizací dělnické a rolnické mládeže. Naproti tomu v organisacích studentských a v jiných organizacích mládeže ve městech je MSDS nadále naprosto bez vlivu.

Vedení MSDS se snaží přimět bývalého člena ÚV strany, profesora marx-leninismu a význačného ideologa L u k a c s e, který je s Imre N a g y e m v Rumunsku, aby se vrátil do Maďarska a po návratu vystoupil se sebekritikou. Objektivně však nelze počítat s tím, že by L u k a c s o v o prohlášení nějak podstatně mohlo změnit situaci mezi obyvatelstvem. Nanejvýš se dá počítat, že by L u k a c s získal určitý počet inteligence, dřívějších členů strany.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 126. Strojopis, mikrofiš, 1s.

Dokument č. 52c
1957, 18. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00230/21-57

[…][78]

Podle informací získaných od soudruha M ó r ó z maďarského ministerstva vnitra panují ve stranickém aparátu MSDS značné rozpory. Určitá skupina (poměrně početná) funkcionářů je nakloněna sledovat nadále N a g y o v u pravicovou politiku. Na druhé straně existuje extrémní levicová skupina v ÚV, která by se chtěla vrátit k politické linii R a k o s i h o.

Je jasné, že vzhledem k těžkým chybám v minulosti a zkušenostem z období kontrarevolučního povstání nelze provádět žádnou z obou těchto extrémních linií.

Znepokojující je vývoj ve stranickém aparátě, který byl podstatně snížen, zejména v okresech a krajích. Propuštění straničtí pracovníci, vzhledem k tomu, že je nikde nechtěli přijmout do zaměstnání, založili větší počet výrobních družstev, kde pracují. Na druhé straně je velký nedostatek lidí, kteří by prováděli agitační práci v závodech a na vesnicích.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 127. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

78 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Dokument č. 52d
1957, 18. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00230/21-57

[…][79]

Práce maďarské rozvědky pokročila v posledních dnech podstatně kupředu. Rozvědka obdržela dobře vybavenou budovu. Centrála rozvědky se bude skládat asi ze 130 orgánů. Také rezidentury již opět dobře pracují a zasílají cenné poznatky. Jednotlivé rezidentury pracují se starou agenturou, bez ohledu na to, že materiály centrály byly přechodně v rukou kontrarevoluce. Centrála však řídí práci rezidentur s plným vědomím této skutečnosti a eventuálních důsledků.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 34. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 52e
1957, 18. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00230/21-57

[…][80]

Také práce maďarské bezpečnosti je zaměřena na preventivní opatření proti přípravám reakce na 15. březen. Hlavní úsilí je věnováno provedení urychlené likvidace všech dosud zjištěných kontrarevolučních skupin.

V posledních dnech byla zajištěna 80členná silně ozbrojená skupina kontrarevolucionářů v Miškolci. Předpokládá se, že i po realizaci této skupiny je v Miškolci ukryt ještě větší počet zbraní.

Celkový počet zbraní, který je dosud illegálně v rukou obyvatelstva v celé zemi, nelze stanovit, ani přibližně. Z původního počtu zbraní, které pocházely z majetku armády a bezpečnosti, byl ovšem již větší počet zajištěn, částečně sovětskými jednotkami, částečně maďarskou bezpečností. Přesný přehled však není. Nejvíce zbraní je v Budapešti (v dřívějších zprávách byl odhadován číslem 10 000 kusů zbraní mimo pistolí), potom v ostatních větších městech.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 66. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

79 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ a časový údaj: *18. II. 57*.
80 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ a časový údaj: *18. II. 57*.

Dokument č. 53a
1957, 20. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00251/21-57

[…][81]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze předkládám zprávy o vývoji situace v Maďarsku, které nám došly dnes v noci od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Příloha: 2 listy[82]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 127. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 53b
1957, 20. února, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00251/21-57

[…][83]

V Budapešti, v některých krajských městech a porůznu také ve velkých závodech po celém Maďarsku byly v posledních dnech vyvěšeny vedle maďarských vlajek také rudé. Tak kupříkladu továrna Ganz v Budapešti je vyzdobena řadami malých vlajek, střídavě rudých a maďarských. Nad hlavní vchod závodů v Csepelu byla v posledních dnech opět umístěna rudá hvězda a kromě toho vyvěšena vedle dosavadní maďarské vlajky rovněž rudá vlajka. Podobně se stalo ve velkých závodech v Györu, v závodech a na veřejných budovách v Szolnoku a jinde.

Komunisté z řad dělníků a zaměstnanců vyzdobených závodů a úřadů střeží vlajkovou výzdobu, aby ji nezničili reakcionáři.

V akci vyvěšení rudých vlajek se pokračuje v dalších krajských městech a postupně také v okresních a jiných menších městech, zejména tam, kde jsou závody a průmyslové podniky. Úspěch akce v jednotlivých místech závisí na síle MSDS. K provokacím v této souvislosti prozatím nedochází. Spíše se dá konstatovat kladný ohlas akce, která bezesporu povede k posílení strany.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 130. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

81 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a " a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i "; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

82 Srov. dokumenty č. 53b a 53c.

83 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

Dokument č. 53c
1957, 20. února, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00251/21-57

[…][84]

Šeptaná propaganda rozšiřovaná v Budapešti o přípravách nových kontrarevolučních akcí, které mají začít 15. března, se v posledních dnech zaměřila novým směrem: vyzývá pouze obyvatelstvo, aby se 15. března soustředilo v masách na hlavních ulicích Budapešti, jimiž prý budou procházet průvody demonstrantů, které budou žádat splnění řady požadavků, zejména odchod sovětských jednotek z Maďarska.

Podle názoru našeho kádrového příslušníka si lze tuto změnu v zaměření kontrarevoluční šeptané propagandy vysvětlit: Iniciátoři propagandy chtějí tímto způsobem docílit, aby davy zvědavců se přišly podívat na průvod demonstrantů, který ještě ani nebude existovat a který bude teprve vytvořen z davů zvědavců. S tímto plánem souvisí skutečnost, že prozatím nejsou ještě rozšiřovány žádné letáky k 15. březnu. Pravděpodobně budou rozšiřovány až těsně před 15. březnem anebo ještě spíše až 15. března v davech shromážděných zvědavců na hlavních ulicích, aby efekt vyvolaný letáky v masách mohl být okamžitě využit k provokacím a zformování demonstračního průvodu.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 131. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 54a
1957, 21. února, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00256/21-57

[…][85]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze předkládám zprávy, které jsme obdrželi včera večer od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Jedná se vesměs o zprávy o vývoji situace v Maďarsku. Poznamenávám, že tyto zprávy znovu potvrzují potěšující skutečnost, že maďarská strana se konsoliduje a aktivizuje a že je odhodlána se vlastními silami vypořádat se všemi eventuálními kontrarevolučními akcemi.

Příloha: 3 listy[86]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][87]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 132. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

84 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ a časový údaj: *20. II. 57*.

85 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a “ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ ministrova parafa a poznámka: *Četl, vracím.*

86 Srov. dokumenty č. 54b, 54c a 54d.

87 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

Dokument č. 54b
1957, 21. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00256/21-57

Vývoj situace v Budapešti i na maďarském venkově lze v posledních dnech charakterizovat zvýšenou aktivitou komunistů, zejména v závodech. Mezi členy strany stoupá sebevědomí, což se projevuje v celkové činnosti strany.

Podle spolehlivých zpráv z Csepelu byl dne 17. února znovu postaven pomník sovětského vojína na hrobu sovětských vojáků, kteří položili své životy v roce 1945 v bojích na osvobození Budapešti. Poškození, která pomník utrpěl v době kontrarevoluce, byla opravena. Slavnosti znovupostavení pomníku se zúčastnilo asi 3000 osob, komunistů i bezpartijních.

V csepelských závodech se provádějí rozhodná opatření pro zlepšení výroby a kvality výrobků. V posledních dnech jsou povoláváni zpět věkově starší odborníci, kteří byli penzionováni v souvislosti s částečnou nezaměstnaností, která vznikla v Maďarsku po událostech.

Současně se v csepelských závodech provádí prověřování zaměstnanců, zejména mládeže a občanů německé národnosti. Prověřování se provádí z hlediska chování v době kontrarevolučního povstání. Prověřování provádí strana. Podle prozatímních výsledků se ukazuje, že zejména zaměstnanci csepelských závodů – Němci, se chovali v době kontrarevoluce negativně. Jsou to bývalí němečtí starousedlíci, kteří dříve vlastnili v Csepelu živnosti a menší podniky a po jejich znárodnění začali pracovat v závodech jako dělníci. V době událostí podněcovali zejména mládež k účasti na kontrarevoluci, zásobovali kontrarevolucionáře alkoholem a podobně.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 133. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 54c
1957, 21. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00256/21-57

Podle informací, které sdělil tajemník MSDS v budapešťských plynárnách Kiss[88] našemu kádrovému příslušníkovi, jsou v posledních dnech na základě rozhodnutí ÚV rozdělovány komunistům v závodech a v organizacích strany zbraně.

Strana provádí rozsáhlé přípravy na likvidaci případných provokací, které připravuje kontrarevoluce na 15. března.

88 Károly Kiss (1903–1983), maďarský komunistický politik, 12. 5. 1951 – 14. 11. 1952 ministr zahraničních věcí.

Soudruh Kiss prohlásil, že navštívil větší počet budapešťských závodů a zjistil, že komunisté v závodech jsou odhodláni vystoupit tvrdě proti jakýmkoliv kontrarevolučním pokusům.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 134. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 54d
1957, 21. února, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00256/21-57

V neděli dne 24. února 1957 v 17.00 hodin vystoupí v Budapešti sovětský Alexandrovův armádní soubor.[89]

Podle informací od sovětských soudruhů vystupují v těchto dnech v různých maďarských městech umělecké soubory sovětské armády. Jsou to soubory armádních skupin sovětské armády, které jsou t. č. stacionovány v Maďarsku.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 135. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 55
1957, 22. února, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Podle informací z maďarského MZV byla předána USA vyslanectví nota obsahující vyzvání, aby americký vyslanec do 24 hodin opustil Maďarsko. Důvod: do Maďarska přišel v prosinci 1956 a dosud neodevzdal pověřovací listiny. Proto nemůže být uznáván. Také pro svůj postup je persona non grata.

DIRDA dále sdělil: vláda uvažuje o změně nynějšího „Košutova" státního znaku. Je nevhodný z hlediska vztahů států východního bloku.

Vypsal 26. 2. 1957: […][90]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 136. Výpis ze zprávy z Budapešti z 22. 2. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

89 Alexandrovův soubor písní a tanců, oficiální armádní soubor Rudé armády, byl založen v říjnu 1928 pod názvem Soubor rudoarmějské písně.

90 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

Dokument č. 56
1957, 22. února, Praha. Výpis ze zprávy rezidentury I. správy MV v Budapešti

Rozhovor se soudruhem A l e x e j e v e m :

Letáková akce, kterou bychom prováděli, by nemohla mít podstatný vliv na kontrarevoluční přípravy:

1/ V Maďarsku je řádná vláda, která má výkonnou moc – jinak tomu bylo po 23. říjnu, kdy by taková akce byla správná.

2/ V Budapešti, v župách i větších okresích, jsou v činnosti bezpečnostní složky.

3/ Čs. letáková akce by mohla být využita kontrarevolucionáři k nacionalistickým štvanicím. K a d á r o v a vláda má sama možnost akcí podobného druhu.

V závěru rozhovoru se soudruhem ALEXEJEVEM se dospělo k názoru, že úspěch by mohla mít letáková akce spojená s dárkovou akcí.

Uskutečnění této akce je ovšem závislé na jednání mezi čs. a maďarskou vládou.

Soudruh NEZVAL předložil s. ALEXEJOVI v této souvislosti následující návrh:

1/ Ve dnech 5.–10. března vyslat do Maďarska nákladní auta s dary, vyzdobené čs. a rudými vlajkami a transparenty.

2/ Při průjezdu maďarskými městy a při předávání darů rozhazovat letáky. Obsah:

Společná cesta k socialismu – internacionalismus proletariátu, výzvy na dělnictvo, aby nepřipustilo kontrarevoluční akce, sledující návrat Horthyovského režimu. Pozdravy a výzva čs. pracujících maďarskému dělnictvu. Ohlas [Obsah] letáků dohodnut s MSDS.

3/ Při projíždění vesnic rozhazovat rovněž letáky s pozdravy čs. pracujících atd. V letácích poukazovat na to, že kontrarevoluce chtěla návrat statkářů a šlechty, vyzývat rolnictvo, aby bránilo půdu atd.

Situace zejména mezi drobnými zemědělci je pro podobnou akci příznivá. Podle názoru s. ALEXEJEVA by taková akce mohla značně oslabit kontrarevoluční přípravy zaměřené na 15. 3.

Vypsal 26. 2. 1957: […][91]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/011, č. l. 89. Výpis ze zprávy z Budapešti ze dne 22. 2. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

91 Zde parafa: *Orl.*

Dokument č. 57
1957, 22. února, Praha. Výpis ze zprávy rezidentury I. správy MV v Budapešti

Poznatky z rozhovoru se soudruhy z MV KELEMENEM a MORO:

Kontrarevoluce se aktivizuje a připravuje na 15. 3. [1957]. Při domovních prohlídkách studentských kolejí a různých budov, důležitých ze strategického hlediska v městě, jsou nalézány ve velkých množstvích zbraně. Samopaly, těžké kulomety, ruční granáty, pistole atd.

Podle zpráv z Miškolce je v okolí města v lesích ukryto velké množství zbraní.

Byly získány poznatky o menších kontrarevolučních teroristických tlupách v Budapešti i jinde. Některé tyto tlupy byly likvidovány ve stadiu příprav k novým akcím.

Spousta drobnějších letákových akcí. Na vysokých školách odkryty připravované cyklostylované letáky.

Funkcionáři strany dostávají dopisy s výhrůžkami.

Bezpečnost tvrdě zasahuje proti kontrarevolucionářům a snaží se o maximum preventivních opatření. Plán bezpečnosti na opatření k 15. 3. jest hotov.

Vypsal 26. 2. 1957: […][92]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 137. Výpis ze zprávy ze Budapešti ze dne 22. 2. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 58a
1957, 27. února, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00298/21-57

[…][93]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze předkládám zprávy, které jsme dostali dnes v noci od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

Pokud se týká zprávy o explozi v továrně ve Veszprému, poznamenávám, že jsme se na tuto věc sami dotázali na základě zpráv, které o tomto incidentu proběhly v minulých dnech v monitorech.

Příloha: 2 listy[94]

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 140. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

92 Zde parafa: *Orl.*; vpravo uvedeno: *Poznámka s. ministra na šifře: „Nepochopeno – šlo o desorientačku".*

93 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a " a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i "; v pravé části je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

94 Srov. dokumenty č. 57b a 57c.

Dokument č. 58b
1957, 27. února, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00298/21-57

[…][95]

Před několika dny došlo k větší explozi v továrně na výbušniny nedaleko Veszprému. K výbuchu došlo v důsledku technické závady při mísení výbušných látek. Při neštěstí přišlo o život několik desítek osob a větší počet dalších byl těžce zraněn.

Podle sdělení soudruhů z maďarské bezpečnosti i soudruha Alexejeva, není neštěstí považováno za důsledek sabotáží.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 141. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 58c
1957, 27. února, Praha. Příloha k hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00298/21-57

[…][96]

V maďarském ministerstvu vnitra byly provedeny některé další změny. Náměstek ministra pro hospodářské věci Pocse byl zproštěn funkce. Namísto něho nastoupil Bartoš.

Soudruh Bartoš po převzetí funkce vyvolal rozmluvu s naším kádrovým příslušníkem a přednesl mu následující žádost:

Při návštěvě soudruha náměstka Klímy v Budapešti bylo jednáno o naší pomoci maďarské bezpečnosti. Bartoš nyní žádá, zda by bylo možno z této pomoci poskytnout okamžitě alespoň 50 samopalů s 50 000 kusy nábojů a dále náboje 7,65 mm v množství, jak bylo projednáno se s. Klímou.[97] Samopaly potřebuje maďarská ochranka doprovázející vládní a stranické funkcionáře a zajišťující různé delegace přijíždějící ze zahraničí. Za současné situace je ještě vyzbrojení ochranky samopaly nutné. Sovětské samopaly podle soudruha Bartoše pro tento účel nevyhovují.

Náboje 7,65 mm je nutně potřeba pro všechny příslušníky Stb, kteří jsou vyzbrojeni pistolemi ráže 7,65 mm. Těchto nábojů je nyní naprostý nedostatek. Sovětští

95 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ".

96 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" a časový údaj: *27. II. 57.*

97 Na pozvání ministra vnitra F. Münnicha ve dnech 21. až 24. 1. 1957 navštívili Budapešť náměstek ministra vnitra plk. Karel Klíma a náčelník IX. správy MV plk. Karel Smíšek, kteří mj. jednali s hlavním sovětským poradcem A. D. Besčasnovem, jenž hodnotil *situaci v Maďarsku optimisticky, i když poukazoval na vážné dosud problémy jako nezorganisovaná strana, těžká situace na závodech, rozložená a otřesená bezpečnost, neznalost kádrů, stagnace na centrálních úřadech. Podobně hodnotí celkovou situace i vedoucí maďarští pracovníci ministerstva vnitra.* ABS, f. Historický fond, arch. č. H-669-1. Zpráva o jednání se s. ministrem Münnichem v Budapešti.

soudruzi nemohou v tomto směru výpomoci, protože sovětská armáda této ráže nepoužívá.

Náš soudruh se zmínil o žádosti soudruha Bartoše také v rozhovoru se soudruhem Alexejevem, který doporučuje, abychom, pokud je to v našich silách, žádosti Maďarů vyhověli.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 67. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 59
1957, 1. března, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00311/21-57

[…][98]

Vážený soudruhu ministře!

Předkládám zprávu, kterou jsme obdrželi od našeho kádrového příslušníka z Budapešti včera večer:

V posledních dnech likvidovaly orgány maďarské bezpečnosti několik kontrarevolučních skupin v souvislosti s přípravami na akce, které podle plánu reakce mají vypuknout 15. března. Byla zatčena řada osob, mezi nimi hodně studentů. Při prohlídkách ve studentských ubytovnách byly nalezeny samopaly a jiné zbraně.[99] V likvidování dalších skupin se pokračuje.

Průměrně nachází a zajišťuje maďarská bezpečnost denně 20–70 kusů zbraní. Podle názoru vysloveného ve zprávě našeho soudruha je to příliš málo a nijak podstatně to nesníží počet zbraní, které jsou dosud v illegálním držení. Tento počet se nyní odhaduje asi na 30 000 kusů různých zbraní.

Je pozoruhodné, že se se zatčenými osobami, u nichž byly nalezeny zbraně, nezachází podle stanného práva. Od zahájení činnosti stanných soudů bylo popraveno asi 30 osob – ponejvíce za činnost v době kontrarevolučního povstání. Noviny otiskují zprávy, že ty a ty osoby ukrývaly zbraně[,] a že byly proto zatčeny. Takovéto články však mají příliš malé odstrašující účinky pro ty osoby, které dosud zbraně ukrývají.

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][100]

[…][101]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 142. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

98 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. správa“ a adresováno: „Ministru vnitra s. Barákovi“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ ministrova parafa a poznámka: *Dopis s. M* [?].

99 Srov. dokument č. 57.

100 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

101 Rukou doplněno čj.: *M-001213-57*.

Dokument č. 60
1957, 1. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Dosavadní ministr vnitra M ü n n i c h se stal náměstkem předsedy vlády. Jeho dosavadní funkci převzal s. B i s z k u [102], dřívější tajemník strany v Budapešti.

M ü n n i c h ještě před odchodem z ministerstva vnitra naplánoval bezpečnostní opatření na likvidaci jakýchkoliv kontrarevolučních akcí připravovaných na 15. března – vlastními silami maďarské bezpečnosti.

15. března se nemají konat žádné velké oslavy, pouze budou položeny věnce u Petöfiho pomníku a na některých jiných místech. Jinak bude 15. březen pracovním dnem. Očekává se však, že v některých závodech dojde ke stávkám.

Orgány bezpečnosti připravují izolaci osob známých nepřátelským postojem, pátrají po ukrytých zbraních atd. Zejména při hledání ukrytých zbraní byly v posledních dnech zaznamenány určité úspěchy.

V řadách bezpečnosti je nespokojenost s činností stanných soudů, které postupují nedůsledně i tam, kde se jedná o jednoznačně jasné případy.

Vypsal dne 2. března 1957: […][103]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/013, č. l. 143. Výpis ze zpráv z Budapešti z 1. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 61a
1957, 4. března, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00318/21-57

[…][104]

Vážený soudruhu ministře!

V příloze předkládám zprávy, které nám došly přes neděli od našeho kádrového příslušníka z Budapešti. Jsou to zprávy o přípravách domácí maďarské reakce na akce připravované k 15. březnu a o spolupráci se zahraničím v této souvislosti.

Pokud se týká zprávy o přípravě balonkové akce proti Maďarsku, která má být provedena v polovině března, poukazuji na nedávnou zprávu získanou nezávisle naší rezidenturou ve Vídni. Obě tyto zprávy jsou obsahově shodné. Ve zprávě získané našimi soudruhy v Rakousku se ovšem ještě mluví o tom, že kolem 15. března má být současně s balonkovou akcí proti Maďarsku provedena také balonková akce proti

102 Béla Biszku (1921–2016), maďarský komunistický politik, 1. 3. 1957 – 13. 9. 1961 ministr vnitra, 1961–1962 místopředseda vlády, 1962 tajemník ÚV MSDS.

103 Zde parafa: *Orl[ovski]* .

104 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a“ a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i“; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“ ministrova parafa, jeho poznámka: *Dopis Š.* a čj.: *M-001260/57.*

nám.[105] Pro Vaši informaci ještě poznamenávám, že tuto zprávu jsme na základě Vašeho pokynu již zařadili do DZM.

Příloha: 3 listy[106]

Náčelník I. správy MV
plk. Miller […][107]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 144. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 61b
1957, 4. března, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00318/21-57

[…][108]

Maďarská rozvědka a získala závažné zprávy o spolupráci maďarských kontrarevolucionářů se zahraničím a s maďarskou emigrací v souvislosti s přípravami na akce, ke kterým má dojít 15. března.

Ve Vídni se soustřeďuje vedení staré i nové maďarské emigrace. Přijeli sem Ferenc Nagy, Bela Kiraly a další významní činitelé emigrace. Do Maďarska je vysíláno velké množství agentů, zejména agentů chodců přes Rakousko.

V posledních dnech byl zatčen agent, jehož úkolem bylo budovat pětičlenné teroristické skupiny pro zvláštní úkoly. Měl u sebe seznam osob, které měly být jím založenými teroristickými skupinami likvidovány. Byly to vesměs osoby z řad činitelů maďarských ozbrojených složek a bezpečnosti.

Maďarská emigrace v Rakousku za aktivní západní pomoci připravuje vyslání ozbrojených skupin do Maďarska v době kolem 15. března. Tyto ozbrojené skupiny mají přepadnout a likvidovat maďarské pohraniční stráže na určeném místě a umožnit[,] aby ihned poté přešla přes takto uvolněný úsek řada dalších bojůvek.

Jak součást kontrarevolučního plánu v souvislosti s 15. březnem se na Západě připravuje velká balonková akce proti Maďarsku.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 145. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

105 Srov. např. HOLT, Robert T. – VAN DER VELDE, Robert W.: *Strategic Psychological Operations and American Foreing Policy.* Chicago 1960, s. 206–225; TOMEK, Prokop: Balony Svobody nad Československem. In: JUNEK, Marek a spol.: *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011.* Praha: Radioservis, a. s. – Čs. rozhlas – FF UK, 2011, s. 155–169.

106 Srov. dokumenty č. 60b a 60c.

107 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

108 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Dokument č. 61c
1957, 4. března, Praha. Příloha hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00318/21-57

[…][109]

V posledních dnech pokračuje v Maďarsku zatýkaní a izolace jako preventivní opatření v souvislosti s 15. březnem.

Orgány státní bezpečnosti získaly nové poznatky, že také kontrarevoluční podzemí zintenzivňuje přípravy a činnost. Bývalé politické strany vyvíjejí illegální činnost a jejich centra vytváří koalici a spolupracují. Jedná se o sociálně demokratickou, malorolnickou a tzv. národní malorolnickou stranu. Také organizace mládeže vyvíjejí illegální činnost.

Orgány státní bezpečnosti již do těchto ilegálních organizací pronikly a získávají běžně poznatky, avšak nedostaly se ještě do center, jejichž likvidace by připadala v úvahu asi tak do 3 měsíců.

Jinou formou kontrarevoluční činnosti je řetězové rozesílání dopisů a letáky. Tyto letáky mají přibližně následující obsah: Jsme pro socialismus, ale bez násilí, chceme přátelství se sousedy, ale bez zprostředkování SSSR. Jsme i pro přátelský poměr k SSSR, avšak nechceme, aby sovětské jednotky byly v Maďarsku. Chceme budovat socialismus, avšak bez K a d á r a a jeho vlády.

Maďarská bezpečnost očekává, že těsně před 15. březnem bude vedení kontrarevoluce vyzývat nejrůznějšími prostředky k tichým demonstracím a ke stávkám. Cílem má být soustředění mas obyvatelstva na hlavní ulice, tam pak vyvolat střelbu a rozpoutat tímto způsobem další akce.

Soudruzi na maďarském MV předpokládají, že v Budapešti zvládnou situaci vlastními silami. V některých dalších městech, zejména v Szegedu, Miškolci, Györu a Pécsi[,] bude muset event. dojít k pomoci sovětských jednotek.

Nálada a morální stav maďarské bezpečnosti je dobrá. Soudruzi jsou odhodláni zasáhnout tvrdě proti jakýmkoliv kontrarevolučním akcím a likvidovat je[,] pokud bude možno[,] vlastními silami.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 146-147. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

109 V záhlaví je razítkem vyznačen stupeň utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ“.

Dokument č. 62
1957, 5. března, Praha. Hlášení náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi, čj. A/1-00329/21-57

[…][110]

Vážený soudruhu ministře!

Předkládám zprávu o incidentu před budovou amerického vyslanectví v Budapešti, ke kterému došlo v sobotu dne 2. března 1957. Tuto zprávu jsme dostali včera večer od našeho kádrového příslušníka z Budapešti.

V sobotu večer asi v 19.00 hod. byl před budovou amerického vyslanectví v Budapešti přepaden službu konající orgán maďarské bezpečnosti. Byl to orgán kontrarozvědky oblečený v uniformě příslušníka veřejné bezpečnosti. Přepadli ho dva neznámí muži, kteří k němu přistoupili, uchopili ho za ruce a s napřaženou pistolí, kterou mu přitiskli k boku, ho vyzvali, aby šel s nimi. Když ušli kousek cesty, chtěl se jim soudruh vyprostit a použít proti nim svého automatu. Byl však těžce postřelen a pachatelé uprchli. Občané, kteří procházeli kolem, nečinně přihlíželi a nijak neprojevili snahu o zadržení pachatelů. Těžce zraněný orgán byl převezen do nemocnice. Podle vyjádření lékařů se uzdraví.

Tento incident měl být pravděpodobně součástí větší akce, jejímž cílem bylo odvést kardinála M i n d s z e n t h y h o z budovy amerického ZÚ.

Náčelník I. správy MV
plk. M i l l e r […][111]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 148. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 63
1957, 7. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

/Zpráva od šéfredaktora listu MAGYAR IFIUSAG SEBESE/

Příští týden se vrátí prof. Gyorgy LUKÁCS z Rumunska do BDP a učiní prohlášení na stranické[m] aktivu nebo podobně. Je to akce ÚV MSDS zaměřená hlavně na získání inteligence. Lukacz je znám jako starý člen strany, vědec, akademik. Je znám v MLR i v cizině.

V době kontrarevolučních událostí se měl stát členem NAGYHO vlády.

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 149. Výpis ze zprávy residentury z 7. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

110 Záhlaví hlášení je nadepsáno „Ministerstvo vnitra, I. s p r á v a " a adresováno: „Ministru vnitra s. B a r á k o v i"; v pravé části je kromě razítkem vyznačeného stupně utajení „PŘÍSNĚ TAJNÉ" ministrova parafa, jeho poznámka: *s. Miller. Monitor přinesl zprávu již dnes ráno, je nutné hlásit včas!* a nad tím: *II.* [odbor].

111 Vlastnoruční podpis: *plk. Miller*.

Dokument č. 64
1957, 7. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

V BDP i na venkově je klid.

Bezpečnost provádí preventivní opatření k 15. 3. 1957. Při domovních prohlídkách a pročesávání lesů se nachází hodně zbraní.

Bezpečnost velmi intenzivně verbuje kontrarevoluční elementy a zaznamenává značné úspěchy, zejména mezi vysokoškoláky. V PECZI byl vytvořen pohotovostní prapor. VB v PECZI je dobrá a může být eventuálně použita i v případě nepokojů. Dále je v PECZ[I] prapor sovětské armády – obrněná vozba. V zemi koncertuje ALEXANDROVŮV soubor – koncerty jsou navštěvovány hlavně členy MSDS.

Výpis provedl: […][112]

Dne 8. 3. 1957

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 150. Zpráva residentury z 7. 3. 1957 – výpis ze zprávy. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 65
1957, 9. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Ve městě klid, zatýkání a prohlídky pokračují. Zatčení jsou dopravováni v otevřených nákladních autech, což vzbuzuje určitý odpor ve veřejnosti.

Městem projíždějí pohotovostní oddíly v autech, jízdní policie na koních, vyzbrojená šavlemi a pistolemi[,] a celková hlídková služba je zesílena. Oddíly jízdní policie byly nově zřízeny.

Vypsal 15. 3. 1957: […][113]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 151. Výpis ze zprávy rezidentury Budapešť z 9. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 66
1957, 9. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Ve městě klid. 8. 3. větší razie a zatýkání. Přitom došlo k místním šarvátkám s pohotovostními jednotkami, které akce provádí. Zatýkaní se někde bránili. Dopravování zatčených se děje na otevřených nákladních autech.

112 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*
113 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

Situace v závodech: růst MSDS je pomalý, řízení stranické práce shora těžkopádné[,] a tak v mnoha případech organizace řeší různé problémy samostatně a vyšší orgáni se ocitají na chvostě.

Obtížné jsou mzdové otázky. Vyplácí se hodinová mzda, přičemž celkové měsíční mzdy jsou zvýšeny, ačkoliv produktivita je nízká. Tak v hornictví vzrostly mzdy o 40 %, těžba je však nižší o 20 % v průměru na jednoho horníka. Snížení produktivity práce je zejména důsledkem zrušení norem.

Díky pomoci ostatních zemí mírového tábora je však celková situace, pokud se týká krytí potřeb obyvatelstva[,] lepší než před kontrarevolučními událostmi. Celkově však tato pomoc může vystačit asi na dva měsíce a potom se projeví ještě větší obtíže.

Po politické stránce je možno konstatovat jistou konsolidaci – klid, mocenské postavení vlády vzrůstá, strana se buduje atd. Hospodářské problémy se však horší, fondy vyčerpávají a zahraniční dluhy vzrůstají. To se nutně nějak projeví i vnitropoliticky. Vláda uvažuje o zvyšování cen a také se má strhovat na mzdách těm zaměstnancům, kterým se od událostí počalo vyplácet neúměrně mnoho. Každý bude muset vrátit do půl roku, co mu bylo přeplaceno. Jsou to nepopulární kroky[,] a dojde-li k nim, reakce je jistě dobře využije.

Vypsal 15. 3.: […][114]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 152. Výpis ze zprávy residentury Budapešť z 9. 3. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 67
1957, 12. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Ve městě klid, zatýkání omezeno. Bezpečnost má pohotovost. Zjištěny nové signály k provokacím 15. 3., zejména mezi studenstvem. 15. 3. se bude pracovat i ve státních úřadech, kde mělo být původně volno.

Preventivní opatření bezpečnosti a pohotovostních jednotek vyvolávají mezi kontrarevolučními elementy dojem, že větší akce jsou předem odsouzeny k úplnému neúspěchu[,] a nelze proto s nimi počítat.

Vypsal 15. 3.: […][115]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 154. Výpis ze zprávy residentury Budapešť z 12. 3. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

114 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*
115 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

Dokument č. 68
1957, 13. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Ve městě je klid, provádějí se zesílené kontroly osob a vozidel. Předseda NV města Budapešti plakátoval výzvu, aby obyvatelé vyzdobili k 15. 3. své domy.

Byly potvrzeny předchozí zprávy, že z Rakouska se pokusí proniknout do Maďarska ozbrojené skupiny. Maďarské PS z ostatních hranic soustředěny na hranice rakouské. PS má nedostatek příslušníků, protože staří skončili presenční službu a noví ještě nenastoupili. Trpí tím kontrola transportů MČK. V minulých dnech byl do Maďarska pod označením MČK dovezen balík letáků. Auto nebylo zadrženo, protože PS nemá dostatek rychlých vozů na sledování.

Zjištěny případy, že v zaplombovaných vagonech se převáží z Rakouska osoby. Zjištěno a zadrženo již 9 takových osob. Přelety cizích letadel ve velké výši v pohraničním úseku.

Z Jugoslávie předáno 1050 uprchlíků, osob, které se chtěly vrátit[,] a také těch, na nichž nemají Jugoslávci zájem.

Zprávy o pašování zbraní po Dunaji, neznámo však, na kterých lodích. Na maďarském úseku Dunaje se k těmto lodím připojují lehké čluny a odváží zbraně na břeh. Maďarské orgány nemají dost sil technického vybavení na dopadení těchto pašeráků zbraní.

Z Rakouska jsou zasílány vagonové zásilky s dary adresovanými na jednotlivé maďarské obce anebo osobně na určité faráře, kteří mají provádět rozdělování.

Tyto vagony jsou nyní vraceny zpět, protože tato akce byla zneužívána.

Podél rakouských hranic projíždějí automobily a tlampači vyzývají obyvatelstvo v Maďarsku k útěku do ciziny.

Vypsal 15. 3. 1957: […][116]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 155. Výpis ze zprávy z residentury Budapešť z 13. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 69
1957, 14. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

Ve městě klid. Dne 13. března odpoledne projížděli městem na ozdobených automobilech jednotky pohotovostních pluků a dělnických milic s provoláváním hesel: Smrt fašistům, pryč s horthyovci, ať žije komunismus atd.

Manifestace této síly zapůsobila velkým dojmem i na ty, kdo snad počítali na 15. března s nějakými ozbrojenými demonstracemi.

116 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

Illegální organizace rozšiřují ve městě letáky, aby 15. března od 8[.00] do 14.00 hod. se kladly kytice k Petöfiho pomníku a potom aby až do 17.00 hod. byla tichá demonstrace.

13. 3. ohromná razie v BDP, za součásti [účasti] PS. Zatčeno 5000 osob. Během posledních dvou týdnů denně zatýkáno 300 osob.

Při prohlídkách na vysokých školách se stále nachází mnoho zbraní. I na stranické škole nalezeny protipancéřové pěsti a kulomet.[117]

V současné době se koná neveřejný proces s bývalým ministrem obrany F a r k a š e m [118].

Vypsal 18. 3. 1957: […][119]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 156. Výpis ze zprávy z Budapešti ze dne 14. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

Dokument č. 70
1957, 15. března, Praha. Výpis z hlášení rezidentury I. správy MV v Budapešti

V noci na 15. 3. klid. Ráno veřejné budovy, mosty atd. ozdobeny rudými a maďarskými vlajkami.

Položení věnců v 10.00 hod. dopoledne proběhlo klidně. Přístup jen na pozvánky. Okolí obstoupeno pohotovostními jednotkami a bezpečností.

Účast na jednotlivých místech asi 500–700 osob. Na ulicích poměrně málo lidí.

Obyvatelstvo nebylo k oslavám připuštěno a přihlíželo jen z dálky.

Na rakouských a jugoslávských hranicích klid. Nedošlo k incidentům.

Během dne projížděli ulicemi Budapešti Sověti na nákladních autech.

Rovněž v ostatních městech v Maďarsku proběhl 15. 3. v klidu a bez rušivých incidentů.[120]

Vypsal 16. 3. 1957: […][121]

ABS, f. I.S-8, reg. č. 80353/000, č. l. 157. Výpis ze zpráv z Budapešti došlých během 15. 3. 1957. Strojopis, mikrofiš, 1 s.

117 Srov. SAMOCHVALOV, N. F. (ed.): *Vengerskije sobytija 1956 goda glazami KGB i MVD SSSR. Sbornik dokumentov*. Moskva: Objediněnnaja redakcia MVD Rossiji, 2009, s. 424–429.

118 Genplk. Mihály Farkas (1904–1965), maďarský komunistický politik, 1948–1953 ministr obrany, 12. 10. 1956 zatčen, 25. 4. 1957 odsouzen k šesti letům vězení, 30. 3. 1960 amnestován.

119 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

120 Srov. SAMOCHVALOV, N. F. (ed.): *Vengerskije sobytija 1956 goda glazami KGB i MVD SSSR*, s. 439–449.

121 Vlastnoruční podpis: *Orlovski.*

ZPRÁVY

Zastoupení Archivu bezpečnostních složek na 17. celostátní archivní konferenci v Liberci

(Liberec 25.–27. dubna 2017)

Xenie Penížková, Jitka Bílková

V malebné kotlině v Jizerských horách na dohled od Ještědu proběhla ve dnech 25.–27. dubna 2017 v pořadí již 17. celostátní archivní konference. Už při jejím zahájení, které se uskutečnilo v kongresovém sále Centra Babylon, bylo jasné, že počet účastníků bude letos rekordní. Zájemci z celé České republiky zaslali více než 400 registrací, přičemž nechyběli ani zástupci jiných profesí či desítky hostů z okolních zemí: delegáti ze Slovenska, Polska anebo Maďarska. Tradičním pořadatelem byla Česká archivní společnost a Česká informační společnost – pobočný spolek při Národním archivu. Na organizaci se taktéž podílely Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Státní okresní archiv Liberec, Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Ještědská pobočka České archivní společnosti a Katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Nutno podotknout, že organizace této obrovské akce probíhala bezproblémově, jediným zádrhelem snad mohly být spletité chodby hotelu Babylon, v nichž jistě nejeden účastník zabloudil.

Bohatý program jednání byl rozdělen do tří sekcí, takže nebylo možné vyslechnout všechny příspěvky. Červenou nití konference se stalo její hlavní téma *Německá okupační správa v letech 1938–1945*, o němž se diskutovalo všechny dny. V dalších panelech probíhaly jednotlivé bloky, které by se daly shrnout pod název *Aktuální otázky českého archivnictví*, konkrétně se jednalo o tato témata: *Edukace v archivech*, *Digitalizace v Národním filmovém archivu*, *České archivnictví – kudy dál?*, *Zkušenosti z výzkumů a vzájemného poznávání evropských archivů a muzeí*, *Obalový materiál dříve a dnes*, *Aplikace nových Základních pravidel pro zpracování archiválií*, *Ochrana osobních údajů ve světle rozhodnutí Ústavního soudu*, *Zefektivnění studentských praxí*, *Vydavatelská spolupráce paměťových institucí* a *Vzdělávání*.[1] Organizátoři sice plánují vydat z konference sborník, ale v něm budou publikovány pouze příspěvky přednesené v hlavním panelu. Ostatní referáty najdou uplatnění buď v *Archivním časopise*, nebo v jiných periodikách. Stručné anotace referátů od zpravodajů jednotlivých bloků by pak měly být otištěny v Ročence ČAS. Dále se tedy detailněji zaměříme pouze

1 Program konference je možno zhlédnout na webových stránkách České archivní společnosti (dostupné online na WWW: http://cesarch.cz/konference/files/2017/02/Konference-Liberec_program.pdf, cit. 9. 9. 2017).

na dva bloky jednání, které považujeme pro čtenáře Sborníku Archivu bezpečnostních složek za nejpodstatnější.

Archiv bezpečnostních složek byl první den zastoupen prezentací Jitky Bílkové s názvem *ABS zavádění edukace v archivech nebrzdí.* Náš archiv se speciálními edukačními programy teprve začíná, vytváří je s kolegy ze vzdělávacího oddělení Ústavu pro studium totalitních režimů a jejich pilotní verze bude představena letos na podzim. Kromě těchto v českém archivnictví ojedinělých vizí jsme se ale již mohli pochlubit výsledky vzdělávací činnosti a podělit se o mnohé zkušenosti z bezpočtu exkurzí pořádaných pro různé věkové skupiny žáků a studentů a také ze dnů otevřených dveří, které u nás úspěšně probíhají při příležitosti Mezinárodního dne archivů od roku 2014. Nejen na základě tohoto příspěvku se rozpoutala velice zajímavá diskuse, která byla téměř násilně ukončena až po 19. hodině (blok jednání začal v 17 hodin). Celý panel o edukaci v archivech se konal v nevelkém konferenčním salonku č. 1, ale počet návštěvníků ukázal, že příště by měl být tomuto tématu věnován prostor daleko větší. Všichni referenti i diskutující se jednomyslně shodli, že vzdělávání je velkou výzvou pro budoucnost. Edukační aktivity jsou důležité nejen pro popularizaci archivů, ale i pro přípravu poučených badatelů. Nikdo zároveň nemůže popřít, že paměťové instituce včetně archivů mají nezastupitelné místo ve výchovně-vzdělávacím procesu nejen dětí, ale i celé širší veřejnosti.

Skutečnost, že edukace vytvořená archiváři může probíhat zábavnou formou, například pomocí online webových her, nám názorně ukázal Mikuláš Čtvrtník ze Státního oblastního archivu v Praze, který popsal, jak se s otázkou vzdělávání v archivech vypořádávají v západní Evropě a v USA. Ve vyčleněných odděleních tam vytvářejí i speciální vzdělávací programy, výstavy, pracovní listy, metodiky pro učitele apod. U nás je zavedení postu archivního edukátora, jehož pracovní náplní by byly výhradně podobné projekty, bohužel zatím asi nereálné. Za vzor si ale nemusíme brát jen praxi na západ od naší republiky, inspiraci můžeme čerpat také z jiných sousedních států. Jak vyplynulo z příspěvků Huberta Mazura, Lucyny Harcové (oba z Polska) a Anny Zity Apáti (Maďarsko), kolegové i z těchto zemí jsou v oblasti edukace mnohem dále než tuzemské archivy. V maďarském národním archivu bylo založeno zvláštní oddělení osvěty a styku s veřejností, které má edukaci přímo ve své náplni. Tito pracovníci tak mají dostatek času a prostoru vymýšlet zábavné vzdělávací programy či speciální akce nejrůznějších forem a zaměření. V prostorách národního archivu, přímo na budínském hradě, je připraveno několik programů, z nichž si učitel před návštěvou vybere pro potřeby výuky ten nejvhodnější. Děti při řešení úkolů využívají získaných znalostí z oblasti historie a literatury, naučí se pracovat s prameny a v neposlední řadě je jim představena i originální archiválie. Témata programů jsou obvykle volena s ohledem na hlavní události národních dějin. Pro vzbuzení zájmu o genealogii archiváři například připravili program nazvaný „Moje rodina", který zájemcům ukazuje cestu k vlastním předkům.

Jak jsme již zmínily, na konci bloku se rozpoutala velice zajímavá diskuse. Jednoznačně z ní vyplynulo, že edukace v archivech probíhá v České republice výhradně díky nadšení jednotlivých archivářů, kteří jsou ochotni ve svém volném čase podobné aktivity vymýšlet, ale systémově řešena – na rozdíl od jiných tuzemských paměťových institucí – není. S těmito špatnými podmínkami souvisí samozřejmě i kvalita a podoba výstupů. Přesto se většina archivů ráda a čím dál častěji prezentuje nejenom při pořádání četných výstav, ale i při akcích organizovaných v rámci Mezinárodního dne archivů.

Večerní program zahájil v úterý koncert kapely Drobný za bůra v místním alternativním podniku Pivní bar Azyl. Zábava do nočních hodin ale samozřejmě nezabránila žádnému z archivářů, aby si druhý den již v 8:30 vybral účast na jedné ze tří sekcí. Archiv bezpečnostních složek se dopoledne prezentoval příspěvkem ředitelky Světlany Ptáčníkové v kongresovém sále v rámci panelu *Ochrana osobních údajů ve světle rozhodnutí Ústavního soudu*. Tématem diskutujících tohoto bloku byla aplikace odst. 6 (po 30. červnu 2009 odst. 11) § 37 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění účinném do 30. června 2009. Tento odstavec v podstatě umožňuje studium archiválií všech bezpečnostních složek bez jakéhokoliv omezení a bez ohledu na osobní a citlivé údaje osob v archiváliích uvedených. Jak známo, toto nařízení se týká drtivé většiny fondů uložených v Archivu bezpečnostních složek. V roce 2012 podala (po prohraných soudních sporech před Městským soudem v Praze a posléze i Vrchním soudem v Praze) jedna soukromá osoba dovolání k Nejvyššímu soudu, v němž mj. navrhla zrušení § 37 odst. 6 archivního zákona (ve znění účinném do 30. června 2009). Nejvyšší soud přerušil řízení a věc předal Ústavnímu soudu České republiky. Takový krok by byl pro zpřístupňování fondů uložených nejen v ABS v podstatě likvidační, protože archiv by nebyl schopen zvládnout administrativní zátěž, kterou by zrušení odstavce a následné předkládání archiválií výhradně dle odst. 1 až 3 § 37 zákona o archivnictví znamenalo.

Jednání Ústavního soudu a složité rozhodování v této kauze popsal před zaplněným sálem jeden z jeho členů ústavní soudce Jiří Zemánek. Rozhodování bylo nelehké, neboť se v něm zásadně střetly dva protichůdné principy: právo na svobodný přístup k informacím a právo na ochranu osobnostních práv, jež je deklarováno v Listině základních práv a svobod (čl. 10 odst. 2) a taktéž v Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod (čl. 8 odst. 1). Celkem patnáct soudců Ústavního soudu posuzovalo tuto složitou záležitost na základě všech souvisejících zákonů a předpisů, až nakonec v prosinci 2016 dospělo těsnou většinou 8 : 7 k rozhodnutí, že návrh Nejvyššího soudu na vyslovení neústavnosti § 37 odst. 6 archivního zákona (ve znění účinném do 30. června 2009) se zamítá. Konečný postoj Ústavního soudu vycházel ze základního stanoviska, že bez studia archiválií nelze poznávat historické jevy a objektivně zhodnotit dobu totality, a že by zde navíc existovalo nebezpečí zavádějících dezinterpretací tohoto historického období. Proto by měly archiválie všech bezpečnostních složek i nadále zůstat přístupné jako doposud, a to i přesto, že v okolních

státech tato praxe neplatí. Jiří Zemánek se rovněž zastavil u výrazu „nahlížení" a konstatoval, že se jedná o právo badatele seznámit se s informacemi v archiváliích, aniž by s nimi ovšem nakládal proti zájmům osob v archiváliích uvedených. Zároveň však zdůraznil, že archivy by měly důsledně plnit svou upozorňovací povinnost, tj. badatele jednoznačně upozorňovat na osobní a citlivé údaje dotčených osob v předložených archiváliích, a to včetně důsledků v případě zneužití těchto údajů. Jak připomněla moderátorka sekce Karolína Šimůnková z Národního archivu, na Ministerstvo vnitra byl již podán návrh takové formulace, jež by měla být po schválení zapracována do vzorového badatelského řádu a badatelského listu.

Aby účastníci konference mohli absolvovat rovněž bohatý doprovodný program, který byl při předložení konferenční vizitky povětšinou zdarma (například návštěva Severočeského muzea v Liberci, Oblastní galerie Liberec nebo Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou), bylo naplánováno na středeční odpoledne volno. Většina archivářů se však zúčastnila společného výletu na místní dominantu rozhlednu Ještěd. Speciální archivní tramvají, řízenou skutečným archivářem, jsme dojeli na úpatí sjezdovky. Zvláštní poděkování je třeba vyslovit libereckému archiváři Petru Kolínovi za vyčerpávající a vtipný výklad o pamětihodnostech města, i když ze zamlžených okének nebylo téměř nic vidět. Dlužno říci, že počasí nám vůbec nepřálo. Někteří účastníci výletu se zůstali kochat pod Ještědem v místním stánku s pivem nejmenované značky, ostatní statečně vyjeli lanovkou na rozhlednu nádherného architektonického skvostu. Za normálních podmínek bychom se zde radovali z panoramatických výhledů na Jizerské hory, ale vzhledem k zimě, mlze a sněhu pobyt nahoře nikdo zbytečné neprotahoval. O to větší byl prostor připravit se na společenský večer v sále Expo, kde si archiváři mohli až do ranních hodin vyměňovat cenné informace týkající se nejen fondů uložených v jejich domovských archivech.

Ve čtvrtek dopoledne pokračovalo jednání v jednotlivých blocích. Závěrem si auditorium od zpravodajů sekcí vyslechlo anotace všech příspěvků, které na konferenci zazněly, a dozvěděli jsme se, že za dva roky se můžeme těšit do západočeské metropole na v pořadí již 18. celostátní archivní konferenci. Z hodnocení vzorku 130 archivářů (viz obrázek) jednoznačně vyplynulo, že konferenci považují za vynikající jak po obsahové stránce, tak z hlediska technického a organizačního zajištění.

Necháme se překvapit, zda v Plzni bude opět pokořena hranice 400 účastníků a zda se organizátorům znovu podaří zajistit bezproblémový průběh akce.

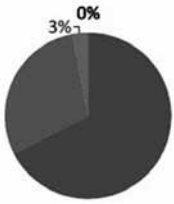
Zahájení archivní konference dne 25. dubna 2017 (foto Pavel Jakubec)

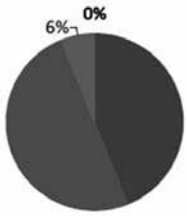
Referující ze sekce o edukaci v archivech (foto David Valůšek)

HODNOCENÍ 17. CELOSTÁTNÍ ARCHIVNÍ KONFERENCE

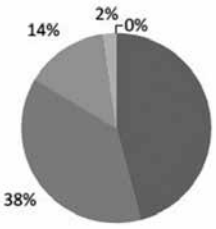
CELKOVÉ HODNOCENÍ KONFERENCE		
	počet	%
výborná	87	67,4%
velmi dobrá	38	29,5%
dobrá	4	3,1%
dostatečná	0	0,0%
nedostatečná	0	0,0%
SOUČET	129	100,0%

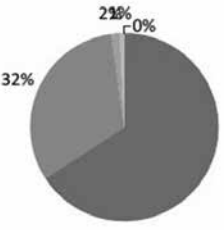
OBSAHOVÁ ČÁST KONFERENCE		
	počet	%
výborná	56	43,8%
velmi dobrá	64	50,0%
dobrá	8	6,3%
dostatečná	0	0,0%
nedostatečná	0	0,0%
SOUČET	128	100,0%

TECHNICKÉ ZAJIŠTĚNÍ KONFERENCE		
	počet	%
výborná	59	45,7%
velmi dobrá	49	38,0%
dobrá	18	14,0%
dostatečná	3	2,3%
nedostatečná	0	0,0%
SOUČET	129	100,0%

ORGANIZAČNÍ ZAJIŠTĚNÍ KONFERENCE		
	počet	%
výborná	85	65,9%
velmi dobrá	41	31,8%
dobrá	2	1,6%
dostatečná	1	0,8%
nedostatečná	0	0,0%
SOUČET	129	100,0%

Celkové hodnocení konference (podklady David Valůšek)

Mezinárodní vědecká konference Slovensko a Evropa v roce 1947

(Banská Bystrica 26.–27. dubna 2017)

Miroslav Lacko

Již tradičně se ve dnech 26. a 27. dubna 2017 v Banské Bystrici uskutečnila mezinárodní vědecká konference s názvem Slovensko a Evropa v roce 1947. Organizovalo ji Muzeum Slovenského národního povstání (SNP) v Banské Bystrici ve spolupráci s Historickým ústavem Slovenské akademie věd (HÚ SAV) v Bratislavě, Vojenským historickým ústavem v Bratislavě (VHÚ), Sekcí pro vojenské dějiny při Slovenské historické společnosti a Fakultou politických věd a mezinárodních vztahů Univerzity Matěje Bella v Banské Bystrici (UMB). Celá akce probíhala v zajímavých prostorách Muzea SNP v samém centru Banské Bystrice a také ve Vzdělávacím centru Muzea SNP.

Úvodní proslov přednesl jako obvykle ředitel Muzea SNP pan Stanislav Mičev, který všechny účastníky konference srdečně přivítal. Poukázal na to, že z cyklu konferencí Slovensko a Evropa se postupem času stala etablovaná odborná akce, která si mezi historiky získala renomé. O tom svědčí i hojné zastoupení odborníků ze zahraničí. Dále stručně představil činnost Muzea SNP a jeho poslání, které by mělo být v současné slovenské společnosti stále aktivnější. Muzeum se proto snaží vytvářet svojí činností hráz proti rozšiřujícímu se extremismu. Na konci své úvodní řeči všechny účastníky pozval na dvě konference, které se budou konat příští rok, tedy v roce tzv. osudových osmiček. V průběhu dubna to bude opět tradiční akce týkající se událostí roku 1948. Podzimní setkání se bude věnovat událostem roku 1938 v domácím i mezinárodním kontextu. Na úplný závěr popřál všem účastníkům konference její zdárný průběh a podnětnou diskusi.

Poté následoval úvodní konferenční blok s názvem *Mezinárodní kontext*. Jako první v jeho rámci vystoupil Vladimír Goněc z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a z Ústavu politických věd SAV v Bratislavě s příspěvkem, který nesl název *Co zůstalo z Evropy, jak Evropu resuscitovat?* Představil v něm složitou poválečnou situaci na evropském kontinentu do roku 1947. Poukázal na nutnost smíření Francie s Německem jako základ mírového poválečného uspořádání. Cílem války totiž nebylo zničit Německo, ale nacismus. Německo se tak mělo postupně zapojit do budování federalizované demokratické nové Evropy. Takto sjednocená Evropa měla být garantem bezpečnosti a dalšího ekonomického rozvoje. Následoval příspěvek Juraje Kalického z Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů UMB v Banské Bystrici s názvem *Cíl a obsah Trumanovy doktríny v mezinárodním kontextu roku 1947*. Ve svém příspěvku analyzoval Trumanovu doktrínu jako základ pro konfron-

taci mezi liberální demokracií a komunismem. Zároveň přítomné obeznámil s dílem amerického historika Melvyna P. Lefflera, jenž vypracoval zajímavý koncept tří lekcí pro zahraniční politiku USA, kterou vedla během studené války: nutnost přijímat oběti vyplývající z dominantního postavení, nestát stranou a vyhnout se tzv. mnichovskému syndromu. Jako poslední v prvním bloku vystoupil Andrzej Olejko z Letecké akademie vzdušných sil Polska v Debline. V příspěvku s názvem *Rok 1947 – otázka budoucnosti polských vzdušných sil na Západě* účastníkům konference objasnil velmi složitou situaci polských letců v západní Evropě po skončení druhé světové války. Polské letectvo (zejména na území Velké Británie) zaznamenalo během války množství ztrát. V červenci 1945 britská vláda umožnila polským pilotům návrat domů – ale kde byl jejich domov? V Polsku se k moci dostávali komunisté a exilová vláda dále setrvávala v Londýně. Tato situace neměla jednoduché řešení. Část pilotů se vrátila do Polska, kde čelila pronásledování ze strany státních orgánů, část jich zůstala v exilu.

Po krátké přestávce následoval konferenční blok s názvem *Poválečná retribuce – proces s Jozefem Tisem*. Jako první vystoupil Ferdinand Vrábel z Ústavu politických věd SAV v Bratislavě s příspěvkem *Proces Jánose Esterházyho* před Národním soudem a pokusy o jeho rehabilitaci. Věnoval se osobnosti Jánose Esterházyho, který byl v meziválečném období považován za velkého nepřítele Československa. Během druhé světové války byl jeho vztah k válečné Slovenské republice neutrální a následně v roce 1947 byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. Zajímavou životní epizodou je jeho věznění NKVD a dále snahy o jeho omilostnění, které byly završeny udělením milosti v roce 1950 prezidentem Gottwaldem. Jako druhá vystoupila Michala Lônčíková z Katedry všeobecných dějin Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. V příspěvku s názvem *Nesejeme, neořeme, pokud Tisa neuvidíme! Veřejné mínění a projevy podpory Jozefu Tisovi během soudního procesu* přítomné obeznámila se zajímavým výzkumem veřejného mínění v podobě analýzy plakátů, sloganů a hesel, které byly zaznamenány během soudního procesu s Jozefem Tisem na území tehdejšího Slovenska. Jako poslední v tomto bloku vystoupil s příspěvkem *Přátelé z bratislavských vináren? Komunisté a proces s Jozefem Tisem a Alexandrem Machem* český historik Michal Macháček. Analyzoval v něm pozici Komunistické strany Slovenska (zejména vztah Gustáva Husáka a Karola Šmidkeho) k osobám Jozefa Tisa a Alexandra Macha. Dále ve stručnosti popsal situaci před volbami na Slovensku v roce 1946 a zejména vztah KSS a Demokratické strany.

Poslední blok prvního konferenčního dne s názvem *Politický vývoj v roce 1947 – podzimní politická krize na Slovensku* otevřel příspěvkem *Tematizace Slovenska na stránkách časopisu Nová mysl v roce 1947* Bohumil Jiroušek z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Přítomným představil hlavní témata, kterým se časopis Nová mysl věnoval v poválečném období. Hlavním cílem bylo především přehodnocení minulosti a postupné uplatnění zásad pokrokového vědeckého socialismu. V časopisu převažovaly texty českých komunistů, kteří se snažili

vědecky zdůvodnit vedoucí pozici Komunistické strany Československa. Následovalo vystoupení Alexa Maskalíka z Vojenského historického ústavu v Bratislavě, který přednesl příspěvek s názvem *Nejrozsáhlejší povyšování Slováků na československé generály v poválečném období*. Autor zaměřil pozornost zejména na státního tajemníka Ministerstva národní obrany Jána Lichnera, který zdůrazňoval nutnost povyšovat slovenské vojáky aktivní během Slovenského národního povstání do hodností generálů, čímž se posílil slovenský element ve vedení armády. Jako třetí vystoupil Matej Medvecký z Ústavu paměti národa v Bratislavě s příspěvkem *Tzv. slovenské spiknutí a jeho vykonstruování pracovníky Poverenectva vnitra*. Prezentoval vykonstruované procesy se skupinami Antona Melcera a Oty Obucha, kteří údajně připravovali mocenský převrat. Následovalo vystoupení Ondřeje Podolce z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Ve svém příspěvku s názvem *Politická krize nebo převrat? Ústavněprávní aspekty politických událostí na Slovensku na podzim 1947* představil právní pohled na zlomové události podzimu 1947 na Slovensku, který byl charakterizován nejasnými ústavními poměry. Konferenční blok pokračoval vystoupením Michala Pehra z Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd České republiky v Praze s příspěvkem *Slovenská politická krize 1947 pohledem Československé strany lidové (ČSL)*. Účastníkům konference představil činnost ČSL v roce 1947 a zejména snahu této politické strany poskytnout obraz rostoucího a rozvíjejícího se Slovenska pod vedením Demokratické strany ve svém stranickém tisku. Tento konferenční blok byl uzavřen příspěvky Juraje Jankecha z Filozofické fakulty UMB v Banské Bystrici a Karla Janase, kteří představili regionální dějiny města Považská Bystrica na pozadí událostí roku 1947.

Druhý konferenční den začal blokem s názvem *Tzv. banderovci a Československo v roce 1947*. Jako první vystoupil Tomáš Řepa z Masarykovy univerzity v Brně s příspěvkem *Přesun jednotek UPA přes Československo v kontextu počátku studené války v roce 1947*. Představil v něm rozdílnou pozici ukrajinského obyvatelstva žijícího na území tehdejšího Polska a československého obyvatelstva k banderovcům, dále jejich partizánskou taktiku boje a snahy o přesun přes území ČSR na Západ. Dále vysvětlil průběh operace Visla, kterou proti banderovcům vedla polská armáda. Následoval příspěvek Michala Šmigeľa z Prešovské univerzity v Prešově s názvem *Boje s banderovci na Slovensku v roce 1947*, který poukázal na chabou připravenost československých ozbrojených složek na boj s banderovci po začátku operace Visla. Zároveň přítomné stručně obeznámil s osobou Stepana Bandery (často chybně zaměňovaného za literární postavu Benderu) a plány Ukrajinské povstalecké armády (UPA) na boj se SSSR na území západní Ukrajiny.

Poslední konferenční blok nesl název *Národnostní politika, výměny a přesídlení obyvatelstva*. Jako první v něm vystoupil Peter Račko z Liptovského muzea v Ružomberku s příspěvkem *Přesídlení evangelíků z Maďarska do Československa v roce 1947*. Popsal proces přihlašování se a následného přesídlování přibližně 95 000 původem slovenských evangelíků z území Maďarska na území ČSR. Jako druhý vystou-

pil s příspěvkem *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v roce 1947* Jaroslav Vaculík z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Posluchačům představil zejména problémy, kterým navrátivší se reemigranti museli čelit. Jednalo se zejména o nedostatek volné půdy a bytů či problémy s umísťováním živnostníků a podobně. Zároveň analyzoval činnost Státního osídlovacího a plánovacího úřadu v této oblasti. Jako třetí vystoupil Miroslav Lacko z Archivu bezpečnostních složek a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy s příspěvkem *Pozice ministerstva práce a sociální péče při transferu repatriantů a reemigrantů do Československa*. Věnoval se především hlavním úkolům a cílům zmiňovaného ministerstva v oblasti migrace v poválečných letech. Zároveň srovnával pozice železniční a automobilové přepravy při jednotlivých transferech navrátilců do Československa. Následovalo vystoupení Juraje Lepiše z Muzea SNP v Banské Bystrici s názvem *Uprchlíci ze severního Spiša a horní Oravy ve světle svědeckých výpovědí*. Zaměřil se především na zmapování osudů přibližně 13 000 lidí, kteří utekli kvůli neustále se zvyšujícímu nátlaku ze strany polských úřadů na Slovensko. Jako poslední v tomto konferenčním bloku vystoupil Miroslav Kmeť z Filozofické fakulty UMB v Banské Bystrici s příspěvkem *Události roku 1947 v krajanských komunitách v blízkém zahraničí*. Svou pozornost zaměřil na slovenské krajanské komunity v okolních zemích, zejména v Maďarsku a na Balkáně. Sledoval rozvoj tamějšího slovenského školství a tisku a zároveň stručně charakterizoval akci Mať volá!

Po každém konferenčním bloku následovala věcná diskuze, která otevřela množství podnětných témat pro další bádání.

Mezinárodní konference Československo v letech 1972–1977

(České Budějovice 18. května 2017)

Pavel Vaněk

Konferenci věnovanou československým dějinám po roce 1945, v pořadí již pátou, opět hostil Státní okresní archiv České Budějovice. Spolu s okresním archivem tuto akci uspořádaly ve dnech 17. a 18. května 2017 Ústav pro studium totalitních režimů (dále ÚSTR) a Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. Časovým rozmezím konference navazovala na loňský ročník, který byl věnován období 1968 až 1971. Kromě časového vymezení na období 1972 až 1977 byla pojata tematicky široce. Zorganizovat přednesení téměř padesáti příspěvků během dvou dnů si ovšem vyžádalo rozdělení jednání do dvou konferenčních prostor. Snahou pořadatelů bylo bloky příspěvků tematicky vymezit a usnadnit tak účastníkům volbu, který z referátů vyslechnout. Účastníci měli na jedné straně možnost výběru, bráno však z opačného konce – jeden z paralelních příspěvků jim vždy unikl.

První blok byl v sekci A věnován církvi a umění. Otevřel jej Martin Weis (Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích) referátem o okolnostech úmrtí českobudějovického biskupa Josefa Hloucha v roce 1972. Příspěvkem o rané normalizaci severovýchodního Slovenska se prezentoval Dalibor Státník (Státní okresní archiv Mělník). Na slovenské půdě zůstal i Jan Pešek (Historický ústav Slovenské akadémie vied, Bratislava), když popsal vývoj v Evangelické církvi augšpurského vyznání na Slovensku v první polovině sedmdesátých let. Eva Richtrová (Moravská zemská knihovna v Brně) se k normalizačnímu období vrátila příspěvkem o situaci v České katolické charitě. Blok referátů věnovaných církevní problematice uzavřela přednáška o literární a vydavatelské činnosti duchovního Církve československé husitské Erwina Kukuczky od Martina Jindry (ÚSTR a Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské) pod názvem Samorost Erwin Kukuczka a samizdatová edice Louč.

Paralelně probíhající sekce B prvního bloku se zaměřila na sport a regionální záležitosti. Šárka Rámišová (Národní muzeum, Praha) zmínila jako málo známou protestní akci pochod Antiprčice v roce 1977. To emigrace hokejových reprezentantů a mistrů světa z roku 1972 Václava Nedomanského a Richarda Fardy v roce 1974 byla mnohem známější: věnovala se jim ve svém příspěvku Alena Svepešová z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (UK) v Praze. Táž autorka (pod hlavičkou Fakulty tělovýchovy a sportu UK, Praha) ještě vystoupila k problematice ledního hokeje na zimních olympijských hrách v roce 1972 v Sapporu a v roce 1976 v Innsbrucku, kde československý reprezentační tým získal bronzové, resp. stříbrné medaile. Ni-

kola Michňová (Státní okresní archiv Mělník) pojednala o významu galerie Ve Věži v dějinách každodenní kultury na Mělníku v období rané normalizace. Malého města si optikou společenského života a importu myšlenek a trendů odjinud, zejména z města, všímal Oto Polouček (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno). Regionem severního Pelhřimovska, který od první poloviny sedmdesátých let ovlivňují dvě gigantické stavby, vodní dílo Želivka a dálnice D1, se zabývala Irena Krčilová ze Státního okresního archivu Pelhřimov. Zdůraznila, že tyto dvě stavby omezují životní možnosti občanů v této oblasti.

V prvním odpoledním bloku (blok 2) v sekci A nejprve Jiří Jindra (ÚSD, Praha) pohovořil o změnách v Československé akademii věd v letech 1972–1977. Poté Martina Halamová (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích) přednesla příspěvek s názvem *O povaze domácí neoficiální literatury a kultury*, přičemž mimo jiné upozornila na reflexi stavu literatury a kultury obecně počátkem sedmdesátých let z pera Václava Černého a Václava Havla. O vztahu seriálu Muž na radnici scenáristy Jaroslava Dietla a režiséra Evžena Sokolovského k dobové společenské a politické situaci poté pohovořil Jaroslav Pinkas (ÚSTR, Praha). Po přestávce blok pokračoval příspěvkem věnovaným rozhlasové tematice. Lenka Trubačová (Fakulta humanitních studií UK, Praha) v referátu *Vánoční rozhlasová pohádka* analyzovala štědrovečerní pohádky, především pořad s názvem Dobrou noc, děti, v Československém rozhlase. Jan Dobeš (Filozofická fakulta UK, Praha) v příspěvku *Akademik Radovan Richta: vědeckotechnická revoluce v novém vydání?* pojednal o filozofovi a sociologovi, který se v šedesátých letech věnoval vlivu vědy a techniky na rozvoj společnosti (prosazoval pojem vědecko-technická revoluce) a své postavení a možnost veřejného působení si i po nástupu normalizace nejenom udržel. Rudolf Prazny (Filozofická fakulta UK, Praha) se v příspěvku nazvaném *Období normalizace a divadelní umění* věnoval aktivitám divadelních umělců v letech 1968 a 1969, které oslovovaly vládní činitele i veřejnost. Archiváři z Národního archivu Roman Štér a Lenka Kločková se na závěr bloku zaměřili na jeden příklad perzekucí, které byly vedeny vůči mnoha československým historikům: na životní osudy českého vojenského historika Oldřicha Janečka. Ten je znám především svou prací na pamětech L. Svobody Cestami života. Účast na pracích spojených s vydáním této knihy způsobila, že po zákazu pamětí sekretariátem ÚV KSČ v dubnu 1972 mu byla znemožněna další vědecká činnost.

Sekce B tohoto bloku začínala zajímavým příspěvkem Ladislava Kudrny a Františka Stárka (oba ÚSTR) o zásahu v Rudolfově dne 30. března 1974. Vedle popisu události autoři zdůraznili, že brutální policejní zásah proti účastníkům hudební akce vedl ve svém důsledku ke stmelení undergroundové subkultury. Na zahraniční styky Středočeského národního výboru upozornila na základě dochovaného archivního materiálu Lenka Svobodová (Státní oblastní archiv, Praha). Poukázala na to, že se jednalo zejména o oficiální, tzv. družební styky s oblastmi ze států socialistického bloku a že se tyto kontakty uskutečňovaly především ve formě oficiálních návštěv

a korespondence. Kromě toho jsou doloženy kontakty s některými zahraničními zastupitelskými úřady v Praze a s cizinci působícími v Československu i mimo rámec „družby". Po přestávce se Helena Nosková (Ústav pro soudobé dějiny, Praha) věnovala národnostem a etnickým skupinám v Československu v letech 1972–1977. Mimo jiné osvětlila vývoj v organizacích zastupujících občany polské a německé národnosti. S analýzou vztahů Polské lidové republiky a Československa v období od roku 1972 do roku 1977 vystoupil Mirosław Szumiło (Instytut Pamięci Narodowej, Varšava). Soustředil se především na styky mezi vedením Polské sjednocené dělnické strany a vedením Komunistické strany Československa. Kromě toho referoval také o několika případech hospodářské a kulturní spolupráce během tohoto období. O občanech Německé demokratické republiky coby skupině svého druhu mezi osobami pokoušejícími se přejít státní hranici na Západ referoval Pavel Vaněk (Archiv bezpečnostních složek, Brno-Kanice). Autor se soustředil na oblast jihočeské hranice s Rakouskem, přičemž poukázal na nárůst pokusů o přechod hranice počátkem roku 1972 jako důsledek bezvízového cestovního ruchu mezi Československem a NDR.

Poslední blok dne 17. května byl v sekci A věnován především kultuře. Martin Tharp (Fakulta humanitních studií UK, Praha) se věnoval počátkům českého mimopražského undergroundu, zejména v průmyslových městech severních Čech. Jestliže se Martin Tharp zabýval kulturou vytěsněnou na okraj, u Jana Blümla (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci) byla těžištěm populární hudba. Autor doložil, že populární hudbu v Československu v první polovině sedmdesátých let doprovázela široká a mnohdy vyhrocená diskuze o estetice této hudební sféry. Konstatoval, že diskuze nezahrnovaly jen kritiky z pozic oficiální komunistické politiky, ale mnohem širší škálu hlasů či názorových proudů. Stejně jako česká pop music byl v zorném poli veřejnosti program Československé televize. Petr Bednařík (Fakulta sociálních věd UK, Praha) se zabýval strukturou programového schématu a zastoupením jednotlivých žánrů. Dotkl se také způsobu schvalování a kádrování zaměstnanců. Na Martina Tharpa navázal Petr Bartušek (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). V příspěvku *Normalizace a „druhá kultura". Lavina i začarovaný kruh* mimo jiné poukázal na to, že zákazy a omezování undergroundových skupin daly vzniknout širokému společenství osob a že toto společenství bylo perzekucemi posilováno. Marek Krejčí (Center for Slavic Art Studies) se ve svém referátu zabýval stranickými a státními orgány jako objednavateli uměleckých děl, které měly do veřejného prostoru prosadit ideologický obraz doby. Poukázal také na způsob zadávání zakázek prověřeným činovníkům z řad Českého svazu výtvarných umělců. V závěrečném příspěvku tohoto kulturně a mediálně zaměřeného bloku pojednal Petr Kopal o historickém filmu v první polovině sedmdesátých let a navázal tak na své dřívější referáty k historickému filmu z padesátých a šedesátých let přednesené na těchto konferencích dříve.

Sekce B posledního bloku dne 17. května sdružila referáty především k politickým a bezpečnostním otázkám. Nejprve se Lenka Kločková z Národního archivu

věnovala okolnostem, za nichž skupina historiků připravovala k vydání druhý díl pamětí prezidenta Ludvíka Svobody. Autorka popsala snahy vedení KSČ získat rukopis před vydáním a ozřejmila úlohu posudku stranických historiků, jenž byl pro Husákovo vedení důvodem k zákazu knihy, včetně zákazu druhého vydání prvního dílu pamětí. Jestliže historici, kteří se podíleli na vydání Svobodových pamětí, nepatřili po zákazu k těm protežovaným, Josef Malejovský se v sedmdesátých letech zařadil jako režimem uznávaný autor série pomníků Klementa Gottwalda do opačné skupiny. Lucie Rychnová (Archiv bezpečnostních složek, Praha) jednak provedla komparaci jeho děl a nastínila dobový kontext, jednak popsala vzestup sochaře v režimních strukturách za normalizace.

Následujících několik příspěvků bylo věnováno bezpečnostní problematice. Nástinem stavu kontrarozvědky Státní bezpečnosti se zabýval Pavel Žáček (Ministerstvo obrany ČR). Mimo jiné konstatoval, že pokles počtu spolupracovníků, kteří tvořili agenturní síť kontrarozvědky, byl po roce 1968 až 50procentní. Poté Libor Svoboda (ÚSTR) na několika příkladech pojednal o organizování přechodů občanů NDR přes československé území na Západ. O případu únosu letadla L410 na vnitrostátní lince Mariánské Lázně – Praha do Německé spolkové republiky Lubomírem Adamicou a dalšími osobami promluvil Jan Kalous (rovněž ÚSTR). Snažil se představit okolnosti, které vedly k získání zbraní a ke střelbě v kabině letadla, dále upozornil na závěry dobového vyšetřování a na medializaci případu (epizoda Mimikry v seriálu o majoru Zemanovi). Závěrečného příspěvku se zhostil Jiří Dvořák (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). V návaznosti na svůj příspěvek z minulé konference, který věnoval období 1968–1969, pohovořil o studiích na gymnáziu a na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích v sedmdesátých letech.

Završením prvního konferenčního dne a možností vrátit se k již prosloveným tématům byl společenský večer v prostorách státního okresního archivu.

Druhý den konference byl vyhrazen poslednímu, čtvrtému bloku referátů. V sekci B byla první část příspěvků laděna ekonomicky. Nejprve Zuzana Šmídová z Výzkumného ústavu potravinářského Praha, v. v. i., promluvila na téma spotřeby masa u nás v sedmdesátých letech dvacátého století. Poukázala na to, že spotřeba masa ve srovnání s přelomem padesátých a šedesátých let sice vzrostla, avšak spotřeba „zdravějších" druhů masa (drůbežího, telecího) rostla jen pomalu. S počátkem sedmdesátých let je spojena nejen normalizace, ale i generace tzv. Husákových dětí, které se narodily poválečným ročníkům. Drahomír Jančík (Filozofická fakulta UK, Praha) na jejich případě popsal hospodářské náklady na propopulační a sociální politiku v sedmdesátých letech. O hospodářském vývoji Slovenska v rámci československé ekonomiky pojednal Miroslav Londák (Historický ústav Slovenské akadémie vied, Bratislava). Konstatoval mimo jiné postupné snižování tempa růstu československé ekonomiky v sedmdesátých letech a také to, že hospodářské zaostávání Slovenska oproti Čechám se v této době snižovalo velmi pomalu. Gustáv Husák byl bezesporu

tváří normalizace. Jeho vztahu k náboženské a církevní problematice se věnoval Marek Šmíd (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). Podtrhl, že ve světle Husákem zaštítěné ateizační vlny v sedmdesátých letech může působit paradoxně, že v dětství náboženskou výchovu měl a že se na přelomu osmdesátých a devadesátých let k náboženskému vyznání vrátil.

V ekonomické lince příspěvků pokračoval po přestávce v druhé části sekce B tohoto bloku Jan Slavíček z Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů (Praha) referátem o spotřebním družstevnictví. Jedním ze závěrů bylo, že spotřební družstevnictví zažívalo v sedmdesátých letech kvantitativní růst: rostl obrat, zvyšoval se počet míst, kde spotřební družstva působila. Tento růst ovšem neznamenal růst zisku. *Akce „Čára II"* s podtitulem *Sledování Jana Wericha příslušníky správy sledování StB* byl název příspěvku Lukáše Kopeckého (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem). Kopecký zdůraznil, že základním účelem sledování bylo získat materiál k osobám, které Wericha navštívily na Vánoce 1974 a potom na sedmdesáté narozeniny v roce 1975. Poslední příspěvek této sekce se týkal české stopy v diskursu totalitarismu. Jiří Kohoutek a opět Jan Slavíček (oba z Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů, Praha) se věnovali zejména dílům Rio Preisnera, Milana Šimečky a Jana Patočky a také osobní zkušenosti těchto autorů s totalitním režimem.

Oproti politicky a ekonomicky zaměřeným příspěvkům sekce B byla sekce A čtvrtého bloku věnována společenskovědním a kulturním záležitostem. O reorganizaci Československé historické společnosti při ČSAV v letech 1973 až 1975 referovala Jitka Rauchová (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). Pozornost výchovné činnosti jihočeských muzeí v sedmdesátých letech dvacátého století věnoval v příspěvku *Nad základními formami a obsahem kulturně-výchovných aktivit jihočeských muzeí v sedmdesátých letech* Zdeněk Duda z Prácheňského muzea v Písku. Soustředil se především na rok 1975, dobově vnímaný jako rok 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Úsilí normalizačního režimu legitimizovat svoje postavení v dramatické a filmové tvorbě bylo námětem referátu Jakuba Machka (Metropolitní univerzita, Praha). Na příkladu několika filmů z první poloviny sedmdesátých let se autor zabýval snahou sjednotit obyvatelstvo vlastenectvím či nacionalismem založeným na vymezování se vůči Západu a snahou utužovat některé sdílené stereotypy. Ve sféře umění zůstaly příspěvky i po přestávce. Nejprve se Josef Halla (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno) zabýval životním příběhem slovenského spisovatele, scenáristy, dramaturga a humoristy Ladislava Jána Kaliny. Ve sledovaných sedmdesátých letech se nejprve zaměřil na zpolitizovaný soudní proces, v němž byl Kalina odsouzen k dvouletému vězení, a poté na události kolem vystěhování Kaliny a jeho rodiny do Německé spolkové republiky. Poté se Marcela Rusinko (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno) věnovala vlně vzniku soukromých sbírek v socialistickém Československu po roce 1970 a osobám sběratelů, kteří směřovali svůj zájem především na soudobou progresivní neoficiální

uměleckou tvorbu. Poslední příspěvek sekce A ve čtvrtém bloku měl ve svém názvu několik slov v uvozovkách: referát *„Soustavné formování nového člověka" versus „debilové" a „imbecilové"* pojednali autoři Josef Kadeřábek a Martina Švandová (Ústav dějin UK a Filozofická fakulta UK, Praha) jako střet konceptů ideálního člověka dle komunistické ideologie s lidmi, kteří nezapadali do šablony, tedy s lidmi psychicky nemocnými a mentálně či fyzicky handicapovanými.

Během dvou dnů mohli účastníci vyslechnout osmačtyřicet příspěvků autorů z univerzitního a akademického prostředí, od pracovníků muzeí, archivů a dalších paměťových institucí. Zazněly příspěvky zaměřené na různé oblasti soudobých dějin: vedle příspěvků zaměřených na politické, ekonomické či sociální záležitosti zde byly referáty zabývající se sportovní problematikou, sférou věd nebo záležitostmi kultury, médií a umění v sedmdesátých letech. Zapomenout bychom neměli ani na téma bezpečnostních složek.

Mnohé z přednesených referátů se věnovaly činnostem, jimiž se normalizační režim snažil vůči společnosti legitimizovat své konání, popřípadě eliminovat potenciální odpůrce, ať už domnělé, nebo skutečné. Právě tematická různorodost se ukazuje jako jeden z kladů této konference: umožňuje historikům a badatelům specializovaným v určité „komnatě domu historie" hledat jinde cenné souvislosti i odstup od vlastního předmětu zájmu.

Zpráva o tradičním workshopu příznivců orální historie na hradě Sovinci

(Sovinec 2.–3. června 2017)

Jaroslav Vaňous

Ve dnech 2. a 3. června 2017 se uskutečnil již 16. workshop historiků a příznivců orální historie na hradě Sovinci. Workshop, který společně pořádají Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, Fakulta humanitních studií UK, Centrum orální historie při ÚSD AV ČR a Česká asociace orální historie, si klade za cíl propojit badatele a studenty z různých oborů, kteří při svých výzkumech využívají metodu orální historie.

V průběhu minulých ročníků si účastníci akce mohli poslechnout příspěvky badatelů z České i Slovenské republiky, Skotska či Spojených států amerických. Počasí konferenci přálo, a tak mohli všichni přednášející své příspěvky představit ve venkovních prostorách hradu.

V úvodním panelu vystoupila Jana Wohlmuth Markupová, která se věnuje životnímu příběhu Ivana Havla. Výsledky jejího dlouhodobého výzkumu budou publikovány knižně. Možnosti cestování dětí a mládeže v Československu ve druhé polovině dvacátého století nastínila Radmila Kaděrová. Katarína Mlichová navázala pojednáním o zkušenosti obyvatel dvou slovenských obcí, které musely ustoupit stavbě vodní přehrady. Panel uzavřela Lucie Kučerová s výzkumem kloboučnictví na Novojičínsku.

Ve druhém panelu byly představeny badatelsky nejvyužívanější fondy a sbírky Archivu bezpečnostních složek (Jaroslav Vaňous) a kniha Česká cikánská rapsodie, kterou k vydání připravil historik Jan Tesař (Dušan Slačka). Příspěvky Veroniky Dušákové a Pavla Stehlíka pojily zkušenosti badatele insidera při orálně historickém výzkumu.[1] Náplní třetího panelu byly studentské projekty diplomových prací. Martina Komárková bude zkoumat vinařství na jižní Moravě, Přemysl Vacek různé přístupy hudebníků k tzv. historicky poučené interpretaci vážné hudby, Barbora Klausová vzpomínky obyvatel rokycanského regionu na léta 1945–1948 a Brian Kenety vztah umění a protestu na příkladu recesistických veřejných vystoupení, která cílí na současné politické dění.

1 Velmi zjednodušeně si lze insidera představit jako výzkumníka, který má ke zkoumané komunitě blízký vztah (např. profesní).

Závěrečný panel zahájila Marie Fritzová s příspěvkem o výzkumu řeckokatolické komunity v Palestině. Lucia Heldáková a Klára Kohoutová se zabývaly vnímáním etnicity na příkladu rusínské a ukrajinské menšiny na Slovensku, Pavel Rybář hovořil o své dokončené diplomové práci na téma sportovní žurnalistiky za tzv. normalizace a poslední příspěvek konference připravila Jana Římanová, která přednesla postřehy z výzkumu o postavení žen v české akademické sféře ve druhé polovině dvacátého století.

V letošním sovineckém setkání bylo představeno široké spektrum výzkumných témat, a proto i při diskusi zazněly odkazy na odbornou literaturu z mnoha oborů společenských věd. Studenti, kteří jsou na začátku svých výzkumů, zde mohli načerpat metodologickou inspiraci pro své absolventské práce. Zkušenějším badatelům workshop nabízí možnost navázat spolupráci v budoucích projektech. Správě hradu Sovince patří velké poděkování za příjemné konferenční prostředí.

Jak přiblížit význam archivů veřejnosti? Dny otevřených dveří v Archivu bezpečnostních složek

(Praha 8. června 2017)

Jitka Bílková

Mnohé profese mají v kalendáři určena data, díky nimž by si široká veřejnost měla připomínat význam jejich činnosti. I archiváři mají od roku 2007 z rozhodnutí Mezinárodní archivní rady „svůj den", který připadá na 9. června. Termín byl vybrán podle založení této celosvětové organizace, fungující od roku 1948. Archiváři by ale v tento den neměli jen slavit, měli by především představit své aktivity navenek a zdůraznit tak důležitost tohoto typu paměťové instituce pro společnost. Pod heslem **„Archiv – křižovatka mezi minulostí a přítomností"** se k této iniciativě v roce 2009 připojila i Česká republika. Tradice se rychle a úspěšně ujala a na mnoha místech si kolegové tento významný den připomínají nejrůznějšími akcemi, například krátkodobými expozicemi zaměřenými na aktuální výročí, výstavkou nejcennějších archiválií, přednáškami či prohlídkami pracovišť.

V Archivu bezpečnostních složek (ABS) bylo na tento svátek poprvé upozorněno v roce 2014, tehdy byla zvolena forma dne otevřených dveří. Akce se uskutečnila v pražské budově v ulici Na Struze. Zájemcům byly nabídnuty komentované prohlídky různých pracovišť a odpolední odborná přednáška. Tato podoba vzbudila mezi návštěvníky pozitivní ohlas, a proto se rozhodlo v tradici pokračovat.

Pokaždé se snažíme předchozí ročník v něčem překonat: ke spolupráci byla například přizvána partnerská instituce Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), pro veřejnost se otevřely i ostatní budovy archivu, udělala se propagace na školách atd. A celkově narůstá pestrost programu.[1] Akce zabírá hlavním organizátorům mnoho času nad rámec jejich pracovní činnosti, ale spokojení hosté a kladné mediální ohlasy považujeme za to nejlepší ocenění. Zdá se, že v ABS naštěstí pracuje mnoho zaměstnanců, jimž není prezentace instituce lhostejná a na jeden den v roce

1 Průběh jednotlivých ročníků Dne otevřených dveří v ABS je popsán na stránkách Ročenky České archivní společnosti, viz: BÍLKOVÁ, Jitka: Mezinárodní den archivů v Archivu bezpečnostních složek. *ČAS v roce 2014. Ročenka České archivní společnosti.* Praha: ČAS, 2015, s. 107–108; BÍLKOVÁ, Jitka: Oživlé archiválie v Archivu bezpečnostních složek aneb Den otevřených dveří ABS a ÚSTR. *ČAS v roce 2015. Ročenka České archivní společnosti.* Praha: ČAS, 2016, s. 156–159; MIHALIK, Tomáš: Mezinárodní den archivů v Archivu bezpečnostních složek. *ČAS v roce 2016. Ročenka České archivní společnosti.* Praha: ČAS, 2017, s. 128–130.

se dokážou proměnit ze státních úředníků v průvodkyně, hostesky, komentátory, či dokonce herce (a nesmíme opomenout ani roli kuchařů a cukrářů při přípravě domácího občerstvení, jež si návštěvníci obvykle též nemohou vynachválit).

A jak vypadal konkrétně čtvrtý ročník Dne otevřených dveří? Akce byla naplánována na 8. června 2017, protože čtvrteční termín se nám zdál vhodnější než páteční. Veřejnosti se otevřely jak brány dvou pražských budov (v ulici Na Struze a na Branickém náměstí), tak sídla v Kanicích u Brna. Zavřen zůstal pouze objekt v Siwiecově ulici, který je vyklizen a prochází náročnou rekonstrukcí. Na všechna místa dorazil poměrně vysoký počet zájemců, v Praze se někteří návštěvníci nespokojili pouze s exkurzí do jedné budovy a pokračovali i do druhé. Prohlídky pro veřejnost probíhaly v každou celou hodinu od 10 do 17 hodin, první ranní prohlídka navíc (od 9 hodin) byla vyhrazena pro studenty středních škol.

Hlavním motivem programu v obou pražských budovách se tentokrát staly osudy účastníků třetího odboje. S přípravou Dne otevřených dveří totiž i letos archivu pomohl ÚSTR, který chystá na podzim roku 2017 (ve spolupráci s ABS) velkou výstavu o protirežimní organizaci Světlana. V obou budovách byla také instalována výstavka pozoruhodných archiválií, promítaly se filmy z provenience SNB, k dostání byly zdarma publikace ABS a ÚSTR, zájemci si mohli popovídat s odbornými archiváři i s řediteli obou institucí a pro zpříjemnění atmosféry se nabízelo podomácku připravené občerstvení.

V budově Na Struze v současnosti sídlí jediná pražská badatelna, proto do ní vstupují denně dvě až tři desítky lidí. I stálí badatelé ji však během Dne otevřených dveří viděli v odlišném světle a zvědavě vkročili také do jinak nepřístupných prostor. Přivítali jsme zde více než sto dvacet návštěvníků, mezi nimiž nechyběli kolegové archiváři a historici, badatelé, studenti z gymnázia Na Vítězné pláni, bojovníci za lidská práva z Číny a další. O nedospělé hosty bylo postaráno v dětském koutku. Během komentovaných prohlídek, jichž bylo za celý den osm, se zájemci díky zasvěcenému výkladu kolegů seznámili s činností odborných pracovišť digitalizace a restaurování. Průvodkyně každou skupinu zavedly rovněž do prostor depozitáře a nechybělo ani představení aktivit ÚSTR.

Největší pozornost však oprávněně vzbudily dvě hrané scénky, při nichž „ožily archiválie". Metodu historické rekonstrukce (reenactmentu) využívají organizátoři Dne otevřených dveří ABS pro zpestření programu již třetím rokem. Letos se konkrétně jednalo o výjevy z událostí popsaných ve vyšetřovacím spise V-2670 BN, vedeném proti členům protirežimní organizace Světlana. Návštěvníci si namísto pročítání tisíců stran spisu rychle a barvitě představili situaci na stanici StB v Uherském Hradišti a poté byli obrazně přeneseni do vesnice Horní Lideč na Zlínsku, kde se stali svědky razie StB a zatčení odbojářů, kteří rozmnožovali protistátní letáky.

Kromě dojmů si hosté odnášeli také desky s dárky z jednotlivých stanovišť (sbírali do nich například novinové články a vtipy z padesátých let nebo dobové letáky). K milému překvapení pořadatelů se našlo i dost posluchačů večerní přednášky his-

toriků Libora Svobody a Luboše Kokeše. Jejím tématem nemohlo být nic jiného než komplikované osudy členů odbojové skupiny Světlana.

Budova na Branickém náměstí je veřejnosti běžně nepřístupná, a tak není divu, že i sem se nechal nalákat potěšitelný počet zájemců (více než sedmdesát), z nichž někteří jen chtěli zjistit, k jakým účelům dominanta náměstí slouží. Komentované prohlídky sledovaly postup vyřizování badatelských žádostí: návštěvníci se tak mohli dozvědět, jak správně žádat o archiválie i kterak se lustruje v evidencích archivu a jak se následně vyhledávají požadované archiválie v depozitářích. Silným zážitkem se jistě stal i exkurz do práce restaurátorů a prezentace oddělení digitalizace. Mezi stanovišti nechyběly ani vstupy historiků, kteří představili možnosti interpretace archivního materiálu. Pro malé badatele byla letos nově připravena speciální cesta „Po stopách odboje", kterou si prošly desítky dětí. Luštily šifrovaný text, četly neviditelný inkoust nebo přepisovaly letáky na dobových psacích strojích.

Jako výlet za poznáním přírody a nedávných dějin mohli zájemci pojmout exkurzi do kanického pracoviště, které je umístěno v hlubokých lesích, a proto tam není úplně ideální spojení. Kolegy jistě mile překvapilo, že na nesnadnou cestu se vypravilo na osmdesát návštěvníků. O skvělou propagaci se postaral živý vstup reportérů z České televize. Dvě prohlídky (v 10 a 16 hodin) začaly tradičním seznámením s historií a současností pracoviště. Kromě dobových instruktážních filmů Ministerstva vnitra si pozornost získal také výjimečný sestřih audiovizuální radiokomunikace příslušníků Sboru národní bezpečnosti, kteří zasahovali proti demonstrantům v srpnu 1969. Archiváři pak zavedli hosty do depozitářů jednotlivých agend, kde jim poskytli odborný výklad a okomentovali zajímavé archiválie. Program byl doplněn i prezentací oddělení digitalizace a ukázkou provozu badatelny, atmosféru vhodně dotvářely vystavené uniformy příslušníků SNB.

Akce pořádané při příležitosti Mezinárodního dne archivů v návštěvnosti jistě nikdy nepřekonají Muzejní noc či Noc kostelů. Věříme ale, že i díky nim se daří proměňovat obecný pohled na archiváře jako na člověka zapadávajícího prachem a na archiv jako na sklad zbytečných papírů. Archiv bezpečnostních složek si nemůže stěžovat na nezájem badatelů, ale pracovníci studoven jistě potvrdí, že jednání s poučeným badatelem je k nezaplacení. I náš archiv tak rád přispívá k šíření povědomí o významu archivů obecně. Kromě nejviditelnější akce roku, jež byla popsána výše, se snaží rozvíjet i vzdělávací aktivity (exkurze, speciální edukační programy) a v roce 2017 v Praze dokonce založil první trasu geocachingu.[2] Tato trasa celosvětově populární hry zavádí účastníky na zajímavá místa, kde se odehrály významné události dvacátého století, k nimž najdeme prameny v ABS. V rámci tzv. listingu se hráč seznámí s ukázkami archiválií a získá tak nenucenou formou povědomí o této instituci.

2 Trasa *Za historií s ABS* (dostupné online na WWW: https://www.geocaching.com/geocache/GC76HQX. Cit. 9. 9. 2017).

Mezi návštěvníky letošního ročníku v budově Na Struze se objevili i hosté z Číny, bojovníci za lidská práva
(foto Michaela Calvitti)

Studenti z gymnázia Na Vítězné pláni při návštěvě depozitáře v budově Na Struze
(foto: Michaela Calvitti)

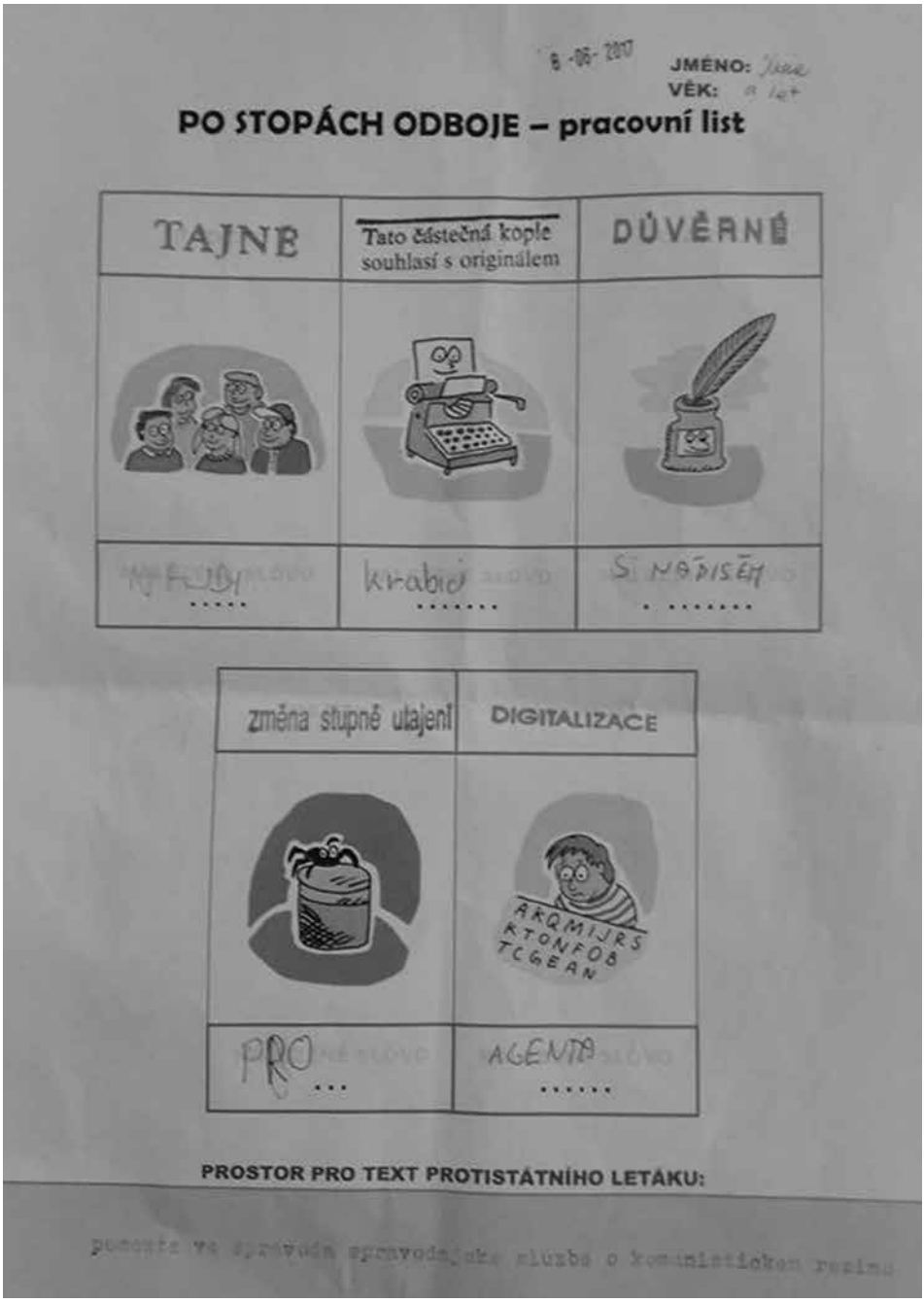
Hraná scénka, při níž se jedna z kanceláří budovy Na Struze proměnila v byt člena organizace Světlana Rudolfa Lenarda, kde se rozmnožovaly protistátní letáky (foto Michaela Calvitti)

Výstavka zajímavých archiválií v budově v Braníku, kde na všetečné dotazy novinářů a badatelů odpovídala nejčastěji pracovnice Helena Houzarová (vlevo), občas ale i ředitelka Světlana Ptáčníková (vpravo) (foto Přemysl Fialka)

Malí badatelé museli v rámci své speciální trasy na Braníku překonat nejednu překážku
(foto Přemysl Fialka)

Pracovní list pro mladé badatele (foto Přemysl Fialka)

Návštěvníci si v Kanicích prohlížejí výstavku zajímavých archiválií před začátkem komentované prohlídky objektu (foto Radek Kučera)

Netradiční archiválie uložené v depozitáři archivních fondů Pohraniční stráže a vojsk MV (foto Radek Kučera)

V Kanicích k navození dobové atmosféry posloužily i zapůjčené uniformy příslušníků SNB
(foto Radek Kučera)

Celostátní mezioborová konference Digitalizace v paměťových institucích 2017

(Třeboň 18.–20. září 2017)

Lucie Boháčková

Ve dnech 18. až 20 září 2017 proběhla ve Schwarzenberském sále třeboňského zámku celostátní mezioborová konference s názvem Digitalizace v paměťových institucích 2017. Pořádal ji Státní oblastní archiv v Třeboni u příležitosti desetiletého výročí digitalizace v jihočeských archivech.

Konference dostála svému slovu a byla skutečně mezioborová. Příspěvky zde přednesli zástupci nejen českých archivů, ale i mnoha paměťových institucí, jako jsou muzea, knihovny a jiné. Konference s příspěvky zástupců z rakouských archivů měla přesah i do zahraničí.

Úvodního slova se za organizátory akce ujal Aleš František Plávek a představil záměr konference poukázat na fenomén digitalizace jako mezioborové disciplíny. Po něm promluvil předseda Senátu Parlamentu České republiky Milan Štěch, který hovořil o digitalizaci v souvislosti s postupující elektronizací úředních dokumentů. Ondřej Mátl z kanceláře Ministerstva vnitra ČR a Lenka Linhartová z odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR se zamýšleli nad možnostmi využití digitalizace z pohledu řadového občana a nad péčí o elektronické dokumenty jako součástí archivní péče. Na závěr promluvili také emeritní ředitel Archivní správy Slovenské republiky Peter Kartous a současný ředitel Státního oblastního archivu v Třeboni Václav Rameš, kteří krátce shrnuli, jaké vize o digitalizaci měli v jejích počátcích, a její vývoj.

V prvním konferenčním bloku vystoupil Jakub Kaiseršat ze Státního oblastního archivu v Třeboni s přednáškou *Bilancování k 10 letům digitalizace archiválií ve Státním oblastním archivu v Třeboni*. Poukázal na důvody digitalizace, množství digitalizovaného archivního materiálu a jeho typy a také na možnosti digitálního archivu. Na něj navázal Martin Hankovec, který představil systém DigiDepot, jeho používání a zpracování celého systému z programátorského hlediska. Jako další vystoupila Inna Anatolija Koňušin. Ta ve svém příspěvku seznámila účastníky konference s genealogickými možnostmi projektu Family Search, jeho celosvětovým rozšířením a využitím běžnými uživateli.

Druhý konferenční blok otevřeli zástupci Zemského archivu v Opavě Pavel Doležal a Marek Troják, kteří ve své přednášce o digitálním archivu Zemského archivu v Opavě provedli posluchače historickým vývojem archivního vademeca a přechodem na zcela nový digitální archiv. Jako další se představili Petr Kocourek a Jan

Římovský ze Státního oblastního archivu v Plzni. Ti seznámili posluchače s typy digitalizovaných pramenů, historií zveřejňování materiálů a jednotlivými digitalizačními pracovišti. Proměny digitalizace ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích shrnula Markéta Vladyková, která přednesla chronologický přehled nejdůležitějších událostí v rámci digitalizace litoměřického archivu.

Třetí konferenční blok zahájil příspěvek o pamětních knihách železničních stanic od Miroslava Kunta z Národního archivu, který osvětlil problematiku vedení pamětních knih a jejich digitalizaci. Po něm se ujal slova Pavel Holub z Moravského zemského archivu v Brně s příspěvkem o digitalizaci pelhřimovského okresního archivu, v němž poukázal na vlivy a spolupráci s dalšími pracovišti při digitalizaci pramenů. Jako další vystoupila Štěpánka Běhalová z Muzea Jindřichohradecka, která přiblížila digitalizaci muzejní knihovny a regionálních periodik. Poslední příspěvek bloku přednesli Martin Flosman a Vladislav Kusko z Vojenského ústředního archivu, hovořili o digitalizaci nejvytíženějších materiálů archivu, především vojenských matrik.

Druhý konferenční den a zároveň čtvrtý konferenční blok byl otevřen příspěvkem Aleše Františka Plávka o elektronickém zeměpisném rejstříku, jeho počátcích a současném místě v rámci třeboňského digitálního archivu. Jiří Cukr ze Státního oblastního archivu v Třeboni představil plány na digitalizování sbírky listin k matrikám jihočeského kraje. Marie Tůmová a Lucie Swierczeková z Národního muzea hovořily o sbírce a digitalizaci skleněných diapozitivů z fotoarchivu sportu a tělesné výchovy. Závěrečný příspěvek bloku od Martina Šámala a Jana Šejbla z Národního muzea se týkal digitalizace rozsáhlé sbírky výstřižkových knih (tzv. Scrap-books) Náprstkova muzea.

Pátý konferenční blok zahájil Gerhard Marckhgott z Hornorakouského zemského archivu v Linci, který hovořil o možnostech a budoucnosti digitalizace právě v tomto archivu. Po něm se ujal slova Werner Berthold z Dolnorakouského zemského archivu, který představil různé typy pramenů, jež byly digitalizovány a následně zpřístupněny v digitálním archivu. Digitalizace sbírky pohlednic byla tématem poslední přednášky bloku od Hany Hubáčkové a Kateřiny Lemberkové z táborského okresního archivu. Byly představeny i další sbírky (např. kroniky, soupisy poddaných nebo sčítací operáty), které prošly digitalizací.

Šestý konferenční blok byl zahájen příspěvkem Lucie Boháčkové z Archivu bezpečnostních složek o možnostech využití sociálních sítí a nových médií při rozšiřování povědomí o digitalizaci, digitálním archivu a veřejně přístupných digitalizovaných pramenech. Poté se ujaly slova Magdalena Sedlická a Jarka Vitámvásová z Židovského muzea v Praze a prezentovaly dva digitální projekty Židovského muzea: EHRI a Yerusha. Petr Cajthaml a Lenka Vašková z Archivu Univerzity Karlovy se rozhovořili o digitalizování univerzitních matrik, osobních spisů, evidenčních knih a dalších materiálů vzniklých z činnosti univerzity v období let 1882 až 1945.

Třetí konferenční den a sedmý blok započal příspěvkem Tomáše Foltýna z Národní knihovny o digitalizaci novodobých archivních fondů. Shrnul dvacet let

trvající digitalizaci, platformy pro přístup k digitalizátům, množství zpracovaného materiálu, ale také otázku copyrightu. Petr Hudičák z Fotoateliéru Seidel z Českého Krumlova přiblížil osudy rodiny Josefa Seidela, jeho životní dílo a digitalizaci pozitivů i negativů jeho ateliéru. Na tento příspěvek navázala Zuzana Meisnerová Wismer z Langhans archiv Praha se svojí prezentací o digitálním archivu skleněných diapozitivů Ateliéru Langhans, o okolnostech jeho vzniku, o procesu třídění a digitalizace a o následné finální úpravě a digitálním čištění. Konferenční blok uzavřel Filip Antoš z Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického se svou přednáškou o digitalizaci kartografických děl. Hovořil o typech a formátech archiválií a digitalizaci nejen map, ale i globů a o jejich následném zpřístupnění na webové aplikaci, která umožňuje i porovnávání se současnými mapami.

Poslední konferenční blok byl uveden příspěvkem o digitalizaci archivních fondů České televize od Nikoly Rezka a Martina Boudy. Ti poukázali na různé typy archivních materiálů, jednotlivé fáze jejich digitalizace a ukládání. Digitalizací monografií, periodik a vybraných archivních pramenů se zabývala přednáška Heleny Malé z Krajské knihovny Vysočiny Havlíčkův Brod, jejíž digitalizační jednotka je přínosem především pro menší paměťové instituce. Poté vystoupil Jiří Toman z Fakulty umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně s příspěvkem o interpretačních aspektech při digitalizaci zejména knihtiskových písmových návrhů.

Po všechny dny byly konferenční bloky zakončovány diskuzí nad právě přednesenými příspěvky. Na závěr každého konferenčního dne byl po ukončení posledního bloku prezentován *DigiArchiv pro všechny*. Zde byl vymezen prostor pro další diskuze, praktické ukázky práce v DigiArchivu a (nejen) uživatelském prostředí.

Konferenci ukončil závěrečnými slovy Aleš František Plávek, který poděkoval přednášejícím i všem přítomným, pohovořil o důvodu konání konference a splnění jejího účelu. Při příležitosti desetiletého výročí digitalizace v jihočeských archivech byl taktéž vydán sborník *Archivum Trebonense XIV/2017*, který obsahuje mimo jiné přednesené příspěvky.

RECENZE A ANOTACE

KOLOUCH, František: *Oběť případu Babice. Jan Bula (1920–1952)*

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2016. 310 s.

Mgr. František Kolouch, Ph.D., napsal ve spolupráci s Karmelitánským nakladatelstvím knihu, která se věnuje jednomu z nejznámějších kněží, jenž byl v padesátých letech dvacátého století vystaven zvůli komunistického režimu v Československu: páterovi Janu Bulovi. Ten byl jako hluboce věřící člověk s velkým vlivem na své okolí trnem v oku vysokým i nízkým funkcionářům KSČ a také osobám snažícím se prosadit kolektivizaci zemědělství. Ačkoliv nevinen, byl ve svých necelých dvaatřiceti letech po vynucených doznáních a vykonstruovaném soudním procesu dne 20. května 1952 v ranních hodinách oběšen. Autor ke své práci využil velké množství archivních materiálů, literatury, ale také velmi přínosné vzpomínky pamětníků na celý „babický případ" i na pátera Jana Bulu. Za zmínku stojí také doplňující obrazová příloha a bohatý poznámkový aparát dokreslující jednotlivé události a osoby spjaté s tématem.

Babickým vraždám, resp. událostem v Babicích na Moravskobudějovicku v létě 1951, se detailně věnuje mnoho publikací. Autor této knihy se však zaměřuje i na události předcházející samotným vraždám v babické škole, které předurčovaly další vývoj ve státě i ve společnosti, především té venkovské. V několika kapitolách je vylíčena politická situace v Československu po komunistickém převratu v roce 1948, situace v době zákazu tělovýchovné organizace Orel a také první snahy KSČ zasahovat do řízení církve a později i snahy o její likvidaci.

Po vyostření situace mezi církví a státem v průběhu roku 1949 dostali kněží do rukou dva důležité dokumenty, a to oběžník *Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky* a další tzv. pastýřský list. V těchto dokumentech se církev vyjadřovala k současné situaci mezi státem a církví, k tzv. Katolické akci atd. Členové SNB a MNV začali velmi rychle obcházet kněží ve svém kraji s důrazným varováním, aby na mších tyto dokumenty nepředčítali. Páter Jan Bula v Rokytnici byl údajně varován také, ale oba zmíněné dokumenty, včetně vlastního komentáře, na mších přečetl. Tímto činem se však příliš zviditelnil a dostal se na tzv. seznam nebezpečných osob.

Osudným se Janu Bulovi stalo setkání s jeho bývalým spolužákem z gymnázia Ladislavem Malým, vydávajícím se za agenta CIC, který prý přišel do ČSR vytvářet odbojové skupiny. Bula byl zatčen na konci dubna 1951, a to především kvůli kontaktu s Malým. Ačkoliv byl v době vražd v Babicích Jan Bula ve vězení, byla mu tato nešťastná událost dána za vinu a byl označen jako strůjce odbojové skupiny v Rokytnici nad Rokytnou.

Kromě Jana Buly obrací autor pozornost také na tzv. „rokytnickou skupinu" osob, které byly pozatýkány ve stejné době jako on a které byly stejně jako on označeny za pomocníky údajného agenta CIC Ladislava Malého.

Jednotlivé kapitoly mapují život Jana Buly jako chlapce vyrůstajícího v prostředí láskyplné rodiny v rodném Lukově, dále jako mladíka průměrně studujícího na moravskobudějovickém gymnáziu a jako rozhodnutého mladého muže, který si jde za svým snem stát se knězem. V dalších kapitolách se setkáváme s Janem Bulou jako s československým občanem v době nacistické nadvlády a po konci druhé světové války konečně jako s vysvěceným knězem těšícím se na své první a zároveň poslední působiště v Rokytnici nad Rokytnou. Největší pozornost věnuje autor období působení Jana Buly jako kaplana, člena Orla, dále jako člena ochotnického divadla, nadaného malíře a oblíbeného člověka v Rokytnici nad Rokytnou.

Další část se po vykreslení akcí, které podnikl Ladislav Malý se svým přívržencem Drahošem Němcem v první polovině roku 1951, dostává do popisu brutálních výslechů, které byly s Janem Bulou provedeny, obzvláště v případě vynuceného doznání. Ačkoliv Bula neměl s akcí v Babicích nic společného, byl označen jako „babický vrah" a jeho jméno bylo velmi ostře – jako u mnohých dalších – vláčeno dobovými médii. Po zdrcujícím rozsudku, který padl v kině Svět v Třebíči dne 13. listopadu 1951, se Jan Bula i řada blízkých pokusili o změnu trestu. Odvolání k Nejvyššímu soudu bylo bohužel zamítnuto a nebyla mu udělena ani prezidentská milost. Jan Bula dostal povolení k poslední návštěvě své matky a možnost napsat několik dopisů na rozloučenou. Tyto dopisy však i přes daný slib bohužel nebyly doručeny. Poprava byla stanovena na den 20. května 1952 na pátou hodinu ranní. Po mučivém umírání Jana Buly konstatoval lékař sedmnáct minut po páté hodině jeho smrt.

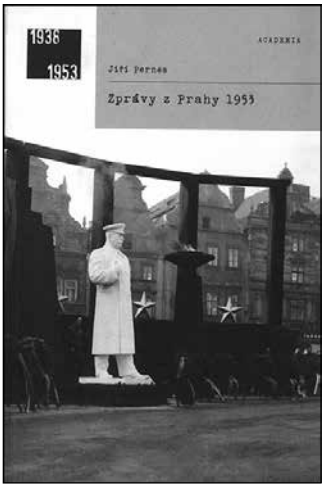
Páter Jan Bula byl plně rehabilitován až v prosinci roku 1990. O pětadvacet let později se osoba pátera Jana Buly, společně s další popraveným knězem Václavem Drbolou, dočkala blahořečení.

Věřím, že můj krátký život nebyl nadarmo. Tato věta z dopisu na rozloučenou, který napsal páter Jan Bula večer před svojí popravou, nutí člověka k zamyšlení. Člověk nemusí být nutně křesťan, aby v něm myšlenky a životní hodnoty tohoto kněze zanechaly hluboký dojem. Autor této knihy podnikl hlubokou sondu do soukromého i profesního života tohoto tragicky zesnulého kněze a nabídl další pohled na problematiku tzv. babického případu. V kombinaci všech použitých materiálů, především pak využití vzpomínek pamětníků, vyšlo dílo hodné uznání laické i odborné veřejnosti.

Petra Doležalová

PERNES, Jiří: *Zprávy z Prahy 1953*

Praha: Academia, 2016. 409 s., 30 s. nečísl. obrazových příloh

Události roku 1953 zásadním způsobem ovlivnily další vývoj komunistického režimu v Československu i ostatních zemích východního bloku. Zlomovým okamžikem, který předurčil další směřování Sovětského svazu a jeho satelitů včetně Československa, byla smrt J. V. Stalina 5. března 1953. Jiří Pernes ve své nejnovější studii navazuje na své starší práce věnující se problematice komunistického režimu v Československu v období padesátých let dvacátého století. Soustředí se přitom na události přelomového roku 1953, které měly vliv na další směřování státu z hlediska politického, hospodářského i společenského.

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. První část pod názvem *Československý rok 1953* formou studie podrobně analyzuje zásadní momenty tohoto časového úseku v chronologickém sledu. Na ni navazují samotné *Zprávy z Prahy*, edice dokumentů, která zpřístupňuje situační zprávy diplomatů britské, sovětské a rakouské ambasády v Praze.

Studie věnující se roku 1953 je uvozena kapitolou, která poukazuje na situaci, v níž se na přelomu let 1952 a 1953 nacházel režim v Československu. Hlavním tématem je přitom proces s „protistátním spikleneckým centrem" v čele s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským, vyvrcholení vlny politických procesů padesátých let, a vliv tohoto procesu na společenskou atmosféru a politické dění v zemi. Autor nenechává stranou ani proběhnuvší reorganizaci vedení KSČ a vlády z počátku roku 1953. Od kroků, jež podnikalo vedení strany v prvních měsících roku 1953, se čtenář rychle dostane k událostem, od nichž se odvíjelo další dění, totiž k úmrtí J. V. Stalina a K. Gottwalda v březnu 1953. Tato kapitola je zároveň jakýmsi úvodem části pojednávající o změnách ve vedení strany a státu, jež následovaly bezprostředně po skončení smutečních akcí. Po analýze personálních změn v nejvyšších státních a stranických funkcích se autor poměrně rozsáhle zabývá tehdejší neutěšenou hospodářskou situací Československa, ukazuje dopady tohoto stavu na obyvatelstvo a snahy o jeho zvrácení ze strany vedení KSČ. Poměrně rozsáhlá část studie je

věnována měnové reformě provedené 1. června 1953, nejpodstatnějšímu ekonomickému zásahu ze strany státu, a problematice s ní související.

Samostatná kapitola pojednává o samotné reformě, její podobě a provedení, následuje část analyzující reakce veřejnosti. Plzeňským událostem, jež byly největším projevem odporu proti režimu od roku 1948, je rovněž věnována celá kapitola. Stranou pozornosti nezůstávají ani protiakce ze strany událostmi zprvu zaskočených komunistů, symbolem jejich jednání bylo stržení plzeňského pomníku T. G. Masaryka. Vlastním represivním opatřením proti účastníkům nepokojů, stejně jako projevům podpory politiky KSČ se zaměřením na problematické regiony, se autor zabývá ve zvláštních kapitolách.

Od této problematiky se Jiří Pernes dostává k situaci v Sovětském svazu po Stalinově smrti, rozebírá mocenské boje v KSSS, změny na nejvyšších postech a počínající odklon od dosavadní, Stalinem praktikované politiky. Stručně zmiňuje také dopad této změny na mezinárodní situaci včetně dění v NDR a Maďarsku.

Pokračuje změnami v politice československých komunistů, které probíhaly v závislosti na rozhodování nově konstituujícího se sovětského vedení. Studie tak míří zejména na letní jednání vedení KSČ v Moskvě o změnách v domácí politice, na změny v zemědělské politice, které vyvolaly dočasný krach kolektivizace zemědělství a rozpad některých JZD (prostor je přitom věnován projevu prezidenta Zápotockého na stavbě Klíčavské přehrady), a na „srpnové teze", v nichž vedení strany rozebíralo příčiny krize. Snaha o řešení nejpalčivějších hospodářských potíží vyústila v kampaň za zlepšování životní úrovně obyvatelstva, která se ve druhém pololetí roku 1953 projevila snížením cen a úsilím o zlepšení zásobování.

V dalších kapitolách Pernes poukazuje na přetrvávající strnulost československého režimu, jehož představitelé prováděli změny většinou až na přímý pokyn z Moskvy. Smrtí Stalina a Gottwalda se též nepřestalo točit soukolí politických procesů, které probíhaly i v letech následujících, ve studii je poukázáno na tažení proti bývalým sociálním demokratům. Autor poukazuje také na skutečnost, že někteří členové vedení si kritickou situaci režimu uvědomovali, o čemž se čtenář může přesvědčit v kapitole o tajném projevu ministra obrany Alexeje Čepičky na zasedání ÚV KSČ dne 17. prosince 1953.

Zprávy z Prahy jsou strukturovány do tří částí. První část edice zpřístupňuje dokumenty z provenience britského velvyslanectví, jež jsou dnes uloženy ve fondech National Archives v Londýně. Zprávy a korespondence britského velvyslance sira Derwenta W. Kermodea zasílané do Londýna nabízejí čtenářům pohled na dění v Československu očima západních diplomatů, kteří ho touto formou pro účely britské vlády dokumentovali. V kontrastu k podobě zpráv do Londýna stojí informace zasílané sovětským velvyslancem Alexandrem J. Bogomolovem a radou velvyslanectví Pavlem G. Krekoteněm. Stálo za tím mimořádné postavení sovětského velvyslanectví, které sloužilo jako hlavní nástroj SSSR k řízení čs. politiky. Sovětští diplomaté měli díky tomu neomezený přístup ke všem důležitým jednáním a rozhodovacím

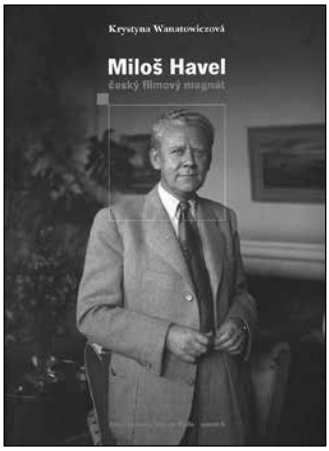
procesům, a jejich zprávy tudíž nabízejí detailnější pohled na věc: jejich podkladem byly osobní styky pracovníků sovětského vyslanectví s představiteli KSČ. Pohled sovětské strany na dění v Československu, reprezentovaný v edici těmito dokumenty, je tak významným příspěvkem pro další bádání, zvlášť když vezmeme v potaz problematický přístup k dokumentům uloženým v archivech Ruské federace. Ani dokumenty rakouského vyslanectví nebyly vzhledem k poloze této země a jejímu specifickému politickému postavení do edice jistě zařazeny náhodně. V roce 1953 bylo Rakousko stále rozděleno do čtyř okupačních zón a do ukončení tohoto režimu zbývaly dva roky. Zprávy rakouského vyslance Meinrada Falsera se nicméně podobají britským hlášením, a to jak z hlediska jejich vztahu ke komunistickému režimu v Československu, tak z hlediska omezeného přístupu k detailním informacím, který se těžko mohl vyrovnat sovětským možnostem. Rozdíl mezi rakouskými a britskými zprávami tak spočívá zejména ve vlivu znalosti prostředí a mentality na podobu zpráv. Rakouští diplomaté je vzhledem ke geografické blízkosti obou zemí a společné historii měli na vyšší úrovni.

Publikace *Zprávy z Prahy 1953* představuje významný příspěvek ke zkoumání první vnitřní krize komunistického režimu, která se naplno projevila v uvedeném roce. Studie čtivou formou analyzuje zásadní momenty vývoje v Československu a neopomíjí ani mezinárodní kontext. Plynule na ni navazuje edice dokumentů, v níž autor ponechává čtenáři velký prostor k jejich interpretaci. Otázka je, zda by si edice nezasloužila rozsáhlejší kritickou analýzu samotných zpráv a hlášení, případně podmínek působení jednotlivých zastupitelských úřadů, které jsou zejména v britském a rakouském případě zmíněny jen velmi stručně. I přesto je přínos této edice nesporný už jen tím, že nabízí porovnání tří různých pohledů zvenčí na zásadní momenty roku 1953 v Československu a poodkrývá zaměření oblastí zájmu zmíněných států. Tento nový náhled na tehdejší události je tak asi největším přínosem Pernesovy práce ke zkoumání období padesátých let v Československu.

Petr Dörner

WANATOWICZOVÁ, Krystyna: *Miloš Havel – český filmový magnát*

Praha: Knihovna Václava Havla, 2017. 2. vyd. 552 s.

Miloš Havel, nepřehlédnutelná postava českého filmového průmyslu, je osobností, již beze sporu charakterizují slova jako podnikavost, pracovitost, tvořivost. Je ovšem také člověkem, který ve svém osobním životě i podnikatelském působení velice negativně pocítil důsledky dvou totalitních politických systémů, nacismu a komunismu. Především tato období vyvolávají řadu otázek, na něž nelze najít jednoduché odpovědi a jež jsou zahaleny do kontroverzního hávu. Jak píše Krystyna Wanatowiczová v úvodu ke své knize: *Život Miloše Havla je obestřený tajemstvím.*

První vydání knihy Krystyny Wanatowiczové *Miloš Havel – český filmový magnát* vyšlo v roce 2013, druhé v roce 2017. Autorka ve svém badatelském úsilí navázala na výsledky práce bývalého redaktora Svobodné Evropy Františka Nováka a novinářky Ireny Gerové. František Novák na žádost rodiny Havlových vedl v letech 1990 až 1991 s pamětníky Miloše Havla rozhovory a Irena Gerová začala na přelomu tisíciletí o tomto filmovém podnikateli připravovat televizní dokument. Její práce však zůstala z vážných zdravotních důvodů nedokončena. Krystyna Wanatowiczová byla s nabídkou zpracování osudů Miloše Havla oslovena literárním historikem Martinem C. Putnou, který se v roce 2008 stal ředitelem Knihovny Václava Havla.

Pozorného čtenáře hned od počátku zaujme obdivuhodné množství dokumentů a fotografií, které autorka shromáždila z fondů Archivu bezpečnostních složek, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Národního muzea, Národního archivu, Národního filmového archivu a z řady dalších míst. Pracovala také s výpověďmi pamětníků sesbíranými Františkem Novákem. Nezanedbatelné rovněž je, že autorka měla k dispozici ke studiu pozůstalost samotného Miloše Havla. Publikace Krystyny Wanatowiczové představuje poctivé zpracování sebraných informací. Ačkoliv záběr knihy je skutečně široký, dílo je přehledné a chronologicky členěné. Čtenář se v informacích neztrácí, naopak je vtažen do poutavě psaného textu.

Autorka začíná vyprávět příběh Miloše Havla obdobím jeho mládí a vznikem barrandovských filmových továren. Čtenář tak může prožívat nejen slávu hvězd stříbrného plátna, ale i dopad hospodářské krize, která se promítla jak v Havlově filmovém podnikání, tak v restauračních podnicích rodiny Havlových. Stěžejní část textu tvoří Havlovo působení v době protektorátu a následné vyšetřování po skončení války. Velkým kladem publikace, zvláště při hodnocení této etapy Havlova života, je snaha autorky o objektivitu: Krystyna Wanatowiczová nic nezakrývá, předkládá i výpovědi a doklady, které svědčí o blízkém kontaktu Miloše Havla s nacisty. Na druhou stranu autorka rozklíčovává motivy a důvody Havlova chování, kterým se za protektorátu snažil chránit svou rodinu, přátele i zaměstnance. Na osudu Miloše Havla publikace ukazuje také rozjitřenost společnosti, unáhlené soudy a často těžce se prosazující spravedlnost v poválečném období. Ačkoliv byl Miloš Havel v roce 1947 očištěn od obvinění ze spolupráce s Němci, jeho kauza byla po nástupu komunistů k moci znovu otevřena. Zákaz působení v české kinematografii, nařčení z kolaborace, znárodnění všech podniků rodiny Havlových i nemožnost vycestovat do zahraničí, kde se nadějně otevírala možnost vystavění filmových ateliérů v Izraeli, to vše patrně vedlo k rozhodnutí Miloše Havla opustit Československo. Při útěku byl však zatčen a dva roky vězněn. V této souvislosti Krystyna Wanatowiczová neopomíjí závazek Miloše Havla ke spolupráci s StB. Autorka opět prokazuje velice dobrou schopnost podat událost objektivně a poukázat i na motiv Miloše Havla k tomuto rozhodnutí. Poslední pasáže knihy jsou věnovány životu Miloše Havla v exilu po druhém, tentokrát úspěšném útěku z Československa a jeho podnikání v Mnichově, které však už nedosáhlo takové prosperity jako v případě pražských podniků.

Publikace je bohatě doplněna fotografiemi a fotokopiemi zajímavých archiválií. Cenné jsou také biografické medailonky, které pomohou čtenáři lépe se zorientovat v historii české kinematografie. Závěrečná kapitola, v níž autorka hodnotí osobnost Miloše Havla, ukazuje, jak blízce se Krystyna Wanatowiczová s osudy zakladatele barrandovských ateliérů seznámila. Domnívám se, že ve své knize velice úspěšně, vkusně a čtivě odhalila některá tajemství Miloše Havla, jenž ve svém životě filmového magnáta zakusil slávu, úspěch, bohatství, ale i závist.

Petra Gabrielová

BÍLEK, Jan – KUKLÍK, Jan – MARŠOUN, Erik – NĚMEČEK, Jan: *Druhý exil Edvarda Beneše. Fotografie z let 1938–1945*

Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav T. G. Masaryka, 2016. 248 s.

Postava Edvarda Beneše budí i téměř sedmdesát let od úmrtí mnoho debat i emocí. Málokterý představitel českého státu zavdal tolik příčin k polemikám jako právě Beneš. Dodnes lze slyšet hlasy kritizující jeho jméno, ale i ty, které o něm nemluví jinak než jako o osvoboditeli. I přesto – nebo právě proto – zůstává postava druhého československého prezidenta do dnešních dnů vděčným tématem, a to nejen tuzemské historiografie.

Práce vzešlá z pera Jana Bílka, Jana Kuklíka, Erika Maršouna a Jana Němečka s názvem *Druhý exil Edvarda Beneše. Fotografie z let 1938–1945* není výjimkou. Hned z několika důvodů se jedná o výjimečnou a originální práci. Kniha totiž překvapuje hned svým primárním zaměřením na fotografický pramen. Jedná se o selekci z fotografické části *Benešovy roztříštěné písemné pozůstalosti, která patří Ústavu T. G. Masaryka. Koncepčně je kniha jednofondovou a výběrovou edicí fotografických archiválií uspořádanou podle chronologického principu*. Fotografie tak v publikaci nepředstavují jen doplnění textu, ale samotný středobod práce, což je pro vědeckou publikaci ne zcela obvyklé. Sázka na fotografický materiál však není v tomto případě jednostranná. Téměř stovce vybraných fotografií totiž předchází úvodní studie vzešlá z pera Jana Kuklíka a Jana Němečka nazvaná *Druhý exil Edvarda Beneše*, která je více než přehledným exkurzem do pomnichovské diplomatické Benešovy mise. O úvodní části knihy se dá bez nadsázky říci, že reflektuje nejdůležitější politické mezníky obnovy Československa od Mnichova až po osvobození.

Jako vhodné se jeví zaměření studie, neboť na pozadí diplomatických jednání se text točí kolem nejzásadnějších otázek, které formovaly nejen vývoj Československa, ale především život samotného Beneše. Nejdůležitější z nich je samozřej-

mě otázka Mnichova, Benešovo trauma z něj a jeho snaha o anulaci mnichovského diktátu. Na to navazuje Benešova „cesta" za obnovou samostatného Československa v jeho původních hranicích až do osvobození a Benešova návratu na Pražský hrad. Jako dobře zvolené se při té příležitosti jeví občasné obohacení textu citacemi vzpomínek, zejména od Táborského. Obzvláště na konci studie je zase často citován samotný Beneš, a to především díky projevům z osvobozených měst, což dokresluje atmosféru těchto významných dnů. Ačkoliv je primární zaměření na diplomatickou misi Beneše zcela logické a správné, může být pro zvídavého čtenáře ochuzující fakt, že se nedozví mnoho informací ze soukromého života druhého československého prezidenta. Drobné vzpomínky o místě jeho londýnského bydliště či účast na fotbalovém utkání jeho vojenské gardy s místními či účast na turnaji v šipkách v hospodě jsou spíše ojedinělými ukázkami jeho každodennosti. Na druhou stranu, vykreslit obraz každodenních starostí prezidenta nebylo cílem autorů.

Text se široce věnuje i Benešově pozici, která nebyla po mnichovském diktátu zcela jednoznačná. Druhý československý prezident měl silný tábor kritiků a o vedoucí pozici v čele druhého odboje musel svést těžký „boj". František Chvalkovský, Josef Matoušek, Lev Prchala, Milan Hodža a zejména Štefan Osuský s Benešovou politickou koncepcí nesouhlasili. Hlavně otázka prvorepublikového centralismu, politika vůči SSSR, ale i prezidentova abdikace po Mnichovu byly jeho oponentům trnem v oku. Postupně však byla síla těchto hlasů uzemněna a druhý československý prezident dokázal obratně prosadit svou koncepci. Text ostatně na několika místech prezentuje Beneše jako obratného diplomata, a autoři dokonce přidávají i své subjektivní hodnocení, když píší: *I Benešovi odpůrci musí uznat, že se uměl v diplomacii pohybovat mistrně. V okamžiku, kdy při prosazování svých koncepcí narazil na odpor, dokázal jej modifikovat (v případě konfederace na plán trojstranného polsko-československo-sovětského spojenectví), případně – nebyla-li jiná možnost – od jejich realizace upustit. Jeho hlavním zájmem byla obnova Československa a tomuto cíli podřídil vše.* V této souvislosti je dobré připomenout, že studie neopomíjí Benešovo financování odboje v roce 1939 z vlastních finančních prostředků. Tento akt je uveden jako protiargument k tomu, že prezident nechal národ svému osudu. Nabízí se však otázka, v jaké pozici se Beneš v roce 1939 nacházel. Byl brán od počátku jako hlava státu, či byl osobou v hledáčku bezpečnostních složek?[1]

Studie se (avšak již v menší míře) nevyhýbá ani tématu odsunu Němců a potrestání kolaborantů. Beneš je autory opakovaně líčen především jako umírněný zastánce vysídlení, jenž musel brzdit radikální koncepci divokého odsunu, který navrhovali někteří odbojáři. Autoři si ale v otázce odsunu udrželi odstup a citují Benešův válečný projev z Brna, při kterém sám Beneš divoký odsun podpořil.

1 Podle Františka Emmerta byl Beneš zpočátku své londýnské imigrace v hledáčku tajných britských služeb. EMMERT, F.: *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě.* Brno: Computer Press, 2012, s. 11.

V oblasti pramenné základny je předkládaná publikace, alespoň co se týče úvodní studie, vrcholným historiografickým dílem. Na tomto místě je třeba uvést, že autoři pracovali s opravdu bohatou tuzemskou i zahraniční pramennou základnou, které nelze vůbec nic vytknout. Při této příležitosti byl však nesprávně citován fond 305: nenachází se v Archivu Ministerstva vnitra, nýbrž v Archivu bezpečnostních složek.

Text je doplněn odkazy na reprodukce fotografií. Dochází tak k provázání textu a obrazu, kterému se věnuje poslední, klíčová část knihy. Ještě před ní je vložen ediční úvod z pera Jana Bílka, který mapuje fotografickou část osobního archivního fondu Edvarda Beneše. Sám autor však uvádí, že jej *nelze bohužel zmapovat podrobně*. I tak se lze dočíst, že svůj soukromý archiv si Edvard Beneš založil dne 24. ledna 1935, přičemž součástí tohoto archivu byl i fotografický materiál. Tento fond byl uložen do Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Po abdikaci na úřad prezidenta republiky a odchodu do zahraničí si s sebou Edvard Beneš část svého archivu vzal, není však jasné, kolik fotografického materiálu odvezl. Část fondu, která zůstala v Praze, se pokusil ukrýt, přemístit či zničit B. Matouš.

Zbytek fondu čekal poměrně nelichotivý osud, protože byl v rukou nacistů. Fotografie, které jsou publikovány v této práci, vznikly *v úzké vazbě na Benešovu londýnskou kancelář, respektive na exilovou Kancelář prezidenta republiky ve Velké Británii a v roce 1945 na osvobozeném území*. Po osvobození zpracoval archiv B. Matouš. Již od únorových dnů roku 1948 se o Benešův archiv zajímala StB a vedení Komunistické strany Československa. Archiv tak několikrát změnil své úložiště, až 23. listopadu 1953 zakotvil na 36 let do Ústavu dějin Komunistické strany Československa[2].

V roce 1989 byl obnoven Ústav T. G. Masaryka, který do své správy přijal fondy a sbírky nejen T. G. Masaryka, ale i Edvarda Beneše. Benešův fond tak byl již následující rok přemístěn do prostoru karlínské Invalidovny Vojenského historického archivu, kde získal Ústav T. G. Masaryka svůj depozitář. Ani zde ovšem nezůstal Benešův fond natrvalo, protože již v roce 1999 byl přestěhován do prostor v pražské ulici Na Florenci.

V poslední, stěžejní části publikace se můžeme prostřednictvím celkem 99 fotografií seznámit s Edvardem Benešem při důležitých událostech od 22. října 1938 až do 28. května 1945. Samotný výběr fotografií je v podstatě monotematický: Edvard Beneš jako státník. Ani jedna fotografie se netýká prezidentova soukromého života, naopak by se dalo říci, že většina fotografií mohla být použita jako reprezentační materiál. Selekce fotografického materiálu v edici tak zobrazuje druhého československého prezidenta na cestách, při důležitých politických jednáních, na návštěvách armády či při setkáních s nejdůležitějšími politiky doby, jako byli Winston Churchill, Jiří VI. či Franklin Delano Roosevelt.

2 Tento ústav se v roce 1968 přejmenoval na Ústav dějin socialismu a v roce 1969 na Ústav marxismu-leninismu Ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Některé uvedené fotografie ale z tohoto pojetí vybočují. Hned první fotografie poutá pozornost, neboť se jedná o „neslavný" odlet prezidenta z Československa po Mnichovu. Ačkoliv v popisku pod fotografií lze najít střízlivý komentář, v samotném textu úvodu knihy se lze dočíst i o posměškách na prezidentův účet, a sice že měl *plán aeroplán*. Pozornost budí i série dvou „stejných" fotografií z cesty do SSSR v prosinci 1943. Jedna z nich neprošla cenzurou, zatímco na druhé jsou vyretušovány lahve s alkoholem. Celkově je ale z fotografického materiálu zřejmé Benešovo diplomatické poslání.

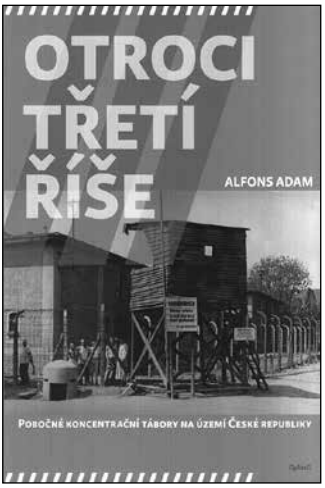
Autoři zaujali k Edvardu Benešovi kladný, avšak poměrně střízlivý postoj, který je patrný jak z celé úvodní studie, tak z výběru fotografií. Tvůrci publikace sami shrnují svůj postoj k druhému československému prezidentovi na konci úvodní studie takto: *Bohužel až příliš často kritizujeme jeho činy tím, co měl udělat a co neudělal. Poněkud zapomínáme na to, že zejména jemu můžeme vděčit za to, že samostatné Československo nezmizelo po 15. březnu z mapy Evropy. I když musel dělat kompromisy, dosáhl totiž svého hlavního cíle: obnovení Československa v zásadě (s výjimkou Podkarpatské Rusi) v předmnichovských hranicích.*

Představovaná práce je ojedinělým počinem: spojením fotografie a textu. Autoři svým způsobem zavítali do neznámých vod a svého úkolu se zhostili mistrně. Výsledná práce je „čtivá" jak pro fundovaného historika, tak pro běžného čtenáře. Hozenou rukavicí pro další historiky zůstává obdobné zpracování Benešova každodenního života v době jeho druhého exilu.

Jiří Garncarz

ADAM, Alfons: *Otroci třetí říše. Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*

Praha: GplusG, 2016. 369 s.

Českému čtenáři se dostává do rukou překlad publikace historika Alfonse Adama, autora, který se dlouhodobě věnuje tématu nucené práce v období nacismu.[1] Připomeňme, že krátce před vydáním této práce vznikla v rámci jeho působení v Institutu terezínské iniciativy na uvedené téma putovní výstava *Ztracená paměť, místa nucené práce v České republice*, určená široké veřejnosti. Kniha aktualizuje a doplňuje segment téměř půl století starých údajů Růženy Bubeníčkové, Ludmily Kubátové a Ireny Malé,[2] které u nás poprvé dokumentovaly nacistické koncentrační, ale i židovské, cikánské, internační, pracovně výchovné, pracovní a zajatecké tábory nacházející se na území celého tehdejšího Československa.

A. Adam se v publikaci zabývá výhradně nacistickými koncentračními tábory (KT), resp. jejich pobočkami (Aussenlager), na našem území a představuje je ve dvou tehdejších samostatných správních celcích: říšské župě Sudety a protektorátu Čechy a Morava. Konstatuje, že během druhé světové války nacisté na teritoriu dnešní České republiky postupně zřídili třicet osm pobočných táborů, které spadaly pod koncentrační tábory Flossenbürg (osmnáct táborů), Gross-Rosen (sedmnáct táborů) a Osvětim (tři tábory) a kterými prošlo na 30 000 osob.

Dále se seznamujeme s postupným začleňováním sudetské župy a protektorátu do říšského válečného hospodářství, tedy s obdobnými procesy, které probíhaly i v samotném nacistickém Německu (odstranění nezaměstnanosti, germanizace, arizace, vyčesávání pracovních sil, nucená práce). Na rozdíl od protektorátu však

1 ADAM, Alfons: *Die Arbeiterfrage soll mit Hilfe von KZ-Häftlingen gelöst werden: Zwangsarbeit in KZ-Außenlagern auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik*. Berlin: Metropol, 2013. 432 s.

2 BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila – MALÁ, Irena: *Tábory utrpení a smrti*. Praha: Svoboda, 1969, 491 s.

vznikaly v župě desítky táborů, v nichž žili civilní zahraniční dělníci, Židé, váleční zajatci i vězni z koncentračních táborů. Nucená práce tak během války změnila celý region ve výrobní prostor Říše. Jen pobočných koncentračních táborů, jimž je publikace věnována, je na tomto území doloženo třicet čtyři, nejvíce v severních Čechách a v průmyslovém Podkrušnohoří. V typických pobočných KT, jež byly ve správě SS, se obvykle nacházely stovky vězňů i vězeňkyň, kteří pocházeli z mnoha států Evropy obsazených nacistickým Německem a pracovali zejména na nedaleko umístěných stavbách SS, ve zbrojních závodech či podnicích s nimi souvisejících. Mezi těmito podniky a tábory fungoval nacisty kodifikovaný systém spolupráce. Množství uvedených táborů pro osoby vykonávající nucenou práci na území říšské župy Sudety logicky narůstalo s vývojem války v Evropě, resp. s přesunem zbrojní výroby do více chráněných oblastí, mezi něž patřila rovněž župa. Je třeba připomenout, že k přemisťování říšských výrobních podniků posloužilo po obratu na východní frontě i území protektorátu Čechy a Morava, avšak tam se uplatnila až na výjimky pouze domácí pracovní síla.

Díky obavám německého státního ministra pro Čechy a Moravu K. H. Franka z chování českého obyvatelstva nebyly na území protektorátu obdobné tábory zřizovány. Autor sám identifikoval pouze čtyři specifické pobočné koncentrační tábory. Největšími byly Hradišťko (dříve pracovní tábor) a Vrchotovy Janovice, jejichž vězni patřili pod kmenový KT Flossenbürg a jež se nacházely na cvičišti jednotek SS „Böhmen". Zcela zvláštní postavení pak mělo pracovní komando, kterým disponovala vdova po zastupujícím říšském protektorovi R. Heydrichovi v Panenských Břežanech: zpočátku pro ni pracovali vězni z Terezína, později však byli přiváženi vězni z KT Flossenbürg. Na Moravě byl v Brně zřízen pouze pobočný tábor KT Osvětim, jehož vězni pracovali při tamní Technické akademii SS a policie.

Autor přehledně popisuje vývoj otrocké práce v koncentračních táborech, resp. v pobočkách ležících na českém území, která se s vývojem války postupně proměňovala. Je zřejmé, že v počáteční fázi byli vězni těchto táborů využíváni zejména ke stavebním pracím, posléze ve firmách patřících SS a teprve od roku 1942 byli „půjčováni" soukromým firmám. I v našich příslušných podnikových fondech lze dohledat písemné prameny potvrzující tuto skutečnost. Po zvratu na východní frontě je pak logický nárůst těchto táborů a využívání vězňů a vězeňkyň pro zbrojní výrobu, neboť jejich pracovní síla byla výrazně levnější než síla nuceně nasazených dělníků a dělnic z celé okupované Evropy.

V další části publikace autor popisuje vlastní organizaci otrocké práce vězňů KT a strukturu Hlavního úřadu hospodářského a správního SS (SS-WVHA). Samostatná kapitola je pak věnována životním podmínkám v pobočných táborech: způsobu ubytování vězňů, snižujícímu se množství stravy a naprostému nedostatku šatstva.

Základem rozsáhlé studie A. Adama je pátá kapitola, věnovaná třiceti osmi známým pobočkám koncentračních táborů. Autor vychází z vlastního několikaletého výzkumu pramenů zejména z německých, českých a polských archivů i z nejnovější

literatury. Tábory na území České republiky typizuje, precizně popisuje jejich genezi, vlastní vývoj a zejména organizaci nucené práce. Čtenáře zajímajícího se o problematiku jen zamrzí, že každý uvedený pobočný KT není doplněn plánkem, nákresem nebo jen situováním tábora i pracoviště do mapy a že fotografie se nacházejí pouze u několika míst.

Jako první autor uvádí původně židovské pracovní tábory spravované zvláštním pověřencem říšského vůdce SS pro pracovní nasazení v Horním Slezsku A. Schmeltem. Od roku 1941 byly tyto tábory zřizovány v říšské župě Sudety zejména u textilních továren. V souvislosti s centralizací však byly na jaře 1944 podřízeny přímo SS-WVHA, tedy KT Groß-Rosen. SS-WVHA zřizoval nejprve malé tábory, zpravidla podřízené služebnám SS. Prvním z nich byl pobočný tábor KT Flossenbürg v Kyselce u Karlových Varů. Menší stavební oddíl zde vznikl v létě 1942 k obestavění minerálního pramene pro podnik Mattoni AG, jejž po arizaci vlastnila firma Sudetenquell GmbH (jednalo o podnik SS). Jako další typ pobočných KT jsou zmíněny stavební tábory. Práce vězňů poměrně velkých komand měla totiž řešit nedostatek stavebních dělníků na území župy i protektorátu. Jednalo se o tábory ve výcvikovém prostoru jednotek SS „Böhmen" zřízeném na základě Himmlerova rozkazu na jaře 1942 v protektorátu (SS Truppenübungsplatz Beneschau) a o tábory vznikající na Mostecku pro největší sudetské firmy SUBAG a STW, kam byli posíláni vězni z několika různých kmenových KT.

Nejrozsáhlejší skupinu však tvoří výrobní tábory. Byly zřizovány v sudetské župě a určeny pro vězně, kteří spolu s dalšími kategoriemi osob vykonávajícími nucené práce nahrazovali německé dělníky povolané na frontu. Adam přibližuje nejprve podniky v přímém vlastnictví SS (Bohemia Keramische Werke AG a GETEWENT), dále popisuje skupinu táborů na Trutnovsku (původně Schmeltovy tábory) a tábory při nově vystavěných muničkách. Samostatnou část věnuje pobočkám patřícím pod KT Osvětim na severu Moravy (původně rovněž Schmeltovy tábory) a pobočným táborům zřizovaným pro vězně nasazené ve firmě Siemens, kde však pracovali nejčastěji ženy z kmenového KT Ravensbrück. V závěru této podkapitoly jsou uvedeny i jednotlivé samostatné výrobní podniky, u nichž byli zaměstnáváni vězni z různých pobočných KT.

Na závěr výčtu pobočných KT jsou zařazeny podzemní továrny, které byly budovány v důsledku hromadného přemisťování zbrojních závodů z Říše na území Sudet i protektorátu od jara 1944, resp. v důsledku zabezpečení výroby v případě náletů spojeneckých vojsk. Rozsáhlý podzemní komplex pod Radobýlem u Litoměřic vznikal pro saskou firmu Auto-Union a budovaly jej renomované německé podniky za účasti tisíců vězňů přivážených z různých KT, kteří žili a pracovali v katastrofálních podmínkách. Část z nich byla v posledních měsících války vedle civilních dělníků zapojena i do výroby. Druhá podzemní továrna se začala stavět v Rabštejně u České Kamenice pro brémskou firmu Weserflug GmbH. Podobně jako v Litoměřicích zůstala i tato stavba z velké části nedokončena, pracovní a výrobní podmínky byly obdobné.

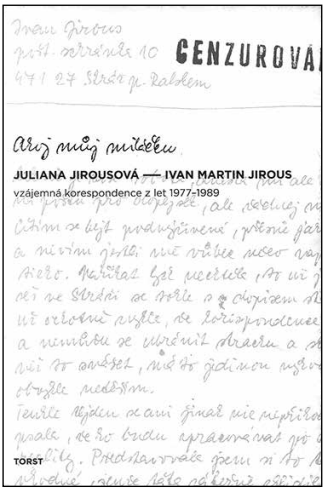
V závěru publikace autor připomíná rozdílnost situace v protektorátu Čechy a Morava, v říšské župě Sudety a v nacistickém Německu a shrnuje podněty vedoucí ke zřízení poboček KT. Následují abecední seznamy poboček všech tří uvedených koncentračních táborů, jež obsahují český i německý název, firmu, pro kterou vězni pracovali, dobu existence, maximální počet vězňů a počet obětí. Připojen je bohatý přehled užitých pramenů a seznam české i zahraniční literatury. Práci uzavírá jmenný, místní a firemní rejstřík.

Alfonsi Adamovi se díky pečlivému studiu pramenů a literatury podařilo předložit ucelené dílo týkající se otrocké práce vězňů pobočných koncentračních táborů na území dnešní České republiky, v němž popsal vlastní organizaci práce, zřizování táborů v jednotlivých regionech, zaměření podniků/institucí, pro které tito vězni pracovali, a především se pokusil zmapovat historii všech osmatřiceti pobočných KT. Knihu lze doporučit nejen odborníkům zabývajícím se obdobím nacistické perzekuce, ale i zájemcům o regionální dějiny a široké veřejnosti.

Zdeňka Kokošková

IWASHITA, Daniela – POUKAROVÁ KLIMEŠOVÁ, Petra – KORDÍKOVÁ, Marta (eds.): *Juliana Jirousová – Ivan Martin Jirous. Ahoj můj miláčku: Vzájemná korespondence z let 1977–1989*

▶ **Praha: Torst, 2015. 1051 s.**

Předminulý rok vyšla rozsáhlá edice vzájemné korespondence duchovního otce českého undergroundu Ivana Martina Jirouse a jeho druhé manželky Juliany Jirousové, dcery malíře Otty Strizka a vnučky staroříšského nakladatele Josefa Floriana. V případě Jirousových vězeňských dopisů se nejedná o počin průkopnický. Obsahově tak edice do značné míry koresponduje s o deset let mladšími Magorovými dopisy. Oprávněně se tak můžeme ptát, v čem je *Ahoj můj miláčku* inovativní.[1]

V prvé řadě byly zařazeny dosud nepublikované dopisy z Jirousova pátého věznění z let 1988–1989, objevené v jeho pozůstalosti dcerou Františkou. Za jednoznačně přínosnější lze však považovat uveřejnění korespondence z Julianiny strany včetně dopisů Jirousových dcer, již zmíněné Františky i Marty Jirousové, díky čemuž text nabývá formy dialogu a stává se tak jako celek čtivější. Místy se čtenář cítí až nepatřičně, zejména některé Julianiny listy jsou velmi intimní a plné dojemného svědectví o síle a hloubce citu, který ke svému protějšku chovala. Nutkavému pocitu voyeurství se člověk neubrání ani v případě stylisticky vybroušené korespondence z Jirousovy strany. Navzdory převládajícím klišé o jeho osobě se v jeho dopisech zrcadlí starost-

1 Edice Magorovy dopisy, zpracovaná Andrejem Stankovičem a Zuzanou Jürgens, byla vydána v roce 2005 nakladatelstvím Torst a zahrnovala všechny tehdy známé Jirousovy dopisy z prvního až pátého věznění v letech 1973–1974, 1976–1977, 1977–1979, 1981–1985, 1988–1989. V případě pátého věznění se jednalo pouze o jeden list, datovaný 18. září 1989.

livost milujícího manžela a otce: *Jsem Tvoje zvířátko, už potřetí uložené k zimnímu spánku – je-li v tom úmysl, aby přestalo zvedat čumáček, zatím je ochotné se kdykoliv probudit.*[2] Kontrastnost Magorovy povahy ovšem nepřekvapí nikoho, kdo je elementárně seznámen s jeho poezií, v dopisech lze koneckonců nalézt zárodky budoucí sbírky básní Magorovy labutí písně.[3]

Publikovat osobní korespondenci bez narušení soukromí pisatelů samozřejmě nelze, na druhou stranu je oprávněné předpokládat, že soubor bude využíván převážně jako pramenná opora při bádání na poli českého undergroundu a zde bude ceněna především jeho autentičnost. Nenahraditelné jsou pak komentáře k jednotlivým dopisům, osvětlující ať už konspiraci „přirozenou", vyplývající ze skutečnosti, že pisatelé sdíleli společný okruh přátel a zájmů, nebo konspiraci cílenou, kdy se autoři zpráv snažili pravý význam zpráv utajit před pozorností samozřejmé cenzury. Obrovský kus dobře odvedené práce – za niž náleží editorkám nejhlubší uznání – je vidět v komentářích k dobovým reáliím a událostem v disentu.[4] Případný čtenář (badatel) je dokonale uveden do kontextu např. v případě Jirousovy reakce na zpochybňování hodnověrnosti podpisů pod ostře protirežimně laděnou peticí Tak dost!, kterou sepsal s Jiřím Tichým v reakci na smrt Pavla Wonky. *Ten článek „Říkají mu Magor" mi samozřejmě pošli, tos měla pochopitelně udělat hned. Jestli je to žalovatelný, budeme žalovat... Jsem ostatně rád, že jim ležím v žaludku, a vůbec. Dost o nich.*[5] Do souvislostí je uveden i navazující list Juliany, která svému manželovi popisovala ohlas propagandistického využití údajné výpovědi Egona Bondyho, která byla součástí uvedeného článku a v konturách režimem řízené kampaně měla dehonestovat Jirousovu osobu. *Nejvíc postiženej je ale myslím dr. Fišer, že to převzala i Jiskra, mu silně zaškodilo mezi telečskou smetánkou.*[6]

V propojení se jmenným rejstříkem, který kromě jmen občanských obsahuje také v undergroundu hojně užívané přezdívky a rozličné pseudonymy či přídomky, a s rejstříkem autorů, jejichž texty jsou v dopisech zmíněny nebo citovány, představuje *Ahoj můj miláčku* vzor editorského zpracování. Opomenout nelze ani typografickou podobu knihy, za kterou je odpovědná Jana Vahalíková. Grafická úprava, spočívající v proložení textu úryvky dopisů v původní, rukopisné podobě a dětskými obrázky Františky a Marty, propůjčuje knize originální a k tématu se hodící vzhled.

2 IWASHITA, Daniela et al. (eds.): *Juliana Jirousová – Ivan Martin Jirous. Ahoj můj miláčku: Vzájemná korespondence z let 1977–1989*. Praha: Torst, 2015, s. 35–36.

3 Jirousovy říkanky a pohádky určené jeho dvěma dcerám byly sebrány do knihy Magor dětem, poprvé vydané v samizdatu v roce 1986.

4 Některé poznámky byly převzaty, případně doplněny či upraveny, z výše uvedené edice *Magorovy dopisy.*

5 IWASHITA, Daniela et al. (eds.): *Juliana Jirousová – Ivan Martin Jirous: Ahoj můj miláčku: Vzájemná korespondence z let 1977–1989*, s. 852.

6 Tamtéž, s. 856–857.

Více než příhodně byla do knihy začleněna stať Tomáše Bursíka shrnující Jirousovy tresty, ale hlavně normy tehdejšího vězeňského systému. Bursíkův historický doslov nastiňuje existenční podmínky v jednotlivých nápravně výchovných skupinách a poskytuje tak elementární nástin každodennosti politického vězně v normalizačním Československu. Několik stručných odstavců je tak vhodným doplněním Jirousových dopisů, které v tomto směru pochopitelně mlčí. Vězeň se nemohl *podělit o názory na vlastní soudní proces ani na vězeňský systém. Nesměl se rozepisovat o životě v cele, o dalších odsouzených, o vězeňské stravě, o pracovišti ani o práci samé*,[7] přičemž pravidla cenzury byla často dovedena ad absurdum: *Dneska jsem dostal anglickou učebnici, navíc tady mám svého milovaného Stevensona – Ostrov pokladů, taky anglicky.* […] *Dokonce jsem se s velkou chutí naučil v originále svůj oblíbený citát – Ticho tam v podpalubí! Píšu Ti ho jenom česky, neb v cizím jazyce s Tebou korespondovat nemůžu…*[8] Když připočteme nevalnou inteligenci a omezený rozhled cenzorů, zůstává tak s podivem, jak přirozeně a tematicky pestrá korespondence se dochovala. Zásadní roli v tomto směru nepochybně sehrály podněty z Julianiny strany a nevyčerpatelná fantazie jejího manžela, zásadní to básníkova vlastnost.

Nezbývá než dodat, že se jedná o počin více než chvályhodný. Nechť slouží nejen jako vítaná pomůcka dalším badatelům, ale také jako svědectví o nezlomnosti lidského ducha.

Jan Makovička

7 Tamtéž, s. 882.

8 IWASHITA, Daniela et al. (eds.): *Juliana Jirousová – Ivan Martin Jirous: Ahoj můj miláčku: Vzájemná korespondence z let 1977–1989*, s. 68.

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina: *Móda za železnou oponou. Československo 1948–1989*

Praha: Grada Publishing – Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 2016. 288 s.

Co je to vlastně móda? Na základě obecné definice lze konstatovat, že se jedná o aktuálně platné pravidlo či směr ovlivňující všechny oblasti v životě jednotlivce i skupiny zahrnující také způsob života, chování nebo odívání. Mění se v čase a přímo závisí na politických, hospodářských, sociálních i kulturních podmínkách prostředí, ve kterém se vyvíjí. A právě módě v oblékání se ve svém uceleném výkladu věnuje Konstantina Hlaváčková, vedoucí sbírky textilu, módy a hraček a kurátorka sbírky textilu dvacátého století Uměleckoprůmyslového muzea v Praze (UPM). Na necelých třech stech stranách rozdělených do sedmi kapitol seznamuje čtenáře s možnostmi a způsobem československého odívání v době, kdy se příliš nenosilo a nevyplatilo projevovat na veřejnosti vlastní názor a vyčnívat z davu. Kniha vzešla, jak uvádí Ludvík Hlaváček v jejím úvodu, z autorčina *dlouholetého studia módy a jejích dějin podpořeného praxí správce a tvůrce muzeální sbírky textilního umění* (str. 8). Ostatně se nejedná o její první literární počin, podílela se např. na monografii *Česká móda 1940–1970: zrcadlo doby*[1] nebo na katalogu *Kytky v popelnici. Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu*[2], který vyšel ke stejnojmenné výstavě pořádané UPM na přelomu let 2007 a 2008.

Jelikož se v módě zrcadlí obraz společnosti coby jejího tvůrce, hned v úvodní kapitole se autorka snaží charakterizovat politické i sociální souvislosti při jejím vytváření a vývoji v době totality (1948–1989). V poválečném Československu začala postupná obnova textilního a oděvního průmyslu jen velmi pomalu, země se potýkala

1 HLAVÁČKOVÁ, Konstantina – MLČOCH, Jan – PERNES, Jiří – UCHALOVÁ, Eva: *Česká móda 1940–1970: zrcadlo doby*. Praha: Olympia, 2000.

2 HLAVAČKOVÁ, Konstantina – KOSATÍK, Pavel. *Kytky v popelnici. Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 2007.

s nedostatkem kvalitního materiálu, který se musel dovážet, a také s přídělovým systémem fungujícím až do roku 1953. S nástupem komunistického režimu v roce 1948, kdy se stal způsob oblékání součástí ideologie a propagandy, začalo období vytváření zcela nové, „revoluční" módy oproštěné od západních (imperialistických) vlivů a přizpůsobené změnám ve společnosti. Hlavními módními ikonami a nositelkami módy se staly pracující ženy – dělnice, které začaly plnit titulky módních časopisů a které potřebovaly oblečení funkční, praktické a jednoduché, bez zbytečných ozdob, barev a „buržoazních prvků", odkazujících na doby minulé. Vymyslet a vyrobit pracovní oděv a vůbec oblečení vhodné do práce i po práci (vycházkové nebo společenské) tak, aby odpovídalo ideologii režimu, bylo hlavním úkolem návrhářů nově vytvořených národních podniků (např. národní podnik Textilní tvorba, pozdější Ústav bytové a oděvní kultury), o kterých se autorka zmiňuje v návaznosti na znárodňování. V roce 1957 došlo i pod vlivem výsledků XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu z roku 1956 k mírnému uvolnění a v časopise *Žena a móda* byl veřejně vyhlášen návrat k módě světové (do určité míry). I ženy za železnou oponou se chtěly oblékat slušivě. Přesto nebyla československá výroba až do pádu železné opony schopna reagovat dostatečně rychle na světovou módu. Brzdilo ji centrálně plánované hospodářství, zastaralá výroba nebo nedostatek kvalitního materiálu i pracovníků. Konfekční oblečení, které se dostávalo do obchodů, zřídka kdy připomínalo luxusní kousky z malovýroby inzerované na stránkách módních časopisů. Zboží ze zahraničí se dováželo málo, bylo drahé a k dostání jen ve specializovaných obchodech. Normalizace situaci ještě zhoršila, vytvořily se podmínky pro vznik tzv. šedé ekonomiky a módní oděvy se staly podpultovým zbožím. Být moderní znamenalo řídit se světovými trendy, a tak si lidé oblečení často vyráběli sami. V československých domácnostech se hojně šilo, pletlo nebo háčkovalo.

Po široce pojatém úvodu následuje šest kapitol, z nichž každá je věnovaná konkrétnímu tématu. V části o výrobě oděvů autorka popisuje, jak důležitá byla v počáteční fázi výroby spolupráce výtvarníka s továrním technikem, jak vznikala první designérská pracoviště nebo kde se vzdělávali a učili budoucí modeláři, grafici a módní návrháři. Další kapitola poukazuje na vznik a vývoj módy pro mladé, která se od poloviny padesátých let šířila ze Spojených států amerických. První přehlídka oděvů pro mládež se v Československu konala už v roce 1954, ale názor, že se mladí chtějí odlišovat, byl akceptován až v polovině šedesátých let. Odívání se stalo součástí jejich životního stylu, kterým dokázali vyjádřit svůj názor i příslušnost k určité společenské skupině (např. hippies, punkeři, v československém prostředí příznivci undergroundu). Následující oddíl postihuje rozšiřování obchodní sítě, otevírání velkých obchodních domů a specializovaných obchodů nebo zakládání družstevních prodejen. Pátá kapitola, která dostala nejvíce prostoru, popisuje vývoj dámské módy od roku 1948 až do konce osmdesátých let. Autorka pro dané období vždy nejdříve přiblíží světovou módu a následně popisuje odívání v Československu, kde se brala inspirace, kdo vyráběl to či ono, a nezapomíná ani na významné módní návrháře.

Obdobně pak strukturuje i následující oddíl o pánském odívání, jehož vývoj byl – na rozdíl od dámské módy – méně dynamický. Poslední kapitola je věnována objevu syntetických vláken (polyamid, polyester, akryl), materiálům z nich vyrobených a jejich masovému rozšíření při výrobě oděvů a módních doplňků. Ve stručném závěru autorka konstatuje, že po roce 1989 došlo namísto restrukturalizace textilního a oděvního průmyslu prakticky k jeho zániku. Vyzdvihuje ale mladé módní návrháře, kterým se podařilo vybudovat vlastní značku a prosadit se. Zároveň se zamýšlí nad dalším směřováním módy a lidskou kreativitou, která by měla už napořád zůstat *výrazem radosti z možnosti člověka být sám sebou* (s. 279).

Text je strukturován celkem přehledně, i když poslední kapitola, věnovaná novým materiálům, by mohla být pro lepší orientaci předřazena výkladu o vývoji dámské módy. Poznámkový aparát obsahuje většinou odkazy na použité prameny a literaturu a ukazuje, že autorka v hojné míře pracovala také s dobovým tiskem. Svůj výklad pak vhodně doplnila citacemi z módních časopisů a velmi bohatou obrazovou přílohou, skládající se převážně z fotografií sbírkových předmětů UMP a reprodukcí dobových periodik. Škoda jen že nezařadila více příkladů z domácí tvorby, o které se kniha v souvislosti s nedostatkem módního zboží několikrát zmiňuje. Výběrová bibliografie a slovníček pojmů pro každého, kdo se v používané terminologii příliš neorientuje, se nacházejí na konci knihy.

Publikace Konstantiny Hlaváčkové představuje zajímavý příspěvek k dějinám každodennosti v době nesvobody, nabízí možnost, jak se podrobněji seznámit s dějinami textilního a oděvního průmyslu v Československu od konce čtyřicátých do konce osmdesátých let dvacátého století, a je přínosem pro každého se zájmem o historii módy. Odívání bylo ovlivněno politickou situací v zemi, vyvíjelo se ve specifických podmínkách. Přímo podléhalo ideologii režimu, na což se autorka snažila hned v úvodu poukázat a což se jí dle mého názoru podařilo. Následný vyčerpávající výklad o módě z hlediska jejího vývoje, procesu výroby oděvů nebo jejich distribuce v prostoru za železnou oponou tak lépe pochopí i nezainteresovaný čtenář.

Zuzana Marková

ARCHIVNÍ A-Ž

Archivní A–Ž

Badatelé obracející se na Archiv bezpečnostních složek s žádostí o vyhledání archiválií k uvěznění určité osoby v táborech při Jáchymovských uranových dolech mnohdy nerozlišují mezi trestaneckými pracovními tábory a tábory nucených prací, resp. tábory nucené práce (TNP). Trestanecké pracovní tábory, které existovaly v oblastech Jáchymovska, Horního Slavkova a Příbramska v letech 1949–1961 (tábor Bytíz i po roce 1961), byly součástí tehdejší sítě věznic a sloužily pro výkon trestu odnětí svobody. Do táborů nucených prací, zřízených na Jáchymovsku a Příbramsku na základě zákona č. 247/1948 Sb. v období 1949–1951, zařazovaly (nebo rozhodovaly o délce pobytu) přikazovací komise při krajských národních výborech, trestní komise krajských a okresních národních výborů a komise pro podmínečné propuštění zřízené u krajských soudů, a to na dobu od tří měsíců do dvou let. Osoby umístěné v TNP byly většinou označovány jako chovanci.

Údaje o internaci ve zmíněných TNP lze dohledat zejména v kartotékách chovanců TNP v Čechách a na Moravě uložených ve fondu Ministerstva vnitra, Správy TNP Praha (E – 1, inv. j. 105, 108) a ve fondech jednotlivých táborů. V Archivu jsou uloženy fondy TNP Jáchymov-Nikolaj (E 3_3), Jáchymov-Plavno (E 3_3-1) a Příbram-Vojna (E 1_11). K dispozici jsou také životopisy osob internovaných v TNP Jáchymov-Plavno (E – 1, inv. j. 101, karton č. 45, 46) a výměry komise č. 1 v Praze o zařazení osob do TNP Jáchymov-Vršek (E – 1, inv. j. 5).

K výkonu trestu osob v trestaneckých pracovních táborech jsou v Archivu relevantní prameny jenom pro léta 1949–1951. Jde především o denní hlášení Stanice Sboru vězeňské stráže (SVS) Ostrov u Karlových Varů, jíž byly tábory podřízeny, k období od 23. srpna 1949 do 31. března 1951, uložená ve fondu Ministerstva spravedlnosti, Správy vězeňské stráže Praha (E/1, inv. j. 116 – Počty vězňů ve věznicích – hlášení, karton č. 59–62). Dokumenty se vztahují k táborům na Jáchymovsku a Hornoslavkovsku, nikoliv na Příbramsku, kde v dané době ještě nebyly zřízeny. Z Jáchymovska jsou to tábory Vykmanov I, Vykmanov II, Mariánská, Eliáš I, Eliáš II, Rovnost, Svornost, Bratrství a Ústřední tábor Jáchymov, z druhé oblasti jde o tábory Horní Slavkov (později nazývaný Prokop), Ležnice a Svatopluk. Trestanci jsou v archiváliích v naprosté většině případů identifikováni jménem, příjmením a kmenovým číslem (č. km.).

Denní hlášení za měsíce leden–duben 1950 a leden–březen 1951 se vždy skládají z vlastního denního hlášení a jeho příloh, které tvoří hlášení stavu Stanice SVS Ostrov a Hlášení stavu jednotlivých táborů. Každé z nich je opatřeno výpisem údajů (s názvem akce OSTROV) pořízeným z uvedených písemností a dalších přikládaných

dokumentů, ze kterých se však v archiválii dochovalo pouhé torzo. Šlo hlavně o zprávy ke konkrétním trestancům, příslušníkům SVS, provozním záležitostem a žádosti o milost. Kompletní seznam příloh se nachází v denním hlášení. Pro období srpen–prosinec 1949 a květen–prosinec 1950 jsou k dispozici jenom zmíněné výpisy, které kromě počtů trestanců v táborech a nemocnicích a počtu eskortovaných k výslechu obsahují stručné popisy „zvláštních událostí", mezi něž byly řazeny zejména útěky, eskorty, úrazy, úmrtí a žádosti o milost, ale také záležitosti příslušníků SVS (nástupy a odchody, trestní stíhání), kontroly v táborech, věci hospodářského a provozního charakteru. V denních hlášeních a hlášeních stavů (stanice i táborů) jsou u trestanců vedle statistických dat uváděny i konkrétní osoby, avšak toliko v rámci vykazování úbytků (včetně eskort) a přírůstků, resp. „přibylců" (téměř výlučně ve zprávách jednotlivých táborů). Jejich celkové stavy jsou vyjádřeny pouze číselnými údaji.

Ve fondu E/1 se rovněž nachází seznam vězňů z různých věznic v Československu (inv. j. 115), kteří měli být v roce 1951 předáni do věznice Ostrov. U každé osoby najdeme informace o trestném činu, výši a konci trestu a místě vazby.

Většina písemností k trestaneckým pracovním táborům při Jáchymovských uranových dolech, včetně vězeňských knih, je uložena u 4. oddělení Národního archivu v Praze, a to ve fondu Správy Sboru nápravné výchovy Praha. Fond také obsahuje archiválie k táborům nucených prací. Konkrétně jde o evidenční karty osob zařazených do TNP s ročníkem narození 1911 a mladších, ve kterých se mohou vyskytovat záznamy o internaci v TNP v prostoru Jáchymova a Příbrami.

[PP]

Hokejisté ve službách Ministerstva vnitra

Hokejová horečka, která zachvátila Brno po návratu Komety do nejvyšší tuzemské soutěže, byla v roce 2017 umocněna ziskem titulu extraligového mistra. Stanout na nejvyšším stupínku mezi nejlepšími hokejovými týmy se přitom mužstvu z Brna podařilo po dlouhých jednapadesáti letech. V průběhu četných hokejových přenosů byly hojně uváděny i záznamy ze zlaté éry brněnského hokeje v padesátých a šedesátých letech. Ač to může na první pohled působit překvapivě, i materiály Archivu bezpečnostních složek mají k této historii mnoho co nabídnout. Úspěchy brněnských hokejistů z tohoto období jsou totiž úzce spjaty se značkou Rudá hvězda, což byla tělovýchovná jednota spadající pod Ministerstvo vnitra (MV), resp. v samotných počátcích pod Ministerstvo národní bezpečnosti.

Vznik hokejového oddílu Rudá hvězda Brno se datuje k počátku roku 1953 s tím, že pro sezónu 1953/1954 byl nasazen rovnou do 1. ligy, tehdy do nejvyšší hokejové soutěže. Hráči RH Brno se stali správními zaměstnanci MV a díky tomu dnes máme k drtivé většině z nich uloženy v depozitáři personálních materiálů personální spisy. Z nich se toho sice o samotném hokeji příliš mnoho nedozvíme, avšak o zajímavé informace ohledně jeho hlavních aktérů zde rozhodně není nouze.

Nový klub byl postaven především na hráčích „zlanařených" ze dvou tehdejších brněnských týmů hrajících nejvyšší hokejovou soutěž, ze Sokolu Zbrojovky Brno a z Gottwaldových závodů Královo Pole, a to včetně tehdy už vycházejících hvězd evropského hokeje Vlastimila Bubníka a Bronislava Dandy. Doplnilo ho několik hokejistů z týmů Plzně, Kladna, Českých Budějovic a Ostravy. Do první sezóny v nejvyšší československé hokejové soutěži tak Rudá hvězda vyrukovala s následujícími hráči (uváděni i s evidenčním číslem příslušného personálního spisu): Vlastimil Bubník (* 1931) – ev. č. 773/31, Bronislav Danda (* 1930) – ev. č. 1204/30, Slavomír Bartoň (* 1926) – ev. č. 1620/26, Bohuslav Sláma (* 1925) – 5617/25, Zdeněk Chocholatý (* 1929) – ev. č. 1994/29, Jiří Zamastil (* 1927) – ev. č. 1675/27, Arnošt Machovský (* 1933) – ev. č. 671/33, Zdeněk Trávníček (* 1925) – ev. č. 2473/25, Ladislav Olejník (* 1932) – ev. č. 1280/32, František Vaněk (* 1931) – ev. č. 826/31, Čeněk Liška (* 1930) – ev. č. 2037/30, Stanislav Sventek (* 1930) – ev. č. 1352/30, Jiří Kolouch (* 1932) – ev. č. 962/32, Zdeněk Návrat (* 1931) – ev. č. 812/31 a Bohumil Prošek (* 1931) – ev. č. 1182/31. Sluší se dodat, že do týmu v premiérové sezóně patřil také Zdeněk Kopsa (* 1931), který však za RH Brno odehrál pouhé dva zápasy a následující sezónu už v mužstvu nefiguroval. Vzhledem k tomu, že personální spis u nás uložen nemá, je možné, že pro krátkou dobu působení si o přijetí do služeb MV ani nežádal, resp. nestihl požádat.

Pro sezónu 1954/1955 Rudou hvězdu po odchodech několika hráčů posílili František Mašlaň (* 1933) – ev. č. 1030/33 a ev. č. 2030/33, Karel Šůna (* 1934) – ev. č. 2947/34, Rudolf Scheuer (* 1934) – ev. č. 590/34, Ladislav Chabr (* 1933) – ev. č. 1015/33 a Miroslav Rys (* 1932). U posledně jmenovaného se jedná o obdobný případ jako u zmíněného Zdeňka Kopsy, za RH Brno odehrál rovněž pouhé dva zápasy a personální spis u nás uložen nemá. U této sezóny je vhodné poznamenat, že byla poprvé korunována ziskem mistrovského titulu.

V sezóně 1955/1956 do týmu přibyli Jaroslav Pavlů (* 1936) – ev. č. 730/36 a Jan Kasper (* 1932) – ev. č. 835/32. V následujícím ročníku se v mužstvu nově objevili Václav Pantůček (* 1934) – ev. č. 966/34 a Rudolf Potsch (* 1937) – ev. č. 454/37. Obě tyto sezóny Rudá hvězda opět zakončila ziskem mistrovských titulů a zkompletovala tak zlatý hattrick. Před začátkem sezóny 1957/1958 získal tým výraznou posilu na brankářském postu v osobě Vladimíra Nadrchala (* 1938) – ev. č. 273/38, který se stal brankářskou jedničkou brněnského mužstva pro následujících patnáct ligových ročníků. Na konci sezóny slavila Rudá hvězda čtvrtý titul mistra Československa v řadě.

V následujícím ročníku začal za klub nastupovat Karel Skopal (* 1940) – ev. č. 585/40 a vojenskou základní službu si sem přišli odbýt Karel Ševčík (* 1939) – ev. č. 464/39, Josef Černý (* 1939) – ev. č. 419/39 a Milan Richter (* 1938). Posledně jmenovaný v ABS personální spis uložen nemá, pouze osobní evidenční kartu. V této sezóně (1958/1959) Rudá hvězda nedokázala obhájit předchozí tituly a musela se spokojit až s třetí příčkou. Zpět na výsluní se však dokázala vrátit hned

v následujícím ročníku, ve kterém za tým poprvé nastoupil Ivo Winkler (* 1940) – ev. č. 438/40.

V sezóně 1960/1961 za brněnský klub poprvé hráli Vladimír Šubrt (* 1940) – ev. č. 130/40 a Jiří Andrt (* 1941) – ev. č. 447/41. Pro následující ročník tým posílili Jan Soukup (* 1942) – ev. č. 394/42, Jaromír Meixner (* 1940) – ev. č. 553/40, Jaroslav Jiřík (* 1939) – ev. č. 442/39 a Zdeněk Kepák (* 1937) – ev. č. 370/37. Poprvé za mužstvo nastoupil také František Ševčík (* 1942), který je však bohužel také jedním z mála, ke kterým v depozitáři personálních materiálů nemáme uložen personální spis. Nicméně oba tyto ročníky Rudá hvězda opět zakončila mistrovským titulem.

Sezóna 1961/1962 byla také poslední, kterou brněnští hokejisté odehráli pod hlavičkou Rudé hvězdy. Od té následující nesl tým název ZKL Brno – Závody kuličkových ložisek. Hráči již nefigurovali jako zaměstnanci Ministerstva vnitra, a tak u nás příchozí od ročníku 1962/1963 nemají uložen personální spis. Naše skromné pojednání tím pádem v tomto bodě končí. Jako vhodný epilog však může posloužit fakt, že spanilá jízda brněnských hokejistů ještě rozhodně nekončila. Následující čtyři sezóny stanuli vždy na nejvyšším stupínku. A i když poté následovalo ještě několik medailových umístění, zpátky na vrchol se dokázal tým z Brna vrátit až v roce 2017.[1]

[RaK]

Jako ze seriálu Simpsonovi – tato věta může problesknout hlavou badateli pročítajícímu denní zprávu o událostech z obvodu Ředitelství národní bezpečnosti Brno z 22. října 1946 (fond Ředitelství národní bezpečnosti Brno, sign. N 16, inv. j. 33), kde se v sekci „ostatní události" popisují první výsledky akce *Týden zvýšené dopravní kázně* pořádané od 21. října 1946, a to slovy: *Obecenstvo ve většině případů uposlechlo pokynů orgánů SNB, avšak přesto někteří nedbali pokynů, a proto bylo 7 osob oznámeno pro přestupek dopravních předpisů, 11 osob na místě pokutováno a několik jednotlivců předvedeno na stanici SNB, kde jako trest jim bylo uloženo po dobu 15 minut psát: „Nemám vyskakovat a naskakovat do jedoucího vlaku poul. dráhy"*. Je téměř jisté, že po takto důkladném vštípení oné poučky všem přestupníkům musel počet naskakujících a vyskakujících osob z brněnských tramvají klesnout přímo radikálně.

[JVa]

1 Statistické údaje byly čerpány z publikace MEITNER, Zdeněk – FIALA, Petr – ŘEPA, Milan: *Kometa. Příběh hokejového klubu.* Brno: Jota, 2011.

Kam v Brně je dodnes vycházející populární brožurka zachycující nabídku kulturních a společenských akcí pořádaných v Brně a nejbližším okolí. Obdobnou službu pro případné badatele a zájemce o poválečné dějiny Brna mohou velmi dobře poskytnout pravidelná hlášení o politických a kulturních akcích pořádaných v obvodu brněnských stanic SNB v období let 1945–1948. Tato hlášení lze najít ve fondu Ředitelství národní bezpečnosti Brno, sign. N 16, inv. j. 33, jsou uložena v kanické pobočce Archivu bezpečnostních složek.

[JVa]

Padne režim kvůli pivu?

Při studiu archivního materiálu se mi podařilo nalézt několik dopisů a pohlednic se zajímavým obsahem. Občané tehdejšího Československa v nich spílají komunistické vládě, odpočítávají její čas a na samotných komunistických funkcionářích nenechávají nit suchou. Co zapříčinilo v sedmdesátých a osmdesátých letech tuto vlnu nevole? Nic menšího než národní poklad – pivo! Protože kdo chce zdražit pivo, sám spěje do záhuby.

V dopisech se můžeme dočíst následující informace:

1.

Vy sv.ně komunistický, slibujete nám již 35 let lepší budoucnost, ale zatím jste dokázali jen stálého zdražovaní, úplatkářství a jiných negativních jevů [sic] *ve společnosti. Prostě to vedete ke krachu. Zdražení piva Vám však nezapomeneme a věřte, že se Vám toto „opatření" vrátí na vaše vylízané lebky jako bumerang nějakou jinou formou, protože Lidé* [sic] *v socíku, nejsou vychováni pro čest a poctivost. Kolektiv Pijanů z Kladna.*

2.

Bestiální zločinci alias komunisti[,] *samozvaní zatím vládci!!!*

Chceme levné pivo!!!!

Ponechte si k vlastní ochraně nukleární rakety a zaplaťte si je. My rakety nepotřebujeme. Naše postavení nikdo neohrožuje. Nemáme co ztratit[,] *jen vlastní okovy. ČS dělníci*

PS: Je zločin zdražit nám lidový nápoj pivo a kupovat za to rakety. Zvyšte si ceny ve vládních prodejnách.

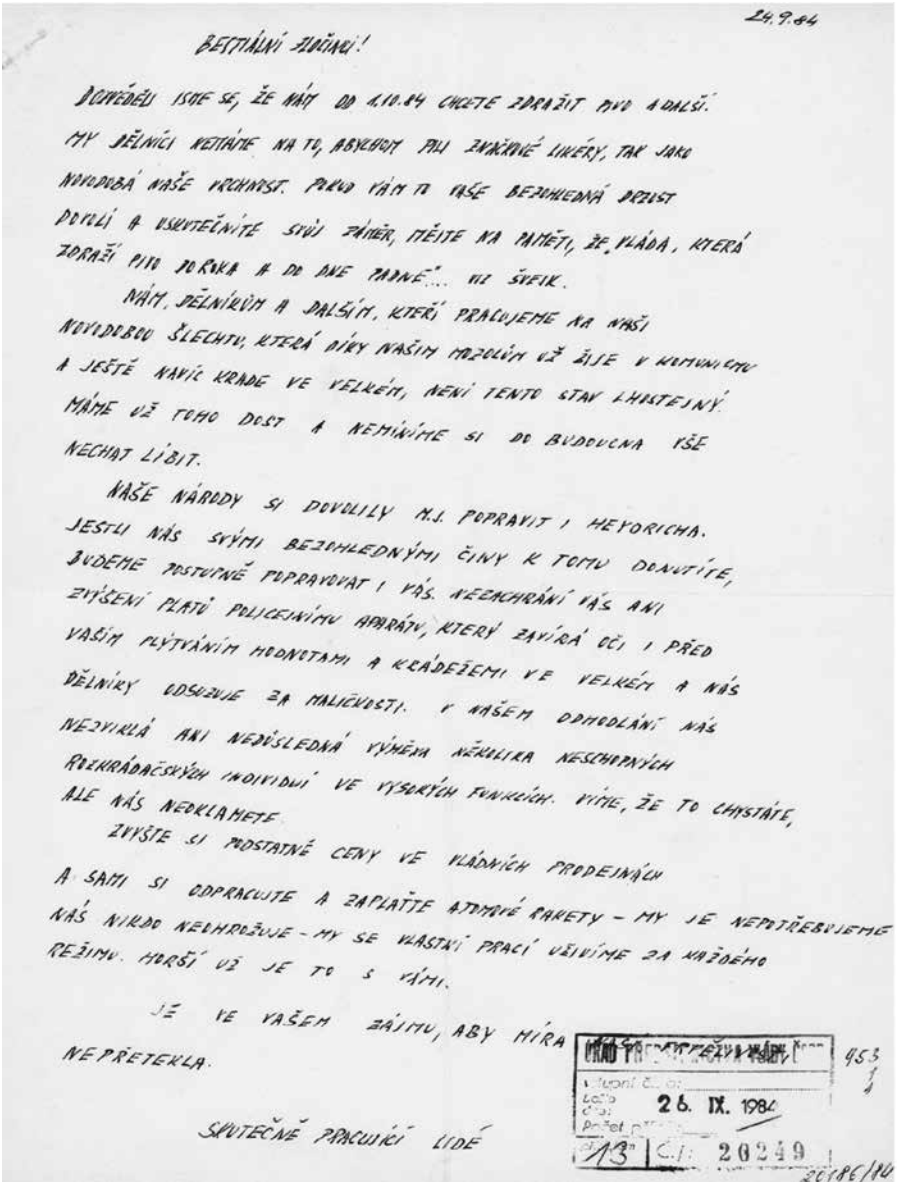
3.

Vážení soudruzi! Máme rakety, ale máme také drahé pivo, kdo zdražil pivo, ať jde od toho. Funkcionáři se nachlastají zadarmo a na lidi docela se.ou. Vyvezte vše do Ruska za Pán bůh zaplať. Můžeme zde udělat protest proti ruským raketám jako v NSR proti peršintum [sic]*? Nečekejte a balamuťte národ dál. Obrtel Miral. Praha-Radlice.*[2]

2 Přírůstek fondu Správa StB Praha z roku 2007, karton č. 184 a 196 – Anonymní dopisy.

Přikládám ještě jeden dopis v originální podobě. Je zajímavou skutečností, že pisatelé tohoto dopisu si více stěžují na společenské poměry ve státě než na samotné zdražení piva. Zřejmě tak přes problematiku piva ventilují své rozhořčení ze stávajícího režimu.

[OF]

24.9.84

BEZTIALNÍ ZLOČINCI!

DOVĚDĚLI JSME SE, ŽE NÁM OD 1.10.84 CHCETE ZDRAŽIT PIVO A DALŠÍ.
MY DĚLNÍCI NEMÁME NA TO, ABYCHOM PILI ZAHRANIČNÍ LIKÉRY, TAK JAKO
NOVODOBÁ NAŠE VRCHNOST. PROTO VÁM TO NAŠE BEZOHLEDNÁ DRZOST
DOVOLÍ A USKUTEČNÍTE SVŮJ ZÁMĚR, MĚJTE NA PAMĚTI, ŽE VLÁDA, KTERÁ
ZDRAŽÍ PIVO DÁVKA A DO ONE PADNE!... NIC ŠVEJK.

NÁM, DĚLNÍKŮM A DALŠÍM, KTEŘÍ PRACUJEME NA NÁHŠÍ
NOVODOBOU ŠLECHTU, KTERÁ DÍKY NAŠIM MOZOLŮM UŽ ŽIJE V KOMUNISMU
A JEŠTĚ NAVÍC KRADE VE VELKÉM, NENÍ TENTO STAV LHOSTEJNÝ.
MÁME UŽ TOHO DOST A NEMÍNÍME SI DO BUDOUCNA VŠE
NECHAT LÍBIT.

NAŠE NÁRODY SI DOVOLILY M.J. POPRAVIT I HEVORICHA.
JESTLI NÁS SVÝMI BEZOHLEDNÝMI ČINY K TOMU DONUTÍTE,
BUDEME POSTUPNĚ POPRAVOVAT I VÁS. NEZACHRÁNÍ VÁS ANI
ZVÝŠENÍ PLATŮ POLICEJNÍMU APARÁTU, KTERÝ ZAVÍRÁ OČI I PŘED
VAŠÍM PLÝTVÁNÍM HODNOTAMI A KRÁDEŽEMI VE VELKÉM A NÁS
DĚLNÍKY ODSUZUJE ZA MALIČKOSTI. V NAŠEM ODHODLÁNÍ NÁS
NEZVRÁTÍ ANI NEDŮSLEDNÁ VÝMĚNA NĚKOLIKA NESCHOPNÝCH
ROZKRÁDAČSKÝCH INDIVIDUÍ VE VYSOKÝCH FUNKCÍCH. VÍME, ŽE TO CHYSTÁTE,
ALE NÁS NEOKLAMETE.

ZVYŠTE SI PODSTATNĚ CENY VE VLÁDNÍCH PRODEJNÁCH
A SAMI SI ODPRACUJTE A ZAPLAŤTE ATOMOVÉ RAKETY – MY JE NEPOTŘEBUJEME
NÁS NIKDO NEOHROŽUJE – MY SE VLASTNÍ PRACÍ VĚŘÍME ZA KAŽDÉHO
REŽIMU. HORŠÍ VŠAK JE TO S VÁMI.

JE VE VAŠEM ZÁJMU, ABY MÍRA
NEPŘETEKLA.

SKUTEČNĚ PRACUJÍCÍ LIDÉ

953
26. IX. 1984
13 | Č.j.: 20249

Těžká jsou rána opilcova – tuto větu si mohl říci jednoho dubnového rána roku 1966 Jiří Z. z Prahy, když byl propuštěn s obvázanou pokousanou nohou z nemocnice a v doprovodu příslušníků VB se odebral na MO VB Praha-Letná k výslechu. Zde se pokusil zrekonstruovat nejasné útržky událostí včerejšího večera, který pro něj skončil tak neslavně. Do protokolu vypověděl: [Včera] *jsem skončil kolem 15.00 zaměstnání a potom jsem zašel do několika restaurací, kde jsem vypil několik piv, avšak množství si již nepamatuji, ale bylo toho velmi hodně, neb si vůbec nepamatuji, proč jsem zde na SNB, a také vůbec nevím, jak k mému zranění došlo, neb jsem byl v silně podnapilém stavu. V ranních hodinách jsem se dozvěděl v nemocnici Na Bulovce, kde mě byla ošetřena levá noha, že jsem zraněn kousnutím psem. Jak ke kousnutí psem došlo, vůbec nemohu říct, neb, jak shora uvedeno, si nic nepamatuji, jelikož jsem byl v silně podnapilém stavu. Zda jsem vůbec byl nějakým orgánem VB napomínán*[,] *si také nepamatuji, ani nevím, z které restaurace jsem byl předveden.* Poněkud lepší představu o dění přece jen poskytuje zpráva zasahujícího příslušníka MO VB Letná rtn. Bohuňovského, který po návratu na útvar sepsal hlášení: *Dnešního dne o 01.00 hod. při akci MO VB Letná jsem při zákroku v restauraci Na Mělníku použil služebního psa Draga k předvedení [Jiřího Z.]… Při předvádění počal se Z. vzpouzet a tím vyprovokoval služ. psa, že po něm skočil. Z. chytl psa za hlavu v místech, kde má upevněn košík a při cloumání mu košík sám sundal. Pes toho využil a chytl Z. za lýtko levé nohy, kde jej kousl. K tomuto došlo v okamžiku, že jsem nestačil psa odvolati. Toto se mi podařilo ihned vzápětí*[,] *a tak již nedošlo k dalšímu jinému pokousání. Z. byla ihned poskytnuta první pomoc a byl převezen do nemocnice Bulovka v Praze 10.*[3] Tímto se zdá být potvrzena další z životních pravd jedinců častěji požívajících alkohol: někdy je snad lepší nevědět, co člověk vlastně dělal…

[JVa]

V Archivu bezpečnostních složek se dochoval vyšetřovací spis arch. č. V-12139 MV[4], který obsahuje dokumenty k vyšetřování Alexandra Komaška, Bohumila Kouteckého a Josefa Plota. Všichni tři se ve svém volném čase podíleli na průzkumu a dokumentaci jeskyní a propastí, které v Československu převážnou část sedmdesátých let dvacátého století zajišťovala Krasová sekce organizace TIS (Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí) pod hlavičkou Společnosti Národního muzea. Dokumenty uložené ve spisu se týkají události z roku 1971.

V září 1971 natáčeli pracovníci Československé televize v lokalitě Zlatý kůň u Koněpruských jeskyní historický seriál Ctná paní Lucie. Poblíž chaty, kterou využívali speleologové jako sklad pro přístroje a pomůcky a také jako noclehárnu, vystavěli filmaři středověké popraviště. Rekvizity, které zde ponechali, se pak staly

3 Oba protokoly jsou přílohou protokolu událostí OO VB Letná r. 1966 (ABS, fond MS-VB Praha, přír. č. 1688-1710/87, bal. 216).

4 ABS, fond V/MV, archivní číslo V-12139 MV, 1. svazek.

inspirací ke kritice mocenského režimu a porušování lidských práv v padesátých letech dvacátého století. Během nedělního rána 10. října 1971 na tomto místě Alexandr Komaško, Bohumil Koutecký a Josef Plot vytvořili fotografie, které zobrazovaly šibenici, pod níž stál „odsouzenec" s oprátkou na krku. Pod šibenicí byla na kamenech rozložena žlutá vlajka o rozměrech 120 × 100 cm s vytištěným červeným srpem zkříženým s kladivem a hvězdou a s číslem 50 uvedeným uprostřed. Tento motiv na vlajce byl v roce 1971 využíván k oslavě 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa. Podle dostupných archivních pramenů pak tvůrci ukázali a rozdali fotografie pouze velice blízkým osobám, kterým důvěřovali. Mezi nimi byla i studentka Jana Preislerová, která v té době pracovala na brigádě jako průvodkyně ve Středisku krápníkových jeskyní na Zlatém koni u Koněprus.

Jakým způsobem se fotografie dostala do rukou StB, se nepodařilo přesně zjistit. Údajně šlo o „ztracenou" fotografii Josefa Plota. Fotografie se „ztratila" Janě Preislerové z tašky v době, kdy byla s výpravou na prohlídce v jeskyních a své věci si odložila v místnosti pro průvodce. Podle dochovaných dokumentů snímek, který údajně „náhodně vypadl" z tašky mladé průvodkyně, odnesla na úřadovnu SNB v Berouně jedna ze dvou (snad i tří) možných osob, které byly zaměstnány ve Středisku krápníkových jeskyní na Zlatém koni u Koněprus. Plán realizace, uložený ve vyšetřovacím spisu na stranách 211–214, jasně odhaluje totožnost jedné ze tří možných osob (bohužel ji na jiných místech již nepotvrzuje). Z tohoto plánu se také dozvídáme, že k dokumentaci případu nebyla použita ona „ztracená" fotografie, ale snímky, které byl donucen vydat příslušníkům StB Josef Plot.

Alexandr Komaško, Bohumil Koutecký a Josef Plot byli na konci listopadu 1971 zatčeni a umístěni do vyšetřovací vazby v Praze-Ruzyni. Dne 20. dubna 1972 jim okresní soud v Berouně za trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení vyměřil podmíněné tresty od 8 do 18 měsíců.

Co nejvíce badatele při studiu zmíněného vyšetřovacího spisu zamrzí, je fakt, že v souboru dochovaných archiválií nenalezne žádnou fotografii ani negativ. Okresní soud v Berouně v rozsudku vyslovil zabrání sedmi negativů filmů včetně obalů, v nichž byla dokumentace uložena. Poslední dokument ve spisu pak obsahuje protokol o zničení věci, který popisuje likvidaci veškeré dokumentace dne 2. ledna 1974 za přítomnosti vyšetřovatelů StB.

[PeG]

Vypořádání se s nacismem a jeho představiteli bylo jednou z hlavních snah našich politických představitelů i v období těsně poválečném. Avšak nejen naši politici zvedali prapor tohoto boje, nýbrž i umělecké kruhy brněnské přispěly svou troškou do mlýna, a to když byla dne 1. září 1945 v Domě umělců (dnešní Dům umění) uspořádána výstava *Hitler v sovětské karikatuře* (událost zachycuje hlášení Okresního komisařství Národní bezpečnosti Brno-město ze 7. září 1945, fond Ředitelství NB Brno,

sign. N 16/5, inv. j. 1). O skutečných rozměrech výstavy informuje zpráva takto: *Je tam vystaveno celkem 28 karikatur a jako vedoucí je karikatura znázorňující Hitlera jako německou krisu* [sic] *chycenou do sovětské pasti. Výstavě této bylo v době jejího zahájení přítomno asi 100 osob, mezi nimi též zástupce Československé a Rudé armády.* Jako řečník vystoupil člen Společnosti pro kulturní a hospodářské styky ČSR pan J. B. Svrček, který mluvil zřejmě velmi zapáleně o přednostech sovětské karikatury: *Poukázal ve svém referátu na přednost karikatury sovětské po stránce ideologické před karikaturou naší a francouzskou. Karikatura sovětská měla za účel vésti boj proti nacismu a jeho představitelům. Výstava „Hitler v karikatuře" obírá se führerem v nejrůznějších formách. Na první pohled jsou to kresby bez velikých uměleckých nároků, ale vedená čára přesně vystihuje to, co má býti zdůrazněno. Karikatury ty navazují na citáty Göbelovské* [sic] *propagandy a citáty v tisku jsou zrcadlem, které sovětský karikaturista staví před tvář německého nacismu.* Celkový ráz jeho proslovu mi značně evokuje vystoupení „univerzálního" řečníka z jistého českého filmu, který svá vystoupení vždy korunoval okřídlenou frázi *Nemusí pršet, jen když kape.*

[JVa]

Zásah Útvaru zvláštního určení: V srpnu 1984 probíhal na Slovensku u obce Trstín v okr. Trnava historicky první velký zásah Útvaru zvláštního určení (později URNA), a to proti Vladimíru Tomáškovi. Ačkoliv celá akce probíhala na Slovensku a byla v gesci SNB hl. města Bratislavy a Západoslovenského kraje, vše začalo na jižní Moravě. Díky „svodkám" denních událostí, které jsou uloženy v ABS v Kanicích, lze celou událost částečně popsat.

Vše odstartoval pokus o krádež osobního vozidla, když 17. srpna 1984 kolem 14:00 v katastru obce Hovorany (okr. Hodonín) požádal neznámý muž lesníka Antonína Belanta o svezení do obce Dubňany. Po příchodu k vozidlu udeřil neznámý muž Belanta dřevěnou holí do hlavy a snažil se nastoupit do automobilu. Belant však křičel o pomoc a neznámý muž z místa utekl. Tentýž den ve 20:00 v katastru nedaleké obce Čejkovice vzal Miroslav Stávka do automobilu neznámého muže, který chtěl tentokrát odvézt k rybníku u obce Čejč. Během cesty však došlo k šarvátce, během níž neznámý muž bodl Miroslava Stávku nožem do krku. Neznámý muž nechal Stávku na místě a odjel neznámo kam. Odcizený automobil byl téhož dne v nočních hodinách stavěn hlídkou VB v obci Šurovce (okr. Trnava). Neznámý muž na výzvu příslušníků VB zastavil, nicméně i tentokrát se mu podařilo z místa uprchnout. V průběhu vyšetřování bylo zjištěno, že se jedná o několikrát trestaného a vězněného recidivistu Vladimíra Tomáška, nar. 1956. Rozběhlo se rozsáhlé pátrání, avšak sám Tomášek dal vyšetřovatelům zprávu, kde ho najdou. Zpráva vyšetřovatele zavedla do chatové oblasti v katastru obce Trstín.

Dne 23. srpna 1984 v 10:00 při příjezdu na místo bylo zjištěno, že Tomášek je zabarikádován v jedné z chat a drží dva rukojmí. Po zjištění, že u sebe má loveckou

brokovnici, kterou je schopen použít, byl na místo povolán Útvar zvláštního určení. Hlavním Tomáškovým požadavkem bylo, aby byla na místo dopravena jeho bývalá žena, kterou chtěl pravděpodobně zastřelit za to, že se s ním nechala rozvést, když byl ještě ve vězení. Po několikahodinovém vyjednávání a propuštění jedné z rukojmích bylo rozhodnuto o vniknutí Útvaru zvláštního určení do chaty. Akce však neprobíhala dle očekávání a po odstřelení vstupních dveří se Vladimíru Tomáškovi podařilo zastřelit služebního psa Arka, který měl do chatky vběhnout jako první. V nastalém zmatku se Tomáškovi podařilo s druhým rukojmím vběhnout do prvního patra, kde se zabarikádoval a přestal na čas komunikovat.

Dne 24. srpna 1984 v 06:10 byla po obnovení komunikace schválena fyzická likvidace pachatele. Tu měli provést odstřelovači z Útvaru zvláštního určení. Odstřelovačům se podařilo zasáhnout Vladimíra Tomáška do horní části zad. Střela však nevnikla do těla a Tomáška pouze odhodila na zem. V okamžiku, kdy padl na zem, se druhému rukojmímu podařilo utéct vyraženými dveřmi. Po zajištění Tomáška byla celá akce, které se účastnilo 39 příslušníků OS SNB Trnava, 10 příslušníků PÚ VB SSR, dva obrněné transportéry a příslušníci Útvaru zvláštního nasazení, ukončena.

[JK]

Zpracovali Ondřej Fišr [OF], Petra Gabrielová [PeG], Jan Kratochvíl [JK], Radim Krupica [RaK], Pavel Ptáčník [PP] a Josef Vávra [JVa].

Seznam použitých zkratek

a. č., arch. č. – archivní číslo
ABS – Archiv bezpečnostních složek
AGM – Pracovní skupina ministra (Arbeitsgruppe des Ministers, NDR)
AIO – analyticko-informační odbor
apod. – a podobně
ÁVH – Státní bezpečnost (Államvédelmi Hatóság, MLR)
BDP – Budapešť
BLR – Bulharská lidová republika
bm – běžný metr
BND – Spolková zpravodajská služba (Bundesnachrichtendienst, SRN)
CA – centrální archiv
CIA – Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency, USA)
CIC – Kontrašpionážní sbor (Counterintelligence Corps, USA)
č. – číslo
č. km. – kmenové číslo
ČAS – Česká archivní společnost
ČLR – Čínská lidová republika
čs., čsl. – československý
ČSA – Československá armáda
ČSAV – Československá akademie věd
ČSL – Československá strana lidová
ČSLA – Československá lidová armáda
ČSNS – Československá strana národně socialistická
ČSOB – Československá samostatná obrněná brigáda
ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika
ČVUT – České vysoké učení technické
DZ – dřevěný zátaras
DZM – denní zpráva ministrovi
EDZ – elektrický drátěný zátaras
ev. č. – evidenční číslo
event. – eventuálně
EYP – Národní informační služba Řecka (Ethniki Ypiresia Pliroforion)
EZOH – elektrické zařízení k ochraně hranic
f. – fond
FF – filozofická fakulta
FMV – Federální ministerstvo vnitra
gen. – generál

GŠ – generální štáb
HIS – Hlavní informační správa
hl. m. – hlavní město
HŠ – hlavní štáb
HÚ – Historický ústav
inv. č. – inventární číslo
inv. j. – inventární jednotka
IS – Zpravodajská služba (Intelligence Service, USA)
JNV – jednotný národní výbor
JŠ – jazyková škola
JZD – jednotné zemědělské družstvo
Kčs – koruna československá
KGB – Výbor státní bezpečnosti (Komiťét gosudarstvenoj bezopásnosti, SSSR)
KOR – Výbor na obranu dělníků (Komitet Obrony Robotników, PLR)
kr. – krycí
KS – kapitalistický stát
KSČ – Komunistická strana Československa
KSŘ – Komunistická strana Řecka
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KT – koncentrační tábor
KV – krajské velitelství
KYP – Ústřední informační služba (Kendriki Ypiresia Pliroforion, Řecko)
LDS – lidově demokratický stát
LM – Lidové milice
MČK – Mezinárodní červený kříž
MFF – Mezinárodní měnový fond
MfS – Ministerstvo státní bezpečnosti (Ministerium für Staatsicherheit, NDR)
mj. – mimo jiné
mjr. – major
MLP – marxisticko-leninská příprava
MLR – Maďarská lidová republika
MNB – Ministerstvo/ministr národní bezpečnosti
MNO – Ministerstvo/ministr národní obrany
MNV – místní národní výbor
MO – místní oddělení
MS – městská správa
MSDS – Maďarská socialistická dělnická strana

MTH – materiál trvalé hodnoty
MV – Ministerstvo vnitra
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
n. p. – národní podnik
NA – Národní archiv
např. – například
nar. – narozen
NATO – Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
NB – Národní bezpečnost
NDR – Německá demokratická republika
NKVD – Lidový komisariát vnitřních záležitostí (Narodnyj komissariat vnutrennich děl, SSSR)
NMV – nařízení ministra vnitra
NS – Národní shromáždění
NSR – Německá spolková republika (dnes Spolková republika Německo, SRN)
NV – národní výbor
OBZ – Obranné zpravodajství
odb. – odbor
odd. – oddělení
odst. – odstavec
okr. – okres
OLK – oddělení letištní kontroly
ON – Obrana národa
OO – okresní oddělení
OPP – operativně pátrací odbor
OSN – Organizace spojených národů
OVO – oddělení/odbor vnitřní ochrany
PAÚ – předsunutá angenturní ústředna
písm. – písmeno
plk. – plukovník
plk. gšt. – plukovník generálního štábu
PO – prověřovaná osoba
popř. – popřípadě
PP – pohotovostní pluk
pplk. – podplukovník
PS – Pohraniční stráž
PSDS – Polská sjednocená dělnická strana (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, PLR)
PTP – pomocný technický prapor
PÚ – pohotovostní útvar

r.	–	rok
r. č.	–	registrační číslo
RG	–	revoluční garda
RH	–	Rudá hvězda
RM	–	Rada ministrů (SSSR)
RM	–	říšská marka (Reichsmark)
RMV	–	rozkaz ministra vnitra
rtn.	–	rotný
S	–	správa
s., str.	–	strana
SA	–	Sturmabteilung (uderné/útočné oddíly, Německo)
SAV	–	Slovenská akademie věd
Sb.	–	Sbírka zákonů
SDB	–	Státní bezpečnost (Služba državne bezbednosti, SFRJ)
SED	–	Sjednocená socialistická strana Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, NDR)
SFRJ	–	Socialistická federativní republika Jugoslávie
SH	–	státní hranice
sign. sv.	–	signální svazek
SNB	–	Sbor národní bezpečnosti
SNP	–	Slovenské národní povstání
spec.	–	speciální
SPO	–	spis prověřované osoby
SR	–	Slovenská republika
SRS	–	starší referent specialista
SS	–	ochranný oddíl (Schutzstaffel, Německo)
SSNV	–	Správa sboru nápravné výchovy
SSSR	–	Svaz sovětských socialistických republik
SSUP	–	Svazový sekretariát vnitra (SFRJ)
st.	–	státní
STAPO	–	Státní policie (Staatpolizei, Rakousko)
StB	–	Státní bezpečnost
SUP	–	samostatně útočící pes
SVS	–	Sbor vězeňské stráže
TNP	–	tábor nucených prací
TR	–	tajný rozkaz
tr. z.	–	trestní zákon
tzv.	–	takzvaný
UK	–	Univerzita Karlova
UMB	–	Univerzita Matěje Bella
ÚO	–	útvarová organizace

UPA – Ukrajinská povstalecká armáda
UPM – Uměleckoprůmyslové muzeum
URNA – Útvar rychlého nasazení
USA – Spojené státy americké (United States of America)
ÚSD (AV ČR) – Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd České republiky)
ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů
ÚZU – Útvar zvláštního určení
VA (AZ) – Vojenská akademie (Antonína Zápotockého)
VB – Veřejná bezpečnost
VHA – Vojenský historický archiv
VHÚ – Vojenský historický ústav
VKR – Vojenská kontrarozvědka
VSRS – vedoucí starší referent specialista
VŠ – vysoká škola
VŠV – Vysoká škola válečná, Vysoká škola vojenská
VÚ – vojenský útvar
VÚA – Vojenský ústřední archiv
VVS – Vyšší vojenský soud
WVHA – Hlavní úřad hospodářský a správní (Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt, Německo)
ZKL – Závody kuličkových ložisek
ZSS – země socialistického společenství
ZST – země socialistického tábora
ZTÚ – zvláštní technický úkon
ZÚ – zastupitelský úřad
ZV – zemské velitelství
ZVV – zemské vojenské velitelství
ŽTZ – ženijně technický zátaras

Summaries

STUDIES

Emil Strankmüller – the life story of a Czechoslovak intelligence officer

František Prepsl

The study focuses on Emil Strankmüller, a leading Czechoslovak intelligence officer and participant in the second foreign resistance. Attention is given to his personal and professional growth, his activities after the involuntary termination of active service and his subsequent persecution in the early 1950s. Upon his return from prison, Strankmüller faced existential hardship and problems with finding a job due to his previous professional experience. The text also mentions his later efforts for judicial rehabilitation and attempts to clear his name in the mid-1960s.

Operation POHOŘELEC

Markéta Bártová

The article looks into one of the most interesting cases of judicial persecution of Czechoslovak officers after February 1948, which was dubbed "Operation POHOŘELEC" by the members of the 5th Department of the Main Staff of the Ministry of National Defence. In the course of this operation, at the beginning of 1949, nearly three dozen military personnel and civilians were arrested and later charged with the most serious crimes and subjected to brutal violence during detention. During the subsequent trial, some of them talked about everyday terror and enforcement of false testimonies. Based on these statements and the lack of credibility of the charges, nine persons were acquitted of the indictment while in case of nine other defendants the prosecution dropped the action before any decision was taken by the court. Although the remaining defendants were found guilty and sentenced to long sentences in prison, the whole operation turned out to be a fiasco, which might have threatened the power positions of key members of the 5th Department.

Persecution of the Capuchins after 1949. The case of Ondřej Karel Frgal and Josafat Alois Konečný

Jan Geier

The study focuses on the fate of some of the last Capuchins from the Sokolov monastery, in particular on their arrests, imprisonment and lives after the release from prison. The trial with Father Ondřej, whose civil name was Karel Frgal, and Josafat, or Alois Konečný, is an exemplary demonstration of the efforts of the Communist regime to remove the Catholic Church from public life, primarily all the monasteries which, by their closeness and internal order, constituted a dangerous alternative to the functioning of society and to the influence on the population. This case was unique because of its timing scheduled by the State Security authorities, as the main event leading to the ultimate end of the male religious orders in Czechoslovakia was the Operation K executed in the spring of 1950. The case of "Frgal et al.", as it was dubbed by the State Security, lasted from September till December 1949 and it did not brought about the closure of the monastery in the then Falknov nad Ohří. The study also mentions the events in the monastery after the arrest of the abovementioned Capuchins, i.e. the Operation K itself, which affected the then superior P. Optát Basler and Friar Prokop Kvíčala.

Protests against the 1953 currency reform in Plzeň and the fate of the family of Eva Hauerová, Josef Hájek and the Davidovič siblings

Alena Kosová

In the early 1950s, the Czechoslovak currency system was in a difficult situation and already in the autumn of 1952 a decision was taken to carry out a currency reform and preparations began, including the provision of new coins and banknotes. On Saturday, 30 May 1953, a currency reform was announced and it was executed between 1 and 4 June 1953. Over 52 billion crowns in the old money were withdrawn from circulation and 1.4 billion in the new money was issued. The currency reform affected the entire population of Czechoslovakia as they lost huge amounts of money, prices of goods increased by an average of 14 percent and prices of food by 27 percent. This led to strikes and demonstrations.

The strongest resistance against the reform and the policy of the Communist Party of Czechoslovakia was demonstrated on 1 June 1953 in Plzeň. Thousands of people gathered in the square. The fates of the Davidovič family, Eva Hauerová and Josef Hájek show how citizens were arrested, imprisoned and evicted from their homes.

The regime's aim was to suppress all resistance. Whole families suffered, their resettlement and undignified living conditions affected their health, mental state, as well as the social bonds of all their members. Convicted and evicted people were unable to find proper jobs and were left to take only inferior jobs. In the 1990s, all convicted people were rehabilitated and in this way the Czech Republic declared its return to basic democratic values.

"They performed subversive activities out of hatred for the people's democratic regime of the Republic…" The 1958 trial with Jan Novosad et al.'s anti-state group

Radek Slabotínský

The study looks into the investigation, trial, imprisonment and the search for justice for eight members of an anti-state group, which the StB investigators dubbed "Jan Novosad et al.". The case is part of a so-called second wave of trials that rushed through Czechoslovakia in the late 1950s and the early 1960s. The group was indicted and in March 1958 sentenced by the Regional Court in Uherské Hradiště because "already from 1950 they gathered to conduct spiritist sessions, at which the spirits of T. G. Masaryk, E. Beneš, M. R. Štefánik talked through a medium...". The investigators falsely claimed that these proclamations were anti-state, subversive. Jan Novosad, the head of the group, received the highest sentence: five years of imprisonment, while Hedvika got away with the lowest sentence: eighteen months of imprisonment. As part of the secondary sanctions, all convicts were deprived of honorary civil rights and their property was confiscated. The imprisonment damaged their health, for example Barbora Wrbnová was released with serious health complications and died shortly afterwards. The majority of the convicts were released on the President's amnesty in 1960. Their return to normal life was not easy, they were constantly struggling with hostile authorities, were unable to find suitable jobs and suffered from a lack of money. The convicts or their family members only started their struggle to rectify the injustice relatively late, after the Rehabilitation Act was issued in June 1968. Although at first it looked like they might succeed, with the establishment and strengthening of the normalization regime their hopes gradually faded away and after the adoption of the amended Rehabilitation Act in the 1970s they disappeared completely. A Rehabilitation Act, through which all the former injustice was finally repaired and all unjustly convicted people were rehabilitated by the court, was adopted only in the spring of 1990. However, most of the members of the "Jan Novosad et al." group did not live to see this Act adopted.

A brief comparison of so-called "hard measures" to secure state borders by army engineers in the then people's democratic Germany, Czechoslovakia and Hungary 1948–1989

Martin Pulec

The study looks into the use of means of military engineering in guarding the border, which ultimately posed a threat to the health and lives of people trying to illegally cross the border. They included, in particular, mines and high voltage electric current. The paper documents their use and development in the post-war period in what was then German Democratic Republic, Czechoslovak Socialist Republic and Hungarian People's Republic. Aside from the abovementioned means, it also looks into other means of military engineering used by border guards in the performance of service tasks. The text also includes a well-arranged table which provides comparison of the employment of individual "hard means" in the given states as well as an extensive picture supplement.

Operation AMFORA. The search for Greek agents in Czechoslovakia 1981–1986

Milan Bárta

At the turn of the 1970s and 1980s, the censors in Czechoslovakia succeeded in intercepting several postcards addressed to Greece, which had several numbers imprinted on the image side. At the same time, information was obtained from Bulgaria's State Security about the detention of a Greek agent, who used imprinted numbers as a secret code in communication with the headquarters. As a result, a nationwide operation called AMFORA was launched. Gradually, several potential authors of the postcards were identified, mostly from among Greek nationals living in Czechoslovakia. Graphic expertise, secret surveillance and photography, house searches, telephone wiretapping were used in the operation and secret collaborators were deployed, the intelligence service tried to identify the addressees in Greece, etc. Despite the intense efforts, they did not manage to prove any connection to the Greek intelligence service for any of the suspects. The case cannot be closed definitively based on the available archive materials; however, it may be concluded that it might have been an exaggerated interplay of coincidence that provoked an inappropriate reaction on the part of the security organs of Communist Czechoslovakia, which were obsessed with the threat of Western espionage.

Counterintelligence counterterrorist apparatus in the Eastern Bloc in the 1980s

Pavel Žáček

Following the creation of the Counterintelligence Directorate for the Fight against Extraordinary and Special Forms of Crime (14th Directorate of the SNB), the leadership of the newly established unit was allowed to carry out several study trips to the Soviet Union, Hungary, East Germany, Poland, Bulgaria and even Yugoslavia. Records of these trips to State Security units across Eastern Europe, submitted to the leadership of the Federal Ministry of the Interior, captured the current state of the organization of counterintelligence work targeting international and partly also so-called internal terrorism, including the organization, training and tactics of deployment of special intervention anti-terrorist units.

In the course of these negotiations, representatives of the Czechoslovak State Security were briefed on the activity of the 2nd Chief Directorate of the Committee for State Security (KGB) of the USSR, the 5th Directorate of the KGB USSR, as well as the Alfa special unit subordinated to the 7th Directorate of the KGB USSR, the 2nd Directorate, the 3rd Main Directorate of the Ministry of the Interior of the Hungarian People's Republic and the action squads of the Revolutionary Regiment of Public Security, the 22nd Department of the Ministry of State Security and special units subordinated to the special division of the permanent operational staff of the Ministry of State Security of the German Democratic Republic, Polish special security unit at the Main Command of the Public Security, the 2nd Main Directorate of the Ministry of the Interior of the People's Republic of Bulgaria and a special motorized battalion, as well as the Federal Counterintelligence Directorate of the Federal Secretariat of the Interior of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and special counterterrorist units of the Militia Brigade.

In most cases, the paper reveals new information on the establishment, selection, training, organization and, in part, even the deployment of special counterterrorist units of the Communist bloc in the first half of the 1980s and on the tasks of the counterintelligence apparatus targeting terrorist organizations and groups.

MATERIALS

Personnel files of the Ministry of the Interior. Reflections on their history and significance

Marie Muzikantová

The study deals with the historical development of one of three collections of personnel files: the collection of personnel files of the Ministry of the Interior – the largest collection, which is also most frequently visited by researchers. This collection is analyzed from three perspectives. The text describes the establishment, management, registration and determination of personnel files from the point of view of their documentary value. From the beginning of the existence of personal files, only selected officials were permitted access to them; after 1989, the possibility to study the personnel files had gradually opened up to the wider public and in 2015 they were made fully accessible (with the exception of the materials created after 1 January 1990). Due to the long period of preservation of personnel files of the Ministry of the Interior, their storage had to be resolved. In 2000, personnel files of the Ministry of the Interior were declared archival documents and were permanently deposited in the archives of the Ministry of the Interior and later in the Security Services Archive's detached department in Kanice. The study points out the special position of the personnel files of the Ministry of the Interior with respect to other archival collections deposited in the Security Services Archive and describes the historical development of the collection and its uniqueness. Since the collection of the personnel files of the Ministry of the Interior is fully preserved, it provides important information not only to researchers but also to the wider public. Personnel files of the Ministry of the Interior, which tell life stories of concrete people, provide additional, often highly valuable, insight into certain historical events. Since the collection is fully preserved, it could also provide researchers with valuable data for extensive studies with demographic, sociological and psychological focus.

A personnel file of a member of the SNB as a source for studying the history of Czechoslovak foreign resistance during WWII

Jiří Mikulka

Personal files of members of the Ministry of the Interior deposited at the Security Services Archive's detached department in Kanice near Brno provide valuable data on the participation of individual persons in the Czechoslovak foreign resistance

during World War II. This is also the case of the personal file number 393/18, which describes the life of Alois Mohyla, who was a civilian political refugee at the time and later a member of the Czechoslovak military units in the UK.

Alois Mohyla was born in 1918 in Přívoz and became a member of the Communist Party of Czechoslovakia in 1937. After the occupation of Bohemia and Moravia in March 1939, he was involved in the transport of refugees across the border to Poland, but his activities were detected by the Gestapo and consequently he had to go to exile. He arrived in the UK, but he entered neither the Czechoslovak army which was being established in France, nor later the Czechoslovak units in the UK. He spent some time in a British internment camp, until the autumn of 1941 he lived under the auspices of the Czech Refugee Trust Fund in London. After the Soviet Union was attacked by Germany, he joined the Czechoslovak army in the UK on the instruction of the leadership of the Communist Party in exile. After intensive training, he participated in the fighting at the French port of Dunkirk in 1944 and 1945 as a member of the Czechoslovak Independent Armoured Brigade Group. In May 1945, he returned to Czechoslovakia and received several awards. After demobilization, he joined the National Security Corps and began working at the State Security in Ostrava. In 1949 he was transferred to Prague and in October 1950 he was sent to the Czechoslovak embassy in Canada as an intelligence officer. However, his activities there were not successful and therefore his superiors withdrew him, reduced his rank and transferred him to the riot police (Public Security). Later, Mohyla worked at the District Offices of the Public Police in Blatná, Sušice and Plzeň. He retired in 1973. His personnel file at the Security Services Archive does not offer any information about his further fate.

"Secret" burials of victims who tried to illegally cross the border of the post-war Czechoslovakia before 1965 – sources, an introduction

Martin Pulec

The text deals with the topic of burials of people who died under different circumstances while attempting to illegally cross the border in the border zone. The study has a form of an annotated edition of archival documents from the Security Services Archive and introduces the reader to the various types of sources that can be encountered when studying this issue. In the first place, the author used regulations pursuant to which this phenomenon took place as well as brief and more comprehensive reports on the events drawn by the Border Guards. The author also worked with recorded interviews with witnesses. The study is dedicateds to the period of the 1950s.

"Continuing tensions in Budapest" Information production of the operative group of the Ministry of the Interior from Budapest, 1956–1957 (Edition of documents, part II)

▶ **Pavel Žáček**

The edition of documents has been composed using a unique set of reports on the situation in the Hungarian People's Republic after the outbreak of the revolution at the turn of October and November 1956 and its aftermath in the following two years. In 1956, the Intelligence Directorate of the Ministry of the Interior (1st Directorate) established a residency in Budapest that ensured delivery of key information about the events in the country during the anti-communist uprising and afterwards. In addition to reporting on the course of the uprising and its suppression by the Soviet troops, activities of the armed rebel groups and opposition political groupings, this small Czechoslovak residency organized a connection with the renewed security and party apparatus, as well as with the residency of the Soviet KGB at the Council of Ministers of the Soviet Union. Hungarian comrades could thus inform their Czechoslovak colleagues about the current security situation and the difficult position of their own apparatus, and ask for help in its reconstruction. After the situation stabilized in 1958, the Budapest residency was handed over to be managed by the counterintelligence 2nd Directorate of the Ministry of the Interior.

REPORTS

Representation of the Security Services Archive at the 17th National Archives Conference in Liberec (Liberec, 25–27 April 2017)

Xenie Penížková, Jitka Bílková

The International Scientific Conference "Slovakia and Europe in 1947" (Banská Bystrica, 26–27 April 2017)

Miroslav Lacko

The International Conference "Czechoslovakia in the Years 1972–1977" (České Budějovice, 18 May 2017)

Pavel Vaněk

A report on the traditional workshop for supporters of oral history at the Sovinec castle (Sovinec, 2–3 June 2017)
Jaroslav Vaňous

How to explain the importance of archives to the public? An Open Doors Day at the Security Services Archive (Prague, 8 June 2017)
Jitka Bílková

The National Interdisciplinary Conference "Digitization in Memory Institutions 2017" (Třeboň, 18–20 September 2017)
Lucie Boháčková

Resümee

STUDIE

Emil Strankmüller – Die Lebensgeschichte eines tschechoslowakischen Nachrichtendienstlers

▶ **František Prepsl**

Die Studie konzentriert sich auf den bedeutenden tschechoslowakischen Nachrichtenoffizier und Teilnehmer des zweiten Auslandswiderstands Emil Strankmüller. Beleuchtet werden dessen persönlicher und beruflicher Werdegang, sein Wirken nach der unfreiwilligen Beendigung des aktiven Dienstes und seine anschließende Verfolgung zu Beginn der 50er Jahre. Nach der Rückkehr aus dem Gefängnis hatte Strankmüller mit existentiellen Problemen zu kämpfen und fand angesichts seiner voraufgegangenen Berufserfahrungen nur schwer eine neue Beschäftigung. Der Text behandelt auch seine späteren Bemühungen um eine gerichtliche Rehabilitierung, die mit einer Reinwaschung seines Namens Mitte der 60er Jahre des neunzehnten Jahrhunderts verbunden war.

Aktion POHOŘELEC

▶ **Markéta Bártová**

Der Text befasst sich mit einem der interessantesten Fälle einer gerichtlichen Verfolgung tschechoslowakischer Offiziere nach dem Februar 1948, der von Angehörigen der 5. Abteilung des Hauptstabes des Ministeriums für Nationale Verteidigung als POHOŘELEC bezeichnet wurde. Dabei wurden zu Beginn des Jahres 1949 fast dreißig Militär- und Privatpersonen verhaftet, die anschließend schwerer Verbrechen beschuldigt wurden und während der Haft brutaler Gewalt ausgesetzt waren. Von diesem täglichen Terror und der Erzwingung erlogener Aussagen sprachen mehrere von ihnen bei der anschließenden Hauptverhandlung. Aufgrund dieser Erklärungen sowie wegen der Unglaubwürdigkeit der Beschuldigungen wurden neun Personen vom Gericht von der Anklage freigesprochen, bei neun weiteren Personen zog der Prokurator die Anklage noch vor der Entscheidung des Gerichts selbst zurück. Obwohl die übrigen Angeklagten für schuldig befunden und zu hohen Freiheitsstrafen verurteilt wurden, handelte es sich hierbei um ein

Fiasko, das die Machtposition führender Mitglieder der 5. Abteilung schon damals bedrohen konnte.

Die Verfolgung der Kapuziner in Sokolov nach 1949. Der Fall Ondřej Karel Frgals und Josafat Alois Konečnýs

Jan Geier

Die Studie beleuchtet das Schicksal einiger der letzten Kapuziner des Klosters Sokol, insbesondere deren Verhaftung, Inhaftierung und Leben nach der Haftentlassung. Der Prozess mit Pater Ondřej, mit bürgerlichem Namen Karel Frgal, und Josafat, Alois Konečný, ist ein Musterbeispiel für die Bemühungen der kommunistischen Macht, die katholische Kirche, vor allem die Klöster, die durch Ihre Abgeschlossenheit und innere Ordnung für die neue Staatsideologie eine gefährliche Alternative zum Funktionieren der Gesellschaft und für den Einfluss auf die Bevölkerung darstellten, aus dem öffentlichen Leben zu beseitigen. Das Spezifikum dieses Falles ist das Timing der Staatssicherheitsorgane, da das Hauptereignis des definitiven Endes des Mönchslebens in der Tschechoslowakei die Aktion K im Frühjahr des Jahres 1950 war. Der Fall „Frgal und Co." Wie die Staatssicherheit ihn nannte, datiert auf den Zeitraum September bis Dezember 1949 und bedeutete die Schließung des Klosters selbst im damaligen Falknov nad Ohří. Die Studie erwähnt des Weiteren auch das Geschehen im Kloster nach der Verhaftung der oben genannten Kapuziner, also die Aktion K selbst, die den damaligen Vorsteher P. Optít Basler und Bruder Prokop Kvíčala betraf.

Die Pilsner Proteste gegen die Währungsreform im Jahre 1953 in den Schicksalen der Familie Eva Hauerovás, Josef Hájeks und der Geschwister Davidovič

Alena Kosová

Anfang der 50er Jahre befand sich das tschechoslowakische Währungssystem einer sehr schwer zu bewältigenden Situation. Schon im Herbst 1952 war eine Währungsreform beschlossen worden. Man nahm deren Umsetzung in Angriff, einschließlich der Bereitstellung neuer Zahlungsmittel. Am Samstag, 30. Mai 1953, wurde die Währungsreform ausgerufen, durchgeführt wurde sie dann vom 1. bis 4. Juni 1953. Mehr als 52 Milliarden Kronen des alten Geldes wurden aus dem Umlauf gezogen, dafür gelangten dann 1,4 Milliarden neue Zahlungsmittel in Umlauf. Die Währungsreform traf die gesamte Bevölkerung der Tschechoslowakei, die dabei riesige Beträge verlor.

Die Warenpreise stiegen im Durchschnitt um 14 Prozent, die Lebensmittelpreise sogar um 27 Prozent. Die Folge waren Streiks und Demonstrationen.

Den größten Widerstand gegen die Reform und die Politik der KSČ wurde am 1. Juni 1953 in Pilsen verzeichnet. Auf dem Zentralplatz versammelten sich Tausende von Menschen. An den Schicksalen der Familie Davidovič und an dem Eva Hauerovás und Josef Hájeks kann gezeigt werden, wie Bürger verhaftet und inhaftiert wurden und ihr Zuhause verloren. Das Ziel des Regimes bestand darin, jeglichen Widerstand zu brechen. Es litten ganze Familien, deren Umsiedlung und unwürdige Lebensbedingungen sich auf die Gesundheit, die Psyche und die sozialen Bande aller ihrer Mitglieder niederschlugen. Weder die Verurteilten noch die Umgesiedelten konnten eine ihnen entsprechen Anstellung finden und verrichteten daher nur zweitrangige Arbeiten. In den 90er Jahren des vergangenen Jahrhunderts wurden alle Verurteilten rehabilitiert, wodurch die Tschechische Republik ihre Rückkehr zu den demokratischen Grundwerten deklarierte.

„Aus Feindschaft zur volksdemokratischen Ordnung übten sie eine subversive Tätigkeit gegen die volksdemokratische Staatsordnung der Republik aus..." Der Prozess mit der staatsfeindlichen Gruppe Jan Novosad und Co. im Jahre 1958

Radek Slabotínský

Die Studie befasst sich mit der Untersuchung, Gerichtsverhandlung, Inhaftierung und Suche nach Gerechtigkeit von acht Mitgliedern einer staatsfeindlichen Gruppe, die von den StB-Ermittlern als „Jan Novosad und Co." bezeichnet wurde. Der Fall fällt in die sog. zweite Prozesswelle, die die Tschechoslowakei in der zweiten Hälfte der 50er Jahre und zu Beginn der 60er Jahre überzog. Die Gruppe wurde beschuldigt und im März 1958 vom Bezirksgericht in Uherské Hradiště dafür verurteilt, dass sie sich schon seit Jahr 1950 regelmäßig zusammenfanden, um spiritistische Seancen abzuhalten, auf denen sich vermittels eines Mediums die Geister T. G. Masaryks, E. Benešs, M. R. Štefániks äußerten…", wobei die Ermittlungsbeamten diese Reden gänzlich zweckgerichtet und im Widerspruch zur Wahrheit als staatsfeindlich und subversiv bezeichneten. Die höchste Strafe wurde gegen den Leiter der Gruppe, Jan Novosad, verhängt: fünf Jahre Freiheitsstrafe. Mit der niedrigsten Strafe wurde Hedvika bedacht: achtzehn Monate Freiheitsstrafe. Im Rahmen der Nebenstrafen wurden den Verurteilten die bürgerlichen Ehrenrechte aberkannt und ihr Vermögen beschlagnahmt. Den Gefängnisaufenthalt mussten die Verurteilten mit ihrer Gesundheit bezahlen. So wurde Barbora Wrbnová beispielsweise mit schweren gesundheitlichen Komplikationen aus der Haft entlassen und verstarb schon kurze Zeit später. Die meisten Verurteilten kamen 1960 aufgrund einer Amnestie des Präsidenten der Republik frei. Ihre Rückkehr

in das normale Alltagsleben war nicht einfach, ständig stießen sie auf die Missgunst der Behörden, sie konnten keine geeignete Anstellung finden und litten unter ständiger Geldnot. Den Kampf um eine Wiedergutmachung dieser Unbilden nahmen die Verurteilten und deren Angehörige erst relativ spät auf, nämlich nach Erlass des Rehabilitationsgesetzes im Juni 1968. Obwohl es zunächst den Anschein hatte, als ob ihre Versuche von Erfolg gekrönt wären, verflogen ihre Hoffnungen dann mit Antritt und Festigung des Normalisierungsregimes zusehends, um sich dann nach Erlass des novellierten Rehabilitationsgesetzes im Jahr 1970 gänzlich in Luft aufzulösen. Erst im Frühjahr 1990 wurde ein Rehabilitationsgesetz verabschiedet, dass das frühere Leid endlich widergutmachte und alle zu Unrecht verurteilten Personen bürgerlich und gerichtlich rehabilitierte. Diesen Akt noch mitzuerleben, war den meisten Mitgliedern der Gruppe „Jan Novosad und Co." jedoch leider nicht mehr vergönnt.

Ein kurzer Vergleich der sog. „harten Mittel" der pioniermäßigen Sicherung der Staatsgrenzen im damaligen volksdemokratischen Deutschland, in der Tschechoslowakei und Ungarn in den Jahren 1948–1989

Martin Pulec

Die Studie beschäftigt sich mit der Problematik der Anwendung von Pioniermitteln des Grenzschutzes, die schlussendlich die Gesundheit und das Leben jener bedrohten, die versuchten, die Staatsgrenzen auf illegale Weise zu überschreiten. Hierbei handelte es sich in erster Linie um Minen und Hochspannungsanlagen. Der Beitrag dokumentiert deren Entwicklung und Verwendung in der Nachkriegszeit in der damaligen Deutschen Demokratischen Republik, der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik und der Ungarischen Volksrepublik. Neben den erwähnten Mitteln berücksichtigt er auch andere Pionieranlagen, auf die die Grenzsoldaten bei der Dienstausübung zurückgreifen konnten. Bestandteil des Textes sind eine übersichtliche Tabelle, die den Einsatz der einzelnen „harten Mittel" in den genannten Staaten vergleicht, sowie ein reich bebilderter Anhang.

Die Aktion AMFORA. Die Suche nach griechischen Agenten in der Tschechoslowakei in den Jahren 1981–1986

Milan Bárta

Ende der 70er, Anfang der 80er Jahre des 20. Jahrhunderts gelang es der Zensur in der Tschechoslowakei, mehrere nach Griechenland adressierte Ansichtskarten ab-

zufangen, auf deren Bildseite mehrere Ziffern ausgestanzt waren. Vom bulgarischen Sicherheitsdienst konnten gleichzeitig Informationen über die Festnahme eines griechischen Agenten gewonnen werden, der die ausgestanzten Ziffern als Geheimcode für die Verbindung mit der Zentrale verwendete. Infolgedessen wurde eine landesweite Aktion unter dem Decknamen AMFORA gestartet. Nach und nach gelang es, mehrere potentielle Schreiber solcher Ansichtskarten auszumachen, zumeist aus den Reihen in der Tschechoslowakei lebender griechischer Staatsangehöriger. In der Aktion wurde auf grafologische Expertisen, geheime Überwachungen und Fotoaufnahmen, Hausdurchsuchungen und Telefonüberwachungen zurückgegriffen. Zudem wurden geheime Mitarbeiter eingesetzt. Der Nachrichtendienst versuchte, die Adressaten in Griechenland zu identifizieren und anderes mehr. Trotz des intensiven Einsatzes konnte keinem der Verdächtigen eine Verbindung zum griechischen Nachrichtendienst nachgewiesen werden. Auf der Grundlage des vorliegenden Materials kann der Fall nicht eindeutig abgeschlossen werden, dennoch bietet sich der Schluss an, dass es sich aller Wahrscheinlichkeit nach nur um ein grundlos aufgebauschtes Zusammenspiel des Zufalls handelte, das in den Sicherheitsorganen der kommunistischen Tschechoslowakei, die von der von der westlichen Spionage ausgehenden Gefahr besessen waren, eine unangemessene Reaktion ausgelöst hatte.

Der nachrichtendienstliche Anti-Terror-Apparat des Ostblocks in den 80er Jahren des 20. Jahrhunderts

Pavel Žáček

Nach Entstehung der Verwaltung der Abwehr für den Kampf gegen außergewöhnliche und besondere Formen krimineller Tätigkeit (XIV. SNB) wurde der Leitung des neu errichteten Organs ermöglicht, mehrere Studienreisen in die Sowjetunion, nach Ungarn, Ostdeutschland, Polen, Bulgarien und sogar nach Jugoslawien zu unternehmen. Die der Leitung des föderativen Innenministeriums vorgelegten Aufzeichnungen zu diesen Dienstreisen zu den Staatssicherheitsorganen quer durch Osteuropa beschrieben den aktuellen Zustand der Organisation der Abwehrarbeit, die gegen den internationalen und teilweise auch den sog. inneren Terrorismus gerichtet war, und dies einschließlich der Organisation, Ausbildung und Einsatztaktik spezieller Anti-Terror-Einsatzgruppen.

Im Laufe dieser Verhandlungen wurden die Vertreter der tschechoslowakischen Staatssicherheit, wenn auch nicht sehr ausführlich, vertraut gemacht mit der Tätigkeit der II. Hauptverwaltung des Komitees für Staatssicherheit (KGB) der UdSSR, der V. Verwaltung des KGB der UdSSR sowie der der VII. Verwaltung des KGB der UdSSR unterstellten Sondereinheit Alfa, der II. Verwaltung der III. Hauptverwaltung des Innenministeriums der Volksrepublik Ungarn und der Aktionsbrigaden des

Revolutionsregiments der Öffentlichen Sicherheit, der XXII. Abteilung des Innenministeriums der Staatssicherheit und der Spezialeinheit, die dem Sonderorgan des ständigen Operationsstabs des Ministeriums für Staatssicherheit der Deutschen Demokratischen Republik unterstellt war, des polnischen speziellen Sicherungsorgans des Hauptkommandos der Öffentlichen Sicherheit, der II. Hauptverwaltung des Innenministeriums der Volksrepublik Bulgarien und des motorisierten Sonderbataillons sowie der föderativen Abwehrverwaltung des Unionssekretariats des Inneren der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien und der speziellen Anti-Terror-Einheit der Miliz-Brigade.

In den meisten Fällen handelt es sich um neue, bislang unbekannte Informationen über die Einrichtung, die Auswahl, Ausbildung, Organisation und zum Teil sogar auch über den Einsatz spezieller Anti-Terror-Einheiten des kommunistischen Blocks in der ersten Hälfte der 80er Jahre des vergangenen Jahrhunderts sowie über die Aufgaben des Abwehrapparates, der gegen das Wirken terroristischer Organisationen und Gruppen gerichtet war.

MATERIALIEN

Die Personalakten des Innenministeriums. Betrachtungen über deren Geschichte und Bedeutung

Marie Muzikantová

Die Studie befasst sich mit der historischen Entwicklung eines der drei Personalaktenfonds: des Personalaktenfonds des Innenministeriums, der vom Umfang der größte und von Forschern am häufigsten in Anspruch genommen wird. In diesen Fonds wird aufgrund dreier Aspekte Einsicht genommen. Der Text beschreibt die Gründung, Führung, Erfassung und Bestimmung der Personalakten im Hinblick auf ihren dokumentarischen Wert. Seit Bestehen der Personalakten konnten nur ausgesuchte Funktionäre Einsicht in sie nehmen. Nach 1989 eröffnete sich auch für die breite Öffentlichkeit die Möglichkeit, die Personalakten zu studieren. Im Jahr 2015 wurden sie vollständig zugänglich gemacht (mit Ausnahme der Materialien, die das Datum 1. Januar 1990 überschreiten). Angesichts der langen Aufbewahrungsfrist der Personalakten musste das Innenministerium sich auch mit dem Problem ihrer Hinterlegung beschäftigen. Im Jahr 2000 wurden die Personalakten des Innenministeriums zu Archivalien erklärt und dauerhaft im Archiv des Innenministeriums, später dann im Archiv der Sicherheitsdienste in der Zweigstelle in Kanice, hinterlegt. Die Studie verweist auf die besondere Stellung des Personalaktenfonds des Innenministeriums gegenüber den übrigen, in ABS aufbewahrten Archivfonds und beschreibt

die historische Entwicklung dieses Fonds und seine Einzigartigkeit. Dank der Tatsache, dass der Personalaktenfonds des Innenministeriums komplett erhalten ist, gewährt er nicht nur Forschern, sondern auch der breiten Öffentlichkeit wichtige Informationen. Die Personalakten des Innenministeriums, die die Lebensschicksale konkreter Personen schildern, können mit ergänzenden, häufig aber auch sehr wertvollen Erkenntnisse zu bestimmten geschichtlichen Ereignisse aufwarten. Da der Fonds in seiner Gesamtheit erhalten wurde, könnten Forscher daraus gleichzeitig wertvolle Angaben für umfangreichere Studien mit demografischer, soziologischer und auch psychologischer Ausrichtung gewinnen.

Die Personalakte eines Angehörigen des Korps für die Nationale Sicherheit (SNB) als Quelle zur Geschichte des tschechoslowakischen Auslandswiderstands im Zweiten Weltkrieg – Alois Mohyla

Jiří Mikulka

Die in der ABS-Dienststelle in Kanice u Brna hinterlegten Personalakten der Mitarbeiter des Innenministeriums halten wertvolle Informationen über die Mitwirkung einzelner Personen im tschechoslowakischen Auslandswiderstand in den Jahren des Zweiten Weltkrieg bereit. Dies ist auch bei der Personalakte mit der Evidenznummer 393/18 der Fall, die die Lebensschicksale Alois Mohylas beleuchtet, der diese Zeit als politischer Zivilflüchtling und später als Angehöriger einer tschechoslowakischen Militäreinheit in Großbritannien erlebte.

Alois Mohyla wurde 1918 in Přívoz geboren, 1937 wurde er Mitglied der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei. Nach der Okkupation Böhmens und Mährens im März 1939 half er, Flüchtlinge nach Polen zu überführen. Die Gestapo kam ihm dabei jedoch auf die Schliche, sodass er ins Exil gehen musste. Er kam nach Großbritannien, wobei er sich bei Kriegsbeginn jedoch weder der damals in Frankreich entstehenden tschechoslowakischen Armee noch – später – den tschechoslowakischen Einheiten in Großbritannien anschloss. Eine Zeitlang verbrachte er in einem britischen Internierungslager. Bis zum Herbst 1941 lebt er unter dem Patronat des tschechischen Treuhandfonds für Flüchtlinge (The Czech Refugee Trust Fund) in London. Nach dem Überfall Deutschlands auf die Sowjetunion meldete er sich auf Anordnung der KSČ-Exilvertretung für die tschechoslowakische Armee in Großbritannien. Nach einer intensiven Militärausbildung in den Jahren 1944/45 nahm er mit der Unabhängigen Tschechoslowakischen Gepanzerten Panzerbrigade (Czechoslovak Independent Armoured Brigade Group) an den Kämpfen bei der französischen Hafenstadt Dunkerque teil. Im Mai 1945 kehrte er in die Tschechoslowakei zurück, wo er mehrfach ausgezeichnet wurde. Nach der Demobilisierung meldete er sich für das Nationale Sicherheitskorps, er nahm nun seine Arbeit bei der Staatssicherheit in Ost-

rava auf. 1949 wurde er nach Prag verlegt, im Oktober 1950 erfolgte seine Entsendung als nachrichtendienstlicher Mitarbeiter an die tschechoslowakische Botschaft in Kanada. Sein dortiges Wirken war jedoch nicht erfolgreich, sodass er von seinen Vorgesetzten abberufen, im Rang zurückgestuft und der Ordnungspolizei (Öffentliche Sicherheit – VB) zugeteilt wurde. In der Folgezeit wirkte Mohyla bei der VB-Kreisabteilung in Blatná, Sušice und Pilsen. 1973 wurde er pensioniert. Über sein weiteres Schicksal ist in den Personalakten des Archivs der Sicherheitsdienste nichts vermerkt.

„Geheime" Beerdigungen der Opfer illegaler Grenzüberschreitung in der Nachkriegs-Tschechoslowakei bis 1965 – Quellen, Einführung in die Problematik

Martin Pulec

Der Text beschäftigt sich mit der Frage, wie Personen, die unter den verschiedensten Umständen beim Versuch, die Grenze illegal zu überschreiten, ums Leben kamen, in der Grenzzone beerdigt wurden. Die Studie ist in Form einer kommentierten Edition von Archivalien aus den Fonds des Archivs der Sicherheitsdienste geschrieben und macht die Leser mit unterschiedlichen Typen von Quellen vertraut, auf die man beim Studium dieser Problematik stoßen kann. Von den Archivalien verwendete der Autor insbesondere die Normen, auf deren Grundlage es zu dem genannten Phänomen kam, sowie die kurze oder auch ausführlichere Meldung der Vorkommnisse seitens des Wachpostens. Der Autor arbeitete darüber hinaus mit der Aufnahme von Gesprächen mit Zeitzeugen. Zeitlich ist der Inhalt der Studie den 50er Jahren des 20. Jahrhunderts zuzuordnen.

„Die Spannungen in Budapest bestehen weiter" Die Informationsproduktion der operativen Gruppe des Innenministeriums aus Budapest, 1956–1957 (Dokumentenedition, Teile II)

Pavel Žáček

Die Dokumentenedition besteht aus einem einzelnen Konvolut von Meldungen über die Situation in der Volksrepublik Ungarn nach Ausbruch der Revolution Ende Oktober, Anfang November 1956 und deren Nachhall in den darauffolgenden zwei Jahren. 1956 leitete die Verwaltung der Aufklärung des Innenministeriums (I. Verwaltung) die in Budapest eingerichtete Residentur, die während des Ungarn-Aufstands,

und auch noch danach, die Übermittlung der Schlüsselinformationen über die Ereignisse im Lande sicherstellte. Neben Nachrichten über den eigentlichen Verlauf des Aufstands und seiner Niederschlagung durch sowjetische Truppen, über die Aktivitäten bewaffneter aufständischer Gruppen und oppositioneller politischer Gruppierungen organisierte diese kleine tschechoslowakische Residentur die Verbindung zum wiedererneuerten Sicherheits und Parteiapparat und ebenso zur Residentur des sowjetischen KGB beim Ministerrat der Sowjetunion.

Die ungarischen Genossen konnten ihre tschechoslowakischen so über die aktuelle Sicherheitssituation, die komplizierte Position des eigenen Apparats informieren und um Hilfe bei dessen Erneuerung ersuchen. Nachdem sich die Situation 1958 stabilisiert hatte, wurde die Residentur Budapest in die Leitung der II. Verwaltung der Abwehr des Innenministeriums übergeben.

BERICHTE

Vertretung des Archivs der Sicherheitsdienste auf der 17. Gesamtstaatlichen Archivkonferenz in Liberec (Liberec, 25.–27. April 2017)
Xenie Penížková, Jitka Bílková

Internationale Wissenschaftskonferenz *Die Slowakei und Europa im Jahre 1947* (Banská Bystrica, 26.–27. April 2017)
Miroslav Lacko

Internationale Konferenz *Die Tschechoslowakei in den Jahren 1972–1977* (České Budějovice, 18. Mai 2017)
Pavel Vaněk

Bericht über einen traditionellen Workshop von Freunden der oralen Geschichte auf der Burg Sovinec (Sovinec, 2.–3. Juni 2017)
Jaroslav Vaňous

Wie kann der Bevölkerung die Bedeutung von Archiven verständlich gemacht werden? Tage der offenen Tür im Archiv der Sicherheitsdienste (Prag, 8. Juni 2017)
Jitka Bílková

Gesamtstaatliche fachübergreifende Konferenz *Die Digitalisierung in den Speicherinstitutionen 2017* (Třeboň, 18.–20. September 2017)
Lucie Boháčková

Rejstřík akcí, krycích jmen, osob

\„BOREK\“. viz Klimeš František
\„DAVIDOVSKÝ\“. viz Degner Zdeněk
\„DOLEŽAL\“. viz Klimeš František
\„DOLEŽAL SPYTIHNĚV\“. viz Klimeš František
\„EGON\“. viz Herold Erich
Jasan viz Coufal Přemysl\“.
\„KABEŠ\“. viz Klimeš František
\„KETNER\“. viz Degner Zdeněk
\„PAVEL\“. viz Hajný Josef
\„PRÁVNÍK\“. viz Fürst Jaromír
\„SALLY\“. viz Blumová Milena
Straka, Stanislav 30, 31, 37, 39, 55
\„VĚRA\“. viz Polcarová Zdeňka
\„VÝTRŽNÍK\“. viz Herold Erich

A

aa ALEX 52
aa ALFA 240
aa AMFORA 219, 223, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235
aa ANALÝZA 234
aa ANTONÍN 17
aa APARÁT 234
aa ATHÉNY 228
aa BALATON 244
aa BARON 229
aa BROD 220
aa BŘEZOVÁ 220
aa CARLOS 249
aa ČÁRA II 391
aa ČECHTICE 220
aa D 68
aa D-1 68
aa D-2 68
aa D-3 68, 69
aa D-4 68, 69
aa D-5 68
aa DANĚK 137
aa DĚKAN 337
aa DIAGRAM 234
aa FARAÓN 225, 229
aa IGOR 31, 32, 37
aa IRENA 72
aa JARMILA 137, 172
aa JEŘÁB 223
aa JIŘÍ 137
aa K 77, 91
aa KAMION 231, 232, 233
aa KAREL 137
aa KARLA 34
aa KAVAL 229
aa KAZI 17
aa KRYSTAL 221, 229, 234
aa LAMPA 234
aa LÉKAŘ 228
aa LIŠKA 230, 233
aa MÁJ 155
aa MAŘÍK 342
aa MÍŠA 229
aa NÁKUP 234
aa NEPTUN 224
aa NEZVAL 337, 351, 363
aa OLGA 93
aa ORLOVSKÝ 342, 351, 352, 362, 367, 371, 372, 373, 374
aa PÍSAŘ 226, 228, 230, 233, 234, 235
aa POHOŘELEC 29, 74
aa PŘESTAVBA 234
aa PZ 31
aa REKREANT 229
aa SEN 136
aa SEZNAM 137
aa STATISTIKA 234
aa ŠIFRANT 225, 227, 230, 232, 233, 234

aa TERAT 291
aa TRANSFER 16
aa ÚČETNÍ 137
aa UHER 230, 231, 233
aa UNGEZIEFER 179
aa VASIL 229
aa VORLÍČEK 138
aa VÝBOJKA 234
aa ZÁMEK 73
aa ZNALEC 228, 230, 233
Adam, Alfons 422, 423, 424, 425
Adamica, Lubomír 390
Agent 13. viz Klimovič František
Achtenberg, Klaus 249
Alekos 226
Aleš 89
Anačkov, Georgij Metodijev 257
Andropov, Jurij Vladimirov 240, 241
Andrt, Jiří 438
Anita viz Vančurová Anna\".
Antoš, Filip 407
Apáti, Anna Zita 378
Apro 338
Arató, Endre 351
Aron, Václav 222, 223, 226, 232
Augsbergerová Danuše. viz Novotná Danuše

B

Babický, Václav 238, 247, 255, 259
Babička, Vácslav 273, 274
Babka, Lukáš 31
Baev, Jordan 257
Balabán, Josef 34
Bandera, Stepan 385
Barák, Rudolf 153, 285, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369
Baranov, G. A. 238, 239, 241, 242
Baráth, Magdolna 354
Bareš, Václav 82, 85, 90, 91
Bárta, Milan 219, 237
Bartík, Josef 18, 22
Bartoň, Slavomír 437
Bartoš 355, 365. viz Bürger František; viz Bürger František
Bartoš, Zdeněk 83
Bártová, Markéta 29, 30, 47, 49
Bartušek, Petr 389
Bartuška, Jan 132, 153
Basler, Optát 91
Baťa, Leopold 135, 136, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 147, 156, 160, 167, 170
Baťa, Tomáš 134
Baťová, Marie 134
Baťová, Vlasta 160, 165
Bednařík, Petr 389
Běhalová, Štěpánka 406
Belant, Antonín 443
Beluský, Milan 241, 254
Beneš, Edvard 16, 22, 81, 112, 113, 117, 134, 283, 418, 419, 420, 421
Benešová, Hana 81
Beran, Josef 55, 56, 84
Bernát, Löwinger György 339
Berthold, Werner 406
Besčasnov, Alexej Dmitrijevič 354, 362, 363, 364, 365
Besčastnov, Alexej Dmitrij 238
Bijelič, Djuro 259
Bílá, Mariana 80
Bílek, Jan 418, 420
Bílková, Jitka 377, 378, 395
Biszku, Béla 366
Blažek, Jaromír 245, 252, 254
Blüml, Jan 389
Bobkov, Filip Denisovič 238
Boček, Bohumil 22
Bočkov Anatolij. viz Dobrý-Bočkov Anatolij

Bogomolov, Alexander J. 414
Boháčková, Lucie 405, 406
Bohár, János 244
Bohata, Karel 41
Böhm, Dobroslav 231
Bohuňovský 441
Bojarov, Vitalij Konstantinovič 238
Boltunov, Michail 241
Bondy, Egon 427
Borák, Mečislav 68
Borkovec, Jaroslav 55
Bošek, Bonfil 80
Botu, Antula 219
Bouda, Martin 407
Bouška, Tomáš 87
Brabec, František 111
Brabenec 112
Brežněv, Leonid Iljič 253
Bubeníčková, Růžena 422
Bubeník, Jan 90, 92
Buben, V. D. 240
Bubník, Vlastimil 437
Budík, Jan 15
Bula, Jan 411, 412
Bursík, Tomáš 87, 146, 151, 428

C

Cajthaml, Petr 406
Calvitti, Michaela 398, 399
Carter, Jimmy 253
Cenov, A. 257
Ciganov, N. N. 241, 242
Cigna, Vladimír 22
Cílek, Roman 56, 57, 58, 59, 60
Cironis, Petros 219
Civín, Josef 86
Concelli 33
Cukr, Jiří 406
Ćwiek, Jerzy 255

Č

Čáp. viz Ježkovi
Čapek, Karel 134
Čečka, Václav 120
Čech, Oldřich 69
Čech (ppor.) 72
Čechurová, Jana 282, 283
Čejka, Eduard 283
Čepička, Alexej 414
Černík, Oldřich 159, 160
Černý, Josef 437
Černý, Václav 388
Čirikov, Lev Nikolajevič 238
Čolak, Stanko 259, 260
Čtvrtník, Mikuláš 378
Čvančara, Jaroslav 44

D

Dahl, Harry 249, 252
Damian, Josef 254, 255
Danda, Bronislav 437
Daněk, Jaroslav 142
Daniela. viz Kosinová Albertina
David, Jan 149, 157, 160, 165, 166
Davidová, Vlasta 149, 150, 157
Davidovič, Ladislav 105, 114, 118, 119, 120, 122, 126, 129
Davidovičová, Ludmila 105, 114, 118, 119, 125, 129, 130
Davidovičová, Vlasta 105, 114, 118, 119, 121, 123, 124, 129
Děkan. viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav
Deneš, Vlastimil 148, 149
Dietl, Jaroslav 388
Dirda 362
Diviš, Viktor 83, 84, 85
Dobeš, Jan 388
Doležalová, Petra 412

Doležal, Pavel 405
Doležel Josef. viz Doležal Josef
Donne, John 278
Dörner, Petr 415
Doubek 91
Drábek 339, 342, 343. viz Motejlek (Molnár) Bohumír; viz Motejlek (Molnár) Bohumír; viz Motejlek (Molnár) Bohumír
Drbola, Václav 412
Drnec, Vladimír 42
Drtina, František 22
Dudas 347, 351
Duda, Zdeněk 391
Dusil, Václav 241, 252, 256
Dušáková, Veronika 393
Dvořáček, Antonín 39, 42, 46, 55, 67, 73
Dvořák, Jiří 390

E

Egem, Josef 33
Eliáš, Alois 34
Emmert, František 419
En-laj, Čou 350, 351
Entner, Jaroslav 43
Erdei, Sándor 339, 340
Eret, Josef 19
Erika viz \.
Esterházy, János 384

F

Faktor, Antonín 39, 40, 42, 45, 66
Falser, Meinrad 415
Farda, Richard 387
Farkas, Mihály 374
Fekete, Sándor 341, 355
Felcman, Ondřej 159
Fiala, Petr 438
Fialka, Přemysl 399, 400, 401
Fictum, Miroslav 297, 298, 309
Fictumová, Olga 290, 297, 298, 301, 302, 306, 309, 335
Fischer, Hubert 49
Fišer 427
Flammarion, Nicolas Camille 134
Flegl, Vladimír 159
Florian, Josef 426
Flosman, Martin 406
Fodor, Pál 244
Földescz 350
Foltýn, Tomáš 406
Fornůsek, Antonín 141, 143, 144, 145, 150
Fořt, Josef 18
Frank, Karl Hermann 423
Franz, Alfonz Maria 80
Franz, Horst 247, 249
Frgal, Adolf Gilbert 77, 78
Frgal, František 77
Frgal, Jan Mikuláš 77, 88
Frgal, Jaroslav 77
Frgal, Josef 77
Frgal, Ondřej Karel 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 101
Frgalová, Ludmila 88
Frie 338
Fritzová, Marie 394
Frolík, Jan 273, 274, 278
Fryč, František 15
Fuchsová Květa. viz Moravečková Květoslava; viz Moravečková Květoslava

G

Gabriela. viz Peters Natalia R.
Gabrielová, Petra 417
Gančev, N. 258

Garncarz, Jiří 421
Geier, Jan 77
Geisler, Otto 247
Gerö, Ernö 346, 349
Gerová, Irena 416
Gibson, Harold 16, 22
Gieseke, Jens 247, 250
Goebbels, Joseph 443
Goněc, Vladimír 383
Gottwald, Klement 89, 384, 390, 413, 414
Grafe, Roman 179, 180, 181, 191, 192, 193, 196, 198, 199, 200, 202, 203, 205
Gregory. viz Knorr Miloš
Grigorenko, Grigorij Fedorovič 238
Grozev, Kostadin 257
Gula, Marián 222
Gyarmati, György 354

H

Hájek, Josef 105, 114, 116, 117, 129
Hála, František 61, 62
Halamová, Martina 388
Halaš, František 118
Halla, Josef 391
Hall Karol. viz Mihaliček Karel; viz Mihaliček Karel
Hankovec, Martin 405
Hanuš, Jiří 61
Hanzlík, František 30, 68
Hapovodská, Veronika 77
Harc, Lucyna 378
Hašek 81
Hauerová, Eva 105, 114, 115, 116, 129
Havel, Ivan 393
Havel, Miloš 416, 417
Havel, Rudolf 114, 115, 116
Havel, Václav 388
Havlová, Emilie 114, 116
Hecht. viz Štecha Oldřich; viz Štecha Oldřich; viz Štecha Oldřich
Heldáková, Lucia 394
Hemingway, Ernest 278
Henlein, Konrad 33
Hermann, Ingolf 180, 181, 192, 196, 197, 200, 201, 202, 204
Heydrich, Reinhard 423
Himmler, Heinrich 424
Hlaváček, Ludvík 429
Hlaváčková, Konstantina 429, 431
Hlavička, Jan 145
Hlína, Jan 111, 113
Hlouch, Josef 387
Hodinová-Spurná, Anežka 283
Hodža, Milan 419
Hofmann 85
Holt, Robert T. 367
Holub, Pavel 406
Homola, Bedřich 34
Hons, František 153
Horák, Antonín 69
Horáková, Milada 82, 86, 163, 164
Horák, Vincenc 139
Horthy, Miklós 363
Hostička, Bedřich 81, 82
Houska, Josef 342
Houzarová, Helena 399
Hradečný, Pavel 219
Hradlo. viz Navrátil Augustin
Hrdlička, Bohumil 136
Hrdlička, Jan 140, 141
Hrnčiřík, František 148
Hromádka, Otakar 342
Hron, Zdeněk 278
Hruška, Josef 31, 62
Hruška, Vladimír 234
Hubáčková, Hana 406
Hudec 332, 333, 334
Hudičák, Petr 407
Husák, Gustáv 162, 384, 390, 391

Ch

Chabr, Ladislav 437
Chadzidis, Dimostenis 224
Characidis, Aredukles 228
Characidis, Polychronis 228, 233, 234
Childs, David 247
Chocholatý, Zdeněk 437
Chrisostomos, Josis 224
Churchill, Winston 420
Churý 66
Chvalkovský, František 419

I

Ingr, Sergej 17
Ivon, Robert Petrovič 238, 241
Iwashita, Daniela 426, 427, 428

J

Jablonický, Jozef 34
Jäckel, Günter 249, 253, 254, 265
Jakubec, Pavel 381
Janák, Dušan 68
Janas, Karel 385
Janča, Emil 285
Jančík, Drahomír 390
Janda, Vratislav 55
Janeček, Oldřich 388
Jankech, Juraj 385
Janoš, František Josef 48, 66
Janotka, Alois 315, 316, 317, 335
Jan Pavel II. 256
Járková, Helena 133
Jebavý, Miloslav 49, 55, 57
Jelen, Ctirad 142
Jelínek, Ladislav 143
Jemelka 80
Jeřábek, Miroslav 42, 43, 63, 65, 67, 73
Jindra, Jiří 388
Jindra, Martin 387
Jirous, Ivan Martin 426, 427, 428
Jirousová, Františka 426
Jirousová, Juliana 426, 428
Jirousová, Marta 426
Jiroušek, Bohumil 384
Jírovcová Jaroslava. viz Picková Jaroslava
Jirsa, František 93
Jirsík 91
Jiřík, Jaroslav 438
Jiří VI. 420
Johnová Hana. viz Truncová Hana; viz Truncová Hana; viz Truncová Hana; viz Truncová Hana
Johnovį Hana. viz Truncovį Hana
Junek, Marek 367
Jürgens, Zuzana 426

K

Kába, Vítězslav 238, 241, 242, 247, 252, 253, 254, 255, 259, 265
Kádár, János 243, 340, 348, 350, 352, 355, 356, 363, 369
Kaděrová, Radmila 393
Kadeřábek, Josef 392
Kaiseršat, Jakub 405
Kalecká Milada. viz Plaňanská Milada; viz Plaňanská Milada
Kaleckį Milada. viz Plaņanskį Milada
Kalický, Juraj 383
Kalina, Ladislav Ján 391
Kalinka, Werner 251
Kalous, Jan 237, 285, 390
Kamiński, Łukasz 247, 257
Kaplan, Karel 86, 163, 164, 354
Karmasin, Franz 33, 34
Karpuchin, V. F. 241
Kartous, František 143

Kartous, Peter 405
Kartouz, František 86
Kasper, Jan 437
Kavi, Kawij, Kavij. viz Kawi
Kazda. Josef 50
Kelemen 363
Kenety, Brian 393
Kepák, Zdeněk 438
Kermode, Derwent William 414
Kičera, Michal 83, 86, 87, 89, 90, 92, 96
Kičera, Vasil 89
Kiraly, Bela 368
Kirijev, Anatolij Tichonovič 239
Kiss 338
Kiss, Károly 361
Klausová, Barbora 393
Klíma, K. 365
Kločková, Lenka 388, 389
Klouček, František 64
Kmeť, Miroslav 386
Kmeť, Norbert 34
Koblihová, Božena 77
Kocourek, Petr 405
Kočí, Milan 238, 242, 247
Koehler, John O. 249
Kohoutek, Jiří 391
Kohoutová, Klára 394
Kokeš, Luboš 397
Kokešová, Růžena 88, 92
Kokošková, Zdeňka 425
Kolář, Ladislav 316, 318, 335
Kolenatý, Ervín 52
Kolín, Petr 380
Kolouch, František 411
Kolouch, Jiří 437
Kolpakidi, Aleksandr 241
Komárek, Karel 356
Komárková, Martina 393
Konc, Tomáš 93
Konečná, Hedvika 89
Konečná, Mariana 80
Konečný, Antonín 89
Konečný, Jan 89
Konečný, Josafat Alois 77, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 100, 101, 102, 103
Konečný, Josef 80
Konečný, Milan 219
Konstantinidu, Olga 230
Koňušin, Inna Anatolija 405
Kopal, Petr 389
Kopecký, Lukáš 391
Kopoldová Jiřina. viz Švermová-Kopoldová Jiřina; viz Švermová-Kopoldová Jiřina
Kopřiva, Ladislav 113, 284
Kopsa, Zdeněk 437
Kordatos, Efstathios 230
Kordíková, Marta 426
Kosatík, Pavel 429
Kosová, Alena 105, 129
Kossuth, Lajos 362
Košický, Patrik 238, 239
Kotal, Jindřich 285
Kotál, Jindřich 153
Kotva, Josef 90
Kouba, Vladimír 47, 66
Koudelka, František 156
Kováč, Ján 237
Kovář, Milan 241, 250, 255, 258, 261
Krajger, Dmitrij 263
Králová, Dagmar 38
Králová, Kateřina 219
Kraus 145
Krčilová, Irena 388
Kreisl-Klen, Ludvík 40, 56
Krejčí, Marek 389
Krejčí, Vladimír 15
Krekoteň, Pavel G. 414
Kroc, Karel 51, 52, 53, 66, 74
Kryštůfek, Vendelín 78
Křížová Milena. viz Blumová Milena
Křováček, Vladislav 337
Kubátová, Ludmila 422
Kubka, František 52
Kučera, Radek 402, 403

Kučera, Václav 82
Kučerová, Lucie 393
Kučírek, Oldřich 151
Kudláček, Čeněk 50
Kudrna, Ladislav 30, 388
Kuklík, Jan 282, 283, 418
Kukuczka, Erwin 387
Kulhavý, Josef 332
Kunt, Miroslav 406
Kuracina, Josef 226
Kurka, Václav 43, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 73
Kuřimský, Josef 143
Kusko, Vladislav 406
Kutejlová, Pavla 13
Kutlvašr, Karel 31, 55, 58, 62, 64, 65
Kuželka, Václav 93
Kuželka, Vítězslav 80, 85, 86, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102
Kuželková, Vlasta 93, 94
Kvíčala, Prokop Stanislav 91
Kyjovský 84
Kyncl, Václav 223, 226

L

Lacko, Miroslav 383, 386
Lakatoš 338
Lange Brigigitta. viz Peter Natalia R.
Láník, Jaroslav 34, 36, 50
Leder, Adolf 319, 335
Leffler, Melvin P. 384
Lemberková, Kateřina 406
Lenarda, Rudolf 399
Lenin, Vladimír Iljič 252
Lepiš, Juraj 386
Lichner, Ján 385
Linhartová, Lenka 405
Lipták, Ľubomír 34
Liška, Čeněk 437
Lízalová, Emilie 134, 135
Lônčíková, Michala 384
Londák, Miroslav 390
Lorenz, August 331
Lorenz, Bedřich 290, 331, 332, 333, 336
Louč, Michal 87
Lovecký 141, 146
Löwová, Hedvika 134
Luckendorf 346
Ludikar, Pavel 33
Ludín, Jan 89
Luftová Albertina. viz Kosinová Albertina; viz Kosinová Albertina
Lukács, György 339, 356, 357, 370

M

Macková, Miluška 334
Magor. viz Jirous, Ivan Martin
Macháček, Michal 384
Mach, Alexandr 384
Machek, Jakub 391
Machovský, Arnošt 437
Mainzer, Josef 112
Major, István 348
major Vašek. viz Mareček František
Makovička, Jan 428
Malá, Helena 407
Malá, Irena 422
Malejovský, Josef 390
Malík, František 282
Mallota, Petr 55
Malota, Ludvík 134, 135, 136, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 150, 156, 160, 161, 165, 166, 167, 169
Malota, Ludvík ml. 150
Malot, Ludvík ml. 150
Malotová, Emilie 134, 136, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 156, 160, 161, 165, 166, 169
Malotová, Irena 150
Maluchová, Ludmila 281

Malý, Ladislav 412
Marckhgott, Gerhard 406
Marek 31
Marek, Pavel 61
Marešová, Dagmar 30, 38, 46, 53, 56, 61, 63
Marešová Marie. viz Marešová-Králová Dagmar
Marková, Zuzana 431
Markupová, Jana Wohlmuth 393
Maršálek, Josef 254
Maršoun, Erik 418
Masák, Květoslav 255
Masaryk, Jan 134
Masaryk, Tomáš Garrigue 134, 414
Masaryk. Tomáš Garrigue 112, 113, 117, 120
Maskalík, Alex 385
Mášek, Bohumil 65, 67
Mašín, Josef 34
Máška, Bohumil 63
Mašlaň, František 437
Matějka, Pacifik Miroslav 78, 91
Mátl, Ondřej 405
Matouš, Bohuslav 420
Matoušek, Josef 419
Mayer, W. 250
Mazur, Hubert 378
Medvecký, Matej 34, 385
Meisnerová Wismer, Zuzana 407
Meitner, Zdeněk 438
Meixner, Jaromír 438
Melcer, Anton 385
Metlička, František (?) 120
Metlička, Jan 65
Mezl, Oldřich 223
Mičev, Stanislav 383
Mihalik, Tomáš 395
Michal, Václav 86
Michňová, Nikola 388
Miksa Jan. viz Mixa Zdeněk; viz Mixa Zdeněk
Mikše. viz Mikš, František
Mikš, František 39, 42, 47, 55, 67, 73
Mikulka, Jan 137
Mikulka, Jiří 281
Miller, Jaroslav 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370
Mindszenthy, József 370
Misztal, Edward 255, 256
Mladá Marie. viz Johnová Marie, roz. Mladá; viz Johnová Marie, roz. Mladá
Mladenov, Georgij 257
Mlčoch, Jan 429
Mlichová, Katarína 393
Mohyla, Alois 281, 282, 283, 284, 285
Mohyla, Jan 281
Molinari, Jaroslav 254, 255
Moravec, František 13, 16, 18, 19, 22
Moravec, Jan 158
Morávek, Václav 34
Móró, István 341, 342, 357, 363
Mozorovičová, Jana 52
Mrázek, Rajmund 51
Muchová, Tereza 81
Münnich, Ferenc 341, 348, 365, 366, 367
Musil, Josef 30, 31, 32, 39, 41, 56, 57, 58, 62, 71
Musilová, Ludmila 114, 119
Muzikantová, Marie 269
Mysík, Richard 30, 31, 32, 39, 40, 41, 57, 58, 60
Myška 341

N

Nadrchal, Vladimír 437
Nagy, Ferenc 368
Nagy, Imre 339, 347, 351, 356, 357, 370
Nagy, Sandor 246

Nara 341
Natsina, Alexandr 222
Navrátil, Jaromír 158
Navrátilová Pavla. viz Říhová Pavla
Navrátil, Stanislav 94
Návrat, Miroslav 223
Návrat, Zdeněk 437
Nazarenko 238
Nebeská, Anna 85
Nebeská, Marie 90, 91
Nedbal, Oskar 33
Nedomanský, Václav 387
Neiber, Gerhard 247, 252
Nejedlý, Vít 36
Němec, Drahoš 412
Němec, Jan 163, 164
Němec, Zdeněk 237, 238, 242, 247, 255, 256, 259
Němeček, Jan 418
Neméth, Ferenc 246
Nezval. viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav; viz Křováček Vladislav
Nieselová Květa. viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa
Nieselová, Nohejlová Květa. viz Svobodová Květa; viz Svobodová Květa
Nieselovį Kvģta. viz Svobodovį Kvģta; viz Svobodovį Kvģta; viz Svobodovį Kvģta
Nieselovį, Nohejlovį Kvģta. viz Svobodovį Kvģta
Nitsch, Bohumír 41
Noller Bruno. viz Lorenz Bedřich ml.
Nosek, Jaromír 64, 65, 67
Nosková, Helena 389
Novák, František 416
Novák Jiří. viz Dobrý-Bočkov Anatolij
Novák, Karel 332
Novák, Ludvík 255
Novák, Zdeněk 52
Novosad, Jan 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 156, 157, 158, 160, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175
Novosad, Jaromír 151
Novosadová, Libuše 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 146, 148, 151, 156, 157, 160, 161, 162, 165, 167, 170
Novotný, Antonín 91
Nowak, Jan 352
Nyč, Bohumír 41, 42

O

Obuch, Ota 385
Olejko, Andrzej 384
Olejník, Ladislav 437
Oliva 342. viz Ondráček Petr; viz Ondráček Petr; viz Ondráček Petr
Ondráček, Jiří 342
Orionka. viz Ježkovi
Osuský, Štefan 419
Otmar. viz Svěrčina Otakar; viz Svěrčina Otakar; viz Svěrčina Otakar

P

Pacze 355
Padevět, Václav 46, 47, 54, 66
Palasik, Mária 354
Pálinkás, Lajos 243
Pantůček, Václav 437
Papaleondis, Dimitris 227, 228, 233, 235

Papandreu, Andreas 220, 222
Papoušek 84
Patočka, Jan 391
Pavlíček. viz Pour František; viz Pour František; viz Pour František
Pavlů, Jaroslav 437
Pavýza, Ladislav 331, 332
Pawlikowicz, Leszek 239
Pehr, Michal 385
Pechman, Jaroslav 44
Pejčoch, Ivo 31, 49, 55, 57
Pejša, Jaroslav 61
Penížková, Xenie 377
Pepík viz Lorenz Bedřich st. i ml.\".
Pergl, František 54
Pernes, Jiří 413, 414, 415, 429
Persak, Krzystof 247, 257
Pešek, Jan 387
Peterová, Miroslava 232
Petöfi, Sándor 367, 373
Petráš, Jiří 88
Petrová, Jarmila 235
Píka, Heliodor 55
Pilota. viz Pipota Jan Napomuk; viz Pipota Jan Napomuk
Pindlerová, Štefanie 315
Pinerová, Klára 87
Pinkas, Jaroslav 388
Pipala. viz Pipota Jan Nepomuk; viz Pipota Jan Nepomuk
Písková, Anastazie 77
Plávek, Aleš František 405, 406, 407
Plocek, Tomáš 289
Pocse 365
Pocztarek, Ryszard 255
Podolec, Ondřej 385
Pokluda, Zdeněk 148
Polehla, Karel 63, 65, 67
Polouček, Oto 388
Pometlo, Michal František 93
Popelková, Libuše 134
Popplewell, Richard 247
Potsch, Rudolf 437
Poukarová Klimešová, Petra 426
Poustka, František 44, 67, 73
Povolný, Daniel 30, 221, 234, 237
Poyser Michael. viz Plaňava Miroslav
Prahl Georg. viz Prahl Jiří; viz Prahl Jiří
Prazny, Rudolf 388
Pražský. viz Příhoda Jan; viz Příhoda Jan; viz Příhoda Jan
Preisner, Rio 391
Prepsl, František 13
Prchala, Lev 419
Procházka, Oldřich 45, 66, 69, 70
Prochnowski, Piotr 255
Prokeš, Květoslav 55
Prošek, Bohumil 437
Průšek. viz Fremr Bohuslav; viz Fremr Bohuslav; viz Fremr Bohuslav
Přibyl, František 50, 66
Přílepková, Marie 77
Pšenička, Vilém 69
Ptáčníková, Světlana 277, 379, 399
Pulec, Martin 177, 182, 184, 289, 291, 298, 310, 334
Putna, Martin C. 416
Pytlíček, Egid 94
Pytlíková, Vlasta 114, 118

R

Račko, Peter 385
Radonjič, Vojislav 259
Radovský, Kostas (Kosta) 225, 232
Rajnaj 354, 355
Rákosi, Mátyás 346, 349, 357
Rákosník, Bohumil 82
Rakušan, Jan 142
Rameš, Václav 405
Rámišová, Šárka 387
Rašla, Anton 19
Rauchová, Jitka 391

Reagan, Ronald 257
Reicin, Bedřich 19, 30, 52, 56, 59, 68, 71
Reinecká, Anna 80, 96
Reinzinger, Friedrich 19
Rezek, Nikola 407
Richta, Radovan 388
Richter, Milan 437
Richtrová, Eva 387
Rödej, Miklós 243
Rohál, Robert 150, 157
Rokoský, Jaroslav 88, 151, 155
Roosevelt, Franklin Delano 420
Rosilkov. viz Ostrovskij-Romanov
Rott 120
Rotter Alois. viz Řezáč Alois
Růčková Jindřiška. viz Havrlantová Jindřiška; viz Havrlantová Jindřiška
Rumjancev, Rusinov. viz Dobrý-Bočkov Anatolij
Rusinko, Marcela 391
Rutar, Vladimír 166
Rybář, Pavel 394
Rychnová, Lucie 390
Rys, Miroslav 437
Rysová, Růžena 13

Ř

Řehák, Jan 86
Řepa, Milan 438
Řepa, Tomáš 385
Říha 119
Římanová, Jana 394
Římovský, Jan 406
Říský, Bernard Drahoslav 93

S

Samochvalov, N. F. 352, 373, 374
Savojská, Marie Mafalda 79
Sázavský, Vlastimil 151
Sebes, Tibor 370
Sedláček, Karel 17
Sedláček, Miroslav 253
Sedlák, Jindřich 270
Sedlická, Magdalena 406
Seidel, Josef 407
Severa. viz Fasati Bedřich
Schell, Manfred 251
Scheuer, Rudolf 437
Scheybal, Jaroslav 86
Schmalerová 253
Schmelt, Albrecht 424
Schmidt, Helmut 253
Schmidt, Karel 42, 43, 63, 65, 66
Schubert, Frank N. 185, 217
Siebenmorgen, Peter 248, 250
Sieger, Vilém 57
Simpson, Charles 17
Sirgogin 239
Sírová, Marie 81
Sivoš, Jerguš 237
Skála, Adam 111
Skopal, Karel 437
Slabotínský, Radek 131
Slačka, Dušan 393
Sláma, Bohuslav 437
Slánský, Rudolf 19, 20, 66, 413
Slavíček, Jan 391
Slavík, Stanislav 46, 47
Slunečko, František 52
Smíšek, Karel 365
Smolík, Vladimír 43, 53, 66, 69
Smutný, Jaromír 22
Soběslavský, Alois 284
Sofika 221
Sokol, Karel 151
Sokolovský, Evžen 388
Sok-Siegr, Vilém 57
Solar, Josef 135
Souček, Ludvík 38, 39, 40, 41, 47, 54, 55, 58, 61, 62, 63
Součková, Anna 86

Soukup, Jan 438
Spurný, Jindřich 281, 282, 283
Stalin, Josif Vissarionovič 413, 414
Stankovič, Andrej 426
Stárek, František 388
Stárek, Vladimír 256
Státník, Dalibor 387
Stávka, Miroslav 443
Stefanov, St. 257
Stehlík, Eduard 34, 36, 50, 247
Stehlík, Emanuel 86
Stehlík, Pavel 393
Steiner, Karel 36
Stepakov, V. 241
Stevenson, Robert Louis 428
Stöcker, Heinz 250
Stojanov, Dimităr 258
Stosch 252
Strankm 16
Strankmüller, Emil 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22
Strankmüllerová, Libuše 21
Strankmüller, Pavel 13
Strejček, Václav 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 72, 73, 74
Striko, Slavko 259, 260, 262
Strizko, Otto 426
Stuchlíková Drahomíra. viz Svobodová Drahomíra; viz Svobodová Drahomíra
Stuchlķkovį Drahomķra. viz Svobodovį Drahomķra
Suchomel 141
Sventek, Stanislav 437
Svepešová, Alena 387
Svoboda, Libor 88, 390, 397
Svoboda, Ludvík 388, 390
Svobodová, Lenka 388
Svrček, J. B. 443
Swierczeková, Lucie 406
Szabo 347, 351
Szabó, Miklos 245
Szabová, Denisa 81
Szumiło, Mirosław 389

Š

Šafra, Václav 255, 256
Šámal, Martin 406
Šedivá, Jana 230
Šedivý, Zdeněk František 49, 69
Šejbl, Jan 406
Ševčík, František 438
Ševčík, Karel 437
Šimánková, Alena 31
Šimečka, Milan 391
Šimůnková, Karolína 380
Šindar, Jiří 61
Široký, Viliam 132, 153, 154, 356
Škoda, Václav 153
Šlajs, František 57
Šmelc 94
Šmída, Josef 39, 40, 42, 43, 54, 55, 66, 71, 74
Šmidke, Karol 384
Šmíd, Marek 391
Šmídová, Zuzana 390
Šmidrkal, Pavel 36
Šmigeľ, Michal 385
Šnýdr, Josef 255
Šolc, Jiří 17, 19
Šolochov, Michail Alexandrovič 340
Šošová 339
Špaček, Vilém 81
Špírek, Jiří 39, 40, 42, 44, 66, 72
Šrámek, Jan 61, 62
Šrámek, Vojtěch 252
Štácová, Monika 81
Štefánik, Milan Rastislav 134
Štefanko, Julius 185
Štěch, Milan 405
Štér, Roman 388

Šubrt, Vladimír 438
Šulc, František 82, 83, 84, 85
Šůna, Karel 437
Švábová Jiřina. viz Švermová-Kopoldová Jiřina; viz Švermová-Kopoldová Jiřina
Švandová, Martina 392
Švíglerová, Eva 114
Švíglerová, Marie 114
Švígler, Václav 114

T

Tabajdy, Gábor 341
Táborský, Eduard Josef 419
Táborský, Jaroslav 43
Tacl, Josef 50
Tauer, Josef 19, 22
Teník 332, 333
Tesař, Jan 393
Teslenko, Tesljaruj. viz Dobrý-Bočkov Anatolij
Tetera, František 53, 66
Tharp, Martin 389
Thümmel, Paul 15, 16
Tichá, Hedvika 134, 135, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 160, 165, 166, 171
Tichý, Jiří 427
Tichý, Oldřich 14
Tichý, Theodor 134
Tildy, Zoltán 348
Tiso, Jozef 384
Toman, Jiří 407
Tomášek, František 94
Tomášek, Jan 316
Tomášek, Vladimír 443, 444
Tomek, Prokop 49, 86, 367
Tomeš, Josef 283, 284
Tömpe, István 341, 355
Tóth, Ferenc 247
Trapl, Miloš 61
Trávníček, Zdeněk 437
Trenopulos, Theodoros 231, 232, 233
Trenovský, Todor 231, 232
Trockij, Lev Davidovič 118
Troják, Marek 405
Troupakis, Vassilios 229
Trpík 142
Trubačová, Lenka 388
Truman, Harry S. 383
Truncová Hana Markéta. viz Truncová Hana; viz Truncová Hana
Tsivos, Konstantinos 219
Tůmová, Marie 406
Turek, Ludvík 38, 39, 40, 41, 47, 54, 55, 56, 61, 62
Tyl, Heřman Josef 79
Tylínek, Alois 61, 62

U

Uhlíř, Jiří 56
Uhlířová, Ludmila 30, 31, 32, 39, 40, 41, 56, 57, 58, 59, 60
Uhlíř, Václav 39, 40, 41, 42, 44, 57, 67, 73, 74
Uchalová, Eva 429
Ulanovský 33
Ungrinos, Alexadros 226, 227, 233
Ungváry, Krisztián 341

V

Vacek, František 46, 66, 72
Vacek, Josef 72
Vacek, Otakar 40
Vacek, Přemysl 393
Vacíkář 116
Václavík 116
Václavíková 116

Vacovská, Božena 71
Vacovský, Emanuel 49, 50, 51, 66, 70, 71, 74
Vaculík, Jaroslav 386
Vahalíková, Jana 427
Valíček, Valíček 78
Vališ, Zdeněk 68, 222
Valo, Jozef 282
Valtera. viz Lorenz Bedřich ml.
Valůšek, David 381, 382
Vančurová Anna. viz \
van der Velde, Robert W. 367
Vaněk, František 437
Vaněk, Jan 58, 64, 66
Vaněk, Pavel 387, 389
Vaňous, Jaroslav 393
Varga, József 243
Vargová, Anna 89
Vašková, Lenka 406
Velde, Robert W. 367
Veselý, Ivan 241
Veselý-Štainer, Karel 36
Větrovec, Josef 113
Větříšek, Václav 234
Vieska, Juraj 41
Viktory, Július 348
Vitámvásová, Jarka 406
Vitásek, Karel 150
Vladyková, Markéta 406
Vlasta Nováková. viz Pokorná, StB
Vlkov, A. 257
Voigt, Helmuth 252, 253, 254
Vojta, Hugo 50
Volek, Miroslav 82
Volfová, Marie 93, 94, 103
Vondrová, Jitka 158
Voráček, Rudolf 82
Vorel, Jaroslav 31
Vörösmarty, Mihaly 246
Vospěl, Ludvík 39, 40, 44, 45, 55, 66, 71
Voves, Jiří 55
Vrábel, Ferdinand 384
Vrla, Ludvík 142
Vukovič, Jovan 259
Vykoupil, Libor 33
Vyskočil, Pavel 33

W

Wagner, Václav 81, 92
Walter, Marek 81, 82, 92, 95
Wanatowiczová, Krystyna 416, 417
Weber 315, 335
Weiserová, Žofie 77
Weis, Martin 387
Weisz, Juraj 41
Werich, Jan 391
Wiedemannová, Barbora 133
Wiedemann, Václav 133
Winkler, Ivo 438
Winkler, Josef 133, 146, 147, 151
Winklerová, Helena 133, 134, 135, 136, 139, 140, 142, 143, 144, 146, 147, 151, 161, 165, 166, 170
Winklerová, Hermina 310, 315, 335
Wonka, Pavel 427
Wrbna, Rudolf 133, 134, 140
Wrbnová, Barbora 133, 134, 136, 140, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 156, 157, 160, 165, 166, 167, 171, 174

Z

Záhrobský, František 245, 256
Zajcev, G. N. 241
Zamastil, Jiří 437
Zápotocký, Antonín 48, 87, 92, 111, 414
Závodný, Josef 69
Zdráhala, Břetislav 245
Zelenka, Eduard 68
Zemánek, Jiří 379, 380
Zervas, Michalis 229

Zissaki-Healey, Tassula 219
Zlámal 90, 96
Zlatkov, K. 257
Znojemský, Vladimír 282
Zoubek, Josef 298
Zuna, Čeněk 90

Ž

Žáček, Pavel 237, 238, 239, 337, 390
Žáček, Pavlín 93
Žák, Miloš 33
Žalud Jaroslav. viz Žalud Karel; viz Žalud Karel
Ženíšek, Boleslav 51, 52, 66
Žirovnický, Vladimír 48, 66, 69
Žorž. viz Kudrjukov Sergej Sergejevič

SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
15/2017

Vydal Archiv bezpečnostních složek
Siwiecova 2, Praha 3, 130 00
v roce 2017

Editor JanTáborský
Obálka Jaroslav Ježek
Foto obálka kronika obce Knínice, Sbírka Muzea romské kultury, Brno.
Grafická úprava a sazba Vladimír Vyskočil – KORŠACH
Tisk PBtisk a. s.

1. vydání
Náklad 400 výtisků

www.abscr.cz
ISSN 2336-1387